MISHA GLENNY

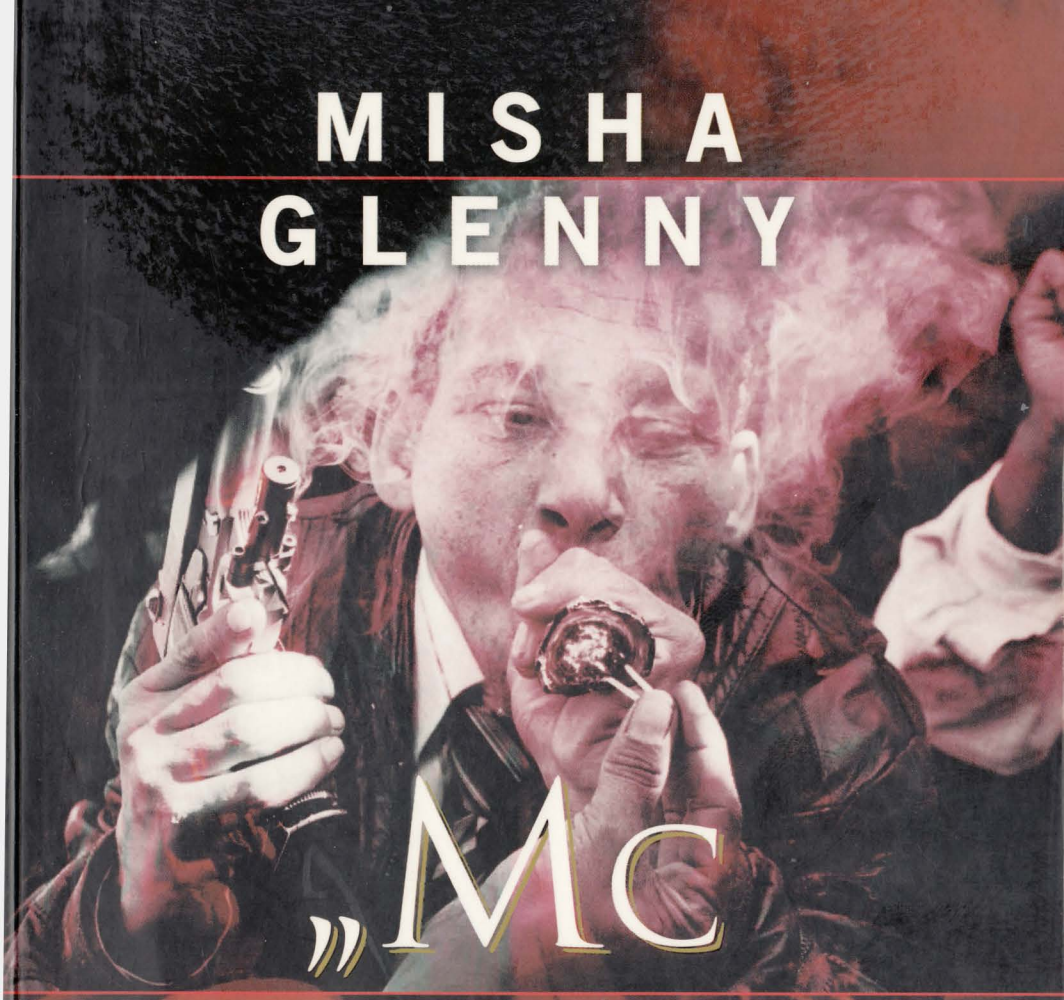

„MC MAFIA“

NUSIKALSTAMUMAS BE SIENŲ

DABAR

baltos lankos

Misha Glenny

„McMAFIA“
Nusikalstamumas be sienų

Iš anglų kalbos vertė
Vitalijus Šarkovas ir *Marijus Žiedas*

baltos lankos

UDK 343.34(100)
Gl-86

Viršelio dizainas
Zigmantas Butautis

Redaktorė
Auksė Baurienė

Versta iš: Misha Glenny, *McMafia: Crime without Frontiers*,
The Bodley Head, London, 2008

IV viršelyje Misha Glenny
© Ralph Glenny, fotografija

Copyright © Misha Glenny, 2008
© Vitalijus Šarkovas, vertimas į lietuvių kalbą, 2009
© Marijus Žiedas, vertimas į lietuvių kalbą, 2009
© Baltų lankų leidyba, 2009

Printed in Lithuania
ISSN 1822-9247
ISBN 978-9955-23-224-7

Turinys

Iliustracijos ir žemėlapiai 7
Įžanga 9

I DALIS
KOMUNIZMO ŽLUGIMAS 19
1 Amerikiečio mirtis 21
2 Kruvini pinigai 45
3 *Mafija* – kapitalizmo pribuvėja 79
4 Pagarsėjusieji 111

II DALIS
AUKSAS, PINIGAI, DEIMANTAI IR BANKAI 147
5 Alija 149
6 Zanadu I 182
7 Zanadu II 215
8 Nusikaltėlių teatras 250
9 Juoda ir balta 280

III DALIS
KVAIŠALAI IR KIBERNETINIAI NUSIKALTIMAI . . 315
10 Bičiuliai 317
11 Baimės maršas 367
12 „Apelsino“ kodas 401

IV DALIS
ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO ATEITIS . . 433
13 Įteisintų nusikaltėlių pasaulis 435
14 Organizuoto nusikalstamumo ateitis 473

Epilogas 515
Pastabos apie šaltinius 520
Padėkos žodis 526
Rodyklė 531

Iliustracijos

Simeonas Saksas-Koburgas © Dr Ivaylo Ditchev; „Užgimstanti Bulgarijos kapitalistų klasė renkasi į metinį susirinkimą“; Ilja Pavlovas, leidus *Capital Weekly*; Stanko Subotičius; Vladimiras Bokanas; Arkanas © AP/PA Photos; Milo Džiukanovičiaus rėmėjai © AP/PA Photos; FTB ieškomo Semiono Mogilevičiaus plakatas, 2003 m. balandis, spausdinamas FTB leidus; Viktoras Kulivaras-Karabasas © Misha Glenny; Tatuiruotė, Danzig Baldaev nuotrauka iš *Russian Criminal Tattoo Encyclopaedia*: FUEL; Sergejus Michailovas © Reuters; Pasikėsinimas į Ze'evą Rosensteiną © Michael Kremer; Beduinų kontrabandininkai, Negevo dykuma; Alon Farago fotografija © Wayward Lad Ltd; Deepako Nachnano protestas © Misha Glenny; Vadas Rakeshas Maria Mumbajuje © *The Indian Express*; Dawoodas Ibrahimas © *The Indian Express*; Inspektorius Pradeepas Sharma Mumbajuje © Misha Glenny; Sprogimų padariniai Bombėjuje, 1993 m. kovas © AP/PA Photos; Narkotikai ir ginklai Keiptaune © AP/PA Photos.

Vadas Emmanuelis Nwude © AP/PA Photos; Nuhu Ribadu © Getty Images; Nelsonas Sakaguchi © Brazil Photo Bank; Kanapių auginimas Britų Kolumbijoje © AP/PA Photos; Davidas Soaresas © Misha Glenny; Kanapių reklama parduotuvės vitrinoje, Otava © Misha Glenny; Fabio Ochoa ir Santiago Uribe, Medeljino kartelis; „Mano namučių“ padariniai, Chamundi © AP/PA Photos; Janneth Pachon © Misha Glenny; Mr Pringle © Misha Glenny; Protógenes Queirozas © Misha Glenny; Kalėjimo riaušės, San Paulas, 2006 m. gegužės 15-oji © Sipa Press/Rex Features; Ponas Agata © Misha Glenny; Pačinko žaidimo automatai © Misha Glenny; Wolfgangas Herbertas © Misha Glenny; „Veido“ namai šalia Fukvingo, Fudziano provincijoje © Misha Glenny; Piratiniai DVD © Misha Glenny; Su Hang Qi ir jos duktė © Misha Glenny.

Buvo įdėtos visos pastangos surasti ir susisiekti su autorių teisių savininkais. Leidėjai mielai pataisys bet kokius netikslumus ar klaidas būsimuose leidimuose.

Žemėlapiai

Elektroninių laiškų „gamyklų“ žemėlapis (p. 415) – „Postini“ nuosavybė © 2007 Postini, Inc.
Paulo Simmonso Balkanų (p. 44), Kaspijos jūros (p. 78), Rusijos ir Viduriniųjų Rytų (p. 148) bei Arabijos jūros (p. 181) žemėlapiai.

Įžanga

Vokingą Sario grafystėje 1994 m. balandžio 30-osios vakarą jau gaubė pavasaris. Barnesburio rajonas nėra prestižinis, bet pretenzijų šioje pietų Anglijos dalyje taip pat netrūksta. Vakaro prieblandai driekiantis virš Gluosnių kelio, ramios gatvės tarp terasomis besileidžiančių namų, automobiliai jau buvo sustatyti į garažus, o šeimos sėdėjo prie pietų stalo arba televizoriaus ir žiūrėjo šeštadienio vakaro programą.

Devintą valandą priešais 31 namą iš raudonos tojotos išlipo vyras. Nešinas plokščia mėlynai balta dėže jis priėjo prie paradinių durų ir pabeldė. Karen Reed, 33 metų geofizikė, seismininių duomenų analitikė, mėgavosi taure baltojo vyno ir plepėjo su drauge, kai pro langą jos išgirdo prislopintą vyro balsą. „Užsisakėte picą?“ – paklausė jis. Vos Karen atidarius duris, picos išvežiotojas išsitraukė 38-o kalibro pistoletą ir šaltakraujiškai kelis kartus iššovė jai į galvą. Tada žudikas nubėgo atgal į automobilį ir nuvažiavo.

Tą vakarą auka turėjo tapti ne Karen Reed. Vis dėlto žmogžudys turėjo pagrindo susipainioti. Jo tikrasis taikinys buvo Karen sesuo, Alison Ponting, BBC Pasaulinės tarnybos prodiuserė, tuo metu gyvenusi su Karen, tačiau tą vakarą jos nebuvo namie. Žmogžudystė greičiausiai įvykdyta Džocharo Dudajevo, Čečėnijos respublikos prezidento, įsakymu.

1986 m. Alison ištekėjo už žavaus apskritaveidžio armėno Gagiko Ter-Oganisiano, su kuriuo susipažino prieš porą metų, studijuodama rusų kalbą universitete. Santuoka pradėjo daugybę neįtikėtinų įvykių, kurie po aštuonerių metų apsnūdusį Vokingo

priemiestį įtraukė į mirties, imperializmo, pilietinio karo, naftos, gangsterių ir nacionalinio išsivadavimo kovos sūkurį, dar žinomą kaip Šiaurės Kaukazas.

Pusantrų metų iki Karen žmogžudystės broliai Ruslanas ir Nazarbekas Ucijevai atvyko į Londoną kaip prezidento Dudajevo atstovai. Jie turėjo pavedimą organizuoti naujos čečėnų valstybės pasų ir banknotų spausdinimą. Ruslanas buvo ambicingas Dudajevo patarėjas, kuriuo šis labiausiai pasitikėjo, ir griežto kurso šalininkas grupuočių nesantaikos kamuojamoje administracijoje. Jo brolis buvo kovos menų ekspertas ir samdomas smogikas. Jie turėjo ne tik oficialų įgaliojimą spausdinti nepripažintos čečėnų valstybės dokumentus, taip pat jiems buvo pavesta daug kitų užduočių: išrūpinti iš amerikiečio verslininko 250 milijonų dolerių paskolą didžiulėms Čečėnijos naftos perdirbimo gamykloms modernizuoti; baigti derybas su Vokietijos energetikos kompanija „Stinnes AG“ dėl skubaus čečėnų naftos pardavimo pasaulinėmis kainomis; ir, kaip vėliau atskleidė tyrėjai, nupirkti 2000 žemė–oras raketų „Stinger“. Tokioms sudėtingoms deryboms čečėnų vyriausybės atstovams reikėjo patyrusio vertėjo ir tarpininko. Ruslanas atsiminė, kad kartą iš jo interviu ėmė BBC prodiuserė Alison Ponting, ir kreipėsi pagalbos į ją. Ji pasiūlė savo vyrą Ter-Oganisianą galbūt vildamasi, kad jis ras gerai apmokamą darbą.

Gyvendamas Londone Alison vyras armėnas virto įgudusiu machinatoriumi. Ter-Oganisianas sukosi kaip vijurkas: kontrabanda, fiktyvių kompanijų steigimas pinigams plauti ir net juodas darbas, kai ankstesnė kriminalinė veika išseko. Nuo pat pradžių mačio trijulė iš Kaukazo susigyveno ir rengė triukšmingus vakarėlius, į kuriuos buvo kviečiama daugybė prostitučių. Nenuostabu, kad vyro ir dviejų čečėnų elgesys vis labiau nepatiko ne tik Alison, bet ir turtingiems Bikenholo rezidencijos, prabangaus daugiabučio vos keli žingsniai nuo garsiosios Šerloko Holmso gyvenamosios

vietos 221b Baker gatvėje, kur broliai Ucijevai buvo susiradę butą, gyventojams.

Atėjo metas, kai santykiai tarp armėno ir čečėnų atšalo. Vėliau Anglijos karališkoji prokuratūra tvirtino, kad Ter-Oganisianas išsiaiškino, jog „Stinger“ raketos turėjo būti parduotos Azerbaidžanui ir būtų panaudotos kare prieš jo gimtąją šalį Armėniją. Egzistavo ir kita teorija – kad „stingeriai“ iš tikrųjų buvo skirti Čečėnijai ir kad broliai Ucijevai ir Ter-Oganisianas susikivirčijo dėl pinigų. Aišku yra tai, kad Ter-Oganisianas perspėjo Armėnijos KGB vyresnybę apie brolių Ucijevų veiklą, ir į Londoną iš Los Andželo, armėnų diasporos Jungtinėse Valstijose centro, buvo pasiųsta pora samdomų žudikų.

Broliai Ucijevai žiauriai nužudyti (Ruslano kūnas sukapotas ir rastas tik tada, kai iškrito iš dėžės pakeliui į šiaurinį Londono Haro priemiestį). Ter-Oganisianas dabar atlieka bausmę iki gyvos galvos už jų nužudymą, o bendraatsakovis, Armėnijos KGB pareigūnas, pasikorė Belmaršo kalėjime nesulaukęs teismo.

Kai perskaičiau apie šią bylą, buvau priblokštas, dar ir todėl, kad supratau, jog Alison ir Karen tėvas Davidas Pontingas buvo dramos dėstytojas Bristolio universitete, man studijuojant paskutiniame kurse. Studijų metais jo monospektaklis apie Dylaną Thomasą paliko man didžiulį įspūdį. Davidas mokė mane radijo įrašų prodiusavimo įgūdžių, kuriuos vėliau panaudojau dirbdamas BBC korespondentu Centrinėje Europoje.

Nužudžius Karen, Alison sutiko dalyvauti liudytojų apsaugos programoje. Netekęs vaikų Davidas persikėlė į Jungtines Valstijas, ten kurį laiką dirbo aktoriumi. Vėliau ir jis pasitraukė į pogrindį.

Pontingai buvo mandagūs ir kuklūs. Sunku įsivaizduoti šeimą, kuri turėtų dar mažiau tikimybių būti paliesta politinių buvusios Sovietų Sąjungos mafijos žudynių. Tačiau kaip tuomet pabrėžė vienas iš pareigūnų, tyrusių brolių Ucijevų bylą, „staiga susidūrėme su nusikaltėliais ir politika iš tokios pasaulio dalies, apie kurią, atvirai

kalbant, niekas Londono ar Sario policijoje nebuvo girdėjęs. Mes nežinojome nieko apie karus, apie nusikaltėlius ir apie politiką – nė vienas mūsų, atvirai kalbant, nežinojo, ką daryti.“

Visame pasaulyje radosi naujo tipo valstybės – žlungančios valstybės. Ir jų pavojingos skeveldros pirmą kartą pasiekė Britaniją.

Po Antrojo pasaulinio karo susidariusi santvarka pradėjo irti pirmoje devintojo dešimtmečio pusėje. Jos žlugimas neturėjo jokios akivaizdžios struktūros, o vyko kaip iš pirmo žvilgsnio nesugretinamų įvykių seka: įspūdingas Japonijos automobilių pramonės kilimas, slaptas komunistinės Vengrijos bandymas užmegzti ryšius su Tarptautiniu valiutos fondu (TVF), siekiant galimos narystės, Indijos ekonomikos sąstingis, prezidento F.W. de Klerko pirmieji atsargūs kontaktai su įkalintu Nelsonu Mandela, Dengo Xiaopingo reformų pradžia Kinijoje, ryžtinga Margaret Thatcher konfrontacija su Britanijos profesinių sąjungų judėjimu.

Atskirai paėmus atrodė, kad šitie ir kiti įvykiai atspindi kasdienius politikos pakilimus ir nuopuolius; geriausiu atveju jie buvo pasaulio tvarkos korekcijos. Iš tikrųjų galinga nematoma tėkmė sukėlė nemažai ekonominių krizių ir galimybių, – ypač už didžiųjų galios citadelių Vakarų Europoje ir Jungtinėse Valstijose ribų, – kurios turėjo ypatingą įtaką atsirasti tam, ką mes dabar vadiname globalizacija.

Tačiau vienas procesas buvo giliai įleidęs šaknis Amerikoje ir jos pagrindinėje sąjungininkėje iš Europos – Britanijoje. Pasaulis žengė pirmuosius žingsnius tarptautinių finansų ir prekių rinkų liberalizavimo link. Amerikos ir Europos korporacijos ir bankai pradėjo brautis į atviras rinkas, kurios iki tol griežtai kontroliavo užsienio investicijas ir valiutų cirkuliavimą.

Paskui 1989 m. žlugo komunizmas, iš pradžių Rytų Europoje, o vėliau ir pačioje didžiojoje Sovietų Sąjungoje. Netekusiam idėjų,

be pinigų ir nugalėtam lenktynėse dėl technologinio pranašumo komunizmui užgesti pakako ne metų, o dienų. Tai buvo istorinis įvykis, kuris – drauge su globalizacijos procesais – paskatino šešėlinės ekonomikos kilimą pagal geometrinę progresiją. Šitie milžiniški ekonominiai ir politiniai pasikeitimai palietė visus planetos kampelius.

Visame pasaulyje prekyba, investicijos ir turto kūrimas buvo pastebimai sustiprėję. Tačiau gerovė paskirstyta labai netolygiai. Daugybė valstybių pasijuto įmestos į skaistyklą, pavadintą „pereinamuoju laikotarpiu“, tai sritis su nuolat besikeičiančiomis ribomis. Šitoje dykynėje ekonominis išlikimas neretai reikalavo griebtis ginklo ir čiupti, ką gali, kad išgyventum.

Žinoma, komunizmo žlugimas Vakarams buvo didelė pergalė, rodanti pasaulio demokratijų pranašumą prieš komunistinę diktatūrą visais atžvilgiais. Europa šventė Vokietijos susivienijimą ir daugelio Rytų Europos šalių išsilaisvinimą. Atrodė, kad naujoji Rusija visiškai patenkinta atsisakiusi savo karinio dominavimo regione ir išformavusi buvusį NATO priešininką Varšuvos sutarties organizaciją. Iš pradžių nenoromis, vėliau Maskva leido kitoms mirštančios Sovietų Sąjungos tautoms suformuoti nepriklausomas valstybes, atitinkančias jų nacionalinius siekius.

Žvelgiant atgal, tai buvo ir mano gyvenimo pakilimas. Paauglystėje aš įsitraukiau į Vakarų organizacijų, remiančių visoje Rytų Europoje persekiojamą opoziciją, tokią kaip Lenkijos „Solidarumas“ ir Čekoslovakijos „Chartija 77“, veiklą. Dariau viską: nuo dokumentų vertimo iki išardytų kopijavimo aparatų kontrabandos per Geležinę uždangą disidentams. Ir kai stovėjau per penkis jardus nuo didžiųjų Čekoslovakijos moralinių lyderių Vaclavo Havelo ir Alexandero Dubčeko jiems kreipiantis į susirinkusiuosius iš balkono virš Prahos Vaclavo aikštės 1989 m. lapkritį, aš jaučiau pasiekęs kai ką realaus ir atsargų optimizmą dėl Europos ir pasaulio ateities.

Tačiau pradinę euforiją netrukus nuslopino ženklai, reikia pripažinti, gana nepastebimi, kad naujas taikos ir demokratijos pasaulis gali susidurti su tam tikromis problemomis. Iš Kaukazo palei Rusijos pietinę sieną pasigirdo pavienių pranešimų apie kovas nuošaliose regiono vietose. Tokiose Afrikos vietovėse kaip Angola karai, prasidėję tarsi netiesioginiai konfliktai tarp amerikiečių ir sovietų remiamų pajėgų, nesibaigė kaip Šaltasis karas – dar daugiau, jie suintensyvėjo. Tuomet buvusi Jugoslavija nugrimzdo į kruviną pilietinį karą, mesdama naujajai suvienytai Europai iššūkį, su kuriuo ši visiškai nesugebėjo susidoroti.

Naujos aplinkybės išmušė iš vėžių senas tarptautines institucijas. Visiems teko improvizuoti ir niekas iki galo nesuprato savo veiksmų reikšmės.

Vis dėlto viena žmonių grupė šiame akinančiame perversmo, vilties ir nežinomybės maišale matė tikrą galimybę. Šitie vyrai (ir kartais moterys) instinktyviai suprato, kad kylantis pragyvenimo lygis Vakaruose, padidėjęs prekybos ir migracijos srautas ir labai sumenkęs daugelio vyriausybių gebėjimas kontroliuoti savo valstybes sukūrė aukso kasyklą. Tai buvo nusikaltėliai, organizuoti ir dezorganizuoti, tačiau jie taip pat buvo geri kapitalistai ir verslininkai, kupini ryžto paklusti pasiūlos ir paklausos dėsniams. Jie vertino masto ekonomiją kaip ir tarptautinės bendrovės, todėl ieškojo užsienyje partnerių ir rinkų plėtoti pramonės šakas, kurios buvo nė kiek ne mažiau kosmopolitiškos nei „Shell“, „Nike“ ar „McDonald's“.

Pirmiausia jie tapo pastebimi Rusijoje ir Rytų Europoje, tačiau taip pat plėtė įtaką į šalis, nutolusias viena nuo kitos: Indiją, Kolumbiją ir Japoniją. Aš pastebėjau juos dešimtojo dešimtmečio pradžioje, nušviesdamas karus buvusioje Jugoslavijoje kaip BBC korespondentas Centrinėje Europoje. Prisiplėštas turtas, kurį sukarinti daliniai parsiveždavo namo, sunaikinę miestus ir kaimus Kroatijoje ir Bosnijoje, buvo naudojamas kaip kapitalas kuriant dideles kriminalines

imperijas. Šitų sindikatų bosai labai greitai praturtėjo. Netrukus jie įkūrė kontrabandos franšizes, kurios iš viso pasaulio tiekė nelegalias prekes ir paslaugas į vartotojišką Europos Sąjungos rojų.

Kadangi rašiau apie Balkanus, buvau kviečiamas į daugybę konferencijų aptarti politinių klausimų, susijusių su pragaištingais karais regione. Netrukus gavau kvietimų į susirinkimus, svarstančius saugumo klausimus. Politikai, policininkai ir nevyriausybinės organizacijos tikėjosi išsiaiškinti, kas slypi už didžiulės organizuoto nusikalstamumo galios Balkanuose ir už jų ribų. Deja, didžioji dalis žinių apie naująją pasaulinę nusikalstamumo bangą geriausiu atveju buvo anekdotinės. Niekas dar nebuvo sujungęs taškų.

Iš pradžių aš tyrinėjau kriminalinių grupių Balkanuose tinklus ir motyvus, tačiau netrukus supratau, jog tam, kad suvokčiau tenykštį nusikalstamumą, turėsiu išplėsti savo tyrimą į kitas pasaulio šalis: į regionus, kur gaminamos nusikalstamos prekės, tai yra Rusija, Pietų Amerika, Afrika, Indija ir Kinija; taip pat ir į regionus, kur jos vartojamos, tai yra Europos Sąjunga, Šiaurės Amerika, Japonija ir Vidurinieji Rytai.

Tarp daugelio sovietų žlugimo pasekmių buvo ir tai, kad atsirado plati nestabilumo zona, kuri prasidėjo Balkanuose ir tęsėsi per visą Kaukazą, vadinamuosius sovietinės Centrinės Azijos *stanus*, iki vakarinio Kinijos pakraščio ir šiaurės vakarų Pakistano sienos.

Tai buvo Naujasis šilko kelias, daugiajuostė kriminalinė magistralė, kuri jungė zoną su kitais probleminiais regionais, tokiais kaip Afganistanas, ir garantavo greitą ir lengvą žmonių, narkotikų, pinigų, nykstančių rūšių ir brangaus kietmedžio tranzitą iš Azijos į Europą ir toliau į Jungtines Valstijas.

Ši nepatikimų naujų valstybių pietiniame buvusios Rusijos imperijos pakraštyje sankaba gimė spartėjant globalizacijos tempui. Išilgai Naujojo šilko kelio prasidėjus grumtynėms dėl valdžios, pinigų poreikis nusipirkti politinei įtakai tapo kaip niekada didelis.

Žlugančiose valstybėse puoselėjantiesiems ambicijas šitas anarchiškas teritorijos ruožas buvo reikalingas trims susijusioms operacijoms: pervesti pinigus į Vakarų bankus ir paversti juos neliečiamu nekilnojamuoju turtu, parduoti nelegalias prekes ir paslaugas į Europos Sąjungą, Jungtines Valstijas ir rytų kryptimi į Japoniją; ir pirkti bei parduoti ginklus buvusios Sovietų Sąjungos viduje ir eksportuoti juos į karštuosius pasaulio taškus.

„1993–1994 m. pradėjau dirbti teisėsaugoje žinodamas, kad globalizacija jau tapo daugybės problemų priežastimi“, – sakė man Jonas Wineris savo ištaigingame biure už poros kvartalų nuo Baltųjų rūmų. Clintono administracijos organizuoto nusikalstamumo strategijos kūrėjas Wineris pastebėjo šituos naujus procesus anksčiau nei daugelis kitų. „Paradigma buvo Salvadoras, – jis tęsė. – Po karo žmonės nusprendė panaudoti savo ginklų slėptuves ir užsidirbti pinigų iš nusikaltėlių gaujų. Tada mes pamatėme, kad dešiniojo sparno sukarintos grupuotės ir kairiojo sparno partizanai pradėjo *dirbti išvien*! Įsilaužimai, automobilių grobimas plius žmonių grobimas, automobilių vagystės...“

Wineris aptiko kažką, kas vis dar griauna taikos iniciatyvas, siekiančias nutraukti karus, kurie apima žlugusias valstybes. Kai diplomatams pavyksta sustabdyti kovą, jie susiduria su sugriauta vietos ekonomika ir visuomene, kurioje dominuoja testosterono užvaldyti jaunuoliai, jie staiga tampa bedarbiais, nors užaugo jau įpratę būti visagaliai. Jei jūs norite ilgalaikio stabilumo, turite surasti jiems tinkamo darbo. Kitaip šitie žmonės pasiduoda nenugalimai pagundai persikvalifikuoti į organizuotus kriminalinius vienetus. Žvelgiant atgal, įrodinėjo Wineris, šios problemos mastas Salvadore ir kituose konfliktuose nuo devintojo dešimtmečio buvo tarsi pasivaikščiojimas parke palyginti su tuo, ką pateikė dešimtasis dešimtmetis: „Pagrindinis pajamų šaltinis Salvadore nebuvo automobilių vagystės ar narkotikai. Bet kai pažvelgi į Balkanus arba Kaukazą,

pagrindinis pajamų šaltinis visuomenėje *buvo* nusikalstamas. Taigi, turite visiškai kitokį modelį!"

Stiprėjančios sąsajos globalėjančiame pasaulyje didina milžiniškų griūčių, tokių kaip Sovietų Sąjungos žlugimas, poveikį tarptautinei santvarkai. Ir pirmus kelerius metus po šio įvykio niekas neturėjo nė mažiausio supratimo, ką iš tikrųjų reiškė netikėta milžiniškų sumų, gautų iš mineralinių turtų ir nusikalstamų pajamų, injekcija į legalią ir šešėlinę ekonomiką. Ir tuos, kurie iš tikrųjų stebėjo tam tikrus pasaulio tvarkos pasikeitimus, ji dažnai glumino. Ką galėjo žinoti policininkas, patruliuojantis lapuotame Vokinge, apie vidaus kovas Kaukaze?

Mokslininkai ir tyrinėtojai dėjo daug pastangų, siekdami suprasti „legalios" globalizacijos procesą. Procesą, kuris didžia dalimi yra reguliuojamas ir kiekybiškai apibrėžiamas. Viena vertus, liberalizavus tarptautines finansų ir prekių rinkas ir, kita vertus, žlugus komunizmui šešėlinės ekonomikos procentinė dalis pasauliniame BVP gerokai padidėjo. Remiantis TVF, Pasaulio banko, mokslinių tyrimų institutų Europoje ir Šiaurės Amerikoje skaičiavimais, dabar ji sudaro nuo 15 iki 20 procentų pasaulinės apyvartos.

Žinoma, tai apima daugybę nuodėmių, pavyzdžiui, mokesčių vengimą, kurio negalima aiškinti tarptautinio kriminalinio bendradarbiavimo augimu. Tačiau turint omenyje, kad šešėlinė ekonomika mūsų pasaulyje tapo tokia svarbia ekonomine jėga, stebina tai, kad mes skiriame tiek mažai pastangų sisteminiam suvokimui to, kaip ji veikia ir kaip ji siejasi su legalia ekonomika. Šis šešėlinis pasaulis jokiu būdu nėra atskirtas nuo savo apšviestojo kolegos, kuris dažnai pats yra daug mažiau skaidrus, nei kas nors galėtų manyti ar norėti. Tiek bankininkystėje, tiek prekyboje nusikaltėliai veikia daug arčiau mūsų, nei mes galvojame.

Ta milžiniška nereguliuojama ekonomikos sritis yra pelkė, kurioje gausiai veši daugybė saugumo problemų. Tarptautinis terorizmas

neabejotinai tarpsta tose pačiose dirvose, tačiau mirčių ir sukeltų kančių požiūriu terorizmas tėra primityvi ir palyginti nereikšminga atmaina. Nusikalstamumas ir pinigų ar politinės galios vaikymasis per praėjusius du dešimtmečius pasirodė esantys nepalyginamai žalingesni. Milžiniškų išteklių koncentracija kovai su terorizmu, užmirštant kitas saugumo problemas, yra įsisenėjusio neūkiškumo, ypač prezidento George'o W. Busho administracijoje, pasekmė. Stulbina tai, kad visos viešosios nuomonės apklausos Irake nuo invazijos pradžios korupciją ir nusikalstamumą kelia į pirmą vietą kartu su terorizmu, kaip keliančius didžiausią susirūpinimą gyventojams. Pirmųjų įtaka – ne tik Irake, bet visuose Viduriniuosiuose Rytuose – išliks dar ilgai po to, kai sumenks pastarasis.

Iš Balkanų, kuriuos aš gerai pažinojau, pradėjau kelionę po visą pasaulį, siekdamas atkurti pastarųjų dvidešimties metų organizuoto nusikalstamumo ir šešėlinės ekonomikos stulbinančio didėjimo istoriją. Savo kelionėse susipažinau su keliančiomis susižavėjimą didžiulio intelekto, energijos, drąsos, sąmojo ir dvasios asmenybėmis. Daugelis iš jų buvo nusikaltėliai, kai kurie buvo aukos, kiti buvo politikai, policininkai arba teisininkai. Beveik visi džiaugėsi, galėdami papasakoti savo nepaprastas, bauginančias ir net juokingas istorijas. Dėl klausimo prigimties daugelis norėjo kalbėti tiktai anonimiškai ir dėl tos pačios priežasties vardai kai kur buvo pakeisti.* Norėčiau padėkoti visiems, iš kurių ėmiau interviu ir konsultavausi, už jų laiką ir įžvalgas.

Tikiuosi, kad jų istorijos prisideda atsakant į klausimą, kaip organizuotas nusikalstamumas randa vietos globalizuotoje planetoje. Taip pat tikiuosi, kad jos pateikia kai kuriuos atsakymus, kaip politikai ir policija galėtų atkreipti į šitas problemas dėmesį, kad būtų sutrukdyta vyrams ir moterims, tokiems kaip Karen Reed, tapti šio šešėlinio pasaulio auka.

* Pirmą kartą minimi asmenvardžiai išskiriami.

PIRMA DALIS

KOMUNIZMO ŽLUGIMAS

1

Amerikiečio mirtis

Varpai skambėjo be perstojo penkiolika minučių, kol karstą nešė į Šv. Nedelios katedrą. Procesijos priešakyje ėjo patriarchas Maksimas, Bulgarijos stačiatikių bažnyčios galva, o už jo keli tūkstančiai laidotuvininkų. Atrodė, kad tą audringą šaltą 2003-iųjų kovo penktadienį *le tout Sofia* susirinko išreikšti savo paskutinės pagarbos Iljai Pavlovui, žmogui, kuris jiems simbolizavo dešimtąjį dešimtmetį.

Ceremonijos pabaigoje trisdešimt brolių iš brangaus velionio Senojo škotų papročio laisvųjų ir pripažintų masonų ložės uždarė katedros duris. Apsirengę juodais kaip anglis kostiumais ir gniaužtdami rankose baltų gėlių puokštes vyrai atliko slaptą ritualą, skirtą paspartinti „brolio Pavlovo kelionę į Amžinąjį Rytą". Jo apsiaustas, pirštinės ir ložės ornamentas „palydėjo brolį Pavlovą pas Didįjį Visatos Kūrėją".

Vienas Ministrų kabineto narys perskaitė premjero Simeono Sakso Koburgo laišką. Buvęs Bulgarijos caras – liesas ir elegantiškas Simeonas – atsisakė sosto, siekdamas išvesti savo šalį ir jos vyriausybę iš dešimtojo dešimtmečio pabaigos liūno, kai jo politinė partija iškovojo triuškinamą pergalę per 2000-ųjų rinkimus. „Mes prisiminsime Iljį Pavlovą, – buvo rašoma caro užuojautos telegramoje, – nes jis sukūrė darbo vietų daugybei šeimų sudėtingu tautai laikotarpiu. Mes prisiminsime jį už jo kaip verslininko dvasią ir nepaprastą jo energiją."

Parlamento nariai, menininkai, svarbiausių naftos kompanijų ir bankų bosai, dvi buvusios „Mis Bulgarijos“, CSKA futbolo komanda (Mančesterio „United“ ir „Yankees“ lydinys bulgarams) – visi prisidėjo prie gedinčios Pavlovo šeimos. Taip pat buvo grupė kitų garsių jo pažįstamų, Bulgarijos visuomenei geriau žinomų iš pravardžių: „Kaukolė“, „Snapas“, „Dimis rusas“ ir „Daktaras“.

Labiausiai į akis krito tai, kad laidotuvėse nedalyvavo Amerikos ambasadorius Bulgarijoje Jimas Pardewas. Prieš savaitę, kovo 7-ąją, ambasada pradėjo skubų tyrimą, kai snaiperio kulka pakirto Iljį Pavlovą be penkiolikos minučių aštuntą vakare, jam kalbant telefonu prie jo megakorporacijos „Multigroup“ būstinės. Tokio žymaus ir turtingo Amerikos piliečio mirtis užsienio valstybėje natūraliai kėlė rimtą susirūpinimą JAV ir jų atstovams.

Pavlovas niekada nebūtų tapęs Baltųjų rūmų šeimininku, nes jis gimė ne Amerikoje. Tačiau jis vis tiek buvo išdidus tos galingos natūralizuotų imigrantų į JAV armijos pėstininkas. Vienintelis keistas Pavlovo siekių gauti Amerikos pilietybę aspektas buvo tai, kad du JAV ambasadoriai Sofijoje kategoriškai tam priešinosi. Abu diplomatai asmeniškai kreipėsi į Vašingtoną, mėgindami sutrukdyti Pavlovui patekti į šalį, jau nekalbant apie Amerikos pilietybės suteikimą. Tačiau Pavlovas taip pat turėjo šalininkų Jungtinėse Valstijose. Nors FTB pradėjo tyrimą dėl jo praeities veiklos, o saugumo problemos buvo itin padidėjusios po rugsėjo 11-osios, Pavlovas gavo Amerikos pasą.

Aštuntajame ir devintajame dešimtmečiais komunistinę Bulgariją kaip labiausiai slegiančią vietą gyventi Europoje lenkė tik Rumunija ir Albanija. Prisimenu, kaip slankiojau rūko apgaubtomis Sofijos gatvėmis, besimainančiomis nuo vieno pilko atspalvio iki kito, ir ieškojau restorano ar kavinės nuoboduliui sumažinti. Mane kaip užsienietį ir žurnalistą visada asmeniškai sutikdavo mažiausiai du

prižiūrėtojai iš DS (KGB valstybinio saugumo Bulgarijos atitikmens), jie sekė kiekvieną mano žingsnį. Jų buvimas lėmė, kad tais retais atvejais, kai įtikindavau paprastus žmones pasikalbėti, daugų daugiausia galėjau tikėtis paplepėjimo apie orą.

Tačiau pamažu supratau, kad po šiuo atgyvenusiu konformizmu sukosi kartais ganėtinai galingi veiklos verpetai, maitinę įdomesnius gyvenimo būdus – ne skausmingą intelektualų ir disidentų, narsiai kovojusių su komunizmo neteisybe, kankinystę, bet tų, kurie per įžvalgumą ar laimingą atsitiktinumą surado būdų pritaikyti sistemos dalis savo naudai.

Aštuntajame dešimtmetyje augęs paauglys Ilja Pavlovas turėjo vieną ypatingą talentą, kuris išskyrė jį iš daugumos bendraamžių, – jis buvo pasižymėjęs imtynininkas, savo svorio kategorijos čempionas Bulgarijoje. Jeigu būtų buvęs labai protingas arba talentingas roko gitaristas, Ilja būtų galėjęs patekti į bėdą, nes tokie gabumai jaunuolių gyvenimą paprastai pripildydavo maišto ir nepaklusnumo. Tačiau Bulgarijoje didžiausi didvyriai buvo ne futbolininkai ar tenisininkai, o galiūnai. Iki komunizmo žlugimo sunkiojoje atletikoje, imtynėse ir bokse dominavo Rytų bloko valstybės, kurios, siekdamos olimpinės šlovės, pumpuodavo į savo perspektyvius sportininkus ir sportininkes galonus steroidų.

Iš tiesų būdamas profesionalas sėkmingas imtynininkas galėjo tikėtis viešo pripažinimo (ir papildomų lengvatų, pavyzdžiui, atsitiktinio sekso), pinigų, buto ir automobilio (pastarieji du būdavo pasiekiami tik didžiausią pagarbą nusipelniusiems jaunuoliams). Viso to Pavlovas galėjo tikėtis, kai jį išrinko į Sofijos kūno kultūros institutą, elitinę Bulgarijos būsimųjų olimpiečių kalvę.

Iljai dvigubai pasisekė, nes jo tėvas Sofijoje vadovavo restoranui ir barui, ten jo tvirtas jaunas sūnus dirbo. „Tais laikais būti barmenu ar padavėju reiškė aukštą socialinį statusą“, – aiškino Emilis Kiulevas, Policijos akademijos absolventas ir Pavlovo bendraamžis. „Jis

trynėsi su daugybe kietų vyrukų ir žmonės gerbė jį. Tokiu būdu jis užmezgė kontaktą ir su saugumo tarnybomis.“

Tokiam neišsilavinusiam jaunam veršiui kaip Pavlovas DS nebuvo orveliškas priespaudos instrumentas, kaip jį suvokė žmonės Vakaruose. Kai kuriems bulgarams tai buvo tiesus kelias į statusą ir įtaką. Jei, kaip daugelis tvirtina, Pavlovas dirbo DS informatoriumi, jis galėjo tikėtis atlygio. Pačiu svarbiausiu jam tapo daili mergina Toni Čergelanova, sutikusi už jo tekėti 1982 m. Dar didesnis laimikis nei mergina buvo jos tėvas Peturas Čergelanovas, dirbęs valstybės saugume. Ilja susiejo savo gyvenimą su slaptosios policijos karališkąja šeima.

Su Valstybės saugumo tarnyba dėl jos efektyvumo ir patikimumo ypač skaitėsi Bulgarijos sovietiniai vadovai. Paprastai būdama nematoma, ji nė karto nenuvylė ir tais atvejais, kai vis dėlto patekdavo į visuomenės akiratį – DS organizavo bulgarų disidento Georgijaus Markovo, dirbusio BBC Londone, nužudymą. Jam gyvybė atimta pasitelkus užnuodytą skėtį, kai ėjo per Vaterlo tiltą 1978 m.

Valstybės priešų šalinimas Le Carré stiliumi – tik ledkalnio viršūnė. Svarbiausias ir pelningiausias Bulgarijos slaptosios tarnybos užsiėmimas buvo kontrabanda – narkotikų, ginklų ir aukštųjų technologijų. „Kontrabanda yra mūsų kultūrinis paveldas, – sakė man žymus Bulgarijos politologas Ivanas Krastevas. – Mūsų teritorija visada glaudėsi tarp didžiulių ideologijų, tarp stačiatikybės ir Romos katalikybės, tarp islamo ir krikščionybės, tarp kapitalizmo ir komunizmo. Tačiau priešiškumu ir įtarumu kunkuliuojančiose imperijose vis dėlto gyveno daugybė žmonių, norėjusių prekiauti per uždraustas sienas. Balkanuose mes žinome, kaip panaikinti ribas. Mes galime perplaukti audringiausią jūrą ir perkopti grėsmingiausius kalnus. Mes žinome kiekvieną slaptą perėją, o nesėkmės atveju – kiekvieno pasieniečio kainą.“

Pasitelkęs totalitarinės valstybės galybę DS nepraleido progos pasinaudoti visais šios romantinės tradicijos teikiamais pranašumais. Jau septintajame dešimtmetyje jis įsteigė kompaniją, pavadintą „Kintex“, ji turėjo ginklų eksporto iš Bulgarijos monopolį ir ieškojo rinkų tokiuose karštuose taškuose kaip Vidurinieji Rytai ir Afrika. Aštuntojo dešimtmečio pabaigoje DS išplėtė „Kintex“ ir įkūrė Slaptojo tranzito valdybą. Jos pagrindinė užduotis buvo kontrabanda tiekti ginklus sukilėlių grupėms Afrikoje, tačiau netrukus kanalai pradėti naudoti ir neteisėtai prekybai žmonėmis, narkotikams gabenti ir net meno kūrinių bei antikvarinių dirbinių kontrabandai.

Kitų kompanijų specializacija buvo vietinio bulgariško amfetamino kaptagono pardavimas į Viduriniuosius Rytus, ten tai buvo nepaprastai populiarus narkotikas dėl tariamų afrodiziakinių savybių. Priešinga kryptimi apie 80 procentų Vakarų Europos rinkai skirto heroino patekdavo į Bulgariją iš Turkijos per Kapitan Andrejevo pasienio punktą, tiesiai į DS rankas. Bulgarija iš to ne tik gerai užsidirbo, ši veikla leido suduoti smūgį kapitalistinei Vakarų Europai, užtvindant ją pigiu heroinu.

DS leido Bulgarijai suvaidinti pagrindinį vaidmenį platinant nelegalias prekes ir paslaugas Europoje, Viduriniuosiuose Rytuose ir Centrinėje Azijoje. Tačiau jis buvo ryžtingai nusiteikęs neleisti niekam daugiau prasiskverbti į šitą verslą. Bulgarijos sienos apsaugos pajėgos buvo negailestingos, griežtos bausmės buvo skiriamos kiekvienam, sugautam be leidimo kontrabanda gabenančiam narkotikus ar ginklus. Šį ryžtą pagimdė ne siekis laikytis teisės normų (ši sąvoka buvo prakeiksmas Saugumo tarnybai), bet pabrėžti DS ekonominį monopolį.

Pagal gremėzdiškos sovietų bloko prekybos asociacijos COMECON, kuri nustatė „tarptautinį socialistinio darbo pasidalijimą“, nurodymus Bulgarija turėjo tapti elektronikos pramonės

centru, Čekoslovakijai Maskva įsakė susitelkti į turbinų elektrinėms gamybą, o Lenkijai – gaminti trąšas.

Kaip rezultatas, aštuntojo dešimtmečio pabaigoje Bulgarija (agrariškiausia iš visų Rytų Europos ekonomikų) virto neįtikėtinu magnetinių diskų ir kompiuterių pramonės centru. Sukurtas *Pravets* – pirmas Europoje socialistinis asmeninis kompiuteris, pagamintas to paties pavadinimo mažame miestelyje už dvidešimt penkių mylių į šiaurės rytus nuo Sofijos, jis (neatsitiktinai) buvo ilgamečio Bulgarijos diktatoriaus Todoro Živkovo gimtinė.

Maskva įpareigojo DS pralaužti COCOM režimą – tai buvo Jungtinių Valstijų įsteigta priežiūros institucija, apėmusi Vakarų Europą ir Japoniją, ji turėjo užkirsti kelią, kad slapta aukštųjų technologijų įranga, galima panaudoti kariniais tikslais, nepatektų pro Geležinę uždangą į Sovietų Sąjungą.

DS užverbavo keletą Bulgarijos aukščiausių mokslininkų, siekdama aprūpinti Bulgariją ir Sovietų Sąjungą pažangiomis technologijomis, kurioms COCOM įvedė embargą. Po dvejų metų jis užsienyje įkūrė slaptų kompanijų, į kurias suplaukė apie milijardas dolerių iš nelegalaus technologijų pardavimo.

Svarbiausias to padarinys buvo Atminties diskų įrangos kompanija (žinoma kaip DZU), ten Bulgarija pradėjo telkti gabių techninės ir programinės įrangos inžinierių komandą. Tai buvo pelningas verslas. „Pagal mūsų klientų apskaičiavimus, – vėliau pripažino buvęs žvalgybos viršininkas, – nuo 1981 iki 1986 m. kasmetinis technologinės ir mokslinės žvalgybos veiklos pelnas buvo 580 milijonų dolerių – t. y. tiek būtų kainavusios technologijos, jei jas būtume pirkę.“

Visos trys pramonės šakos – narkotikai, ginklai ir aukštosios technologijos – laikytos ypatingos strateginės vertės Bulgarijos valstybei. Kontrabandos operacijų centre buvo karinė kontržvalgyba, 3-ioji DS valdyba, kuri kontroliavo visas Bulgarijos sienas. O kari-

nės kontržvalgybos vadovas buvo generolas Peturas Čergelanovas, Iljos Pavlovo uošvis.

1986 m. Michailui Gorbačiovui stiprinant savo autoritetą Maskvoje, Vakarų lyderiai nežinojo, kad Sovietų Sąjungos vyravimas prieš sąjungininkus Rytų Europoje ėjo į pabaigą. Bulgarijos valstybės saugumo tarnyba tokių iliuzijų apie sistemą, kurią ji saugojo, neturėjo. Patyrusi sovietinės scenos stebėtoja DS vadovybė numatė, kad komunizmas neturėjo ilgai išsilaikyti.

Spaudžiama Gorbačiovo, Bulgarijos komunistų partija priėmė potvarkį 56, kuris leido Bulgarijoje steigti privačias įmones ir sudarė sąlygas akcinėms bendrovėms kurtis. Daugelis partijos vis dar griežto kurso šalininkų buvo sukrėsti šio įvykio, nes jis atrodė kaip pirmas kapitalizmo žingsnis. Tačiau saugumo tarnybos, kurioms meilė valdžiai paprastai būdavo svarbesnė už ideologiją, tai sutiko ramiai.

„Peržiūrėjęs 1986 m. smulkaus verslo registrą suvokiau, – paaiškino Stanimiras Vaglenovas, bulgarų žurnalistas, kurio specializacija yra korupcija ir organizuotas nusikalstamumas, – kad saugumo tarnybos įsteigė pirmąją kompaniją praėjus savaitei po 56 potvarkio įsigaliojimo. Per pirmus metus DS nariai įsteigė 90 procentų naujų akcinių bendrovių!“ Tuo metu, kai dauguma kantrių Bulgarijos gyventojų vis dar buvo maitinami kalbomis apie šviesią ir amžiną socializmo ateitį, aukščiausi režimo veikėjai mokėsi, kaip užsidirbti pinigų. Didelių pinigų. Keturiasdešimt penkerius metus dėsčiusi paprastiems bulgarams teorines kapitalizmo ydas slaptoji policija dabar troško pademonstruoti tas ydas praktiškai.

1988-aisiais, likus metams iki komunizmo žlugimo, Ilja Pavlovas pats įregistravo „Multiart“, kompaniją, skirtą (naudojantis slaptais kanalais, įkurtais DS prekiauti ginklais per „Kintex“ slaptojo tranzito valdybą) antikvariniams ir aukštojo meno dirbiniams importuoti ir eksportuoti. Verslas klestėjo ir netrukus Pavlovas išgarsėjo netikėtai pasirodydamas viename iš naujų privačių restoranų

su būriu pritrenkiančių merginų, besisukiojančių aplink jį – driežas užsiaugino uodegą. „Multiart“ iš tikrųjų buvo visiškas chaosas, – vėliau prisipažino Pavlovas, prisimindamas savo karjeros pradžią. – Mes sukūrėme visą virtinę firmų be jokios sistemos.“ Vienas iš „Multiart“ bendrasavininkių buvo Dimituras Ivanovas, 6-osios DS valdybos vadovas. Ivanovas supažindino Pavlovą su Andrejumi Lukanovu, pagrindiniu šalies komunistu reformatoriumi. Ilja Pavlovas, buvęs imtynių čempionas, kietuolis ir žavus plevėsa, stovėjo ant naujos karjeros slenksčio.

Andrejus Lukanovas šelmiškai šypsojosi mums šnekantis apie chaotišką parlamento darbą paskutinėmis 1989 m. dienomis. „Tai jūs manote, kad viskas einasi visai neblogai?“ – aš buvau suglumintas. „Bet negi jūs nesijaudinate dėl paprastų žmonių reakcijos į tokius komunistus kaip jūs?“ – paklausiau jo. „Oi, ne, Miša, jums nederėtų kelti panikos, – atšovė jis nepriekaištinga anglų kalba, – aš seniai norėjau pasikeisti ir viskas netrukus bus daug geriau.“

Nors iš veido truputį panėšėjo į gnomą, Lukanovas buvo žavesio įsikūnijimas (akivaizdus kontrastas daugumai kitų įtakingų komunistų). Žmonės, įskaitant ir mane, akimirksniu pajusdavo jam simpatiją. Sklandžiausia politine greitakalbe pasižymintis poliglotas Lukanovas gimė Maskvoje, ten jis išlaikė tankų ryšių tinklą. Jam teko ministro pirmininko vaidmuo nuvertus diktatorių Todorą Živkovą 1989 m. lapkritį ir kartu su Ilja Pavlovu bei savo draugais iš DS jis planavo užgrobti Bulgarijos ekonomiką. Beveik visos jų strateginės pozicijos buvo užimtos – Lukanovas kontroliavo politinį aparatą; Dimituras Ivanovas mobilizavo saugumo tarnybų tinklą; Ilja ir jo draugai imtynininkai parūpino tvirtų rankų.

Vienintelis dalykas, kurio trūko, buvo demokratinės opozicijos palaikymas. Ką tik suformuota Demokratinių jėgų sąjunga, dosniai finansiškai ir politiškai remiama Amerikos ambasados, po 1989 m.

revoliucijos užėmė aukštą moralinę poziciją Bulgarijos politikoje. Ji buvo akivaizdžiai priešiška komunistams dėl destrukcijos, į kurią jie įstūmė šalį. Pavlovas ir jo kolegos buvo glaudžiai susiję su komunistiniu režimu, todėl jiems reikėjo neutralizuoti bet kokias opozicijos pastangas sužlugdyti jų verslo planus.

1990 m. Ilja rado sprendimą. Stipriai Amerikos vyriausybės palaikomos, griežtai antikomunistinės nepriklausomos Bulgarijos profesinės sąjungos „Podkrepos" vadovo pavaduotojas buvo geras draugas. Pavlovas įtikino „Podkrepos" vadovybę, kad tikrieji paprastų darbininkų priešai yra komunistų paskirti didelių valstybinių gamyklų vadovai.

„Iljos sumanymas buvo paprastas", – reikšmingai prabyla Boiko Borisovas. Įpusėjęs penktą dešimtmetį buvęs Vidaus reikalų ministerijos generalinis direktorius turi juodą karatė diržą. Be to, jis dirbo draudimo sferoje prieš tapdamas ministro pirmininko Sakso Koburgo asmens sargybiniu. Brakonierius iki kaulų smegenų tapo jėgeriu ir gali daug papasakoti apie Bulgarijos kriminalizaciją. „Tai vadinosi „voro pinklėmis". Ilja įžengia į „Kremikovtsi", vienos didžiausių plieno liejyklų Rytų Europoje, direktoriaus kabinetą. Jį lydi galingiausios profesinės sąjungos vadovas, be to, ten sėdi Dimituras Ivanovas, žmogus, kuris iki pastarojo meto buvo 6-osios valdybos viršininkas. Ir šitie vaikinai sako įmonės vadovui: „Jūs turite pasirinkimą... Dirbkite su mumis arba mes jus sunaikinsime!"

Pavlovas pasakė direktoriui, kad nuo šiol jis pirks žaliavas ne tiesiogiai iš rusų subsidijuota kaina, bet iš vienos jo kompanijų pasaulinės rinkos kaina. O tada, užuot pardavęs galutinį produktą tiesiogiai vartotojui, direktorius turės parduoti jį už mažiausią kainą kitai Iljos firmai, o ši parduos jį atvirojoje rinkoje. Jis kontroliavo įėjimą į gamyklą ir išėjimą iš jos – tai buvo „voro pinklės".

Šios sistemos paprastumas ir efektyvumas sužavėjo Pavlovą. Vyriausybė, kuriai vadovavo Lukanovas, daugelį metų toliau teikė

subsidijas kompanijai. „Įmonė nesugriūva akimirksniu, – sakė Emilis Kiulevas, vienas turtingiausių Bulgarijos bankininkų, prieš nužudymą 2005 m. spalį. – Jūs pakabinate ožį ant kablio ir įpjaunate jam koją, jis nusibaigs labai lėtai, kraujui tekant iš jo kūno lašas po lašo – agonija tęsiasi metų metus. Pavlovas su draugais įkūrė tokias holdingo kompanijas beveik kiekvienoje Bulgarijos ekonomikos srityje, žemės ūkyje, transporte, pramonėje, energetikoje – visur. Holdingai veikė lygiagrečiai su „Podkrepos“ poskyriais – kur tik būdavo „Podkrepa“, Ilja įsteigdavo holdingo kompaniją.“

Po 1989 m. revoliucijos Bulgarijos socialinės apsaugos sistema žlugo ir paliko nepriteklių ir skurdo šleifą. Tai buvo sunkus smūgis šaliai, išnirusiai iš socialistinės ekonomikos urvinės egzistencijos į akinamą laisvosios rinkos kapitalizmo saulę. Komunizmo laikais gamyklos gyvavo dėl masinių valstybės subsidijų, o sovietinis prekybos blokas laidavo jų menkavertės produkcijos garantuotą pardavimą Rytų Europos rinkose. Kai 1989 m. sugriuvo Berlyno siena, Bulgarijos rinkos subyrėjo kartu su ja.

Pramonei grimztant į pragaištingą krizę, žemės ūkis – tradiciškai svarbiausias ekonomikos ramstis – įgavo kaip niekada didelę reikšmę, tačiau šis sektorius taip pat susidūrė su sunkumais. Europos Sąjunga nebuvo linkusi didinti mažyčio Bulgarijos žemės ūkio produkcijos importo, nes tai pakenktų jos protekcionistiniam versliukui, išdidžiai vadinamam Bendrąja žemės ūkio politika (BŽŪP). Dešimtojo dešimtmečio pradžioje pradėjusios trimituoti apie revoliucinę globalizacijos reikšmę didžiosios pasaulio valstybės neužsiminė apie jos prieštaravimus. Kai šalys atsivėrė, tikėdamosi didesnio bendradarbiavimo su galingomis Vakarų ekonomikomis, ES, JAV ir Japonija pareikalavo, kad šitos kylančios rinkos įsileistų europietiškas, amerikietiškas ir japoniškas prekes. Tuo pat metu jos reikalavo mažų pelno mokesčių, mainais į naujas investicijas, o tarp Vakarų

korporacijų įsigalėjo darbų perkėlimo į kitas bendroves mada, siekiant sumažinti darbo savikainą.

Prabėgus vos keliems mėnesiams po komunizmo žlugimo, „Snickers“, „Nike“, „Swatch“, „Heineken“ ir „Mercedes“ pradėjo savo nesustabdomą žygį į Rytus ir vos per kelias savaites užkariavo tuos Europos kraštus, kurių nebuvo įveikę net Napoleonas ar Hitleris. Pakerėtos šių privalomų turėti vakarietiškų prekių naujumo ir kokybės Rytų Europos tautos (kaip, beje, ir Afrika bei Azija) nėrėsi iš kailio, trokšdamos išleisti tuos menkus pinigus, kuriuos turėjo, kad įsigytų naujos socialinės padėties simbolių.

Egzistuoja visuotinai pripažinta tarptautinės prekybos tiesa: jei jūs importuojate prekes ir paslaugas į savo šalį, kad sumokėtumėte už jas, turite eksportuoti kitas (kuo skurdesnė šalis, tuo didesnis poreikis – daug pigiau tokioms turtingoms šalims kaip Jungtinės Valstijos grąžinti milžiniškas skolas). Aukštos kokybės bulgariški vaisiai, medvilnė, rožės, vynas ir grūdai būtų galėję suvaidinti gyvybiškai svarbų vaidmenį atgaivinant šią mažą nuvarytą ekonomiką – tokios prekės galbūt galėjo atsverti dalį rinką užtvindžiusių naujų vakarietiškų produktų kainos. Deja, galimybės buvo labai apribotos tokių susitarimų kaip BŽŪP, blokuojančių žemės ūkio produkcijos pardavimą. Bulgariškos plataus vartojimo prekės vis dar buvo socialistiškos išvaizdos ir patvarumo (tai yra jos buvo bjaurios ir neveikė) ir negalėjo konkuruoti su vakarietiškais plataus vartojimo gaminiais. Todėl klausimas, kaip sumokėti už didėjantį vakarietiškų importinių prekių kiekį, išliko.

Tuo metu, kai daugumos bulgarų pragyvenimo lygis smarkiai smuko, mažas būrelis naudojosi šiuo chaosu. 1992 m. Ilja Pavlovas jau buvo multimilijonierius ir rengėsi tapti milijardieriumi, naudodamasis „voro pinklėmis“ ir paversdamas valstybės turtą savo privačiu likvidžiu kapitalu. Vos įkopęs į ketvirtą dešimtį, netrukus jis

įsteigė antrinę įmonę Vienos mieste, Virdžinijos valstijoje, netoli Vašingtono, Kolumbijos apygardoje. Per „Multigroup US“ jis įsigijo du kazino Paragvajuje.

Namie Pavlovas pasamdė kelias viešųjų ryšių įmones dinamiškos sėkmės ir patriotizmo įvaizdžiui sukurti – jis tapo naujosios Bulgarijos veidu. Garsiausio šalies verslininko žygius nuolankiai sekė laikraščiai ir televizijos laidos. Kvietimai į tokius pobūvius kaip jo gimtadienio vakarėlis rugpjūčio 6-ąją – tradiciškai rengiamas viename prabangiausių viešbučių Juodosios jūros kurorte Varnoje – buvo ypač vertinami, nes jį gavusieji turėjo galimybę pabendrauti su žymiausiais šalies ekonominio ir politinio elito atstovais. Pakakdavo įsiamžinti su Ilja nuotraukoje, kad gautum didelę paskolą lengvatinėmis sąlygomis. Iš pradžių šimtai, paskui tūkstančiai, vėliau dešimtys tūkstančių bulgarų, desperatiškai trokštantys pinigų ir darbo, tapo priklausomi nuo „Multigroup“ ir panašių megakorporacijų, dygstančių visoje šalyje, komercinių operacijų. Savaime suprantama, daugelis nepritarė Pavlovo metodams. Daugelis kitų buvo pavydūs konkurentai, kurie veikė išvien ir prieš jį gimstančios Bulgarijos rinkos ekonomikos demimonde, kur paprastai buvo neįmanoma įžvelgti skirtumo tarp teisėto, šešėlinio ir akivaizdžiai kriminalinio. Tačiau kiti laikė jį doru, energingu ir maloniu verslininku, kuris širdies gilumoje rūpinosi Bulgarijos interesais ir kūrė darbo vietas tose srityse, kur valstybė netikėtai ir pražūtingai įvykdė Marxo pranašystę ir nunyko.

Jo naujos korporacijos „Multigroup“ būstinė buvo netoli Sofijos, rūmuose ant Bistricos kalno, kur aukščiausieji Bulgarijos profsąjungų veikėjai kadaise leisdavo savo atostogas. Pastatą pusvelčiui nupirko Robertas Maxwellas, Britanijos žiniasklaidos magnatas, kuris keletą metų bičiuliavosi tiek su sovietų, tiek su Bulgarijos komunistų lyderiais. Maxwello ryšiai pademonstravo, kaip greitai kai kurie grobuonys Vakarų verslininkai susidėjo su protooligarchais iš

Rytų Europos ir suteikė naujųjų demokratinių valstybių apiplėšimui tarptautinį mastą. Maxwellas buvo kriminalinės industrijos, kuri dešimtajame dešimtmetyje taps nebekontroliuojama, – pinigų plovimo, – avangarde. Drauge su ministru pirmininku Lukanovu Maxwellas pervedė 2 milijardus dolerių iš Bulgarijos į vakarietišką mažų mokesčių rojų – vėlesnės Bulgarijos vyriausybės nesugebėjo atsekti, kas atsitiko su šiais pinigais, nors mes tikrai žinome, kad jie neatsidūrė *Daily Mirror* pensijų fonde, iš kurio Maxwellas tuo metu taip pat pavogė šimtus milijonų svarų sterlingų.

Daugumai bulgarų dešimtojo dešimtmečio pradžia atrodė niūri: šalis prarado savo rinkas; Pavlovas su draugais iš šalies ūkio pasisavino visa, kas buvo vertinga; niekas nenorėjo pirkti bulgariškų prekių; dar daugiau, dabar, demokratijai Bulgarijoje žengiant pirmuosius žingsnius, Jungtinės Valstijos ir TVF nedelsdami pareikalavo, kad Sofija vykdytų savo įsipareigojimus ir pradėtų grąžinti 10 milijardų dolerių skolą, įsiskolintą išlaidaus komunistinio režimo.

Tuo pat metu, siekdamos populiarumo, vėlesnės vyriausybės pradėjo atleidinėti iš darbo tūkstančius policininkų. Visokio plauko operatyvininkai – slaptosios policijos, kontržvalgybos pareigūnai, specialių pajėgų smogikai, pasieniečiai, kaip ir žmogžudysčių skyriaus detektyvai bei eismo priežiūros policininkai – prarado savo darbo vietas. Jų įgūdžiai apėmė sekimą, kontrabandą, žmonių žudymą, tinklų kūrimą ir šantažą. Iki 1991 m. 14 000 slaptosios policijos pareigūnų numynė batus ieškodami darbo šalyje, kur ekonomika smuko nerimą keliančiu tempu. Tačiau vieno sektoriaus plėtra buvo beprecedentė, ir tai buvo darbas, kuris idealiai tiko bedarbiams ir įpykusiems policininkams. Šis sektorius buvo organizuotas nusikalstamumas.

Panašioje padėtyje atsidūrė dar viena pastaruoju metu privilegijas praradusi grupė – imtynininkai, boksininkai ir sunkiaatlečiai. Dėl

biudžeto krizės ir tvyrančios laisvės valstybinėms policijos pajėgoms sumažėjus iki minimumo, sporto draugijos visoje šalyje buvo pertvarkytos į mažus privačius apsaugos būrius. Naudodamiesi neeiline fizine jėga ir tarpusavio pasitikėjimu, jie ėmėsi įnirtingo bauginimų vajaus, palaipsniui į turto prievartavimą įtraukdami smulkius vagis ir gatvės gaujas. Iki 1992 m. imtynininkai tapo kone vienvaldžiai didžiausiuose Bulgarijos miestuose, nors kai kuriuose rajonuose jie susidūrė su buvusių policininkų ir saugumo pareigūnų konkurencija. Kai kurie gudruoliai suderino dviejų profesijų įgūdžius: sportininkus pasitelkė dėl fizinės jėgos, o policininkus – tinklui kurti. Šios hibridinės organizacijos plėtėsi užvaldydamos ekonomiką ir dvi grupės, pažįstamos iš akronimų SIC ir VIS, tapo neįveikiamais rinkos lyderiais.

SIC ir VIS prisistatydavo kaip draudimo bendrovės. „Aš nusipirkau mersedesą 1992 m. birželį, – paaiškino vienas Sofijos taksistas, – ir, savaime suprantama, įsigijau valstybinės bendrovės draudimą, norėdamas sumažinti kyšius, mokamus eismo policininkams. Tuo metu mus stabdydavo kas keletą mylių ir policininkai tiesiog reikalaudavo pinigų be jokios konkrečios priežasties. Tačiau jei pažeisdavote eismo taisykles, pavyzdžiui, vairuodavote be draudimo, turėdavote mokėti dvigubai. Tačiau netrukus prie manęs priėjo būrys tvirtų vaikinų – žinote, trumpai apkirpti plaukai, tatuiruotės, odinės striukės, – jie man pasakė, kad turiu įsigyti draudimą iš SIC. Taigi, taip aš ir padariau – nenorėjau su jais pyktis. Tačiau kai kurie vairuotojai atsisakė: vos po kelių valandų jų automobiliai buvo pavogti. Ir jie galėjo juos susigrąžinti tik susimokėję SIC draudimo įmoką... su palūkanomis, žinoma!“

Tai nebuvo tiesiog prievartavimas. Jei jūsų transporto priemonę pavogdavo jau apsidraudus SIC, banditai uoliai dirbdavo, kad ją sugrąžintų. Jie teikė tikras paslaugas (nors ir grėsmingas) ir priešiškai žvelgė į mažesnes grupuotes, bandančias įsibrauti į jų teritoriją.

SIC, VIS ir vėliau TIM tapo didžiulėmis bendrovėmis, išsiplėtusiomis į daugelį ekonomikos, teisėtos ir neteisėtos, sričių. Dažnai atrodė, kad ne vyriausybė, o šitie žmonės valdė šalį. „Mes nekalbame tik apie tuos storasprandžius su auksinėmis grandinėmis, užimančius geriausias vietas jūsų mėgstamame restorane, – pratrūko vienas Europos diplomatas, nepajėgdamas sulaikyti pasibjaurėjimo. – Jie turėjo įžūlumo ir pasitikėjimo užblokuoti visą pagrindinę gatvę Sofijos centre tik todėl, kad panoro papietauti netrukdomi eismo!"

Kai kurie oligarchai, valdantys tokias kompanijas kaip „Multigroup", perdavė dalį jų saugumo į SIC ir VIS rankas. Kiti buvo linkę kurti nuosavus bendrovių galvažudžių būrius. Vėliau Ilja Pavlovas siekė atsiriboti nuo tokių reketininkų. Tačiau tuomet jis artimai bičiuliavosi su keliais žinomiausiais gangsteriais. Labiausiai pastebimas buvo jo bendradarbiavimas su vienu iš SIC bosų Mladenu Michailevu (visiems žinomu kaip Madžo), iš dalies ir todėl, kad Madžo pradėjo savo karjerą kaip Iljos vairuotojas. Kaltinti Iljį Pavlovą pasirinkus tokį gyvenimą, koks sukosi tarp vešinčios korupcijos, stambaus turto grobstymo ir organizuoto nusikalstamumo, būtų neteisinga. Jis nebuvo itin doras žmogus. Tačiau jis pasinaudojo proga tuo metu, kai Bulgarijos valstybė buvo ties žlugimo riba. Visoje Rytų Europoje žmonės ėmė suvokti, kad kai šalis patenka į nuvertėjimo karuselę, transformacijos nuolaužos pirmiausia sutraiško įstatymą. Iki 1989 m. kapitalizmas tiesiog neegzistavo, todėl beviltiškai silpnos valstybės, atsiradusios visoje buvusioje Sovietų Sąjungoje ir Rytų Europoje, tiesiog neturėjo jokių galimybių nustatyti, kas yra „teisėta" ir kas yra „neteisėta". Jos neturėjo nei pinigų, nei patirties suvaldyti naujoviškus komercinius mainus. Tie, kurie gerai įsitaisė per pirmus trejus metus po komunizmo baigties, dažnai turėjo galios eidami į priekį pakeliui kurti savas jų didingo naujo pasaulio taisykles.

* * *

Buvo giedra, šilta 1991 m. pavasario diena, kai aš sustojau priešais viešbutį „Esplanade“, Gajevos gatvėje, Zagrebo centre. Keturių valandų kelionė iš Vienos mano juodu „Audi Quattro“ buvo lyg lengvas pasivaikščiojimas. Neabejotinai prašmatniausias automobilis, kokį aš kada nors vairavau, tai buvo kur kas geriau, nei standartinis BBC skiriamas automobilis, po keleto siaubingų kelionių per pūgas visiškai nenuspėjamu Rytų Europos degutbetoniu per 1989-ųjų revoliucijas aš primygtinai reikalavau keturių varomųjų ratų. Išlipus iš automobilio nepažįstamas, šiek tiek nervingas portjė paprašė raktelių, kad galėtų pastatyti automobilį. Tai buvo įprasta procedūra „Esplanade“, todėl aš juos atidaviau.

Visi zujo pirmyn atgal į ir iš „Esplanade“ – tarpininkai Cyrusas Vance'as ir Lordas Davidas Owenas ir įvairūs regiono, Europos Sąjungos ir JAV ministrai. Jie pietavo šalia samdinių, kurie užplūdo viešbutį, nujausdami pelningą karą. Arba šalia jaunų diasporos kroatų iš Edmontono ar Klivlando Ohajo valstijoje, pasirengusių rizikuoti savo gyvybe dėl tėvynės, kurios jie niekada anksčiau nebuvo regėję.

Kitą rytą nuėjau pasiimti „Audi“ iš automobilių stovėjimo aikštelės. Jos ten nebuvo. Tada dar nežinojau, bet mano automobilis buvo pradėjęs paslaptingą kelionę, po kelių savaičių pasibaigusią už 200 mylių, naudotų automobilių turguje Mostare, Vakarų Hercegovinos sostinėje. Iki to laiko aš jau buvau gavęs draudimą (laimei, austriškos draudimo bendrovės dar nebuvo atsisakiusios draudimo Jugoslavijoje, kaip buvo padariusios Lenkijoje, Rumunijoje, Bulgarijoje ir Albanijoje), nes savo brangios „Audi“, kurią beveik neabejotinai pasisavino vienas iš susiformavusių savanorių būrių Bosnijoje ir Hercegovinoje, nebepamačiau.

Taip aš tapau sparčiausiai Europoje augančios veiklos – automobilių vagystės – auka. Kiekvieną mėnesį Šiaurės Europos gatvėse

būdavo pavagiama tūkstančiai automobilių, ruošiantis juos nelegaliai eksportuoti į Rytų Europą ir Balkanus. 1992 m. aš stebėjau, kaip milžiniškas konteinervežis paskleidė savo triumo turinį į aptriušusį Albanijos Duresio uostą. Ant skaldos ir rūdžių krantinės riedėjo dešimtys BMW, „Peugeot", „Hondų" ir, žinoma, mersedesų, mersedesų ir dar daugiau mersedesų, daugiausia 200 serijos, taip mėgstamos Vokietijos, Nyderlandų ir Skandinavijos taksistų. Muitininkams tik bundant iš snaudulio, susijaudinę, dulkėti ir purvini vyrai įsigijo automobilius su vis dar jų originaliais ženklais, oro gaivikliais kaip Kalėdų eglutės ir šeimos nuotraukomis, kabančiomis ant veidrodėlių, su senais cigarečių pakeliais ant sėdynių.

Komunistinėje Albanijoje automobiliai buvo uždrausti, išskyrus tarnybinį naudojimą – keliai buvo suprojektuoti keliems sunkvežimiams per dieną, tuo metu niekas, išskyrus mažą valstybinių vairuotojų būrį, nemokėjo vairuoti. Žlungančio komunizmo chaose šliuzo vartai atsivėrė ir kiekvienas, galintis įsigyti (vogtą) automobilį, su Viduržemio jūros užsidegimu išriedėjo į viešuosius kelius, nors niekada net nebuvo sėdėjęs prie vairo. Košmaras! Šalis virto milžiniška ir mirtina automobilių kautynių arena, be to, bet koks automobilis buvo lengvas grobis vagims (turint omenyje tai, kad jie, šiaip ar taip, visi buvo vogti, buvo sudėtinga sugalvoti moraliai pagrįstą nuosavybės įrodymą). Automobiliai, kurie neliko Albanijoje, buvo parduoti Makedonijoje, Bulgarijoje, Rusijoje, Viduriniuosiuose Rytuose, Kaukaze ir buvusioje sovietinėje Centrinėje Azijoje.

Tuo metu aš neįvertinau savo automobilio vagystės reikšmės. Nemačiau nusikalstamumo ledkalnio, kuris sparčiai formavosi po sūkuriuojančiais revoliucijos, laisvės, nacionalizmo ir smurto, apėmusių Rytų Europą, jūros vandenimis. Daugybė žmonių buvo užsiėmę senų sąskaitų suvedimu. Kiti uoliai dirbo, siekdami išsaugoti prie senos sistemos turėtas privilegijas, tačiau jau visuomenėje, kur komunizmas staiga tapo nepadoriu žodžiu.

Turto prievartautojai, tokie kaip SIC ir VIS, buvo glaudžiai susiję su automobilių kontrabanda. Ir užsienio prekybos pobūdis leido augantiems Bulgarijos sindikatams užmegzti ryšius su panašiomis grupėmis kitose Balkanų ir Rytų Europos šalyse. Kiekviena šalis įgijo ypač geros vietos prekiauti tam tikromis prekėmis reputaciją. Pavyzdžiui, buvusioje Jugoslavijoje tai buvo ginklai ir cigaretės. Bulgarijoje – automobiliai. Ukrainoje – neteisėta prekyba migrantų darbo jėga ir moterimis. Be to, visos šalys prekiavo narkotikais.

Dėl glaudžių ekonominių ir prekybinių ryšių, per praėjusį dešimtmetį užmegztų su kaimynėmis Vokietija ir Austrija, Vengrija ir Čekoslovakija užėmė ypatingą vietą naujajame kriminaliniame tinkle. Tačiau kaip buvusios socialistinės valstybės jos vis dar palaikė bevizį režimą su likusia Rytų Europa. Kazachai, gruzinai, bulgarai, moldavai, jugoslavai ir latviai – visi galėjo be vargo laikinai apsigyventi kiekvienoje iš tų šalių.

Be abejo, galėjo ir rusai.

Ypač gyva valiutų rinka susiformavo Vengrijoje, kuri tapo pirmuoju didžiausių pinigų plovimo operacijų centru. Ji tapo tokia patrauklia tarptautinių kriminalinių operacijų baze, kad netrukus galingiausios rusų mafijos grupės pasirinko Budapeštą kaip savo placdarmą Centrinėje Europoje, siekdamos išplėsti veiklą į Vakarus. Bulgarai buvo priversti veikti kitur. „Atėję rusai išstūmė naująją bulgarų mafiją į Čekoslovakiją“, – paaiškino Yovo Nikolovas, žymus bulgarų organizuoto nusikalstamumo ekspertas iš Sofijos. Iš pradžių tai buvo tiesiog daugiau automobilių kontrabandos. „Tačiau tada vaikinai atkreipė dėmesį į kai ką kita.“

Tas kai kas buvo *silnice hanby* arba „gėdos kelias“ – magistralė, kuri jungė Drezdeną ir Prahą per pačią Čekoslovakijos sunkiosios pramonės komplekso širdį, šiaurinę Bohemiją. Smunkant chaoso apimtai ekonomikai, jaunos Čekijos moterys prie E55 pradėjo parsidavi-

nėti už gražius. Už kuklaus valgio kainą paauglės tenkindavo aistras nenutrūkstamos kolonos suprakaitavusių BMW vairuotojų ir nutukusių vilkikų šoferių, važinėjančių tarp Bohemijos ir Saksonijos.

„Žmonės atvyksta iš visos Rytų Europos į „prabangos pasienį", kad pasiūlytų jaunas prostitutes senstantiems Vokietijos vyrams", – rašė tuo metu *Der Spiegel*. Nacionalinis seksualinio *Drang nach Osten* aspektas suteikė šiam niekingam verslui papildomo jaudulio, juolab kad daugelis klientų buvo rytų vokiečiai (taigi, tarp BMW ten buvo ir keletas prakaituotų trabantų vairuotojų).

Moterys, dirbančios „gėdos kelyje", iš esmės turėjo pasirinkimą – žinoma, jų ekonominė padėtis vertė jas dirbti prostitutėmis, tačiau jos nebuvo fiziškai verčiamos. Tik mažuma buvo verčiamos užsiimti šiuo amatu pavienių sąvadautojų, dauguma dirbo savo noru, tokiu būdu užsidirbo pragyvenimui. Didelę dalį sudarė jaunos čigonės, arba romų moterys, susidurdavusios su dviguba doze išankstinių nuostatų – kaip prostitutės ir kaip čigonės.

Bulgarų žaliūkai, besitrankantys po Prahą ir šiaurinę Bohemiją, atkreipė dėmesį į beveik visišką šios spontaniškos sekso prekybos efektyvios kontrolės nebuvimą. Potenciali rinka buvo milžiniška – buvo puikiai žinoma, kad tūkstančiai Vokietijos vyrų kasmet važiuodavo į Pietryčių Aziją ir Karibus pasimėgauti sekso turizmu. Kodėl nepasinaudoti ta paklausa ir nepasiūlyti jiems gražių jaunų moterų ypač mažomis kainomis vos pervažiavus Vokietijos sieną, šiek tiek labiau atpalaiduojančioje aplinkoje nei E55 pakelės aikštelės? Taigi, bulgarų gaujos supirko, pastatė ar išsinuomojo pigius motelius šiaurinėje Bohemijoje. Norint gauti didžiausią pelną, jiems reikėjo sukalbamų moterų, kurios nebūtų taip glaudžiai susijusios su vietos bendruomene. Tad jie susirado savo tėvynainių. Vis dėlto, skirtingai nei vietinės čekės, šios bulgarės neįsiliejo į verslą savo noru – jos net neįsivaizdavo, kas jų laukė. Devyniolikametė Stanimira nuomojosi aptriušusį butą užterštame Dunojaus Rusės uoste

šiaurės Bulgarijoje, kai jos kambario draugė pasiūlė ištrūkti. „Ji man pasakė turinti puikų pardavėjos darbą ir aš galinti gauti tokį pat, taip pat maždaug 3000 Vokietijos markių mėnesio atlyginimą.* Iš Bulgarijos per Vengriją ir Slovakiją mes nuvykome tiesiai į Dubį Čekijoje. Pirmas dalykas, kurį aš pastebėjau, kai atvykome prie to daugiabučio, kad visi langai buvo su grotomis.“

Pastatas šiaurės Čekijos Dubio mieste priklausė buvusiam Bulgarijos galiūnui, stovėjo jis visai šalia „gėdos kelio“. Vos įžengęs į penktą dešimtį Cvetomiras Belčevas, prieš nuklysdamas į nusikaltimų pasaulį, nuėjo gerai žinomą kelią – baigė Sporto akademiją Razgrade, Bulgarijoje. Devyniolikos jis buvo nuteistas dvylika metų laisvės atėmimo už pasikėsinimą nužudyti, o netrukus, kai buvo paleistas, vėl grįžo į kalėjimą. „Tuomet iš savo kalėjimo kameros kalinių teisėms ginti jis įsteigė politinę partiją „Atsinaujinimas“, – rašoma jo byloje Bulgarijos vidaus reikalų ministerijoje, leidžiant suprasti, kad jis buvo nepaprastai protingas kalinys. „Eidamas šias pareigas 1990-aisiais jis organizavo kalinių streikus, maištus ir protestus. O kitais metais jis kandidatavo į prezidentus.“ Politinei karjerai pasibaigus, ieškodamas verslo galimybių toliau nuo smalsių Bulgarijos policijos akių, Belčevas persikėlė į Čekiją. Jo motina dirbo merginų verbuotoja tėvynėje.

Atvykusiai Stanimirai buvo pasakyta, kad ji dirbs ne padavėja, bet prostitute. Iš pradžių ji kategoriškai atsisakė bendradarbiauti. „Belčevas mane žiauriai sumušė, jis trankė ir spardė mane paviljone priešais „Sport“ viešbutį. Jis spardė mane kaustytais batais. Jis spardė mano nugarą ir trankė kėde. Jis pasikvietė per radijo stotį savo parankinius Krassi ir Juodį ir liepė jiems taip pat mane mušti. Mane nutempė į rūsį, kur tiedu toliau mane spardė ir daužė, daugiausia

* Tuo metu maždaug 1000 svarų sterlingų – neįtikėtinas atlyginimas bet kokiam bedarbiui bulgarui.

per pilvą. Juodis suėmė mano galvą ir trankė mane kumščiais. Kai aš apalpau, jie apipylė mane vandeniu, o kai aš atsipeikėjau, jie prirakino mano ranką antrankiais prie radiatoriaus vamzdžio. Skausmas buvo nepakeliamas. Aš išbuvau prirakinta ten visą dieną. Paskui Belčevas mane iššagino viename iš užmiesčio namo kambarių."

Belčevas ir jo statytiniai kankino ir iššagino visas keturiasdešimt moterų, kurios buvo išgelbėtos policijos, kai ji pagaliau surengė reidą Dubio viešnamyje 1997-ųjų vasarą. Įkalintos moterys privalėjo uždirbti mažiausiai 2000 svarų sterlingų per mėnesį (suprantama, jos niekada nematė tų pinigų). Nepavykus tiek uždirbti, jos būdavo sumušamos, kaip ir dėl bet kokios užuominos į nepaklusnumą (Belčevas turėjo moterų informatorių sistemą). Atsisakymas permiegoti su kuriuo nors iš gaujos baigdavosi iššaginimu ir sumušimu ir Čekijos tyrėjų įtarimas, kad mažiausiai viena mergina buvo nužudyta, pasitvirtino prabėgus keleriems metams po Belčevo suėmimo, kai jie surado lavoną, užkastą šalia viešnamio. Jaunos ir nuolatos gąsdinamos, netekusios savo pasų, nemokančios vietinės kalbos ir bet kuriuo atveju atstumtos kaip prostitutės šios moterys visiškai priklausė nuo savo kankintojų.

Belčevo atvejis buvo išimtis todėl, kad jis vis dėlto buvo suimtas, jo verslas sužlugdytas, o moterys išlaisvintos (neįtikėtina, bet Belčevas iš savo kalėjimo kameros toliau valdė tris viešnamius, naudodamasis mobiliuoju telefonu, kurį jam slapta perdavė advokatas). Tačiau kitur, dar net neišsisklaidžius Berlyno sienos dulkėms, gangsteriai ir įvairaus plauko veikėjai klojo didžiulio nelegalios prekybos moterimis tinklo, nusidriekusio į visus Europos kampelius, pamatus. Dėl savo šalies strateginės padėties bulgarų gaujos šiame versle veikiai ėmėsi pagrindinio vaidmens. Kiekviena siena teikė pelningos prekybos galimybę. Per Graikiją pietuose buvo greičiausias maršrutas į Europos Sąjungą – kirtus šią sieną moterys galėjo būti pervežamos į bet kurią Europos Sąjungos vietą (išskyrus Britaniją ir

Airiją), nesutinkant nė vieno policijos kontrolės punkto. Pietryčių maršrutas į Turkiją buvo skirtas didėjančiai moterų prekybai į Viduriniuosius Rytus, ypač Jungtinius Arabų Emyratus. Maršrutas į Vakarus vedė pas prekiautojus Makedonijoje ir Albanijoje (o vėliau ir Kosove), kur paklausa augo geometrine progresija nuo tada, kai 1994 m. buvo dislokuoti pirmieji taikdariai kaip dalis JT saugumo pajėgų (didžiuma Balkanų nelegalios prekybos remiasi JT taikdariais ir tarptautiniais civiliais tarnautojais). Vykdami į Šiaurę gaujų nariai gabendavo moteris į Čekiją ir Vokietiją, o atgal grįždavo vogtais automobiliais.

Egzistavo tam tikros sąsajos tarp nelegalių prekiautojų moterimis ir automobilių kontrabandininkų. Jie neabejotinai dalijosi maršrutais ir išlaidomis, tačiau policija juos atskyrė kaip atskirus verslus. Bendrai priimta, kad nelegalią prekyba moterimis vykdo mažos ląstelinės grupės, kurios perduoda savo prekę iš regiono į regioną, nežinodamos, kur jų pirkėjas jas gabena. Plataus masto automobilių vagystės yra sudėtingesnės, reikalaujančios didesnių ir geriau organizuotų sindikatų vadovavimo. Nors dauguma prekių ir paslaugų buvo susijusios (ypač dėl jų naudojamų maršrutų), paprastai pati prekė, jos geografinė kilmė ir jos paskyrimo vieta apibrėžia, ar ja prekiauja ir ją platina dideli ar maži sindikatai.

Prekyba moterimis mėgsta užsiimti pradedantieji nusikaltėliai. Moterys gali legaliai kirsti sienas ir jos netraukia policijos šunų dėmesio. Pradinės sąnaudos sudaro tik mažą dalelę sumos, reikalingos užsiimti automobilių vagystėmis, papildomos išlaidos yra minimalios, ir kaip paslaugos tiekėja prekė (nelegaliai parduodama moteris) nuolat generuoja pajamas. Viena moteris savo nelegaliam prekiautojui per mėnesį gali uždirbti 3000–6000 svarų sterlingų. Šitie skaičiavimai neatspindi siaubingos daugybės iššaginimų ir neapsakomo išnaudojimo tikrovės. Tačiau nei tiekėjas (gangsteris), nei vartotojas (turtingi Vakarų europiečiai) nesupranta šio santykio kitaip kaip tik

ekonominiais terminais. Pirmasis gyvena aplinkoje, kuri yra menkai reguliuojama ar kontroliuojama – jei ne jis parduos šią moterį, parduos kas nors kitas. Antrasis akivaizdžiai sugeba palikti savo sąžinę drabužinėje kartu su savo skrybėle ir paltu.

Policijos pajėgoms visoje Rytų Europoje perėjimas į kapitalizmą buvo nepaprastai sunkus. Daugybė žmonių plūdo jas dėl ankstesnio jų bendrininkavimo represuojant komunizmo oponentus. Sunkus policininkų gyvenimas naujomis demokratijos sąlygomis skyrėsi nuo pleibojiškos gyvensenos, kuria mėgavosi kai kurie buvę kolegos, padėję sukurti milžiniškas kriminalines imperijas. Naujomis rinkos sąlygomis policininko atlyginimo lapelis kėlė juoką – keletą metų po komunizmo žlugimo kiekvieną kartą važiuodamas per Bulgariją, Jugoslaviją ar Rumuniją būdavau priverstas sumokėti mažiausiai 30 svarų sterlingų neoficialių baudų nuskurdusiems eismo priežiūros policininkams. Lygybė prieš įstatymą, tokia svarbi kuriant pasitikėjimą šiose išvargintose visuomenėse, buvo fikcija.

Tada – ir, beje, ne paskutinį kartą – Vakarai pasielgė labai labai kvailai. 1992 m. gegužės 30-ąją JT Saugumo Taryba Niujorke priėmė Rezoliuciją 754, kuri įvedė ekonomines sankcijas Serbijai ir Juodkalnijai. Balkanai – karo nuniokoti, nualinti ir traumuoti – netrukus turėjo tapti kontrabandos ir nusikalstamumo mašina, neturėjusia analogų istorijoje. Pasauliui grąžant rankas ir nerimstant dėl siaubingų nacionalistinių Jugoslavijos tautų ir jų vadovybių polinkių, Balkanų mafijos nusprendė atsisakyti savo etninių skirtumų, siekdamos pasinerti į kvapą gniaužiantį kriminalinį bendradarbiavimą.

Kontrabandos maršrutai Balkanuose paskutiniame XX a. dešimtmetyje.

2
Kruvini pinigai

„Penkias minutes, Dickai, – burbtelėjo Billo Clintono patarėjas nacionalinio saugumo klausimais Sandy Bergeris. – Duodu jam penkias minutes pasikalbėti su prezidentu, ne daugiau.“ Dickas Sklaras atrodė nusivylęs. Jis manė, kad Juodkalnijos prezidentas Milo Džiukanovičius nusipelnė daugiau laiko pasikalbėti su savo kolega iš Amerikos. Tačiau Bergeris buvo nepalenkiamas.

Sklaras kelerius metus nenuilsdamas dirbo užkulisinį organizacinį darbą Clintono administracijoje. Jis gerai žinojo prezidento požiūrį į Balkanus, tačiau buvo nustebintas šaltos reakcijos į jaunąjį Džiukanovičių. Reikia pripažinti, kad Juodkalnijos prezidentas atstovavo nežinomai kalnų valstybėlei Balkanuose, literatūrinių Johno Buchano ir Agathos Christie juokelių objektui. Tačiau jis buvo drąsiausias NATO šalininkas per Kosovo kampaniją. Ir būtent dėl pergalės tame kare Clintonas ir jo komanda buvo taip linksmai nusiteikę tą 1999 m. birželį, kai atvyko į Slovėniją, Alpių valstybę, jaukiai įsitaisiusią tarp Balkanų ir Centrinės Europos.

Prieš porą savaičių Jugoslavijos kariškiai buvo paprašę paliaubų ir Clintonui bei jo artimiausiems patarėjams akivaizdžiai palengvėjo. Tai buvo sunkus karas – ne vienos savaitės darbelis, kaip prieš karo veiksmus pranašavo kai kurie aukšti administracijos atstovai. Dabar prezidentas važiavo į Europą, kad išreikštų Amerikos dėkingumą aštuoniolikai NATO sąjungininkų ir kitiems šalininkams už ištikimybę.

Juodkalnija buvo kaprizingai žiaurios vyresnės sesers Serbijos sumažinta kopija pakrikusioje federacinėje šeimoje, pavadintoje Jugoslavija. Tačiau nors Juodkalnijos oro uostus, uostus ir sienas per Kosovo karą kontroliavo Jugoslavijos kariuomenė, lankstus krepšininkas profesionalas, tapęs Juodkalnijos prezidentu, pasirodė esąs dieglys Serbijos diktatoriaus Slobodano Miloševičiaus kūne. Džiukanovičius ne tik rėmė Vakarų politiką (nors nuo 1992 m. ir teko patirti griežtų JT ekonominių sankcijų), bet ir teikė saugų prieglobstį Miloševičiaus priešininkams, užtikrindamas, kad nuomonių įvairovė Serbijoje nebūtų nuslopinta. Miloševičius baugino ir grasino Džiukanovičiui, tačiau juodkalnietis nepabūgo – o tam reikėjo turėti drąsos.

Džiukanovičiaus karas buvo neįtikėtinai nepatogus. Per kampaniją Juodkalnijoje NATO subombardavo daugybę objektų ir vis dėlto jis palaikė šias užsienio agresoriaus atakas prieš savo respubliką.

Dickas Sklaras manė, kad dėl tokios rizikos, prisiimtos Vakarų vardu, Džiukanovičius užsitarnavo daugiau nei penkių minučių pasišnekučiavimą Brdo pilyje į šiaurę nuo Slovėnijos sostinės Liublianos. Tačiau vos tik du prezidentai susėdo, Sklaras galėjo lengviau atsikvėpti: Clintonas akimirksniu pajuto Džiukanovičiui simpatiją, jie atsisakė protokolo ir praleido daugiau kaip valandą kalbėdami įvairiausiomis temomis: apie Miloševičių, apie karą, apie Kosovą ir apie Balkanų ateitį. Džiukanovičius vėliau pasidžiaugė Clintono žiniomis apie Juodkalnijos istoriją – kaip visada, Amerikos prezidentas atliko savo namų darbus. Tačiau dėl vienos temos, kuria jie prakalbo, Džiukanovičius buvo neįprastai kuklus: cigaretės. Nerūkančiam Clintonui turbūt keista tema pokalbiui. Tačiau tuomet jis buvo informuotas, kad cigaretės buvo didžiausia Džiukanovičiaus yda, ir jautė pareigą perspėti juodkalnietį kolegą dėl sveikatos.

Beveik visą dešimtąjį dešimtmetį Džiukanovičiaus šalis, Juodkalnija, turinti vos 600 000 gyventojų (apie kurių tingumą liku-

siuose Balkanų kraštuose sklido legendos), buvo multimilijardinės kriminalinės pramonės, generavusios pajamas nuo Amerikos iki Viduriniųjų Rytų, Centrinės Azijos, Magrebo, Balkanų ir Vakarų Europos, centras.

Kiekvieną savaitę kelios tonos nelegalių cigarečių siuntų būdavo iškraunamos dviejuose svarbiausiuose šalies oro uostuose ir skubiai pervežamos į Baro uostą. Prisimenu, kaip 1996 m. pavasarį skriejau tuščiais Juodkalnijos keliais, nekantraudamas pamatyti peizažą, kuris turėjo atsiverti prieš mane pasiekus Adrijos pakrantę šiek tiek šiauriau nuo Škoderio ežero. Ryškiai geltonas skardis driekėsi statmenai šimtus pėdų palei įspūdingą pakrantės kelią. Adrijos jūra šioje vietoje yra tamsaus krištolinio žydrumo, neužteršta žaliai juoda mase, kurią Italijos pramoniniai monstrai išmeta palei šiaurės vakarų Adrijos pakrantę. Tačiau tada pažvelgęs žemyn į Baro uostą taip pat pamačiau šimtus mažyčių greitaeigių katerių, susispietusių aplink valčių prieplauką. Prigrūsti kontrabandinių cigarečių, jie visi zujo trumpu 130 mylių maršrutu per Otranto sąsiaurį į brolišką Bario uostą, kur italų mafija buvo pasirengusi juos iškrauti.

Kiekvienam rūkalų pakeliui priklausė tai, ką Milo Džiukanovičius pavadino „tranzito mokesčiu“. Miloševičius Belgrade federalinių fondų srautą į Juodkalniją sumažino iki mažos srovelės, todėl, anot Džiukanovičiaus, „tranzito mokestis“ buvo vienintelis būdas išlaikyti jo mažą valstybę ant kojų ir nepriklausomą nuo serbų spaudimo.

Visi Balkanuose žinojo, kad jų regionas yra nelegalios prekybos cigaretėmis centras. 1991 m. įsiliepsnojus karui buvusioje Jugoslavijoje, berniukai nuo šešerių metų slampinėdavo po restoranus Zagrebe, Belgrade ir Sarajeve, apsikarstę mediniais padėklais, tvarkingai prikrautais geriausios kokybės vakarietiškų cigarečių. Ant šaligatvių kas dvidešimt penkis jardus stovėjo išsirikiavę išraiškingų veido bruožų, atsiradusių dėl visą gyvenimą uoliai traukto dūmo, seniai, siūlantys „Winston“ ir „Marlboro“ dešimties pakelių blokais.

Londone jie būtų kainavę 75 dolerius, Niujorke – galbūt 40 dolerių. Tačiau Balkanuose jie kainavo tik 10 dolerių. Tas kainos skirtumas darė rūkymą visai prieinamu blogu įpročiu net atšiauriomis karo sąlygomis. Daugiau nei pusė žmonių Balkanuose rūkė – tai buvo vertinga rinka.

Aš turėjau nuolatinį tiekėją, linksmą bernioką iš Belgrado pasišiaušusiais rudais plaukais, vardu Micko. (Brangus skaitytojau, galite būti tikras, kad nuo to laiko atsikračiau žalingo įpročio.) Buvo svarbu įgauti savo rūkalų tiekėjo pasitikėjimą, nes egzistavo dvi nelegalių cigarečių rūšys, neatskiriamos plika akimi, tačiau labai skirtingos. Vienos buvo pagamintos iš prastos kokybės vietinio tabako ir paskui supakuotos kaip vakarietiškas produktas. Jos atrodė kaip tikros, bet atsidavė pjuvenomis, sumaišytomis su ožio mėšlu.

Kitos cigaretės buvo aukštos kokybės, pagamintos Vakarų tabako kompanijų kaip nesumokėto muito prekė, skirta eksportui. Nupirktos tiesiogiai didmenininkų iš gamyklų Amerikoje, Europoje ir Japonijoje prekės būdavo siunčiamos į dvi Europos laisvosios prekybos zonas Roterdame Olandijoje ir Cuge Šveicarijoje. Iš čia jos būdavo parduodamos į trečiąją šalį, kur aukštas korupcijos lygis, – galbūt Egiptą, galbūt Uzbekistaną. Valdininkai ir organizuoto nusikalstamumo sindikatai rinkdavo mokestį kiekviename tolesnės kelionės etape, ir Europos Sąjungos rinkai skirtos cigaretės pasiekdavo savo galutinę stotelę Juodkalnijoje prieš vėl patekdamos į ES greitaeigiu kateriu. Nors kiekvienas tokiu būdu pasiimdavo savo dalį (muitinės pareigūnas Egipte, uostų viršininkas Rumunijoje ir taip toliau), Italijos ar Britanijos juodojoje rinkoje parduodamos cigaretės vis tiek buvo daugiau kaip 50 procentų pigesnės, nes tabako mokesčiai šiose šalyse yra tokie dideli.

Po aštuonerius metus trukusio šios prekybos tyrimo prokurorai pagaliau 2002 m. spalį oficialiai iškėlė bylą ir kaltino dvi JAV firmas: „R. J. Reynolds“ ir „Philip Morris“ prisidėjus prie preky-

bos, nors 2004 m. „Philip Morris“ sudarė sandorį su ES, atleidžiantį kompaniją nuo bet kokios atsakomybės. Ji taip pat sutiko bendradarbiauti su ES siekiant užkirsti kelią mafijai įsiskverbti į tabako verslą. „R. J. Reynolds“ neigia bet kokį bendrininkavimą.

2002 m. pateiktų kaltinimų buvo daug, įskaitant ir tvirtinimą, kad Balkanų cigarečių verslas buvo susijęs su Kolumbijos narkotikų pinigų plovimu. Teisininkai įtraukė išsamią analizę, kaip Juodkalnijos valstybė uždirbo šimtus milijonų dolerių iš kontrabandos. Dvi Juodkalnijos kompanijos, abi kontroliuojamos Džiukanovičiaus ir slaptosios tarnybos, gaudavo po 20 svarų sterlingų nuo kiekvienos dėžės, pervežamos per šalį. „Šiuos pinigus pasidalydavo įvairūs Juodkalnijos valdininkai, susiję su šiuo verslu ir kontroliuojantys licencijas gabenti cigaretes per Juodkalniją“, – buvo teigiama ES teismo pareiškime. Antrosios kompanijos, nuginkluojančiai atviru pavadinimu „Montenegrin Tabak Transit“* (MTT), bendrasavininkiai buvo italai, vėliau patekę į ES, italų ir serbų tyrimo akiratį. „MTT buvo sukurtas kai kurių nusikalstamų organizacijų narių išvien su Juodkalnijos valdžios pareigūnais. Kompanija buvo oficialiai sankcionuota Juodkalnijos užsienio investicijų agentūros ir veikė turėdama ypatingą Milo Džiukanovičiaus protekciją“, – teigiama ES dokumente.

Jau 1994 m. ES suprato, kad cigarečių mafija, su kuria Džiukanovičius vykdė savo verslą, atsiėjo jai apie 4–6 milijardus svarų sterlingų kasmet vien prarastų mokestinių pajamų, daugiausia Italijoje ir Jungtinėje Karalystė. Italijos prokurorai siekė žūtbūt apkaltinti Džiukanovičių kontrabanda. Tačiau tuo pačiu metu Jungtinės Valstijos siuntė atsargias užuominas Italijos vyriausybei Romoje ir prašė, kad italai paliktų Džiukanovičių ramybėje. Vašingtonui reikėjo Juodkalnijos prezidento kovoje su Miloševičiumi.

* Juodkalnijos tabako tranzitas.

Džiukanovičius tvirtina, kad metinės biudžeto pajamos iš tabako prekybos buvo 20 milijonų svarų sterlingų ir kad tokiu būdu jis galėjo padengti daugumą valstybės einamųjų išlaidų. 1998 m., kai italai rengėsi pareikšti kaltinimus Džiukanovičiui, Dickas Sklaras buvo nusiųstas į Romą derėtis Vakarų sąjungininko Balkanuose vardu. Sklaras iškėlė visiškai logišką klausimą: „Kodėl jums nesumokėjus jam 20 milijonų svarų sterlingų, ir tada jis nutrauks prekybą?“ Italai atsisakė (ganėtinai nelogiškai), tačiau Clintonui susitikus su Džiukanovičiumi 1999 m. vasarą, Kosovo karas jau buvo laimėtas, todėl Juodkalnijos prezidentas daugiau nebuvo toks vertingas kaip sąjungininkas. Dabar Vašingtonas jam aiškino, kad, jei jis nori artimesnių ryšių su NATO ir ES, atėjo metas pasitraukti iš cigarečių verslo. „Po susitikimo su Clintonu aš pasakiau Milo, kad dabar jam geriau būtų apsirengti švarius iškrakmolytus marškinius ir liautis tuos marškinius tepus ta bjauria kompanija, kurią jis valdė“, – aiškino Dickas Sklaras. 2001 m. spalį britų žvalgyba pagaliau pranešė, kad Juodkalnija pažabojo greitaeigių katerių prekybininkus. Džiukanovičius suprato užuominą ir ėmėsi atitinkamų veiksmų.

Devintajame ir dešimtajame dešimtmečiais tarp Vakarų ir Rytų Europos atsirado didžiulis turtinis skirtumas. Niekada anksčiau tiek daug Vakarų europiečių (apie 75 procentai) negyveno ne tik virš skurdo ribos, bet ir garantuotai komfortiškai. Antroje dešimtojo dešimtmečio pusėje kilo daug kalbų, ar turtingos Vakarų Europos šalys gali išlaikyti savo brangias socialinio aprūpinimo sistemas, sparčiai senstant populiacijai ir egzistuojant pražūtingai antipatijai darbo jėgos migracijai į ES. Dinamiškų jaunų ekonomikų Rytų Europoje atsiradimas perkėlė šią problemą į daug akivaizdesnę perspektyvą, kai lenkai, čekai, vengrai ir kiti pasirodė esantys pasirengę dirbti daugiau valandų už mažesnį atlyginimą, siekdami atsigriebti už pusę amžiaus vartotojiško skurdo komunizmo sistemoje. Augimo

rodikliai Rytų Europoje pradėjo kilti griuvus Berlyno sienai. Vokietija buvo užsiėmusi savo pagrindinės pramonės iškėlimu į Lenkiją, Čekijos respubliką, Slovakiją ir Vengriją, o Europos Sąjungos plėtros programa numatė, kad didžiulės sumos iš regioninės plėtros fondų grūmėsi su skurdu ir padėjo plėtoti demokratines institucijas Rytų Europoje. Paprasti žmonės ten vis dar bėdojo dėl to, koks ekonomiškai sudėtingas gyvenimas yra kapitalizmo sąlygomis, tačiau po pradinio kritimo, gyvenimo lygis pradėjo kilti.

Dėl karo, sankcijų ir netinkamai įgyvendintų rekonstrukcijos ir plėtros planų, Balkanų tautos patyrė slegiantį, sekinantį jų pajamų ir gyvenimo būdo kolapsą. Kultūriškai jie ne tik jautėsi europiečiai, jie buvo apsupti kitų europiečių. Jie žiūrėjo jų televizijos programas ir kino filmus, jie klausė jų muzikos ir puikiai žinojo, kokie turtingi jų kaimynai. Dar daugiau, tomis retomis progomis, kai jiems buvo leista aplankyti Vakarų kaimynus, jie susidurdavo su nuolatiniu imigracijos pareigūnų pažeminimu. Pagaliau jie turėjo iškęsti Balkanų stereotipą, kuris vaizdavo juos kaip apsigimusius žudikus, trokštančius perpjauti savo kaimynams gerkles. Palyginus šią pasigailėtiną nedarbo, stagnacijos ir smurto dykumą su be galo turtingu vaisingu rojumi, tampa aišku, kokia galinga pagunda apima įsitraukti į organizuotą nusikalstamumą.

Juodkalnijos sąsajos su mafija buvo taisyklė, o ne išimtis. Daugiau nei bet kurioje kitoje komunistinėje šalyje politika ir organizuotas nusikalstamumas buvo tvirtai susipynę visoje buvusioje Jugoslavijoje, jai grimztant į baisiausią brolžudišką pilietinį karą dešimtojo dešimtmečio pradžioje. Organizuotas nusikalstamumas lygiai taip pat kontroliavo diktatorius, opozicijos politikus, liberalus, nacionalistus ir demokratus.

Tačiau labiausiai šokiruoja tai, kaip šie žmonės, kurstantys karą tarp savo tautų, prie keturių akių bendravo kaip draugai ir artimi verslo partneriai. Kroatų, bosnių, albanų, makedonų ir serbų piniguočiai

ir gaujų nariai iš tikrųjų buvo artimi draugai. Jie pirko, parduodavo ir mainėsi įvairiausiomis prekėmis suprasdami, kad aukštas asmeninio pasitikėjimo tarp jų lygis buvo daug stipresnis nei laikini isteriško nacionalizmo saitai. Nacionalizmą jie kurstė tarp paprastų žmonių, iš esmės tam, kad paslėptų savo pačių parsidavėliškumą. Kaip apibūdino vienas komentatorius, naująsias valstybes valdė „kartelis, susikūręs iš valdančiosios komunistų partijos, policijos, kariuomenės, mafijos ir šalies prezidento šio voratinklio centre... Gentinis nacionalizmas buvo būtinas šiam karteliui kaip priemonė sutaikinti savo pavaldinius ir kaip nenutrūkstamos valstybinio aparato privatizacijos priedanga.“

Karo, sankcijų ir korupcijos Balkanuose pirmoje dešimtojo dešimtmečio pusėje pasekmė buvo tai, kad buvusios Jugoslavijos valstybės kreipėsi į mafijas ir stiprino jas, kad šios valdytų jų karinių kampanijų logistiką, ir netrukus nusikaltėliai kontroliavo ekonomiką, vyriausybę ir karą. Kiekvienas turintis kokių nors rimtų politinių ambicijų neturėjo kito pasirinkimo kaip tik susidėti su mafija.

1991 m. vasarį aš su draugais sėdėjau elegantiškame, barokiniame Kroatijos sostinės Zagrebo centre, tada, kai dar nebuvo išrastas terminas „etninis valymas“ ir išorinis pasaulis išgirdo apie Kosovą. Jų veiduose buvo matyti nerimas, sklandant įtikimiems gandams, jog Jugoslavijos kariškiai rengiasi pradėti perversmą, kad sutrukdytų Kroatijai paskelbti nepriklausomybę. Nerimas virto baime, kai valdžia Jugoslavijos federacijos sostinėje Belgrade paskelbė tą vakarą dviem valandoms nutraukianti įprastą televizijos programą. Vietoj to, pagrindinis valstybinis kanalas rodė filmą, atskleidžiantį didžiausią kriminalinį sąmokslą šalyje. Kartu su išgąsdintomis yrančios Jugoslavijos tautomis aš stebėjau nespalvotą slapta kamera filmuotą įrašą, kuriame trys vyrai neaiškiai murmėjo prie skurdaus medinio stalo kuklioje virtuvėje. Jugoslavijos karinės kontržvalgybos tarnyba (KKT) paslaugiai pridėjo subtitrus, leidusius suprasti, kad

vienas iš trijų vyrų buvo naujasis Kroatijos krašto apsaugos ministras ir artimas kroatų nacionalistinio prezidento Franjo Tudžmano bendradarbis. Kiti du buvo, kaip teigta, vengrų ginklų prekeiviai. Vyras, parduodantis didelį kiekį nelegalios ginkluotės kroatams, nebuvo vengrų ginklų prekeivis, kaip jis tvirtino, bet serbas ir KKT agentas.

Jugoslavų karinė žvalgyba tam pačiam vyrui buvo skyrusi užduotį įsiskverbti į „Multigroup", Iljos Pavlovo megakompaniją Bulgarijoje, ir agentas iš tikrųjų buvo vienas pirmųjų jos valdybos narių. Rytų Europoje KKT neturėjo lygių – faktas, kad ji jau dešimtajame dešimtmetyje buvo įsiskverbusi į naująsias nusikalstamas struktūras kaimyninėse šalyse, pavyzdžiui, Bulgarijoje, buvo akivaizdus jos galios įrodymas ir įtakos demonstravimas.

Filmas buvo KKT propagandos dalis, skirta įrodyti, kad prezidentas Tudžmanas planavo ginkluotą sukilimą. Miloševičiaus Serbija ir Tudžmano Kroatija neišvengiamai artėjo prie didžiulio sukrėtimo. Tačiau karuose dėl nepriklausomybės nuo Jugoslavijos iš pradžių kroatai, o vėliau bosniai susidūrė su vienu milžinišku iššūkiu: Jugoslavija didžiavosi serbų dominuojama Jugoslavijos liaudies armija (JLA), ketvirtąja didžiausią kariuomene pasaulyje, turinčia didelį, nors ir pasenusį, arsenalą. Didžioji dauguma kroatų ir bosnių JLA karininkų perėjo į jų vietinės valdžios pusę kovoje dėl atsiskyrimo. Tačiau jų besikuriančioms ginkluotosioms pajėgoms žūtbūt reikėjo ginklų. Tai tapo dar aktualiau, kai Jungtinės Tautos įvedė ginklų embargą visoms Jugoslavijos respublikoms praėjus trim mėnesiams po to, kai 1991 m. birželį prasidėjo ginkluotas konfliktas. Norėdamos turėti galimybę laimėti karą pirma Kroatija, o po metų ir Bosnija turėjo rasti būdų importuoti ginklus, nepaisydamos tarptautinio draudimo.

Kroatų diaspora naujame pasaulyje niekada nebuvo tokia žinoma kaip jų Vidužemio jūros kaimynų – italų, graikų ar net albanų,

tačiau būdama santūri ji yra veiksminga ir nuožmiai patriotiška, ypač centrinėje Kanadoje, Ohajyje JAV, Australijoje ir labiausiai Pietų Amerikoje. Pietų Amerikos bendruomenė yra laikoma labiausiai nacionalistine iš visų, nes daugelis kroatų fašistų pabėgo čia Antrojo pasaulinio karo pabaigoje. Iš karto po to, kai JT įvedė ginklų embargą 1991 m., Argentinos valstybė slaptu potvarkiu leido parduoti 6500 tonų ginkluotės į Panamą. Krovinys iš tikrųjų buvo nukreiptas į Kroatiją valstybės valdomų „Kroatijos linijų“ laivais. Tada Menemas antru slaptu įgaliojimu leido parduoti 40 milijonų svarų sterlingų vertės ginklų Bolivijai. Oficialus tyrimas Argentinoje vėliau atskleidė slaptą išlygą, pakeičiančią maršrutą į Kroatiją „8000 automatinių šautuvų, 18 155 mm pabūklų, 2000 automatinių pistoletų, 211 000 rankinių granatų, 3000 Pampero raketų, 30 000 šautuvinių granatų, 3000 minų, 60 minosvaidžių ir kelių milijonų šovinių“.

Kai po metų musulmonų dominuojama Bosnijos ir Hercegovinos vyriausybė pasijuto suspausta tarp dviejų krikščioniškų Kroatijos ir Serbijos kariuomenių, ji kreipėsi į musulmoniškas šalis, kad šios pralaužtų JT ginklų embargą ir suteiktų jai išteklių apsiginti. Tarp 1992 ir 1995 m. Saudo Arabija, Iranas, Turkija, Brunėjus, Pakistanas, Sudanas ir Malaizija pervedė apie 350 milijonų dolerių į musulmonų labdaros organizacijos Vienoje banko sąskaitą ir tada pinigai buvo panaudoti ginklams įsigyti.

Ginklų embargas suvaidino lemiamą vaidmenį sukuriant kontrabandos kanalus į Kroatiją ir Bosniją ir netrukus ginklus tais pačiais maršrutais jau lydėjo narkotikai. Tačiau tai buvo niekis palyginti su tuo, kaip Balkanus paveikė visaapimančios JT *ekonominės* sankcijos, įvestos likusiai Jugoslavijai, kurią sudarė Serbija (įskaitant neramią Kosovo provinciją, turinčią didelę albanų populiaciją) ir Juodkalnija. JT įvedė sankcijas 1992 m. liepą todėl, kad Serbija talkininkavo Bosnijos serbų kariuomenei pažeidžiant ankstesnes Saugumo Tarybos rezoliucijas.

Skirtingai nei kroatams ir bosniams, Serbijai ir jos sąjungininkams Bosnijoje netrūko ginkluotės. Tačiau galiojant sankcijoms Belgradui reikėjo užsitikrinti naftos tiekimą, o tam reikėjo rasti prekių eksportui, susimokėti už karo verslą. Lygiai taip pat kaip Serbija sudarė sąlygas ginklams iš Rumunijos ir Bulgarijos pasiekti savo priešus Kroatijoje ir Bosnijoje per Serbijos teritoriją, taip ir bosniai, kroatai ir albanai buvo daugiau nei patenkinti parduodami naftą savo priešams Serbijoje dėl neįtikėtino pelno, kurį lėmė sankcijų režimas. Šį pelną tada pasidalydavo valstybė, kuri iš jo įsigydavo dar daugiau ginklų, ir stiprėjanti mafija, kuriai priklausė tokie žmonės kaip Vladimiras „Vania" Bokanas.

Tamsioje kavinėje aš klausiausi buvusio Vanios Bokano verslo partnerio, žmogaus, kuris 1985 m., būdamas trisdešimties, atidarė „Hannibal", pirmą privačią brangių drabužių parduotuvę Belgrade. Mano pašnekovas įspėjo mane, kad jei atskleisiu jo tapatybę, jis netrukus bus nužudytas. „Jie greičiausiai nužudys ir jus", – pabrėždamas pridūrė Ponas X. Viskas dėlto po šios niūrios įžangos jis įsitraukė į pokalbį. „Iš pradžių mes važiuodavome į Italiją ir urmu pirkdavome dizainerių drabužius, kuriais mes prekiavome „Hannibal". Bet tada Vaniai šovė geresnė mintis – mes pavadinome tai Iliuzija, – paaiškino jis. – Jis užsakydavo drabužius iš Rumunijos: iliuziją. Jie buvo puikūs – negalėjai atskirti nuo itališko originalo – ir tada parduodavo juos parduotuvėje kaip originalą su milžinišku antkainiu. Anksčiau, norėdami gauti tokių prekių, žmonės turėjo leistis į brangią kelionę į Italiją."

Bokanas buvo nenustygstantis, dinamiškas ir protingas. Jo motina buvo pediatrė, o jo tėvas kurį laiką dirbo Jungtinių Tautų techniniu konsultantu, tokiu būdu Vania augo tokiose egzotiškose vietose kaip Indonezija ir Pietų Amerika. Jis buvo talentingas lingvistas, be serbų ir kroatų kalbų, mokėjo graikų, italų ir anglų.

Kupinas minčių Bokanas buvo apsigimęs verslininkas. Kai jis atidarė savo brangių drabužių parduotuves Belgrade ir Novi Sade, o vėliau savo dirbtuves visuose Balkanuose, jis buvo gyvas kapitalisto pavyzdys, nepraleidžiantis galimybių, kurias suteikė komunizmo žlugimas ir Vakarų glėbys. Dar prieš prasidedant karams dešimtojo dešimtmečio pradžioje jis išplėtė savo kompanijas ir importavo į Jugoslaviją bei eksportavo iš jos įvairias prekes. Jo verslas buvo visiškai legalus, jis mezgė ekonominius ryšius tarp buvusios komunistinės šalies ir Europos Sąjungos ir kūrė tiek biudžeto pajamas valstybei, tiek darbo vietas.

Tačiau 1992 m. prasidėjo karas su Bosnija ir įvestos JT sankcijos, tai pakeitė jo verslo aplinką. Balsavimas, įvedęs embargą Jugoslavijai, akimirksniu pavertė visą Bokano verslą neteisėtu pagal tarptautinę teisę, nes Serbija buvo jo prekybos imperijos centras.

Sankcijos nežymiai atsiliepė Europos Sąjungai ir Amerikai. Dauguma Vakarų kompanijų galėjo sau leisti nutraukti prekybą su Belgradu, tuo labiau jų vyriausybėms pagrasinus griežtomis nuobaudomis, jei kas nors jas pažeistų. Serbija yra visų Balkanų prekybos maršrutų centre – jos keliai ir jos rinkos yra beveik tiek pat būtini kaimynams kaip ir pačiai Serbijai. Savaime suprantama, JT pareiškė įspėjimus aplinkinėms valstybėms, kad šios privalo nutraukti visus ryšius su Serbija ir Juodkalnija. Balkanų šalims sankcijos tapo katastrofa, ir, kaip ir reikėjo tikėtis, jų nebuvo paisoma.

Net jeigu Bulgarijos vyriausybė oficialiai nebegalėjo daugiau prekiauti su Serbija, tokie verslininkai kaip Ilja Pavlovas nesijautė suvaržyti. Jugoslavijos KKT panaudojo savo įtaką „Multigroup“ ir paragino Pavlovą pasiskolinti iš vyriausybės geležinkelio cisternų, kad nusiųstų milijonus galonų benzino į Serbiją geležinkeliu. Lydimos SIC narių, vienos iš dviejų didžiausių reketo grupuočių Bulgarijoje, jos buvo be trukdžių praleistos muitinės pareigūnų, kurių vargani atlyginimai reiškė, kad jų lojalumas buvo lengvai nuper-

kamas. Tuometinis JAV ambasadorius Sofijoje Billas Montgomery prisimena, kaip Bulgarijos valstybė buvo iš esmės nuo pat pradžių giliai įsipainiojusi: „Ambasados pareigūnas naktį atsitiktinai važiavo per vakarinę sieną, kai jis pastebėjo aplink daugybę policininkų su žibintais. Jis sustojo ir tiesiog stebėjo tai, kas vyko. Pro šalį riedėjo 100 naftos cisternų – jis jas suskaičiavo, jos dundėjo naktyje lydimos per sieną Bulgarijos policijos."

Svarbiausias Bulgarijos maršrutas, jungęs ją su likusia Europos dalimi, ėjo per Serbiją. JT Saugumo Taryba jau buvo įspėjusi Sofiją pamiršti milijardą dolerių, kuriuos jai buvo skolingas Saddamo Irakas, kai ji įvedė sankcijas Bagdadui. Dabar JT paaiškino Bulgarijai, kad ji negali siųsti savo sunkvežimių per Serbiją. Tai buvo katastrofa, nes svarbiausios šalies eksporto į Vakarų Europą prekės buvo greitai gendančios. „Bulgarijos BVP buvo 10 milijardų dolerių, ir vien tik dėl vaisių ir daržovių jie prarado milijardą dolerių pajamų kasmet, – paaiškino Billas Montgomery. – Aš pasiūliau leisti bulgarams kas savaitę pasiųsti vilkstinę per Serbiją, kurią lydėtų JT automobilis priekyje ir JT automobilis gale. Jie keliautų tiesiai nesustodami. JT su tuo sutiko, europiečiai su tuo sutiko, tačiau Leonas Furthas, viceprezidento Alo Gore'o patarėjas, buvo prieš, ir blokavo pasiūlymą. Jo nebuvo įmanoma perkalbėti, ir tai kėlė didžiulį apmaudą." Apmaudu, bet kartu tai buvo džiuginantis padrąsinimas organizuotam nusikalstamumui, kuris tarpo iš ekonominio nuosmukio, kurį skatino tokia trumparegė politika.

Nė centas paramos ar kompensacija nebuvo pasiūlyta ir Jugoslavijos kaimynams – buvo manoma, kad jie visi privalo sumokėti tarptautinės bendruomenės moralinio pasipiktinimo kainą. Taigi, vienintelis būdas, kaip jie galėjo išmokėti pensijas, darbo užmokestį ir sveikatos priežiūros išmokas, buvo leisti mafijai įtvirtinti svarbiausių šalies prekybos maršrutų kontrolę ir teisintis nežinojimu,

bejėgiškumu arba abiem. Krizei gilėjant, gilėjo ir šis griaunantis simbiozinis politikos ir nusikalstamumo ryšys.

Pačioje Serbijoje Vania Bokanas, drabužių verslininkas, skubėjo organizuoti naftos ir metalų siuntas į Jugoslaviją. Nusikaltėliai ir verslininkai visame regione karštligiškai dirbo, kurdami tankų draugysčių ir ryšių tinklą, siekdami sugriauti embargą. Kone per naktį sankcijas nulėmęs balsavimas JT Saugumo Taryboje sukūrė milžiniškos galios, įtakos, kūrybiškumo ir parsidavėliškumo Balkanų mafiją.

Kai kas JAV administracijoje įspėjo prezidentą Clintoną dėl rimtų pasekmių. Vienas aukštas JAV finansų ministerijos atstovas pasakė man: „Mes aiškiai pasakėme kolegoms Baltuosiuose rūmuose, kad sankcijomis Serbijos palaužti nepavyks. Serbams nestigo maisto ir, turint omenyje jų lemiamą vaidmenį regiono ekonomikoje, kaimynai buvo priversti toliau prekiauti su jais.“ Kaip ir į daugybę perspėjimų dėl žalingo sankcijų poveikio, į šį nebuvo atsižvelgta.

Netrukus visi sekė Vanios Bokano pavyzdžiu ir pardavinėjo naftą Serbijai iš bet kur, kur tik galėjo jos gauti. Rumunai plukdė baržas, kone skęstančias nuo jomis plukdomos pasibaisėtinai prastos kokybės naftos svorio. „Iš Albanijos, – teigė JAV žvalgybos ataskaita, – importuojama nafta buvo tiekiama vamzdynu per šiaurinę sieną, laivu per Škoderio ežerą, automobilių su įrengtais papildomais degalų bakais vilkstinėmis, asilais, nešančiais naftos statines per kalnuotus regionus... Bendras naftos srautas, apytikriais skaičiavimais, atnešė Albanijai daugiau kaip po milijoną dolerių kas dieną per 1993–1994 m.“ Nors ir buvo viena aršiausių Serbijos kritikių, Albanija suvaidino lemiamą vaidmenį tiekiant naftą Belgradui. „Baržos buvo naudojamos naftos produktams gabenti iš Ukrainos, – toliau rašoma ataskaitoje. – Siuntų intensyvumas Dunojaus upe patraukė Serbijos piratų dėmesį, jie kursuodavo Dunojumi, ieškodami užgrobti degalų siuntų... Rumuniški naftos produktai

atkeliaudavo automagistralėmis, laivais ir požeminiu vamzdynu iš rumunų naftos perdirbimo įmonės Timišoaroje. Automobiliai būdavo pritaikomi gabenti net 500 galonų degalų."

Sankcijų laužymo karnavalas, žinoma, taip pat buvo galimybė, kurios negalėjo praleisti pro savo pirštus rusų verslas. Jų naftos kompanijos sudarė natūrinių mainų sutartį su Serbija. Naudodamas savo perteklines grūdų atsargas Belgradas sugebėjo išmainyti naftos už 100–250 milijonų dolerių per metus.

Benzinui pasiekus vartotoją Belgrade, jis buvo keturis kartus brangesnis už degalus kitur Europoje. Aš pirkdavau jį pakelėje Zemuno rajone. Smulkūs prekeiviai sėdėjo ant savo kanistrų ir kibirų, pilnų benzino (savaime suprantama, su uždegtomis cigaretėmis, kyšančiomis iš burnos). Automobiliai tiesiog sustodavo prie jų, ir vairuotojas įsigydavo du ar tris galonus to, kas būdavo pasiūloma. Aš užmezgiau verslo santykius su tokiu Stevo iš Zemuno, kuris už atlygį laidavo, kad gausiu tiktai aukštos kokybės benzino iš Vengrijos ar Bulgarijos, o ne sprogstamojo mišinio iš Rumunijos, nuo kurio, pasak legendos, variklis užsikirstų po kelių valandų.

Atskilusių nuo buvusios Jugoslavijos valstybių ekonomikos buvo suniokotos – firmos dažnai priklausė nuo tiekėjų šalyse, su kuriomis jos dabar kariavo; pramoninių produktų eksportas į Rytų ir Vakarų Europą žlugo. Tačiau jos vis tiek kiekvieną mėnesį pirko ginklų, naftos, maisto, plataus vartojimo ir prabangos prekių už milijardus dolerių. Nors dauguma gyventojų kasdien vis labiau skurdo, nepaprastai turtinga naujoji verslininkų ir gangsterių klasė buvo pastebima kiekvieno Balkanų didmiesčio gatvėse. „Ferrari", „Porsche", šarvuoti mersedesai ir visureigiai užtvindė Zagrebą, Belgradą ir kitus miestus. Kartkartėmis storasprandžiai su akiniais nuo saulės pasirodydavo iš už užtamsintų langų. Aš puikiai prisimenu siaubo apimtą restorano savininką Skopjėje, Makedonijos sostinėje, prašantį manęs apmokėti savo sąskaitą ir skubiai atlaisvinti savo

staliuką, nes turėjo atvykti ypatingų svečių, kurių jis nenorėjo nuvilti. Pamatęs būrį lobotomizuotų kultūristų, įžengiančių į restoraną man išeinant, atkreipiau dėmesį, kad jie buvo net ne makedoniečiai, o bulgarai – jie elgėsi užsienio šalyje kaip savo namuose.

Šitie vyrai nebaudžiami nešiojosi ginklus ir puikavosi nacionalistinėmis savo gentinėmis emblemomis – Serbijos keturiomis C, Bosnijos lelija, Albanijos ereliu ar Kroatijos šachmatų lenta. Nors jie buvo visiškai patenkinti, galėdami prekiauti su tokiais kaip jie priešų teritorijose, daugelis jų bendradarbiavo su niekšais iš karinių grupuočių, kurios skerdė civilius gyventojus Bosnijos ir Kroatijos karo veiksmų zonose. Bosnijoje serbų pajėgos, apsiautusios Sarajevą, nebuvo vieninteliai galvažudžiai mieste. Bosnijos karo vadai musulmonai kontroliavo visą miesto ekonomiką, prekiavo su serbais, o paskui išspaudė paskutinį centą iš savo tėvynainių, keldami pagrindinių maisto produktų, kurių dauguma buvo pavogti iš Jungtinių Tautų ir kitų humanitarinių organizacijų, kainą.

Už šią karo orgiją ir besaikį vartojimą kažkaip turėjo būti sumokėta. Buvusios Jugoslavijos respublikos nebegalėjo subalansuoti biudžeto savo tradiciniu eksportu, todėl jos nusprendė finansuoti karą kitomis priemonėmis. Kadangi sankcijų laužymo pramonė jau buvo sukūrusi milžinišką Balkanų organizuoto nusikalstamumo tinklą (kurio nariai neturėjo jokio etninės priklausomybės jausmo, kai kalbama apie prekybą), lengviausias būdas garantuoti valstybės įsipareigojimus buvo per mafijos verslą: narkotikus, ginklus, naftą, moteris ir migrantus. Nusikalstamumo fabriko pamatai buvo pakloti.

Vania Bokanas suprato, kad sankcijų laužytojo ir nesąžiningo verslininko gyvenimas yra pavojingas. Konkurencija dėl nelegalių rinkų buvusioje Jugoslavijoje buvo atkakli, ir įspūdingos gangsterių ir verslininkų žudynės tapo įprastos Kroatijos, Serbijos, Bosnijos

ir Juodkalnijos sostinėse. Bokano turtas ir rinkos dalis jau savaime buvo pakankami, kad padarytų jį taikiniu. Tačiau jis buvo dar labiau pažeidžiamas dėl kitos priežasties – jis nemėgo Slobodano Miloševičiaus, didžiojo Serbijos boso, ir dar daugiau – jis nebijojo to sakyti žmonėms.

Bokano buvęs kompanionas, Ponas X, prisiminė, kaip vieną vasaros diena Belgrade „važiavome Revoliucijos bulvaru, kai juodas „Jeep" sustojo greta mūsų. Keleivis išsitraukė pusiau automatinį ginklą ir tiesiog pradėjo į mus šaudyti." Trys iš penkių kulkų įstrigo Bokano petyje. Atėjo metas kuriam laikui pasislėpti, todėl Bokanas su šeima persikėlė į Graikiją. Tai pasirodė esanti ideali bazė – graikai prijautė serbams ir šiaurinis šalies uostas Salonikuose tuo metu jau buvo vienas iš svarbiausių didėjančios sankcijų laužymo operacijos centrų. „Graikijos valdžios organai darė viską, ką galėjo, kad palengvintų embargo pažeidimą, – pripažino vėliau Vania. – Pavyzdžiui, jie niekada neprašė patvirtinimo dokumentų... Jie buvo įsitikinę, kad embargas buvo neteisingas." Bokanas išsirūpino pilietybę per rekordinį laiką, pasinaudodamas savo kontaktais graikų žvalgyboje, ir greitai pagarsėjo kaip žėrintis pobūvių šviesulys kosmopolitinėje scenoje, kuria Atėnai tapo žlugus komunizmui. Graikijos sostinė dešimtojo dešimtmečio pradžioje knibždėte knibždėjo gruzinų, vengrų, albanų, rusų, baltų ir kitų. Visi turėjo pinigų, visus traukė korumpuoti Graikijos valstybės tarnautojai ir daugelis tvirtino esą graikų kilmės, todėl reikalavo teisės automatiškai gauti Europos Sąjungos pasą.

Jis taip pat dabar atkreipė savo dėmesį į brolišką Serbijai respubliką – Juodkalniją. Tarsi savotiškas priminimas apie bulgaro Iljos Pavlovo atvejį, Vanios Bokano juodkalnietis uošvis buvo vienas iš trijų vadovaujančių KKT generolų. Jis supažindino Bokaną su svarbiausiais Juodkalnijos politikais ir verslininkais, įskaitant ir ambicingą jauną ministrą pirmininką Milo Džiukanovičių. Susieti

verslininkiškos dvasios abu vyrai netrukus ėmė ieškoti galimų sričių bendradarbiauti. Juodasis Piratas, kaip Bokanas buvo imtas vadinti, neseniai buvo įsigijęs du „Iljušin-76“ transportinius lėktuvus. Iš pradžių tai atrodė kaip prasta investicija, nes NATO nustatė neskraidymo zoną virš Serbijos ir Juodkalnijos. Tačiau Bokanas atrado spragą, kuri leido lėktuvams nusileisti Juodkalnijoje „techniniais tikslais“. Padedamas savo naujųjų juodkalniečių draugų Bokanas sugalvojo milijardo dolerių vertą idėją – parduoti neapmokestintas cigaretes italų mafijai.

Bokanas sugalvojo štai ką. Jis prikraudavo savo didžiulius „iljušinus“ cigarečių, legaliai importuotų į vieną iš laisvosios prekybos zonų Europoje (Roterdame ir Buchse Šveicarijoje) tiesiai iš visų didžiausių Amerikos ir Vakarų Europos tabako gamintojų gamyklų, nors kartais lėktuvai paimdavo prekes iš oro uostų Viduriniuosiuose Rytuose ar Centrinėje Azijoje, kur jų eksporto dokumentacija lengvai pasimesdavo. Tada jie skrisdavo į Maltą ar kitu akivaizdžiai nepavojingu maršrutu Europoje, tačiau gaudavo leidimą „techniniam nusileidimui“ Juodkalnijoje. „Aš perku cigaretes iš Amerikos ir siunčiu jas į Roterdamą, naudodamasis visiškai teisėtais kanalais“, – aiškino Bokanas interviu 2000 m. „Cigaretės formaliai yra skirtos Rumunijai, bet aš nukreipiu jas į Juodkalniją, o tada parduodu Italijai, – pridūrė jis atvirai. – Lėktuvai būna ant žemės labai trumpai. Jie nusileidžia, išsikrauna ir vėl pakyla, o cigaretės yra nuvežamos saugoti arba tiesiai į uostą.“

Uoste jos būdavo sukraunamos į greitaeigius katerius ir kiekvieną naktį mažyčių laivelių spiečius zvimbdavo per Adrijos jūrą į Italijos Apulijos sritį. Ši sritis buvo vienos jauniausių, labiau chaotiškos, tačiau neabejotinai kur kas kovingesnės Italijos organizuotų nusikaltėlių grupės *Sacra Corona Unita*, namai. „Iš pradžių Italijos policija ir muitinė buvo beviltiškoje padėtyje, – sakė serbų žurnalistas, nuodugniai tyręs šią prekybą. – Nuo Ankonos uosto į šiaurę iki

Bario – t. y. 300 mylių kranto linijos! – jie turėjo tik du greitaeigius laivus, gebančius sugaudyti juodkalniečių katerius, kurių daugybė atplaukdavo kiekvieną naktį!"

„Nuo 1992 m. Juodkalnija tapo viena gigantiška kontrabandinių cigarečių prekyviete", – rašė Vokietijos valstybės kaltintojas, tyrinėjęs visą prekybą nuo 1994 m. Žinoma, priežastis, kodėl ši nualinta valstybė buvo įtraukta, yra ta, kad vyrai ir moterys Europos Sąjungoje nemėgsta mokėti didelių mokesčių už cigaretes ir yra pasiruošę patys laužyti įstatymą, pirkdami jas gatvėje. Šiaurės Londone galima nusipirkti įvairiausių neapmokestintų cigarečių iš grupės kurdų ir Kosovo albanų prekeivių prie pat „Safeway" prekybos centro Holloway Road gatvėje, judrioje centrinėje magistralėje. Pakelis kainavo nuo 1,5 iki 2 svarų sterlingų, beveik 3 svarais pigiau, palyginti su parduodamais sumokėjus mokesčius. Nepaisant ilgo kelio, kurį nukeliavo šitos cigaretės iš Jungtinių Valstijų per Roterdamą į rytinę Vidužemio jūros pakrantę ir paskui atgal per Balkanus, daugybė žmonių, susijusių su kontrabanda, gavo gražaus pelno, nes cigarečių kaina prie gamyklos vartų buvo tik 0,3 svaro sterlingų už pakelį. Daugeliui Balkanuose tai buvo pagrindinis aukų nereikalaujantis nusikaltimas – Balkanuose įprotis rūkyti nėra gėdingas ir vieninteliai, kurie pralaimi, yra Europos finansų ministerijos. Taigi, koks skirtumas?

Bokanas galėjo vadovauti cigarečių verslui tiktai su vyriausybės Belgrade pritarimu, tai reiškė, kad tam pritarė pats Slobodanas Miloševičius. „Jis sankcionavo viską", – vėliau pripažino Vanios uošvis, KKT generolas. Tam, žinoma, pritarė ir Jugoslavijos visagalės slaptosios policijos pajėgos, UDBA (civilinė) ir KKT (karinė). Skirtingai nei visose kitose Rytų Europos šalyse, nacionalistinių diktatūrų įsigalėjimas ir karas buvusioje Jugoslavijoje reiškė, kad neegzistavo kampanijos, kuri atimtų iš slaptosios policijos jos galią, kaip atsitiko Bulgarijoje. Organizuotas nusikalstamumas ir slaptoji policija dirbo

ranka rankon visoje Jugoslavijoje; tiesą sakant, dažnai buvo neįmanoma atskirti vieną nuo kito. Tokiu būdu Jugoslavijos kriminalizacija pranoko visų kitų šalių Rytų Europoje. Pasekmės buvo žiaurios ir triuškinančios.

Kroatai, albanai, makedoniečiai, juodkalniečiai ir serbai puikiai bendradarbiavo, gabendami kontrabandą, narkotikus ir moteris iš vienos teritorijos į kitą. „Palaiminti“ vyriausybių ir saugumo tarnybų iš esmės tai buvo horizontalūs karteliai, kurie driekėsi per kelias šalis. Vienas didžiausių jungė Turkijos heroino gaujas su Bulgarijos, Serbijos, Makedonijos ir Albanijos sindikatais, gabenančiais didumą Afganistane gaminamo heroino į Vakarų Europą. Kartelis sklandžiai funkcionavo ir per Kosovo, ir per Makedonijos karus tūkstantmečio pabaigoje, nors fronto linijos ir kirsdavo kontrabandos maršrutą.

Tuo metu, kai bendradarbiauti su valstybės priešais pasirodė esant paprasta, nusikaltėliai susidūrė su rimtais grasinimais iš vietinių konkurentų. Didžioji dalis šimtų su mafija siejamų žmogžudysčių Balkanuose nuo 1990 iki 2007 m. buvo įvykdyta aukų tėvynainių – serbų smurtas prieš serbus ar kroatų prieš kroatus buvo kasdienis reiškinys.

Vieną kruviniausių epizodų Serbijoje sukėlė „cigarečių karai“, kurie prasidėjo, kai du naujokai nusprendė norį jėga atsiriekti Vanios Bokano verslo. Abu jie buvo labai pavojingi žmonės. Stanko „Lazda“ Subotičius, pradėjęs kaip kuklus siuvėjas ir Bokano darbuotojas, galų gale tapo galingiausiu kontrabandininku Europoje, jis gyveno Šveicarijoje ir turėjo biurų Dubajuje. „Lazda“ išnaudojo garsųjį Bokano šykštumą, kad atsiriektų savo dalį iš Juodkalnijos cigarečių prekybos, ir pasiūlė sąmokslininkams didesnę savo pelno dalį.

Antras žmogus buvo mėgėjas vairuotojas lenktynininkas, pastatęs „Bambiland“, *faux* „Disneyland“, savo gimtajame mieste Po-

žarevace, Serbijoje. Jis buvo dar ir Slobodano Miloševičiaus sūnus Marko ir todėl nusipelnė tam tikrą pagarbą. Kovos su organizuotu nusikalstamumu skyrius Serbijoje smulkiai išdėstė, kaip Miloševičius jaunesnysis įsakė buldozeriu nugriauti neapmuitinamų prekių parduotuves (pagrindinę mažmeninės prekybos cigaretėmis vietą), priklausančias jo konkurentams Serbijos pasienyje. Jis taip pat atskleidė, kaip Miloševičiaus žmona Mirjana Markovič, arba Balkanų Ledi Makbet, įtikino muitinės vadovą leisti jos sūnui nebaudžiamam gabenti kontrabanda prekes į ir iš Serbijos.

Netrukus po šitų dviejų konkuruojančių sindikatų atsiradimo 1997 m. sekė politinės kovos protrūkis tarp Serbijos ir Juodkalnijos prezidentų Miloševičiaus ir Džiukanovičiaus. Abu vyrai valdė valstybes, kur organizuotas nusikalstamumas buvo užėmęs svarbiausias politinio ir ekonominio gyvenimo pozicijas ir kur politikai naudojo saugumo pajėgas ir gangsterius oponentams įbauginti. Tačiau Džiukanovičius suprato, kad Miloševičiaus strategija be perstojo pykinti ir prieštarauti Vakarams vargiai galėjo duoti ilgalaikių dividendų. Demonstruodamas savo praktišką, modernų požiūrį Džiukanovičius pareiškė norįs sekti kitų buvusios Jugoslavijos valstybių pavyzdžiu, palikti Serbiją ir tapti nepriklausomas.

Kelias savaites artimi abiejų prezidentų sąjungininkai ir beveik visos svarbiausios cigarečių verslo figūros buvo žudomi vidury baltos dienos. Serbijos vidaus reikalų ministro pavaduotojas mėgavosi dėmesiu prašmatniame Belgrado restorane, „Mamma Mia“, vos keli jardai nuo Britanijos ambasados, kai jis buvo suvarpytas kulkų iš nežinomo užpuoliko automato. Nepataisomas nusikaltėlis, kurį Miloševičius ypač mėgo, vidaus reikalų ministro pavaduotojas buvo nužudytas, kai saugojo krepšį, kuriame buvo 700 000 Vokietijos markių grynaisiais (manyta, kad tai buvo pajamos iš cigarečių). „Jis tiesiog pasidarė godus, – apgailestavo vienas jo kolegų Serbijos saugumo pajėgose. – Jis norėjo prisigrobti per daug sau ir neapsaugojo savo

užpakalio.“ Paskui atėjo eilė Džiukanovičiaus apsaugos viršininkui, kuris buvo iki kaklo įsisukęs į verslą, jis nužudytas savo namuose. Kadangi jo pistoletas vis dar buvo dėkle (šiaip jis visada būdavo užtaisytas ir parengtas šauti), dauguma padarė išvadą, kad jis tapo auka kažkieno, kuo pasitikėjo. „Žmonės užsakinėjo žmogžudystes tarsi kavos puodelius“, – prisiminė vienas Serbijos vyriausybės ministras nuvertus Miloševičių. Tačiau lavonų sąrašui ilgėjant, cigaretės tęsė savo kelionę, o pinigai nenustojo plaukę – nors Miloševičius ir Džiukanovičius tapo nuožmiausiais priešais, jų atstovai vis tiek sugebėjo rasti *modus vivendi*, dalydamiesi cigarečių pelną, nors planus kartais sujaukdavo netikėtos laidotuvės.

Mafijos valdoma šalis, tokia kaip Serbija, yra iš prigimties nestabili. Didžiuliai skirtumai tarp turtingųjų ir vargšų tampa ypač matomi, neefektyvumas kamuoja ekonomiką, korupcija tampa neatsiejama, o lyderiai, tokie kaip Miloševičius, yra nesunkiai įtikinami įsivelti į karines avantiūras, kurios galų gale pasirodo esančios pasmerktos žlugti. Pralaimėjimas Kosovo kare 1999 m. sutrikdė Miloševičiaus kriminalinius rėmėjus. Atsirado ženklų, kad kai kuriems stambiesiems oligarchams ir pogrindžio figūroms atsibodo netikrumas, kurį simbolizavo jų gaujų valdymas. Ir Miloševičiaus žmonos bei sūnaus kaip pagrindinio kartelio bosų iškilimas kėlė daugelio paprastų žmonių ir konkurentų pasipiktinimą. Prabėgus pusmečiui po Kosovo karo pabaigos Belgrade įvyko pasikėsinimas, turėjęs milžiniškų pasekmių.

* * *

Šaltis 2000 m. sausį mušė rekordus ir šeštadienį, sausio 15-ąją, stingdantis rūkas tirštai dengė miestą beveik visą dieną. Atslinko naktis ir temperatūra nepastebimai nukrito žemiau nulio. Tamsumą perskrodė intensyvi tamsiai žalia šviesa, sklindanti nuo

„Intercontinental“ viešbučio, vienišo stačiakampio masyvo, stovinčio nuošaliai prie Dunojus Naujame Belgrade. Pastato viduje grupė kietai atrodančių vyrų, sudribę ant šlykščių aštuntojo dešimtmečio odinių sofų prie registratūros, aptarinėjo futbolą ir pildė lažybų blankus. 17:04 buvęs Belgrado policininkas Dobrosavas Gavričius išlipo iš lifto ir pasuko jų link. Pasiekęs registratūrą jis išsitraukė ginklą ir pradėjo šaudyti. Maždaug dvi minutes viešpatavo chaosas, nes sėdintys vyrai atsakė ugnimi. Gavričius buvo sužeistas į nugarą, tačiau nuo garantuotos mirties jį išgelbėjo bendrininkas, jis atsirado iš niekur, išvilko Gavričių pro sukamąsias įėjimo duris į automobilį, kurį netrukus prarijo tirštas rūkas, jam lekiant į susitikimo vietą su antruoju automobiliu.

Tuo metu „Intercontinental“ viešbutyje tarp kraujo ir aimanų vienas vyrų skaičiavo paskutines minutes. Daugeliui gerbėjų žinomas kaip Vadas, jis leido paskutinį atodūsį. Į jo galvą pataikė trys kulkos, iš kurių viena perėjo kiaurai per kairiąją akį į smegenis. Kaip ir galima buvo tikėtis, taip nešlovingai savo dienas baigė Arkanas, žinomiausias nusikaltėlių vadeiva Belgrade, kurio buvo ieškoma visoje Europoje dėl kaltinimų žmogžudyste ir ginkluotu apiplėšimu – „agresyvus, ginkluotas ir nepaprastai pavojingas“, kaip jį apibūdino Interpolo orderis. Hagos karo nusikaltimų tribunolas taip pat rinko įrodymus prieš jį dėl genocido ir net absoliučiai amoralus Serbijos diktatorius Slobodanas Miloševičius prieš metus pavadino jį „didžiausiu savo priešu“, nors per dešimtojo dešimtmečio Jugoslavijos karus dėl Miloševičiaus Arkanas buvo iki kaklo kraujyje.

Tačiau Arkanas turėjo daug draugų ir, tiesą sakant, nesuskaičiuojama daugybė serbų garbino jį kaip žavingiausią šalies garsenybę. Po nužudymo Zoranas Džindžičius, opozicijos lyderis, Vakarų mylimas kaip Miloševičiaus rykštė, o vėliau kaip Serbijos pirmasis demokratiškas ministras pirmininkas, reagavo į pasikėsinimą ir pavadino Arkaną artimu draugu. „Būtent Arkanas perspėjo mane

bėgti į Juodkalniją per Kosovo karą, nes Miloševičius ketino mane nužudyti“, – paaiškino vėliau Džindžičius. (Iš tikrųjų tikėdamasis demokratinės politinės Serbijos ateities Arkanas surengė ir sumokėjo už Džindžičiaus evakuaciją.) Gangsteriai, opozicija, pramogų verslo atstovai, Miloševičiaus šalininkai, Miloševičiaus oponentai, futbolo chuliganai ir verslininkai – šimtai tūkstančių gedėjo Arkano. Jo reputacija nusidriekė net iki Italijos. Jis tarpininkavo parduodant kai kuriuos geriausius Serbijos futbolininkus į Lacijų, ir tokiu būdu italų komandos aistruoliai kartą iškleidė didžiulį transparantą, skelbiantį „Šlovė Arkanui ir jo Tigrams“.

1995 m. Arkanas vedė Cecią, krūtingą dainininkę, išpopuliarinusią *turbo-folk*, vietinę roko atmainą, mėgiamą serbų dekadentiško nacionalistinio jaunimo. Po jungtuvių Arkanas išėjo iš Šv. Savos katedros apsirengęs paradine Pirmojo pasaulinio karo uniforma. Šis atvaizdas pasirodė esąs beveik toks pat populiarus tarp fotoredaktorių visame pasaulyje kaip ir tas, kuriame jis kariškai apsirengęs pozavo priešais tanką, laikydamas tigriuką (Milicą, išnuomotą iš Belgrado zoologijos sodo) ir pristatydamas savo galvažudžius draugus iš Serbijos savanorių gvardijos, „Tigrus“. Pastaroji nuotrauka buvo kruopščiai parengta, kad sukeltų susižavėjimą ir karo karštinę serbų masėms ir baimę Bosnijos ir Kroatijos kaimų gyventojams, kuriuos jis ketino iššudyti ar „išvalyti“. Prisimenu, kaip Bosnijos karo pradžioje buvau įstrigęs viešbutyje šalia Sarajevo oro uosto per ilgą, nors didelės žalos neatnešusią serbų pajėgų ataką. Per šią apsiaustį mes pastebėjome, kad visi musulmonai kaimiečiai krovėsi savo daiktus ir ruošėsi bėgti. „Mums sakė, kad artėja Arkanas ir „Tigrai“, – paaiškino jie mums paskubomis. Nebuvo nieko efektyviau per etninį valymą nei tiesiogiai gresianti Arkano atvykimo galimybė.

Arkanas gimė 1952 m., tikrasis jo vardas Zeljko Ražnatovičius, Jugoslavijos karinių oro pajėgų piloto sūnus. Jis buvo palyginti privilegijuotai auklėjamas, tačiau paauglystėje įgijo padaužos reputaciją,

vos septyniolikos gavo pirmąją įkalinimo bausmę už vagystę Belgrade. Skirtingai nei kitos Rytų Europos šalys, kurios buvo susijusios su Sovietų Sąjunga kaip Varšuvos sutarties narės, Jugoslavija Šaltajame kare deklaravo neutralitetą ir toleravo šiek tiek kapitalistinės verslininkystės savo socialistinėje sistemoje. Be to, tuo metu, kai dauguma sovietinio bloko piliečių buvo įkalinti savo šalyse, neturėdami galimybės išvažiuoti į Vakarus, jugoslavai mėgavosi laisvai prieinama Vakarų Europa. Šimtai tūkstančių keliavo į Vokietiją, Šveicariją ir Skandinaviją dirbti mažai apmokamų darbų, ir tai kūrė aplinką, kurioje nelabai dori jugoslavų veikėjai galėjo rasti prieglobstį ir, reikalui esant, pasislėpti nuo policijos. Paleistas iš Belgrado kalėjimo devintojo dešimtmečio pradžioje Ražnatovičius nusprendė paieškoti laimės platesniame pasaulyje. Per tą dešimtmetį jo bloga reputacija suklestėjo, nes jis plėšimais, prievartavimais ir žudymais skynėsi kelią per Šiaurės Europą. Už šiuos nusikaltimus jis buvo uždarytas į kalėjimus Švedijoje, Olandijoje, Belgijoje ir Vokietijoje ir mažiausiai tris kartus pabėgo, dažnai pasinaudodamas suklastotais pasais.

„Dešimtojo dešimtmečio pradžioje ėmė rastis bulgarų organizuotų nusikaltėlių grupių, pirmą kartą jos kontaktus su kolegomis Jugoslavijoje užmezgė karo pradžioje. Kai tai įvyko, bulgarų laukė didelis smūgis“, – paaiškino generolas Boiko Borisovas, Bulgarijos vidaus reikalų ministerijos generalinis direktorius. „Mūsų vaikinai tik žaidė gangsterius, o jugoslavai Europoje iš tikrųjų vogė ir žudė jau dešimtmečius. Jie buvo tikrai kieti, net ir dabar, jei norite nužudyti ką nors Bulgarijoje ir pageidaujate, kad darbas būtų padarytas patikimai ir pigiai, samdote serbą. Jie yra geriausi samdomi žudikai.“

1983 m. Arkanas buvo apkaltintas pasikėsinimu nužudyti du Belgrado policininkus. Normaliomis aplinkybėmis tai būtų reiškę kalėjimą iki gyvos galvos. Tačiau jo teisme paaiškėjo, kad jis buvo UDBA agentas, vienos iš didžiausią baimę keliančių slaptosios

policijos valdybų Rytų Europoje. Atrodo, Arkanas buvo pardavęs savo nusikaltėlišką sielą Mefistofeliui. Kaltinimas pasikėsinimu nužudyti buvo atmestas ir abi šalys pradėjo glaudžius ir vaisingus santykius, kurie per ateinančius septyniolika metų atneš Arkanui didelių turtų, gražių moterų, valdžią ir šlovę. Taip buvo, kol Mefistofelis neatėjo pasiimti jo sielos tą šaltą žiemos vakarą „Intercontinental“ viešbutyje.

Arkano žudikai buvo surasti, teisti ir įkalinti, tačiau jie buvo paprasčiausi samdiniai. Iki šiol niekas neišsiaiškino, kas ir kodėl užsakė žmogžudystę. Tačiau pasekmės buvo ryškios, nes to sausio vakaro įvykiai pradėjo beprecedentę Serbijos gaujų tarpusavio kovą, žinomą kaip Kruvinasis 2000-tųjų pavasaris. Po Arkano mirties nepraėjus nė mėnesiui, Jugoslavijos gynybos ministras buvo nužudytas, kai pietavo Belgrado restorane. Nuo tada žudynės ir egzekucijos vyko kas savaitę, paskutiniai Miloševičiaus mėnesiai pradėjo panėšėti į baisią karalienės Elžbietos I laikų kerštо tragedijos atomazgą.

Kai išlipo iš nuosavo „Mercedes 500“ priešais savo vilą Atėnuose ankstyvą 2000 m. spalio 7 d. rytą, Vanios Bokano veidas buvo suvarpytas dvidešimt devynių kulkų, paleistų iš poros pusiau automatinių ginklų. Jis tapo neramių laikų auka. Dviem dienomis anksčiau trylika Slobodano Miloševičiaus viešpatavimo metų baigėsi liepsnose, prarijusiose Jugoslavijos parlamentą, pusei milijono serbų išėjus į Belgrado gatves palaikyti opozicijos. Susierzinęs dėl to, kaip buvo pašalintas iš verslo Serbijoje ir Juodkalnijoje, Bokanas ėmė kalbėti su graikų spauda. Neįtikėtinai detaliai pradėjo kelti aikštėn cigarečių prekybos paslaptis ir davė suprasti, kad ketina iškloti viską ir išvardyti pavardes. Gangsteriai dėl suprantamų priežasčių nenoriai skalbia savo nešvarius baltinius viešai, tačiau Bokanas pasirinko itin netinkamą laiką sulaužyti *omertà*.

Didžioji dalis nužudymų, įvykdytų tarp Arkano mirties 2000 m. sausį ir Miloševičiaus žlugimo, buvo pastarojo įvykio anticipacija.

Stambiausi mafiozai, oligarchai ir slaptosios policijos operatyvininkai siekė apsidrausti režimo pasikeitimo atveju. Kaip prisipažino Zoranas Džindžičius, naujasis demokratinis ministras pirmininkas, keletas įtakingiausių bosų užmezgė su juo ir jo kolegomis opozicijos lyderiais atsargų kontaktą dar prieš Miloševičiaus žlugimą. Kaip ir visi įtakingi politikai, demokratai ar ne, Džindžičius nuolat balansavo tarp pilkosios ir juodosios ekonomikos zonų, siekdamas finansuoti savo politinę veiklą – nors jo pagrindinis deklaruojamas tikslas buvo atvesti Serbiją į šviesą. Jis suprato, kad poros švarių rankų ir atvirų veido bruožų nepakanka nugalėti Miloševičių ir jo kriminalinius tinklus. Todėl įsibėgėjant Miloševičiaus politiniam krachui, Džindžičius sudarė sandėrius su kai kuriais nusikaltėlių vadeivomis, kurie ne tik užsiėmė nešvariu verslu, bet buvo susitepę bendrininkaudami karo nusikaltimuose Bosnijoje, Kosove ir kitur. Naujasis ministras pirmininkas dėl šitų įvykių buvo visiškai atviras. „Mafija, – paaiškino jis, – prarado Miloševičiaus valstybę ir todėl ieškojo naujos."

Centrinė kylanti figūra Belgrade buvo ypač žiaurus banditas vardu Dušanas Spasojevičius, Zemuno gaujos, pavadintos pagal madingą Belgrado priemiestį, kuriame jis buvo pasistatęs absurdiškus nuvorišo rūmus, lyderis. Spasojevičius buvo kilęs iš pietų Serbijos, gimęs netoli Veliki Trnovaco, miesto, kuriame gyveno dauguma albanų gyventojų. Jis dešimtmečius buvo Balkanų heroino kontrabandos pramonės ašis. Dešimtajame dešimtmetyje Spasojevičius sukūrė tokį heroino prekybos monopolį Belgrade, kad, anot vietos policijos, „jis perdirbdavo apie 100 kilogramų sunkiųjų narkotikų kas mėnesį – tai atnešdavo jam dešimtis milijonų dolerių".

Chaosą Serbijoje tūkstantmečio pabaigoje lydėjo nestabilumas kitur buvusioje Jugoslavijoje. Brutalių karų dešimtmečiui einant į pabaigą, regione dabar buvo daugybė testosteronu trykštančių bedarbių jaunuolių, dažnai gerai ginkluotų. Konfliktai taip pat lėmė,

kad šimtai tūkstančių žmonių tapo pabėgėliais, kurių dauguma persikėlė į Vakarų Europą ir sudarė efektyvius platinimo tinklus.

Savaime suprantama, cigaretės nebuvo vienintelė prekė, kuria buvo prekiaujama Balkanuose ir Europos Sąjungoje. Ir šia veikla užsiėmė ne vien serbai ir juodkalniečiai. Plytintis prie pat minkštos Europos papilvės Balkanų pusiasalis tapo idealia nelegalių prekių ir paslaugų iš viso pasaulio tranzito zona, jos laukė galimybės patekti į turtingiausią vartojimo rinką per visą istoriją – ES. Europiečiai galėjo rinktis iš žėrinčios gausos plataus vartojimo prekių, palengvinančių jų gyvenimo būdą ir užpildančių laisvalaikį. Nors legalių plataus vartojimo prekių pasirinkimas buvo beribis, žymi dalis (įskaitant ir turtuolius, ir vargšus) siekė patenkinti savo poreikius, esančius anapus legalios rinkos. Organizuotas nusikalstamumas Balkanuose yra toks pelningas verslas todėl, kad paprasti Vakarų europiečiai praleidžia nuolat didėjantį savo laisvo laiko ir pinigų kiekį miegodami su prostitutėmis, rūkydami neapmokestintas cigaretes, kaišiodami 50 eurų kupiūras į savo nosis, įdarbindami nelegalią neapmokestintą imigrantų darbo jėgą už minimalų darbo užmokestį, grožėdamiesi dramblio kaulu ir sėdėdami ant tikmedžio ar pirkdami kepenis ir inkstus iš viltį praradusių vargšų besivystančiose šalyse.

Pasibaigus karams, buvę sukarintų organizacijų nariai visa galva pasinėrė į heroino, cigarečių, migrantų darbo jėgos ir moterų tranzitą į Vakarų Europą. JT ir NATO „Kystouno policininkų“* režimas Kosove neturėjo jokių išteklių kovoti su albanų kovotojais iš Kosovo išlaisvinimo armijos, kurie įtvirtino Kosovą kaip naują heroino platinimo iš Turkijos į Europos Sąjungą centrą. Kitur Bosnija ir Hercegovina klimpo į pirmuosius skandalus, susijusius su JT

* „Keystone Cops“ – serija begarsio kino komedijų, vaizduojančių visiškų nemokšų policininkų būrį, jas prodiusavo Mackas Sennettas nuosavai „Keystone Film“ kompanijai nuo 1912 iki 1917 m.

taikdariais ir nelegalia prekyba moterimis, taip pat įgydama regiono pinigų plovimo centro reputaciją. Makedonija netrukus turėjo pasinerti į pilietinį karą, kurį sukėlė beveik išimtinai nesutarimai tarp mafijos grupių dėl nelegalių cigarečių maršrutų per šalį kontrolės.

Paskatintas savo sėkmės gabenant heroiną Spasojevičius norėjo išplėsti veiklą ir prekiauti kitu narkotiku – kokainu. „Kokainas yra turtingų žmonių narkotikas – turtingi žmonės, didesnis pelnas ir Spasojevičius norėjo dalies", – sakė Milošas Vasičius, žymus Serbijos organizuoto nusikalstamumo ekspertas. Spasojevičius netrukus suvokė aptikęs aukso gyslą. Kokaino vartojimas Europoje kilo visur, atsivėrė didelės naujos rinkos buvusiose komunistinėse šalyse Rytuose. Spasojevičius greitai suprato, kad ne jis vienas nori išnaudoti griūnančią Balkanų infrastruktūrą. Kita žmonių grupė pradėjo ją labai atidžiai stebėti. Šitie žmonės gyveno labai toli Kolumbijoje.

300 mylių kelionė geležinkeliu į vakarus nuo Brazilijos sienos per tankias Amazonės džiungles rytinėje Bolivijoje yra žinoma kaip *El tren del muerte* dėl nesiliaujančių žmogžudiškų banditų puldinėjimų. Vagys imasi visokių suktybių šiame maršrute – dažniausiai jie apsimeta Interpolo pareigūnais, siekdami apiplėšti nieko neįtariančius užsieniečius. Palengvėjimas atvykus į Santa Krusą sumyšta su šoku, pamačius, kaip stipriai gyvenimo sąlygos Bolivijos rytiniame pramonės ir prekybos centre primena viduriniosios klasės Teksaso ar Kalifornijos priemiesčius. Paskatinta didelių dujų telkinių, kurie nuo dešimtojo dešimtmečio vidurio į regioną pritraukė daugybę tarptautinių bendrovių, Santa Kruso prabanga atrodo esanti milijonus mylių nuo beviltiško neįveikiamo skurdo, kuris slegia didžiąją dalį vargingiausios Lotynų Amerikos šalies.

Be energetikos sektoriaus, Santa Krusas dar yra Bolivijos komercinės žemės ūkio pramonės, tiekiančios daržoves ir aliejų visam pasauliui, centras. 2003 m. liepos pabaigoje eksporto ir importo

verslo vadybininkai Santa Kruse baigė ruošti dvi krovinių siuntas, vieną jų, skirtą klinikai Madride, sudarė septyniasdešimt aštuoni gydomojo molio konteineriai. Antras krovinys, sudarytas iš maždaug 770 dėžių trintų bulvių miltelių, buvo kraunamas į sunkvežimius, vykstančius į Čilę.

9.30 ryte daugybė policininkų iš Bolivijos ypatingųjų kovos su narkotikų kontrabanda pajėgų dalinio apsupo „Varig“ oro linijų lėktuvą, besirengiantį skristi iš pradžių į Braziliją, o paskui į Ispaniją. Po kelių valandų jie sustabdė sunkvežimius. Dvi tonas kokaino, paslėpto tarp gydomojo molio, surasti buvo palyginti nesunku. Tačiau prireikė dviejų ar trijų dienų, kol vyriausybės chemikai išsiaiškino, kad į trintas bulves buvo įmaišytos trys tonos kokaino. Dar labiau gluminantis Bolivijos pareigūnams buvo numatytas jo maršrutas – iš Čilės jis turėjo keliauti į Juodosios jūros Varnos uostą Bulgarijoje.

Santa Kruso reidas buvo operacijos „Mėnesiena“, kuri apėmė jungtines britų žvalgybos, bulgarų policijos, Vašingtono kovos su narkotikais valdybos (KNV), ispanų policijos ir boliviečių ypatingųjų pajėgų pajėgas, kulminacija. Įdomu tai, kad Bulgarijos ir Bolivijos vidaus reikalų ministerijos net nenutuokė apie kitos vaidmenį operacijoje, kol nebuvo įvykdyti suėmimai. „Tai yra didžiausia tarptautinė kontrabandininkų grupė, kokią mes kada nors sekėme Bolivijoje, – per operaciją sakė ministras Yerko Kukocius, – ir didžiausias kada nors sulaikytas kokaino kiekis“.

Istorija prasidėjo mažiau nei prieš metus, kai britų žvalgybos pareigūnas perdavė vieną mobiliojo telefono numerį Bulgarijos policijai. „Tiesą sakant, nelabai buvo už ko užsikabinti“, – sakė už bylą atsakingas pareigūnas Sofijoje. Tačiau pamažu bulgarai po trupinėlį sudėliojo nepaprastą istoriją. Kolumbijos kartelis (beveik neabejotinai iš Medeljino) susitarė slapta atgabenti į Bulgariją geriausią chemiką, ten jis gyveno kelis mėnesius. „Kolumbietis atvyko į Graikiją,

pasinaudojęs savo tikru pasu, tuomet kažkas iš grupės nelegaliai pervežė jį per sieną. Jo užduotis buvo išmokyti bulgarų chemikus, – pridūrė policininkas, – ir jis puikiai padirbėjo". Vėliau paaiškėjo, kad prieš metus iki trintų bulvių, chemikai ekstrahavo 200 kilogramų kokaino iš sojos aliejaus krovinio, kuris buvo atgabentas į Plovdivą tuo pačiu Santa Krusas–Varna maršrutu.

Žlugus frankizmui egzistavo du pagrindiniai kokaino importo į Europą centrai: Ispanija ir Nyderlandai. Ispanija buvo Pietų Amerikos kokos kontrabandininkų pradinis pasirinkimo taškas, jiems pelnantis iš Europos jupių įpročių per devintojo dešimtmečio bumą. Priežastys buvo akivaizdžios – kalbiniai ir kultūriniai ryšiai tarp Lotynų Amerikos ir Ispanijos leido sukurti stiprią bendruomenę platinti narkotikams. Ispanija taip pat turėjo milžinišką pakrantės liniją, kurią buvo sudėtinga kontroliuoti. Tačiau pagerėjęs Europos policijos ir KNV bendradarbiavimas, drauge su smarkiai padidėjusiu kokaino vartojimu Europoje dešimtajame dešimtmetyje, rodė, kad ispaniškas maršrutas daugiau nebegalėjo patenkinti paklausos.

Amsterdamas, kuriame buvo gausi kolumbiečių bendruomenė, išliko pagrindiniu narkotikų, atvežamų didžia dalimi iš Ispanijos, Italijos ir Vakarų Afrikos platinimo Šiaurės Europoje punktu. Tačiau pradėjo vertis nauji vartai.

Iki dešimtojo dešimtmečio pabaigos Amerikos kokaino rinka pasiekė persisotinimą, nepaisant milijardų dolerių, sukištų JAV vyriausybių, siekiant išnaikinti kokos pramonę. Kaina JAV vartotojams krito metai iš metų, todėl, atsakydami į tokias smukusios rinkos sąlygas, Kolumbijos gamintojai sugalvojo naujų rinkodaros ir platinimo strategijų. Jų tyrimai ne tik atskleidė, kad Europos rinkos vis dar neišplėtotos, jie suprato, kad griuvus Berlyno sienai, Rytų Europoje ir Rusijoje radosi nauja, jauna ir dinamiška vidurinioji klasė. Jie norėjo padidinti priėjimą prie šitų rinkų, pagerinti platinimą, o prastai kontroliuojamos Kroatijos, Albanijos ir Bulgarijos kranto

linijos ir korupcija teikė puikią galimybę. Be to, kolumbiečiai, siekdami perkelti gamybą, galėjo pasinaudoti aukštu išsimokslinimo lygiu – komunizmo Balkanuose palikimu. Jugoslavija ir Bulgarija buvo pertekusi labai kvalifikuotų chemikų, ir tokiu būdu kokaino gamyba dabar galėjo būti baigta daug arčiau jo galutinės paskyrimo vietos.

Pasibaigus Kosovo karui 1999 m., Balkanų vaidmuo šioje pramonėje buvo pasikeitęs. „Ispanija vis dar atsakinga už beveik pusę į Europą importuojamos kokos, – paaiškino Bulgarijos pareigūnas, – tačiau per pastaruosius ketverius metus Balkanai perėmė didžiąją dalį likusios kontrabandos.“ Trys tonos Bulgarijai skirto kokaino trintose bulvėse buvo didžiulis kiekis, o visas operacijos „Mėnesiena“ laimikis buvo vertas daugiau kaip 300 milijonų dolerių.

Tai buvo išties tarptautinė operacija. Britanijos ir Italijos policija aptiko tris tonas acetono laive, išmetusiame inkarą Trieste, pakeliui į Albanijos Duresio uostą. „Tiktai vienam dalykui naudojamas toks acetono kiekis, – sakė Nacionalinės kriminalinės žvalgybos tarnybos Balkanų padalinio Londone vadovas, – ir tai yra kokos pastos gamyba.“

Paskui 2003 m. žymiam Bulgarijos gangsteriui buvo ištaškyta galva sausakimšoje fojė penkių žvaigždžių „Sonestos“ viešbutyje Arubos saloje Karibuose. Žmogžudystę užfiksavo viešbučio apsaugos kameros, jos parodė, anot Oranjestado policijos, kad žudikas buvo lotynų amerikietis. Bulgarijos policija įtarė, kad gangsteris nužudytas dėl 1999 m. pavogtų 600 kilogramų kokaino ir kad jis priklausė vienam iš Serbijos kokos bosų. Tai aiškiai sunervino ir kai kuriuos Arubos kolumbiečius.

Pačiuose Balkanuose stambiausi gangsteriai iš visų buvusių respublikų dalyvavo prekyboje ir arba užsidirbo milžiniškus pinigus, arba buvo nužudyti. 2002 m. vasarą Prancūzijos policija ir KNV, pradėdamos sudėtingą slaptą operaciją, manė, kad netrukus nusta-

tys pagrindinį kanalą tarp Kolumbijos ir Balkanų. Tačiau Prancūzijos ir Amerikos pareigūnai apstulbę stebėjo, kaip Spasojevičius buvo išsodintas iš lėktuvo, besirengusio skristi iš Paryžiaus į Bogotą, nes Serbijos vyriausybė buvo pateikusi jo ekstradicijos prašymą dėl įtarimų žmogžudyste. Tuo metu kroatų sukarintų grupuočių generolai, slovėnų verslininkai ir pusė Bulgarijos kriminalinio pasaulio dalyvavo šiame nežabotame naujame versle, kurio pelnas lenkė tradicinę Balkanų narkotikų kontrabandą, heroiną ir amfetaminus. Dauguma iš prekybos susikrovė didžiules sumas, nors didžioji dalis dabar jau negyvi. Verslas, savaime aišku, tęsiasi toliau.

Vos prieš penkiolika metų kontrabanda per Balkanus buvo ribojama visur esančios komunistinės policijos. Tačiau nors karas ir sankcijos čia pagimdė vieną greičiausių ir aukščiausių kriminalizacijos lygių pasaulyje, pagrindinė to priežastis slypi kitur – Rusijoje.

Atyrau ir Kaspijos jūra – Kazachstano naftos ir ikrų prekybos centras.

3

Mafija – kapitalizmo pribuvėja

Apžergęs didžiąją Uralo upę Atyrau miestas išsiskiria sunkiu dirvožemiu, kuris visiškai blokuoja natūralų drenažą. Žiemą upės vanduo pakyla ir užlieja gatves ir šaligatvius purvu. Pirmas penkiolika apsilankymo šiame mieste, kuriame yra 60 000 gyventojų, minučių aš stypsenu gatvėmis pasiraitojęs kelnes, vildamasis išsaugoti jas švarias. Vėliau, kaip ir visi, pasiduodu lipniai masei, kuri jau aplipo mano batus, kojines, džinsus ir paltą. Atrodo, sovietų eros gelsvai rudos spalvos namų sienos buvo suprojektuotos atsižvelgiant į purvo spalvų derinį. Viduje nešvarūs apgriuvę koridoriai ir liftai skleidžia stiprų šlapimo dvoką.

Tokia nutriušusi architektūra yra įprasta šimtuose buvusios Sovietų Sąjungos miestų, tačiau Atyrau ji netikėtai išnyksta artėjant prie centro. Staiga vietoje socialistinių statinių išsirikiuoja naujų baltų namų eilės. Apsauginiankai su puikiomis mėlynomis uniformomis patruliuoja šioje amerikietiško priemiesčio kopijoje už įspūdingų tvorų. Priešais aptvertą bendruomenę stovi postmodernus biurų pastatas, jo fasade dominuoja spindintys nuožulnūs langai. Rajonas alsuoja dalykiškumu, progresu, švara ir gerove. Vis dėlto kažkodėl naujasis Atyrau atrodo toks pat bedvasis, kaip ir senstantis sovietinis lūšnynas, kurį jis pakeitė.

Tolimuose Kazachstano šiaurės vakaruose Atyrau, nors ir niūrūs pirmieji įspūdžiai, nėra eilinė posovietinė dykynė. Kalbant ekonominiais terminais, tai turbūt vienas iš dešimties svarbiausių

rajonų buvusioje Sovietų Sąjungoje. Pagrindinės to (ir vakarietiškų biurų bei gyvenamųjų namų invazijos) priežastys yra didžiulės naftos ir dujų atsargos, apie 50 procentų milžiniško Kazachstano pajėgumo, glūdinčio už 100 ir daugiau mylių Kaspijos jūros dugne. Pakrantė yra vos už dvidešimties mylių, Uralo upės deltoje. Tačiau, kaip jums primintų dauguma Atyrau gyventojų, 90 procentų miestiečių niekada nėra matę Kaspijos jūros – visas regionas aplink Atyrau Sovietų Sąjungoje buvo uždrausta karinė ir ekonominė zona, tokia išlieka ir šiandien.

Kazachstanas įgijo nepriklausomybę 1991 m. ne savo pastangomis, ne dėl savo kaltės ar savo noru. Sovietų Sąjunga subyrėjo ir Rusija atsisakė savo tiesioginės politinės didžiulio Europos ir Azijos ruožo kontrolės. Vienas tokių rajonų buvo ši mažai žinoma Centrinės Azijos šalis, didesnė nei Vakarų Europa, tačiau turinti vos penkiolika milijonų gyventojų. Daugumai žmonių vienintele šalies galimybe išgarsėti tapo Boratas – skandalingas prasimanytas kazachų televizijos žurnalistas, sugalvotas britų komiko Sashos Barono Coheno. Borato Kazachstanas yra asilų ir prostitučių kraštas. Iš tikrųjų tai didelės geostrateginės svarbos kraštas, kurio siekia tiek Rusija, tiek Amerika, tiek Kinija. Nepriklausomybė sutapo su prabudusiu suvokimu, kad Kazachstano potencialūs naftos turtai gali būti nesuskaičiuojami, ir netrukus didžiosios valstybės ir didžiosios korporacijos jau sukinėjosi prie Atyrau, užuosdamos turtus ir siūlydamos technologinį „know-how“, kaip išgauti kuo daugiau energetinių išteklių taip greitai, kaip tik įmanoma.

Klausimas, su kuriuo susiduria Kazachstanas šiandien, yra tai, ar jo naujasis/senasis elitas (buvę komunistai, virtę kazachų patriotais) yra pakankamai išmintingas nutraukti „naftos prakeiksmą“, ar bet kokios gimstančios demokratinio atskaitingumo institucijos bus nugramzdintos milžiniškos žmogiško godumo bangos, kuri lydi mineralinių lobių atradimą. Alternatyvi šitoms institucijoms yra

sistema, reguliuojama daugiausia korupcijos. Tokio likimo sulaukė tokios šalys kaip Angola, Nigerija ir Indonezija, pastaruoju metu sugniuždytos požeminių turtų atradimo, nors Saudo Arabija išlieka originaliu ir turbūt nepakeičiamu modeliu.

Kol kas yra nedaug ženklų, kad išrinkta prezidento Nursultano Nazarbajevo diktatūra gebėtų paskirstyti pinigus teisingai, nors, esant tokiam mažam gyventojų skaičiui, jis ir jo bičiuliai oligarchai turi realią galimybę tai padaryti.

Korumpuota valdžios sistema, išpuoselėta pajamų iš naftos, taip pat kuria atlaidžią terpę, kurioje veši viena destruktyviausių pasaulyje kriminalinių industrijų. Aš atvykau į Atyrau, kad ištyrinėčiau ne naftos milijardus, bet kitą „juodąjį auksą", kuriuo miestas yra pagarsėjęs. Uralo upė yra vienintelė likusi didžiųjų eršketų neršykla. Artėjant prie upės deltos Atyrau greitai baigiasi ir tai, kas lieka iš kelio, susilieja su tuščiu mėnulio kraštovaizdžiu. Pastebimai neturtingi žvejai šlepsi niūriai savo pelkių batais šalia kelių tuščių gyvenviečių. Jie vengia kalbėti apie eršketų verslą, tačiau vienas jų užsimena, kad „iš valstybės gauname tris dolerius už žuvį, kai parduodame jiems ikrus. Bet kasmet darosi vis sunkiau. Mažėja žuvies." Kai negyvi patelės kiaušinėliai bus nukeliavę ilgą kelią nuo Uralo iki rafinuočiausių pietų stalų Niujorke ar Paryžiuje, jie kainuos 6000–7000 dolerių už kilogramą. Toks daugiau kaip 100 000 procentų antkainis ir yra tas kainos šuolis, kuris gali sugundyti net labiausiai įstatymus gerbiantį pilietį. Ir nereikia jokios brangios gręžimo įrangos. Vienintelė pradinė investicija, kurios reikia nuimti ikrų derlių, yra tinklas ir peilis.

Mažėjanti Kaspijos ikrų pasiūla paskatino vienos pelningiausių mafijos veiklų buvusioje Sovietų Sąjungoje stiprėjimą. Per pastaruosius penkiolika metų Kaspijos jūros eršketų populiacija sumažėjo dramatiškai. 2004 m. Kaspijos valstybės sugavo tik 760 tonų eršketų, palyginti su 26 000 tonų 1985 m. Tai padarinys beprotiškos

naikinimo programos, kurios žmonės ėmėsi prieš senovinę rūšį, kuri iki 1989 m. ramiai sutiko daugumą evoliucijos iššūkių nuo dinozaurų laikų. Iki komunizmo žlugimo egzistavo tik dvi Kaspijos pajūrio valstybės – Sovietų Sąjunga ir Iranas. Tačiau Sovietų Sąjungos iširimas padalijo pakrantę tarp keturių naujų šalių – Azerbaidžano, Turkmėnijos, Kazachstano ir Rusijos Federacijos (įskaitant pasiutusiai nestabilią Dagestano sritį). Jei Iranas ir šitie keturi nauji Kaspijos jūros globėjai nesiims radikalių taisomųjų priemonių, penkios pagrindinės buvusios Sovietų Sąjungos eršketų rūšys iki 2010 m. atsidurs ties visiško išnykimo riba.

Oficialiai besilankantiesiems Atyrau leidžiama įsigyti 100 gramų ikrų pagal kuklią asmeninę kvotą, sutartą tarp Kazachstano vyriausybės ir CITES, Nykstančių rūšių tarptautinės prekybos konvencijos. Vietinio Žuvų apsaugos skyriaus pareigūnai tvirtina, kad nusipirkti ikrų įmanoma tik ypatingose parduotuvėse, valdomose vyriausybės. Įeidamas į vieną iš jų pasijuntu lyg žengdamas pro laiko vartus, kurie švysteli mane dvidešimt metų atgal į autentišką sovietų eros parduotuvės aplinką. Apgailėtinas prekių pasirinkimas pažadina keistą liūdesį – tarytum prekės slėptųsi nuo nevilties apimtų pirkėjų. Vitrinose gulintys keli pergamentinio popieriaus lapai pasirodo esantys džiovinti karpiai, išmėtyti aplink keturis ar penkis mažyčius puodelius su ikrais. Valdiškose parduotuvėse sistema akivaizdžiai veikia – negalite beveik už dyką nusipirkti absurdiško kiekio aukščiausios kokybės ikrų.

Tačiau už šimto jardų klaidžioju siaurais pagrindinio miesto turgaus praėjimais. Čia daugybė prekystalių didžiuojasi ryškiaspalvėmis daržovėmis, dešromis ir sūriais. Garsiai šūkaudami prekiautojai liaupsina savo prekių pranašumus, o aš einu į tuščią kambarį, kuriame sėdi ir plaka liežuviais penkios pagyvenusios kazachės. Paklausiu vienos labiausiai raukšlėtu veidu, ar ji neturinti ikrų parduoti. „Aišku“, – atsako ji atžariai, pakelia staltiesę, dengiančią stalą, ir

parodo kibirus šviežių, tačiau nelegalių ikrų. „Kokių norite? Šviežių didžiųjų eršketų, sezoninių žvaigždėtųjų eršketų – šiuo metu turime daugiausia.“ Aš spoksau į jos asortimentą, kuris Vakaruose yra vertas dešimčių (jei ne šimtų) tūkstančių svarų. „Paimsiu kilogramą šviežių didžiųjų eršketų, prašyčiau!“ Jai pilant mano „juodųjų perlų“ lobį į keturkampį plastikinį salotų indelį, paklausiu: „Ar galite duoti man kvitą, kad perneščiau juos per muitinę oro uoste?“ Ji susierzinusi paaiškina, kad apie tai negali būti nė kalbos, tačiau vis dėlto užrašo telefono numerį. „Štai, paskambinkite šiam žmogui, jis vardu Nurlanas, oro uosto muitinės viršininkas.“

Vėliau tą dieną aš perdedu savo kontrabandą iš indelio į tvirtą stiklainį su sandariai uždaromu dangteliu. Kaip dauguma vidaus skrydžių Kazachstane mano grįžtamasis skrydis į Almatą, šalies komercinę sostinę už 100 mylių nuo Kinijos sienos, dėl nesuprantamų priežasčių yra numatytas antrą valandą nakties. Nors esu pavargęs, vis dar noriu išsiaiškinti, kas nutiks, jei nepaprašysiu Nurlano protekcijos, taigi, aš paleidžiu savo bagažą su ikrais per rentgeno aparatą, prieš skambindamas jam.

Mano krepšiams įvažiavus, nedraugiškas policininkas, skenuojantis juos, sustabdo mašiną.

„Kas čia?“ – paklausia jis įtariai, rodydamas į ikrus.

„Čia ikrai, kuriuos nusipirkau.“

„Palaukite čia“, – pasako policininkas, įsidėdamas į kišenę mano pasą ir bilietą. Jis pasikviečia mane į tarnybines patalpas ir jau ketina suimti, kai apsisprendžiu, kad atėjo laikas kviesti kavaleriją: surenku Nurlano mobiliojo telefono numerį. Policininkas šypsodamasis paima telefoną; po kelių sekundžių jis atiduoda man mobilųjį, pasą ir įlaipinimo taloną. „Malonaus skrydžio, pone Glenny“, – jis atsisveikina su manimi puikia anglų kalba.

Ir viskas. Į 23 000 kazachiškų tengė kainą (apytiksliai 175 dolerius už kilogramą geidžiamiausių ikrų pasaulyje – verta paminėti

3 dolerių už kilogramą antkainį nuo upės iki turgaus, esančio už dešimties mylių) buvo įtrauktas laisvas, nors ir korumpuotas, perėjimas per Atyrau muitinę, jos viršininko maloniu sutikimu. Kaip tik taip viskas ir veikia – nuo žvejo iki pat Paryžiaus restorano kliento: kiekvienas gauna naudos, išskyrus vargšą eršketą.

Mano menkas kilogramėlis tebuvo akmenukas ant ikrų Everesto, kuriuos pasaulis suvartojo nuo dešimtojo dešimtmečio pradžios (aš sakau pasaulis, tačiau Jungtinėms Valstijoms tenka trečdalis viso kiekio, Vakarų Europa suvartoja apie 38 procentus, o Vidurinieji Rytai – ypač Persijos įlankos valstybės – pasiima didžiąją dalį likusių.) Iki aštuntojo dešimtmečio dvi Kaspijos valstybės – Iranas ir Sovietų Sąjunga – gamino ikrus ekologinę pusiausvyrą išsaugančiu mastu. Bet „1977 m. sovietų valdžia priėmė nutarimą masiškai padidinti ikrų gamybą ir eksportą, nes jai trūks plyš reikėjo laisvai konvertuojamos valiutos, o tai buvo lengvas būdas jos gauti“, – paaiškino Arturas Šachnazarianas. Liesas, rimtas ir skvarbių mėlynų akių Šachnazarianas yra nepanašus į patyrusį kovotoją su mafija, nors jo drąsos nereikėtų nuvertinti – jis kovėsi dviejuose karuose yrančios Sovietų Sąjungos periferijoje. Drauge su savo energinga žmona Oksana Martiniuk jis daugiau kaip dešimtmetį kovoja, siekdamas apsaugoti eršketus nuo išnaikinimo. „Jie be saiko žvejojo tiek, kad pritrūko geležinkelio vagonų ikrams eksportuoti. Reikia atiduoti duoklę Michailui Gorbačiovui, kuris sustabdė šią besaikę žvejybą ir sustiprino Specnazo [Specialiųjų pajėgų] būrius, kuriems buvo pavesta saugoti eršketus“, – aiškino Oksana.

Netrukus ginkluota apsauga ir nauja veisimo programa turėjo akivaizdžiai teigiamą poveikį eršketų populiacijai. Tačiau po 1989 m. policinė valstybė, bauginusi tiek daug žmonių septynis dešimtmečius, tapo bejėgė ir sunyko. „Iš pradžių brakonieriai ateidavo naktį, pasišviesdami kelią prie upės. O paskui netoli kranto pradėjo atsirasti valčių ir žvejyba įgavo pramoninį mastą“, – atsimena Artu-

ras. Gangsteriai pradėjo eksportuoti ikrus į Turkiją, Viduriniuosius Rytus ir Maskvą – pilnus sunkvežimius, laivus, traukinius ir net lėktuvus į Dubajų. Azerbaidžanas buvo įstumtas į nuožmų konfliktą su Armėnija ir turėjo finansuoti savo karines operacijas. Azeri naftos telkiniai buvo arba nepradėti naudoti, arba nebeeksploatuojami ir ikrai tapo svarbiausiu užsienio valiutos tiekėju. Dagestano Respublika Rusijos Federacijoje nusirito į savivalę, Rusijos muitinei ir pasieniečiams pralaimėjus kovą su viena nuožmiausių ikrų mafijos šakų; 20000, 30000, o vėliau 40000 tonų ikrų buvo sužvejojama per metus, nuvorišams Maskvoje apsiryjant juodaisiais perlais, o perteklių prastumiant Vakarams už milžinišką pelną.

1998 m. oligarchai Rusijoje buvo išgrobstę valstybę ir išniekinę finansinę sistemą iki tokio lygio, kad bankai patyrė krachą. Dešimtys milijonų rusų per naktį nusirito žemiau skurdo ribos, nes jų santaupas prarijo hiperinfliacija. Rublis buvo bevertis, doleris buvo karalius, tačiau buvo prieinamas tiktai tiems, kurie jau buvo išpampę nuo turtų iš kriminalinio verslo arba prisigrobtų valstybinių išteklių (iš tikrųjų tai buvo pavieniai atvejai). Ikrai, turintys nepajudinamą laisvai konvertuojamos valiutos vertę, tapo dar labiau vertinami.

Ikrai teka iš Kaspijos regiono per visas sienas ir visomis kryptimis. Novorosijsko uoste Rusijai priklausančioje Juodosios jūros pakrantėje mafija kiekvieną dieną siunčia šimtus žmonių keltu į Samsuną Turkijoje. Kiekvienas jų nešasi savo asmeninę 250 gramų ikrų kvotą. Patekę į Turkiją ikrai tampa tarptautiniu mastu pripažįstamu teisėtu *turkišku* produktu ir gali būti eksportuojami be svorio apribojimo. Kelto bilietas į abi puses kainuoja apie 10 dolerių, kiekvienas gauna didelį pelną ir niekas nenusižengia įstatymo raidei. Nedidelė dalis šių ikrų patenka į žuvies restoranus aplink Stambulo Taksim aikštę, tačiau diduma yra persiunčiama į Jungtinius Arabų Emyratus, kur jais mėgaujasi turtingi vakariečiai ir arabai groteskiškuose viešbučiuose, nustačiusiuose naujus absurdiškos prabangos

standartus. Tačiau pietinis maršrutas nublanksta palyginti su tikruoju prekybos centru – Maskva. 80 procentų nelegalių ikrų yra gabenama į Rusijos sostinę vietiniam vartojimui ar eksportui.

Sovietų Sąjungos žlugimas yra vienintelė svarbiausia organizuoto nusikalstamumo, kurį mes regėjome visame pasaulyje per praėjusius du dešimtmečius, augimo pagal geometrinę progresiją priežastis. Beveik akimirksniu jis išprovokavo chaotišką kovą dėl turtų ir išlikimo. Nuo nuožmių karų Kaukaze iki mirtinų susišaudymų miestuose ir miesteliuose tai buvo mirtina terpė, kurioje naujoji kapitalistų klasė išnaudojo valdžios vakuumą, užgrobdama ištisas pramonės šakas ir ištuštindama valstybės iždą. Lydima vartojimo orgijų ir dekadentiško elgesio, kokį pastarąjį kartą galima buvo stebėti prieš šimtmetį valdant carui Nikolajui, ji įtraukė į savo smurto verpetą kone kiekvieną pilietį. Net tokios galingos organizacijos kaip KGB ir Raudonoji armija netrukus buvo įveltos į šį įspūdingą košmarą, kurio atgarsiai nusklido toli už Sovietų Sąjungos sienų į visus pasaulio žemynus, pinigams plūstant iš šalies į užsienio saugyklas. Šitų nepaprastų įvykių centre pulsavo Maskva.

Nors šokiruojanti, bauginanti ir grėsminga, Maskva dešimtojo dešimtmečio pradžioje taip pat buvo visokeriopai įkvepianti – nebent jūs ne laiku būtumėte pasipainioję kulkos kelyje. 1993 m., kai atvykau trumpo vizito, susišaudymai jau buvo prasidėję, gražuolės prostitutės šaltakraujiškai siūlėsi viešai, naujuosius rusus aptarnaujančių restoranų stalai lūžo nuo egzotiškiausių patiekalų ir brangių vynų, naktį akino kazino šviesos. Iki tol jau buvau pripratęs prie Jugoslavijos karų chaoso, kurio kruvina logika buvo suprantama, nors ir pasibjaurėtina. Tačiau Maskva? Aš lankiausi sovietinėje sostinėje nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios ir mane visada stebindavo tai, kokia bedžiaugsmė ji atrodė. Dabar jos negalima buvo pažinti – net po mano vizito 1991 m. Grandioziški pastatai buvo tie patys, tačiau netikėta energija ir trykštantys turtai netilpo galvoje.

Tai buvo svajonių Rusija. Praleidau vakarą naujutėlaičiame restorane, valgydamas maistą, kuris buvo vertas *Michelin* žvaigždžių*. Mane stulbino kiekvienas kąsnis, tiesiog negalėjau suvokti, kad tai ta pati neįkandamos juodos duonos, kietai virtų kiaušinių ir skystos sriubos Maskva, kokią aš prisiminiau. Tiktai išdidus atšiaurumas ir džiaugsmingas indiferentiškumas viskam, kas ne rusiška, liko nepasikeitę. Per dvejus metus Maskva virto kvapą gniaužiančiu ginklų, verslumo, pinigų, smurto ir pasilinksminimų Babilonu.

Generolas Vladimiras Rušailo papurtė galvą ir atlaidžiai nusišypsojo prieš jį sėdinčiam verslininkui.

„Aš negaliu jo suimti, Artiomai Michailovičiau."

„Kodėl ne?"

„Pirmiausia, niekas man nedavė tokių nurodymų ir niekas mums už tai nesumokėjo. Ir antra, jei jis nebus nutvertas nusikaltimo vietoje, mes turėsime atlikti ilgą ir nuobodų tyrimą, kuris greičiausiai visiškai niekur nenuves." Kovos su organizuotu nusikalstamumu Maskvos skyriaus vadovas Rušailo atsiprašinėjo, tačiau nemanė, kad jo vyrai turi veltis į šį reikalą. „Kai jis šaus į jus arba pagrobs jus, – paslaugiai įsiterpė vienas iš Rušailo pavaldinių, – tada mes jį sučiupsime!"

Artiomas Tarasovas pakankamai aiškiai suprato užuominą: kartais kraujo ant šaligatvio pakakdavo, kad policininkai pradėtų tyrimą. Tačiau grasinimų? Jei beviltiškai perkrauta policija būtų tyrusi vien tik grasinimus tame gluminančiame cirke, koks buvo Rusija dešimtojo dešimtmečio pradžioje, jie nebūtų turėję laiko niekam

* Turimas omenyje „The Michelin Guide" (*Le Guide Michelin*) – daugelyje šalių leidžiamas seniausias (pirmą kartą išspausdintas 1900 metais André Michelin Prancūzijoje) ir garsiausias kasmetinis Europos restoranų ir viešbučių gidas, teikiantis *Michelin* žvaigždes (vert. past.).

kitam. Tarasovas atsiduso. Atrodė, kad jam vienam teks tęsti savo nemalonų disputą su buvusiu verslo partneriu, kuris reikalavo kelių milijonų dolerių duoklės. Jis buvo tik vienas iš dešimčių tūkstančių rusų, prievartaujamų reketininkų.

Žvelgdamas atgal Tarasovas mano, kad jis buvo apdovanotas palaimingu naivumu. „Rykliai puola tik tuomet, kai pajunta savo aukų baimę, – svarstė jis, – manau, iki galo nesupratau, kokie rimti buvo gangsterių ketinimai tuo metu, todėl nebijojau taip, kaip galbūt turėjau bijoti.“

Malonus Tarasovo būdas neatskleidžia jo išskirtinio verslininko įžvalgumo, kuris iš komunistinio biurokrato pavertė jį į pirmąjį Rusijos milijonierių, kai 1988 m. Gorbačiovo reformos atvėrė langą privačiam verslui. „Mūsų pirmas verslas buvo remontuoti vakarietiškus televizorius. Atsarginių dalių nebuvo, todėl turėjome improvizuoti su rusiškomis. Ir jos veikė – nors jei žmonės būtų žvilgterėję į savo televizorių vidų, jie būtų pamatę gana siaubingą vaizdą: negalėjome gauti originalių detalių, todėl turėjome pritaikyti savas. Vėliau įkūriau pažinčių agentūrą. Užsidirbau tūkstančius dolerių per savaitę, bet policija beveik tuoj pat ją uždarė tariamai dėl amoralumo. Suvokiau, kad šitų paslaugų rinka buvo milžiniška.“

1988 m. sovietų lyderis Michailas Gorbačiovas pristatė Kooperatyvų įstatymą, kuris pirmą kartą per šešiasdešimt metų leido tokiems veikėjams kaip Tarasovas pradėti verslą Rusijoje. Verslininkai suprato, kad kai tik verslas atsistoja ant kojų, įsibėgėja ir pradeda nešti pinigus, jis pradeda vilioti konkurentus. „Ir konkurentai imdavosi bet kokių priemonių įsibrauti į jūsų rinką, – paaiškino jis, – įskaitant ir smurtą.“

Prašyti policijos apsaugos buvo beprasmiška. Kaip pademonstravo generolo Rušailo atvirumas kalbant su Tarasovu, policija (tradiciškai impozantiška priešakinė Rusijos valdžios linija) leido paskutinį kvapą. Jie neturėjo nei protinių, nei piniginių išteklių

prisitaikyti prie kylančio kapitalizmo. Taigi, valstybė lėtai, tačiau nesustabdomai ėmė perleisti savo prievartos monopolį vadinamosioms *grupirovki,* arba gatvės gaujoms. Tačiau tai anaiptol nebuvo anarchijos pranašai, šitos vyrų – Afganistano veteranų, gatvės chuliganų, kovos menų ekspertų, buvusių KGB pareigūnų ir kiekvieno jų bijančiojo – grupės buvo nepakeičiamos kapitalizmo pribuvėjos.

Verslininkai, pavyzdžiui, Tarasovas, suprato, kad *grupirovki* iš tiesų buvo privatizuotos teisėsaugos institucijos. Kitaip nei valstybės kontroliuojami jų kolegos, Vidaus reikalų ministerija (MVD) ir KGB, šitos lanksčios organizuotos gaujos instinktyviai jautė, kad tarp naujos verslininkų klasės egzistavo ryškus jų „apsaugos" arba draudimo paslaugų poreikis. Užuot mokėjusios mokesčius valstybei (kuri neturėjo jokio supratimo, *kaip* apmokestinti naują nedidelę privačią įmonę), komercinės įmonės noriai atidavė 10–30 procentų savo apyvartos vietiniams banditams, kurie mainais garantuodavo jiems galimybę tęsti prekybą neprievartaujamiems konkurentams dirbančių *grupirovki.* „Mes esame pasirengę dirbti su reketininkais todėl, kad jie ima dešimt procentų, – tuo metu tvirtino verslininkas iš Omsko. – Valstybė pasiima devyniasdešimt procentų mokesčiais ir dar daugiau baudomis."

Turto prievartavimo atsiradimas buvo pirma fazė trijų etapų raidos, kurią patyrė Rusijos organizuotas nusikalstamumas: nuo smulkaus nusikalstamumo ištakų iki galingos tarptautinės jėgos, siekiančios pastovios vietos pasaulinėje ekonomikoje.

Tarasovas paaiškino, kad valstybei yrant, saugumo pajėgoms užsikasus darbu ir nebepajėgiant kontroliuoti sutarčių teisės, bendradarbiavimas su kriminaline kultūra buvo vienintelis pasirinkimas. Pirmiausia, pabrėžė jis, dauguma verslininkų turėjo apsirūpinti patikima *kryša*, kuriai vadovavo tikras *vor.*

Žodžiai *kryša* ir *vor* yra tiek pat svarbūs, norint suprasti dešimtojo dešimtmečio Rusiją, kaip *glasnost* ir *perestroika* buvo svarbūs

Gorbačiovo eroje. *Kryša* pažodžiui yra „stogas“, tai rusų kalbos žodis, reiškiantis apsaugą arba turto prievartavimą gryniausia sicilietiško žodžio *mafia* prasme. *Vor-v-zakonie* yra terminas, atsiradęs sovietų epochos kalėjimuose. Tai reiškia autoritetingą vagį ir yra taikomas tiems kriminaliniams (ne politiniams) kaliniams, kurie kitų kalinių buvo „karūnuoti“ lyderiais. *Vory* pakluso specifiniam elgesio kodeksui (pavyzdžiui, jiems nebuvo leidžiama tuoktis), o pavaldiniai laikė jų žodį galutiniu, sprendžiant ginčus tarp kalinių. „Dauguma *vory* taip pat buvo, žinojo jie tai ar ne, valdomi KGB“, – teigia Peteris Grynenko, Niujorko policininkas, kuris tyrinėjo Rusijos organizuotą nusikalstamumą prieš įkurdamas konsultacinę firmą Latvijoje. Grynenko paaiškino, kad tai buvo būdas, kuriuo valstybė kontroliavo kriminalinį pasaulį tiek kalėjimo viduje, tiek laisvėje.

Kai kurie *vory* buvo kieti, tačiau likusieji siekė tik pasipuikuoti. Kai didžiausia Maskvoje slavų turto prievartavimo grupuotė Solncevo brolija pirmą kartą iškilo 1991 m., jie pasikvietė *vor* Džemalą Konstantinovičių Chačidzę prisidėti prie jų. Formaliai Džemalas turėjo tapti Solncevo bosu, tačiau jis nedaug padėjo grupei, tik savo *vor* statusu. „Tas vyrukas yra girtuoklis ir narkomanas, bet jie nuprausė jį ir išmokė naudotis peiliu ir šakute, nors neatpratino nuo kokaino, – sakė Bobby Levinsonas, vadovavęs FTB Rusijos organizuoto nusikalstamumo skyriui dešimtajame dešimtmetyje. – Tačiau jie išreklamavo jį viešųjų ryšių tikslais ir pavertė jį *vor* be sosto, taip sakant. Jis pradėjo kontroliuoti narkotikų prekeivius juos reketuodamas.“ *Vory* pasirodė esantys sėkminga rinkodaros dalis kylančioms turto prievartavimo grupuotėms, tačiau jie nebūtinai buvo tikrieji veikėjai. „Viskas, ką jie kada nors darė, buvo sėdėti kalėjime ir būti *vory*, – sakė Grynenko. – Nė vienas iš jų, tiesą sakant, neįvykdė jokio rimto nužudymo ar ko nors panašaus.“

Iki 1991 m. žiemos viskas iš tikrųjų buvo labai neįdomu. Mafija didžia dalimi buvo rinkinys besiformuojančių gatvės gaujų, ku-

rios vis dar turėjo saugotis policininkų ir KGB. Tačiau pastarieji patyrė milžinišką smūgį prestižui ir veiklos laisvei, 1991 m. rugpjūtį žlugus griežtos linijos šalininkų perversmui, kuris suteikė galimybę Gorbačiovui stoti į dar ambicingesnio reformatoriaus – Boriso Jelcino – pusę. Netrukus Jelcinas pralenkė net radikaliausiuosius iš savo jaunatviškos sekėjų komandos ir paskelbė, kad 1992 m. sausio 1-osios išvakarėse Rusijos vyriausybė paleis visas kainas (su kai kuriomis svarbiomis išimtimis). Šiuo vienu aktu septyniasdešimt metų centralistinės disciplinos, kai valstybės nurodymai skverbėsi į nuošaliausius žmonių gyvenimo užkaborius, dešimtmečiui pasinėrė į žiemos miegą. Rusijai prireikė vos kelių mėnesių pereiti į siurrealistišką anarchinį kapitalizmą, Laukinius Rytus.

Vadinamojo Jelcino „kamikadzių kabineto" pilotai buvo du jauni ekonomistai, Jegoras Gaidaras ir Anatolijus Čubaisas. Vadovaudamiesi šūkiu „dereguliuoti", jie nukreipė savo lėktuvus į sovietinio socialinio kontrakto, septyniasdešimt metų garantavusio stabilų – nors ir niūrų – kursą, mašinų skyrių. „Mes sugriovėme viską, – paaiškino Olegas Davydovas, aukštas Prekybos ministerijos valdininkas, – mes pradėjome liberalizavimą, neturėdami jokių valdymo svirčių."

Kainų liberalizavimas, sausas ekonominis terminas, tapo starto šūviu beprotiškai kelionei į nežinomybę. Amerikiečiams ekonomistams ir patarėjams, užplūdusiems vyriausybę Maskvoje, tai buvo unikali proga. Rusijos ekonomika tapo milžiniška Čikagos rinkos ekonomikos mokyklos Petri lėkštele, tačiau tarp kultūrų, kurių kultivavimu jie buvo užsiėmę, buvo Frankenšteinas, kuris išsmuko pro jų laboratorijos duris beveik nepastebėtas.

Tai buvo iš dalies todėl, kad reformos turėjo keletą katastrofiškų anomalijų. Kainos, kurios buvo svarbios milijonams paprastų rusų – būtent duona ir komunaliniai mokesčiai, – buvo liberalizuotos, o tos

kainos, kurios buvo svarbios mažytei iniciatyviai mažumai, liberalizuotos nebuvo. Reformų komanda dėl nesuprantamų priežasčių įšaldė milžiniškų Rusijos gamtinių išteklių – naftos, dujų, deimantų ir metalų – kainas, tai Gaidaras kartą švelniai pavadino „klaida“. Naujoji prekybininkų klasė vis dar galėjo pirkti šias prekes sena sovietine subsidijuojama kaina, dažnai net iki keturiasdešimties kartų mažesne nei pasaulinės rinkos vertė. Tai buvo leidimas spausdinti pinigus.

Tuo pačiu metu Vyriausybė leido privatizuoti valstybinį monopolį, kurį Sovietų Sąjunga buvo įvedusi visų prekių ir produktų importui ir eksportui. Šis monopolis vertė užsienio kompanijas tvarkyti verslo reikalus per Užsienio prekybos ministeriją Maskvoje kaip tarpininkę. Norėdamos pasirašyti sutartį užsienio kompanijos nebendraudavo tiesiogiai su įmonėmis, kurios pirkdavo ar parduodavo. Ministerija pirkdavo iš deimantų šachtų ar naftos telkinių Sibire subsidijuotomis kainomis, pavyzdžiui, 1 doleris už barelį naftos. O tada perparduodavo užsienio pirkėjams pasaulinėmis deimantų ar naftos rinkos kainomis, susišluodama kainų skirtumą ir nukreipdama pelną atgal į valstybės iždą.

Išnaudodamas skirtumą tarp, viena vertus, didelės žaliavos kainos pasaulio rinkose ir, kita vertus, jos subsidijuotų vidaus kainų, šis režimas užtikrino, kad didžiulės užsienio valiutos įplaukos šiek tiek kompensuotų neprotingą sovietinės planinės ekonomikos neefektyvumą. Sovietų Sąjungoje ministerijos monopolis buvo vienas iš nedaugelio dalykų, kurie iš tikrųjų veikė. Tai buvo ekonomikos atraminė siena: pašalink ją, pirma neįtaisęs pakaitalo, ir namas sugrius. „Kamikadzių kabinetas“ ją paprasčiausiai nugriovė.

Privatizuoto užsienio prekybos mechanizmo susijungimas su įšaldytomis labai mažomis subsidijuojamomis prekių kainomis per kelis mėnesius pagimdė visiškai naują plėšikų barono atmainą – rusų oligarchą. Šios gyvybės formos logika yra paprasta: pirk Sibiro

naftą po 1 dolerį už barelį, parduok ją už 30 dolerių Baltijos valstybėse ir netrukus tapsi labai labai turtingu piliečiu. Valstybė daugiau nebegaudavo savo dalies iš sandėrio. Tas milžiniškas pelnas atiteko keliems asmenims.

Vos per ketverius metus susiformavo kelių šimtų pasakiškai turtingų vyrų ir moterų grupė, o vidinė megamilijardierių klika suformavo aplinką, kuri darė vis didesnę politinę įtaką prezidentui Jelcinui. Tarp oligarchų ir dešimčių milijonų nusiritusiųjų į skurdą stovėjo maža, trapi ir įpykusi vidurinioji klasė.

Šis turtų kaupimo procesas buvo didžiausia vagystė istorijoje ir neturi jokio atitikmens. Naujajai Rusijai puošiantis, kad atrodytų kaip atsakinga kapitalistinė ekonomika, patraukli užsienio investicijoms, galingiausi jos kapitalistai spekuliavo svarbiausiais ištekliais (kone nesuskaičiuojamomis mineralinių žaliavų atsargomis), mainydami juos į dolerius ir paskui eksportuodami šį kapitalą iš šalies didžiausiu pinigų srautu, kokį pasaulis kada nors regėjo. TVF kišant milijardus į Rusiją ekonomikai stabilizuoti ir rubliui palaikyti, oligarchai siuntė dar didesnes sumas į mažai žinomus bankus visuose pasaulio kampeliuose nuo Šveicarijos iki Nauru salos Ramiajame vandenyne, kur jas beveik akimirksniu prarydavo gluminančiai sudėtingos pinigų plovimo schemos. Visas procesas buvo stulbinantis įrodymas to, kaip paperkamumas ir trumparegis kvailumas visada triumfuoja, nesant priežiūros institucijų.

Sovietų biurokratai, kurie vis dar administravo valstybę, nenumanė, kaip kontroliuoti, reguliuoti ar valdyti komercinių mainų elementus. Rezultatas „buvo toks, kad vien dėl praktinių sumetimų teisėsaugos institucijos pačios atsisakė savo pareigos ginti privačias komercines struktūras“, – paaiškino Olga Kryštanovskaja, žymi naujosios Rusijos sociologė. Policija ir net KGB neturėjo supratimo, kaip būtų galima priversti laikytis sutarčių teisės. Turto prievartautojai ir

mafiozai nebuvo tokie neišmanėliai – jų lemiamas vaidmuo naujoje Rusijos ekonomikoje turėjo užtikrinti, kad sudarytos sutartys būtų vykdomos. Jie tapo naujomis teisėsaugos institucijomis ir oligarchams reikėjo jų paslaugų. Tarpusavyje oligarchai ir mafijos grupuotės apibrėžė naujosios Rusijos teisingumo sistemą. Nuo 1991 iki 1996 m. Rusijos valstybė iš esmės atsiribojo nuo visuomenės kontroliavimo ir skirtumai tarp teisėtumo ir neteisėtumo, moralės ir amoralumo beveik neegzistavo. Nebuvo jokių griežtai apibrėžtų organizuoto nusikalstamumo, pinigų plovimo ar prievartavimo apibrėžimų ir visi komerciniai mainai buvo neteisėti ir teisėti tuo pačiu metu. Tai galiojo tiek kalbant apie narkotikus ir moteris, tiek apie automobilius, cigaretes ir naftą. Jei teisės normos tada būtų galiojusios, nėra jokios abejonės, kad oligarchų elgesys būtų užsitraukęs griežtą bausmę.

Tuo tarpu su naujomis verslo sąlygomis susigyventi besimokančioje administracijoje dygo kelios blogos sėklos. Senoji sovietinė baudžiamojo teisingumo sistema galbūt neturėjo pajėgumo sureguliuoti nesuvaldomą komercinę veiklą, kuri klestėjo nuo 1992 m., tačiau pavieniai biurokratai labai stengėsi palengvinti ją, laiku uždėdami spaudą ant Centrinio banko paskolos ar suteikdami svarbią eksporto licenciją. Pagrindinis šūkis tuo metu buvo „resursai“ – gangsterio „resursai“ buvo jo gebėjimas valdyti įtikinamą prievartą. Oligarchas galėjo panaudoti savo „resursus“ ištisoms gamykloms pasisavinti pusvelčiui ir vėliau panaudoti tai kaip svertų sistemą tolesnei kapitalizacijai. Biurokrato „resursai“ buvo jo guminis spaudas, visuomet paruoštas rašomojo stalo stalčiuje. Kiekviena grupė pardavinėjo savo „resursus“ kitoms. „Sovietų laikais, – paaiškino Levas Timofejevas, matematikas ir ekonomistas, žinomas Brežnevo epochos disidentas, – sandėrį pradėdavo biurokratas. Jis gerai suprato, kad jis veikia rinkoje – Sovietų Sąjungoje visada egzistavo stygius ir biurokratas galėjo parduoti savo įtaką, kad padėtų žmonėms

įveikti tą stygių. Pagrindinis pasikeitimas dešimtajame dešimtmetyje įvyksta, kai žmonės – tai yra verslininkai – ateina pas biurokratą ir pasiūlo sandėrį."

Šis paprastas trikampis bendrininkavimas tarp oligarchų, biurokratų ir organizuoto nusikalstamumo nuo daugumos buvo sėkmingai nuslėptas dėl įtemptos dramos, vykusios Maskvos ir kitų didžiųjų miestų gatvėse: nežabota seksualinė energija, keliantis pasipiktinimą turto demonstravimas ir nesuvokiamos politinės intrigos. Tačiau labiausiai jį paslėpė žiaurių mafijos karų protrūkis.

„Tądien pasirodė keletas *vory* – dauguma jų gruzinai. Jie turėjo aiškią užduotį: išgauti iš manęs kelis milijonus dolerių arba nepavykus pagrobti mane." Artiomas Tarasovas šypsojosi pasakodamas apie vieną savo pirmųjų *strelki*, arba gangsterių susiėjimų. *Strelki* buvo organizuoti susitikimai, kuriuose vieno verslininko *kryša* tardavosi su kito *kryša*, siekdama išspręsti ginčą dėl sutarties. 90 procentų atvejų *strelka* baigdavosi susitarimu ir abu verslininkai būdavo įpareigoti laikytis savo atitinkamos *kryšy* patarimo. Tačiau tuo atveju Tarasovas vos per plauką išsigelbėjo.

„Iš abiejų šalių pasirodė tikra armija – nuo trisdešimties iki keturiasdešimties vyrų. Ši užkietėjusių galvažudžių grupė užėmė Volodios Semago klubą Maskvos Tagankos rajone. Jie mojavo savo ginklais taip, kad būtų įvarę siaubą bet kuriam normaliam žmogui..."

Tarasovas buvo nusiųstas su savo asmens sargybiniais į gretimą patalpą palaukti, kol jo *kryša*, Malikas ir Šamadas, derėsis su *vory* iš kitos komandos. „Staiga pasigirdo baisus riksmas:

– Ko jūs čia atėjote? Ko jūs prasidedate su tuo šunsnukiu?

Mūsų berniukai šaukė ant *vory*:

– Jis – šūdas. Ir iš viso, kas jūs manotės esą?

– Mes esame *vory-v-zakone*! – šaukė jie.

Turint omenyje, kad visi apsiginklavę iki dantų, buvo tiktai minučių klausimas, kada jie pradės šaudyti. Mane atvedė į salę. Viskas atrodė kaip filme apie gangsterius – visiškai nerealu.“

Įvertinęs situaciją Tarasovas priėmė teisingą sprendimą: jis pabėgo. Turbūt pirmajam oligarchui ar bent jau protooligarchui Tarasovui pavyko ištrūkti iš *strelka* gyvam. Buvo neįprasta, kad vienas iš verslininkų dalyvautų susiėjime neišspręsto ginčo įkarštyje. Turto prievartautojų arba *kryšy* susitikimai sprendžiant kontraktinius nesutarimus tarp firmų, kurioms jie atstovavo, buvo kasdienis dalykas. Didžioji dauguma tų susiėjimų buvo taikūs – reketininkų grupuotės rėmėsi racionaliais argumentais, siekdamos išvengti nereikalingų jų personalo nuostolių. Tačiau dėl pačios jos prigimties egzistavo pavojus, kad *strelka* gali peraugti į *razborka,* arba susišaudymą.

Vadimas Volkovas, žymiausias Rusijos „prievartos verslininkų“, kaip jis juos apibūdina, tyrinėtojas, paaiškino: „Niekam nebuvo galima ignoruoti ar praleisti *strelka*. Nedalyvavimas *strelka* ne tik automatiškai reiškia pralaimėjimą, tai taip pat kenkia reputacijai... Labiausiai pažymėtinas *strelka* bruožas yra jos semiotika. Paskirdami *strelka* dalyviai neaptaria daug detalių, tačiau egzistuoja subtilūs ženklai. Visi prievartos verslininkai yra nepaprastai jautrūs šiems ženklams ir žino, kaip juos interpretuoti, nes tie, kuriems nepavyksta, ilgai negyvena. Svarbiausia, reikia sugebėti numatyti smurtinės baigties tikimybę ir atitinkamai pasiruošti. Kiek žmonių verta imti į *strelka*? Ar jie visi turi būti ginkluoti ir pasirengę susišaudymui? Ar verta rizikuoti?“

Tarasovo santykiai su jo *kryša* atspindėjo bendrus saitus tarp oligarchų ir organizuoto nusikalstamumo grupuočių. Milijonieriai ir milijardieriai negalėjo užsidirbti ir išlaikyti savo pinigų be reketininkų apsaugos, gangsteriai klestėjo dėl oligarchų saugumo poreikio. Kuo turtingesnis oligarchas, tuo stambesni ir turtingesni jo saugotojai – abipusiškai garantuotas turto generavimas.

Rusijos turto prievartautojai dešimtajame dešimtmetyje skyrėsi nuo klasikinių pietų Italijos ar Niujorko ir Čikagos mafijos šeimų trimis aspektais.

a) Jie buvo neatsiejami nuo perėjimo iš socializmo į kapitalizmą.

Nepaisant žmogžudysčių ir susišaudymų, rusų mafija, kad ir kaip būtų keista, užtikrino tam tikrą stabilumą per ekonominį pereinamąjį laikotarpį. Žinoma, laikantis normalių standartų, turto prievartavimą, grobimą ir žudymą galima būtų suvokti kaip gana žiauraus kontrolės režimo dalį, dauguma žmonių turbūt nesutiktų, kad automobilių vagystės, narkotikai ar sekso vergovė yra legali verslo iniciatyva. Vis dėlto Rusijos padėtis nebuvo normali. Jokios visuomenės nėra laisvos nuo organizuoto nusikalstamumo, išskyrus labiausiai represines (nors Šiaurės Korėjoje yra neabejotinai labai žemas organizuoto nusikalstamumo lygis, jos valstybės biudžetas aiškiai priklausomas nuo narkotikų pardavimo kriminaliniams sindikatams kaimyninėse šalyse). Tačiau kai vienas taisyklių sąvadas (penkmečio planas) pakeičiamas kitu (laisvoji rinka) tokioje didelėje šalyje kaip Rusija, turinčioje tokią daugybę mineralinių išteklių, vykstant epochos pokyčiams pasaulinėje ekonomikoje, toks didžiulis pasikeitimas būtinai pasiūlo išskirtinių galimybių sumaniesiems, galingiesiems ar laimės kūdikiams (oligarchams, organizuotiems nusikaltėliams, biurokratams, kurių valdžia staiga atskiriama nuo valstybinės kontrolės), kokių nebuvo iki šiol. Neabejotinai tiesa, kad Jelcino vyriausybė padarė ne vieną baisią klaidą. Tačiau tuo metu jie patyrė didelį ekonominį spaudimą, nes yranti sovietinė sistema nebepajėgė garantuoti maisto produktų tiekimo žmonėms, o infliacija (net iki kainų liberalizavimo) pasiekė mažiausiai 150 procentų ir vis kilo. Kažką reikėjo daryti.

Iki dešimtojo dešimtmečio vidurio Rusijos vyriausybė nustatė, kad nuo 40 iki 50 procentų jos ekonomikos buvo pilkame arba juodame sektoriuose, ir būtent šiame kontekste Rusija ir išorinis pasaulis turi suprasti organizuoto nusikalstamumo fenomeną: jis atsirado iš chaotiškos situacijos ir buvo labai brutalus, tačiau jo ištakos glūdi racionalioje reakcijoje į labai neįprastą ekonominę ir socialinę aplinką.

b) Kitaip nei tradicinės amerikiečių ir italų mafijos, Rusijos gaujų nariai nebuvo griežtai susaistyti ištikimybės šeimai. *Vagių pasaulio* kodeksai (jie suteikė *vory* garbę ir pripažinimą) primityviame Rusijos kapitalizme išsilaikė tik kelis mėnesius.

Netrukus *vor* titulais buvo prekiaujama. Užuot užsitarnavus jį, leidžiant metus kalėjime, galima buvo jį tiesiog nusipirkti. Tai devalvavo *vor* autoritetą ir griežta vagių hierarchija, egzistavusi sovietų eros kalėjimuose, subyrėjo susidūrusi su gatvės gaujomis ir veikiančiais kriminaliniais tinklais.

Viena žiauriausių ir baisiausių grupių, atsiradusių Maskvoje ir kitur, buvo čečėnų mafija. Vien tik jų bebaimės ir siaubingos reputacijos dažnai pakakdavo įbauginti oponentą arba įtikinti verslininką pasamdyti juos kaip savo *kryša*. Tačiau jų nariai nebuvo tik iš Kaukazo, nekalbant jau apie Čečėniją: „Čečėnų mafija (nereikėtų jos painioti su smogikais, kovojančiais Čečėnijos kare) tapo prekės ženklu, franšize – *McMafia*, jei jums labiau patinka“, – paaiškino Markas Galeotti, kuris skyrė pastaruosius penkiolika metų rusų mafijai tyrinėti. „Jie parduodavo „čečėnų“ vardą turto prievartautojams kituose miestuose, tik jei šie užmokėdavo, žinoma, ir jei visuomet laikydavosi savo žodžio. Jei grupė tvirtino esanti susijusi su čečėnais, tačiau nevykdė savo grasinimų iki galo, ji devalvavo prekės

ženklą. Tikrieji čečėnai juos persekiodavo." Taigi, besiformuojanti rusų mafija vadovavosi ne ištikimybe šeimai, bet išimtinai mainais. Kiek? Kam? Kas man iš to? Tai reiškė, kad jie buvo nenuspėjami, nestabilūs ir pavojingi.

c) Skirtingai nei penkios Amerikos *Cosa Nostra* šeimos, Rusijoje egzistavo tūkstančiai tokių organizacijų.

1999 m. buvo daugiau kaip 11 500 registruotų „privačių apsaugos firmų", kuriose dirbo daugiau kaip 800 000 žmonių. Iš jų beveik 200 000 turėjo leidimus nešiotis ginklą. Rusijos vidaus reikalų ministerija apskaičiavo, kad dar bent pusė tiek liko neregistruoti. Nenuostabu, kad ši ginklų gausa virto žmogžudysčių ir pasikėsinimų gausa. Iki 1995 m. visoje Rusijoje kasmet buvo įvykdoma tūkstančiai žmogžudysčių, ypač Maskvoje, Sankt Peterburge, Jekaterinburge ir kituose didžiuosiuose komercijos centruose. Konkurento pašalinimo kaina 1997 m. buvo „7000 dolerių „klientui" be asmens sargybinių ir iki 15000 dolerių – su asmens sargybiniais". Paradoksalu, bet jei nebuvote susiję su verslu ar apsaugos industrija, buvote daug saugesnis Maskvoje nei daugumoje kitų didžiųjų miestų. „Solncevas [tai rajonas Maskvos pakraštyje] buvo viena saugiausių vietų Rusijoje, – paaiškino Aleksejus Muchinas, išsamiausias Maskvos organizuoto nusikalstamumo grupių metraštininkas. – Jūsų nebūtų apiplėšę ten todėl, kad tai buvo Solncevo brolijos buveinė ir jie nuoširdžiai didžiavosi savo kilme."

Maskvoje egzistavo apie dvidešimt pagrindinių gaujų ir daugybė smulkių gaujų, kai kurios iš jų slavų, kitos – kaukaziečių. Nors ir egzistavo įtampa tarp vadinamųjų etninių ir slaviškų grupių, abi pusės prisibijojo viena kitos įtakos ir smogiamosios galios. Per pirmuosius penkerius metus *Solncevskaja bratva* (Solncevo brolija) iškilo kaip didžiausia slavų organizacija. Kaip ir konkurentai Izmailovo ir

Liubercų, ši brolija pradėjo gyvenimo istoriją dešimtojo dešimtmečio pradžioje per pirmą organizuoto nusikalstamumo fazę – pinigų prievartavimą – ir greitai pradėjo antrąją fazę: monopolinę prekių ir paslaugų kontrolę. Ji pasikeitė iš privatizuotos teisėsaugos institucijos į visavertį organizuotą kriminalinį sindikatą.

Vos išvažiavus iš niūraus Maskvos Solncevo (Saulėtojo) rajono centro, siauras keliukas veda prie kaimo Fedosinyje – fiziškai visai greta gaudžiančio metropolio, tačiau dvasiškai arčiau valstietiško Tolstojaus pasaulio. Gyvenimas čia sukasi aplink kuklią, bet gerai prižiūrėtą ir šviesiai nudažytą bažnyčią, kurios varpai aidi ypač aiškiai. Devynių varpų (didžiulis rinkinys tokiai mažai bendruomenei) apsuptyje kaba skambus bosinis varpas, ant kurio yra išgraviruota, „Nuo vyresniosios dvasininkijos, labdaros fondo „Učastije“, firmos „CB-Holding“ ir Solncevo brolijos“.

Šios trys organizacijos buvo Sergejaus Michailovo, gimusio kuklioje darbininkų šeimoje 1958 m. vasarį ir išaugusio Solncevo rajone, proto kūrinys. Jaunystėje Michailovas rengėsi tapti *maître d'hôtel* „Sovietskaja“ viešbutyje Maskvos centre, kaip tik šiek tiek piečiau nuo Maskvos „Dinamo“ futbolo stadiono. Toks darbas teikė tam tikrą įtaką, nes kaip registruotas viešbutis užsieniečiams jis buvo viena iš nedaugelio vietų Maskvoje, kur alkoholio galima buvo nusipirkti po 21:00 valandos. „Nepamirškite, – sakė buvęs Michailovo kolega, – tai buvo šalis, kur tuščių vakarietiškų alaus skardinių kolekcionavimas buvo laikomas prašmatnumu. Iš tikrųjų galėjimas prieiti prie tikro alkoholio po darbo valandų ne tik teikė tam tikrą prestižą, tai taip pat buvo būdas pasipelnyti.“

1986 m. Michailovas praleido kelis mėnesius nelaisvėje dėl neteisėto draudimo išmokos už savo motociklą pasisavinimo. Gavęs lygtinio įkalinimo bausmę, jis sugrįžo į Solncevą ir atsidavė kitai savo aistrai – imtynėms. To meto MVD ataskaitos smulkiai aprašo,

kaip jis suvienijo pastangas su kitu buvusiu kaliniu Viktoru Averinu ir drauge jie pradėjo kontroliuoti Solncevo gatves. Maskvos planas demonstruoja, kaip dauguma įtakingiausių gaujų atsirado pokario darbininkų rajonuose, esančiuose iškart už M-KAT, Žiedinio apvažiavimo, arba M25 maskvietiško atitikmens. Solncevas auga kaip karpa į pietvakarius nuo M-KAT. Kosmopolitiški centrinės miesto dalies gyventojai niekada nelaikė šitų slegiančių zonų integralia Maskvos dalimi ir nieko nežinojo apie jų gyventojus darbininkus. Tačiau devintojo dešimtmečio pabaigoje gaujos pradėjo brautis į miestą, parduodamos savo prievartos paslaugas firmoms arba sunaikindamos tuos, kurie atsisakė jas pirkti. Tokie rajonai kaip Solncevas turėjo svarbiausių išteklių turto prievartavimo plėtrai – daugybę tvirtų bedarbių agresyvių jaunų vyrų, lengvai atpažįstamų iš jų pamėgtos uniformos – laisvų treningų (kartais ir beisbolo lazdos), trumpai kirptų plaukų ir įmantrių tatuiruočių.

Tačiau Solncevas pasiūlė daugiau nei tik samdytus galvažudžius. Viena mylia į vakarus yra Vnukovo – vienas didžiausių Maskvos oro uostų. Šiek tiek toliau pavažiavus M-KAT yra kitas oro uostas, Domodedovo. Ir dar šiek tiek toliau nemažiau viliojantis pietinis uostas (*južnyj port*), didžiuliai upės dokai, per kuriuos prekės iš visų Rusijos rajonų patenka į Maskvą. Keliai, vedantys į Maskvą per Solncevą, sujungė Rusijos kapitalą su Ukraina ir Juodosios jūros uostais. Čia buvo sutelkta daugiau komercijos nei bet kurioje kitoje miesto dalyje ir neilgai trukus brolija įsteigė monopolijas su sąjungininkais Vnukovo oro uoste, antrame oro uoste Šeremetjevo 2 ir pietiniame uoste. Tai pasirodė ypač naudinga, kai brolija kūrė savo pirmąją įmonę už apsaugos verslo ribų – ėmėsi automobilių importo. Oligarchams pradėjus krautis didžiules grynųjų pinigų sumas į savo kišenes ir organizacijas, staiga padidėjo ne tik vakarietiškų automobilių, bet prabangių automobilių paklausa. Greitai „Mercedes 600“ tapo naujųjų rusų padėties visuomenėje simboliu, o Solncevo

brolija kontroliavo didžiąją dalį automobilių kontrabandos į sostinę. Iki dešimtojo dešimtmečio vidurio Maskvoje buvo registruota didžiausias skaičius 600-ųjų „mersų“ nei kur nors pasaulyje.

1989 m. gruodį Michailovas, Averinas ir du kiti svarbiausi brolijos lyderiai buvo suimti ir laikyti kalėjime daugiau kaip metus dėl įtarimų turto prievartavimu. Kaip ir daugelyje panašių to meto teismo procesų, liudytojai tiesiog atsiėmė savo pareiškimus arba dingo gerokai anksčiau nei byla pasiekė teismą. Tačiau Solncevo vadovybė buvo įkalinta kritiniu laiku, kaip tik tada, kai rinka buvo beatsiverianti. Sugrįžę jie suvokė, kad į jų teritoriją brovėsi kitos grupės. Solncevui didžiausią grėsmę kėlė Čečėnų mafija. Susiję su gentinių draugovių tinklu Kaukaze čečėnai turėjo ginklų, rekrutų, pinigų ir žiaurių kovotojų reputaciją.

Slavų ir kaukaziečių gaujų karas Maskvą krėtė maždaug dvejus metus nuo 1992-ųjų, jis dažnai vaizduojamas kaip paskatintas nacionalinės antipatijos tarp dviejų grupių. Remiantis šia plačiai paplitusia nuomone, kruvini susišaudymai konkrečiai tarp čečėnų ir Solncevo (nors buvo mūšių, kuriuose dalyvavo ir kitos kaukaziečių grupės: armėnai, azerbaidžaniečiai ir gruzinai, taip pat ir kitos Maskvos slavų brolijos) rodė slavų grupių mėginimą pademonstruoti savo patriotizmą, didėjant įtampai tarp Rusijos armijos ir sukilėlių pačioje Čečėnijoje.

Galbūt ir egzistavo tikros nacionalistinės antipatijos elementų tarp kaukaziečių ir slavų gaujų, tačiau už stiprios retorikos slypėjo akivaizdus ekonominio suinteresuotumo motyvas. Nuo 1988 iki 1990 m. čečėnams pavyko perimti iš Solncevo brolijos dalį pietinio uosto ir kai kurių svarbiausių automobilių prekyviečių kontrolę. Garsiausias dviejų gaujų susidūrimas įvyko 1993 m. vasarą, kai Solncevo brolija dalyvavo susišaudyme su čečėnų gangsteriais kino teatre „Kazachstan“. Viena iš Solncevo legendų, Ciklopas, žuvo mūšyje, tačiau pamažu Michailovas ir jo vyrai susigrąžino savo kaip Maskvos

vadeivų reputaciją. „Solncevo brolija veikė kitaip nei kitos grupės ir čia glūdi jos sėkmės raktas, – sakė FTB darbuotojas Levinsonas. – Kiekviena brigada su savu lyderiu buvo autonomiška ir pelnėsi pinigų pati. Kiekviena brigada pati organizavo turto prievartavimą ir savas aferas. Vadovybė nepasisavindavo pinigų – tai buvo laisva konfederacija, teikusi nariams veiksmų laisvę. Įtakingiausi lyderiai, tarp kurių buvo Michailovas, buvo žinomi kaip Didysis ketvertas. Jie taip pat vadovavo savo nuosaviems verslams, tačiau dalijosi pelną į keturias dalis. Kaip nario mokestį, taip sakant, smulkesni vyrukai teikdavo savo paslaugas *gratis*. Jei tarp brigadų iškildavo problemų, kurioms spręsti reikėdavo vieno iš Didžiojo ketverto tarpininkavimo – tuomet pelnas buvo padalijamas tarp Michailovo ir konfliktuojančių šalių kaip užmokestis už konflikto sprendimą."

Solncevo imperija augo. Nuo automobilių salonų ir barų ji išsiplėtė iki viešbučių ir prekybos centrų. Ji taip pat kontroliavo tris pagrindines turgavietes Maskvos centre ir mažiausiai tris pagrindines geležinkelio stotis. Atrodo, Michailovas instinktyviai suprato, kad privalo atsiriboti nuo atvirai nusikalstamos grupės veikos. Jis atsisakė priimti *vor* titulą ir primygtinai reikalavo vadinti jį tiesiog verslininku.

Dar 1992 m. organizacija nusprendė, kad jai, kaip ir konkurentams, reikia imtis kontroliuoti finansų įstaigą. „Dauguma Rusijos bankų tuo metu nebuvo bankai kokia nors įprasta ar logiška prasme, – paaiškino Markas Medishas, prezidento Clintono metais dirbęs JAV Finansų ministerijoje Rusijos ekonomikos ekspertu. – Jie neėmė indėlių ir neteikė kreditų, jie kalė lengvus pinigus, prekiaudami vyriausybiniais sandoriais, skolindamiesi iš valstybinių fondų žemomis palūkanomis, tuomet pirkdami pelningas, trumpalaikes valstybines obligacijas ir gaudami didžiulį pelną."

Žingsnis į bankininkystę Solncevo broliją ir įtakingiausius kriminalinius sindikatus dar labiau suartino su oligarchais. Kartu jie

nustatė naujus beskonybės standartus, švęsdami savo naująjį pasaulio ypatingų turtuolių statusą.

Vienas iš daugelio būdų, kuriais jie mėgo puikuotis savo turtu, buvo ekstravagantiški vakarėliai. Vienas žinomas naftos magnatas surengė Sovietų Sąjungos nostalgijos vakarėlį pilyje prie Paryžiaus 2004 m. vasarą. Tai buvo įspūdingai ironiškas sistemos, iš kurios žlugimo naftininkas sukaupė neįtikėtinų turtų, pagerbimas. Prancūzų valstiečiai, apsirengę kaip ketvirtojo dešimtmečio sovietų kolūkiečiai, važinėjo savo traktoriais aplink fontaną priešais rūmus. Heroiškos sovietinės eros dainos, raginančios darbininkų klasę didinti jų gamybos našumą, griaudėjo iš garsiakalbių. Po maskaradinėmis milinėmis ir sovietų komjaunimo uniformomis svečiai buvo apsirengę puikiausiais dizainerių apdarais. Į pagrindinę salę juos kvietė įspūdingas kūjis ir pjautuvas, rūpestingai pastatyti tarp dviejų milžiniškų raudonų transparantų, uždengusių didžiąją dalį pilies fasado.

Viduje, liuoksėdamos nuo šampano fontanų prie kokaino takelių (rūpestingai suliniuotų ir paruoštų vartoti), moterys su skeltais mini sijonėliais, atskleidžiančiais jų sėdmenis, kartkartėmis pasirangydavo į Leningrado blokados gynėjų maršo ar kažko panašaus taktą. Lenino, Stalino ir Brežnevo paveikslai ir biustai rūsčiai ir aiškiai nepritardami žvelgė žemyn, į neproletarišką orgiją, išjuokiančią jų atminimą.

Vien tik vakarėlis kainavo kelis šimtus tūkstančių dolerių – didelė suma daugeliui iš mūsų ir neįsivaizduojamas turtas bet kam, išskyrus mažytę grupelę rusų. Be to, nepamirškime kainos dviejų didelių keleivinių lėktuvų, išnuomotų tą dieną atskraidinti daugumai svečių iš Maskvos ir po dviejų dienų parskraidinti atgal. Vakarėlyje egzistavo hierarchija, dauguma svečių galėjo mėgautis daugybe pramogų skirtinguose kambariuose, tačiau tik keletas privilegijuotųjų buvo įleisti į uždarą ratą. Prie šios šventovės durų

fotografai liaudavosi fotografuoti ir kameros liaudavosi dūzgusios, oligarchams viduje susitelkus ties savo milijardais, ir svarstant, kaip juos dar padauginti.

Sovietų Sąjungos nostalgijos vakarėlis buvo tik užkandis kilnojamoje nežabotoje puotoje, nuolatos paruoštoje oligarchams ir jų palydai – šeimoms, draugams, teisininkams, žaliūkams, viešųjų ryšių partneriams, politikams, pramogų verslo atstovams. Ir šiandien jie keliauja iš Marselio į Majamį, iš Atėnų į Aškeloną ir iš Tokijo į Taitį ieškodami dar labiau šokiruojančių malonumų.

Rusijos turtų išgrobstymas užima garbingiausią vietą pasaulinės šešėlinės ekonomikos bume dešimtajame dešimtmetyje. Oligarchams ne tik pavyko apversti Rusiją aukštyn kojomis, bet jų veiksmai turėjo didžiulę ekonominę ir socialinę įtaką šalims visoje Vakarų Europoje, Jungtinėse Valstijose, Vidužemio jūros baseine (pirmiausia Kipre ir Izraelyje), Viduriniuosiuose Rytuose ir Afrikoje, Tolimuosiuose Rytuose. Jie ne tik nepadėjo kontroliuoti pereinamojo laikotarpio į kapitalizmą (ką neabejotinai darė turto prievartautojai), apskritai jų įtaka buvo labiau destruktyvi nei didžiosios dalies Rusijos organizuoto nusikalstamumo.

Tie organizuoto nusikalstamumo bosai, kurie išgyveno dešimtąjį dešimtmetį, puikiai įsitaisė Putino Rusijoje. Keletas yra Interpolo labiausiai ieškomų nusikaltėlių sąraše už nusikaltimus, įvykdytus Vakarų Europoje ar Jungtinėse Valstijose, tačiau Maskvos valdžia nerodo jokio noro juos išduoti. Sergejus Michailovas, Solncevo brolijos lyderis, pareiškė, kad jis yra doras verslininkas, kuris didžiąją dalį savo darbo dabar atlieka Kinijoje. Įtariamų pasaulinės mafijos narių paieškos nėra Pekino prioritetų sąraše. Kiti gangsteriai dabar užsidirba pragyvenimui tarpininkaudami stambiausiems dujų ir naftos sandoriams tarp Rusijos, jos kaimynų ir Vakarų Europos ir suždami didelį pelną savo klientams ir sau.

Daugelis pasiliko tamsiame privačios apsaugos pasaulyje. Prezidentas Putinas atkūrė KGB (vadinamo nauju akronimu – FSB), kur jis praleido didžiąją savo karjeros dalį prieš netikėtą politinį iškilimą kaip Rusijos ministras pirmininkas dešimtojo dešimtmečio pabaigoje, galią ir prestižą.

Valdant Putinui, Kremlius apkarpė sparnus keliems galingiausiems oligarchams. Iš tremties Vakaruose ar iš kalėjimo tokie oligarchai kaip Borisas Berezovskis ir Michailas Chodorkovskis įspėja, kad naujasis prezidentas yra Stalino įsikūnijimas. Tačiau taip nėra. Jis suformavo naują sistemą, kuri susieja kapitalizmą ir sovietinį socializmą – rinkos autoritarizmą. Oligarchų desperatiškos pastangos pavaizduoti Putiną kaip naująjį Staliną siekia paslėpti pirminę atsakomybę, kurią jie turi prisiimti dėl maišaties, kurioje jie ir Rusija atsidūrė.

Pasibaigus „lengvų pinigų“ laikotarpiui, kaip buvo pavadinta dešimtojo dešimtmečio pradžia, oligarchai galėjo pasiūlyti tokius patrauklius atlygius, kad galėjo papirkti ką tik panorėję. KGB/FSB ir MVD (Vidaus reikalų ministerija) vyresnybei stebint, kaip smunka jų įtaka stiprėjant oligarchų galiai ir turtui, daugelis nusprendė pakeisti arklius. Rusijos saugumo tarnybų likimas po Gorbačiovo epochos buvo permainingas. Kai kurie nariai įkūrė kompanijas užsienyje kaip priedangas pramoniniam šnipinėjimui ir pinigams plauti. Kitiems pasisekė mažiau ir 1992 m. KGB finansinė situacija tapo tokia bloga, kad pareigūnai buvo priversti parduoti elektros lemputes ir tualetinį popierių, pavogtą iš jų būstinės Lubiankos kalėjime (neabejotinai tai tiek pat šventvagiška, kaip nudžiauti žvakides iš Šv. Petro bazilikos Romoje).

Beveik visi stambiausi oligarchai ir verslo imperijos pradėjo samdyti buvusius KGB žmones kaip saugumo patarėjus. Vladimiras Gusinskis, žiniasklaidos magnatas ir vienas įtakingiausių ankstyvųjų oligarchų (prieš tai, kai supykdė Putiną), paskyrė Filipą Bobkovą

savo apsaugos vadovu. Bobkovas liūdnai pagarsėjo devintajame dešimtmetyje kaip buvęs KGB 5-osios valdybos, atsakingos už kovą su disidentais Sovietų Sąjungoje, galva. „Dabar visi taip daro! – savo biure Maskvoje pasakė man Artiomas Tarasovas. – Aš kalbėjausi su savo senu darbuotoju Viktoru Vekselbergu – žinote, tuo, kuris nupirko Fabergé kiaušinius Rusijai, – jis yra vienas iš naftos konsorciumo TNK-BP vadovų. Jis man neseniai sakė, kad šiuo metu yra įdarbinęs dvidešimt buvusių KGB generolų!"

Aleksandro Litvinenkos, buvusio aukšto KGB karininko, nunuodyto tremtyje Londone 2006 m. pabaigoje, mirtis atskleidė, kokie painūs tapo santykiai tarp KGB ir privačių saugumo tarnybų. Dešimtojo dešimtmečio pabaigoje pačiam Litvinenkai, dar tebedirbusiam KGB, buvo pavesta saugoti oligarchą Borisą Berezovskį, o vienas iš pagrindinių įtariamųjų jo žmogžudyste buvo kitas buvęs KGB žmogus, turėjęs savo privačią apsaugos firmą ir kadaise taip pat teikęs apsaugą Berezovskiui.

Per tokius veikėjus oligarchai turėjo galimybę daryti įtaką teisėtvarkos pajėgų likučiams tuo, kas yra žinoma kaip „giluminės struktūros", didžiulės politinės įtakos jėgos, kurios veikia užkulisiuose net ir tariamame chaose. Tačiau tuo viskas nesibaigė – aukštų KGB ir MVD darbuotojų integracija į apmokamą oligarchų palydą paskatino Rusijos saugumo pajėgų privatizaciją. Dešimtajame dešimtmetyje dvi ikoninės sovietinės valdžios institucijos, KGB ir MVD, tapo dar viena konkuruojančia privačia teisėsaugos įstaiga. Vienu esminiu atžvilgiu jos visiškai nesiskyrė nuo *Solncevskaja bratva*: jų paslaugos buvo prieinamos pasiūliusiajam didžiausią kainą.

Kaip pasekmė skirtingi Rusijos saugumo tarnybų skyriai atsidūrė skirtingose barikadų pusėse su konfliktuojančių oligarchų vėliavomis. 1994 m. gruodžio 2-ąją Vladimiras Gusinskis, važiuodamas į savo biurą Naujajame Arbate, pastebėjo, kad yra sekamas

grupės stambių, siaubą keliančių kaukėtų vyrų. Čia taip pat buvo įsikūrę jo pagrindinio politinio rėmėjo, Maskvos mero ir politinio Boriso Jelcino konkurento Jurijaus Lužkovo biurai. Kaip NTV, populiariausio nepriklausomo televizijos kanalo, savininkas Gusinskis buvo tarp įtakingiausių oligarchų ir kėlė savo konkurentų pavydą.

Borisas Berezovskis, pirmas tarp lygių oligarchijoje, įtikino prezidentą Jelciną, kad Gusinskį reikia pamokyti. Lapkričio pabaigoje projelciniškame laikraštyje išspausdintame straipsnyje, pavadintame „Krinta sniegas“, buvo tvirtinama, kad Gusinskio „Kompanija most“ „planuoja įsiskverbti į valdžią“. Tai buvo tik pavienis šūvis, o gruodžio 2-ąją nugriaudėjo visa salvė. Kaukėti vyrai pradėjo stumdytis su Gusinskio asmens sargybiniais oligarcho automobilių stovėjimo aikštelėje. Stebėdamas tai iš savo biuro ir jausdamas vis didesnį nerimą Gusinskis ėmė skambinti patikėtiniams KGB kontržvalgybos skyriuje. Vaikinams pasirodžius, prasidėjo *razborka* (susišaudymas). Tačiau dar nepraliejus kraujo, vienas iš KGB vyrų suprato, kad jų oponentai yra iš prezidento saugumo tarnybos. Jie nusprendė atsitraukti. Kuo galingesni tapo oligarchai, tuo pavojingesnė buvo jų konkurencija. Tai kartu ir parodijavo, ir paryškino konkurenciją, kuri egzistavo Rusijos saugumo pajėgų viduje.

„Visi mes iš skirtingų žvalgybos tinklų suklusome, kai prasidėjo susišaudymai tarp KGB ir Vidaus reikalų ministerijos, – sakė man buvęs Balkanų žvalgybos tarnybos vadovas. Jis užaugo itin žavėdamasis KGB ir stebėjo įvykius ištiktas šoko. – Tada mes supratome, kad situacija Rusijoje tapo nebekontroliuojama. Mes daugiau nebegalėjome jais pasitikėti – jaučiausi lyg būčiau netekęs tėvo.“

KGB karininkai ir tinklai, pardavinėję savo paslaugas, suformavo piramidės, palaikančios turtingų oligarchų viršūnę, viduriniąją juostą. Saugumo tarnybos teikė pagrindinę sąsają su valstybe. Tačiau piramidės apačioje, išlaikydama visą struktūrą, buvo kita žmonių grupė, žinoma kaip *zaščita*, arba gynyba. Ją sudarė dau-

gybė profesionalų – advokatai, viešųjų ryšių kompanijos, žurnalistai (ir, keleto oligarchų atveju, ištisi laikraščiai ar televizijos kanalai) – ir bet kas, kas galėjo prisidėti prie oligarcho interesų gynybos. Vis dėlto *zaščita* branduoliu liko *kryša* – turto prievartautojai arba mafija. „Taip Rusijos organizuotą nusikalstamumą charakterizuoja bent jau trys vientisos jungtys, – paaiškino Jonas Wineris, prezidento Clintono tarptautinio saugumo (arba narkotikų ir banditų, kaip sakoma Vašingtone) sekretoriaus padėjėjo pavaduotojas, – tarp turto prievartautojų ir apsaugos kompanijų, tarp legalaus ir nelegalaus verslo ir tarp nusikaltėlių iš vienos pusės ir politinio bei biurokratinio elito – iš kitos. Iš šitų vientisų jungčių susidarė nusikalstamumo, verslo ir politikos" trikampis, kuris yra „nepaprastai stiprus ir atsparus".

Tačiau paskutinė jungtis tarp oligarchų ir galingiausių mafijos grupių buvo sudaryta iš bendro intereso – poreikio išplauti pinigus. Solncevo brolija ir čečėnai Maskvoje bei kiti didieji sindikatai, pavyzdžiui, Tambovo Sankt Peterburge ir Uralmašo Jekaterinburge, pasiekė antrąją fazę kelyje į pasaulinės mafijos statusą: jie visi visiškai arba iš dalies kontroliavo specifinių prekių ir paslaugų monopolį. Visame pasaulyje prekyba narkotikais buvo viena pelningiausių nusikalstamų veikų. Visos didžiausios kriminalinės grupės buvusioje Sovietų Sąjungoje turėjo plačių verslo interesų gaminant amfetaminą ir ekstazį, importuojant kokainą į Europą ir, svarbiausia, platinant ir pardavinėjant heroiną iš Centrinės Azijos Rytų ir Vakarų Europoje bei JAV.

Oligarchai instinktyviai suprato, kad Rusija buvo kaprizinga ir pavojinga ir kad jų milijardai dolerių ten nebuvo saugūs. Jie pervertino savo gebėjimą kontroliuoti prezidentą Putiną, žmogų, kuriuo jie nusprendė pakeisti silpną ir lengvai manipuliuojamą alkoholiką prezidentą Jelciną. Vis dėlto daugeliui iš jų instinktai gerai pasitarnavo – kaip draudimo polisas, jiems reikėjo ne tik išvežti savo

pinigus iš šalies, jiems reikėjo, kad, pasiekę užsienio bankus, jie būtų švarūs. To reikėjo ir organizuotoms nusikaltėlių grupėms. Visiems reikėjo išplauti savo pinigus. Tačiau prieš įkurdami pasaulinę savitarnos skalbyklą, visi jie – tiek oligarchai, tiek gangsteriai – turėjo patys įsikurti užsienyje. Kriminalinės grupės dabar įžengė į sudėtingiausią savo raidos stadiją, trečiąją fazę: persikėlimą į užsienį.

4
Pagarsėjusieji

Vos atvykęs į Prahos Ruzynės kalėjimą 1999 m. rugpjūtį Tomas Machacekas pateikė kalėjimo viršininkui prašymą skirti jam vienutę. „Neturėjau kito pasirinkimo, – aiškina jis. – Jie tikrai būtų nužudę mane. Nė kiek neabejoju. Ten buvo daug rusų."

Machacekas krito labai žemai. Prieš penkerius metus jis buvo laikomas vienu iš perspektyviausių jaunų policininkų Čekijoje ir sulaukęs vos dvidešimt šešerių buvo paskirtas ALFA, naujojo kovos su rusų organizuotu nusikalstamumu, būrio vadu. Dabar jis buvo įkalintas izoliuotame bloke, kur buvę Čekoslovakijos komunistiniai lyderiai kadaise kalino Vaclavą Havelą. Machacekas, doras policininkas korumpuotoje sistemoje, yra Martino Cruzo Smitho romanų *Gorkio parkas* ir *Stalino šmėkla* herojaus Arkadijaus Renko – tylaus, protingo seklio, kovojančio donkichotišką kovą su tamsiomis ir daug galingesnėmis jėgomis – įsikūnijimas realiame gyvenime.

Machaceko kritimas prasidėjo jo pačio aukščiausio iškilimo akimirką. 1995 m. gegužę ALFA gavo pranešimą, kad mafija planuoja įvykdyti žmogžudystę. Machacekas, tuomet jau majoras, pasitelkęs penkiasdešimt pareigūnų surengė reidą restorane „U Holubu" („Pas Balandį"), įsikūrusiame kadaise neprestižiniame Prahos darbininkų Andelo rajone; 250 svečių vaišinosi sušiais, kai Machacekas įsakė savo vyrams nutraukti Viktoro Averino, Solncevo brolijos boso pavaduotojo, keturiasdešimtojo gimtadienio šventę.

Operacijai įsibėgėjus, Machacekas sutrikęs pastebėjo, kad rusai neatrodė nei nustebę, nei susijaudinę. „Nė vienas iš jų nesipriešino – jie visi žinojo, kas vyksta, ir klusniai gulė ant grindų, – pasakoja jis. – Nė vienas neturėjo ginklų, nors mes gavome operatyvinės informacijos, kad jų apsauginiukai visada ginkluoti.“ Machacekas buvo nustėręs: „Mes nusprendėme pradėti operaciją tik prieš kelias valandas, o kažkas jau įspėjo juos.“ Nebuvo jokių abejonių – kažkoks aukštas Čekijos policijos pareigūnas dirbo Rusijos mafijai.

Niekam iš svečių nebuvo iškelta jokių kaltinimų, užtat ALFA surinko pakankamai įrodymų, kad pagrindiniams Rusijos mafijos veikėjams, tokiems kaip Sergejus Michailovas iš Solncevo brolijos, būtų dešimt metų uždrausta lankytis Čekijoje (daugelis jų tučtuojau persikėlė į Vengriją). „Mes bent jau pasiuntėme jiems žinią, kad jie negali naudotis Praha kaip centrine būstine, iš čia važinėti po pasaulį ir tvarkyti įvairius prekybos narkotikais ir ginklais reikalus, – aiškina Machacekas. – Girdi, džentelmenai, jums jau metas eiti!“

Rusams tai buvo ir smūgis, ir įžeidimas, nes Praha ir ypač mineraliniais vandenimis garsėjantis kurortinis miestas Karlovi Varai (Karlsbadas) tapo mėgstamiausia naujųjų rusų poilsio vieta Centrinėje Europoje (keturi penktadaliai Karlsbado stulbinančiai prašmatnių Habsburgų laikų nekilnojamojo turto objektų dabar priklauso rusams).

Visos Europos policija sveikino Machaceką su tokiu laimėjimu, o kai jis darbo reikalais lankėsi Vašingtone, jį pagyrė FTB vadovas Louisas Freehas. Freehas nurodė, kad įvykdžius reidą restorane „U Holubu“ pasaulio teisėsaugos pareigūnai pirmą kartą gavo išsamios informacijos apie Solncevo broliją ir jos narių nuotraukas. Atrodė, kad dar net į ketvirtąją dešimtį neįkopusio Machaceko laukia dideli laimėjimai.

„U Holubu“ garsėjo kaip Rusijos ir Ukrainos mafijos ir verslininkų susitikimo vieta, bet jie nebuvo vieninteliai restorano lanky-

tojai. Restoraną puošė savininko Antolijaus Katricho nuotraukos, kuriose jis buvo įsiamžinęs „su Čekijos politikais, Čekijos verslininkais, aktoriais ir kitomis garsenybėmis“, – prisimena Machacekas. – Pavyzdžiui, buvo Katricho fotografija su... ministrais. Mūsų prašymu vidaus reikalų ministras Janas Rumlas pasakė kabineto nariams, kad jie neturėtų taip dažnai lankytis „U Holubu“ ir bendrauti su tais žmonėmis. Tačiau jie ignoravo šią rekomendaciją.“

Surengti reidą „U Holubu“ 1995 m. gegužę Tomą Machaceką paskatino anoniminis laiškas. Laiško autorius tvirtino, kad tą naktį, švenčiant gimtadienį, Solncevo vadovybė planuoja nužudyti tokį Semioną Mogilevičių. Machacekas žinojo, kad Mogilevičius yra įtakingas žmogus ir artimas Solncevo grupuotės partneris. Bet iš gandų taip pat buvo žinoma, kad Mogilevičius ir Michailovas susikivirčijo dėl 5 milijonų dolerių.

Tačiau tą vakarą ponas Mogilevičius nepasirodė. Ar bent jau pasirodė tik po to, kai Machacekas pradėjo reidą. „Tuo metu, kai atvykau į „U Holubu“, reidas buvo pačiame įkarštyje, – pasakojo vėliau Mogilevičius, – taigi, nuėjau į greta esantį viešbutį ir sėdėjau jo bare iki kokių penkių ar šešių ryto.“ Jeigu Mogilevičius yra – kaip teigia dauguma Europos ir Amerikos policijos pajėgų – tikrasis rusų organizuoto nusikalstamumo *capo di tutti capi*, tai jis visada dviem žingsniais lenkia visus kitus žaidėjus. Ir be jokių pastangų.

Netrukus po Averino gimtadienio vakarėlio keletas Čekijos politikų ir laikraščių vis garsiau pradėjo abejoti reido pagrįstumu. Prieš jo rengėjus prasidėjo kampanija. Komentatoriai ir opozicijos politikai tvirtino, kad įsiveržimas į „U Holubu“ buvo „piktinantis smagiai vakarojančių, įstatymams paklusnių verslininkų užpuolimas.“ Buvo kuriamas mitas, kad policija reidą vykdė Rembo stiliumi: pralaužė lubas ir virvėmis nusileido į pagrindinę salę (internete ir dabar gausu tokio pobūdžio informacijos). Pasklido gandai, kad Machacekas ir artimi jo kolegos yra neobjektyvūs ir papirkti.

„Aš įpratau prie anoniminių grasinimų ir telefono skambučių ir pradėjau juos tiesiog ignoruoti. Pradėjau nebekreipti dėmesio į šlykščius laiškus mano žmonai“, – pasakoja jis. Bet vieną rugpjūčio rytą, kai atrodė, kad viskas aprimo, pakeliui į darbą Machaceką netikėtai sulaikė vienas policijos vidaus tyrimų padalinio pareigūnas. Jis buvo nuginkluotas, suimtas ir apkaltintas tuo, kad jis, girdi, prievartavo kyšį iš kažkokio korumpuoto muitininko, nors niekada nebuvo jo net matęs ir niekada nebuvo toje vietoje, kur tariamai įvykdė inkriminuojamą tarnybinį nusikaltimą.

Habsburgų imperija įkvėpė Franzą Kafką parašyti du didžiuosius fantastinius košmarus – *Pilį* ir *Procesą*, kuriuose visagalė ir amorali biurokratija negailestingai ir be jokios matomos priežasties persekioja įbaugintą asmenį, žinomą tiesiog kaip K. Kai 1948 m. Stalinas Čekoslovakijoje padarė Komunistų partiją „pagrindine jėga“, Kafkos fantazijų pasaulis persikėlė į tikrovę. Beveik visus tuos keturiasdešimt metų, per kuriuos čekai kentė komunistinę priespaudą, žmonės gyveno kankinami nuolatinės baimės, nes bet kurią akimirką šis administracinis leviatanas galėjo pasibelsti į jų duris ir pateikti arešto orderį. Aksominė revoliucija 1989 m. lapkritį siekė padaryti galą šiam košmarui.

Po revoliucijos Kafkos kūrinių dvasios biurokratija pasitraukė į šešėlį, bet ji niekur nedingo. Sovietinės struktūros giliai prasiskverbė į Rytų Europos gyvenimą – per partiją, kariuomenę, pramonę, slaptąją policiją, kultūrines asociacijas. Didžiajai daugumai žmonių, kurie nedalyvavo politiniuose protestuose, gyvenimas šioje sistemoje buvo nuobodus, bet stabilus ir tas stabilumas paskatino atsirasti daug asmeninių ir institucinių ryšių, susiejusių Varšuvos sutarties narių elitą.

Kaip tik šių tamsių struktūrų galią ir patyrė Machacekas, kai buvo suimtas ir viešai apšmeižtas. Tačiau tamsiųjų jėgų puolimas pakenkė ne tik Machaceko, bet ir Čekijos valstybės reputacijai. Įkalinus Machaceką, buvo pradėta naršyti po jo kompiuterius ir

rinkmenas ir dėl to iškilo pavojus viso jo informatorių ir agentų tinklo slaptumui. Nusivylę dėl tokio elgesio su Machaceku artimi jo kolegos išėjo iš organizuoto nusikalstamumo būrio ir kitų žvalgybos šakų ir ėmė ieškoti darbo privačiame sektoriuje. Paprasti policininkai taip pat buvo nusivylę. Mokyti komunizmo laikais ir įpratę prie civilių paklusnumo jie apmaudavo, kad dabar žmonės mažai juos gerbia. „Mes gauname mažus atlyginimus ir neturime jokių išteklių – nusikaltėliai turi greitesnius automobilius, daug daugiau pinigų ir ryšių su aukštais pareigūnais, kurie padeda, jeigu iškyla keblumų“, – skundėsi vienas jų.

Galų gale teismai pripažino, kad kaltinimai Machacekui sufabrikuoti ir jam buvo pasiūlyta rinktis bet kokį darbą, kokio tik panorės. „Aš atsisakiau. Negalėjau grįžti į įstaigą, kur būčiau susidūręs su žmonėmis, kurie, kaip žinojau, išdavė mane, kurie buvo korumpuoti ir kurių niekaip negalėjau pakeisti.“

Organizuotas nusikalstamumas ir korupcija klesti regionuose ir šalyse, kur visuomenė nepasitiki institucijomis. Kaip pasiekti, kad kafkiškos autokratijos institucijos transformuotųsi ir imtų palaikyti demokratiją, skatintų atsakingumą ir skaidrumą? Tai sudėtingas uždavinys, norint jį įgyvendinti, reikia daug darbo ir laiko. O jeigu pereinamuoju laikotarpiu kyla ekonominių sunkumų, siekti šio tikslo dvigubai sunkiau. Žmonėms, kuriems nuo lopšio iki grabo lentos buvo garantuotas saugumas, staiga tenka brautis pro nepažįstamas džiungles, kur jų tyko infliacijos, nedarbo, pensijos teisių praradimo ir panašūs pavojai. Susidūrus su jais labai svarbūs tampa asmeniniai komunistinio laikotarpio ryšiai. Raudonoji armija pasitraukė iš savo bazių Rytų Europoje, bet liko ne mažiau galinga ir kur kas patrauklesnė klaninių ryšių ir įsipareigojimų jėga, kuri darė stiprią įtaką perėjimui.

Rusijos oligarchai ir tokie organizuotų nusikalstėlių sindikatai kaip Solncevo brolija labiausiai geidė įsitvirtinti Lenkijoje, Čekijoje

ir Vengrijoje. Jie žinojo vietos ypatumus ir pirmosiose dviejose kalbos barjerai buvo kur kas lengviau įveikiami negu Vakarų Europoje. O lyginant su kitomis Rytų Europos šalimis, šios trys valstybės turėjo vieną didelį pranašumą – perspektyvą netrukus įstoti į Europos Sąjungą ir dėl to buvo trumpiausias kelias į geidžiamą tikslą. „Šios šalys buvo vartai į Vakarus, – tvirtino *Business Week*. – Jų stiprėjanti ekonomika ir sienos su Europos Sąjunga siūlė firmoms, įsikūrusioms jų teritorijoje, vertingiausią prekę – legitimumą.“ Be to, šiose šalyse taip pat buvo galima uždirbti pinigų, o iš vienos prekės – naftos – net labai didelių.

Kai 1998 m. liepos 2-ąją, prieš pat vidurdienį, Tamas Borosas, pravarde Milžinas arba Didysis Tomas, su savo advokatu ėjo Budapešte pro lenkišką „Fiat 500“, kažkas susprogdino aštuonis svarus TNT, pritvirtintus prie šio automobilio apačios. Bomba tiesiogine to žodžio prasme perplėšė jį pusiau. Sprogimas ir jo sukeltos mirtys smarkiai sukrėtė Vengriją. Iki to laiko daugybės mafijos žmogžudysčių, įvykdytų Vengrijos sostinėje nuo paskutinio XX a. dešimtmečio pradžios, nepadarė žalos aplinkiniams – samdyti žudikai demonstravo įspūdingą tikslumą. Visuomenei mafijos tarpusavio žudynės buvo nė motais – girdi, vienu gangsteriu pasaulyje mažiau, ko čia jaudintis? Bet šį kartą situacija buvo kitokia. Pasikėsinimas įvyko vidury baltos dienos, vos už keleto jardų nuo Vaci gatvės, prašmatniausios Budapešto apsipirkimo vietos, kur visada pilna žmonių. Kartu su Didžiuoju Tomu žuvo trys niekuo dėti praeiviai, dar dvidešimt, tarp jų ir užsienio turistai, buvo sužeisti – juos užgriuvo kelių kartu su „Fiat 500“ sprogusių transporto priemonių nuolaužų kruša. Visuomenė buvo pasipiktinusi ir norėjo žinoti, kas atsitiko.

Vengrijos kovos su organizuotu nusikalstamumu būrio detektyvai turėjo keletą galimų tyrimo krypčių. Ir įtariamųjų sąrašas buvo tikrai netrumpas. Pastaruoju metu Borosas skundė jiems savo

kolegas iš kriminalinės brolijos. Dabar, jį nužudžius, mažiausiai šešios Vengrijos organizuoto nusikalstamumo grupės pradėjo varžytis dėl Boroso teritorijos ir keletas jų tapo pagrindinėmis įtariamosiomis tyrime, užtrukusiame ilgus metus.

Eidama pagal giją, kurią jai į rankas įteikė pats Borosas savo prisipažinimu, netrukus Vengrijos policija ėmė vis įdėmiau žvelgti į Rytus, į Rusiją. „Visa tai prasidėjo, – sakė jis policininkams, – kai iš Rusijos pasirodė tas vyrukas, vadinamas dėde Seva." Kai Borosas buvo nužudytas, „dėdė Seva", tai yra Semionas Mogilevičius, jau buvo paskelbtas *persona non grata* Vengrijoje, o Čekijos Respublikos vidaus reikalų ministerija dešimčiai metų uždraudė jam įvažiuoti į šalį (po reido restorane „U Holubu").

Paskui policija atskleidė, kad Borosas buvo įsivėlęs į vieną stambiausių paskutinio XX a. dešimtmečio kriminalinių aferų Europoje – šildymo naftos skandalą. Tiekėjai, tiekę šildymo naftą iš Ukrainos ir Rumunijos į Čekiją, Slovakiją ir Vengriją, buvo atleisti nuo mokesčių, todėl ji buvo kur kas pigesnė negu benzininių variklių degalai. Bet kai tik šildymo nafta būdavo pervežama per sieną, organizuoti nusikaltėliai apdorodavo ją per vieną paprastą cheminį procesą ir ji būdavo tinkama automobiliams. Tada nafta buvo parduodama degalinėms, o pajamas gangsteriai susižerdavo į kišenę. „Šildymo naftos skandalas galėjo būti išspręstas dviem sakiniais papildžius įstatymą dėl naftos produktų dažymo, – paaiškino tuometinis Čekijos vidaus reikalų ministro pavaduotojas Martinas Fendrychas. – Mes sakėme tai Finansų ministerijos darbuotojams, bet jie dvejus metus nesiėmė jokių priemonių. Kodėl? Jų ir paklauskite!"

Per trejus metus dėl šios aferos trijų šalių valstybės iždai neteko milijardų dolerių. Šildymo naftos verslas buvo toks pelningas, kad verslininkų, muitininkų, policininkų ir politikų grumtynės dėl pelno dalies sukėlė daugybę žmogžudysčių visose trijose šalyse. Pasak

Vengrijos policijos, pasakęs, kad Mogilevičius ėmėsi šio verslo Vengrijoje, Borosas pasirašė sau mirties nuosprendį.

Deja, kai reikalas sukasi apie Semioną Mogilevičių (arba Tėtį, kaip jį vadina Rusijos nusikaltėliai), policija dažnai turi pasitenkinti spėlionėmis. Jau daugiau kaip dešimt metų įvairių šalių teisėsaugos agentūros bando patraukti Mogilevičių baudžiamojon atsakomybėn, bet tas žmogus turi gebėjimą niekada neatsidurti netinkamoje vietoje netinkamu laiku. Vienoje Tel Avivo kavinėje Ze'evas Gordonas, vienas Mogilevičiaus pagrindinių advokatų, pasakė man: „Gal Mogilevičius kaltas, gal nekaltas – aš nežinau. Norint sužinoti tiesą, reikia surinkti įrodymų, kurie galioja teisme, bet iki šiol niekam tai nepavyko – niekas neprisikasė prie jo bent kiek arčiau.“

Internete rasime gausybę medžiagos apie numanomas Mogilevičiaus piktadarybes, bet oficialaus jo veiklos tyrimo byla yra plona. Jau atšaukta jo paieška dėl kaltinimų prekyba ginklais ir prostitučių reketo. FTB yra įtraukęs jį į savo Labiausiai ieškomų asmenų sąrašą, bet turi orderį suimti jį tik dėl stambaus masto sukčiavimo: teigiama, kad jis, pasitelkęs daugybę įvairių kompanijų, pasisavino Kanados investuotojų pinigus – dešimtis milijonų dolerių; ši afera vadinama „YBM Magnex“ skandalu. Federalai įspėja, kad Mogilevičius yra ginkluotas ir pavojingas, bet nėra paskelbę jo paieškos dėl prekybos ginklais ir narkotikais, nors neoficialiai teigia, kad jis įsivėlęs į šias veikas.

Dauguma Vakarų teisėsaugos pareigūnų, įsitraukusių į kovą su organizuotu nusikalstamumu primygtinai – ir privačiai, ir viešai – teigia, kad jis yra bene galingiausias iš nūdienos Rusijos banditų. Atlikusi išsamų Mogilevičiaus verslo veiklos tyrimą ir apibūdinusi jį kaip „vieną pavojingiausių žmonių pasaulyje“, Britanijos vyriausybė uždraudė jam įvažiuoti į Jungtinę Karalystę. „Aš galiu pasakyti jums, kad Semionas Mogilevičius yra rimčiausias organizuotas nusikaltėlis, kokį tik kada nors esu sutikęs, – tvirtino Clintono kovos

su organizuotu nusikalstamumu „caras“ Jonas Wineris, – ir aš esu įsitikinęs, kad jis yra atsakingas už užsakomuosius nužudymus.“ „Ką jis nužudė?“ – pasiteiravau aš. „Negaliu kalbėti šiuo klausimu.“

Tai reiškia, kad Vakarų vyriausybės kliaunasi žvalgybos medžiaga, kuri nėra priimtina teisme. Nors įspėjimai dėl Mogilevičiaus, Michailovo ir kitų stambių Rusijos mafijos donų veiklos nuolat kartojami, atrodo, Vakarų policija neįstengia patraukti šių žmonių baudžiamojon atsakomybėn pagal įstatymus. 1996 m. Šveicarijos prokurorė Carla Del Ponte (vėliau išgarsėjusi arba tapusi žinoma, priklausomai nuo jūsų požiūrio, dėl vaidmens jugoslavų karo tribunole Hagoje) tyrė stambią Sergejui Michailovui iškeltą bylą, kurioje jis buvo kaltinamas pinigų plovimu. Nors kaltintojai turėjo puikių liudytojų (įskaitant vieną Rusijos teisėsaugos pareigūną, kuris paskui buvo priverstas pasinaudoti liudytojų apsaugos programa Šveicarijoje), prokurorai liko it musę kandę. Michailovas buvo išteisintas dėl visų kaltinimų ir, negana to, Šveicarija dar išmokėjo jam pusę milijono dolerių kompensacijos už neteisėtą laisvės atėmimą. Nei Michailovas, nei Mogilevičius nebevažiuoja į Vakarus (nors Mogilevičius vis dar turi Izraelio pasą), bet jie visiškai laisvai gyvena Maskvoje ir smagiai leidžia laiką – matyt, Rusijos valstybė jų ramybės netrikdo.

Kas žino, kiek tūkstančių lošėjų bandė savo laimę, kai Rytų Europoje atsidarė kazino Kapitalizmas? Daugelis jų baigė žaidimą tuščiomis rankomis. Kiekvienai istorijai apie stulbinančiai sėkmingą verslininką, per pusę dešimtmečio sukūrusį verslo imperiją, tenka daugybė istorijų apie žmones, kurie dėjo visas pastangas, bet vis tiek galų gale turėjo sugrįžti į darbo rinką be grašio kišenėje.

2002 m. gruodį Vengrijoje įsteigtą „Eural Trans Gas“ (ETG) dauguma verslo analitikų būtų priskyrę visiškai beviltiškų įmonių kategorijai. ETG turėjo mažus išteklius ir labai mažas patalpas

Čabdyje, užkampio kaimelyje, esančiame už dvidešimties mylių į vakarus nuo Budapešto. Nominalūs akcininkai vargu ar buvo baigę kokią nors verslo mokyklą. Louise Lukač buvo bedarbė aktorė iš Transilvanijos miesto Klužo. Didžiausias jos, kaip aktorės, laimėjimas buvo beveik prieš dvidešimt metų suvaidintas pagrindinis vaidmuo filme *Merginos ašaros*, kurį Rumunija pateikė Kanų festivaliui ir kuris buvo atrinktas į prizininkų sąrašą. Louise paaiškino sutikusi tapti ETG akcininke, nes kompanija užmokėjo jai. „Už šiuos pinigus bent jau galėjau sumokėti sąskaitas už telefono skambučius, – sakė ji. – Turiu mokėti daugiau kaip 35 dolerius per mėnesį už telefoną.“

Louise prisidėjo prie kitų dviejų ne mažiau keistų šios besiformuojančios rinkos verslo pionierių: informacinių technologijų darbuotojo ir jo partnerės slaugės, kuri gyveno kartu su motina ankštame bute. Kaip ir Louise, iš savo atlyginimų jie galėjo tik šiaip ne taip prasimaitinti. Ketvirtasis akcininkas, Ze'evas Gordonas, Mogilevičiaus advokatas iš Tel Avivo, aiškiai nederėjo prie šios draugijos. Ką jis ten veikė? Ir ką jis veikė šioje kompanijoje, kuri užregistravo turto už 12 tūkstančių dolerių ir neprižiūrimą būstinę Čabdyje? „Manęs Ukrainos verslininkas Dimitrijus Firtašas paprasčiausiai paprašė atlikti akcininko funkcijas. Tai buvo paslauga, ir tiek“, – pasakė Gordonas man.

Jis tikrai padarė Firtašui gerą paslaugą. Pirmais verslo metais ETG iškilo nuo 12 tūkstančių dolerių vertos įmonėlės iki 2 milijardų apyvartą turinčios verslovės, deklaravusios ikimokestinį 180 milijonų pelną. Neblogai, tiesa?

Bet tada atsirado įmonės vadovas, toks Andrasas Knoppas, komunizmo laikais buvęs Vengrijos švietimo ministru, pastaruoju metu dirbęs „Reemtsmos“– didžiulės Vokietijos tabako įmonės vyriausiuoju atstovu Maskvoje. Viename interviu, kai išryškėjo ETG pasisekimo mastas, Knoppas pripažino, kad „tiesą sakant, akcinin-

kai yra trys Rumunijos gyventojai ir vienas izraelietis, bet tikrieji įkūrėjai yra „Gazprom“ ir „Naftohaz Ukrainy“ (NAK).“ Jis teigė, kad Rusijos ir Ukrainos dujų konglomeratai negavo dokumentų, kurių reikėjo norint įregistruoti kompaniją Vengrijoje iki gruodžio 31-osios, galutinės datos, iki kurios naujos Vengrijoje įkurtos firmos galėjo pretenduoti į laisvosios ekonominės zonos įmonės statusą (ir dideles mokestines lengvatas). Todėl, norint įkurti kompaniją iki to laiko ir gauti mokesčių lengvatų, kaip tarpininkai buvo pasitelkti trejetas Transilvanijos neišmanėlių ir Ze'evas Gordonas.

Toks paaiškinimas skambėjo visai įtikinamai – užuot mokėjusi 18 procentų kompanijos mokestį, ETG iki 2005 m. mokės tik 3 procentų kompanijos mokestį, o 2005-aisiais – koks sutapimas – kaip tik baigiasi jos vieninteliai du kontraktai – vienas su „Gazprom“, kitas su NAK – dėl dujų transportavimo iš Turkmėnijos (labiausiai piktinančios Kaspijos regiono diktatūros) į Vakarų Europą per Rusiją ir Ukrainą. Teisėtas būdas išvengti mokesčių – gana įtikinama.

Bet kodėl tada „Gazprom“ ir NAK kategoriškai neigia savo tėvystę ETG? NAK viešai pareiškė, kad ETG buvo „Gazprom“ rangovas“, o „Gazprom“ į tai atsakė, kad kaip tik NAK išrinko ETG. Ir kodėl jie pasamdė kitą įmonę atlikti darbus, kuriuos patys galėjo be vargo padaryti? Kodėl jie mokėjo pinigus už tų darbų vykdymą kažkokiai įmonėlei, įsikūrusiai Vengrijos kaime, o nepasiliko sau ir nepaskirstė savo akcininkams?

„Gazprom“ yra pabaisa. Jo metinė apyvarta siekia beveik 30 milijardų dolerių, o jo išgaunamų dujų apimtis sudaro beveik trečdalį pasaulio dujų gavybos, jis sukuria 8 procentus Rusijos bendrojo vidaus produkto ir užtikrina Rusijai beveik ketvirtadalį jos mokestinių pajamų. „Gazprom“ trokšta būti – ir gali tapti – viena įtakingiausia energetinė kompanija pasaulyje (jei taip dar nėra). Viktoras Černomyrdinas, buvęs Sovietų Sąjungos dujų pramonės ministras prieš pat komunizmo žlugimą, vėliau paskirtas Rusijos premjeru,

1989 m. sujungė didžiulius gamtinių dujų išteklius į vieną valstybinę kompaniją. Po ketverių metų kompanija buvo privatizuota. Iš esmės ji turi Rusijos dujotiekio sistemos monopoliją. Visos iš Turkmėnijos, Uzbekijos ar Kazachstano į Vakarų Europos rinkas tiekiamos dujos turi pereiti per „Gazprom“ vamzdynus ir Rusijai tai teikia milžinišką pranašumą prieš tiesioginius konkurentus. Pastaraisiais metais kompanija tapo brutaliu Rusijos užsienio politikos įrankiu, jos įtaka paprastai naudojama daryti spaudimą buvusioms sovietų respublikoms, tokioms kaip Gruzija, ir net stambiausiems klientams Vakarų Europoje.

Tai kodėl „Gazprom“ turėtų mokėti kitai įmonei, su kuria jo nesieja jokie aiškūs ryšiai, kad ji transportuotų „Gazprom“ priklausančias dujas „Gazprom“ vamzdynais? „Gazprombank“ paskolino ETG 70 milijonų dolerių ir įsipareigojo suteikti 227 milijonų dolerių komercinę paskolą. Kokia jam iš to nauda? Akivaizdu, kad jokios – nebent tie nepažįstamieji buvo slapti draugai.

2000 m., kai Vladimiras Putinas pakeitė Rusijos prezidentą Borisą Jelciną, mažos, bet balsingos „Gazprom“ privačių investuotojų akcininkų grupės kantrybė baigėsi. Labiausiai juos erzino paslaptingos laisvosios ekonominės zonos kompanijos, turinčios būstinę Džeksonvilyje, Floridoje, pavadintą „Itera International Energy Corporation“, įtaka.

Energingiausias privatus investuotojas buvo Williamas F. Browderis, karo laikų Amerikos komunistų lyderio Earlo Browderio vaikaitis. Browderio kompanija „Hermitage Investment“ investavo kapitalą į „Gazprom“, ir jis norėjo žinoti, kodėl energijos milžinas pavedė „Iterai“ atlikti milijardų dolerių vertės darbus, kuriuos „Gazprom“ puikiausiai galėjo atlikti pats. Naudodamas viešus šaltinius, jis ištyrė neįprastus mokėjimus tarp „Gazprom“ ir „Iteros“. Jis atskleidė, kad aukšti kompanijos pareigūnai organizavo didžiulius lėšų pervedimus – ir ne tik žaidėjams palei vamzdyno maršrutą.

„Jie buvo tiek sujžūlėję, kad nė nebandė nieko maskuoti, – teigė Browderis. – Bet tai buvo naudinga mums, nes leido susidaryti labai tikslų paveikslą, kas vyksta."

Vienas pelningiausių „Iteros" kontraktų buvo susijęs su dujų transportavimu iš Turkmėnijos laukų į Ukrainą ir teikdavo jai 120 milijonų dolerių pelno kasmet. Bet „Gazprom" smulkieji akcininkai, tokie kaip Billas Browderis, norėjo žinoti, kodėl jie turi netekti šitų dividendų. Be to, niekas negalėjo nustatyti, kas naudojasi tuo pelnu.

Vos tik pradėjęs eiti pareigas prezidentas Putinas leido suprasti, kad jis neketina toleruoti tokių akivaizdžių vagysčių, ir „Gazprom" skyrė ypatingą dėmesį. Daugelio žmonių nuostabai, Putinas netrukus ėmė pildyti savo pažadus ir pakeitė diskredituotą kompanijos vadovą savo draugu iš jo Sankt Peterburgo KGB aplinkos.

„Iteros" kaip „Gazprom" protežė dienos buvo suskaičiuotos. 2003-iųjų pradžioje „Gazprom" paskelbė neatnaujinsiąs sutarties dėl Turkmėnijos dujų tranzito į Ukrainą. „Kodėl „Itera" turi gauti milžinišką pelną, naudodamasi „Gazprom" įrenginiais", – griaudėjo „Gazprom" pirmininko pavaduotojas. Jis tęsė: kompanija nuo šiol pati vykdys tranzito operacijas.

Bet nevykdė.

Prieš du mėnesius iki „Gazprom" viešo pareiškimo apie atsidavimą skaidrumui ir teisingumui, jo bosai pasirašė slaptą sandorį su mažyte ETG – jau kitą dieną po to, kai ji buvo įregistruota Vengrijoje. „Naftohaz Ukrainy", „Gazprom" analogas Ukrainoje, taip pat pasirašė susitarimą su nauja kompanija, suteikdamas pastarajai išimtines teises transportuoti Turkmėnijos dujas per Ukrainos teritoriją į Vakarų Europą.

Per pusantrų metų nuo įsteigimo ETG užmezgė įdomių ryšių su tamsiomis kompanijomis Kipre, Turkmėnijoje, Moldovoje, Seišelių salose, Prancūzijoje, Britanijoje ir kitose šalyse. O Paryžiuje

įsikūrusios Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacijos vidaus memorandume buvo iškeltas klausimas, ar keletas šitų kompanijų nėra susijusios su Semiono Mogilevičiaus kolegomis.

Kai tik žinios apie ETG iškilo viešumon, Vakarų žurnalistai ir policija įnirtingai ieškojo įrodymų, kad su šia afera susijęs Mogilevičius. Romanui Kupčinskiui, drąsiam žurnalistui, kuris rašo apie organizuotą nusikalstamumą Laisvosios Europos radijui, beveik pavyko pričiupti Mogilevičių; jis paskelbė Rusijos organizuoto nusikalstamumo skyriaus viršininko pavaduotojo laišką, kuriame buvo teigiama, kad Andrasas Knoppas kartu su Mogilevičiumi įsivėlė į cigarečių kontrabandininkų reketą. Tačiau po kelių savaičių ETG pateikė vieno Rusijos teisėsaugos pareigūno raštiškus parodymus su priesaika, kad laiškas buvo klastotė. Kaltinimai subliuško.

Ar bus rasta įrodymų apie Mogilevičiaus dalyvavimą, ar ne, yra neesminis dalykas – dėl dviejų priežasčių. Pirma, didžiulės pinigų sumos įėjo į kompaniją, kurios nuosavybės struktūra visiškai neskaidri ir kuri neturėjo jokių pranašumų, dėl kurių sutartis turėjo būti pasirašyta kaip tik su ja. Antra, ši kompanija, ETG, turėjo 2 milijardų dolerių apyvartą per metus – jos sąskaitos nebuvo tinkamai kontroliuojamos, todėl per kompaniją galėjo pereiti įvairiausių lėšų, visai nebūtinai uždirbtų Ukrainos dujų pramonėje. Jeigu ETG būtų buvusi didžiulė pinigų plovimo priemonė, niekas nebūtų žinojęs. Nors kompanija nuo to laiko prarado Turkmėnijos ir Ukrainos kontraktą, jos kaip nereikalingo tarpininko vaidmenį perėmė kita įmonė – „RosUkrEnergo“, kurios akcijų dalis priklauso Dimitrijui Firtašui, žmogui, kuris, pasak Ze'evo Gordono, stovėjo už ETG.

Kad ši iškreipta verslovė ETG (kad ir kieno interesams ji atstovavo) klestėtų, reikėjo absoliutaus „Gazprom“ ir NAK vadovybės palaikymo. Bet tam taip pat reikėjo Rusijos ir Ukrainos valstybių protekcijos (ir netiesioginės pasipūtimu pagarsėjusio, dabar velionio Turkmėnijos diktatoriaus Saparmurato Nijazovo, kurio nepasotina-

mas godumas buvo vienas svarbiausių aferos variklių, globos), nes šie du dujų milžinai yra energetinės politikos šerdis.

ETG afera lieka paslaptinga. Kad ir kas ją sumanė, jos tikrai neketinta atskleisti. Sunku pasakyti, ar tai buvo koks nors aukštas korumpuotas pareigūnas, ar tiesiog nusikaltėlis, ir kuo jie vienas nuo kito skiriasi. Tačiau ji aiškiai, nepalikdama jokių abejonių, parodė, kad jeigu koks nors sindikatas įtikina galingą valstybę tyliai pritarti ar bendradarbiauti jo planuose, tai, galima sakyti, jis atranda stebuklingą slaptažodį į Aladino olą, nes jokie organizuoti nusikaltėliai nesiženia tokio pelno kaip tie, kurie turi valstybės palaikymą.

Ir atvirkščiai, kriminalinis meistras, kuris praranda valstybės palaikymą, tampa pažeidžiamas. Mogilevičius savo kailiu patyrė tai 2008 m. sausį, kai be ceremonijų buvo įgrūstas į policijos furgoną Maskvos centre. Jis buvo apkaltintas mokesčių vengimu ir keliems mėnesiams sulaikytas. Rusijoje ir JAV pasipylė lavina spėlionių, kaip staigus Mogilevičiaus kritimas susijęs su valdžios politika Kremliuje. Dauguma komentatorių teigė, kad Mogilevičius, dujų tarpininkas, buvo Kremliaus vanagų – *siloviki* – šalininkas. Jie išvedžiojo, kad kai Vladimiras Putinas paskyrė buvusį „Gazprom" bosą, liberalųjį Dmitrijų Medvedevą savo įpėdiniu, Mogilevičius ir jo anaiptol ne skaidri verslo praktika tapo labai neparanki. Kiti reikšmingi žaidėjai, turintys panašią verslo patirtį kaip ir Mogilevičius, buvo taip pat suimti prieš arba po jo.

Mogilevičiaus suėmimas tikrai nėra eilinis įvykis, jis turi didelę simbolinę ir praktinę reikšmę. Paskutiniame XX a. dešimtmetyje nekilo jokių abejonių, kad Kremlių kontroliuoja oligarchai ir gangsteriai. Tačiau kai Vladimiras Putinas pradėjo metodiškai išnaudoti visuomenės priešiškumą oligarchams, kad sustiprintų savo kaip prezidento politinę padėtį, situacija pasikeitė: nusikaltėlių ir oligarchų interesai buvo pajungti valstybės interesams. Tai nereiškia, kad Putinas ir draugai persekioja nusikaltėlius ar išsiverčia be korumpcijos.

Anaiptol – jie klesti kaip anksčiau, bet dabar kur kas akyliau kontroliuojami. Nors, žinoma, dažnai sunku pasakyti, kas pirminis – višta ar kiaušinis!

2000-aisiais Vidurio Ukrainoje žiema prasidėjo vėlai. Jeigu lapkričio pradžioje derlingus laukus ir miškus šalia Taraščos miesto kaip paprastai būtų uždengęs sniegas, ranka, styranti iš krūvos šviežios žemės bukmedžių miško pakrašty, būtų likusi nepastebėta. Tačiau sniego nebuvo ir du vietiniai gyventojai, grįždami į savo kaimą, pastebėjo ją ir pranešė policijai.

Vietos koroneris nustatė, kad auka iš pradžių buvo smarkiai sumušta. Jo kojų viršutinis audinys buvo nuluptas, tačiau buvo sunku suprasti, ar tai kankinimo pasekmė, ar jas apgraužė gyvūnai, kai kūnas buvo palaidotas. Vis dėlto koroneris pažymėjo, kad „lupimas atskleidė kojos raumenis kaip anatominėje iliustracijoje, o tai rodo, kad pasidarbavo sadistai“.

Lavono sužalojimai rodė, kad šis žmogus buvo nužudytas nusikaltėlių pasaulio. Nustatyti jo tapatybę buvo sudėtinga, nes jis buvo be galvos, bet reikalai komplikavosi dar labiau, kai koroneris gavo nurodymą iš Kijevo nepervežti kūno į sostinę, esančią už devyniasdešimties mylių. Jis prieštaravo sakydamas neturįs šaldymo įrenginių Taraščoje, bet Ukrainos vidaus reikalų ministerija primygtinai reikalavo, kad lavonas pasiliktų srityje. Paskui atvyko Ukrainos vyriausiasis koroneris, jis paėmė kai kuriuos organus ir liepė vietos koroneriui atsikratyti lavonu.

Tada Taraščos koroneris suprato įsivėlęs į labai keblią bylą. Tai nebuvo tradicinis nusikaltėlių pasaulio nužudymas: prie jo buvo prisidėjusios aukštesnės jėgos. Šiuo atveju mafijos organizacija buvo pati Ukrainos valstybė. Parlamento narys, kuris vadovavo Organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos tyrimo komitetui, Hryhorijus Omelčenka, pareiškė Ukrainos parlamente, kad šalies vyriausiasis

capo yra ne kas kitas, o pats prezidentas – Leonidas Danilovičius Kučma. Buvęs pramoniniame Dniepropetrovsko mieste įsikūrusios raketų gamyklos „Južmaš" vadovas Kučma garsėjo kaip iškilus „raudonasis vadovas" – tai yra komunistas, kuris iš tikrųjų dirbo atsidavęs, kitaip negu tie, kurie tik braudavosi prie riebaus partijos lovio. Vakarų ambasadoriai Kijeve tikėjosi, kad palyginti jaunas ir energingas Kučma pažadins Ukrainą iš sąstingio, įsigalėjusio vadovaujant jos pirmajam pokomunistinių laikų lyderiui Leonidui Kravčiukui, kuris iš tiesų buvo užkietėjęs Komunistų partijos bosas. Kaip ir daugelis žmonių, Vakarų ambasadoriai labai klydo.

„Per Kučmos valdymo laikotarpį valstybė buvo paversta kriminaline politine mafija, – sakė Omelčenka, kovingas ir įspūdingai ūsuotas parlamento narys, atpasakodamas savo kalbos parlamente esmę. – Kučma užgrobė politinės sistemos ir valstybinių įstaigų kontrolę ir įgijo absoliučią valdžią, sukūrė autoritarinį režimą, kuris galėjo naudoti savo valdžią Kučmos šeimos ir jam artimiausių oligarchų beribiam praturtėjimui. Kad pasiektų šiuos tikslus, jis ir jo artimiausia aplinka nesibodėjo jokių priemonių, įskaitant purviniausius, net atvirą fizinį smurtą."

Kaip ir dauguma kitų ukrainiečių, Taraščos vietos koroneris puikiai žinojo, kad jis gyvena anaiptol ne teisinėje valstybėje. Todėl reikėjo didelės drąsos nepaisyti nurodymų, kuriuos jis gavo iš Kijevo. Tačiau jis išdrįso: išsaugojo kūną, nors laikomas be šaldymo jis greitai pradėjo irti. Jam palengvėjo, kai po kelių dienų atvyko žurnalistų komanda iš Kijevo. Jie pasakė, kad tai Georgijaus Gongadzės, trisdešimt vienerių žurnalisto tyrėjo, dingusio prieš du mėnesius, kūnas.

Pusiau ukrainietis, pusiau gruzinas Georgijus Gongadzė savo tiriamaisiais straipsniais pradėjo traukti į dienos šviesą Kučmos administracijos purvus. Pamažu darėsi akivaizdu, kad Ukrainos vyriausybė rekvizavo teismo organų sistemą, policiją, kariuomenę,

saugumo tarnybas ir pramonę – trumpiau tariant, pamatinius valstybės mechanizmus, – ir padarė juos savo pagrindiniais įrankiais turtui ir galiai sutelkti regioninių klikų federacijos rankose. Žinoma, kaip ir visose „šeimų“ grupuotėse, dažnai kildavo konfliktų, ir galiausiai sistema žlugo, kai 2004 m. gruodį buvę Kučmos sąjungininkai Viktoras Juščenka ir Julija Timošenko sukėlė Oranžinę revoliuciją, kuri siekė parsidavėliškumą pakeisti demokratiniu teisėtumu ir padaryti jį pagrindine valstybės filosofija.

Bet iki tol ukrainiečių patirtis buvo beprecedentė. Net Rusijoje Jelcino valdymo laikais, kai oligarchų įtaka Kremliui buvo didžiausia, tarp politinių ir ekonominių procesų egzistavo tam tikras atstumas, nekalbant jau apie asmenines ambicijas. O Ukrainoje tūkstantmečių sandūroje oligarchai ir vyriausybė tapo viena esatimi, suklijuota SBU, po nepriklausomybės paskelbimo įkurtos žvalgybos tarnybos, superklijais. Bet retkarčiais SBU rišančiosios savybės susilpnėdavo ir tapdavo nebe tokios patvarios kaip norėjo jos šeimininkai.

Mykolai Melnyčenkai labai pasisekė, kad 2002 m. spalio 30-ąją, kai jis kreipėsi dėl užsienio paso, SBU, kaip reta, nepademonstravo budrumo. Galbūt SBU pareigūnai buvo pernelyg užsiėmę svarstydami, kaip atsikratyti Gongadzės kūno. Kad ir kokios buvo priežastys, tą dieną, kai buvo rastas žurnalisto kūnas, iš Ukrainos vidaus reikalų ministerijos Melničenka išėjo su pasu, kuriame netrukus atsirado Čekijos, kur jis su šeima išvyko po trijų savaičių, viza.

SBU derėjo labiau pasidomėti Melničenkos ketinimais. Vos prieš savaitę iki paso gavimo jis paliko tarnybą SBU, kur dirbo prezidento sargybiniu ir didžiąją dalį dienos praleisdavo šalia Kučmos arba su juo. Pastaruosius dvylika mėnesių majoras Melničenka neteisėtai įrašinėjo pokalbius prezidentūroje tarp Kučmos ir jo aukščiausių kolegų. Jie aptarinėjo įvairiausius dalykus (įskaitant varginantį

Georgijų Gongadzę). Kai Melničenka išvyko į Čekiją per Varšuvą, savo bagaže jis išsivežė 1000 valandų trukmės skaitmeninius įrašus. Jie turėjo pasirodyti labai neparankūs Kučmai ir jo draugams.

Stebėtina, bet kai Melničenka erzindamas paskelbė tik kelias įrašų valandas, buvęs prezidentas pripažino, kad įrašuose skamba jo balsas. Tačiau Kučma teigė, kad kažkas ar kažkokia organizacija suklastojo pokalbius arba išėmė juos iš konteksto. Kučma neleido vykdyti parlamentinio įrašų bylos tyrimo, bet įgaliojo „Kroll Inc" atlikti nepriklausomą Gongadzės žūties tyrimą.

„Kroll" paskelbė pranešimą, kuriame teigė turinti įrodymų, kad įrašai suklastoti. Bet žurnalistai ir Melničenka paskelbė kontrpranešimą, paneigiantį jos atlikto mokslinio įrašų tyrimo išvadas. FTB patvirtino Melničenkos versiją – įrašai buvo tikri. Šiuose įrašuose užfiksuoti pokalbiai yra tikra bomba, todėl kilo įnirtingų debatų dėl jų autentiškumo, kuriuose abi pusės pasitelkė galingų sąjungininkų. Bet Kučma pripažino, kad juose skamba jo balsas, ir to visiškai pakanka. Dar iškalbingesni negu jų turinys (kuris, kaip dauguma įprastų pokalbių, remiasi ankstesnėmis žiniomis ir todėl atrodo nerišlūs) yra kalba, kurią Kučma ir jo kolegos vartoja. Tiesiog pritaikykime juos savo kultūriniam kontekstui ir išgirsime ištraukas iš *Goodfello* ar *Sopranų*. Kučma nėra pirmas prezidentas, kurio keiksmai užfiksuoti įrašuose, bet palyginti su juo Richardas Nixonas kalbėjo kaip Šveicarijos vidurinės mokyklos direktorius:

> **Kučma (telefonu):** Klausykite, jie man ką tik parodė laikraščius. Čia prirašyta tokio mėšlo. Taigi, Hryša Omelčenka ir toliau leidžia laikraštį. (Pauzė) Kokius niekus ten tauškiate? Na ne, va dabar rugsėjo 15-ąją jis išleido laikraštį. (Pauzė)... *Svoboda* [laikraštis] prispausdino visokio šūdo... Ten pilna visokių karikatūrų, taip pat įžeidinėjimų, dergia ant prezidento kaip tik įmanydami. (Pauzė) Tai pasikviesk

> Juliją [Timošenko – vėliau tapusią Oranžinės revoliucijos lydere]! Eik šikt! Išsikviesk Juliją ir paklausk jos: „Brangioji, kokį čia šūdą mali, kale? Gal nori, kad mes tau smegenis ištaškytume?“ Ir dar gali pridurti: „Kodėl finansuoji Omelčenką, kodėl taip darai?“ Ką, visai nemokate dirbti savo darbo? Nežinote, kaip tokie reikalai tvarkomi visame pasaulyje? Taip, jeigu jie nė velnio jūsų nebijo, vadinasi, esate apsišikėliai. Kodėl jūs tokie skystablauzdžiai? Kodėl jie turi jūsų bijoti? Nes toks jūsų darbas... Kaip tik tam jus paskyriau...

Kalbant apie Gongadzę – Kučma galbūt ir neužsakė jo žmogžudystės, bet kiekvienam akivaizdu, kad jis tam tikra prasme ragina nežinomą pašnekovą kitame linijos gale išvaduoti jį nuo to įkyraus žurnalisto:

> **Kučma:** *Ukrainska Pravda* – tai visiškas mėšlas, visai sužūlėjo. Šunsnukis, šūdas. Tas gruzinas, gruziniškas šūdas.
> **Neatpažintas asmuo:** Gongadzė?
> **Kučma:** Gongadzė. Na, ir kas gali finansuoti jį?...
> **Neatpažintas asmuo:** Na, jis aktyviai dirba su tuo, su [parlamento nariu] Morozu, su laikraščiu *Hrani*.
> **Kučma:** Gal į teismą? Per atstovus. Užsiundykite ant jo advokatus, tegu užtampo jį po teismus. Tai juk mėšlas... yra tam tikros ribos, ot kalės vaikas, šūdžius... Deportuoti tą šliundrą į Gruziją, keliu į subinę.
> **Neatpažintas asmuo:** Išvežkite jį į Gruziją ir išmeskite ten.
> **Kučma:** Reiktų, kad čečėnai jį pagrobtų ir išmestų ten.

Kalba atskleidžia visišką panieką valstybinėms institucijoms ir būtinybei instituciškai kontroliuoti asmenines ambicijas. Kučma ir

jo bičiuliai užgrobė valstybę ir naudojo valdžią ir pinigus kaip tinkami, daugumai iš Ukrainos penkiasdešimties milijonų gyventojų nieko apie tai nežinant. Kučmai ir jo bičiuliams valstybė buvo tik įrankis asmeniniams poreikiams tenkinti. Nenuostabu, kad dėl to kilo rimtų ilgalaikių problemų visai šaliai. Norėdama konkuruoti pasaulio rinkoje Ukraina turi puoselėti gerus santykius su Rusija (pirmiausia), taip pat su Europos Sąjunga, Jungtinėmis Valstijomis ir Kinija (joms parduoda didžiulį plieno ir kitos žaliavos kiekį). O primityvi klaninė valdymo sistema yra iš prigimties nestabili. Tai labai trukdo formuotis stipriai smulkiųjų ir vidutinių verslininkų klasei, kuri pereinamąjį laikotarpį išgyvenančioje šalyje yra raktas į diversifikuotą ir lanksčią ekonomiką. Ukrainos atveju godumas, nekompetentingumas ir oligarchiniai vaidai galiausiai sukėlė jeigu ne žlugimą, tai sargybos pasikeitimą.

Gongadzės žmogžudystė ir Melničenkos įrašai pagreitino Kučmos režimo baigtį. Bet dar toli gražu neaišku, ar naujiems Ukrainos vadovams pavyks suformuoti ir įtvirtinti demokratiškesnes praktikas ir institucijas. Nepraėjus nė metams po Oranžinės revoliucijos, kuri, kaip buvo manyta, turėjo padaryti galą mafijos valstybei, nauja vyriausybė suiro pratrūkus abipusių kaltinimų tarp revoliucijos lyderių potvyniui. O oligarchai atsigavo ir pradėjo kovoti su besikėsinančiaisiais į jų turtą ir įtaką. Kai kurie Vakarų žvalgybos pareigūnai net tvirtina, kad gausėja įrodymų, jog Julijos Timošenko vyriausybės kritimo priežastis buvo sprendimas tirti „Eural Trans Gas“ skandalą.

Organizuotas nusikalstamumas yra giliai įsišaknijęs Ukrainoje ir toli nuo Kijevo, kur neblėsta vidaus ir tarptautinių stebėtojų budrumas, galingi kriminaliniai interesai ir toliau dominuoja. Henry Hillas, pagrindinis *Godfello* personažas, atsiminė, kad jo gaujos turtas pradėjo augti nuo momento, kai Niujorke pradėjo veikti vienas didžiausių įvežimo uostų Amerikos rytų pakrantėje. „Tikri pinigai

pradėjo plaukti, kai buvo atidarytas oro uostas Aidlvailde,“ taip anksčiau buvo vadinamas JFK (Johno Fitzgeraldo Kennedy) oro uostas. O Ukrainoje, žlugus komunizmui, netikėtai atsivėrė senovinis Odesos uostas.

Kai pakilęs garsiaisiais Sergejaus Eisensteino laiptais traukiu Primorsky bulvaru Operos teatro link, Odesa atrodo didinga. Neseniai atlikta centrinės miesto dalies rekonstrukcija taip atgaivino žavią praeitį, kad aš tiesiog matyte matau Antoną Čechovą, Isadora Duncan ir jų madingus draugus, varstančius viešbučio „Londonskaja“, kur jie turėjo papratimą apsistoti, duris. Prieš šimtmetį aplankyti Odesą, įsikūrusią šiaurinėje Juodosios jūros pakrantėje, buvo tiesiog privaloma pagal etiketą turtingosioms Rusijos ir Europos klasėms.

Ši elegantiška iliuzija dar labiau sustiprėja, kai prieinu prie Derebasovskajos gatvės, kur prekeiviai vilioja turistus pasirodymais su gyvomis gyvatėmis ir krokodilais (mažiau pavojingais negu kai kurios kitos čia šliaužiojančios reptilijos). Pagrindinė gatvė eina pro namą, kuriame užaugo dailininkas Vasilijus Kandinskis; dabar namas apgailėtinos būklės, apstatytas pastoliais. Pro trupantį tinką vos matyti auksinis raktas, ištapytas virš durų. Daugumai ukrainiečių ir rusų jis primena istoriją apie Karabasą Barabasą, Buratiną ir Auksinį Raktelį. Aleksejus Tolstojus, tolimas didžiojo romanisto giminaitis, ketvirtajame dešimtmetyje pasinaudodamas Pinokio istorija sukūrė jos rusišką versiją, kurioje Buratiną, mažą lėlę, turinčią Raktelį, kuris atidaro duris į Laimės karalystę, persekioja Karabasas, blogasis lėlininkas, kuris pasirengęs padaryti bet ką, kad gautų tą Raktelį.

Mitai ir pasakos populiarūs Odesoje ir keisto atsitiktinumo valia prabėgus dešimtmečiams po to, kai Kandinskis išvyko, žmogus, vardu Karabasas, iš tikrųjų apsigyveno Auksinio raktelio name. Jis irgi, galima sakyti, buvo lėlininkas, bet iš realaus gyvenimo, eida-

mas jo pėdsakais patekau į pasaulį, kur pasakos baigiasi, o laimingą pabaigą nutraukia staigių šūvių pliūpsniai.

Į šiaurę nuo Derebasovskajos gatvės, vis dar gausu puošnių XVIII a. pabaigos fasadų, bet elegancija blanksta: šitie prancūzų suprojektuoti pastatai aiškiai buvo apleisti jau sovietų laikais, kai miestas dar nebuvo nugrimzdęs į gangsteriško kapitalizmo klampynę. Astaškinoje, mažoje ramioje gatvelėje, užeinu į „Garų vonias Nr. 4“. Eksterjeras kuklus, bet gyventojai viršuje papuošė vidinį kiemą kabančiais krepšiais. Sodriai žalia spalva nudažyti laipteliai kiemo gale veda į rusišką pirtį antrame aukšte. Bet eidamas į pirtį ant grindų pamatau kelias puokštes šviežių gėlių. Prie sienos viršum jų pritvirtintos dvi graviruotos lentelės – pirmoji su išgraviruotu elegantiško, penktąją dešimtį įpusėjusio vyro trumpai kirptais plaukais, vilkinčio švarku ant sportinių marškinėlių, atvaizdu; antrojoje išgraviruotas eilėraštis, parašytas jo artimiausių draugų, kai jis, Viktoras Kulivaras-Karabasas, krito čia pakirstas devyniolikos kulkų, paleistų iš nežinomo samdyto žudiko pusiau automatinio ginklo:

Kulivarui
Viktorui Pavlovičiui
Jūsų amžinam ir šventam atminimui, Karabase!
1997 m. balandžio 21-oji

Liūdną valandą lanko kapą
senutės, draugai ir šeima
prie cerkvukės atgulė atilsio
Viktoras Pavlovičius, mūsų gerasis Karabasas.

Tarp gėlių prikišta banknotų. Tai, kad pinigai guli viešoje vietoje ir niekas jų neliečia, rodo gilią pagarbą jų mirusiam gavėjui, nes Odesoje skurdas verte veria akį, elgetų daug.

Odesos gyventojai nuo seno įpratę romantizuoti savo miestą ir jo žmones. Šio pagarsėjusio saviironišku, beveik šveikišku humoru miesto atitikmuo Britanijoje būtų Liverpulis. Įkurtas tik kiek daugiau kaip prieš du šimtmečius, šis Juodosios jūros perlas turi audringą istoriją, kurioje nusikalstamumą, politiką ir džiaugsmingą palaidumą visada dar labiau pakaitindavo gausūs būriai keliaujančių gyventojų: jūreiviai, politiniai pabėgėliai ir pelno besivaikantys nuotykių ieškotojai. Be to, dar visai neseniai Odesa buvo etniškai margiausias iš visų rusakalbių miestų. Kol Odesos žydai nepabėgo nuo artėjančios Ašiai priklausiusios Rumunijos kariuomenės, jie sudarė 30 procentų miesto gyventojų. Dauguma tų, kurie pasiliko, buvo iššudyti. Bet kaip ir žydai gimiringame Salonikų uoste šiaurės Graikijoje, jie neatitiko Rytų Europos žydų kaip vargingų kaimo gyventojų ar klestinčių verslininkų stereotipo. Jie sudarė didžiąją dalį Odesos darbininkų klasės, iš kurios kilo miesto legendinė kriminalinė bendruomenė; jos formavimąsi XX a. pradžioje savo istorijose aprašė didysis Isaacas Babelis.

Nors ir ne žydas, Karabasas tobulai tiko vietos kriminalinio stabo vaidmeniui – ir kuo daugiau aš kalbėjau su įvairiausių tautybių Odesos gyventojais, tuo labiau tvirtėjo mano įsitikinimas, kad jis iš tikrųjų buvo didvyriškas gangsteris, kuris užkirto kelią socialiniam žlugimui ir savivalei.

Jokiame kitame posovietiniame mieste banditai neturėjo tokio didelio gyventojų palaikymo ir nevaldė taip efektyviai, kaip Karabasas Odesoje. Bet jo svarbiausias instrumentas buvo ne smurtas, o pasitikėjimas. „Jis buvo vietinis berniokas ir pašėlusiai didžiavosi Odesa, – ginčijosi Levas Zverevas, labdaros ir socialinis darbuotojas. – Jis palaikė tvarką. Daugiausia problemų dėl narkotikų, pavyzdžiui, kildavo miesto dalyje, kurią mes vadiname Palermu, nes ten labai smarkiai pasireiškia nusikalstamumas. Karabasas leido platintojams veikti Palerme, bet neleido plėtoti prekybos kitose

miesto dalyse. Jis buvo pasiryžęs neleisti plisti narkotikų vartojimui šiame mieste."

Kai Ukrainą, paskelbusią nepriklausomybę nuo Sovietų Sąjungos 1991 m., apėmė ekonominis nuosmūkis ir chaosas, Odesa patyrė smarkų socialinį priepuolį, o finansavimas iš Kijevo smarkiai sumažėjo. Mieste ir ypač uoste bei naftos terminale prie Potiomkino laiptų siautėjant grobuonims, Karabasas išdrįso įtvirtinti savo valdžią. Pasitelkdamas brigadų sistemą, panašią į tą, kurią naudoja Solncevo brolija Maskvoje, Karabasas nustatė kai kurias pagrindines taisykles, kurias buvo pavojinga pažeisti. Man buvo nelengva įtikinti Odesos nusikaltėlių pasaulio narius kalbėti – kartais jie atrodė uždaresni negu sovietų biurokratai. Bet galų gale jie sutiko bendrauti su manim – su griežčiausio anonimiškumo sąlyga. Jų nuomonė apie Karabasą šiek tiek skyrėsi nuo civilių požiūrio. „Jis buvo principo žmogus, – sakė man vienas įtakingas mafiozas, – retai nešiodavosi ginklą ir dažnai vaikščiodavo be asmens sargybinių. Smurtas, jo požiūriu, buvo paskutinė reketininko priemonė. Kadangi mes visi jį pripažinome kaip autoritetą, doną, net žmonės, kurie nedirbo su juo, tokie kaip aš, smurto lygis Odesoje buvo daug žemesni nęgu kituose Ukrainos ir Rusijos miestuose."

„Visos Karabaso saugomos firmos, o jų buvo daug, didžiavosi jo globa, – paaiškino vienas vietos verslininkas. – Tai buvo saugumo garantija ir apsaugodavo ne tik nuo išorinių smurtaujančių reketininkų užpuolimų, bet ir labai dažnai nuo valdžios institucijų priekabių. Be to, jis buvo savotiškas miesto arbitras ir atlikdavo teisėjo funkcijas komerciniuose ginčuose tarp įvairių „struktūrų". Jo paslaugos kainavo firmoms dešimtadalį jų grynojo pelno. Išmokos vykdavo kas mėnesį – net jeigu nebuvo reikalo naudotis jo paslaugomis. Ir niekam niekada neateidavo į galvą bandyti jį apgauti ar ką nors nuo jo slėpti. Tai buvo neįsivaizduojamas dalykas. Jeigu kažkas turėjo problemų, tarkim, su mokesčių inspekcija, jis galėjo ne tik

sumažinti ar atidėti duoklę, bet ir apskritai nurašyti skolą. „Kam pjauti žąsį, kuri deda auksinius kiaušinius?“ – mėgdavo sakyti jis.“

Bet Odesa net ramiausiais laikais tarsi nenugalimas magnetas traukė nusikalstamumą ir korupciją. Nors Karabaso valdymas buvo švelnus, per miestą ėjo visos įmanomos kontrabandos srautai. Kaip uostas ji buvo neteisėto žmonių gabenimo centras. „Atidarę konteinerius mes rasdavome šimtus žmonių, sugrūstų į juos, – pasakojo vienas buvęs miesto muitininkas. – Smarvė būdavo neapsakoma, nes kartais jie būdavo uždaryti juose daugelį savaičių be tualeto, dažnai rasdavome ir pūvančių lavonų.“ Kai migruojantys juodadarbiai iš Azijos, kurie išgyvendavo kelionę, keliaudavo toliau į Lenkiją, tikėdamiesi nelegaliai pereiti Europos Sąjungos sieną, jų vietą konteineriuose užimdavo moterys iš Ukrainos, Baltarusijos ir Moldovos, gabenamos iš Odesos į Viduriniųjų Rytų ir Europos viešnamius.

Karabaso žlugimą veikiausiai nulėmė nafta. Odesa ir Iličivskas, įsikūręs už dešimties mylių nuo Odesos, yra svarbiausi rusiškos naftos eksporto terminalai. Komunizmo laikais čia buvo sukoncentruota didžioji dalis Sovietų Sąjungos naftos perdirbimo fabrikų. Labai mažai tikėtina, kad Rusija kada nors leis tokiam nepatogiam menkniekiui kaip Ukrainos nepriklausomybė užkirsti jai prieigą prie šių įrenginių. Bendra miesto ekonominė ir politinė kontrolė gali būti paversta milijardais dolerių, ypač kai prezidento Putino užsienio politika grindžiama Rusijos įtakos globalinėje energijos pramonėje stiprinimu. Maskva tikrai neketina leisti Ukrainai plėtoti jos uosto ir naftos perdirbimo sistemos, nepriklausomos nuo jos pačios politikos tikslų.

Rusija surado lankstų partnerį Leonidą Kučmą. Tačiau Odesos meras Eduardas Gurvicas nebuvo toks nuolaidus. Gurvicas, energingas verslininkas, puoselėjęs grandiozinius uosto atnaujinimo planus, palaikė planą transformuoti Odesos sritį ir padaryti ją ne vien Rusijos naftos eksportuotoja, bet ir Kaspijos ir Viduriniųjų Rytų

naftos importuotoja, kuri paskui galėtų tą naftą tiekti vamzdynu į Lenkiją ir Europos Sąjungą. Norint įgyvendinti šį sumanymą, reikėjo statyti milžinišką naują terminalą į pietus nuo Odesos, kuris (skirtingai nei Odesos) galėtų ne tik eksportuoti, bet ir importuoti naftą, taip išvaduodamas Ukrainą nuo per didelės priklausomybės nuo Rusijos naftos.

Tarp mero Gurvico ir Karabaso retkarčiais kildavo trintis, bet apskritai jų tikslai Odesos atžvilgiu sutapo. „Kai čečėnai pirmą kartą pabandė užgrobti naftos pramonės kontrolę, Odesos verslininkai kreipėsi į Karabasą, – pasakoja vienas vietos mafiozas, – ir Karabaso pozicija buvo aiški: „Maskvoje tegu tvarkosi maskviečiai, Čečėnijoje – čečėnai. Odesa priklauso Odesos gyventojams." Ir jis neleido jiems įeiti į rinką.

Gal Karabaso elgesį ir galima pavadinti didvyrišku, bet jis buvo naivus, teigia Leonidas Kapeliušnis, municipalinis aktyvistas, gerai pažinojęs ir Gurvicą, ir Karabasą. „Karabasas turėjo kvailą įsitikinimą, dėl kurio ir žuvo, – sako jis. – Jis tikėjo nacionaliniu organizuotu nusikalstamumu ir atmetė mintį apie daugiašalį organizuotą nusikalstamumą. Tai ir pražudė jį – visos įmanomos jėgos Ukrainoje ir užsienyje norėjo kontroliuoti naftos verslą, todėl Karabasas ir jo Odesos patriotrizmas buvo pasmerkti."

Viktoro Kulivaro-Karabaso nužudymas 1997 m. balandį sukėlė seriją kruvinų politinių žmogžudysčių ir visus metus trukusius gaujų karus, nes įvairūs mafijos padaliniai ėmė kovoti tarpusavy dėl didžiulės teritorijos, kurią kontroliavo Karabasas. Išgirdęs žinią apie Karabaso žūtį meras Gurvicas pasisuko į Kapeliušnį ir pasakė: „Odesa dar nesupranta, koks žmogus buvo nužudytas. Ir kokios bus to pasekmės." Žudikai atėmė iš Odesos vienintelį pajėgų užtikrinti tvarką mieste – ir tai buvo absoliuti tiesa. „Žuvus Karabasui, trečia jėga įsiliejo į žaidimą, – aiškina vienas išėjęs į pensiją detektyvas, atsisakęs atskleisti savo tapatybę. Trečia jėga jis vadino bauginančią

gangsterių, buvusių komunistų, oligarchų, karinės žvalgybos ir KGB sąjungą, su kuria net Darthas Vadaras ne iš karto ryžtųsi susigrumti. Patį Gurvicą tuo laikotarpiu taip pat du kartus buvo kėsintasi nužudyti, bet, nepaisant plataus masto bauginimo, jis buvo perrinktas 1998 m. vasarį, nors netrukus prarado postą įsikišus Kirovgrado, miesto, esančio už šimtų mylių nuo Odesos, teismui, kuris neturėjo jokios jurisdikcijos Odesos savivaldybei. Tačiau Leonidas Kučma palankiai sutiko teismo sprendimą.

Ukrainos oligarchų ir Rusijos pramoninio ir politinio elito pasitenkinimui per kelerius kitus metus Kučmos privilegijuota terminalų ir Odesos srities uostų strategija buvo vykdoma be pasipriešinimo.

Per dešimt valdžioje praleistų metų Leonidas Kučma visiškai kriminalizavo Ukrainos vyriausybę ir valstybines institucijas. Dauguma žmonių, savaime suprantama, sieja organizuotą nusikalstamumą su narkotikais, prostitucija, prekyba žmonėmis ir panašia veikla. Bet didžiausi Rusijos ir Ukrainos bosai suprato, kad norint žertis iš tikrųjų didelius pinigus, reikia investuoti kapitalą į du „legalius“ verslus – energetiką ir ginklus. Valstybiniai ir kriminaliniai elementai sėkmingai sudarė sandėrį dėl ginklų tiekimo į Jugoslaviją; Odesoje mūšis dėl naftos eksporto suskaldė miestą į dvi dalis. Karabaso mirtis parodė, kad net mafija negali atsilaikyti, kai valstybė visu pajėgumu įsitraukia į tarptautinę korupciją ir nusikalstamumą.

Tačiau neteisėta prekyba ginklais prasidėjo valdant kitam prezidentui. 1991 m. pabaigoje tuometinis Ukrainos prezidentas Leonidas Kravčiukas paskelbė kūriąs komercinį Gynybos ministerijos skyrių, kurio pagrindinis tikslas buvo paversti didžiules Ukrainos paveldėtų sovietų armijos ginklų atsargas grynaisiais pinigais. Neilgai trukus viena Odesos kompanija „Global Technology Inc.“ (GTI) pasiuntė „Jadran Express“ (nors pavadinimas kroatiškas, tai buvo Nigerijoje registruotas laivas) pilnais ginklų triumais į buvusią Jugoslaviją, pažeisdama JT ginklų embargą. Žinant, kaip dažnai

deklaruojamas rusų ir ukrainiečių solidarumas su jų stačiatikiais broliais slavais – serbais, tiesiog stebėtina, kiek Rusijos ir Ukrainos gyventojų ir kompanijų buvo užsiėmę ginklų tiekimu kroatams, Bosnijos gyventojams ir albanams. Bet kaip pamatysime, daugiausia pasiuntinių į Ukrainą parvežti ginklų siuntė Afrikos valstybės ir grupuotės.

Kaip ir visos pagrindinės žmogžudystės buvusioje Sovietų Sąjungoje, Karabaso nužudymas lieka visiškai neišaiškintas. Šiokių tokių minčių apie tai, kas pasiuntė samdytus žudikus, teikia 1998 m. vasarį įvykdytas pasikėsinimas į Leonidą Kapeliušnį, tuomet buvusį miesto rinkimų komisijos pirmininku. Iš automobilio išlipo trys vyrai, apšaudė Kapeliušnį ir paliko gulėti be sąmonės. „Prieš prarasdamas sąmonę, – niūriai pasakojo man Kapeliušnis, – aš bent jau įsidėmėjau, kad automobilis buvo registruotas Padniestrėje."

Odesa yra tik už šešiasdešimt mylių nuo Moldovos Padniestrės Respublikos sienos, ši vieta puikiausiai tinka Tintino nuotykiams. Plona teritorijos atplaiša yra tikrų tikriausia gangsteriška valstybė, kur sprunka dauguma nusikaltėlių, atlikę savo misiją Odesoje. Ši problema egzistuoja nuo to laiko, kai Padniestrės valdžios institucijos 1990 m. paskelbė nepriklausomybę nuo Moldovos, sukeldamos kruviną purviną mažą karą, kuris truko dvejus metus.

Per konfliktą su Moldova Padniestrė atsilaikė didžia dalimi todėl, kad jos teritorijoje buvo Rusijos 14-oji armija ir jos galingas rezervinės ginkluotės arsenalas, kuriame buvo visko: nuo pistoletų iki tankų ir nemažų raketų „žemė–oras" – iš viso keturiasdešimt du tūkstančiai vienetų atsargų. Žlugus Sovietų Sąjungai, 14-ąją armiją Padniestrėje nuo tėvynės Rusijos atskyrė nepriklausomybę paskelbusi Ukraina. 14-oji armija galėjo organizuoti savo sugrįžimą, bet vis dėlto nutarė pasilikti Padniestrėje kaip „taikos palaikymo jėga". Bet nors ši galinga kovinė jėga faktiškai palaikė respublikos atsiskyrimą, Rusija (kaip ir visos kitos pasaulio šalys) atsisakė pripažinti

Padniestrę – tai valstybė parijas. Nuo tada Padniestrės prezidentas Igoris Smirnovas, buvęs vienos gamyklos sostinėje Tiraspolyje „raudonasis direktorius“, rėmėsi būreliu KGB pareigūnų, oligarchų ir nebūdingai atlaidžiu „Gazprom“ požiūriu į didžiulę Padniestrės skolą.

Kai Pavelas Ciobanu lydi mane iki savo audi, pastebiu, kad jis apsirengęs tokiu pat stiliumi kaip ir Karabasas – juodas švarkas ant juodų sportinių marškinėlių. Dangus tamsėja, kai rudens pabaigoje mes lekiame iš Kišiniovo, Moldovos sostinės, link Tiraspolio, Padniestrės sostinės. Aš instinktyviai suspaudžiu savo piniginę. Kai prieš tris dienas važiavau per Padniestrę, ją penkiasdešimčia dolerių palengvino pasieniečiai – jie uždarė mane į neteisėtą areštinę ir laikė ten, kol nesusiprotėjau. „Įprastas dalykas“, – linksmai patikino mane diplomatai Kišiniove.

Bet kaip Moldovos futbolo asociacijos vadovas ponas Ciobanu yra laukiamas svečias Tiraspolyje ir tie patys pasieniečiai, kurie anksčiau apiplėšė mane, dabar greitai mus praleido pataikaujančiai pasveikinę ir net nežvilgtelėję į mūsų pasus. Ciobanu veža mane į pačias neįtikimiausias Europos aukščiausios lygos futbolo rungtynes – Tiraspolio „Šerif“ ir Kišiniovo „Zimbru“ susitikimą.

Nors Padniestrės pasienyje renkamos kriminalinės rinkliavos, jis dar veikia kaip laiko mašina. Kai įvažiuoji į Tiraspolį, nuo postamento priešais parlamento pastatą tau kelią rodo Leninas, o šūkiai primena žmonėms, kad „Mūsų jėga – vienybė.“ Mes iš tikrųjų grįžome į Sovietų Sąjungą ir pilkomis gatvėmis kėblinančių žmonių veidai čia paženklinti nepamirštamo sovietinio nuobodulio ir išsekimo derinio. Ši socialinio anachronizmo vizija padvigubina nustebimą, kuris apima, kai pamatai nuostabią futbolo klubo „Šerif“ būstinę.

„Šerif“ kompleksas turi du didelius futbolo stadionus, areną, gavusią licenciją rengti tarptautines bet kokios vidaus sporto šakos

rungtynes, penkių aikštelių mokomąjį poligoną, sporto akademiją ir viešbutį, restoraną, barą. Jis yra nuolatos nuomojamas pajėgiausioms Kijevo ir Maskvos komandoms. Iš UEFA, Europos futbolo vadovybės, sužinojau, kad jame yra vienintelis stadionas Europoje, kuris „atitinka visus iki vieno saugumo ir saugos reikalavimus". Kaip ilgametis futbolo aistruolis galiu prisiekti, kad niekur kitur Rytų Europoje nemačiau tokio rafinuoto treniruočių ir žaidimo komplekso. Tiems Padniestrės gyventojams, kurie turi ir laiko, ir pinigų pašvaistyti (nors tai gana reta žmonių veislė), pirmame aukšte įrengtas net „Mercedes" automobilių salonas.

1997 m. Viktoras Gusanas nusprendė panaudoti savo turtą kurti futbolo klubui, kuris galėtų patekti į baigiamuosius Čempionų lygos – Europos sporto laimėjimų zenito – etapus. Buvęs Tiraspolio milicijos viršininko pavaduotojas, gyvenęs turiningą ir įvairų gyvenimą, Gusanas paskutinio XX a. dešimtmečio pradžioje sėkmingai ėmėsi verslo. Akivaizdu, kad jis ir pats nepaprastai sumanus žmogus, bet Gusanui iškilti veikiausiai padėjo draugystė su Vladimiru Smirnovu. Laikomas „Šerif" futbolo klubo didžiausiu aistruoliu Smirnovas turbūt dėjo daug pastangų apsišaukėlės Padniestrės respublikos vyriausybei įtikinti statyti stadionų kompleksą ir kurti komandą. Galų gale Padniestrės metinis biudžetas nesiekia net 250 milijonų dolerių, o stadionas kainavo apytiksliai 180 milijonų dolerių. Bet reikalas tas, kad ponas Smirnovas yra ir Padniestrės muitinės departamento vadovas, be to, prezidento Igorio Smirnovo sūnus.

Bet net prezidento ir Komunistų partijos galybė negalėjo įveikti antrosios kliūties, su kuria susidūrė futbolo klubas „Šerif". Norėdamas dalyvauti futbolo rungtynėse „Šerif" turėjo priklausyti šaliai, kuri yra pripažinta UEFA narė. O nuo tų laikų, kai Padniestrės valdžios institucijos paskelbė nepriklausomybę nuo Moldovos, Tiraspolis, Padniestrės sostinė, buvo pašalintas iš UEFA.

Ką Padniestrė galėjo padaryti, kad padėtų futbolo klubui „Šerif“ patekti į varžybas? Ji išleido krūvą pinigų stadionų komplekso statybai ir nupirko keletą puikių žaidėjų iš Afrikos, Balkanų ir Rusijos, kad suformuotų padorią pagal regioninius standartus komandą.

O Moldovos futbolo federacija, savaime suprantama, buvo pripažinta UEFA. Sandėris buvo sudarytas. Nors Padniestrė atsisako palaikyti bet kokius oficialius ryšius su Moldova, futbole ji pripažįsta Kišiniovo suverenitetą. Per futbolą Kišiniovo vyriausybė turi šiokią tokią, nors ir labai silpną, įtaką Tiraspolio vyriausybei. Futbolo klubas „Šerif“ lengvai laimi Moldovos lygą kiekvieną sezoną. Kaip Moldovos ir Padniestrės „Chelsea“ analogas, jis gali nupirkti geresnius žaidėjus negu visos kitos komandos kartu sudėtos, todėl gali žaisti Europos čempionų lygos atrankas varžybose.

Savaime suprantama, žinant visa tai, neišvengiamai kyla klausimas: iš kur futbolo klubas „Šerif“ gauna tiek pinigų? Tiraspolyje stulbina ne tik „Šerif“ stadionas, bet ir tai, kiek daug „Western Union“ ženklų kaba virš parduotuvių. Pereinamosiose šalyse ir besivystančiose šalyse toks „Western Union“ paplitimas reiškia tik viena – gausią emigraciją į labiau ekonomiškai išsivysčiusius kraštus. Bet aš abejoju, kad dar kur nors pasaulyje emigracija pasiekė tokį mastą. Grigorijus Volovojus kalba pašaipiai monotoniškai. Jis yra *Novaja gazeta* redaktorius ir vienas iš nedaugelio žmonių, kurie drįsta kelti balsą Padniestrės gyvame gulage. „Devintojo dešimtmečio pradžioje gyventojų buvo 750 000. Dabar yra apytiksliai 450 000. Taigi, čia liko apytiksliai 150 000 įgalių darbingo amžiaus žmonių.“

Nors stadionas gundantis, per praėjusį dešimtmetį beveik pusė Padniestrės gyventojų išvyko ieškoti laimės užsienyje. Pasivaikščiojus po Tiraspolio gatves visiškai akivaizdu, kad niekam pernelyg nenubyra nuo „Šerif“.

O štai „Šerif“ nuo žmonių nubyra. Be futbolo klubo, „Šerif“ priklauso didžiausias prekybos centrų tinklas Padniestrėje, taip pat visos iki vienos fiksuotojo ir mobiliojo ryšio telefono linijos šalyje (iš jų 2002 m. jis uždirbo 2 milijonus dolerių). Nors Rusija drovisi pripažinti Padniestrę, „Gazprom“ daugiau kaip dešimtmetį subsidijuoja dujų tiekimą į jos teritoriją už 50 milijonų per metus. O „Itera“, Floridoje įsikūrusi kompanija, įtariama ryšiais su Solncevo brolija, yra stambi metalurgijos fabriko Ribnicoje, pagrindinio Padniestrės eksportuotojo, akcininkė.

Tikriausiai paprieštarausite, kad ir viso to nepakanka finansuoti futbolo klubui „Šerif“ ir stadionui. O prisimenate tas rusiškų ginklų atsargas? Ir dvi ar tris gamyklas, kurios nekontroliuojamos gamina ginklus? Iš Padniestrės per Odesą jos tiekia savo produkciją į karo pasaulius: Kaukazą, Centrinę Aziją, Viduriniuosius Rytus, Vakarų ir Centrinę Afriką.

Retkarčiais prezidentas Putinas patiria sąžinės graužatį dėl Padniestrės. „Gal jau metas uždaryti tą juodąją skylę“, – pasakė jis Georgijui Purvanovui, kai Bulgarijos prezidentas maldavo Putiną užkirsti kelią nusikalstamumo lavai, kuri teka iš Padniestrės ir plinta po kaimynines šalis. Bulgariją įvairios grupės naudoja kaip svarbų ginklų kontrabandos iš Ukrainos ir Padniestrės organizacinį punktą ir Purvanovui, suprantama, tokia padėtis kelia susirūpinimą, nes ji kenkia jo šalies įvaizdžiui.

Bet Putinas pasvarstęs galiausiai nusprendė palikti šią juodąją skylę. Prieš kelerius metus rusai sutiko leisti tarptautinei agentūrai prižiūrėti 14-osios ginklų pervežimą į Rusiją. Dabar, kai rašoma ši knyga, pusė jų jau grąžinta. „Žinoma, – sakė vienas Vakarų žvalgybos pareigūnas, – mes nežinome, kiek jų grįžo į Rusiją ir kiek atsidūrė kažkur kitur.“ Vakarų vyriausybėms ypač didelį susirūpinimą kelia rusų raketų žemė–oras „Igla“ nutekėjimas. 2003 m. gruodį 320 vienetų šitų ginklų buvo išgabenti į Rusiją, bet pradiniame

apyraše buvo įrašytos 394 raketos. Kažkur pasaulyje, nežinia kieno rankose, yra septyniasdešimt keturios labai tikslios raketos, kurios gali numušti „747“. Kiekviena jų kainuoja apytiksliai 50 tūkstančių dolerių. „Padniestrėje yra tiek ginklų, kad galima aprūpinti visą kariuomenę, – sakė pareigūnas. – Jų vertė siekia milijonus dolerių ir jie kelia mirtiną pavojų.“

Padniestrė yra mažytė – Rod Ailando dydžio. Bet ji daro neigiamą poveikį daugybei pasaulio šalių. Jos nusikalstamas sienos režimas daro žalą ir Ukrainai, ir Moldovai. Štai kodėl netrukus po Oranžinės revoliucijos naujoji Ukrainos vyriausybė atkreipė dėmesį į šią problemą. „Jeigu siena bus patikimai saugoma, neteisėta valdžia Padniestrėje netrukus praras ekonominį savo egzistavimo pagrindą“, – pasakė užsienio reikalų ministras Borisas Tarasiukas 2005 m. birželį. Kaltindamas buvusį prezidentą Kučma bendrininkavus, Tarasiukas tęsė: „Buvusi vyriausybė naudojo Padniestrę kaip pradinę atramą kontrabandai, nes pinigai pirmiausia tekėjo į Kijevą. Dabar situacija pasikeitė. Ukraina nebesuinteresuota, kad jos pasienyje egzistuotų „juodoji skylė“ ir nesiekia išnaudoti konflikto šioje kaimyninėje valstybėje.“

Borisas Tarasiukas buvo užsienio reikalų ministras vos kelis mėnesius, kol pirmoji Oranžinė vyriausybė sugriuvo dėl abipusių kaltinimų maišaties ir blogėjančios ekonominės padėties, kurią nemaža dalimi sukėlė Maskvos uždėtos „energetinės sankcijos“. Vienas nuovokus Padniestrės analitikas išreiškė nuomonę, kad Maskvos gebėjimas daryti politinę įtaką „artimajam užsieniui“ (ir palaikyti nusikalstamus režimus, tokius kaip Tiraspolio) sustiprėjo nuo to laiko, kai prezidentas Putinas sustiprino savo kontrolę Rusijos energetikai, siekdamas panaudoti ją kaip priemonę rusų užsienio politikai vykdyti. „Kadangi Europos Sąjunga yra energetiškai priklausoma nuo Rusijos Federacijos, nes 60 procentų energijos išteklių gauna kaip tik iš jos, ir turi aukštesnių prioritetų savo darbotvarkėje negu

konfliktų sprendimas, – rašo minėtasis analitikas, – perspektyvos rimčiau pažaboti Rusiją yra nerealios.“

Moldovos futbolo asociacijos vadovas Pavelas Ciobanu yra, griežtai kalbant, neutralus, kai sprendžia svarbių rungtynių tarp „Šerif“ ir „Zimbru“ reikalus. Bet jis šypsosi, kai mes grįžtame į Kišiniovą po įtikinančios rezultatu trys–nulis „Šerif“ pergalės (tai dešimtoji pergalė iš dešimties rungtynių šį sezoną). „Gusano tikslas yra išvesti „Šerif“ į svarbiausius Europos taurės turnyrus, – aiškina jis man. – Manau, kad po poros metų mes jį pasieksime.“ Tai išties drąsus siekis, ypač atsižvelgiant į menką susidomėjimą – į rungtynes, kurios laikomos svarbiausiomis šį sezoną, susirinko tik 4000 aistruolių grandioziniame stadione, kuriame gali tilpti penkis kartus daugiau žiūrovų. „Ponas Gusanas šiandien yra labai laimingas. Šiandien jo gimimo diena, jis ėjo į medžioklę ir nušovė laukinį kuilį. O paskui nugalėjo rezultatu 3–0. Jis labai daug daro Moldovos futbolo labui.“

ANTRA DALIS

AUKSAS, PINIGAI, DEIMANTAI IR BANKAI

Liudmilos Balbinovos kelionė
Sekso vergių gabenimo iš buvusios Sovietų Sąjungos į Viduriniuosius Rytus maršrutas (Padniestrė su sostine Tiraspoliu yra siaurutis žemės ruoželis, besidriekiantis tarp rytinių Moldovos ir Ukrainos sienų).

5
Alija

Siena tarp Izraelio ir Egipto vos pastebima. Žiūrėdamas į plonytės vielos tvorą, skiriančią Negevo dykumą nuo šiaurės Sinajaus, stebiuosi, kodėl šalis, taip besirūpinanti saugumu kaip Izraelis, taip menkai saugo prieigą iš arabų žemių į savo teritoriją. Policija patikina mane reguliariai patruliuojanti sieną, bet važiuodamas iš šiaurinės pusės į pietų Gazos ruožo galą nematau nė gyvos dvasios.

Tai yra tol, kol apytiksliai už dviejų šimtų jardų prieš mane didingai iškyla dviejų kupranugarių galvos. Jie traukia iš Egipto į Izraelį, vedami keturių jaunų paauglių grupės: dviejų vadeliotojų ir dviejų vedlių. Kupranugarių kupros apkrautos kontrabandinėmis prekėmis, labiausiai tikėtina, kad cigaretėmis ar narkotikais – kroviniais, kurie yra pagrindinis šių pasienio prekybininkų pragyvenimo šaltinis. Pamatę mano automobilį berniukai išsigąsta ir skubiai paragina didžiuosius gyvulius; šie lekia kažkokio pikapo link ir netrukus vilnytas Negevas praryja visus tris – raitelius, pikapą ir kupranugarius.

Izraelio valstybės akimis jie yra nusikaltėliai, tačiau vis dėlto šitie kontrabandininkai neša klajokliškos tradicijos, beveik užgesusios tarp Negevo beduinų, fakelą. Tiksliau, tradicija tebegyvuoja, bet iškraipyta. 1948 m. įkūrus Izraelį, 90 procentų šitų beduinų vertėsi klajokliškomis arba pusiau klajokliškomis ekonominės veiklos rūšimis – beveik visiškai kaimiškomis. Tačiau nuo to laiko Izraelis įvairiomis priemonėmis, geruoju ir piktuoju suvarė apytikriai

100 tūkstančių beduinų iš visų Negevo pusių į septynias miestiškas gyvenvietes dykumos šiaurės vakarų dalyje. Dėl to statistika iš esmės pasikeitė – 90 procentų dabar dirba mažai mokamus darbus tokiose pramonės šakose kaip statyba ar augančiame, nors ir nualintame, visuomeniniame sektoriuje. O didelė dalis iš tų 10 procentų beduinų, kurie nedirba, dabar verčiasi kontrabanda (ūkininkavimas, teikiantis tik minimalių pragyvenimo išteklių, ne konkurentas šiai pelningai veiklai).

Izraelis gali mobilizuoti didžiulius pagal regioninius standartus saugumo išteklius, bet jie nėra beribiai. Taigi, beduinų ūkininkai, pasitelkę savo neprilygstamas dykumos vietovių žinias, sėkmingai įvaldė naują veiklos sritį – tapo svarbiais sraigteliais neteisėtų prekių ir paslaugų tiekimo Izraelio vartotojams pramonėje.

Daugelio gentiškai organizuotų bendruomenių, XX a. antrojoje pusėje užmezgusių kontaktus su šiuolaikine valstybe, tradicinė gyvensena nunyko ir mirė. Beduinai yra ryškus pavyzdys. Kaip bušmenai Pietų Afrikoje, vietiniai Vakarų Iriano gyventojai ar Arkties inuitai, Negevo beduinai išsaugojo galingą kultūrinę atmintį, kuri niekaip nebesiejama su gyvenimo socialinėmis ir ekonominėmis sąlygomis. Kaip galima būti klajokliu dykumoje, kurioje įsikūrę didžiuliai privatūs ūkiai, tokie, kokie priklausė Arieliui Sharonui? Pasekmės vienodos visur pasaulyje – vietinės bendruomenės kenčia dėl palyginti aukšto gimstamumo, vaikų mirtingumo ir neraštingumo lygio.

Taigi, jauni beduinai kontrabandininkai, kupranugarių vadeliotojai ir vedliai, kursto gestančią savo tautos kolektyvinės atminties liepsną. Kontrabandininko veikla tikrai įdomesnė ir įvairesnė negu bet koks darbas, kurį galima rasti gyvenvietėse, ir skatina toliau palaikyti ryšius su pusbroliais anapus sienos, Sinajuje. Šis verslas plečiasi, kaip liudija plintantis piktnaudžiavimas narkotikais tarp beduinų. Bendruomenės, iš kurių yra kilę narkotikų

kontrabandininkai – pavyzdžiui, albanai, beduinai ar tadžikai, – paprastai pačios kenčia nuo didelio chroniško piktnaudžiavimo narkotikais. Bet vešliausiai neteisėto Negevo verslo sektoriaus daigai plinta ne beduinų bendruomenėje, bet imigrantų grupėje, kurios pirmieji atstovai Izraelyje pasirodė tik prieš penkiolika metų, – rusų bendrijoje.

Kai Sovietų Sąjunga žlugo ir jos teritorijoje susikūrusių valstybių ekonomika pašlijo, didžiajai gyventojų daugumai ateitis atrodė ir gąsdinanti, ir abejotina. Gangsteriškas kapitalizmas šiurpino net maskviečius, o ką jau kalbėti apie paprastus žmones, kurie gyveno periferijoje, pavyzdžiui, Kaukaze, kur dėl karų, pilietinių konfliktų ir atviro banditų siautėjimo pasidarė pavojinga net patenkinti kasdieniškus poreikius – tarkim, nueiti nusipirkti bakalėjos prekių.

Vieną šaltą 1991 m. žiemos vakarą dokumentinių kino filmų kūrėjas Aleksandras Gentelevas skubėjo iš darbo namo. Machačkala, Dagestano sostinė, kur jis gyveno, garsėjusi kaip laukinė vieta, pateisino savo reputaciją. Jis vis dar negalėjo nusiraminti – prieš dvidešimt keturias valandas buvo nužudytas jo geras draugas, metęs gydytojo darbą ir pasinėręs į vietinės politikos sūkurį. „Kai jis sėdosi į savo automobilį, jie pradėjo šaudyti iš abiejų pusių. Jie peršovė jį šešiasdešimt kartų, – prisimena Gentelevas. – Maniau, kad kėsintis į mane jiems nėra priežasčių. Bet buvau neteisus."

Po dviejų dienų jie atėjo pasiimti jo gyvybės. Bet Gentelevui pasisekė. „Tą vakarą man labai pasisekė, – pasakojo jis man vienoje Tel Avivo kavinėje. – Dėl dviejų priežasčių: pirmiausia, smarkiai sirgau gripu ir buvau labai šiltai apsirengęs, antra, buvau ką tik gavęs atlyginimą už darbą. Tais laikais infliacija šuoliavo pašėlusiais tempais, taigi, gavau didžiulį, storą banknotų pluoštą." Iš šešėlio žengė pora ginkluotų nusikaltėlių ir pradėjo šaudyti. „Šūvis parbloškė mane ant žemės, aš praradau sąmonę, bet grynieji pinigai sušvelnino į širdį nutaikytos kulkos smūgį ir ji neprasiskverbė į mano kūną!"

Tačiau jis vis tiek buvo labai rimtai sužeistas. „Kai gulėjau ligoninėje Machačkaloje, buvau įspėtas, kad jie sugrįš, – sakė jis. – Aš net nežinojau, kas tie „jie“, todėl paprašiau brolio išvežti į Maskvą mano šeimą, paskui ir mane. Tada mano žmona pasakė: „Gana! To jau per daug! Mes ten nebegrįšime!“ Laimei, Aleksandras buvo žydas.

Išskyrus tuos laikus, kai Staliną prieš pat jo mirtį apsėdo aršus antisemitizmo demonas, žydų padėtis pokario Sovietų Sąjungoje nebuvo daug blogesnė negu kitų tautybių atstovų. Žydų profesinės ambicijos dažnai būdavo ribojamos smarkiau negu slavų ir kitų tautinių mažumų, bet daugeliu atžvilgių visos tautos Sovietų Sąjungoje patyrė vienodą priespaudą.

Bet pradedant 1989 m. buvusios Sovietų Sąjungos žydai džiaugėsi viena vertinga išskirtine privilegija – jie turėjo teisę gauti Izraelio pilietybę ir ištrūkti iš Baltarusijos, Kaukazo, Sibiro ar bet kurios kitos vietovės, niekam nesiaiškindami, kodėl nori išvažiuoti. Daugelis jų, priešingai nei Gentelevas, nelaukė, kol juos pasikėsins nužudyti. Jie pasiėmė pasus ir pabėgo. Netrukus šimtai išvažiuojančių žydų virto tūkstančiais, tūkstančiai – dešimtimis ir šimtais tūkstančių, kol galiausiai per dešimtmetį Rusijos žydų skaičius Izraelyje pasiekė milijoną – daugiau negu 15 procentų bendro gyventojų skaičiaus.

„Didžioji dalis atvyko todėl, kad vartai buvo atidaryti, ir jie žinojo, kad jie bet kada gali vėl užsiverti, – sako Marina Solodkina, atvykusi į Izraelį 1991 m. ir ilgainiui tapusi Sharono vyriausybės Imigracijos reikalų ministro pavaduotoja. – Tokiems žydams kaip aš, aštuntajame dešimtmetyje aktyviai plėtojusiems pogrindinę veiklą, tai buvo Sugrįžimas namo, *aliyah*, kaip tai vadinama. Bet išvykti į Izraelį taip pat buvo labai aktualu ir mišrioms bei pasaulietiškoms šeimoms. Niekas nežinojo, kuria linkme pakryps įvykiai buvusioje Sovietų Sąjungoje – ar ten bus pogromai, ar ne? Kitaip tariant, žydai nenorėjo žaisti rusiškos ruletės.“

Masinę migracija skatino ne tik nuolatos rusenantis rusų antisemitizmas, iš kurio bet kada galėjo įsiliepsnoti agresijos liepsna. Vykti į Izraelį buvo ir pozityvių priežasčių. Perspektyva gauti Izraelio pasą, taigi, ir galimybę keliauti be vizų į daugumą Vakarų šalių, buvo didelė paskata, taip pat viliojo perspektyva pabėgti nuo pasibaisėtino Rusijos oro, traukė Vidužemio ir Raudonosios jūros pakrantės.

Tikriausiai nereikia priminti, kad Izraelis yra šalis, kurią nuo pat jos įsteigimo 1947 m. kūrė imigrantai. Izraelis gali pasigirti sėkmingai asimiliavęs dideles imigrantų – šeštajame dešimtmetyje iš Maroko ir Irako, vėliau iš Etiopijos – grupes. Tačiau jis niekada nebuvo susidūręs su tokio masto žydų imigrantų srautu, koks pasipylė iš Sovietų Sąjungos, kartu jie atsinešė ryškią ir galingą kultūrą. Maroko, Irako ir Etiopijos žydai, norėdami išlikti, privalėjo išmokti ivrito kalbą ir perimti izraeliečių kultūrą – kito pasirinkimo neturėjo. Bet žydai iš Rusijos ir Ukrainos buvo visiškai kitokie – jie atvykdavo didžiuliais būriais per trumpą laiką ir turėjo stiprų rusišką kultūrinį tapatumą, kuris dažnai būdavo įsišaknijęs kur kas stipriau negu jų žydiškumas. Labai pasaulietiškoje Sovietų Sąjungoje judaizmas ir sionizmas geriausiu atveju rūpėjo tik nedidelei Rusijos žydų daliai. „Imigrantai iš Sovietų Sąjungos suvokia save kaip europietiškos kultūros nešėjus Izraelyje ir 87 procentai jų norėtų, kad kultūrinis gyvenimas Izraelyje būtų panašus į Europos kultūrinį gyvenimą, – nurodo viena sociologinė imigracijos studija, pagrįsta išsamiais tyrimais. – Tačiau tik 9 procentai jų mano, kad Izraelio kultūrinis gyvenimas iš tiesų artimas europietiškajam."

Šitiems rusams Izraelis, regis, buvo užsienio šalis. „Imigrantai rusų kultūrą ir kalbą laiko aukštesne už ivritą. 88 procentai imigrantų imigracijos poveikį kultūriniam gyvenimui Izraelyje vertina kaip teigiamą ar labai teigiamą ir tik 28 procentai Izraelio kultūrinio gyvenimo poveikį imigrantams vertina kaip teigiamą ar labai teigiamą", – rašoma studijoje. Izraeliečių kultūra dažnai pasižymi

fanatizmu (labai atstumiančiu tiems, kurie kartą jau buvo priversti kęsti sovietinį fanatizmą) ir yra apibrėžta konflikto su priešais – palestiniečiais, kurie rusams nežadina žydiškų jausmų. Negana to, viduržemiškas gyvenimo būdas surusėjusių žydų akimis atrodė tingus ir todėl buvo laikomas žemesniu. Didelę reikšmę turėjo ir ekonominis aspektas. „Rusų imigracija buvo labai gausi, o kitas unikalus jos aspektas buvo tas, kad daugelis imigrantų iš Rusijos buvo gerai išsimokslinę, – pastebi ekonomistai Sarit Cohen ir Chang-Tai Hsieh. – Apytiksliai 60 procentų imigrantų iš Rusijos turėjo aukštąjį išsilavinimą, o tarp vietos izraeliečių aukštąjį išsilavinimą turinčių gyventojų dalis siekė tik 30–40 procentų.“ Tai kėlė socialinę įtampą ir didelį priešiškumą tarp vietos gyventojų ir atvykėlių. Rusų profesionalai gausiai veržėsi į darbo rinką ir pretendavo ne į purvinus, prastai mokamus darbus, tradiciškai atitenkančius imigrantams, bet į gerai mokamas aukštos kvalifikacijos pareigas.

Rusų imigrantai labai greitai įkūrė Izraelyje sudėtingą visuomenę, kuri vystėsi lygiagrečiai su egzistuojančia bendruomene. Izraelio valstybė mažai domėjosi rusų reikalais, tiesą sakant, nelabai juos ir išmanė. Taigi, kai per pirmą integracijos fazę rusai sugužėjo į Izraelį, tarp dviejų bendruomenių nebuvo beveik visiškai jokios sąveikos – tai buvo kalbos ir kultūros skirtumų nulemto abipusio atmetimo periodas.*

* Dabar abi bendruomenės tampa artimesnės ir labiau susipynusios, bet man teko leisti malonų vakarą žemalubiame bare „Putin“ Jeruzalės centre. Antros kartos rusų paaugliai ten kalbėjosi tik rusiškai, nebuvo jokių užrašų hebrajų kalba, tik kirilica, o didžėjus leido tik rusiškų grupių atliekamas naujausias dainas. Be abejonės, keisčiausia šio kultūrinio atkaklumo apraiška yra 2005 m. susikūrusi politinė grupuotė Jeruzalėje, Tel Avive ir Haifoje, pavadinta Rusijos nacionaliniu centru. Jos nariai yra Rusijos žydų paaugliai, kurie skelbia bendrą tikslą „apvalyti motiną Rusiją nuo visokių žydpalaikių, čečėnų ir kitų mažumų“.

Policija pirmoji pastebėjo, kad vyksta kažkas negera. „Tuo metu aš buvau žvalgybos vadovas Jeruzalėje, – pasakoja Hezi Lederis, buvęs aukštas policijos pareigūnas, dabar pensininkas, – ir mes pradėjome gauti pranešimų iš kolegų Haifoje ir Šiaurės Izraelyje apie stulbinantį jaunimo nusikalstamumo lygio didėjimą. Tie nusikaltėliai buvo vaikai – trylikamečiai ir keturiolikmečiai, galbūt penkiolikmečiai – bet atrodė, kad jie visiškai niekur nesimoko. Ir beveik visi jie buvo rusai."

Paskutinio XX a. dešimtmečio viduryje Izraelyje jau buvo daugiau kaip 700 tūkstančių rusų. Didžioji jų dalis buvo visiškai dori žmonės, tokie kaip Aleksandras Gentelevas iš Machačkalos. Jis atvyko į Izraelį dėl tų pačių paskatų kaip ir dauguma pasaulio migrantų – ieškodamas saugesnės aplinkos ir geresnio gyvenimo vaikams. „Tačiau čia turime milijoną rusų ir net jeigu nusikaltėlių tarp jų yra tik vienas procentas, – aiškina buvęs policininkas Gilas Kleimanas, – vis tiek tai gyvas velnias blogų vyrukų!" Netrukus po to, kai Lederis įspėjo savo kolegas apie jaunimo gaujų fenomeną, policija pastebėjo, kad pradėjo smarkiai daugėti žmogžudysčių ir užpuolimų, pasižyminčių neregėtu brutalumu. Nusikalstamumo bangos epicentras buvo Tel Avivas, – arba Nuodėmės Miestas, kaip jį vadina bulvariniai laikraščiai, – bet ši banga beveik niekada neperžengdavo rusiškai kalbančios bendruomenės ribų.

Kleimanas ir jo būrio pareigūnai buvo sukrėsti, kai 1996 m. rugsėjį, gavę anoniminį pranešimą, vieno daugiaaukščio gyvenamojo namo bute rado sąvadautojo Olego Karpachovo, pravarde Karpicas, lavoną kraujo klane. Skrodimo išvadose buvo nurodyta, kad jam durta peiliu ir į kaktą, ir į kaklą. „Peilis perskrodė odą, venas, trachėją ir visiškai nutraukė stuburą", – rašė išvados autorius. Karpicui taip pat buvo smogta buku daiktu, smeigta peiliu į petį ir nugarą. „Tame aukšte, kur jis gyveno, lempos buvo sąmoningai išsuktos, kad nebūtų šviesos, – aiškina Kleimanas, – taigi, mes supratome, kad

tai buvo rimtai suplanuotas darbas. Vėliau išsiaiškinome, kad kai žmogžudžiai tarėsi dėl nužudymo, mobiliaisiais telefonais iš atsargumo jie naudodavosi ne ilgiau kaip minutę, neatmesdami galimybės, kad gali būti sekami.“

Dar labiau negu Karpico mirties aplinkybės Kleimaną ir jo specialiųjų tyrimų komandą sukrėtė tai, ką jie sužinojo apie nužudytojo pasaulį. Jie atskleidė sąvadavimo, viešnamių, turto prievartavimo, dokumentų klastojimo ir žmonių grobimo tinklą. Jau neminint šios pogrindinės bendruomenės amoralumo, jos nuostabiausias aspektas buvo jos nematomumas. Tai buvo vidaus rusų reikalas, kuris visiškai neturėjo įtakos likusiai Izraelio visuomenės daliai. Išskyrus tai, kad vienas stambiausių verslų, kuriuos valdė šie gatvės lygmens rusų sindikatai, buvo prostitucija ir prostitučių klientai anaiptol nebuvo išimtinai rusai.

Noriai pasidavęs globalizacijos poveikiui Izraelis tapo liberalesnis – tiksliau, kai kurios Izraelio vietovės tapo liberalesnės. Antai Jeruzalėje vis daugėjo pamaldžių žydų, įsikuriančių ten ir išstumiančių pasaulietiškus gyventojus, o Tel Avive įvykiai klostėsi priešinga linkme – paskutiniame XX a. dešimtmetyje šis miestas tapo užsienio investicijų ir veržlaus ekonomikos vystymosi centru. Izraelio aukštųjų technologijų pramonės pasisekimas ypač pagreitino japių klasės formavimąsi, o šio visuomenės sluoksnio atstovai pasižymi ypač dideliu vartotojišku apetitu, įskaitant gausų sintetinių narkotikų, ypač kokaino ir ekstazio, vartojimą. Kontrastas tarp Tel Avivo, kur nepaliaujamai mirguliuoja naktinių barų šviesa ir netyla muzikos ritmai, ir vos už keturiasdešimties mylių esančios hasidiškos Jeruzalės, kur net juoda nuo griežtai apsirengusių, niūriai maldas murmančių maldininkų, rėžia akį beveik taip kaip kontrastas tarp gyvenimo Izraelyje ir apleistame Gazos ruože. Be to, paskutiniame XX a. dešimtmetyje laikinai sumažėjus įtampai su palestiniečiais, turistai vėl masiškai plūstelėjo į Izraelį ir visi šie veiksniai pavertė Tel Avivą vienu iš dviejų pagrin-

dinių prostitucijos centrų Viduriniuosiuose Rytuose (kitas prostitucijos centras yra Dubajus). Į kiekvieno vyriškos giminės atstovo kišenę besitaikantys viešnamiai taip pat suklestėjo tokiuose turistiniuose centruose kaip Netanja ir Eilatas. Kaip ir daugelis kitų ekonomiškai pažangių ir besivystančių šalių, Izraelis susidūrė su amerikiečių reikalavimais liberalizuoti rinkas ir investicinę politiką. Suaktyvėjus kapitalo ir prekių srautų judėjimui, atsirado gyventojų godumas, paremiantis globalizaciją ir pagrįstas įsitikinimu, kad pasitelkiant pinigus gali patenkinti bet kokį užgaidą ar norą. Šis vartotojiškumas, skatinamas visais įmanomais komunikacijos kanalais propaguojamo seksualaus vyro ir seksualios moters įvaizdžio, perša požiūrį (plintantį ne tik tarp vyrų, kuo netenka abejoti, bet ir, regis, vis labiau tarp moterų), kad seksas yra ne tiek artimų santykių išraiška, kiek prekė, siūloma ir parduodama rinkoje pagal tokias pat taisykles, kaip ir mėsainiai ar sportbačiai. Kaip teigiama vienoje akademinėje studijoje:

> Prostitucijos kaip vartotojiškos veiklos suvokimas ypač akivaizdžiai atsiskleidžia internete. Vienas viešnamis savo interneto svetainėje giriasi, kad siūlo Izraelio vartotojams naujausią technologiją „internetu užsisakyti merginas pagal iškvietimą tiesiai į namus ir visa tai ivritu!“ Svetainė net siūlo potencialiems klientams paslaugų sutartį, kurioje nurodyta, kad jie, kaip ir visi vartotojai, turėsią teisę skųstis dėl suteiktų „paslaugų“ kokybės, juk pagaliau „klientas visada teisus“. Izraelyje leidžiamam žurnalui vyrams *Blazer* tai padarė deramą įspūdį: „Ką čia galima pasakyti? Turime pasveikinti organizuotus nusikaltėlius – jie iš tiesų organizuoti. Jie išmoko iš „Domino Pizza“, kaip priimti užsakymus. Jie paklaus manęs: „Su grybais? Be?“ O aš atsakysiu: „Ne, jeigu jūsų neapsunkinčiau, norėčiau natūralios blondinės, aukštos, mokančios susikalbėti ivritu.“

Paklausa augo kaip ant mielių, ir rusų pogrindis Izraelyje žinojo, kaip ją patenkinti.

2002 m. vasaros pradžioje, kai Padniestrės futbolo komanda „Šerif Tiraspol“ šventė ketvirtąją iš eilės pergalę Moldovos čempionate, kitoje miesto pusėje Liudmila Balbinova krovėsi lagaminą. Ji tiesiog negalėjo sulaukti pirmos kelionės į užsienį. Liudmila žinojo, kad Izraelis yra saulėtas kraštas prie jūros, bet tuo jos žinios apie šią šalį ir baigėsi. Ji rengėsi aplankyti senų laikų draugę, kuri dirbo Izraelyje padavėja. „Tau čia patiks, – tikino Viktorija Liudmilą. – Turiu tau darbą – dirbti nesunku, moka gerai, vienas malonumas.“ Tačiau Liudmila nežinojo, kad kitame laido gale esančiai Viktorijai į galvą įremtas pistoletas.

Liudmilai neblogai sekėsi ir Tiraspolyje, bet, kaip ir dauguma jaunuolių, ji troško patirti kokių nors nuotykių ir įvairovės. Ji labai džiaugėsi, kad jos artima draugė maloniai sutiko sutvarkyti, pasitelkdama pažintis, jai dokumentus ir pasirūpinti kelione – tai ne taip lengva Padniestrėje, nes respublika nėra pripažinta tarptautinėje arenoje.

Iš tiesų ta maloni moteris buvo „verbuotoja“. Dauguma moterų, nelegaliai atvežtų iš Moldovos ir Padniestrės, yra įviliojamos ir užverbuojamos kitų moterų. Verbuotojos daro tai daugiausia dėl pinigų, bet dažnai jos turi ir kitų motyvų. Kai kurios iš jų yra buvusios prostitutės, kurios sugebėjo išsipirkti iš vergovės, pažadėjusios dirbti verbuotojomis tėvynėje. „Kartais prekiautojų žmonėmis aukų motinos veikia kaip verbuotojos, – paaiškino Alina Budeci iš „La Strados“, Moldovoje įsikūrusios nevyriausybinės organizacijos, kuri padeda nelegalių prekiautojų žmonėmis aukomis tapusioms moterims. – Mums teko susidurti su atveju, kai su vienos aukos motina susisiekė prekiautojais žmonėmis, kurie pasakė, kad jeigu ji nori vėl pamatyti savo dukterį, turi į jos vietą atsiųsti tris naujas moteris.“

Pasitelkti moteris labai svarbu norint užmigdyti aukos budrumą. Pasitikėjimas yra būtinas bet kokios organizuotos nusikalstamos veiklos elementas, be jo ji negali sklandžiai funkcionuoti. Išskyrus tuos atvejus, kai prekė, kuria prekiaujama, yra žmogus. Šiuo atveju po patikimumo kauke slepiama apgaulė. Kad sustiprintų apgaulingą patikimumo įspūdį, verbuotojos dažnai lydi jauną moterį (paprastai nuo penkiolikos iki trisdešimties metų) į pirmą jos kelionės etapą. Kai verbuotoja gavo Liudmilai pasą, ji buvo palydėta traukiniu iki Odesos, o iš ten kartu su dešimčia kitų moterų nuvežta į Maskvą. Atvykusi į Rusijos sostinę, ji buvo apgyvendinta bute šalia Maskvos upės. „Kaip tik tada ir pradėjau įtarti kažką labai negera, nes jie atėmė iš mūsų pasus ir užrakino duris, – pasakojo ji. – Mes buvome įkalintos."

Nuo to laiko, kai tik Liudmila išeidavo iš buto, ją visada lydėdavo bent du galvažudžiai. Po savaitės ją ir tris kitas moteris nuvežė į Domodedovo oro uostą. Pasų kontrolės punkte ji turėjo paskutinę galimybę. Pagautas užuojautos protrūkio, tokio reto Rusijos valstybės pareigūnams jausmo, pasų kontrolės pareigūnas įkalbinėjo ją apsigalvoti. „Jūs tikrai žinote, kur važiuojate? – klausė jis. – Jūs įsitikinusi, kad elgiatės teisingai? Jūs tikra, kad norite ten važiuoti?" Tačiau Liudmila nelabai turėjo iš ko rinktis, nes vienas iš žaliūkų tiesiogine to žodžio prasme šnopavo jai į pakaušį ir ji nepaklausė geraširdžio pareigūno įkalbinėjimų. Taip ji užtrenkė savo kalėjimo duris ir išmetė raktus.

Atvykusią į Kairą Liudmilą pasitiko keletas egiptiečių vyrų; ją nuvežė į viešbutį, kur ji ir dešimt kitų merginų laukė tris dienas. Vieną ankstyvą rytą jie įgrūdo Liudmilą į visureigį ir kelias valandas kažkur vežė. „Tada mes buvome perduotos beduinams, kurie nedelsdami įvarė mus į urvą." Nors dažnai kalbama, kad beduinai kontrabandininkai prievartauja moteris, kurias perveža prekeivių žmonėmis užsakymu (ir netgi pasilieka jas, jeigu negauna užmokesčio

už suteiktas pervežimo kontrabanda paslaugas), Liudmilos atveju merginoms buvo leista rinktis. Apsisprendusiąsias teikti seksualines paslaugas savo laikiniems pagrobėjams „jie žadėjo leisti į lauką, tinkamai maitinti ir leisti joms pailsėti. Kokios trys merginos sutiko, bet aš ne“, – sako Liudmila.

Kai jie jau buvo besirengią leistis į kitą kelionės etapą, viena iš siaubo apimtų moterų pabandė bėgti. „Beduinai pagavo ją, o paskui mūsų akivaizdoje peršovė jai kelius.“ Kaip puikiai žino tie Šiaurės Airijos gyventojai, kuriems teko patirti šūvį į kelio girnelę, peršauti kelius yra viena iš skausmingiausių bausmių, kurias tik galima sugalvoti. Bet šios jaunos moldavės laukė dar baisesnis likimas. „Jie tiesiog paliko ją mirti dykumoje.“

Dabar Liudmila ir jos nelaimės draugės buvo taip išsigandusios, kad nedrįso nė cyptelėti, kai beduinai nakties gūdumoje vėl sugrūdo jas į pikapą. „Kurį laiką mes važiavome, o paskui buvome priverstos viena paskui kitą šliaužti pro tvoros apačią. Ten buvo kažkokių kitų beduinų, jie pasitiko mus kitoje pusėje, bet tada mus pastebėjo Izraelio sienos patrulis ir pradėjo dumti mūsų link. Aš desperatiškai troškau, kad pasieniečiai pavytų mus, bet beduinai pradėjo šaudyti mums į kojas ir mes turėjome bėgti kiek įkabindamos kito pikapo link. Mus sumetė į galą ir iš viršaus uždengė brezentu. Tai buvo tiesiog pasibaisėtina.“ Puikiai įgudę vežti kontrabandą per Egipto ir Izraelio sieną, kaip ir mano matyti jų jaunesnieji broliai su kupranugariais, šitie labiau patyrę beduinų vyrai dabar pritaikė savo įgūdžius moterims gabenti. Jie dažnai prievartauja tas moteris ir žiauriai su jomis elgiasi – apmaudu, kad taip išsigimė jų tradicijos.

Viename viešbutyje Negevo sostinėje Beršeboje, Liudmila buvo parodyta potencialiems pirkėjams. „Daugiausia tie vyrai kalbėjo ivritu, taigi mes nieko nesupratome, bet paskui, kreipdamiesi į mus, jie prabilo sklandžia rusų kalba.“ Pirmiausia jie įsakė Liudmilai nu-

sirengti. „Ne“, – atsisakė ji. Vienas iš rusų nuožmiai dėbtelėjo į ją. „Čia nėra žodžio „ne“. Supratai?“

Kai Liudmila atvyko į Tel Avivą, ji ėjo iš rankų į rankas – moldavų, ukrainiečių, rusų, egiptiečių, beduinų, Rusijos žydų ir vietinių izraeliečių – ir pusė iš jų grasino jai smurtu. Ir tai dar buvo tik jos košmaro pradžia.

Vieną spalio vakarą, penktadienį, artėjant šabui, aš su dviem draugais vyrais patraukiau aplankyti Tel Avivo viešnamių. Po nusidėvėjusia „Banana VIP“ klubo stogine šleikščiai geltona šviesa apšviečia storą rusišką sprandą tamsioje gatvėje. Jis – kitaip nei beveik visų viešų įstaigų, kuriose lankiausi Izraelyje, sargybiniai – netikrina, ar neturime bombų ir ginklų, bet primygtinai reikalauja, jaudinančiai sovietiniu papratimu, parodyti pasus. Galiausiai jis pasitenkina mūsų vairuotojų pažymėjimais. Siauručiais laiptais, praėję kelis butus, užlipame į trečią aukštą. Įeiname į priimamojo salę, kur pora įsitempusių jaunų vyrų sėdi, rūkydami ir barbendami pirštais į pigių raudonų sofų parankes (Tel Avivo viešnamiuose mėgstamiausios spalvos, regis, yra raudona ir tamsiai geltona kaip nikotinas). Priešais sofas ant truputį paaukštintos platformos sėdi dvi moterys, retkarčiais jos tyliai persimeta keliais žodžiais rusų kalba. Viena vilki trumpa rausva palaidinuke ir aptemptomis bikinio kelnaitėmis, pro kurias, kai ji atsistoja ir sunkiai išlaikydama pusiausvyrą bando žirglioti ant keturių colių kulnų (aukštakulniai, regis, čia yra būtinas pagal etiketą aksesuaras) išsikiša sėdmenys.

Prie rašomojo stalo sėdi nepaprastai graži dvidešimties su trupučiu metų moteris, jos veide atsispindi begalinis nuobodulys, kuris, kaip pastebėjau, yra toks pat būtinas viešnamių atributas kaip ir aukšti kulnai. Abiejose priimamojo pusėse yra koridoriai, vedantys į mažus kambarius, kuriuose, kiek įžiūriu, šiaip ne taip telpa viengulė lova, uždengta raudonu užklotu, ant grindų patiesti raudoni kilimai ir įrengtas blankiai raudonas apšvietimas. Tradiciškai raudona

spalva laikoma meilės spalva, bet kadangi tai jau ketvirtas mano aplankytas viešnamis per vakarą, prieinu išvadą, kad ji gerai slepia nešvarumus ant kilimų ir lovų. Taip pat pastebiu, kad vyrams įprasta sėdėti priimamajame nieko nesakant ir laukti, kol pagaus (arba nepagaus) reikalinga nuotaika. Jeigu tokia nuotaika pagauna, jie ramiai prieina prie vienos iš moterų ir abu dingsta (moteris pakeliui lengvu judesiu pasičiumpa rankšluostį). Negyvas veidas. Jokių emocijų.

Įeina trys akiplėšiški paaugliai amerikiečiai ir sulaužo tylą. Vienas iš jų, mokantis hebrajų kalbą, teiraujasi merginos prie rašomojo stalo kainos: „230 šekelių už pusvalandį; 250 šekelių už keturiasdešimt minučių.“ „Ei, – sako jo draugas, – Ko taip skubi? Palūkėk, pasižiūrėkime, gal jie turi karštesnių merginų negu šitos“, – sako jis, rodydamas į moteris ant platformos.

Nors jam tik aštuoniolika metų (o gal ir tiek nesukakę), vaikis ne naujokas šiuose namuose. Maitintas „McDonald's“ šlamštu ir, matyt, lėtos medžiagų apykaitos, vaikiščias pasibaisėtinai šlykštus, ir aš esu tikras, kad labiau tradiciškais būdais jis vargu ar įsiviliotų kokią nors merginą į lovą. Bet man vis tiek netelpa galvoje, kaip tokio amžiaus jaunuolis gali taip nežmoniškai žiūrėti į moteris. Mano draugas Gideonas pasilenkia prie manęs ir tyliai paaiškina: „Jie čia nuolatos trainiojasi. Jie iš Viršutinio Vest Saido, bet tėvai išgrūdo juos į Izraelį, įdavę knygą, pilnutėlę sinagogų, rabinų ir *šulų* telefono numerių, ir grynųjų pinigų pluoštelį. O jie, kai tik turi laisvą minutę, tuoj dumia į viešnamį.“

Kiek anksčiau tą vakarą mes matėme daug blogesnių dalykų. Pradėjome savo kelionę nuo Senosios autobusų stoties rajono, kur slampinėja kai kurie iš dešimčių tūkstančių darbininkų užsieniečių. Po paskutinės intifados palestiniečiai daugiau neatlieka purvinų ir pavojingų darbų, kurie visame industrializuotame pasaulyje rezervuojami imigrantams. Palestiniečių vietą užėmė rumunai, uzbe-

kai, tailandiečiai, filipiniečiai, turkai – sąrašą galite pratęsti patys. Darbo jėgos importavimas į Izraelį yra nešvarus verslas, į kurį taip pat yra įsivėlę ir organizuoti nusikaltėliai: Tarptautinė migracijos organizacija apibūdino neteisėtą prekybą nesąžiningomis sutartimis susaistytų darbuotojų ar vergų darbo jėga kaip greičiausiai didėjantį šio verslo sektorių.

Žmonės, kurie trinasi Senoje autobusų stotyje, nėra prekiautojų žmonėmis aukos – nors ir labai vargingi, jie turbūt yra liumpenų klasės elitas. Tačiau kad ir pagal kokius standartus vertintume, ši vieta tikrai apgailėtina. Pastatai ir gatvės yra prastos būklės ir juos pagyvina tik keisti mirgantys neoniniai širdies ar nuogos moters pavidalo ženklai, kviečiantys į kokią nors lūšną, įsikūrusią už parduotuvių fasadų. Viešnamiai yra šios purvinos skylės dugnas. Net nerandu žodžių aprašyti tas apgailėtinas senstančias moteris, apatiškai kiurksančias septynių pėdų ilgio ir trijų pėdų pločio kambarėliuose, nepaliaujančiai rūkančias ir pasirengusias aptarnauti bet kokį užklydėlį už dešimt dolerių (taip taip, aš nesuklydau – už dešimt dolerių).

Neįmanoma nustatyti, kurias iš šių moterų į prostitucijos pasaulį įtraukė prekiautojai žmonėmis, o kurias – ekonominės aplinkybės, nes visi šio verslo dalyviai, įskaitant moteris, vengia be reikalo malti liežuviu. Galbūt aukštos klasės merginos pagal iškvietimą ir mėgaujasi ekonomine laisve, kurią teikia jų darbas. Tačiau mano trumpa iškyla po Tel Avivo viešnamius aiškiai parodė, kad daugumai moterų šiame versle pasakojimai apie tokius laimės kūdikius yra absurdiškas mitas. Taip pat ji atskleidė, koks nenumaldomas yra vyrų seksualinis potraukis. Įvairiausių rasių, amžiaus ir klasių vyrai srautais zujo po mano aplankytus viešnamius: pasauliečiai ir ortodoksai žydai, palestiniečiai – ir iš paties Izraelio, ir iš Vakarų kranto, daugybė amerikiečių, atvykėlių iš Vakarų Europos ir japonų. Lankytojų veidai rodo, kad jie jau seniai nebejaučia jokių kompleksų dėl

to, kad naudojasi tokiomis paslaugomis (jei apskritai kada nors jautė). Įdomu, jeigu jie sužinotų tikrąsias tokių moterų kaip Liudmila, kuriomis jie naudojasi savo geiduliams tenkinti, istorijas – kiek iš jų atsisakytų naudotis jų paslaugomis.

Užuot mėgavusis gyvenimo džiaugsmais, Liudmila nuo pusės septynių ryto kalėdavo užrakintame bute. Pusę šešių vakaro ją nuveždavo į viešnamį, įsikūrusį virš picerijos Bugašov gatvėje, kur ji buvo verčiama dirbti dvylika valandų nuo šeštos valandos vakaro labai apkrautą antrą pamainą. „Aš dirbau septynias dienas per savaitę ir turėjau aptarnauti iki dvidešimties klientų per pamainą“, – skundžiasi ji. Žodžiai „dirbti“ ir „aptarnauti“ yra eufemizmas. Liudmila buvo žaginama dvidešimt kartų per naktį.

Izraelyje, kaip ir daugumoje Vakarų šalių, kaip tik prekeivių žmonėmis aukomis tapusios moterys, o ne jų klientai yra teisėsaugos procedūrų objektas. Kai Liudmila pabėgo pirmą kartą, ją grąžino jos sąvadautojui dirbantis policijos seržantas, kuris, jos nelaimei, pasirodė esąs viešnamio klientas. Bausdamas už pabėgimą Liudmilos „savininkas“ sumušė ją iki sąmonės netekimo. Kai mergina pabėgo antrą kartą, ji nuėjo į policijos skyrių kitoje miesto dalyje. Kaip įprasta, ji buvo apkaltinta neteisėtu įvažiavimu į šalį ir keliems mėnesiams įmesta į sulaikymo punktą, kol buvo rengiamas orderis jai deportuoti.

Pagaliau neturėdama nė sudilusio skatiko kišenėje ir sužalota visam gyvenimui Liudmila parsigavo į Kišiniovą; bet namo negrįžo: iš dalies dėl gėdos, bet svarbiausia – bijodama, kad ją gali surasti jos skriaudėjai prekiautojai žmonėmis. Ir tai, kas nutiko Liudmilai, nėra išimtis – tokias pat gyvenimo istorijas gali papasakoti daugybė merginų Moldovoje, Ukrainoje, Rusijoje, Egipte ir Izraelyje.

Praėjus dienai po mano pokalbio su Liudmila paskambino ją globojanti socialinės rūpybos darbuotoja. „Pamiršau paminėti, – tarė ji, – Liudmila yra užsikrėtusi ŽIV.“ Tikriausiai nereikia

nė sakyti, kad kombinuotoji terapija nėra lengvai prieinama tokiose šalyse kaip Moldova.

Praėjus keliems mėnesiams po to, kai brigados generolas Hezi Lederis užfiksavo gatvės gaujų plitimą Haifoje, jis gavo pranešimą, kad vienas rusų oligarchas Eilate rengiasi švęsti savo gimimo dieną. „Mes nežinojome, kas tie žmonės, – pasakoja vienas iš aukščiausių Izraelio žvalgybos pareigūnų, kuriems paskirta užduotis tirti rusų organizuotą nusikalstamumą, – taigi, turėjome pradėti nuo nulio. Mes išsiaiškinome viską apie visus: apie žemesnio lygio nusikaltėlius, apie kriminalinius autoritetus – *vory-v-zakonie*, apie jų tatuiruotes, suradome žmonių, kurie mokėjo jų žargoną. Tarp jų buvo ir stambių nusikaltėlių. Jie buvo kieti riešutėliai, bet mes nesirengėme trauktis."

To Eilate surengto gimtadienio svečių ir vėliau surengtų aukščiausio lygio susitikimų Tel Avive dalyvių sąrašai yra tarsi leidinys „Kas yra kas" rusų versle. Problema buvo ta, kad niekas iš Izraelio žvalgybininkų tiksliai nežinojo, kas iš tiesų yra kas ir kas nėra kas.

Duodamas parodymus Vidaus bankininkystės komitetui 1999 m. buvęs CŽV vadovas Jamesas Woolsey atskleidė, kokia sudėtinga ši problema ir paprašė Kongreso narių apsvarstyti tokią hipotetinę situaciją:

> Įsivaizduokite, kad viename prabangių viešbučių prie Ženevos ežero restoranų jus atsitiktinai užkalbino impozantiškas, angliškai kabantis rusas, vilkintis tris tūkstančius dolerių kainuojančiu kostiumu ir avintis „Gucci" batais, pasakė esąs kokios nors Rusijos prekybos bendrovės vadovas ir išreiškė norą pakalbėti su jumis apie bendros įmonės steigimą. Bet kaip žinoti, ar jis tikrai tas, kuo dedasi? Yra keturi galimi variantai. Jis gali būti tas, kas ir sakosi esąs.

> Jis gali būti Rusijos žvalgybinkas, komercinę veiklą naudojantis kaip priedangą. Jis gali būti kokios nors rusų organizuotų nusikaltėlių grupės narys. Tačiau įdomiausia, kad jis gali būti ir vienas, ir kitas, ir trečias viename asmenyje – ir Rusijos verslininkams, ir žvalgybininkams, ir organizuotiems nusikaltėliams tokia situacija atrodo visai normali.

Pirmoje paskutinio XX a. dešimtmečio pusėje Izaelio pilietybę gavo stulbinančiai daug rusų, tarp jų iškilūs Jelcino vidinės aplinkos nariai, žinomi kaip Septynios žvaigždės, tokie kaip Borisas Berezovskis ir Vladimiras Gusinskis. Paskui jų pavyzdžiu pasekė kylantys pramonės magnatai, pavyzdžiui, Vladimiras Rabinovičius iš Ukrainos ir Michailas Čiornis iš Rusijos, kurių veiklą akylai stebėjo Vakarų specialiosios tarnybos, o vėliau ir tie, kuriems buvo uždrausta įvažiuoti į Britaniją ir JAV, tokie kaip Semionas Mogilevičius.

Izraelio pilietybę kartais gaudavo net žmonės, visai neturintys žydiško kraujo, tokie kaip Sergejus Michailovas, Solncevo brolijos bosas, jis pilietybę išsirūpino per įvairias machinacijas. „Michailovas su judaizmu turi tiek pat bendra, kiek aš su baletu! – juokiasi didžiulis kaip meška dokumentinių filmų kūrėjas Aleksandras Gentelevas, – bet jis gavo pilietybę be jokių problemų.“ Tiesa, paskui pilietybė jam buvo atimta, o Izraelio pareigūnai, prisidėję prie jos suteikimo, buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

Nė vienas iš šių rusų nebuvo teistas, jeigu neskaičiuosime sovietų laikais jiems skirtų bausmių. Išoriškai jie atrodė kaip sėkmingi verslininkai ir turėjo „popierius“, rodančius, kad jų profesinė patirtis yra dinamiška ir iniciatyvi. Tai kodėl Izraelis turėjo užtrenkti jiems duris?

Oligarchai ir organizuotų nusikaltėlių bosai, savo ruožtu, pradėjo kolonizuoti Izraelį dėl daugelio priežasčių. Tai buvo ideali vieta investuoti ar plauti pinigus. Izraelio bankų sistema buvo sukurta

skatinti aliją, žydų imigraciją iš viso pasaulio, o tai reiškė sudaryti sąlygas jų pinigams augti. Be to, noriai paklūsdamas laiko dvasios reikalavimui panaikinti apribojimus tarptautinių kaptalo srautų judėjimui Izraelis gerokai sušvelnino kapitalo eksporto ir importo kontrolę. Ir, kaip ir dauguma kitų šalių paskutiniame XX a. dešimtmetyje, Izraelis neturėjo jokių pinigų plovimo prevencijos įstatymų. Pinigų, gautų iš nusikalstamos veikos kokioje nors kitoje pasaulio šalyje, plovimas buvo visiškai teisėtas verslas.

Izraelio policijos skaičiavimais, šie rusai per penkiolika metų po komunizmo žlugimo per Izraelio bankus išplovė apie 5–10 milijardų dolerių. Tai reikšminga suma tokiai mažai šaliai kaip Izraelis. Tačiau tai mažiau kaip 5 procentai milžiniško kapitalo srauto, atplūdusio iš Rusijos paskutiniame XX a. dešimtmetyje, ir jie nublanksta palyginus su tokiomis šalimis kaip Šveicarija (kur buvo išplaunama 40 milijardų dolerių) ar ilgamete Vidužemio jūros lygos pinigų plovimo čempione Kipro respublika, kuri jau nuo 1994 m. pabaigos „apdorodavo" 1 milijardą dolerių rusiško kapitalo *per mėnesį*.

Pagrindinė Izraelio populiarumo priežastis buvo labai paprasta – daugelis šitų abejotinų verslininkų buvo žydai, niekinami kitose šalyse, o Izraelis juos maloniai priėmė kaip vertingus ir gerbtinus naujus šeimos narius.

Tarp įtakingiausių Rusijos oligarchų ir gangsterių žydų buvo neproporcingai daug. Prieš masinės imigracijos į Izraelį bangą žydai sudarė apytiksliai tik 2,5 procento Rusijos ir Ukrainos gyventojų. Bet jie buvo nepaprastai įtakingas gangsteriško kapitalizmo, susiformavusio paskutiniame XX a. dešimtmetyje, avangardas. Net paviršutiniškai panaršę internete atrasite begales rasistinių svetainių, peršančių teoriją apie pasaulinį žydų sąmokslą (kadaise taip pamėgtą nacių ir dažnai, kai ji jam buvo patogi, pasitelkiamą Stalino) – girdi, Rusijos turtų grobstymas per šį dešimtmetį buvo sumanytas žydų sąmokslininkų. O liberalūs komentatoriai tiesiog

nemini žydų vaidmens chaotišku pereinamuoju laikotarpiu Rusijoje ir Ukrainoje, matyt, bijodami kaltinimų antisemitizmu. Bet iš tiesų vengdami net paminėti akivaizdų dalyką, jie tik padeda antisemitams vaizduoti žydus kaip šakalus.

Nors Sovietų Sąjunga garsėjo priešiškumu daugelio tautų nacionalinei tapatybei, kėlusiai grėsmę jos idealizuotam *homo sovieticus* įvaizdžiui, žydams ji sukūrė ypatingą barjerą: stiklines lubas. Faktiškai visose centrinėse partinėse ir valstybinėse įstaigose, beveik visose veiklos srityse ir daugumoje mokymo įstaigų žydams buvo metodiškai kliudoma užimti aukščiausias pareigas. Tiesa, buvo ir šios taisyklės išimčių – Lazaris Kaganovičius buvo vienas Stalino nemylimų Politbiuro kolegų, o devintajame dešimtmetyje Jevgenijus Primakovas tapo nepaprastai įtakingu politiniu veikėju, tik profilaktiškai pasikeitė tikrąjį vardą – Jona Finkelšteinas – į rusišką. Bet apskritai aukščiausios pareigos žydui buvo nepasiekiamos.

Todėl buvo daug protingų žydų, kurie desperatiškai troško pritaikyti savo intelektinius gebėjimus ir verslumą. O kur geriau išlavinsi verslumo įgūdžius negu sunkiausioje pasaulio rinkoje (kuri oficialiai net neegzistavo!) – planinėje sovietinėje ekonomikoje? Daugiau kaip septyniasdešimt metų jie tobulino savo verslo įgūdžius šiame žiauriame totalitariniame pasaulyje, kuriame didžiuliai pramoniniai monstrai gamino prekes neatsižvelgdami į pasiūlos ir paklausos dėsnius. Vietoje to įmonės siekė įvykdyti Valstybinio planavimo komiteto nustatomus penkmečio planus (vadinamąsias normas). Dažniausiai šie planai būdavo sudaromi neatsižvelgiant į prieinamas medžiagas – žaliavas ar pusfabrikačius, todėl kiekviena gamykla nepaliaujamai kovojo sekinančią kovą su jų stygiumi. Gamyklos dažnai buvo priklausomos nuo tiekėjų, įsikūrusių už tūkstančių mylių ir už kelių skirtingų laiko juostų, su kuriais nebuvo jokių galimybių susisiekti. Vienintelis būdas įvykdyti planą buvo pasitelkti visokius verteivas, kurie galėjo gauti reikalingų medžiagų

iš bet kokio bet kur esančio šaltinio. Tokie žmonės buvo vadinami „tolkačiais“ arba machinatoriais ir be „tolkačių“ išradingumo, palaikiusio svirduliuojantį gremėzdą, Sovietų Sąjunga tikriausiai būtų žlugusi anksčiau. Ir tarp „tolkačių“, kaip ir tarp oligarchų, žydų procentas buvo neproporcingai didelis.

„Būdamas žydas, savaime suprantama, negalėjau studijuoti medicinos“, – aiškino Vladimiras Rabinovičius, vienas žinomiausių Ukrainos oligarchų. Paskui Rabinovičius tapo retkarčiais kildavusių antisemitizmo protrūkių auka ir buvo pašalintas iš Technikos kolegijos. Jam teko eiti į armiją ir atlikti trejų metų karinę tarnybą. „Savo būryje išbuvau tik dvidešimt dienų. Kartą vadas kreipėsi į mus ir paklausė: „Kas gali gauti penkias tonas trijų ketvirčių colio skersmens plieninių vamzdžių?“ Aš neturėjau absoliučiai jokio supratimo, apie ką jis kalbėjo, bet vis tiek pasisiūliau. „Ir kiek laiko tau reikės?“ – paklausė jis manęs. „Mažiausiai savaitės“, – atsakiau. Ir jis man pavedė tą darbą!“ Pasitelkęs įkalbinėjimus, maldavimus, meilikavimus ir vagiliavimą Rabinovičius gavo vamzdžius ir pradėjo savo „tolkačiaus“ karjerą. Didžioji dalis jo likimo draugų – žydų verslininkų ar mafijos bosų – pasakoja panašias istorijas. Jie ne tik išmoko daryti verslą ypač nepalankiomis aplinkybėmis, bet ir išvengė, priešingai nei jų bendraamžiai slavai, mieguistos carinės ir sovietinės biurokratijos tradicijos, žudančios menkiausią asmeninę iniciatyvą.

Tačiau tokius gebėjimus išsiugdė ne tik žydai. Anaiptol ne atsitiktinai kitos dvi tarp Rusijos organizuoto nusikalstamumo bosų chroniškai pernelyg gausiai atstovaujamos tautybės buvo čečėnai ir gruzinai, kurių talentas įveikti kasdienį Sovietų Sąjungos vartotojišką nepriteklių tiesiog apaugo legendomis. Nusikaltėliai ir oligarchai kilo iš bendruomenių, kurios gyveno Sovietų Sąjungos periferijos prieblandoje – nors jų atstovai ir nebuvo parijai, paprastai jie buvo neįleidžiami į svarbiausias institucijas. Todėl jie buvo priversti

ieškoti valstybėje užkaborių ir plyšių, kuriuose galėjo plėtoti alternatyvią socialinę ir ekonominę veiklą. Ši patirtis daugeliui jų tapo neįkainojama, kai teko įveikti pokomunistinės Rusijos amerikietiškuosius kalnelius.

Žydų oligarchams ir gaujų vadeivoms Izraelis buvo ir prieglobstis ir, dėl jo paso teikiamų pranašumų, durys į išorinį pasaulį. Jie vengė atkreipti į save dėmesį ir nenorėjo tapti rakštimi valstybei. Ir ne tik dėl sentimentalių jausmų Izraeliui – tai buvo politika, 1995 m. suformuota įtakingiausių krikštatėvių susitikime Tel Avivo viešbutyje „Dan Panorama“. Tame susitikime dalyvavo įtakingiausi Rusijos mafijos veikėjai, įskaitant nežydus, tokius kaip Sergejus Michailovas, ir visi jie sutarė nekelti rūpesčių Izraelio valdžiai. „Jie nusprendė, kad Izraelis ne vieta žudyti ar spręsti tarpusavio nesutarimus žudant vienas kitą, – aiškina Gentelevas. – Šie žmonės nenori pernelyg energingai plėtoti čia verslą. Jiems Izraelis yra vieta, kur jie gali išplauti truputį pinigų, pailsėti ir rasti prieglobstį. Ir gauti pasą, su kuriuo gali keliauti po visą pasaulį.“

Naujieji rusai buvo jau gerai įsitvirtinę Izraelyje, kai 1995 m. spalį Billo Clintono patarėjai įtikino jį paskelbti perspėjimą apie „tamsiąją globalizacijos pusę“. Kreipdamasis į 50-ąją jubiliejinę JT Asamblėją prezidentas kvietė pasaulį „kovoti su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu, narkotikų prekyba ir branduolinių medžiagų kontrabanda“. Clintonas pareiškė, kad „niekas nėra apsaugotas“, ir kaip pavyzdį įvardijo tokius nusikaltimus kaip *Aun Shinrikyo* įvykdytą „nuodingųjų dujų ataką Japonijos metro, lagaminuose paslėptų bombų sprogdinimus Izraelyje ir Prancūzijoje, mafijos gaujas Rusijoje ir spogdinimą Oklahoma Sityje“, kuris tų metų balandį sukrėtė Ameriką.

Kadangi Izraelyje buvo daug rusų, Vašingtonas ėmė akylai jį stebėti ir paskutinio XX a. dešimtmečio viduryje ilga, nors ir susukta artrito amerikiečių teisėsaugos ranka pasibeldė į Jeruzalės duris ir

paprašė informacijos apie oligarchus bei numanomus nusikaltėlius, tokius kaip Mogilevičius ir Michailovas. Paraginta Jono Winerio vadovaujamo Valstybės departamento 1996 m. Izraelio policija pradėjo sekti daugelį žinomiausių rusų. „Staiga kilo didžiulis susidomėjimas oligarchais, – pasakoja Iritas Boutonas, Izraelio policijos ypatingųjų operacijų skyriaus žvalgybos vadovas. – Tai panėšėjo į demografinį sprogimą nusikalstamumo pasaulyje."

Bet patenkinti tą didžiulį susidomėjimą buvo nelengva, nes kai policija pabandė įvertinti ir pažaboti klestintį naujosios pasaulio sąrangos nusikalstamumą, ji susidūrė su ne menkesnėmis problemomis. Kilo pažįstama apibrėžimo problema: kokia oligarchų veikla yra kriminalinė ir kokia teisėta? Be to, oligarchai ir gangsteriai, siekdami apginti save ir savo įvaizdį, gali pasitelkti iš esmės beribius finansinius išteklius. Ir naudojasi savo finansiniu pranašumu iškilus menkiausiam reikalui. „Nesijaudinkite, šie vyrukai nežudys jūsų, – nuramino mane vienas Izraelio žvalgybos pareigūnas, kai paaiškinau jam, apie ką rašau. – Jie nėra tokie žiaurūs. Jie tik mirtinai užtampys jus po teismus."

Be to, Izraelio policija susidūrė su stipriu politiniu spaudimu, kurį darė tiek vietos politikai, tiek užsienio vyriausybės. Josifas Kobzonas pagarsėjo kaip naujosios Rusijos Frankas Sinatra. Be galo populiarus sentimentalių dainų atlikėjas taip pat aktyviai dalyvauja Rusijos politiniame gyvenime: jis yra Rusijos parlamento – Dūmos – narys, daugelio Putiną palaikančių politikų ir verslininkų rėmėjas ir draugas. Paskutinio XX a. dešimtmečio pradžioje jam buvo uždrausta įvažiuoti į Jungtines Valstijas, bet, nepaisant didelio pasipriešinimo, jis gavo Izraelio pasą. Tuometinis Izraelio nacionalinio saugumo ministras Moshe Shahalas, dabar sėkmingai besiverčiantis advokato praktika Tel Avive, įkūrė Kovos su rusų organizuotu nusikalstamumu žvalgybos būrį. „Ir Knesete, ir vyriausybėje mes susidūrėme su sunkumais bandydami įgyvendinti

naują saugumo politiką“, – dūsauja jis, prisimindamas tuos laikus. Pavyzdžiui, 1996 m. sausį jo nurodymu Ben Guriono oro uoste Kobzonas buvo sulaikytas ir jam uždrausta įvažiuoti į šalį. Bet buvęs ministras pasakoja, kad Shimonas Peresas, tuometinis užsienio reikalų ministras, atšaukė Shahalo nurodymą. Shahalas paaiškino, kad tuometinis Rusijos ambasadorius iškvietė Peresą ir įspėjo, jog Izraelio ir Rusijos santykiai gali smarkiai pablogėti, jeigu Kobzonas nebus įleistas į Izraelį. Ir Izraelio valdžios institucijos, paprastai nepasiduodančios kitų šalių (išskyrus Jungtines Valstijas) įtakai, leido jam įvažiuoti.

Milijono rusų atvykimas, savaime suprantama, neišvengiamai padarė esminį poveikį Izraelio politiniam gyvenimui: jie buvo rinkėjai, kurių balsus norėjo laimėti kiekvienas žinomas politikas. Pagrindinis politinis veikėjas Rusijos bendruomenėje buvo Natanas Šaranskis, buvęs sovietų disidentas, devintojo dešimtmečio viduryje paleistas iš kalėjimo ir ištremtas iš Sovietų Sąjungos. Paskutinio XX a. dešimtmečio pradžioje jis tapo jungtimi tarp oligarchų ir Izraelio politikos aukštuomenės, gaudavo aukų iš kai kurių atvykėlių iš Rusijos ir ilgainiui 1995 m. įkūrė atvirai sionistinę politinę partiją „Yisra'el Ba'aliyah“.

Šaranskio lobi galingas, nes jis turi kelių šimtų tūkstančių rinkėjų paramą, o Izraelio demokratijoje mažos politinės partijos labai svarbios formuojant vyriausybę. Ir sunku pervertinti tą pasipiktinimą, kurį Izraelio rusakalbių bendruomenėje kėlė tai, kad žinomi jos nariai – tokie kaip buvęs Rusijos žiniasklaidos magnatas, dabar Izraelio laikraščio *Ma'ariv* savininkas Vladimiras Gusinskis – ženklinami nusikaltėlių žyme. „Kai mus, Rusijos verslininkus, žydus ir kitų tautybių atstovus, mafiozais pavadina amerikiečių laikraščiai, man skaudu, – sakė jis. – Bet kai žydų verslininkus iš Rusijos taip pavadina Izraelyje, man būna taip skaudu, kad nors stauk. Kokia neteisybė!“

Bandydama suformuluoti nuoseklią kovos su organizuotu nusikalstamumu strategiją ir suprasti jo santykį su rusų imigrantais, policija sunkiai plūkėsi spręsdama šias painias problemas. Tačiau spręsti jas labai trukdė visiškai kitokio pobūdžio rūpestis, kuris surydavo ne tik didžiąją dalį Izraelio saugumo biudžeto, bet ir didžiąją dalį jo politinės energijos. „Palestiniečių teroro problema, – sako vadas Boutonas, – reikalauja labai daug išteklių, todėl organizuoto nusikalstamumo problemoms spręsti jų lieka visai mažai – mes visada turime tenkintis tik trupiniais." Aplinkybės nusikaltėliams labai palankios.

Palestiniečių problema Izraelyje užgožia visas kitas. Kartais net atrodo, kad izraeliečiai sąmoningai nukreipė visus savo intelektinius gebėjimus šiai problemai spręsti. Į viską, regis, žiūrima per arabų ir izraeliečių konflikto prizmę, nepastebint įdomių ir dinamiškų procesų, vykstančių pačioje Izraelio visuomenėje, ypač suaktyvėjusių žlugus Sovietų Sąjungai ir prasidėjus globalizacijai.

Išorinio priešo – arabų ir po Šešių dienų karo 1967 m. palestiniečių Okupuotose teritorijose – keliama grėsmė labai sutelkė Izraelio visuomenę. Bet aukos, kurias izraeliečiams teko daryti dėl saugumo problemų, buvo tik viena monetos pusė: prieš penkiolika metų sionizmas rėmėsi nepaprastai stipriu kolektyviniu jausmu, kurį ryškiausiai rodė kibucų judėjimo paplitimas ir profesinių sąjungų judėjimo „Histadrut" įtakingumas. Natanas Šaranskis, aršus Sovietų Sąjungos priešininkas, išreiškė daugelio dešiniųjų žydų nuomonę, kai ėmėsi kritikuoti savo naująją tėvynę: girdi, „vyriausybės dominavimas Izraelio ekonomikoje daro ją labiausiai socialistine šalimi už Rytų bloko ribų... Kodėl Izraelis ir iš centralizuotai valdomų Rytų, ir iš demokratinių Vakarų būtinai perima visa, kas blogiausia?"

Bet daugumai izraeliečių galingas valstybinis sektorius buvo svarbi žydų solidarumo išraiška, suteikianti nacionaliniam projektui socialinį ir filantropišką turinį. Globalizacija negailestingai jį

silpnina ir kai kuriose vietovėse įvaro pleištą tarp įvairių smarkiai atskirtų visuomenės dalių. „Tokie premjerai kaip Menachemas Beginas ir Benas Gurionas buvo valstybės tarnai, gyvenantys mažuose dviejų kambarių butuose, – sako Uri Cohen-Aharonovas, žymiausias Izraelio televizijos kriminalinių įvykių reporteris. – Jie keldavosi šeštą valandą ir tarnaudavo Izraeliui iki vidurnakčio – ir netgi tada, kai nueidavo gulti. O dabar, kai pasakai žodį kibucas, žmonės pradeda juoktis. Arielis Sharonas turi didžiulį ūkį už kelių kilometrų nuo Sderoto, kur gyvena vargingiausi žmonės šalyje. Skirtumas tarp turtingųjų ir paprastų žmonių vis labiau primena man prarają tarp turtingųjų ir vargšų Pietų Amerikoje.“

Ilgus metus sruvenusios kukliu upeliu tiesioginės užsienio investicijos, paskatintos politinio stabilumo, kuris lydėjo susitaikymo procesą, prasidėjusį po Oslo susitarimo, staiga užliejo šalį. Pinigų srautų kontrolė buvo susilpninta ir milijardų dolerių srovės kasmet tai atplaukdavo, tai išplaukdavo iš Izraelio. Vos per aštuonerius metus užsienio investicijos padidėjo nuo 0,2 milijardo dolerių 1992 m. iki daugiau kaip 8 milijardų 2000-aisiais. Tokiame kontekste Izraelio elitas rusiškų pinigų srautą suvokė kaip ekonominio pasisekimo, o ne nusikalstamumo rodiklį. Bendrasis vidaus produktas *per capita* išaugo dar įspūdingiau – nuo 11 tūkstančių dolerių 1990 m. iki 18,62 tūkstančio 2006-aisiais. Akivaizdus gerovės augimas ypač įspūdingai atrodė aplinkinių arabiškų šalių stagnacijos fone. O štai nedarbo lygis, nors ir ne taip akivaizdžiai, tačiau nuolatos kilo, nes investuotojai kreipė savo kapitalą į darbo jėgai neimlias verslo sritis.

„Dot-com“ bumo žlugimas sukėlė daug dramų, tokių kaip savižudybės Volstrite, bet jo poveikis buvo kur kas stipresnis globalinio pasaulio periferijoje. Ypač skaudus jis buvo Izraelyje, ne tik dėl didelės turto koncentracijos aukštųjų technologijų pramonės šakose, bet ir todėl, kad jis sutapo su Antrosios palestiniečių intifados pradžia 2000-aisiais. Paskutinio XX a. dešimtmečio viduryje augęs

biudžetas buvo griežtai apribotas. Išlaidos IGP (Izraelio gynybos pajėgoms) buvo padidintos, siekiant deramai sutikti palestiniečių iššūkį, bet policijos finansavimas liko menkas, o vėliau ir dar sumažintas. Svarbiausia – buvo apkarpytos socialinės programos ir per labai trumpą laikotarpį skirtumai tarp turtingųjų ir vargšų, pradėję didėti dar paskutiniame XX a. dešimtmetyje, tapo labai akivaizdūs. Pasikeitimai Izraelio visuomenėje šimtmečio pabaigoje buvo greiti ir ženklūs. Prasidėjo „pagirios" – dabar Izraelis buvo šalis, kur nedarbo lygis buvo aukštas, biudžeto deficitas augo, saugumo biudžetas buvo nepasotinamas ir smarkiai mažėjo tiesioginės užsienio investicijos. Taip pat buvo susiformavęs naujas darbininkų užsieniečių (daugelis jų buvo prekiautojų žmonėmis aukos) poklasis, kuris pakeitė palestiniečius (dabar išstumtus į Vakarų pakrantę ir Gazos ruožą), ir godaus vartotojiškumo kultūra, individualizmą kelianti kur kas aukščiau už kibucų kolektyvizmą. Vėl pradėjo didėti priešiškumas rusams, ypač dėl nusikalstamumo baimės. 1999 m. visos šalies mastu atlikta apklausa apie gyventojų požiūrį į imigrantus iš buvusios Sovietų Sąjungos, paklausti apie nusikalstamumą 24 procentai izraeliečių pareiškė turį „labai neigiamą" rusakalbės bendruomenės įvaizdį. Kai tas pats klausimas jiems buvo užduotas 2003 m. sausį, šis skaičius siekė 38 procentus. Tačiau praėjus mėnesiui atsitiko šis tas, kas paskatino izraeliečius dar kartą pagalvoti, ar kriminaliniai nusikaltėliai gali būti tik atvykėliai iš Rusijos. Rusai 1995 m. El Dano susitikime Tel Avive buvo sutarę vengti demonstratyviai kriminalinių veiksmų Izraelyje. Dabar izraeliečiai pamatė, kad paskutinis svaigios sėkmės ir pertekliaus dešimtmetis sukūrė naują reiškinį – vietos izraeliečių organizuotą nusikalstamumą. Ir, kitaip nei rusai, šie žmonės labai mažai rūpinosi savo įvaizdžiu.

Vieną gruodžio dieną, kai trumpa viduržemiška žiema kovojo beviltišką kovą su artėjančiu pavasariu, apie dvyliktą valandą Ze'evo

Rosensteino mersedesas sustojo priešais mažą valiutos keityklą Yehuda Halevy gatvėje. „Pora policininkų ginčijosi su vyruku, sėdinčiu raudoname automobilyje, – pasakojo *Jerusalem Post* Eli, į penktą dešimtį įkopęs vyras, – tada driokstelėjo sprogimas... Ir jie visi dingo.“

„Išgirdau itin smarkų sprogimą, – sako Alonas, jis vis dar dirba priešais sprogimo vietą esančioje „Tabul“ kepykloje, – ir pamačiau aukštyn skriejantį kūną. Prigužėjo daugybė policininkų ir viskas atrodė kaip po teroristų išpuolio. Pirmas dvidešimt minučių visi manė, kad buvo įvykdytas teroro aktas. Niekam nė į galvą neatėjo, kad sprogimas kažkaip susijęs su Rosensteinu, visi manė, jog tai palestiniečių darbas.“

Tiesą sakant, tai buvo septintas pasikėsinimas į Ze'evo Rosensteino, kuris jau kelerius metus nesutarė su Abergilų šeima, gyvybę. Tačiau kitaip nei ankstesnieji, šis nepavykęs pasikėsinimas buvo įvykdytas judrioje, truputį apšiurusioje pietų Tel Avivo gatvėje. Rosensteinas, „katė, turinti septynis gyvenimus“, kaip jis buvo vadinamas, atsipirko keliais sumušimais ir įbrėžimais, o žuvo trys niekuo dėti šalia stovėję žmonės.

Žiniasklaida pakėlė triukšmą, kuris dar labiau pakurstė visuomenės pasipiktinimą. „Negi mums ir taip nepakanka sprogdinimų šioje šalyje! – piktinosi Bilha, prekybos centro, įsikūrusio už kelių jardų nuo vietos, kur sprogo bomba, darbuotojas. – Jie ką, visiški psichai? Kur mes ritamės? Žydai pradėjo sprogdinti žydus?“

Policija kaltino vidaus reikalų ministrą už tai, kad šis marinęs ją išteklių badu. „Mes neturime pajėgų kariauti dviem frontais“, – sakė Gilas Kleimanas po sprogdinimo. Įgijęs didelę kovos su pogrindiniu rusų nusikalstamumu patirtį Kleimanas dabar Izraelio policijos atstovas ryšiams su visuomene, buvo aiškiai susinervinęs. „Lova labai plati, o saugumo antklodė labai siaura ir mums tenka nuolatos ją tampyti iš šono į šoną. Jeigu saugumo antklodė naudojama saugo-

tis nuo teroristų, policininkai negali vykdyti nusikaltimų prevencijos, tai yra stabdyti ir tikrinti transporto priemonių ir deramai atlikti kriminalinių procedūrų. Neįmanoma dirbti du darbus vienu metu."

Arielis Sharonas sukvietė nepaprastą ministrų kabineto susirinkimą, o vyriausybė pažadėjo skirti papildomus 500 milijonų šekelių (100 milijonų dolerių) kovai su nusikalstamumu. Laikraščių komentatoriai pradėjo lyginti Rosensteiną, Abergilus ir keturias kitas šeimas su palestiniečiais, sakydami, kad jie Izraelio valstybei kelia nė kiek ne menkesnę grėsmę. Įdomu, kad viena iš tų šeimų buvo beduinų klanas.

„Vietiniai Izraelio nusikalstami sindikatai yra kitokie negu rusų, – aiškina Menachemas Amiras, pagrindinis šalies kriminalistas. – Rusai yra labai atsargūs ir sugebėjo įtvirtinti discipliną, nes jie veikia kaip organizacija. Izraelio nusikaltėlių grupuotės yra šeimos." Tai reiškia, kad struktūra jie daug labiau panašūs į Sicilijos mafiją negu rusų nusikaltėliai. „Kai nusikaltėliai susiskirstę šeimomis, didelę reikšmę turi tokie dalykai kaip garbė ir vendetos", – tęsia profesorius Amiras. Šeimų nesantaika gali nusinešti atsitiktinių nekaltų žmonių gyvybes, kaip buvo Rosensteino atveju, bet kitais atžvilgiais ji naudinga policijai. Kraujo praliejimas leidžia žvalgybos pareigūnams kontroliuoti, kas vyksta nusikalstamoje bendruomenėje, „o tai reiškia, kad rusai ir panašios organizacijos yra efektyvesnės ir pavojingesnės".

Azartiniai lošimai buvo tradicinis verslas, aplink kurį telkėsi ir iš kurio klestėjo Izraelio nusikalstami sindikatai. Po Oslo taikos sutarties Izraelis leido palestiniečiams Jerichone atidaryti kazino, kurie papildė Raudonojoje jūroje, už Izraelio teritorinių vandenų, plaukiojančius kazino. Buvo teigiama, kad Rosensteino ir Abergilo šeimos susižeria didžiąją dalį jų teikiamų pajamų, taip pat pelnosi iš izraeliečiams organizuojamų lošimo kelionių į Turkiją.

Bet paskutiniame dešimtmetyje Izraelio sindikatai išplėtojo savo veiklos diapazoną ir ėmėsi dar pelningesnių verslų. Izraelio nusikaltėlių šeimos „veikiausiai pasitelkusios senus ryšius Antverpene, – sakoma Kovos su narkotikais valdybos (KNV) ataskaitoje, – ir toliau vaidina pagrindinį vaidmenį pervežant didelius ekstazio krovinius iš Belgijos [į Jungtines Valstijas]“. Tie ryšiai užsimezgė per prekybą viena iš pagrindinių keturių prekių, iš kurių organizuotos nusikaltėlių grupės visame pasaulyje gauna savo didžiausią pelną: per prekybą deimantais. Kitos trys prekės yra ginklai, narkotikai ir energijos produktai.

Ekstazis buvo vienas iš kelių narkotikų, kurių Amerikos rinka dar nebuvo persotinta. Europa yra didžiausia šio sintetinio narkotiko, skatinančio vidinio komforto jausmą ir ypač geranorišką nusiteikimą aplinkinių atžvilgiu, gamybos bazė. Svarbiausias jo gamybos centras Vakarų Europoje yra Amsterdamas, nors naujojo tūkstantmečio pradžioje pramoniniu mastu jis pradėtas gaminti Serbijoje ir Bulgarijoje.

2003 m. JAV Valstybės departamentas paskelbė pranešimą, kuriame teigė, kad Izraelis yra globalinis ekstazio prekeivių, tiekiančių šį narkotiką į Amerikos rinką iš Europos, centras. „Izraelio prekeivių narkotikais organizacijos yra svarbiausios šio narkotiko tiekėjos nusikalstamoms grupėms JAV; persiųsti jos pasitelkia skubias pašto siuntas, komercines avialinijas, o neseniai taip pat pradėjo naudotis ir krovininiais lėktuvais“, – teigiama pranešime. Izraeliui, kuris itin priklauso nuo amerikiečių finansinės, politinės ir karinės paramos, tai buvo labai nemaloni žinia.

Viename pranešime KNV leido suprasti, kad vietinių gaujų karai Niujorke, Las Vegase ir Los Andžele dėl prekybos ekstaziu kontrolės gali būti tiesiogiai susiję su atvirais karo veiksmais tarp šeimų Izraelyje. Tikriausiai nėra ko stebėtis, kad Izraelio gangsteriai turi tokią įtaką Las Vegase, juk šis miestas nuo seno buvo žymiausio

Amerikos nusikaltėlio žydo, velionio Meyerio Lansky ir jo protežė Bugsy Siegelio tėvonija. Lansky buvo vienas iš labai nedaugelio kaltinamųjų, kada nors Izraelio išduotų Jungtinėms Valstijoms. Aštuntojo dešimtmečio pradžioje, pabėgęs nuo Amerikos teisėsaugos, jis siekė Izraelio pilietybės. Golda Meir tik tada sutiko jį išduoti, kai jos patarėjai paaiškino, kad Lansky susijęs su mafija. „Mafija? Jokios mafijos! Tik ne čia!" – sušuko ji.

Ze'evas Rosensteinas Izraeliui kėlė daug didesnę grėsmę negu Lansky. Ir jis, ir jo žmona buvo tuometinės premjero Arielio Sharono politinės partijos „Likud" nariai. Abergilai taip pat buvo „Likud" nariai ir kilus vienam garsiam incidentui Kneseto narys leiboristas apkaltino vieną Sharono kabineto ministrą (vėliau nužudytą palestiniečių) sąsajomis su izraeliečių organizuotu nusikalstamumu. Jonas Wineris pateikė Billui Clintonui rimtų įrodymų, kad „Likud" yra persmelkta kriminalinių elementų – tai dar kartą parodo, kaip smarkiai nusikalstamumas nuo 1989 m. buvo persmelkęs šalies socialines struktūras.

Tačiau 2004 m., spaudžiant JAV, Izraelis pagaliau ryžosi suimti ir išduoti Rosensteiną, kuris buvo kaltinamas pardavęs Amerikoje daugiau kaip 700 tūkstančių ekstazio tablečių (Vašingtonas sutiko, kad jeigu Rosensteinas bus pripažintas kaltu, jis galės atlikti skirtą bausmę Izraelyje).

Dėl specifinių politinių problemų Izraelis, kaip ir keletas kitų pasaulio šalių, neturėjo didesnių galimybių apsisaugoti nuo spartaus organizuoto nusikalstamumo skverbimosi, prasidėjusio po dviejų epochinių įvykių: pirmasis buvo komunizmo žlugimas Rytų Europoje ir buvusioje Sovietų Sąjungoje, jis, kaip matėme, turėjo didžiulį poveikį Izraeliui. Tačiau organizuoto nusikalstamumo virtimas tarptautiniu nebūtų pasiekęs tokio masto ir taip įtraukęs į savo verpetą Izraelio, jeigu nebūtų veikę globalizacijos procesai – ir ypač jeigu nebūtų panaikintas tarptautinės finansų rinkos

reglamentavimas. Kapitalui suteikta laisvė judėti po visą pasaulį nebuvo tik didžiulių korporacijų privilegija, kurios, atrištos nuo atskirų šalių ir jų reguliavimo sistemų švartfalų, apraizgė savo čiuptuvais visą pasaulį. Iš neteisėtos veiklos uždirbtų pinigų plovimui taip pat atėjo aukso amžius. Ir kad nepradėtume klaidingai manyti, jog Izraelis ar žydai turi ypatingų organizuoto nusikalstamumo polinkių ir gebėjimų, verta atsiminti, kad globalinės pinigų plovimo pramonės centras buvo įsikūręs už kelių šimtų mylių, visiškai kitokioje negu Izraelis šalyje – Jungtiniuose Arabų Emyratuose.

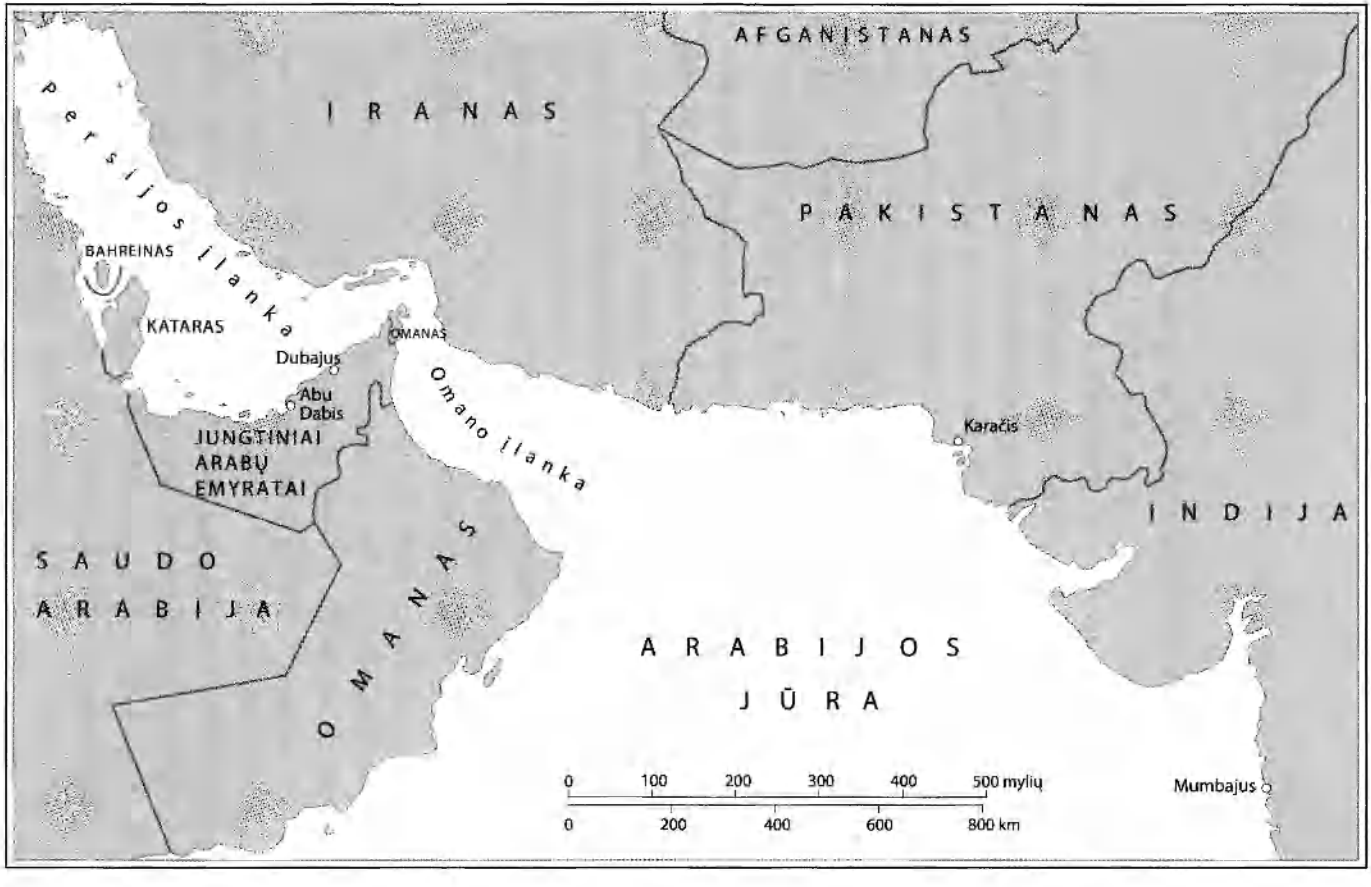

Dawoodo Ibrahimo veiklos teritorija: Dubajus–Karačis–Mumbajus.

6
Zanadu I

Ir šioje maišatyje Kubla išgirdo tolimus
protėvių balsus, pranašaujančius karą!
Samuelis Tayloras Coleridge'as, „Kubla Chanas“

Penktadienį, 1993 m. kovo 12-ąją, vos patekėjus saulei iš suskilinėjusių ir aptrupėjusių Viktorijos epochos rūmų, iš prašmatnių *art deko* bungalų, iš naujų daugiaaukščių pastatų, iš skardinių lūšnų, iš po nušiurusio brezento pastogių, iš nutekamųjų griovių ir miesto šaligatvių ėmė plūsti milijonai žmonių: Bombėjaus* dirbantieji pradėjo chaotišką labiausiai apkrautos, nudėvėtos, bet ir lanksčiausios transporto sistemos pasaulyje apgultį.

Autorikšos kaip sukiršintos vapsvos zujo po gatves, geldamos visus pasipainiojusiuosius jų kelyje. Dar daugiau buvo kampuotų juodai geltonų taksi. Suprojektuotos pagal mažų „Fiat 1100“, apie kuriuos jau pamiršo net italai, pavyzdį, šitos baidyklės zujo ir cypsėjo tarsi motorizuoti graužikai, sprausdamiesi per tokius eismo tarpus, kur kiti automobiliai nepravažiuoja. 1993 m. nuolatos vykstanti liberalizacija Indijoje leido impozantiškiems Europos, Amerikos ir Japonijos automobiliams konkuruoti su indišku „Ambasadoriumi“ (sukurtu pagal trečiosios laidos „Morris Oxford“ pavyzdį) ir „Marutti“(sukurtu pagal „Suzuki Alto“ pavyzdį).

* 1997 m. miesto pavadinimas buvo pakeistas į Mumbajų. Rašydamas apie ankstesnius įvykius, vartosiu Bombėjaus pavadinimą.

Žinoma, nutriušusiose Vakarų ir Centrinėje geležinkelio linijų stotyse švytravo kumščiai, drisko marškiniai ir plyšo sariai, kai vykstantys į darbą keleiviai iš šiaurinių priemiesčių stodavo į darviniškas grumtynes dėl vietos nepaaiškinamai patikimuose miesto traukiniuose, kuriais pasiekdavo pietinę miesto dalį.

„Iki šiol iki galo neperprantu, kaip Bombėjuje funkcionuoja eismas, nors nusimanau apie jį kur kas daugiau negu daugelis žmonių, – stebisi žavingasis Rakeshas Maria, buvęs policijos komisaro pavaduotojas eismo reikalams, – bet jis kažkokiu paslaptingu būdu tikrai vyksta."

Beprotiškas žmonių judėjimas prasideda rytą ir nesiliauja iki vėlyvo vakaro. Jį supa tvankus karštis ir nesiliaujantis ūžesys – garso signalų pypsėjimas, riksmai, elgetų kaulijimas, spiegimas ir klyksmai, – taip iškvaršinantis galvą, kad tik ir tegalvoji, kur čia radus prieglobstį pailsinti išvargintoms juslėms.

Bet kovo 12-ąją, 13 valandą 28 minutės, linksmąjį chaosą papildė dar vienas, kur kas baisesnis elementas: pusės tonos RDX, galingiausios pasaulyje karinės sprogstamosios medžiagos, sprogimo garsas, išsiveržęs iš Bombėjaus vertybinių popierių biržos (BVPB) požeminio garažo ir patalpų, kur prekybininkai kaip tik ruošėsi eiti pietauti.

Tokiu dienos metu BVPB visada būna daugiausia žmonių. Prekybininkai ir maisto pardavėjai, nešini vaisių, įdarytų paplotėlių, karių, lasių, dosų, ėriukų kasų ir kitokių gardumynų gausybe suguža prie biržos pastato malšinti alkio verslininkų ir verslininkių, plūstelinčių iš biržos ir aplinkinių pastatų per trumpą pusvalandžio pietų pertrauką. Bet tą dieną jie neišėjo. Jie buvo išsviesti – suplėšyti į gabalus, negyvi, o betono, stiklų ir metalo masė užgriuvo gatvės pardavėjus, jų draugus, klientus ir šeimos narius – vienus aštrios šukės sukapojo į gabalus, kitiems nukirto galvas.

„Keturi broliai, iš Šiaurės Indijos klajojančios šeimos, prekiavo cukranendrių sulčių kioske šalia BVPB, – prisimena Hussainas

Zaidi, *Juodojo penktadienio* – išsamiausios sprogimo istorijos, pagal kurią vėliau sukurtas jaudinantis dokumentinis kino filmas, – autorius. – Penktasis grįžo netrukus po sprogimo ir rado savo brolius negyvus kraujo klane. O Gokulchandui Guptai, kuris toje vietoje trylika metų turėjo panipurių kioską, nutraukta galva. Jo vienintelis sūnus, septyniolikmetis Premchandas, apdegė taip, kad buvo neįmanoma atpažinti.“

Dvidešimt dvejų metų Mukeshas Khatri nuėjo į banką „Baroda“, kuris turėjo skyrių BVPB. Kai sprogo bomba, jaunuolis stovėjo eilėje prie pastato. „Iš visų pusių pasipylė stiklo šukės, daug jų įsirėžė man į kūną ir veidą“, – prisimena jis. Paplūdęs savo ir išsitepęs kitų žmonių krauju, jis kažkaip sugebėjo nueiti iki ligoninės, esančios beveik už mylios nuo biržos.

Savaime suprantama, ši nelaimė smarkiai sutrikdė eismą Bombėjaus centre. Panika peraugo į isteriją ir kilo spūstis. Greitosios pagalbos ir policijos automobiliai įstrigo kaip ir visi kiti ir paliko dar gyvas aukas merdėti kančiose. Per sprogimą BVPB 84 žmonės žuvo, 217 – sužeisti. Ir tai buvo tik pradžia.

Per kitas dvi valandas septynios bombos sprogo perpildytose miesto vietose, o dar du žmonės ant motociklų metė granatas. Daugiausia gyvybių nusinešė sprogimas prie Regioninio pasų skyriaus Vorlyje, jis įvyko 14 valandą 50 minučių. Po dviaukščiu autobusu padėta bomba atplėšė penkias tonas sveriančią transporto priemonę nuo žemės ir išsviedė aukštyn. Sprogimas neatpažįstamai sumaitojo visų autobuso keleivių kūnus, o negailestinga degančio metalo ir stiklų kruša pervėrė šimtus praeivių ir vietos gyventojų: 113 žuvo, 227 buvo sužaloti.

Maždaug tuo pat metu komisaro pavaduotojas Rakeshas Maria tyrė kitą sprogimą „Shiv Sena“ būstinėje. Tai jaunųjų indų nacionalistų partija, turinti politinę atramą Bombėjuje, Maharaštros sostinėje. Aplink „Shiv Sena“ pastatą būriavosi indai, skandavo anti-

musulmoniškus šūkius ir reikalavo atpildo. „Aš kreipiausi į minios lyderį ir pasakiau jam, kad sprogdinimai neturi nieko bendro su religija, – pasakoja Maria, – tai daug didesnio sąmokslo dalis.“ Jis pridėjo, kad, regis, tai padėjo išsklaidyti įtampą. Tačiau maždaug tuo metu komisaro pavaduotojas per nešiojamąją radijo stotelę gavo žinią, kad minia pradėjo beatodairiškai pulti musulmonus Mahimo rajone.

Nesustabdomas miestas suklupo ant kraujo.

Po trylikos metų saulei leidžiantis už Mumbajaus policijos štabo – elegantiškų rusvai žalsvų ir kreminių Viktorijos epochos rūmų – įspūdingos išvaizdos, savimi pasitikinčios kariškos laikysenos pandžabas Maria atsiloša prie savo didelio medinio rašomojo stalo ir prisimena: „Aš buvau toli nuo viso šito, buvau išvykęs į pažangaus eismo valdymo kursus Tokijuje, bet kelis kartus, kai kildavo neramumų, grįždavau. Kai tik parvykau 1993 m. sausio 5-ąją, generalinis komisaras pavedė man prižiūrėti tvarką Mahimo sąsmaukoje ir užtikrinti, kad labai svarbūs asmenys galėtų nuvykti iš oro uosto į miesto centrą.“ Sąsmauka kiek ryčiau nuo Mahimo forto yra siauras S formos posūkis, kur susijungia dvi svarbiausios Bombėjaus šiaurės ir pietų magistralės ir suformuoja devintąjį automobilių pragaro ratą. Rakeshui Mariai pavesta rūpintis į centrinę miesto dalį vykstančių labai svarbių asmenų saugumu todėl, kad Bombėjuje buvo kilusi krizė: antimusulmoniškos riaušės jau buvo kilusios 1992 m. gruodį ir vėl įsiliepsnojo 1993 m. sausį. Ir daugumą neramumų prasidėjo Mahime arba netoliese.

Į Indijos komercinę sostinę grįžusį Marią pasitikę neramumai prasidėjo dar prieš riaušes. Per praėjusius penkerius metus BJP, nauja politinė partija, puoselėjusi agresyvią indų nacionalizmo formą, paskatino miglotą religinį konfliktą kitoje Indijos dalyje – Ajodijoje, esančioje šiaurinėje Utar Pradešo provincijoje. Grėsmingi įvykiai, susiję su Babri mečetės sugriovimu Ajodijoje, toli nuo Bombėjaus,

sugadino indų daugumos ir musulmonų mažumos santykius keliose Indijos dalyse. Pačiame Bombėjuje indų minia paklausė nacionalistų raginimo pulti visus musulmonus nesirenkant. „Tą dieną, kai man buvo pavesta užtikrinti tvarką Sąsmaukoje, vėl prasidėjo riaušės, – pasakoja Maria. – Aš buvau vienoje Mahimo kryžkelėje priešais Šv. Mykolo bažnyčią, kai indai užpuolė darbininkus musulmonus, krovusius ten medieną“, – tęsia jis. Nors komisaras nėra krikščionis, pavardė „Maria“ skamba kaip krikščioniška, o jis visada leidžia žmonėms manyti, kad yra krikščionis, nes tai teikia tam tikrą neutralumą sprendžiant musulmonų ir indų konfliktus. Kai indai apsupo darbininkus musulmonus, Maria atskubėjo į vietą ir pradėjo šaudyti į orą: „Įsakiau jiems išsiskirstyti ir nuo tos dienos šioje Mahimo dalyje nebuvo jokių susidūrimų.“

Deja, kiti Bombėjaus policininkai nebuvo tokie drąsūs kaip Maria. Iš viso per tas riaušes buvo iššudyta 900 žmonių (daugiau negu du trečdaliai iš jų buvo musulmonai, kiti – indai), o teisėsaugos pareigūnai stovėjo ir žiūrėjo. „Tada mes nuvylėme Bombėjaus musulmonus, nuvylėme Bombėjaus žmones“, – sakė man vienas aukštas policijos pareigūnas. Šios pareigos nevykdymo pasekmės buvo sunkios, o sunkiausia iš jų – kovo sprogdinimai. „Iki 1993 m., – teigia Maria, – Bombėjaus nusikaltėliai buvo pasaulietiškiausia šio miesto gyventojų dalis. Kitose sferose bendruomenių konfliktai turėjo reikšmę, bet mums niekada net mintis į galvą neateidavo, kad jie gali paveikti organizuotą nusikalstamumą.“

Per riaušes Mahime indų minia surado ir nuniokojo patalpas, priklausiusias Tigeriui Memonui, vidutinio lygmens gangsteriui, įžymiam kontrabandininkui, prisiekusiam ištikimybę galingiausiai nusikalstamai organizacijai Bombėjuje. Pasak jo draugų, Tigeris Memonas įtūžo sužinojęs, kad būstinė užpulta, ir nedelsdamas ėmė planuoti kerštą. Tačiau norėdamas keršyti, jis turėjo pasitarti su savo bosu. Nors jo bosas buvo iš Bombėjaus, jis mieste nebegyveno. Ieš-

komas ir policijos, ir konkuruojančių gangsterių dėl rimtų kaltinimų žmogžudysčių serija, Dawoodas Ibrahimas Kaskaras 1984 m. pabėgo nuo teismo ir paliko mylimą miestą. Jis išvyko į vakarus, į vietą, kuri nuo seno palaikė šiltus, painius santykius su Bombėjumi, bet buvo visiškai nepanaši į jį.

Už kelių mylių į rytus nuo Hitrou oro uosto mano taksi pravažiavo pro dangoraižio dydžio ir formos reklamos skydą. Į dangų besistiebiančių itin šiuolaikinių pastatų atvaizdas vilioja M4 keliu važiuojančius vairuotojus palikti pilkšvą Londono šaltuką ir vykti į naują žemišką rojų – Dubajų.

Kai po aštuonių valandų įsėdau į kondicionuojamą taksi, specifinis pailgas ekranas pasveikino mane atvykus ir paragino aplankyti Merkato alėją, žavingai prastą Venecijos pamėgdžiojimą, pirkti, pirkti ir dar kartą pirkti aukso, o paskui investuoti kapitalą į butą „Dubajaus bokšte".

„Dubajaus bokštas" yra viena iš kelių naujos architektūros srovės kulminacijų, šią pakraipą vadinu Emyratų futurizmu, o vietos ekspatriantai – šeicho Mo (taip akiplėšiškai, nors ir meiliai pravardžiuojamas šeichas Mohammedas bin Rashidas Al Maktoumas, apsišvietęs Dubajaus despotas) generaliniu planu. *Burj* – bokštą sudaro kelių dangų remiančių metalo pėdų grupė. Apatiniai trisdešimt septyni aukštai taps pirmu pasaulyje „Armani" viešbučiu, jį suprojektavo pats mados guru. Kiek iš viso bus aukštų, neatskleidžiama. Kai statytojai 2003 m. paskelbė sumanymą statyti „Bokštą", jo aukštis turėjo siekti 500 metrų. Kasmet jie didino šią svaiginančią viziją – iš pradžių iki 600, paskui iki 700 metrų, o dabar jau teigia, kad pastato aukštis sieksiąs daugiau kaip 900 metrų. Iš dalies tai daroma norint laikyti nežinioje konkurentus Taivane ir Kuveite, kad jie nepralenktų „Dubajaus bokšto", siekiančio tapti aukščiausiu pastatu pasaulyje. O iš dalies, mano manymu, dėl to, kad Generalinis

planuotojas labai mėgsta bet kokias žinias apie miesto plėtrą pateikti perdėtai entuziastingai. Šis potraukis retkarčiais įgauna Orwello romanų išraiškas – ryškus pavyzdys yra šūkis apie „Bokšto“ gimimą ant didžiulių skelbimų lentų pagrindinėje naujojo Dubajaus gatvėje: KYLANTI ISTORIJA.

Šis naujasis Dubajus pritraukia piniguočių iš viso pasaulio – čia dažnai svečiuojasi Davidas Beckhamas, Michaelis Schumacheris ir Tigeris Woodsas. Garsenybės ir galingiausi pasaulio verslininkai užsirašo į eilę, norėdami pirkti kokį nors akį rėžiantį statybos projektą, kurie kaip nesuvaldomas virusas dauginasi palei pakrantę ir plinta į dykumą. Rodas Stewartas suskubo nusipirkti Didžiąją Britaniją, neatskiriamą Pasaulio dalį. Salose, kurios žvelgiant iš viršaus atkartoja žemynų formas, statomas prabangus nekilnojamojo turto objektų kompleksas. Dar yra neįtikėtinas „Džameiro palmės“, „Deiro palmės“ ir „Džebel Alio palmės“ kompleksas, pastatytas iš jūros atkovotame trijų milžiniškų palmių formos žemės plote. Matomas iš kosmoso jis tapo vienas geidžiamiausių planetoje.

Atvykite po vieną, atvykite būriais... jeigu turite pinigų. Ir jeigu jų turite, niekas pernelyg neklausinės (jeigu iš viso pasidomės), iš kur jų gavote ir ką rengiatės su jais daryti. Diskretiškas Dubajaus požiūris į pinigus leido miestui per praėjusį dešimtmetį pritraukti ne tik sporto ir pramogų verslo šulų. Rusijos prekeivis ginklais Viktoras Boutas, pagarsėjęs kaip Prekiautojas mirtimi, dažnai parkuodavo savo lėktuvus Šardžoje, už dešimties mylių nuo Dubajaus esančiame kaimyniniame emyrate, o Dubajuje per Vakarų bankus atsiimdavo čekius už paslaugas konfliktuojančioms pusėms. Stambiausias cigarečių kontrabandininkas Balkanuose įkūrė savo būstinę *Burj al Arab*, burės formos „Arabų bokšte“, pirmajame pasaulyje septynių žvaigždučių viešbutyje (ir kainos septynių žvaigždučių – pigiausias kambarys ten kainuoja pusantro tūkstančio dolerių už naktį).

Nuo 1984 m. Dawoodas Ibrahimas dešimtmetį stebėjo, kaip dykumoje kyla naujas Zanadu. Iš ištaigingos rezidencijos – „Baltųjų rūmų“ (vadinamų taip todėl, kad tai vienintelis visiškai juodas pastatas Dubajuje) – Dawoodas valdė savo imperiją, turinčią būstines Londone, Nepale, Pakistane ir Sudane. Nors Dawoodas negalėjo nuvykti į Bombėjų, jam pavyko neišeinant iš savo štabo Įlankoje sukurti ir išplėtoti Bombėjuje didžiausią visų laikų kriminalinį tinklą.

Dawoodas išaugo Dongryje, pasibaisėtinai vargingame centriniame Bombėjaus rajone, kur gyveno daug musulmonų, nors ne vien tik jie. Jo tėvas buvo kuklus policijos inspektorius, bet tai nesukliudė jaunajam Dawoodui tapti smulkiu gatvės nusikaltėliu. Su draugais ir broliais jis slampinėdavo judriame Krofordo turguje ir apgaudinėjo lengvatikius prekybininkus ir pigių prekių medžiotojus. „Jo pirmoji gudrybė buvo įsiūlyti klientui brangų užsienietišką laikrodį, – prisimena vienas jo jaunystės laikų gaujos narys. – Paėmęs pinigus jis dingdavo, ir kol klientas apsižiūrėdavo, kad Dawoodas įpakavime pakeitė laikrodį akmeniu ar kažkokiu panašiu beverčiu daiktu, jo ir pėdos būdavo ataušusios.“

Lyderis iš prigimties, paauglystės metais Dawoodas kartu su vyresniuoju broliu Sabiru įstojo į musulmonų politinį judėjimą „Jaunoji partija“ ir netrukus ėmė jam vadovauti. Kol buvo senieji lyderiai, „Jaunoji partija“ turėjo karingos islamistų grupės reputaciją, bet kai tik du broliai Kaskarai išplėšė valdžią organizacijoje, jie performavo ją į efektyvią kriminalinę gaują. Siekdamas gauti lėšų partijos veiklai Dawoodas su bičiuliais apiplėšė banką ir už tai buvo pirmą kartą nuteistas, bet vėliau Aukščiausiasis teismas nuosprendį atšaukė – nusikaltėliui labai pravartu turėti tėvą policininką. Taip atsirado D kompanija.

Atkūrus nepriklausomybę 1947 m. organizuotas nusikalstamumas pernelyg nevargino Indijos, o keturi donai, valdę Bombėjaus

mafijos pasaulį, retai kada primindavo visuomenei egzistuoją ir besaikiu smurtavimu negarsėjo. Ekonominė sistema, kurią Jawaharlalas Nehru įtvirtino atgavus nepriklausomybę, aptvėrė Indiją galingais protekcionistiniais barjerais, skirtais varžyti prabangos ir plataus vartojimo prekių importą ir taip padidinti Indijos pramonės pajėgumą ir valstybės iždo pajamas iš muitų. Pirmas nelegalus verslas buvo alkoholinių gėrimų kontrabanda ir gamyba, tačiau netrukus iš svaigalų gaunamas pelnas nublanko palyginti su pinigais, uždirbamais iš kitos prekės – aukso. Auksas visada buvo svarbus vietos kultūrai ir indai išleidžia nemenkas sumas pirkdami šį metalą vestuvėms – ir kaip kraitį, ir kaip papuošalus. Kadangi niekas nenorėjo mokėti didžiulių muitų, šeštajame ir septintajame dešimtmetyje susikūrė didelė kontrabandininkų organizacija. Ji kasmet iš Dubajaus į Bombėjų perveždavo tonas aukso. Tai buvo stabilus verslas ir jį kontroliavusių keturių donų valdžios nusikaltėlių pasaulyje niekas neginčijo tris dešimtmečius.

Aštuntojo dešimtmečio pabaigoje Dawoodo ir Sabiro Konkani musulmonų gauja išgarsėjo Dongryje kaip pagrindinis gatvės nusikaltėlių inkubatorius. Padrąsinti šios reputacijos, jie su savo pavaldiniais pasisiūlė už atlygį užtikrinti didžiųjų donų kontrabandos operacijų saugumą. Sabiras buvo labai ambicingas ir pradėjo kurti savą kontrabandos tinklą. Dongrio berniukai pradėjo kelti kai kurių kitų nusikalstamų grupių nepasitenkinimą, ypač pasipiktinusi buvo Pathano gauja, kuriai vadovavo legendinis donas Karimas Lala. Paskui, devintojo dešimtmečio pradžioje, įvyko du dalykai – pirmasis pakeitė Dawoodą, o antrasis pakeitė Dawoodą, Bombėjų ir Indiją.

Per paskutines dvi ar tris 1984 m. vasario savaites švelni Bombėjaus žiemos šiluma pradėjo trauktis, užleisdama vietą dusinančiai drėgnam vasaros karščiui. Sabiro Ibrahimo žmona laukėsi antrojo poros vaiko, bet jis negalėjo atsispirti saldžiam Bombėjaus jazmi-

nų aromatui, kasnakt atviliodavusiam jį į svaiginančius Kongreso rūmus, kuriuose Kongreso partijos įkūrėjai įsivaizdavo ir planavo Indijos ateitį be kolonializmo. Tačiau Sabirą čia viliojo ne politinis idealizmas. Tuo metu šis istorinis pastatas buvo virtęs viešnamiu ir jame gyveno Chitra – graži, trečiąją dešimtį bebaigianti prostitutė, kurią Sabiras buvo iki ausų įsimylėjęs. Buvo pirma valanda nakties, kai Sabiras pakvietė savo meilužę į romantišką išvyką jo baltu „Fiat Padmini".

„Po kurio laiko Sabiras pastebėjo, kad jį seka „Ambasadorius", – pasakoja Ishaqas Bagwanas, Malabar Hilo policijos nuovados vyresnysis inspektorius, vilkintis tvarkinga rusvai žalsva uniforma. – Bet tas automobilis buvo nuklotas gėlėmis, todėl jis turbūt pamanė, kad juo važiuoja pora jaunavedžių." Inspektorius Bagwanas nutaiso užjaučiančią miną, bet jis jau pavargo nuo gangsterių pasaulio, su kuriuo pirmą kartą susipažino tą naktį. „Kai jis sustojo prie „Prabdhevi" degalinės, – tęsia inspektorius, – iš „Ambasadoriaus" iššoko penki iki dantų ginkluoti vyrai. Jiems vadovavo Amirzada Pathanas, įtakingas gangsteris, Karimo Lala favoritas. Ginkluoti nusikaltėliai pasirodė esą riteriški – jie ištraukė iš automobilio Chitrą, kad jos nekliudytų kulkų kruša, kuri iš jų ginklų pasipylė į vairuotojo vietą. Kai Sabiras susmuko ant „Padmini" vairo, vienas iš užpuolikų priėjo ir triumfuodamas perpjovė jam riešą.

Prieš Sabiro nužudymą jau buvo keletas kruvinų incidentų, bet Bombėjus dar niekada neregėjo tokios siaubingos ir tokį įsiūtį sukėlusios žmogžudystės kaip ši. Devintojo dešimtmečio pabaigoje mieste gerokai padaugėjo smurto apraiškų. Inspektorius Bagwanas neabejojo, kad Dawoodas bandys atkeršyti už brolio mirtį. „Kitais metais, kai Amirzada buvo teisiamas, – prisimena jis, – aš kaip jaunesnysis pareigūnas buvau teismo salėje; į salę įėjo kažkoks vyras ir nė kiek nedvejodamas nušovė Amirzadą. Paskui žudikas bandė pabėgti pro langą, bet aš šoviau į jį iš pistoleto ir sužeidžiau į koją –

taip pavyko jį suimti. Jis buvo pasamdytas Dawoodo.“ Kilo baisus triukšmas – Indijoje susišaudymai teismo salėse nėra įprastas dalykas. Netrukus buvo išduotas orderis suimti Dawoodą kaltinant nužudymu iš keršto.

Tuo metu, kai Amirzada buvo teisiamas ir nužudytas, mieste brendo kitokio pobūdžio problema. Charizmatiškas, labai nepriklausomas profesinės sąjungos lyderis buvęs gydytojas daktaras Dutta Samantas įtikino 250 tūkstančių Bombėjaus tekstilės pramonės darbuotojų padėti į šalį įrankius ir pradėti neterminuotą streiką. Ministrė pirmininkė Indira Gandhi griežtai laikėsi pozicijos, kad fabrikų savininkai neturi pasiduoti darbuotojų reikalavimams padidinti darbo užmokestį ir užtikrinti geresnes darbo sąlygas. Daktaro Samanto karingumas kėlė didžiulę grėsmę Indijos pokarinei valstybinio kvazisocializmo tradicijai, kai vyriausybė nurodydavo ir įmonių valdytojams, ir profesinėms sąjungoms, ką jie gali daryti ir ko negali. Darbininkai ilgus metus nedalyvavo sprendžiant įmonių reikalus ir per tą laiką drabužiai tapo dar vienu kontrabandininkų pajamų šaltiniu, jie papildė alkoholio ir aukso teikiamą pelną.

Streikas baigėsi ne susitarimu, o beveik visišku Bombėjaus tekstilės pramonės žlugimu. „Dėl jo beveik pusantro milijono darbuotojų tapo bedarbiais, jų šeimos atsidūrė nepaprastai sunkioje padėtyje, – buvo sakoma slaptame CTB (Centrinio tyrimų biuro, Indijos FTB analogo) pranešime apie organizuoto nusikalstamumo plitimą mieste. – Streikas privertė fabrikų darbuotojus ir jų vaikus stoti į *goondas* [banditų] gretas, kad prasimanytų lėšų gyventi... Didžiuliai rajonai prie tekstilės fabrikų ir *chawls* (gyvenamieji namai) aplink juos Bombėjaus centre tapo idealiomis gangsterių irštvomis.“

Retas policininkas pažįsta gaujų pasaulį taip gerai kaip inspektorius Pradeepas Sharma, 1995 m. įkūręs Ypatingųjų operacijų būrį, skirtą gangsterių smurtui žaboti. Savo karjerą Bombėjaus policijoje jis pradėjo 1984 m., kai buvo paskirtas į Mahimo nuovadą eiti ku-

klias inspektoriaus padėjėjo pareigas. „Mahime jau buvo susiklosčiusi sudėtinga gaujų sistema, kurią sudarė kelios skirtingos grupės. Bet tuo metu didelę reikšmę įgijo darbo jėgos reketavimas.“ Inspektorius Sharma aiškina, kad gaujos pasinaudojo aukštu nedarbo lygiu ir užgrobė darbo rinkos kontrolę. „Tai buvo labai svarbus jų kilimo veiksnys tais laikais.“

Tekstilės fabrikų žlugimas buvo ekonominė trauma, po kurios Indijos pramonė iki galo taip ir neatsigavo – minėti streikai tapo Nehru socialinio kapitalizmo pabaigos pradžia ir paruošė dirvą paskutinio XX a. dešimtmečio liberalizacijai. O staigiai ir smarkiai padaugėjus bedarbių centriniame Bombėjuje, ypač greta Dongrio esančiuose rajonuose, susidarė puikios socialinės sąlygos iškilti naujai, žiauresnei organizuotų nusikaltėlių kartai – atėjo Dawoodo laikas.

Kai Dawoodas 1984 m. pabėgo iš Indijos į Dubajų, tikriausiai labai mažai vakariečių būtų galėję parodyti žemėlapyje, kurioje valstybėje yra šis miestas, ką jau kalbėti apie išsamesnes žinias apie šalį ir gyventojus. O arabai, iraniečiai, balučiai, Rytų Afrikos gyventojai, pakistaniečiai ir Vakarų pakrantės indai priešingai – nuo senų laikų puikiai pažinojo Dubajų. Antrojo pasaulinio karo pabaigoje Dubajus buvo tik didokas pakrantės kaimas; kai vienintelį vietos verslą – perlų žvejybą – sunaikino karas ir japonų dirbtinių perlų gamybos plėtotė, Dubajus išliko tik dėl sumanumo.

Tais bergždžiais metais, kai perlų žvejyba pajamų nebeteikė, o dolerių už naftą srautas dar nepasipylė, Dubajus patyliukais atgaivino prekybinius ryšius su Iranu anapus Hormuzo sąsiaurio ir Bombėjumi anapus Arabijos jūros. Kadangi ir Iranas, ir Indija vykdė griežtą protekcionizmo politiką siekdami sukurti šalies vidaus pramonę, Dubajaus prekybininkai suuodė, kad pasinaudodami savo nedidelių mokesčių režimu jie gali importuoti į Dubajų

įvairias žaliavas, o paskui eksportuoti jas į Iraną ir subkontinentą. „Visus tuos metus daugelį žmonių čia maitino nepasotinama aukso paklausa Indijoje, – aiškina Francisas Matthew, gyvenantis Dubajuje jau ne vieną dešimtmetį ir dabar dirbantis didžiausios Dubajaus leidyklos redaktoriumi. – Beveik kiekvienai Indijos moteriai reikia aukso kraičiui, skirtingiems Indijos regionams reikia skirtingų aukso rūšių, skirtingų paauksuotų dirbinių. O pradžią viskam davė Rashidas, legendinis šiuolaikinio Dubajaus įkūrėjas, jis vėl padarė Dubajų prekybos centru ir atgaivino prigesusią „nepriklausomos prekybos tradiciją“, kaip tai vadinama Emyratuose, arba „kontrabandą“, kaip tai vadinama likusioje pasaulio dalyje. Šeichas Rashidas, pirmasis Dubajaus fantazuotojas, daugelį metų buvo asmeniniame Indiros Gandhi labiausiai ieškomų kontrabandininkų sąraše. Ir nors pats negalėjo į Indiją nė kojos įkelti, jis gaudavo dalį nuo kiekvieno Indijoje parduoto papuošalo ar aukso luito. Kaip tik tais laikais stambių prekybininkų šeimos iš Dubajaus užmezgė draugystę su stambių prekybininkų šeimomis Bombėjuje ir Karačyje. Ir ta draugystė buvo ilgalaikė.

Dubajų valdanti Al Maktoumų šeima įtakingumu nusileido tik Abu Dabį valdančiai Al Nahyanų šeimai. Didžiulių naftos atsargų atradimas Abu Dabio teritorijoje buvo tarsi dangiškoji mana Dubajui ir kitiems penkiems emyratams, kurie 1973 m., kai britai nusprendė atitraukti visas savo pajėgas į rytus nuo Sueco, suformavo naują valstybę – Jungtinius Arabų Emyratus (JAE). Vertinant pagal dabartinę gavybos apimtį, Abu Dabio naftos užteks dar dviem šimtams metų. Palyginus su Al Nahyanų turtais, nublanksta net Romano Abramovičiaus ir kitų Rusijos oligarchų kapitalas. Apskaičiuota, kad praėjus mažiau kaip pusei šimtmečio po naftos atradimo Al Nahyanų turtas (o jų turtas ir Abu Dabio kapitalo rezervai yra tapačios sąvokos) pasiekė apytiksliai 500 milijardų – pusę trilijono – dolerių.

Abu Dabis dosniai teikė subsidijas šešiems kitiems JAE emyratams, kurie neturi tokių didžiulių naftos telkinių. Tačiau Dubajaus valdytojas Al Maktoumas parodė esąs įžvalgus vadovas ir dar aštuntajame dešimtmetyje pradėjo ruoštis tiems laikams, kai Abu Dabis daugiau nebenorės vienas finansuoti federalinio biudžeto. Dubajus turi kuklių naftos atsargų, iš kurių gauna 15 procentų miesto pajamų, bet jos išseks jau kitą dešimtmetį. Devintajame dešimtmetyje Al Maktoumai nusprendė diversifikuoti ekonomiką – veikiausiai paskatinti tradicinės konkurencijos su Al Nahyanais. Buvo sumanyta pastatyti Džebel Ali – šešiasdešimt šešių prieplaukų didžiausią jūrų uostą Viduriniuosiuose Rytuose.

Kritikai išjuokė šį grandiozinį projektą, bet sprendimas sukurti naują uostą ir prekybos zoną greitai pasiteisino. 1979 m. Dubajus išmoko vertingą pamoką iš Irano revoliucijos ir sovietų invazijos Afganistane: nelaimės turi savo šviesiąją pusę. Išgąsdinti nestabilumo savo šalyse Irano ir Afganistano prekybininkai patraukė į Dubajų, o kartu atsivežė savo verslus ir taip parėmė vietinę ekonomiką. Neturėdamas nei pajamų, nei pardavimo mokesčių Dubajus pamažu pelnė saugios vietos Viduriniuosiuose Rytuose paslėpti pinigus reputaciją. Nuo to laiko Dubajaus ekonomika visada sparčiai augdavo regioninių krizių metu.

Dawoodui Ibrahimui Dubajus buvo puikus prieglobstis. Miestas maloniai pasitikdavo turtuolius, maloniai pasitikdavo musulmonus ir visiškai nesidomėjo, nei kaip žmonės įgijo pinigų, nei ką ketina su jais daryti. Dubajus taip pat turėjo senų ryšių su Bombėjumi ir didelė dalis jo elito buvo įsitraukusi į prekybą, kurią Dawoodas norėjo padaryti pagrindiniu verslu – aukso kontrabandą. Be to, įgyvendindami savo strateginę viziją Al Maktoumai darė miestą-valstybę labai patogia vieta gyventi. Neilgai trukus Dawoodo, turėjusio dvi didžiąsias aistras – Bolivudo kiną ir kriketą, namuose pradėjo gausiai lankyti Bolivudo garsenybės ir Indijos bei Pakistano kriketo

žvaigždės. Tačiau jis turėjo būti apdairus. Pastaruosius du dešimtmečius Dubajus svetingai teikė prieglobstį daugeliui gangsterių, bet tik tiems, kurie elgėsi taktiškai. „Jungtiniai Arabų Emyratai yra valstybė, kur nepatinkantis žmogus gali būti tiesiog išmestas lauk, – tvirtina Firozas, Bombėjaus advokatas, kuris kartais atlikdavo tarpininko tarp Ibrahimų šeimos ir Indijos vyriausybės funkcijas. – Tas faktas, kad Dawoodas ir jo žmonės klestėjo ir puikiai gyveno Dubajuje, rodo, kad valdančioji šeima apie juos žinojo ir – tam tikra prasme – juos globojo.“

Kai devintajame dešimtmetyje Bombėjaus ekonomika pradėjo žlugti, mieste ėmė rastis daugybė mažų mafijos organizacijų. Jos kūrėsi mažų gaujų pagrindu, kontroliuodavo dalį arba visą miesto rajoną, vertėsi turto prievartavimu, azartiniais lošimais ir kovodavo tarpusavyje dėl teritorijų. Tradiciškai ramus miestas patyrė žiaurų smurto ir žmogžudysčių protrūkį, nes gaujos kovojo dėl pranašumo ir taikė vis negailestingesnes sankcijas tiems verslo bendruomenės atstovams, kurie nemokėdavo duoklių reketininkams.

Iš savo tolimo avanposto Dubajuje Dawoodas pradėjo burti įvairias gaujas, kurias valdė jo vadovaujamas suvienijimas. Tai sunkus uždavinys gangsteriui. Jo parankinių vadovas, atsakingas už naujų grupių įtraukimą į D kompaniją, buvo jaunas indų banditas iš Čemburo rajono Rytų Bombėjuje, vardu Chhota Rajanas (Mažasis Rajanas).

Dar paauglystėje Chhota Rajanas pradėjo reketuoti bendraamžius, jis rinko iš jų duoklę kino bilietais ir greitai buvo užverbuotas vietinės gaujos lyderio Bada Rajano (Didžiojo Rajano). Kartu jie išplėtė gaujos įtaką į šiaurę, o savo veiksmais pelnė smurtautojų reputaciją. Kai vienas konkurentas gangsteris nužudė Bada Rajaną, Chhota Rajanas drąsiai ir greitai už jį atkeršijo. Dawoodui tai padarė įspūdį ir jis priėmė Rajaną į D kompaniją. Netrukus Chhota Rajanas, pravarde Mažylis, tapo svarbiausiu asmeniu Bombėjuje, jis

Užgimstantı Bulgarijos kapitalistų klasė renkasi į metinį susirinkimą.

Velionis Ilja Pavlovas – „Multigroup“ bosas.

Stanko Subotičius-Lazda – vienas turtingiausių verslininkų Balkanuose.

Velionis Vladimiras Bokanas-Vania – Balkanų cigarečių kontrabandos verslo išradėjas.

Arkanas, jauniklis Milica ir Arkano „Tigrai“.

Milo Džiukanovičiaus – žmogaus, kuris atvedė Juodkalniją į nepriklausomybę ir įvedė cigarečių tranzito mokesčius, rėmėjai.

WANTED
BY THE FBI

RACKETEERING; SECURITIES FRAUD; WIRE FRAUD; MAIL FRAUD; MONEY LAUNDERING

SEMION MOGILEVICH

Photographs taken in 2001

Aliases: Seva Mogilevich, Semen Yudkovich Palagnyuk, Semen Yukovich Telegin, Shimon Mogilevich, Semjon Mogilevic, Shimon Makhelwitsch, Shimon Makhelwitsch, "Seva"

DESCRIPTION

Date of Birth Used:	June 30, 1946	Hair:	Gray (Balding)
Place of Birth:	Kiev, Ukraine	Eyes:	Green
Height:	5'8" to 5'7"	Sex:	Male
Weight:	290 pounds	Race:	White
NCIC:	W874119382	Nationality:	Ukrainian
Occupation:	Businessman		
Scars and Marks:	Mogilevich has pockmarks on his face.		
Remarks:	Mogilevich may wear facial hair to include a moustache. He is known to be a heavy smoker. Mogilevich has his primary residence in Moscow, Russia, but also has ties to the United States and England. He utilizes a Russian passport.		

CAUTION

Semion Mogilevich, Igor Fokeyevich Fokeyevich, and Arnold Tanaka are all wanted for their alleged participation in a multi-million dollar scheme to defraud investors in the stock of VBM Magnex International, Inc. (VBM), a public company incorporated in Canada, but headquartered in Newtown, Bucks County, Pennsylvania. Investors lost more than 150 million dollars through the alleged scheme that included inflating stock values, preparing

2003 m. balandžio FTB skelbimas apie Semiono Mogilevičiaus paiešką. Kai rašoma ši knyga, jo vis dar ieškoma.

Paminklinė lenta velioniui Viktorui Kulivarui-Karabasui – visos Odesos mylimam gangsteriui.

Prezidente, tu bedantis! Mes esame visur! Perduok mums valdžią ir mes įvesime tvarką Rusijoje ir NVS!

Sergejus Michailovas, Solncevo bosas.

Ze'evas Rosensteinas per stebuklą liko gyvas per šį pasikėsinimą Jehuda Halevy gatvėje Tel Avive.

Beduinų paaugliai su kontrabandos kroviniu ką tik kirto Egipto ir Izraelio sieną Negevo dykumoje.

Deepakas Nachnani reiškia savo jausmus šalia Arturo Roudo kalėjimo, kur vyksta Sanjay Dutto teismas dėl neteisėto ginklų įsigijimo ir laikymo.

Rakeshas Maria – aukštas Mumbajaus policijos pareigūnas.

Dawoodas Ibrahimas – Mumbajaus nusikaltėlių pasaulio karalius.

Inspektorius Pradeepas Sharma – Mumbajaus nusikaltėlių pasaulio rykštė.

Daugybę gyvybių nusinešę sprogimai Bombėjuje 1993 m.

subūrė dešimt ar daugiau skirtingų gaujų ir sukūrė vieną didžiųjų pasaulyje mafijų. Jo organizacijos čiuptuvai šiaurėje pasiekė Gudžaratą, paskui nusitiesė iki Utar Pradešo ir net Katmandu, kur Dawoodo žmonės sėkmingai palaikė ryšius su Nepalo autokratinės karališkosios šeimos nariais. Kaip ir visos naujai susikūrusios nusikalstamos organizacijos D kompanija susidėjo iš kuopelių, kurios mokėjo duoklę Dawoodui, bet turėjo didelę autonomiją savo teritorijoje. Paskutinio XX a. dešimtmečio pradžioje CTB pateikė išsamią analizę apie jos funkcionavimą:

> Jo brolis Anisas Ibrahimas kontroliuoja visus smurtauti linkusius asmenis gaujoje ir pasitelkia juos reketuoti ir turtui prievartauti, gaujos pranašumui palaikyti teroro rinkoje. Dawoodas Ibrahimas globoja daug mažų gaujų ir paveda joms vykdyti smurtinius nusikaltimus. Nors ir leisdamas šioms gaujoms naudotis tam tikra laisve, jis žiūri, kad jos liktų visiškai priklausomos nuo jo. Jeigu pastebi ženklų, kad koks nors gangsteris pradeda darytis nepriklausomas, negailestingai jį pašalina... Mažesnėms gaujos pavedama šalinti konkurentus ar užsispyrusius verslininkus.

Už ištikimybę Dawoodui gaujos gaudavo teisę naudotis jo „prekės ženklu“, kuris ne tik suteikdavo joms patikimą apsaugą nuo kitų gaujų, bet ir padėdavo lengviau ištrūkti iš policijos rankų. Dawoodas ir jo broliai buvo patys svarbiausi Bombėjaus nusikaltėlių pasaulyje ir garsas apie juos sklido visoje Indijoje. Jie tapo pagrindinių Indijos žvalgybos ir kovos su nusikalstamumu agentūrų, tokių kaip CTB, taikiniu, o vėliau jais susidomėjo ir Indijos žvalgybos biuras (ŽB). Bet pačiame Bombėjuje policininkai neturėjo pakankamų išteklių tvarkai palaikyti jiems skirtuose rajonuose be vietinių gaujų pagalbos.

Chhota Rajanas buvo atsakingas už D kompanijos filialų priežiūrą ir ši veikla tarp policininkų pelnė jam Dawoodo vidaus reikalų ministro pravardę. Jis taip pat buvo atsakingas už nesiliaujančias žmogžudystes, vykdomas D kompanijos. O Tigeris Memonas koordinavo aukso, sidabro ir kitų plataus vartojimo prekių srautą į Bombėjų ir aplinkines vietoves. Kai Indijos ekonomika paskutiniais devintojo dešimtmečio metais užstrigo, Bombėjaus mafija ėmė didžiuliu tempu plėtotis, kartu augo ir konkurencija bei smurtas tarp gaujų. Devintojo dešimtmečio pabaigoje D kompanija pradėjo skilinėti, atsirado rimtų Dawoodo konkurentų, kurie ėmė bandyti paveržti iš jo kriminalinio pasaulio valdžią. Žudynių daugėjo ir galiausiai Chhota Rajanas buvo priverstas bėgti į Dubajų. Jo apmaudui, D kompanijos Bombėjaus padalinyje vis įtakingesnis darėsi kitas Mažylis – Chhota Shakeelas. Abu mažyliai nemėgo vieno kito.

Bombėjaus tekstilininkų streikas sukėlė Indijos ekonomikos nuosmūkį, kuris pasiekė apogėjų 1991 m. Globalėjančiame pasaulyje investuotojai pradėjo šniukštinėti kapitalo investavimo galimybes neseniai liberalizuotose arba „besiformuojančiose“ rinkose ir vengė tokių šalių kaip Indija, kurios nenorėjo paklusti naujiems kanonams, reikalavusiems atsisakyti ekonomikos reglamentavimo. Didėjant importui ir mažėjant eksportui Indijoje kilo didžiulė mokėjimų balanso krizė – procentai už užsienio skolas dabar surydavo 40 procentų bendrojo nacionalinio produkto ir šalis tarsi girta svirduliavo ant ekonominio infarkto slenksčio. Įtakinga Kongreso partijos reformuotojų grupė, vadovaujama finansų ministro Manmohano Singho, vėliau tapusio ir premjeru, teigė, kad atėjo metas atsisakyti šventų Nehru laikotarpio principų.

Iš esmės Singhas ir jo kolegos ėmė nuosekliai, nors ir nevisada sėkmingai, griauti Indijos protekcionistinę tradiciją. Praėjus metams, 1992-aisiais, ministras Singhas didžiuodamasis žvelgė į dramatiškus pokyčius, kuriuos jis iniciavo. „1991 m. birželį, kai

nauja vyriausybė pradėjo eiti pareigas, mes paveldėjome ties žlugimu atsidūrusią ekonomiką. Sparčiai didėjo infliacija. Mokėjimų balansas buvo labai blogas. Užsienio valiutos atsargų būti užtekę vos dviem savaitėms importo. Užsienio komerciniai bankai liovėsi skolinti Indijai. Užsienyje gyvenantys indai pradėjo atsiimti savo indėlius. Užsienio valiutos stygius sukėlė smarkų importo mažėjimą, kuris sustabdė greitą ankstesnių metų pramonės plėtrą ir paskatino 1991 m. gegužę prasidėjusį smukimą." Singhas iš tiesų stabilizavo Indijos ekonomiką, nukreipė ją visiškai kitokiu – liberalizacijos keliu ir pastūmėjo šalį į globalizacijos (neseniai atšventusios pergalę prieš komunizmą) glėbį. Sovietų Sąjungos, vienos iš svarbiausių Indijos strateginių ir ekonominių sąjungininkių, žlugimą Naujasis Delis priėmė kaip pamoką. Singho pasiūlytos reformos apėmė užsienio valiutos keitimo taisyklių liberalizavimą ir laipsnišką aukso importo kontrolės naikinimą.

Policijos vertinimais, paskutinio XX a. dešimtmečio pradžioje vien Indijoje vykdomų Dawoodo Ibrahimo operacijų metinė apyvarta siekė apie ketvirtį milijardo dolerių. Tuo metu jis turėjo klestintį legalų statybos ir prekybos nekilnojamuoju turtu verslą Dubajuje, jau nekalbant apie verslo interesus Karačyje, Katmandu ir Londone. Didžiąją dalį Indijoje sukuriamo pelno jis gaudavo iš smarkiai išplėtotos aukso kontrabandos, kurioje dominavo D kompanija. Aukso kontrabanda smarkiai blogino ir taip apverktiną Indijos ekonominę padėtį ir skatino šešėlinės ekonomikos veikėjų galios ir politinės įtakos augimą.

Ūkio reformos padarė didžiulį poveikį Dawoodui ir kitiems šešėlinio verslo magnatams. Neilgai trukus etapiškas aukso importo režimo švelninimas tapo tikru galvos skausmu Dawoodui ir D kompanijai. Leisdama rinkai, o ne biurokratams nustatyti aukso kainą Indijos vyriausybė nuolatos sekino svarbiausią Dawoodo pajamų šaltinį. Žmonės anksčiau ar vėliau paklausdavo savęs, kam

jiems pirkti auksą iš Dawoodo, jeigu jo galima nusipirkti teisėtoje rinkoje iš esmės už tą pačią kainą. Dawoodas vis dar kontroliavo puikią infrastruktūrą – per Bombėjaus ir aplinkinių vietovių uostus ir įlankas jis galėjo įvežti bet kokį kiekį prekių, jis galėjo papirkti bet kokį muitinės pareigūnų ir iškrovimo agentų skaičių ir taip užtikrinti nenutrūkstamą prekių tiekimą į rinkas Bombėjuje ir už jo ribų. Tačiau kontrabandinio aukso rinkos ten jau nebebuvo.

Neilgai trukus Dawoodas pasirinko naują produktą. Naujos nelegalių prekių realizavimo rinkos sparčiai plėtėsi visame pasaulyje ir daug prekeivių, aprūpinančių šias rinkas, įkūrė Dubajuje savo būstines pritraukti – kaip ir Dawoodas – saulės, aukso ir neįkyrios vietinės verslo reguliavimo struktūros. Į Įlankos rojų pradėjo vykti pirmieji rusai, pasirodė atvykėlių iš Pietų Afrikos Respublikos ir Pietų Amerikos: Dubajų pamėgo Balkanų mafija, taip pat nuo seno buvo daug vartotojiškų šalių, pavyzdžiui, Didžiosios Britanijos, atstovų. Dawoodas ryžosi akivaizdžiai rizikai ir pradėjo prekiauti narkotikais, daugiausia heroinu, skirtu Europos rinkai, ir mandraksu, skirtu Pietų Afrikos Respublikai. O norint užsitikrinti prekybos narkotikais sėkmę toje pasaulio dalyje, kur veikė Dawoodas, reikia pelnyti tik vienos vienintelės organizacijos – Tarpžinybinės žvalgybos agentūros (TŽA), Pakistano slaptosios tarnybos, – malonę.

1992 m. gruodžio pabaigoje Dawoodas šventė savo gimimo dieną apsuptas, kaip įprasta, iškiliausių Indijos kino ir sporto žvaigždžių, atvykusių iš subkontinento. Tačiau tuo metu dėl susiklosčiusių aplinkybių Indijoje kilo nesutarimų tarp jo grupės narių. Dviejų indų nacionalinių partijų – „Shiv Sena“ („Šivos Kariuomenės“) Bombėjuje ir BJP (Indijos liaudies partijos) – veiksmai visoje Indijoje bauginančiai priminė smurto protrūkį, kilusį po padalijimo 1947 m., kai keli šimtai tūkstančių musulmonų ir induistų buvo išskersti, o milijonai žmonių nuskubėjo ieškoti saugaus prieglobsčio pas tikėjimo brolius Pakistane ir Indijoje. BJP ir „Shiv Sena“ kam-

panijos ir jų reikalavimai paversti Indiją induistine valstybe buvo didžiulis iššūkis pasaulietiškoms Kongreso partijos, dominavusios šalies valdyme pokario laikais, tradicijoms. Tuo metu aš buvau reporteris Balkanuose ir aiškiai mačiau, kad Indijos korespondentai – visi labai išsimokslinę ir pasaulietiški – karščiausiai, kur kas karščiau negu jų kolegos iš visų kitų šalių, palaikė Jugoslavijos federacijos, susidūrusios su konkuruojančių nacionalistinių judėjimų iššūkiu, vientisumą. Ir nesunku suprasti, kodėl: rašydami apie Jugoslaviją, jie tuo pat metu rašė ir apie Indiją.

Dubajuje Chhota Rajanas, kuriuo Dawoodas iki tol labiausiai pasitikėjo, pradėjo nujausti kažką negera – įtarimą jam sukėlė tai, kad D kompanijos vadovybėje atsirado uždaras pasitarimas, kuriame galėjo dalyvauti tik musulmonai.

Nuo to laiko D kompanijos vadovavimo istorija įgauna karalienės Elžbietos I ar karaliaus Jokūbo I laikų keršto tragedijos bruožų. Ji parodo, kaip smarkiai sutrinka ir koks neefektyvus tampa mafijos valdymas, kai jos bosai priimdami sprendimus ima vadovautis kerštu. 1992 m. rugsėjį Chhota Rajano konkurentų institucijoje, kuri iš esmės buvo D kompanijos aukščiausioji taryba Dubajuje, įsakymu vienoje Bombėjaus centrinės klinikos palatoje buvo įvykdyta įspūdinga žmogžudystė – auka buvo artimas Rajano bendražygis. Rajanas suprato, kad Dawoodas veikiausiai pritarė šiai žmogžudystei. Per šią operaciją žuvo ne tik numatyta auka, bet ir du policininkai, ji sulaukė didžiulio atgarsio visoje Indijoje. Istoriją pratęsia vienas aukštas Bombėjaus policijos pareigūnas. Chhota Rajanas „pradėjo tūžmingai reikšti pasipiktinimą dėl uždaro pasitarimo ir Dawoodas nusprendė, kad jį reikia nužudyti ir palaidoti čia pat Dubajuje. Bhai Thakuras ėmėsi taikdario tarpininko vaidmens ir Chhota Rajanui buvo pranešta, kad jis arba turi pulti ant kelių ir maldauti uždaro pasitarimo jam atleisti, arba pasitikti mirtį. Jam buvo duota dvylika valandų apsispręsti."

Kitą dieną Chhota, kaip bosas ir reikalavo, tiesiogine to žodžio prasme šliaužiojo prieš Dawoodą ant kelių ir maldavo atleisti. Dawoodas, kaip ir buvo žadėjęs, jam atleido. Chhota Rajano priešai šnabždėjo Dawoodui į ausį, kad Chhota Rajanas turįs ketinimų perimti organizaciją į savo rankas. Dabar Chhotos Rajano pozicijos susilpnėjo, ir kad dar labiau įaitrintų jo žaizdas, Chhota Shakeelas įsakė nužudyti tris ištikimus Rajano valdinius, įsikūrusius Nepale. Vėliau Dawoodas labai pasigailės žeminęs Chhota Rajaną, nes taip buvusį savo padėjėją padarė pikčiausiu priešu.

Trintis tarp bendruomenių Bombėjuje savaime pradėjo daryti žalą D kompanijai. Pasak draugų, induistas Chhota Rajanas įtarė, kad jo priešas musulmonas Chhota Shakeelas tyčia skatina šį bendruomenių nepasitikėjimą, norėdamas jį pašalinti.

Dawoodas buvo uolus musulmonas, reguliariai atlikdavo *hadžą* į Meką ir jam aiškiai kėlė pasipiktinimą išpuoliai prieš musulmonus Utar Pradeše, Gudžarate ir Bombėjuje. Neabejotina, kad Dawoodui kėlė didelį nerimą indų nacionalizmo atgimimas ir smurtas, nukreiptas prieš musulmonų mažumą. Iš savo informatorių Dubajuje pranešimų Hussainas Zaidi, kuris pažįsta Bombėjaus nusikaltėlių pasaulį kaip niekas kitas, sudėliojo išsamų paveikslą, kas vyko Dawoodo būstinėje:

> Suskambo telefonas, kurio numerį žinojo vos keletas žmonių. Shakeelas atsiliepė ir perdavęs telefono ragelį Dawoodui taktiškai pasitraukė į kitą kambario galą.
>
> Dawoodas ilgai pusbalsiu kalbėjosi.
>
> Kai Dawoodas padėjo ragelį, jo elgesys akivaizdžiai pasikeitė, prislėgtą nuotaiką pakeitė ryžtingumas.
>
> Shakeelas toliau ramiai sėdėjo.
>
> Dawoodas priėjo prie jo ir tarė: „Skambino jie.“ Shakeelas niekada neklausė, o Dawoodas niekada neaiškino,

kas tie „jie“. Manoma, kad taip Dawoodas vadino aukščiausius Pakistano pareigūnus.

„Jie sakė norį per mūsų iškrovimo „taškus“ netoli Šechadžio ir Dighio atgabenti kažkokį svarbų krovinį į Bombėjų. Tigeris ir Taufiqas pasirūpins visa krovos operacija, užmokės darbininkams ir sutvarkys visus kitus panašius reikalus. Atsilygindami jie užtikrins mūsų verslo saugumą.“ Kiek patylėjęs jis mąsliai tęsė: „Manau, šis krovinys bus neįprastas... Tai gali būti kažkas, skirta atkeršyti už Babri mečetės sugriovimą ir musulmonų žudynes. Aš pasakiau jiems, kad jeigu tik reikės panaudoti mano infrastruktūrą ir nieko daugiau, tada nėra jokių problemų. Džiaugsiuosi, kad bus atkeršyta už mano brolių kraują.“

Dawoodas išsitraukė iš kišenės cigarą ir įsidėjo jį į burną – tai rodė, kad jis jautė palengvėjimą. Shakeelas pridegė. Nors donas tiesiogiai ir nepasakė, buvo aišku, kad krovinys bus mirtis.

Dvidešimt septynerių Badshahui Khanui iš nerimo net kvapą užgniaužė, kai 1993 m. vasarį Pakistano tarptautinių avialinijų lėktuvas, kuriuo jis skrido, nusileido Islamabade, Pakistano sostinėje. Skrendant iš Bombėjaus vieną jo bendrakeleivių ištiko, kaip manyta, širdies priepuolis ir dėl to pilotai buvo priversti neplanuotai nusileisti Lahore. Tai buvo bloga lemiantis ženklas. Bet Badshahas Khanas labiau nerimavo dėl to, kad jis neturėjo vizos – juk jis keliavo su Indijos pasu, kuris neišvengiamai turėjo pritraukti ypatingą Pakistano pareigūnų dėmesį. Truputį ramino tik tai, kad jis atvyko kartu su keliais kitais vyrukais, o kelionę organizavo pats Tigeris Memonas. Todėl jis labai nustebo, kai jie su draugais buvo pasitikti prie lėktuvo, palydėti į vietą ir niekas nepaprašė jų parodyti jokio tapatybę patvirtinančio dokumento. Buvo akivaizdu, kad Pakistanas jų jau laukė.

Kitą dieną juos nuvežė į negyvenamą, apsodintą medžiais vietą, esančią už poros valandų kelio nuo Islamabado. Čia juos pasitiko operacijų komanda iš Pakistano slaptosios tarnybos, ISI. „Tie vyrukai atrodė lygiai taip pat, kaip indų kino filmų blogieji personažai, – pasakojo Badshahas, – kurie iš pradžių muša mūsų liesučius ir mažus didvyrius, bet galiausiai patys gauna į kaulus. Tie du vaikinai, babajai, atrodė iš tiesų pavojingi. Jie akimirksniu būtų patvarkę visus mūsų ekranų didvyrius!“ O naujokai buvo didmiesčio kietuoliai – jie užaugo Bombėjaus gatvėse, sukčiaudami, gudraudami ir vogdami, bet jeigu jiems ir buvo tekę su kuo susikauti, tai tik peiliais arba plikais kumščiais, jiems trūko įgūdžių. O jų naujieji vadovai buvo tobulai treniruoti.

„Stovykla puikiai tiko mūsų poreikiams. Ten buvo šeši vyrai, prižiūrintys stovyklą: du babajai, du tarnai, kurie gamino maistą ir palaikė švarą, ir du ginkluoti sargybiniai. Kiekvieną dieną tuo pačiu metu visureigiu mums atveždavo maistą. Viskas buvo taip puikiai organizuota, kad aš negalėjau atsižavėti, – prisimena Badshahas. – Vienas iš babajų paskelbė, kad dabar pradės mus mokyti naudotis žudymo instrumentais. Jis atsinešė AK-56 šautuvą. Kai vėl atvykome į lauką, mums parodė automatinius pistoletus, pistoletus, lengvus kulkosvaidžius ir Kalašnikovo automatus... Per kitas dvi dienas visą laiką mokėmės šaudyti... Aš supratau, kodėl mes važiavome mokytis ne kur kitur, o į stovyklą Pakistane. Niekur nebūtume galėję taip treniruotis, bet kur kitur tratantys šūviai ir garsūs sprogimai būtų pritraukę per daug dėmesio.“

Žvelgiu į šiltą ir malonų veidą priešais save. Mudu sėdime kavinėje, įsikūrusioje aukščiausiame nepaliaujamai šurmuliuojančio Bandros rajono gale. Bandros, dažnai vadinamo madingu rajonu, patrauklumas atsiskleidžia tik įėjus į puošnius šiuolaikinius pastatus. Važiuodamas iš stoties į restoraną susitikti su Badshahu Khanu mačiau, kaip triušio dydžio žiurkė perėjo per porą liesutėlių nar-

komanų, kniūbsčiomis, beveik be sąmonės gulėjusių ant šaligatvio. Skurdas ir purvas bado akis visame Bombėjuje, nuolatos mesdami šešėlį ant švytinčio greitos sėkmės įvaizdžio, kurį bando kurti naujoji Indija – dažnai persistengdama, kaip tai būdinga šalims, kuriose globalizacija paskatino ryškius turtinius skirtumus. Bombėjaus gaujos užgimė lūšnynuose, veikė kaip beveik organiška, nors ir piktavališka reakcija į gausėjančios pasipūtusios viduriniosios klasės naujoviškus barus ir demonstratyvų vartojimą. Dėl vieno spekulianto žeme machinacijų Badshahas Khanas su šeima buvo iškeldintas iš savo namų, kai jam buvo tik keturiolika metų, ir kadaise daug žadantis moksleivis atsidūrė milžiniškame Dharavio lūšnyne, kur susidėjo su bloga kompanija.

Į toli nuo minios šurmulio esantį kuklų šeimos restoraną, kuriame patiekiamos įmantrios aštrios krevetės, Badshahas Khanas atėjo apsirengęs ilgais baltais indų marškiniais, apdribusiomis baltomis medvilninėmis kelnėmis, ant galvos užsidėjęs mažą baltą medvilninę skrybėlę. Jis kultūringas ir mąslus. Kai Khanas pasakoja apie savo ankstesnį gyvenimą, sunku patikėti, kad jis suvaidino svarbų vaidmenį rengiant 1993 m. sprogdinimus Bombėjuje. Bet paskui jis taip pat suvaidino svarbų vaidmenį ir demaskuojant sprogdinimų organizatorius, kai savanoriškai tapęs valstybiniu liudytoju atskleidė, kaip buvo planuojamos ir vykdomos šios operacijos.

„Po priešpiečių tą dieną stovykloje, – tęsia jis pasakojimą apie savo treniruotes Pakistane, – mums parodė kažkokius juodus, panašius į muilą gabalus. Babajus paaiškino: „Tai RDX – *Research Developed Explosive*"... Jis jį uždegė, o mes pradėjome kalbėtis. Netikėtai džiungles ir kalnus sudrebino sprogimas. Garsas buvo toks stiprus, kad atrodė, jog suplyš mano ausų būgneliai. Iš dangaus pasipylė akmenų ir purvo lietus, po mano kojomis drebėjo žemė... Manau, kad praėjo daugiau kaip dešimt minučių po sprogimo, kol išsisklaidė dūmų uždanga ir aš vėl pradėjau aiškiai matyti ir girdėti.

Mes priėjome prie tos vietos, kur buvo padėta bomba. Duobė buvo daugelio pėdų gylio.“ Tai buvo medžiaga, kurios užtaisais praėjus mažiau negu mėnesiui jie nusėjo visą Bombėjų, vieną tankiausiai apgyventų vietų pasaulyje.

Kovo 14-osios vakarą, kitą dieną po sprogdinimų, Bombėjaus policijos komisaras iškvietė komisaro pavaduotoją eismo reikalams Rakeshą Marią. „Ar pamiegojote?“ – pasiteiravo jis mandagiai, nors gerai žinojo, kad tik nedaugelis pareigūnų (jei apskritai tokių buvo, ir tikrai ne pavaduotojas Maria) miegojo praeitą naktį. Komisaras paaiškino, kad nuo sprogdinimų tyrimo sėkmės priklauso Bombėjaus policijos prestižas ir kad jis išrinko komisaro pavaduotoją Marią ginti policijos garbę – tirti šį įvykį.

„Savaime suprantama, aš tiesiog žado netekau, – prisipažįsta Maria. – Tai reiškė, kad jeigu tyrimas nepasiseks, sunki atsakomybės našta guls ant mano pečių. Ir kas bus, jeigu man nepavyks atskleisti nusikaltimo?“

7
Zanadu II

Malonumų kupolo šešėlis,
Nusidriekęs pusiaukelėje tarp bangų;
Ten nuo fontano ir urvų.
Atsklinda susiliejęs ritmas.
Tai neįtikėtinas stebuklas,
Saulėtas malonumų kupolas su ledo urvais!
Samuelis Tayloras Coleridge'as, „Kubla Chanas“

„Mes gavome pranešimą apie automobilį „Marutti“, paliktą Vorlyje, – prisimena tuos įvykius Rakeshas Maria ir atsilošia kėdėje. – Aš su savo šešiolikos pareigūnų komanda nuvykau ten – buvo akivaizdu, kad transporto priemonė palikta paskubomis. Tame rajone buvo daug kelių kontrolės postų, siekiant sukliudyti nusikaltėliams veikti. Sprogdintojai buvo Dawoodo D kompanijos nariai, jie žinojo tai ir paliko automobilį, nenorėdami būti sučiupti.“ Automobilis buvo registruotas Rabiner Memon, Tigerio Memono žmonos sesers, vardu. Komisaro pavaduotojas Maria kartu su savo komanda nuvyko į *Al-Hussein* pastatą, kur gyveno didžioji dalis Memonų šeimos. Išlaužę duris policininkai rado tuščią butą ir pradėjo ieškoti bet kokių įkalčių. „Ant šaldytuvo pastebėjau motorolerio raktą, – tęsia Maria, – pamaniau, kad vertėtų patikrinti, ar tai ne to motorolerio raktas.“ Anksčiau Maria buvo gavęs dar vieną pranešimą – apie kitoje miesto vietoje paliktą motorolerį, eismo policija jau buvo patikrinusi

jį. „Pasiėmiau raktą su savimi ir pabandžiau, ar jis tinka tam motoroleriui – bingo! Tiko! Tada pasisukau į savo vyrus ir pasakiau: „Pataikėme į dešimtuką!“ Tai buvo ne šiaip be priežiūros paliktas motoroleris – jame buvo sprogstamasis RDX užtaisas.

Vos per kelias valandas Maria nustatė svarbiausio sąmokslininko šalyje – Tigerio Memono – tapatybę. Tai buvo kriminalistinio darbo šedevras, nors jam ir jo komandai padėjo silpna sprogdintojų disciplina ir nemaža sėkmė. Nors proveržis buvo toks greitas, Indijos valdžios institucijų dar laukė ilgi tyrimo metai: sprogdinimus įvykdė ne maža silpna teroristų kuopelė, kokios paplito Europoje, Azijoje ir Viduriniuosiuose Rytuose po 2001 m. rugsėjo 11-osios. Bombėjaus nusikaltimai buvo ambicingo masto ir jiems įvykdyti reikėjo didžiulės organizacijos – tokios, kokią turėjo Dawoodas. Pagrindinis darbas buvo įvežti aštuonias tonas sprogstamosios RDX medžiagos iš Pakistano ir tik Dawoodo susivienijimas buvo pajėgus sėkmingai jį atlikti. Tai, kad planą įgyvendino Bombėjaus kriminalinis sindikatas, reiškė, jog į jį sąmoningai ar nesąmoningai įsivėlė daugybė žmonių. Dauguma krovos agentų, korumpuotų muitinės pareigūnų, papirktų policininkų, vairuotojų, žvejų, sandėlių savininkų, transporto priemonių savininkų ir kitų nusikaltimo bendrininkų nė nenumanė, kad jie buvo šio konkretaus sąmokslo dalyviai: jie manė, kad, kaip paprastai, padeda įvežti parduoti skirtą auksą, narkotikus, plataus vartojimo prekes ar ginklus. Bet D kompanija gyveno anaiptol ne vien pogrindinį gyvenimą ir jos įtaka siekė net garsiausią Mumbajaus verslo sritį – Bolivudą.

Vieną 1993 m. balandžio vidurio naktį, apie vidurnaktį, Rakeshas Maria kvotė dar vieną įtariamąjį sprogdinimų byloje. „Jūs, policininkai, visada vaikotės tik smulkias žuveles, kaip aš, o įtakingų žmonių neliečiate, – karčiai mestelėjo tas vyras. – Jeigu iš tiesų esate taip rimtai nusiteikę, tai kodėl tada nesuimate Sanjay?“ „Sanjay,

kokio dar Sanjay?“ – nusistebėjo policininkas. „Ogi Sanjay Dutto! Kino žvaigždės, parlamento nario Sunilo Dutto sūnaus.“

Duttas vyresnis ir jo žmona Nargis buvo viena iškiliausių porų Indijoje. Induistas, įtakingas asmuo Kongreso partijoje, kai buvo jaunas aktorius, pamilo ir vedė žavią musulmonę. 1993 m. tuomet trisdešimt ketverių Sanjay prasiveržė į Bolivudo ypatingų žvaigždžių luomą. Kaip ir daugeliui Bolivudo garsių aktorių ir režisierių, jam ypatingą dėmesį pradėjo rodyti Bombėjaus gangsteriai, jie ir šiandien finansuoja kino filmų gamybą mieste. Sanjay palaikė draugiškus santykius su Anisu Ibrahimu, Dawoodo broliu, ir nors jo tėvas buvo induistas, visa Duttų šeima pasidavė baimei, kuri paskliido tarp Bombėjaus musulmonų per 1992 m. gruodžio ir 1993 m. sausio riaušes, ir siekė padėti bendruomenei. Nacionalistai iš „Shiv Sena“ slapta grasino Duttams susidorojimu ir šie įtikino Sanjay paprašyti Aniso Ibrahimo parūpinti jam ginklų apsiginti ir savo šeimai apginti.

Tačiau Duttas nežinojo, kad AK-47 ir granatos, kurias jis gavo, buvo daug didesnių ginklų partijų iš Dubajaus dalis. Jie buvo skirti kovo sprogdinimams. Per kitus trylika metų Duttas kalėjime iš viso praleido aštuoniolika mėnesių, kol laukė teismo ir nuosprendžio. Pagaliau vieną tvankų 2006 m. lapkričio antradienį Bolivudo aktorius žengė į seną britų Arturo Roudo kolonijinį kalėjimą išklausyti nuosprendžio byloje, pavadinimu „Kaltinamasis Nr. 117“. Mačiau, kad jis suglumęs. Duttas buvo pripažintas kaltu dėl neteisėto ginklo laikymo, bet ne dėl dalyvavimo sprogdintojų sąmoksle. Besistumdančioje minioje į save bandė atkreipti dėmesį Deepakas Nachnani, žurnalistas ir nevyriausybinės organizacijos lyderis išsidraikiusia susivėlusių pilkų plaukų ševeliūra. Jis laikė plakatą su užrašu, reikalaujančiu Dawoodo Ibrahimo ekstradicijos dėl jo vaidmens sprogdinimuose ir siūlančiu apdovanojimą bet kam, kas jį nužudys. „Sanjay Dutto tėvas buvo ministras ir parlamento narys, jo sesuo

yra parlamento narė; bet Sanjay Duttui turi būti skirta maksimali bausmė pagal Indijos įstatymus“, – netvėrė jis pasipiktinimu.

Tačiau įdomu, kad daugelis Dubajaus gyventojų, regis, laikosi kitokios nuomonės negu ponas Nachnani. Dauguma Mumbajaus gyventojų vis dar laiko Duttą didvyriu ir žvaigžde. Po suėmimo 1993 m. jis atliko pagrindinį vaidmenį keliuose populiariuose kino filmuose, juose dažnai atliko mafijos donų vaidmenį. Nors paskutinio XX a. dešimtmečio įvykiai buvo audringi, mumbajiečiai vis dar jaučia simpatiją Bolivudo žvaigždėms ir Mumbajaus mafijai. Duttas ir toliau palaiko širdingus santykius su Chhota Shakeelu, Dawoodo dešiniąja ranka. Tačiau tai, kad jis buvo įtariamas dalyvavęs Bombėjaus sprogdinimuose, reiškia, kad per paskutinį XX a. dešimtmetį buvo atskleistos kai kurios Bolivudo ir mafijos sąsajos ir kad tokių sąsajų yra daugiau, nors jos dar ir neatskleistos.

Dutto ryšiai su mafija buvo vienas iš daugelio netikėtų dalykų, kuriuos Rakesho Marios komanda iškapstė tyrimo metu. Praėjus daugeliui mėnesių įvairios Indijos teisėsaugos institucijos jau galėjo sukonstruoti gana išsamų nepaprastai plataus Dawoodo tinklo, apraizgiusio Bombėjų, ir sprogdinimo operacijos planavimo bei vykdymo paveikslą. Atsižvelgiant į beviltišką nepaslankumą ir tarpusavio konkurenciją, būdingą Indijos teisėsaugos institucijoms, jos dirbo pagirtinai efektyviai.

Pats Dawoodas toliau ramiai gyveno Dubajuje, nors vienas žmogus – Chhota Rajanas – pabėgo iš to miesto – valstybės, kai tik jį pasiekė žinia apie sprogdinimus. Manydamas, ir visiškai pagrįstai, kad Chhota Shakeelas dabar ketina jį nužudyti, Chhota Rajanas nutraukė ryšius su Dawoodu ir dingo, tik retkarčiais jis pasirodo Kvala Lumpūre, Bangkoke ar kituose Azijos miestuose.

Chhota Rajanas vis dar vadovavo dideliam Bombėjaus gaujų būriui. Jis nusiuntė žinutes kitiems įtakingiausiems miesto donams induistams, pavyzdžiui, Arunui Gawli, ir pasiūlė suformuoti neby-

lią sąjungą prieš D kompaniją. „Kaip tik tada ŽB užmezgė ryšį su Chhota Rajanu“, – sakė man vienas Bombėjaus visažinis. Žvalgybos biuras ir jam gimininga agentūra Tyrimų ir analizės sparnas (TAS) yra Indijos žvalgybos ir kontržvalgybos tarnybos. Paprastai joms nėra pavedama tirti organizuoto nusikalstamumo veiksmų, bet jeigu koks nors nusikalstamas sindikatas įsivelia į rimtą grėsmę saugumui keliančią veiklą, tada ŽB ir TAS imasi bet kokio tyrimo. „ŽB mąstė maždaug taip: jeigu Dawoodui vadovauja TŽA (Tarpžinybinė žvalgybos agentūra), Pakistano slaptoji tarnyba, reikėtų pasitelkti Dawoodo priešus jo įtakai pakirsti“, – sakė šaltinis.

Per Jugoslavijos karus organizuoti kriminaliniai sindikatai visose Balkanų šalyse iš esmės užgrobė daugumą valstybinių įstaigų ir pasitelkė jas savo interesams. Pakistane ir Indijoje lygiai tuo pat metu vyko priešingi procesai: Bombėjaus gaujų karai, atsinaujinę paskutiniame XX a. dešimtmetyje ir buvę ypač žiaurūs, buvo iš dalies paskatinti konflikto tarp Indijos ir Pakistano specialiųjų tarnybų ir dėl to net pavojingesni ir sunkiau prognozuojami negu iki tol. Gaujos karų provokavimas, suteikiant jiems bendruomeninį ir žvalgybinį lygmenį, sukėlė nelemtų padarinių, sunkia našta gulusių ant vietos teisėsaugos institucijų pečių.

Paskutinio XX a. dešimtmečio viduryje Bombėjaus policija užfiksavo spartų nužudymų skaičiaus didėjimą (pagal šį rodiklį Bombėjus ėmė prilygti Maskvai ar Johanesburgui). Tai patvirtino akivaizdžias sąsajas tarp drastiškų ekonominių bei politinių reformų ir banditizmo. Pasiskaitę to laikotarpio policijos pranešimų atrasime daugybės sukrečiančiai brutalių žmogžudysčių aprašymų. Dauguma nužudytųjų buvo negailestingo „dantis už dantį“ karo, įsiliepsnojusio tarp Chhota Rajano ir Dawoodo, aukos. Chhota Rajano kovinė galia buvo pagrįsta išsamiomis žiniomis apie jo buvusio boso imperijos struktūras ir tinklus. Galų gale juk jis pats, Dawoodo vardu, beveik visą dešimtmetį jas ir kūrė. ŽB strategija suveikė –

Chhota Rajanas silpnino Dawoodo organizacijos funkcionalumą. O tai, ŽB akimis, reiškė, kad jie ribojo TŽA gebėjimą vykdyti slaptus veiksmus per D kompaniją. ŽB intrigos taip pat darė šalutinį silpninantį poveikį Chhota Rajano grupuotėms, kurios, savo ruožtu, sulaukė Dawoodo agentų puolimo.

Bet Bombėjaus teisėsaugos institucijoms tokia maišatis buvo labai nepageidautina, nes ji dar labiau sustiprino šalyje paplitusį policijos kaip korumpuotos ir nekompetentingos institucijos įvaizdį. Bandydama pažaboti smurtą 1995 m. policija įkūrė tris specialius kovos su nusikalstamumu būrius.

Vieną 1996 m. pabaigos popietę inspektorius Pradeepas Sharma sėdėjo savo kabinete Bandroje, kai išgirdo, kad į jo duris kažkas beldžiasi. „Įėjo vienas informatorius ir pasakė man, kad Babloo Srivastava atsiuntė į miestą iš Utar Pradešo keturių vyrų komandą, ji turėjo pagrobti vieną turtingiausią Bombėjaus verslininką.“ Srivastava buvo žinomas gangsteris, turėjęs ryšių ir su Dawoodu, ir su Chhota Rajanu. Jis buvo Singapūro išduotas Indijai dėl įtarimų įvykdžius apytiksliai aštuoniasdešimt pagrobimų ir žmogžudysčių. Iš tiesų jis planavo pagrobti tą Bombėjaus verslininką iš Delio kalėjimo. „Buvo apytikriai antra valanda dienos, – tęsia inspektorius Sharma, – aš įsakiau keletui savo komandos vyrų vykti su manimi į Santa Krusą, esantį netoli Bandros, kur, kaip pranešė informatorius, slėpėsi gangsteriai.“ Kai jie atvyko į butą, vienas iš policininkų pabeldė į duris. „Ei! – šūktelėjo jis, – aš pienininkas. Pieno užsisakėte?“ Inspektorius Sharma kiek patylėjo, norėdamas sustiprinti dramatišką įspūdį. „Kai tik jis ištarė šiuos žodžius, bute buvusi gauja pradėjo pašėlusiai šaudyti į duris. Bet per porą minučių mes nušovėme abu bute buvusius gangsterius. Tik tada pamatėme, kad kiti du gaujos nariai buvo lauke ir pabėgo.“

Du nužudytieji tapo vadinamųjų „susidūrimų“, kaip jie vadinami visoje Indijoje – o iš tikrųjų susišaudymų tarp gangsterių ir

policijos – aukomis. Inspektorius Sharma yra susidūrimų karalius, per susišaudymus jis nužudė daugiau kaip 120 Bombėjaus gangsterių – daugiau negu bet kuris kitas policininkas mieste. Keliaudamas per globalinį nusikaltėlių pasaulį nesu sutikęs kito žmogaus, pasižyminčio tokiu kontroliuojamu ir koncentruotu vyriškumu kaip šis nepaprastai mandagus ir labai rimtas vyras. Gangsteriai ir kai kurios pilietines laisves ginančios grupės tvirtina, kad tokie „susidūrimai" iš tiesų pavertė policiją neteisminiais budelių būriais, mirties eskadronais. Bijodamas „susidūrimų" komandų Arunas Gawli, vienas pirmųjų Dawoodo bendrininkų, vėliau tapęs vienu iš jo pagrindinių induistų priešų, net ėmė kurti sudėtingą saugumo mechanizmą aplink savo štabą centriniame Bombėjuje. Už ketverių vartų su sudėtingais užraktais buvo pastatyta gausi ginkluota sargyba, visur prikaišiota stebėjimo kamerų ir išmoningų komunikacijos prietaisų. Kiek vėliau Gawli atsisakė dono statuso. Tapo Maharaštros provincijos asamblėjos deputatu, tačiau jam vis dar neduoda ramybės „samdyti žudikai policininkai", nuo kurių rankos, jo teigimu, per susišaudymus jau žuvo šešiasdešimt jo draugų. „Ką čia slėpti, – pripažįsta Gawli, – prieš kurį laiką buvau išklydęs iš teisingo kelio, bet tokia žudynių kampanija tikrai nepriimtina."

Suformavus kovos su nusikalstamumu būrius, susidūrimai kasmet nusineša daugiau kaip 100 gyvybių. „Kartais per savaitę patvarkau kokius šešis ar aštuonis nusikaltėlius", – pripažįsta inspektorius, akivaizdžiai didžiuodamasis.

Bet jis nepajėgė patvarkyti Mahmoudo, vieno sėkmingiausių Bombėjaus samdomų žudikų. Susitariau susitikti su juo vienoje muzikinėje kavinėje, bet turėjau ilgokai pažaisti katę ir pelę po įvairias Bombėjaus užeigas, kol pagaliau susitikimas iš tiesų įvyko. Kiekvieną kartą, kai manydavau atvykęs į teisingą arbatinę, gaudavau žinutę, kad baigčiau gerti savo gėrimą ir eičiau į kitą užeigą. Trečiojoje pagaliau pamačiau švelniai besišypsantį, aštrių bruožų,

gražų, nors ir truputį vėjo nugairintą Mahmoudo veidą. „Turiu imtis rimtų atsargumo priemonių, kai atvykstu į Bombėjų, – paaiškino jis. – Nenoriu susidurti su policija ir juo labiau nenoriu sutikti kurio nors iš buvusių kolegų.“ Priešingai negu kiti žmonės iš jo aplinkos, kuriuos man teko sutikti, Mahmoudas angliškai kalbėjo taisyklingai ir rafinuotai. „Studijavau elektroniką Puno koledže“, – išdidžiai pasigyrė jis.

1989 m. apsiginklavęs diplomu Mahmoudas šoko į traukinį, greitai įveikė 75 mylias, skiriančias Puną nuo Bombėjaus, ir atvyko į kiek vakariau įsikūrusį Bombėjų, nuogąjį Indijos miestą. Netrukus jis gavo darbą – taisyti kopijavimo aparatus. „Už tą darbą man mokėjo apytiksliai 50 dolerių per mėnesį, gyvenau kambaryje su dešimčia kitų vyrų, – tęsia jis. – Buvo tikrai nelengva.“ Vieną dieną Mahmoudas pamatė, kad gauja berniokų gatvėje skriaudžia vaiką, ir apgynė jį. Tada prie jo priėjo kažkoks vyras, pagyrė jį už drąsą ir pakvietė išgerti. „Paskui tas vyrukas pradėjo mane kviesti į barus, mudu kartu vaikščiodavome pas moteris, jis duodavo man pinigų ir nieko neprašydavo mainais – taip mudu smaginomės ištisus aštuoniolika mėnesių. Tai buvo nuostabu – aš buvau jaunas, sveikas, patrauklus ir į Bombėjų atvykau kaip tik norėdamas smagiai gyventi!“ Mahmoudo geradarys iš tiesų buvo Chhota Shakeelo, kylančios D kompanijos žvaigždės ir būsimo Dawood *chef du cabinet*, bendrininkas.

Kai užsimezgė tvirta draugystė, mentorius pasisakė, kas jis toks ir ką veikia. Jis pasiūlė Mahmoudui mesti darbą ir prisidėti prie jo. „Pasirinkimas buvo menkas – man darėsi šleikštu vien nuo minties, kad ir toliau reikės dirbti už 50 dolerių toje lūšnoje, – ir aš sutikau.“

Mahmoudas buvo išmokytas naudotis *kutta* – pistoletu, pagamintu Utar Pradeše, kurio vamzdis turi tendenciją sprogti. Pirmas šūvis paprastai būna saugus, paskui pistoletas tampa beveik nebenaudojamas. Vadinasi, kai atlieki darbą, turi tik vieną bandymą.

„Dauguma samdomų žudikų įkliuvo arba buvo nužudyti per susidūrimus su policija. Bet ne aš. Dėl dviejų priežasčių: pirmoji – kruopštus planavimas. Mes sekdavome „taikinį" du tris mėnesius. Sužinodavome visus jo įpročius, kad nebūtų jokių staigmenų. Antroji priežastis yra slaptumas – jei tik tu arba tavo bendrininkai nenulaiko liežuvio už dantų, jau esi lavonas."

> „Pirmą sėkmingą pasikėsinimą įvykdžiau Andheri 1991 m. pradžioje. Kaip darydavome dažniausiai, suplanavome įvykdyti išpuolį judrioje sankryžoje antroje dienos pusėje, per patį piką. Mes blokavome „taikinio" automobilį – jis važiavo „Marutti Esteem", tuo metu labai prestižiniu automobiliu – prie šviesoforo. Jis negalėjo važiuoti pirmyn, nes mes blokavome šviesoforą, ir negalėjo grįžti atgal, nes kelias buvo sausakimšas. Buvome susiskirstę į dvi komandas. Pirmoji komanda priartėjo prie automobilio ir išdaužė lango stiklą. Tada priėjau aš ir pykšt – šoviau tiesiai į galvą. Visada šaudavau tiesiai į galvą, nes turėdavau tik vieną bandymą. Visada įvykdydavome savo įsipareigojimus ir atlikę darbą nusiųsdavome apie tai žinią. Kai tik darbas būdavo padarytas, aš dingdavau. Atlikęs darbą niekada neidavau namo ir niekas nežinodavo, kur aš esu."

Šis malonus, rafinuotas vyras kavinėje juokauja ir gyvai kalbasi, nuovokiai komentuoja aktualias socialines ir ekonomines problemas, su kuriomis susiduria Indija, o paskui eina į mečetę pasimelsti, prieš tai lyriškai papasakojęs man apie Bombėjų ir jo tradicijas. Niekaip negalėjau patikėti, kad jis yra gudrus, šaltakraujis žudikas. O dar labiau mane suglumino simpatija, kurią pajutau tam žmogžudžiui. Čia dabar, stebėjausi pats savimi. Mano patyrimas Balkanuose privertė padaryti išvadą, kad dauguma žmogžudžių nėra įgimti

psichopatai, bet žmonės (paprastai vyrai), kuriuos aplinkybės ir valdžia skatina, įtikina ir įgalina – trumpiau tariant, „leidžia“ – pažeisti pagrindinį įsakymą: nežudyk. Bet šis vyras vis dėlto pats pasirinko žudyti. Kadangi jis normalus ir protingas žmogus, jo pasirinkimas atrodo ypač sukrečiantis.

2002 m. Mahmoudas išsiderėjo garbingą atleidimą iš Kompanijos – nors susitarti dėl tokių dalykų labai sudėtinga.

„Tuo metu aš buvau vedęs, turėjau vaikų ir mano žmona nė nenumanė, koks mano tikrasis darbas.“

„Ir dabar nenumano?“

„Juk sakiau: svarbiausia – slaptumas. Aš neįkliuvau todėl, kad niekas nežinojo, kas aš toks ir kaip veikiu. Niekada niekuo nepasitikėjau ir teisingai dariau.“

Turiu Mahmoudui dar vieną, paskutinį klausimą. „Kaip jūs jautėtės tuo momentu, kai šaudavote į auką?“ Kaip ir daugelis indų, atsakydamas jis pasitelkė kriketo metaforą, palygino save su iškiliu „West Indies“ komandos smūgiuotoju ir kapitonu: „Ogi kaip Brianas Lara, kai muša kamuoliu į šešetuką!“

Iki paskutinio XX a. dešimtmečio pabaigos Dubajus dar nebuvo labai smarkiai įpainiotas į didėjančią Bombėjaus gaujų ir tarptautinės politikos maišatį, net nepaisant to, kad daugelis Bombėjaus gangsterių persikėlė į Emyratą. Tačiau Dubajui konfliktai išeina į naudą, jeigu tik jų dramos nepersikelia į jo teritoriją. Operacija „Audra dykumoje“, palestiniečių Intifada, rugsėjo 11-oji, amerikiečių invazija į Afganistaną ir antrasis Irako karas – visi šie įvykiai paskatino žmones nukreipti į Dubajų dideles sumas. Rugsėjo 11-oji išprovokavo įspūdingą arabiškų pinigų nutekėjimą iš Jungtinių Valstijų į Dubajų. Apytikriais apskaičiavimais iš JAV į Dubajų buvo perkelta nuo kelių šimtų milijardų iki dviejų ar trijų trilijonų dolerių. Paskutinio dešimtmečio viduryje 63 procentai Jungtinių Arabų Emyratų paja-

mų buvo gauti iš šaltinių, nesusijusių su nafta. Pats Dubajus tapo didžiausia laisvosios prekybos zona regione, besidriekiančiame nuo Pietų Europos iki Singapūro. Tai tradiciškai traukė didelį kapitalą iš subkontinento, Centrinės Azijos, Rytų Afrikos ir Viduriniųjų Rytų. O dabar Dubajus siekė pritraukti investicijų iš Vakarų Europos. Ir neilgai trukus į šį miestą be mokesčių, gražiomis kranto linijomis, kur saulė šviečia ištisus metus, kur niekas nieko nesprogdina ir nežudo (visi turi naudos iš Dubajaus ir niekas, įskaitant „Al Qaedą", nenori jo sužlugdyti), kur apsipirkimo rajonų tiek, kad užtektų mažai planetai, pinigai pasipylė iš visų Europos kampelių.

Dubajus buvo ne tik *entrepôt* prekėms iš viso didžiulio regiono, kuris driekėsi nuo Rusijos iki Pietų Afrikos ir Indijos, bet ir savaimingai tapo didžiausia pinigų rinka. Čia nebuvo jokios, nė menkiausios kontrolės: galėjai įvežti ir išvežti tiek pinigų, kiek tinkamas – sukrovęs juos į lagaminus, pavertęs aukso luitais ar deimantais, per vieną iš daugelio bankų, įsteigtų siekiant pasinaudoti šiuo nuolat didėjančiu srautu, ar per *hawaldars* ir *hundis*, licencijų neturinčius pinigų keitėjus – pagrindinius neoficialios finansinės ekonomikos, nuo kurios priklauso migrantai juodadarbiai, ramsčius.

Persekioti nešvarius pinigus yra sudėtingas darbas. Kapitalas auga iš žmogaus darbo ir pagimdo globalinę ekonominę aplinką. Iš pradžių jis prasimuša kaip šaltinis, paskui jo srautas praplatėja ir virsta sraunia upe, šniokščiančia nuo viršukalnių, tekėdama natūraliais ir dirbtiniais kanalais ji nelygiai drėkina derlingas žemumas. Kadangi kapitalo keliai nenuspėjami, kai kurie jo srautai nepastebimai išdžiūna, galbūt patenka į nuodingą pelkę ir nebepajėgia išsiveržti iš jos į pagrindinį tinklą. Tai čia, tai ten gali pamatyti iš pažiūros švarių baseinų, kurie iš tiesų užteršti bespalviais, bekvapiais chemikalais. Tiktai labai patyręs biochemikas gali atskirti švarų kapitalą nuo nešvaraus, nes jie maišosi ir susilieja. Pats kapitalas nebūna nei švarus, nei nešvarus – pinigų spalvą lemia žmonių veikla ir jų vertybės.

Žlugus komunizmui ir panaikinus tarptautinės finansų rinkos reglamentavimą devintojo dešimtmečio pabaigoje pasaulinę ekonomiką užliejo milžiniški grynųjų pinigų srautai. Prekybininkai naršė po Žemės rutulį, ieškodami pelningiausių galimybių. Klientai, kuriems jie atstovavo, naudojosi jų paslaugomis dėl daugelio priežasčių: vieni siekė maksimalios grąžos, kiti norėjo išvengti mokesčių, bendrovės taip pat žavėjosi naujomis rinkomis, o kai kurie investuotojai norėjo išplauti savo pinigus ir nuvalyti nuo jų kriminalinės kilmės dėmę. Sukosi didelės sumos. Paskutinio XX a. dešimtmečio viduryje vien užsienio valiutų rinkos prekybos apimtis pasiekė daugiau negu trilijoną dolerių *per dieną* – taigi, keturiasdešimt kartų viršijo globalios prekybos dienos apimtį. Licencijuotos finansinės prekybos pasaulyje tarnybiniai nusikaltimai iškyla į dienos šviesą tik tada, jeigu su jais susiję nuostoliai arba sugriauna kokią nors finansinę instituciją, kaip nutiko, kai Nicko Leesono prekyba derivatyvais Japonijos akcijų rinkoje sužlugdė „Barings“ banką, arba jeigu išoriniams kontrolieriams pranešama apie neteisėtus veiksmus, kaip nutiko stulbinančiu *Bank of Credit and Commerce International* (BCCI) atveju. Keletas skandalų, pavyzdžiui, BCCI ir „Enron“ atvejai, parodė, kad net garsiausios pasaulio privačios audito kompanijos nėra pakankamai patikimos ir gali neįspėti valdžios institucijų apie stambaus masto neteisėtus veiksmus bankininkystės ar korporaciniuose sektoriuose. BCCI ir „Enron“ auditoriai, regis, visiškai nesivargino pranešti apie šiose bendrovėse susikaupusias problemas.

Jungtinės Valstijos buvo vienintelė šalis pasaulyje, kuri iki paskutinio XX a. dešimtmečio pradžios priėmė įstatymus, reikalingus kovoti su pinigų plovimu. Remdamasis aštuntajame dešimtmetyje priimtu pažaboti organizuotam nusikalstamumui RICO (Kovos su reketininkų paveiktomis ir korumpuotomis organizacijomis) – įstatymu kaip pavyzdžiu, devintajame dešimtmetyje Kongresas pri-

ėmė kitus du įstatymus, kuriais buvo siekiama kovoti su prekeivių narkotikais pinigų plovimu. Jie leido Kovos su narkotikais valdybai vykdyti slaptas operacijas, sudavusias rimtą smūgį Kolumbijos prekeivių narkotikais ir jų bendrininkų, tokių kaip Panamos prezidentas Manuelis Noriega, piniginėms.

Pinigų plovimas yra labai specifinė veikla – anksčiau įvykdytų nusikaltimų slėpimas. Ji per vieną žingsnį atitolusi nuo kriminalinio veiksmo: didelių sumų pinigų pervedimas pats savaime nėra neteisėtas veiksmas – neteisėtą jį daro tik nusikalstama veikla, per kurią tie pinigai buvo uždirbti. Todėl teisėsaugos institucijos turi įrodyti ne pinigų pervedimo faktą, o tai, kad pinigai gauti nusikalstamu būdu.

Tai gana sudėtingas uždavinys. O kai devintojo dešimtmečio pabaigoje dėl kapitalo judėjimo laisvės buvo sušvelninta tarptautinės valiutos kontrolė, jis tapo dar sudėtingesnis. Turėdama įrodymų Amerikos teisėsauga galėjo iškelti kaltinimus pinigų plovimu ir imtis baudžiamųjų priemonių, bet tik tuo atveju, jeigu nusikaltimas buvo įvykdytas Jungtinėse Valstijose. Jeigu jis būdavo įvykdytas užsienio šalyje, vienintelis būdas Vašingtonui pasiekti įtariamus nusikaltėlius buvo surengti invaziją į tą šalį. Kai kuriais atvejais taip ir padarydavo – pavyzdžiui, pasiuntė kariuomenę į Panamą. Nors Vašingtonas tradiciškai kur kas drąsiau imasi invazijos į svetimas šalis negu dauguma kitų šalių vyriausybių, jis neturi tiek lėšų, kad kiekvieną kartą, kai tik išgirsta kažką įtartina vykstant kokios nors šalies bankininkystės sektoriuje, siųstų ten kariuomenę. Pačios Amerikos bankai privalėjo prisiimti vis didesnę reguliavimo naštą, vadovaudamiesi trimis gairėmis – CDD (*Customer Due Diligence*): būti atidiems klientams, KYC (*Know Your Customer*): pažinti savo klientus ir SAR (*Suspicious Activity Report*): pranešti apie įtartinus veiksmus. Tarsi ir taip būtų negana paslaptingumo ir drausmės, kova su pinigų plovimu dar ir perkrauta akronimų.

Kova su organizuotu nusikalstamumu uždavė Jungtinėms Valstijoms sudėtingą galvosūkį, glaudžiai susijusį dar sudėtingesne santykio tarp tarptautinių kapitalo rinkų liberalizacijos ir globalinio valdymo problema. Europos Sąjunga jau plūkėsi bandydama įveikti panašų galvosūkį, spręsdama vieną labai konkrečią problemą ir ženklesnių rezultatų nepasiekė. Europos Sąjungos viduje galiojo absoliučios kapitalo, prekių, paslaugų ir žmonių judėjimo laisvės principas. Bet valstybės narės turėjo skirtingas bankininkystės ir mokesčių tradicijas ir įstatymus. Liuksemburgas ir Austrija (kaip ir Europos Sąjungai nepriklausančios Šveicarija ir Lichtenšteinas) turėjo bankininkystės paslapties įstatymus, jie leido gyventojams turėti bevardes sąskaitas, apie kurias valstybės pareigūnams nebuvo teikiama jokios informacijos. Dėl tokių sąskaitų egzistavimo perniek nueidavo bet kokios pastangos kontroliuoti pinigų plovimą Europos Sąjungoje. Liuksemburgas, Austrija, Šveicarija ir Lichtenšteinas įnirtingai gynė savo bankininkystės paslapties įstatymus, nes jie pritraukdavo didžiulį kapitalo srautą.

Amerika su tokia pačia problema susidūrė globaliai. „Jeigu mūsų bankai, įskaitant įsikūrusius užsienyje, privalo laikytis reikalavimų, o kiti bankai jų nepaiso ir laiko didelius pinigus Amerikos bankuose, – 1988 m. sakė senatorius Johnas Kerry, – tai reiškia, kad mes vėl sukūrėme nepalankią padėtį mūsų ekonomikos struktūroms ir institucijoms, lyginant su tomis, su kuriomis konkuruojame rinkoje.“

Jo žodžių potekstė buvo ta, kad globalinės bankininkystės sektoriuje reikia ir pasaulinio reguliavimo režimo. „Jeigu per protingą laikotarpį šitos šalys neprisijungs prie sutarčių ir nepradės įgyvendinti įstatymų, nukreiptų prieš pinigų plovimą, – 1995 m. įspėjo Valstybės sekretoriaus pavaduotojas Robertas Gelbardas, – tada iždo ir valstybės sekretoriai bei generalinis prokuroras rekomenduos prezidentui taikyti sankcijas. Ir šios sankcijos gali apimti draudimą

atitinkamos šalies finansinėms institucijoms perkelti lėšas elektroniniu būdu ir vykdyti kliringo atsiskaitymus doleriais. Kitaip tariant, tai būtų labai griežtos priemonės, kurios atimtų iš jų galimybę daryti verslą per Amerikos finansinę sistemą." Turint galvoje, kad Jungtinės Valstijos sudaro ketvirtį pasaulinės prekybos, tokios sankcijos suduotų tokį skaudų smūgį, kad dar rimtesnė priemonė būtų tik karo paskelbimas.

Clintono administracija iškėlė savo Kovos su pinigų plovimu (KPP) strategiją į iškilmingiausių įsakymų sąrašą (nors moralinę teisę reikalauti ją vykdyti labai sumenkino prezidento malonė, 2000 m. suteikta pabėgusiam finansininkui Marcui Richui). Įgyvendinti ją sekėsi sunkiai. Finansinės drausmės palaikymo užduočių pajėgos (FDUP, angl. *Financial Action Task Force*), naujasis Didžiojo Septyneto (G7) kovos su pinigų plovimu instrumentas, turėjo mažai darbuotojų ir dėl to dažniausiai veikė neefektyviai. Lichtenšteinas ir Šveicarija apskritai ignoravo kovos su pinigų plovimu sumanymą, o Jungtiniai Arabų Emyratai (įskaitant Dubajų) energingai priešinosi FDUP priemonėms. „Paskutiniame XX a. dešimtmetyje Dubajuje nebuvo jokių finansinės veiklos apribojimų, – aiškina vienas Europos diplomatas, dalyvavęs sprendžiant pinigų plovimo problemą Dubajuje. – Nebuvo jokios kontrolės ir valdžios institucijos tvirtai priešinosi FDUP." Ir, kaip teigia Bombėjaus advokatas Firozas, turintis ryšių su Dawoodu, svarstydama, kaip elgtis su Dubajumi, Amerika susidūrė su rimta dilema. „Amerikos politika Viduriniuosiuose Rytuose yra baimės bėgant nuo vilko neužbėgti ant meškos įkaitė. JAV nepatenkinta Emyratais, nes jie pritraukė daug tamsių kompanijų, bet tuo pat metu žiūri į juos kaip į JAV saugumo zoną regione. Amerikos kariuomenė gali ten išsilaipinti pailsėti ir atgauti jėgas – taigi, pranašumai nusveria trūkumus. Emyratai yra viena iš nedaugelio vietų, kur amerikiečiai jaučiasi saugūs, ir jie nenori, kad padėtis pasikeistų."

Paskutiniame XX a. dešimtmetyje Dubajuje smarkiai išsikerojo tokių įtakingų asmenų kaip Dawoodas Ibrahimas ir Viktoras Boutas veikla, bet nepaprastai padidėjo ir Vakarų bendrovių, siekiančių atsirėžti sau dalį miesto rinkos, investicijos. Dubajus negalėjo paklusti tuo metu Jungtinių Valstijų keliamiems reikalavimams įvesti griežtą pinigų importo ir eksporto kontrolę, nes apribojimai būtų atėmę iš miesto patraukliausią bruožą („Atvežkite pinigus į Dubajų: mes neužduodame jokių klausimų!“) ir sužlugdę visą strategiją paversti miestą Afrikos, Europos ir Azijos prekybos ir finansų kryžkele. Virš Dubajaus jau buvo bepradedą telktis grėsmingi debesys, bet tada pasigirdo tolimas į pagalbą atskubančios kavalerijos dundesys: į Baltuosius rūmus įžengė George'as W. Bushas!

Busho komandos požiūris į pinigų plovimą buvo visiškai kitoks negu pirmtakės. Neokonservatoriai išjuokė globalinę Clintono KPP strategiją kaip niekšišką konkurencijos bijančios Europos sąmokslą. „Prieš rugsėjo 11-ąją svarbiausias Baltųjų rūmų rūpestis buvo kovoti su tariamu Europos siekimu padaryti kitų šalių režimą kiek įmanoma nepalankesnį verslui“, – aiškina vienas žymus ekonomistas, dirbęs Finansų ministerijoje ir Clintono, ir Busho valdymo laikais, o dabar einantis aukštas pareigas vienoje iš įtakingiausių tarptautinių finansinių institucijų.

Busho kampanijos avangarde buvo Larry Lindsey, Nacionalinės ekonomikos tarybos vadovas ir finansų ministro pavaduotojas:

> Nuo 1987 iki 1995 m. vyriausybė surinko 77 milijonus deklaracijų apie sandorius valiuta, apie 62 tonas popieriaus. Ištyrusi jas iškėlė 3000 baudžiamųjų bylų dėl pinigų plovimo. Tai yra 25 000 užpildytų formų tenka apytikriai viena baudžiamoji. Kitaip tariant, tam, kad vienas žmogus būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, turi būti užpildytas kalnas deklaracijų. Bet ir tai dar ne viskas: iš

3000 asmenų, patrauktų baudžiamojon atsakomybėn kaltinant pinigų plovimu, tik 580 buvo pripažinti kaltais. Kitaip tariant, kad būtų paskelbtas vienas kaltinamasis nuosprendis, 100 000 niekuo dėtų gyventojų turėjo pildyti deklaracijas. Tokį rezultatyvumo rodiklį – santykį 99 999 : 1, sveikai mąstydami, laikytume netoleruotinu ir nepateisinančiu privatumo pažeidimo dėl pinigų plovimo atvejų išaiškinimo.

Yra ir kitas aspektas: kadangi bankai yra pasitelkiami kaip teisėsaugos atstovai, Finansų ministerija vykdo slaptas operacijas, tikrindama, ar jie sąžiningai atlieka šias funkcijas. Pareigūnai eina į bankus ir gundo juos įvykdyti nusikaltimą. 1990–1995 m. 290 asmenų buvo pareikšti kaltinimai, iš jų buvo nuteisti 29 – tai yra vienas iš dešimties. Ir tam prireikia ne vieno tūkstančio slapto patikrinimo operacijų. Kad ir pagal kokius kriterijus vertintume, pastangos dedamos didžiulės, o rezultatas neproporcingai menkas – vos keli įkliuvę žmonės.

Bushui ir jo komandai vienintelė gera KPP strategija buvo nevykdyti jokios KPP strategijos. Paskui nugriaudėjo rugsėjo 11-osios sprogimai.

„Tada įvyko apsisukimas 180 laipsnių“, – prisimena minėtasis ekonomistas, buvęs Finansų ministerijos darbuotojas. Po rugsėjo 11-osios nėra tokio KPP režimo, kuris būtų JAV per griežtas. Šalutiniai padariniai niekam neberūpi. Įsivyravo šventas įsitikinimas, kad visi privalo turėti KPP režimą, ir kuo griežtesnį, kuo sudėtingesnį, tuo geriau – nesvarbu, kokios jo sąnaudos.“

Patriotinis įstatymas buvo sukurtas tam, kad niekas nepamanytų, jog prezidentas Bushas užėmė nepakankamai griežtą poziciją teroristų ir pinigų plovėjų atžvilgiu. Tačiau problema buvo ta, kad

pinigų plovimas ir terorizmo finansavimas yra du labai skirtingi dalykai, nes, kaip aiškina buvęs Finansų ministerijos darbuotojas, „kovodamas su pinigų plovimu ieškai nešvarių pinigų, bandančių tapti švariais. Norėdamas užkirsti kelią terorizmui finansuoti, ieškai švarių pinigų, kurie naudojami nusikalstamais tikslais. Terorizmo finansavimo atveju pinigai yra būsimas nusikaltimo įrankis, o ne pasiektas nusikaltimo tikslas, todėl reikia žvelgti per visiškai kitokią prizmę.“

Likimo ironija lėmė, kad prieš rugsėjo 11-ąją Larry Lindsey kamavę košmarai pradėjo pildytis. Karo su teroru dalis buvo karas su pasauliniais finansiniais sandoriais – labai bukas ir prastas instrumentas. „Tie, kurie mano, kad KPP modelis kaip nors gali būti pritaikytas kovoti su teroristų finansais, labai klysta“, – tęsia mano pašnekovas ekonomistas.

„Jeigu savo įrankių dėžutėje turite tik plaktuką, tada visas pasaulis atrodo kaip vinių ryšulys. Turite Užsienio kapitalo kontrolės tarnybą (UKKT, angl. *Office of Foreign Assets Control*) ir dar labiau išplečiate jos pradines funkcijas – užkirsti kelią pinigams iš Kubos. Paimkime Balkanus: buvo gana nelengva įšaldyti Slobodano Miloševičiaus pinigus – žinote, kiek Slobodanų Miloševičių yra vien Paryžiaus telefonų knygoje? Ogi trylika. O kai bandai uždaryti tokią organizaciją kaip „Al Qaeda“, kai reikia atsirinkti reikalingus žmones iš gausybės panašių islamiškų ar arabiškų vardų, greitai supranti, kad tavo įrankis, kurį turi šiam darbui, niekam tikęs. Bet kadangi UKKT ir FDUP buvo vieninteliai įrankiai, todėl jie tapo pagrindiniu ginklu mūšyje su teroristų finansavimu po rugsėjo 11-osios, nors ir buvo beviltiškai nekokybiški.“

Netikėtai tave užgriūva lavina sudėtingo ir kruopštaus darbo – daugiausia nereguliuojamuose užsienio bankininkystės tinkluose – ir neturi jokio supratimo, nuo ko pradėti.

Federalų laimei, tik visiškas bukagalvis būtų nepastebėjęs, kad vienuolika iš šešiolikos rugsėjo 11-osios sprogdintojų gavo pinigus

iš Dubajaus. Neilgai trukus įvairiausių agentūrų atstovų būrys iš Vašingtono čiupo lagaminus ir nurūko į tą dykumos karalystę. Sprendžiant iš Rugsėjo 11-osios komisijos pranešimo, Jungtiniuose Arabų Emyratuose jiems buvo suteikta visokeriopa pagalba, nors teko perrausti šimtus dėžių su finansiniais dokumentais – tiesiogine to žodžio prasme palapinėse dykumoje, šešėlyje esant daugiau kaip 100° F laipsnių karščio.

Dabar JAV ir Britanija (ištikimas adjutantas naujai suformuotame KPP skyriuje) pradėjo ypač primygtinai reikalauti visų šalių imtis priemonių kovai su pinigų plovimu ir praėjus keturiems mėnesiams po rugsėjo 11-osios Jungtiniai Arabų Emyratai priėmė įstatymą, kuris patenkino daugumą iš keturiasdešimties pašventintų FATF rekomendacijų. „Jie padarė viską, ko prašyta įstatymų leidybos srityje, – sutiko vienas Europos diplomatas, – bet mes juk žinome, kad priimti įstatymus dar ne viskas, svarbiausia yra juos įgyvendinti."

2002 m. šeichas Mohammedas tęsė puolimą – paskelbė įkuriąs Dubajaus tarptautinį finansinį centrą (DTFC) ir drąsiai užsimojo paversti miestą didžiausia finansine rinka tarp Frankfurto ir Singapūro. Kai kurie stambiausi pasaulio bankai ir finansų institucijos paskelbė, kad įkurs savo būstines DTFC. Šeichas Mohammedas ragino tai daryti visus, skelbdamas, kad lydinti kontrolės institucija veiks ne pagal Jungtinių Arabų Emyratų įstatymus, bet pagal naują valdymo kodeksą, pagrįstą pažangiausiais ir skaidriausiais vakarietiškais principais.

Nebuvo jokių abejonių, jog Dubajus daro viską, ką tik įmanydamas, kad atrodytų kaip teisingumo įkūnijimas. Nors nebuvo jokių priežasčių abejoti miesto pasiryžimu kurti pakrantės finansinį centrą, kurio veikla bus griežtai kontroliuojama, sumanyme buvo viena maža gudrybė. Siekdama aprūpinti patalpomis DTFC ir visas naujas versloves, kurias jis pritrauks, Dubajaus valdžia paskelbė

daugiamilijardinį statybos planą, kuriame buvo numatyta milžiniška miesto plėtra į vakarus palei pakrantę ir tokie grandioziniai projektai kaip „Palmės“ ir „Dubajaus bokštas“.

Bet čia iškilo nedidelė kliūtis. Nuo pat įkūrimo Jungtiniai Arabų Emyratai turėjo pačių susikurtą plėtros stabdį – tik Emyratų piliečiai galėjo įsigyti besąlygiškos nuosavybės teisėmis nekilnojamojo turto jų teritorijoje. Užsieniečiai, atvykę čia mėgautis geru oru ir gyvenimu be mokesčių, turėjo nuomotis būstą ir negavo galimybės investuoti į vieną tvirčiausių ir pelningiausių sričių pasaulyje. Taigi, vos paskelbus sumanymą kurti DTFC, šio skelbimo įkandin atskriejo žinia, kad daugelyje naujų pastatų užsieniečiams bus leidžiama įsigyti nekilnojamojo turto besąlygiškos nuosavybės teisėmis. Karštligė prasidėjo. Dubajus tapo – tiesiogine to žodžio prasme – didžiausia statybos aikštele pasaulyje. Plečiant šalies oro uostą, kai gyvenamųjų namų ir įstaigų statyba jau prasidėjo, Dubajuje dirbo *trečdalis* visų pasaulio keliamųjų kranų.

Važiuodamas Šeicho Zayeedo keliu prisikenti nemažai baimės. Už uždaros slidžių trasos grėsmingai dunkso vielinių ir metalinių bokštų skeletai. Ant keliamųjų kranų kaprizingai siūbuoja tokie dideli šlakbetonio blokai, kad pasijunti mažyčiu vabalėliu, o visur esančios saulės spinduliai čia neprasiskverbia. Jeigu Manhatano centras būtų buvęs pastatytas per trejus metus, statybos procesas tikriausiai būtų buvęs labai panašus. Šiuo metu statybų vieta vis dar atrodo kaip bandomosios Fritzo Lango kino filmo *Metropolis* dekoracijos, tarsi šie būstai būtų skirti totalitarinio košmaro personažams apgyvendinti. Nenugalimą jausmą, kad atsidūrei kažkokiame mokslinės fantastikos filme dar labiau sustiprina po statybų aikšteles visur rėplinėjantys į robotus panašūs darbininkai. Jie vilki standartinius kombinezonus, bet skirtingų spalvų – žalios, mėlynos, raudonos ir geltonos, – jos atskiria skirtingas armijas, atsakingas už skirtingų pastatų statybą.

Praėjus ketveriems metams po šeicho Mo skelbimo, Dubajus ir Jungtiniai Arabų Emyratai vis dar nebuvo priėmę įstatymų, leidžiančių užsieniečiams įsigyti nekilnojamojo turto besąlygiškos nuosavybės teisėmis įvardytuose rajonuose, ir net neapibrėžė, kaip Dubajuje suprantamos besąlygiškos nuosavybės teisės. Bet tai nesustabdė įnirtingai plūstančių užsieniečių, trokštančių užsisakyti būstus Medouse, Saut Ridže, Gleidse ir kituose priemiesčiuose, nevykusiai prikergtais Amerikos, Pietų Afrikos ir Australijos vietovių pavadinimais – ir sumokėti už juos 10 procentų užstatą. Koncesija kurti Naująjį Dubajų buvo suteikta penkioms kompanijoms, kurios visos priklausė šeichui Mohammedui artimiems šeichams ir buvo jų vadovaujamos. Šita koncesija verta daugybės milijardų dolerių. Projekto darbams dar nė neprasidėjus, investuotojai dvigubino savo pinigus iš spekuliacijų. Sumokėję tik dešimtadalį kainos, reikalingos būstui rezervuoti, gaudavai kontraktą ir palaukęs vos keletą mėnesių galėjai parduoti jį už dvigubai didesnę nei pradinė kainą. Investuotojai pradėjo mokėti pinigus vien už tai, kad būtų įrašyti į laukiančiųjų prašmatniausių būstų eilę.

Burbulas pradėjo formuotis. „Mintyse persikelkime į 2007–2008 m., – pasiūlė Mateinas Khalidas, Abu Dabio laikraščio *Khaleej Times* verslo skyriaus redaktorius. – Paskelbti skaičiai rodo, kad penki didieji statytojai pastatys 150 000 objektų. Kadangi kiekvienas pinigingas šmikis Bombėjuje, Lahoroje ir Mena Bazare svajoja tapti statytoju, galima pridėti dar 30 000 objektų. Apytiksliai yra aštuoniasdešimt privačių statytojų, karštai trokštančių parduoti savo projektus Dubajuje. Vadinasi, pasiūla siekia mažiausiai 180 000 naujų objektų, net tarus, kad per kitus dvejus metus nebus paskelbta jokių projektų. Pažiūrėkime į Dubajaus savivaldybės pateikiamus demografinės situacijos ir nuomos kainos duomenis. Mieste gyvena apie 1,3 milijono žmonių... Dėl užsieniečių antplūdžio kilęs mažos pasiūlos ir didelės paklausos spaudimas per dvejus metus padidino

nuomos kainas nuo 70 iki 100 procentų. Bet 2007–2008 m. rinka fenomenaliai pasipildys 200 tūkstančių naujų objektų. Vadinasi, norint užpildyti šiuos objektus mums reikia apytiksliai dar 800 tūkstančių naujų atvykėlių iš užsienio ir jie turi būti ne juodadarbiai, kambarinės, siuvėjai ar minimalaus darbo užmokesčio ieškotojai, ne tokie, kurie dirba Dubajuje, bet gyvena Šardžoje ar Adžmane. Iš esmės reikia, kad per kitus dvejus metus aukštos kvalifikacijos, dideles pajamas gaunančių gyventojų skaičius Dubajuje padvigubėtų. Ar tai realu? Tikrai ne... Sakau jums, rinka tuoj patirs stiprų perteklinės pasiūlos smūgį, sulauks mirties bučinio, kuris susprogdina nekilnojamojo turto burbulus visame pasaulyje.“

Burbului formuojantis projekto šalininkai visada primygtinai tvirtina, kad šiam burbului tikrai negresia pavojus sprogti, kaip nutiko ankstesniems burbulams. Jie teigia, kad Dubajuje situacija kitokia, nes miestas nepaprastai patrauklus viso pasaulio turčiams (apie kultūrinį turtingųjų klasių lygį jie tikrai nekokios nuomonės). Jie niekada neleis šiai piramidei sugriūti, nes yra suinteresuoti palaikyti Dubajaus kaip vieno iš pagrindinių tarptautinio kapitalizmo variklių plėtrą. Kaip ir Floridos nekilnojamojo turto rinkos burbulas, kuris pradėjo 1929 m. krachą Volstrite, ir visos vėlesnės nekilnojamojo turto piramidžių schemos, nekilnojamojo turto rinka Dubajuje pritraukė daug kriminalinių pinigų. Nepaisant iškilmingų valdžios institucijų pareiškimų, kad miestas imasi veiksmų užkirsti jiems kelią, ištirta tik labai nedidelė dalis pinigų (jeigu apskritai kas nors juos tyrė), plūstančių į šią avantiūrą.

Norėdamas sužinoti tikrąją padėtį dažnai prašau savo senų draugų iš Balkanų pagalbos, taip padariau ir šį kartą – kreipiuosi į Ranko Lukičių (vienas iš nedaugelio žmonių Dubajuje, kuris noriai sutiko, kad mūsų pokalbis būtų įrašytas), įsikūrusį viename iš nepaprastai prašmatnių viešbučių naujajame Dubajuje. Šis jaunatviškas verslininkas, įgijęs išsilavinimą ir Serbijos, ir Jungtinių Valstijų

aukštosiose mokyklose, puikiai nusimano apie šešėlinę ekonomiką – kaip ir daugelis sėkmingų verslininkų iš Rytų Europos. Vėtyti ir mėtyti komunizmo laikais, jie įgijo neprilygstamą gebėjimą užuosti būdą, kaip sudaryti sandorius sukeliant kuo mažiau triukšmo. Bet kai Lukičius atvyko čia pirmą kartą, jis patyrė šoką dėl to, kas nutiko, kai pabandė pervesti tris tūkstančius dolerių savo vietiniam advokatui per „Citibank" Dubajuje.

„Man paskambino toks agresyvus vaikinas ir paklausė: „Koks šio pervedimo tikslas?" Aš jam atšoviau, kad tai ne jo reikalas ir kad aš neprivalau niekam aiškintis, už ką savo advokatui moku pinigus. Bet banko darbuotojai neatlyžo ir galiausiai man teko užpildyti kažkokią formą, kad jie pervestų tuos varganus tris tūkstančius! Buvau tiesiog pritrenktas. Bet „Citibank", žinoma, yra Amerikos įmonė.

Kai viename Emyratų banke gavau du pervedimus po milijoną eurų, už kuriuos ketinau pirkti nekilnojamojo turto palei Šeicho Zayeed kelią, man paskambino banko darbuotojas ir paklausė: „Sakykite prašom, kokia šių pinigų kilmė?" O aš jam ir sakau: tai pajamos iš mano tabako ūkių Zimbabvėje! Jis pasakė „gerai" ir daugiau nieko nebeklausė. Baigtas kriukis! Koks jiems skirtumas, iš kur gavau pinigų? Jeigu jie per daug klausinės, nieko neparduos!"

Kai tik namas ar butas įregistruojamas kaip asmens nuosavybė, pirkėjas gali džiaugtis sėkmingai išplovęs pinigus ir naudoti juos bet kurios šalies teisėtoje finansinėje sistemoje.

Gal Dubajus ir besielis, bet didingo malonumų kupolo fantazija pasaulio ypatingiesiems turtuoliams savotiškai sąžininga. Čia viską valdo du dalykai: doleris ir šeichas Mo. Gal Dubajus tikrai didžiulis nedemokratinis pinigų plovimo centras Viduriniuosiuose Rytuose, bet šalis yra karšta laisvosios prekybos ir globalizacijos šalininkė; ji stabilumo bastionas regione, garsėjančiame smurtu; savo gerovę ji sukūrė ne iš naftos, bet išradusi save kaip naują jėgą arabų pasaulyje. Be to, kol Jungtinės Valstijos ir Europa leidžia egzistuoti

laisvosios ekonominės zonos bankininkystės centrams, jos nusideda veidmainystės nuodėme. Organizuotam nusikalstamumui šie centrai yra ne mažiau svarbūs instrumentai, siūlantys gausybę papildomų paslaugų – tokių kaip patogios šalies vėliavos teikimas, „fiktyvių“ kompanijų kūrimas – jos slepia neteisėtus veiksmus ir teikia priedangą nuo smalsių mokesčių inspektorių. Vienintelis įtikinamas jų vystymosi ir pasisekimo paaiškinimas yra tas, kad daugelis teisėtos ekonomikos korporacijų naudoja juos lygiai tokiais pat tikslais (ypač vengdamos mokėti mokesčius). Jungtinių Valstijų vyriausybė galėtų priversti juos per vieną naktį atskleisti visas bankininkystės paslaptis, jeigu pagrasintų laisvosios ekonominės zonos centrams pritaikyti tas pačias sankcijas, kokias taiko vidaus bankams.

„Viską galima nesunkiai sutvarkyti, – sako vienas aukštas Nacionalinio saugumo tarybos pareigūnas, dalyvavęs narkotikų ir nusikaltėlių persekiojimo veikloje ir Clintono, ir Busho valdymo laikais. – Nuvykstate į Lichtenšteiną, vieną iš šitų vietų, įremiate jiems į galvą pistoletą ir sakote: „Arba baikite savo machinacijas, arba mes ištaškysime jums smegenis.“ Siūliau taip padaryti Clintono administracijai, bet mano pasiūlymas, deja, buvo atmestas.“ Jeigu nebūtų laisvosios ekonominės zonos bankų, banditams būtų kur kas sunkiau vykdyti machinacijas su savo pinigais ir kompanijomis. Ir ne tik jiems – „Enron“ taip pat būtų buvę daug sunkiau tai daryti.

Pinigų plovimo problema ir toliau persekios Dubajų, nors jis ir siekia vaizduoti save kaip skaidrumo modelį. Bet yra ir dar didesnė kaina, kurią miestas turėjo užmokėti už pasisekimą – žmogiškoji kaina. Toli nuo nuolatinės eismo spūsties tarp Dubajaus ir Šardžos įsikūręs Adžmanas, mažiausias iš septynių JAE emyratų. JAE gyvenančių užsieniečių šlovinamas už jame įsikūrusią vienintelę alkoholinių gėrimų parduotuvę šalyje, kur galima nusipirkti svaigalų be licencijos, Adžmanas taip pat populiarus kaip darbo stovyklų vieta,

ten priversta gyventi didžiulė pigios darbo jėgos – migrantų juodadarbių, kurie stato naująjį Dubajų – armija.

Pats Adžmanas yra blankus, bet kai važiuoji jo link iš rytesnio Dubajaus, visur esančios eismo spūstys netikėtai dingsta. Netrukus beveik visos transporto priemonės išskyrus tą, kuria važiuoju aš, kažkur išgaruoja. Tai klaiku. Didžiulės vienišos dykumos kopos tolumoje formuoja įspūdingą, bet monotonišką panoramą. Jau beveik sutemo ir už dešimties jardų nuo kelio stovi aukštos, aptrupėjusios pilkos sienos, apsuptos dulkių, smėlio ir krūmynų. Įžengęs į kiemą šalia barakų pamatau ant kelių plastmasinių kėdžių susėdusius keturiolika vyrų. Dauguma atrodo gyvenantys pusbadžiu ir senstelėję, bet vyriausiam iš jų yra trisdešimt penkeri metai. Jie sveikina mane lankstydamiesi, šypsodamiesi ir tyliai čiauškėdami. Viena Saudo Arabijos verslovė, pasamdžiusi šiuos vyrus dirbti pagalbinius darbus statomuose pastatuose, jau keturis mėnesius nemoka jiems užmokesčio. Kol alga buvo mokama, jie gaudavo po 160 dolerių per mėnesį. Už juos jie pusę šešių ryto autobusu iš Adžmano vykdavo už keturiasdešimt mylių esantį Džebel Ali, pusę aštuonių pradėdavo darbą ir dvylika valandų neatitiesdami nugarų triūsdavo po saule, kurios spinduliai daugumą žmonių jau po pusvalandžio priverčia ieškoti pavėsio. Paskui jie vėl parvežami į barakus Adžmane, kur jiems patiems tenka pasirūpinti maisto produktais ir pasigaminti valgį.

Gyvenimo sąlygos nežmoniškos. Apytiksliai šešiasdešimt vyrų turi tenkintis vienu tualetu, kuris taip dvokia, kad priėjęs prie jo arčiau kaip penkis jardus nevalingai pradedi žiaukčioti. Viename kambaryje gyvena nuo aštuonių iki penkiolikos vyrų – viename nepaliečiai, kitame bengalai, trečiame pakistaniečiai, ketvirtame indai. Jie miega ant plonų čiužinių, patiestų ant betono grindų ar ant išklerusių metalinių gultų. Vienintelis kitas įrenginys yra vienas dujų degiklis, ant kurio jie visi gamina valgį.

Prapliupę babiloniečių choro kakofonija vyrai pasakoja, kaip prieš du mėnesius sudėjo savo įrankius ir pasiskundė dėl skriaudų naujajai Dubajaus darbo policijai. Jau vien tai, kad mieste įkurta tokia įstaiga, rodo, kad šimtai tūkstančių užsienio juodadarbių pradeda bruzdėti, įskaitant streikus ir tokius protestus kaip magistralių blokavimas. Dubajus negali tapti karingų darbininkų judėjimų ir stiprių profesinių sąjungų šalimi. Bet ši migruojančių juodadarbių armija, lygindama pasakišką Dubajaus turtingumą su pasibaisėtinu skurdu, viešpataujančiųjų pasaulyje, pradeda darytis labai nerami. Jų tėvynainėms moterims, dirbančioms tarnaitėmis, šis skirtumas atsiskleidžia dar ryškiau. Emyratuose šitos moterys neturi jokių teisių, nes jos nėra priskiriamos „darbuotojų“ kategorijai ir yra traktuojamos kaip darbdavių „šeimos narės“ – toks statusas suteikia darbdaviams pasibaisėtino piktnaudžiavimo šiomis švaros sergėtojomis galimybes. Tačiau dabar JAE bent jau liovėsi importuoti mažyčius berniukus dirbti kupranugarių „žokėjais“ mėgstamoje šalies sporto šakoje. Anksčiau, kol šios praktikos nebuvo atsisakyta, nesiliaudavo pranešimai, kad šie „žokėjai“ tapdavo išnaudojimo aukomis arba linksmindami šeichus ir jų svečius patirdavo sunkiausių sužalojimų. Pačioje piramidės apačioje yra prekeivių žmonėmis aukos moterys, kurios į Emyratus buvo atvežtos jėga. Nevyriausybinėms organizacijoms čia neleidžiama ginti šių moterų. „La Strada“, Moldovos nevyriausybinė organizacija, padedanti prekiautojų žmonėmis aukomis tapusioms moterims, piktinasi Jungtiniais Arabų Emyratais: „Mes turime mergaitę, kuri kartą sugebėjo paskambinti motinai, – pasakoja Alina Budeci. – Ji yra įkalinta kažkokiame bute Dubajuje. Ją nuolatos stebi ir niekur neišleidžia. Ji nieko daugiau nedaro, tik aptarnauja klientus – dieną naktį. Mes negauname jokio atsakymo iš JAE policijos. Jeigu moterys parduodamos ten, situacija paprastai yra beviltiška.“

Pamažu Dubajaus vizijos kūrėjai pradeda suprasti, kad turi šiek tiek pasistengti, jeigu nori, kad jų rojuje nekiltų jokių rūpesčių. Todėl šiems beteisiams žmonėms buvo suteikta šiokių tokių lengvatų.

Parodydama pagirtiną pareigingumą policija liepė tai Saudo Arabijos kompanijai sumokėti uždelstą darbo užmokestį (nors galiausiai ji sumokėjo tik pusę skolos). Policija taip pat pareikalavo, kad į vyrų barakus būtų pradėtas tiekti vanduo. „Praėjus apytiksliai dviem savaitėms, jie pasirodė su šia cisterna“, – pasakoja Ibrahimas ir įpila iš jos truputį vandens. „Paragaukite!“ – tarė jis, tiesdamas man puodelį. „Oi! Juk jis sūrus!“ – šūktelėjau aš, išspjovęs vandenį. „Taip, – pasakė jis, – tai ir yra mūsų naujasis aprūpinimas geriamuoju vandeniu.“

Homas Bahaduras Thapa liūdnai žiūri, kaip aš kosčiu nuo sūraus vandens. Jo veidas švelnių ir geraširdiškų bruožų, būdingų nepaliečiams, kurių išvaizda susieja Indijos ir Kinijos gyventojų išorinius ypatumus. Jis yra vienas iš 175 milijonų žmonių pasaulyje, kurie devintojo dešimtmečio pabaigoje ir vėliau paliko namus, norėdami pasiūlyti savo jėgą dinamiškesnėms ekonomikoms – paprastai taip jie gelbėjosi nuo skurdo. Taip pat jis yra dviveidžio gyvatgalvio – nelegalių migrantų darbininkų gabentojo – auka. „Aš užmokėjau 100 000 rupijų [2500 dolerių], kad atvykčiau čia iš Katmandu – tai buvo visi mūsų šeimos pinigai ir man netgi teko dar truputį pasiskolinti. Mano žmona ir vaikas Nepale laukia iš manęs paramos. Mano žmona dabar serga ir jie nieko negauna iš manęs. Aš noriu tik gauti pinigus, kuriuos jie man skolingi, kad galėčiau grįžti į Katmandu.“

Tai nėra taip lengva, nes užsieniečiams atvykus dirbti į JAE, darbdaviai paima iš jų pasus ir laiko juos. Šitie vyrai yra sutartimi susaistyti su darbdaviams, kurie gali laikyti juos ilgus metus, mokėdami vergišką darbo užmokestį, kol pagaliau malonės juos paleisti. Bet jie taip pat sutartimi susaistyti ir su gyvatgalviais. Žmogus, kuriam Homas užmokėjo 100 000 rupijų, kad šis parūpintų jam darbą

ir nuvežtų į Dubajų, patikino jį, kad jis uždirbs 550 dolerių per mėnesį, kai atvyks į paskirties vietą. Nors paaiškėjo, kad jis melavo dėl darbo užmokesčio, Homas vis tiek privalėjo užmokėti likusius pinigus su palūkanomis (akivaizdu, kad darbdavys ir gyvatgalvis buvo susimokę). Taigi, Homas, kaip ir kiti vyrai barakuose, buvo atvilioti čia melagingų pažadų.

Laisvas kapitalo, prekių ir paslaugų judėjimas per sienas yra esminis globalizacijos, prasidėjusios prieš dvidešimt metų, principas. Kol kas didžiąja dalimi vyksta vienpusis eismas: iš besivystančių šalių reikalaujama atverti rinkas ir atsisakyti įprastos pokario laikų protekcionizmo politikos. Toks perėjimas buvo nelengvas daugumai valstybių, ypač toms, kurios – priešingai nei Indija, Korėja ir Kinija – negali pasinaudoti masto ekonomija. Taigi, Vakarai į besivystančias šalis pradėjo eksportuoti pramonės prekes, įkūrė ten gamyklų ir išsivežė pelną, atsisakydami mainais atverti savo žemės ūkio produktų rinką. Tačiau ne mažiau žalingi yra griežti apribojimai, kuriais Vakarai stabdo darbo jėgos migraciją, kartais vadinamą „trūkstamu globaliniu srautu“. Globalizacija veiks tik tuo atveju, jeigu laisvą kapitalo, prekių ir paslaugų judėjimą papildys laisvas – ar bent jau laisvesnis negu dabar – darbo jėgos judėjimas. Mes pastatėme nelygią žaidimo aikštę ir jos nelygumas sukuria mažiausiai vieną esminį padarinį, kuris kenkia globalizacijos pažangai ir net kelia pavojų jai kaip procesui.

Nesuskaičiuojama daugybė žmonių kasmet neteisėtai kerta sienas ieškodami darbo. Nors daugelis vežami kontrabanda jų pačių noru, pagal susitarimą, milijonai tampa prekiautojų žmonėmis aukomis. Tai reiškia, kad į paskirties vietą jie pristatomi (jeigu apskritai pristatomi, nes kelionė dažnai būna labai pavojinga) pasitelkiant jėgą, šantažą ar apgavystę. Paradoksalu, kad per paskutinį XX a. dešimtmetį Vakarų ekonomikoje migrantų darbo paklausai padidėjus, sienų kontrolė beveik visur buvo sugriežtinta. Tai sukūrė didžiulę

žmonių pervežimo rinką, kurios plėtrą skatina pigios, neapmokestinamos darbo jėgos paklausa Vakaruose.

Pietų Ilinojaus universitete mokėsi gausus būrys studentų, bet aštuntojo dešimtmečio viduryje Karbondeilyje gyvenimas tekėjo gana vangiai. Atsidūriau ten, nes mano tėvas kaip koks kvailys sutiko laikinai dirbti vietos universitete, kad išverstų didžiojo rusų režisieriaus Sergejaus Eizenšteino kūrinius. Baigęs vidurinę mokyklą turėjau prasimanyti pinigų, bet neturėdamas Amerikos pilietybės vargiai galėjau tikėtis legalaus darbo teisėtuose ekonomikos sektoriuose. Vakarais išnešiodavau „Mamos Ginos" picą ir buvau labai populiarus (tais laikais angliškas akcentas galėjo padėti gauti kokiu ketvirčiu dolerio didesnius arbatpinigius). O dieną dirbdavau „Nutrition Headquarters" pakavimo fabrike, kur pirmą kartą susidūriau su smarkiu amerikiečių pakvaišimu dėl vitaminų ir maisto papildų. Dešimt valandų per dieną turėjau stovėti prie stalo ir pakuoti klientų užsakymus, kurie buvo išsiunčiami užsakovams (dauguma paketų, kiek prisimenu, keliaudavo į Floridą).

Drįstu teigti, kad dabar „Nutrition Headquarters" yra dora darbdavė, naudojanti pagal visas taisykles registruotą darbo jėgą; galų gale pastebiu, kad gatvė, kurioje įsikūrusi jos būstinė, dabar pavadinta *Nutritional Plaza Drive*, neabejotinai norint pagerbti „Nutrition Headquarters" už visas darbo vietas, kurias ji sukūrė Amerikos darbininkams! Deja, senamadiškomis mano jaunystės dienomis „Nutrition Headquarters" aiškiai nevengė samdytis nelegalių imigrantų. Aš buvau ne tik vienintelis baltaodis iš visų jos darbuotojų, bet ir vienintelis mokantis kalbėti angliškai. Didžioji dauguma buvo vietnamiečiai ir, kaip ir aš, pernelyg įbauginti, kad keltų reikalavimus dėl darbo sąlygų ir užmokesčio. Prižiūrėtojos buvo menko išsilavinimo baltaodės amerikietės moterys, kurios tarsi vilkės šmižinėjo po cechą ir tiesiog netverdavo džiaugsmu, jeigu pavykdavo prigriebti kokį darbininką dykinėjant. Galiausiai buvau

atleistas, nes dėl pilvo skausmų buvau priverstas kas valandą lakstyti į tualetą. Vis dar atsimenu žemos, garbanotos trisdešimtmetės brunetės veidą, kai ji šniaukrodama išdidžiai paskelbė, kad esu atleidžiamas už lankymąsi tualete be leidimo. Aš vargiai galėjau nuslėpti džiaugsmą, bet kiti vargšeliai, kurie buvo atleisti man ten dirbant, drebėjo ir raudojo prieš nudūlindami į miglotą ir veikiausiai alkaną ateitį.

Nuo tų laikų, kai aš sėmiausi gyvenimo patirties tarp Karbondeilio juodadarbių migrantų, mūsų vartotojišką kultūrą dar labiau praturtino padidėjęs pasirinkimas ir prekybos centrai. Nekvalifikuotos darbo jėgos poreikis (ypač žemės ūkio sektoriuje) išaugo kaip niekad, o vietiniai gyventojai Vakarų šalyse dabar visiškai nenori dirbti mažai apmokamo darbo pavojingomis sąlygomis. Prekybos darbo jėga mastas yra didžiulis, o kadangi ji didžiąja dalimi yra neteisėta, ja verstis gali tik kriminaliniai verslininkai.

Norėdami patenkinti paklausą darbdaviai kreipiasi į vietinių gaujų vadeivas, prašydami aprūpinti pigia darbo jėga. Paskui nelegalūs imigrantai siunčiami rinkti moliuskų Morkamo įlankoje, Anglijoje, už 1,6 dolerio per valandą, skersti galvijų Pensilvanijoje pramoniniu mastu už 2,5 dolerio arba rinkti alyvų Italijoje, Graikijoje ar Ispanijoje. Net Japonijoje, kuri tradiciškai siekė išvengti darbo jėgos importo iš užsienio, gyvenančių užsieniečių skaičius per 1975–2001 m. padvigubėjo, nes senstantys japonai pasirodė vis mažiau linkę imtis NNN – nešvarių, nesaugių ir nekvalifikuotų – darbų.

Gaujų vadeivos palaiko ryšius su gyvatgalviais, kurie verbuoja darbininkus migrantus ir rūpinasi jų pervežimu. Gyvatgalviai ir jų bendrininkai prasibrauna pro bet kokį plyšį sienoje. Kad gautų vizas, jie papirkinėja imigracijos tarnybų ir konsulatų pareigūnus (keli stambūs Rusijos gangsteriai, tokie kaip Sergejus Michailovas, gavo Izraelio pasus sumokėję kyšius žemesnio rango pareigūnams). Jie slepia nelegaliai vežamus juodadarbius sunkvežimiuose įrengtose

slaptose kamerose, grūda juos kaip sardines į surūdijusius plaukiojančius kibirus, kuriais plukdo per Indijos vandenyną ar Viduržemio jūrą į priešingą krantą (jeigu pasiseka jį pasiekti).

Žinoma, darbininkai patys palieka savo nualintus kaimus; jų šeimos sudeda pinigus, kad užmokėtų už jų pervežimą į užsienį; ir daugybė šalių priklauso nuo lėšų, kurias perveda migrantai. Bet tai yra nepaprastai pelninga ir išnaudotojiška rinka, kurią valdo kriminaliniai sindikatai. Be to, nelegaliai atvykę darbininkai migrantai, savaime suprantama, ištikus bėdai negauna jokios pagalbos iš sveikatos ar socialinės apsaugos tarnybų.

Pastaraisiais metais globalinėje nelegalios darbo jėgos rinkoje pasiūla vis didėja, o darbo užmokestis, kurį gali gauti keliauninkai juodadarbiai, daugelyje pasaulio šalių vis mažėja. Ir tai tik pati pradžia, ši tendencija laikui bėgant darysis vis ryškesnė visose pasaulinės ekonomikos srityse. Šio fenomeno kaltininkė – Kinija. Marios pigios perteklinės darbo jėgos, kuri kantriai laukia savo valandos Kinijos kaimuose, pradeda skverbtis į platesnį pasaulį. Niekas neturi tokių masto ekonomijos pranašumų kaip kinai.

Generolas leitenantas Dahi Khalfanas Tamimas, Dubajaus policijos vadovas, buvo nepalenkiamas. „Mes kovosime su viskuo, kas neigiamai veikia visuomenę“, – paskelbė jis, pradėdamas naują kovos su prostitucija kampaniją mieste. Jis tikrai išmanė savo darbą. Tą vakarą apsilankiau klube „Cyclone“, įsikūrusiame Bur Dubajuje, kitoje įlankos pusėje nei Deira. Tai didelis, kvadratinis dviejų aukštų kompleksas. Kiekvieną įeinantįjį tikrina uniformuoti ir civiliais drabužiais vilkintys apsaugos darbuotojai – kiekvieną įeinantį vyrą, nes moterų tarp lankytojų nėra. Dubajus vis dar gedi šeicho Mohammedo bin Rashido Al Maktoumo, žmogaus, kuris tris dešimtmečius valdė miestą ir kartu iš naujo jį išrado. Dėl jo mirties buvo atšauktas Dubajaus apsipirkimo festivalis, kasmetinė nežaboto vartojimo šventė, per kurią Dubajų užplūsta dar gausesnės negu

paprastai turčių minios ir dar įnirtingiau šluoja iš rinkos laisvas nuo mokesčių prekes. Prarastas Apsipirkimo festivalis kainavo Dubajui apytiksliai 3 milijardus dolerių negautų pajamų ir dabar šeicho Mo sūnus susiduria su vis didesniu spaudimu atleisti šią naujovišką metinę linksmybę nuo prievolės paisyti senesnių ir nepatogių vietinių tradicijų.

„Cyclone“ vadovybė atiduoda velioniui pagarbos duoklę keturiasdešimčiai dienų uždraudusi didžėjų vedamas programas. Tačiau kita klubo pagrindinė veikla nenutrūko nė dienai. Kai įžengiu į pagrindines patalpas, pamatau du ovalo formos barus iš kiekvienos įėjimo pusės. Juos skiria nematoma linija. Daugybė merginų, susispietusių aplink kairįjį barą, niekada neina prie dešiniojo ir atvirkščiai. Žengiu kairiojo baro link, norėdamas užsakyti gėrimą. Man vos keletą sekundžių stabtelėjus prie baro, į riešą įsikimba kažkieno ranka ir apytikriai devyniolikos metų kinė suskanta čiauškėti: „Ar aš tau patinku? Ne? Nori permiegoti su manimi? Aš labai gerai moku mylėtis. Tiktai 400 dirhamų [100 dolerių]. Aš *labai* gerai myliuosi.“ Aš šypsausi, mandagiai atsisakau ir sulaukiu skausmingo nusivylimo žvilgsnio – ne dėl to, žinoma, kad ją būtų labai žavėjęs mano vidutinio amžiaus pagurklis, bet dėl to, kad kuo ilgiau moteriai „Cyclone“ trunka susirasti klientą, tuo mažesnio užmokesčio ji gali prašyti. „Trečią valandą ryto, – aiškina Tedas, kokių dvidešimties su trupučiu metų Naujosios Zelandijos gyventojas, kuris, anot jo paties, keliauja po pasaulį norėdamas praplėsti savo akiratį, – jūs galite turėti jas už penkiasdešimt dirhamų. Štai kodėl apie trečią, ketvirtą valandą ryto prie klubo pradeda trintis afrikiečiai – tokiu laiku merginos gula su bet kuo už bet kokią kainą“ – nusišiepia jis.

Prie dešiniojo ovalaus baro sukinėjasi rusės ir ukrainietės. Stambi, trečią dešimtį įkopusi blondinė prieina prie manęs ir pasiteirauja, ar nenorėčiau permiegoti su ja.

„Aš esu sekso profesorius, – sudunda ji, – išmokysiu tave gerų dalykėlių."

Aš kalbu su ja supaprastinta rusų kalba, o ji su manimi – laužyta anglų kalba. Visai smagiai paplepame. Merginos pasiūlymo atsisakau, bet nustebindamas ją, pavaišinu gėrimu. „Kodėl kinės sukinėjasi ten, o jūs čia?"

„Mes taip susitarėme, – paaiškina ji. – Kol visos to laikosi. Bet kinėms vis maža. Jos nori perimti visą verslą, be to, jos jaunesnės ir prašo mažiau pinigų. Mes nekenčiame jų."

Ruses ir ukrainietes prostitutes stumia iš rinkos tarsi iš gausybės rago pasipylusios jaunos kinės, kurios pasirengusios gulti su vyrais už mažesnę kainą negu atvykėlės iš Rytų Europos.

Nelabai gerai išmanantiesiems šią rinką kinių zonoje „Cyclone" pasirodys baisoka. Kai nuskubėjau atgal į savo viešbutį, pradėjau abejoti, ar tik moterys nėra plėšresnės už vyrus – tokia arši konkurencija dėl sekso dolerių tarp Dubajaus prostitučių iš užsienio.

Dubajaus kovos su šiuo verslu kampanija, savaime suprantama, yra grynas akių dūmimas. Labiausiai dubajiečiai nori pritraukti gyventi ir dirbti mieste jaunus nevedusius vyrus. Santykiai tarp ne arabų ir Emyrato moterų labai reti ir smerkiami. Testosterono kupini atvykėliai skatinami išlieti energiją kitur.

Dubajuje faktiškai nėra gatvių nusikalstamumo. Tai viena iš saugiausių vietų gyventi pasaulyje. Todėl įvykdomas smurtinis nusikaltimas sukelia mieste pasibaisėjimą. 2003 m. sausio 19-ąją, sekmadienio vakarą, Sharadas Shetty, sėkmė nesiskundžiantis viešbučio savininkas, įėjo į erdvų Dubajaus indų klubą, jį čia gyvenantys indai pastatė ant žemės, kurią 1964 m. padovanojo pats šeichas Rashidas. Ponas Shetty atvyko papietauti su draugais, bet kai jis žengė pro paradines duris į salę, prie jo pribėgo du trečiąją dešimtį įkopę vyrai, suvarė į jį penkias kulkas ir greitai spruko prie paruošto bėgti

automobilio. Dubajaus policija ilgai negalvojusi nutarė, kad žudikai susiję Chhota Rajanu, nes ponas Shetty buvo vienas artimiausių Dawoodo Ibrahimo patarėjų. Prieš trejus metus Dawoodo žmonės nesėkmingai kėsinosi nužudyti Chhota Rajaną, kai šis gulėjo ligoninėje Tailande. Tai buvo Rajano atsakas.

Bombėjaus gaujų karo veiksmai dabar vyko prestižiniuose Dubajaus rajonuose ir valdžios institucijos nusprendė imtis drastiškų priemonių. Jie surengė reidą ir prieš Chhota Rajano, ir prieš Dawoodo Ibrahimo bendrininkus. Abu broliai Dawoodai buvo skubiai suimti ir galiausiai deportuoti į Indiją. Dawoodas jau ir pats nuo 1998 m., kai pardavė legendinius Baltuosius rūmus ir ėmė mažiau laiko praleisti mieste, buvo pradėjęs mažinti savo veiklos apimtį Dubajuje. Dabar jis vis labiau kliovėsi Pakistanu ir galiausiai persikėlė į Karačį, kur ir dabar gyvena turtingame, ant kalvų įsikūrusiame Kliftono rajone, saugomas Pakistano valstybės. Jis išliko įtakingu asmeniu Mumbajaus mafijoje, bet priklauso nuo TŽA malonės. Indija reikalauja jį grąžinti į tėvynę, kur jis turi stoti prieš teismą, bet Islamabadas teigia, kad Pakistano teritorijoje jo nėra – tai melas, kuris buvo akivaizdžiai demaskuotas, kai dar nebuvo nugriaudėjusios prašmatnios Dawoodo dukters ir labai gerbiamo žmogaus, buvusio Pakistano kriketo komandos kapitono Javedo Miandado vestuvės.

Bombėjaus sprogdinimų tyrimas, trukęs keturiolika metų, kol prieš teismą stojo daugybė įtariamų asmenų, atskleidė, kaip giliai nusikalstamumas buvo persmelkęs Bombėjaus ekonominį ir socialinį gyvenimą. Svarbiausia, organizuoto nusikalstamumo sindikatai, kurie iškilo iš chroniško nedarbo ir skurdo pelkių, įsiurbė kino industriją – Bolivudą, vieną ryškiausių pasaulio kultūrinių simbolių. Kas kurs filmus, už kiek, kas taps žvaigžde, kas pardavinės kino filmus – visa tai sprendė finansiniai globėjai, tokie kaip Chhota Shakeelas.

Indijos klube pralietas Sharado Shetty kraujas buvo pakankama priežastis Dubajui pažaboti žymesnius Mumbajaus mafijos narius. Bet nuolatinis Indijos diplomatinis spaudimas, kurį ji darė miestui-valstybei, taip pat vaidino reikšmingą vaidmenį. Indija ekonomiškai Dubajui kur kas svarbesnė už Pakistaną, nors pastarasis yra musulmoniška valstybė.

Smurtiniai nusikaltimai yra labai retas reiškinys Dubajuje ir kai jie įvykdomi, vykdytojams paprastai netenka ilgai laukti atpildo. Bet tai nereiškia, kad nusikalstamumas ir šešėlinė ekonomika tiesiog apeina šią vietą. Teisėta prekių, paslaugų ir kapitalo rinka čia veši kaip ir visur kitur pasaulyje. Bet ne ką mažiau nežabotai veši ir šešėlinė ekonomika. Dubajus yra vieta, kur susieina pinigai iš šių dviejų ekonominių sistemų ir kur kiekvienas aiškiai pamato, kokie glaudūs simbioziniai ryšiai sieja juodąją ir baltąją ekonomiką.

8
Nusikaltėlių teatras

Jaime Queirozo Lopezo kantrybė baigėsi. Nelsonas Sakaguchi, vienas iš „Noroeste“, stambaus Brazilijos privataus banko valdytojų, kelias dienas delsė įvykdyti neatidėliotiną reikalavimą. Valdyba liepė Sakaguchi perduoti Lopezui visą dokumentaciją, susijusią su vienos jo užsienio verslovės, įkurtos Kaimanų salose, veikla per trejus praėjusius metus. Dabar, šį 1998 m. vasario rytą, ponas Sakaguchi vėl pradėjo išsisukinėti. Šį kartą Lopezas nebesusitvardė. Jis kibo persigandusiam kolegai į atlapus ir užriko: „Baik čia man sekti tas savo pasakas! Noriu pamatyti skaičius – tuoj pat!“

Sakaguchi – nepaprastai sėkmingas tarptautinis bankininkas, anksčiau valdė vieną įtakingiausių Brazilijos bankų Niujorke ir jautėsi kaip savas Pasaulio banko ir Tarptautinio valiutos fondo ministrų lygmens susitikimuose, visų buvo laikomas nepaprastai efektyviu, labai paprastu, nors taip pat labai stokojančiu šilumos žmogumi. Jis keturiolika metų vienas, savo nuožiūra tvarkė „Noroeste“ banko užsienio sąskaitas ir prie tokio elgesio nebuvo įpratęs. Jis išsigando Lopezo įtūžio ir tyliai sumurmėjo: „Žinote, niekada negalėjau atsispirti aistrai lošti.“ Jis palūžo ir pagaliau parodė skaičius.

Ponas Sakaguchi nebekontroliavo situacijos – kiek tik kas atminė, tokio dalyko dar nebuvo.

Iš tiesų vadžios išslydo Sakaguchi iš rankų jau prieš trejus metus, tą dieną, kai jo skyrius gavo faksą iš pono Tafidos Williamso, Nigerijos Aviacijos ministerijos Biudžeto ir planavimo depar-

tamento vadovo. Fakse ponas Williamsas paaiškino, kad vienas „Noroeste“ banko klientas iš Nigerijos pamanė, jog galbūt banką sudomintų galimybė investuoti su Aviacijos ministerija. Ponas Sakaguchi gerai pažinojo tą klientą, todėl perskaitė nigeriečių pasiūlymą itin susidomėjęs. Ponas Williamsas informavo, kad atsirado unikali galimybė labai pelningai investuoti. 1991 m. Nigerijos vyriausybė perkėlusi šalies sostinę iš Lagoso į Abudžą ir atėjęs laikas statyti naują didelį oro uostą, kuris patenkintų tankiausiai gyvenamos Afrikos šalies greičiausiai augančio miesto poreikius. Aviacijos ministerija ir Nigerijos centrinis bankas dabar ieško užsienio investuotojų oro uosto sumanymui įgyvendinti. Pelno normos, leido suprasti ponas Williamsas, būsiančios labai patrauklios. Nelsonas Sakaguchi, apsukrus bankininkas, nusiuntė atsakymą faksu, pranešdamas, kad jo kompanija norėtų ištirti bendradarbiavimo galimybes.

Neilgai trukus Sakaguchi jau buvo Hitrou oro uoste, sėdo į limuziną ir nušvilpė į prašmatnų viešbutį Londono centre, kur turėjo aptarti pasiūlymą su Nigerijos šulų delegacija. Kai jis įėjo į viešbučio apartamentus, elegantiškas, truputį kresnokas vyras įteikė jam savo vizitinę kortelę: „Aš – Paulas Ogwuma, Nigerijos centrinio banko vadovas.“ Nors Sakaguchi niekada nebuvo matęs vyriausiojo Nigerijos bankininko, Ogwuma tarptautinių finansų pasaulyje turėjo solidžią reputaciją. Jis atvyko su savo pavaduotoju, pavaduotojo žmona ir aukštu Nigerijos aviacijos ministerijos atstovu. Susitikimo atmosfera buvo šilta ir dalykiška.

Gal Sakaguchi ir manė, kad yra linkęs rizikuoti, bet jis dar niekada nežaidė tokiais aukštais statymais. Nigeriečiai oro uostui siekė gauti apytiksliai 50 milijonų dolerių, o „Noroeste“ banko kapitalas siekė tik 500 milijonų. Bet iš to sandorio buvo galima gauti didžiulį pelną. Neilgai trukus Sakaguchi padarė pirmąjį 4 milijonų pervedimą ir rengėsi pervesti daugiau.

Ponas Tafida Williamsas iš Aviacijos ministerijos Biudžeto ir planavimo departamento nedalyvavo susitikime Londone. Iš tiesų Williamsas (arba Blessas Okereke, jeigu vadinsime jį tikruoju vardu) nieku gyvu nebūtų laimėjęs konkurso į tokios žinybos departamento vadovo pareigas. Vos įkopusiam į trečiąją dešimtmtį ir neturinčiam išsilavinimo, jam buvo nelengva vaidinti neseniai gautą išprususio valstybės tarnautojo vaidmenį. Buvo 1995 m. pabaiga, ir kai Sakaguchi pradėjo pasirašyti čekius, jaunasis Blessas pradėjo gauti komisinius už savo vaidmenį sudarant sandorį su „Noroeste“ banku. Mirtinai trokšdamas išgarsėti, jis negalėjo atsispirti pagundai vaidinti stambų šulą ir puikuotis neseniai įgytu turtu. Jis paliko savo mažytį kambarėlį, kokie Nigerijoje vadinami skautų buveinėmis, ir išsinuomojo erdvų butą gimtajame Enugu mieste, dulkėtoje tokio pat pavadinimo Nigerijos provincijos sostinėje. Jis taip pat įsigijo naujutėlį „Jeep“, kuriuo mėgo paleisti dulkes į akis praeiviams. Jo staigus iškilimas į turčių klasę turbūt nustebino jo draugus ir giminaičius, sukeldamas spėlionių ir su pavydu sumišusį susižavėjimą. „Jis buvo eilinis berniokas iš pačių apačių“, – aiškina Umaras Mammanas Sanda, protingas tyrėjas iš Ekonominių ir finansinių nusikaltimų tyrimo komisijos (EFNTK) Nigerijos sostinėje Abudžoje. Bet nesaikingai išlaidauti jį skatino ne vien *joie de vivre*, kurį sukelia netikėta sėkmė. Kaip ir daugelis jaunų nigeriečių, Blessas siekė įtvirtinti savąjį „aš“. Šiais laikais jaunuolių iniciacijos ceremonijos Nigerijoje tapo labai savotiškos. Kad būtų pripažinti vyrais, ankstyvesnių kartų atstovai stodavo į akistatą su džiunglių pavojais ir išbandydavo save kūniška bei dvasine kova su iškiliais gyvūnijos pasaulio atstovais. Bet XX a. Nigerijoje sukėlė didžiulių pasikeitimų, ir dabar Blesso kvapas ir jo turtai pritraukė anaiptol ne tokias kilnias būtybes, „Ray-Ban“ akiniais pabalnotomis nosimis ir auksinėmis apyrankėmis ant riešų.

Vargšą Blessą tikriausiai persekiojo prakeikimas. Pinigai iš medžiotojo pavertė jį grobiu. Patraukdamas į save per daug dėmesio,

jis kėlė grėsmę savo kolegų ir visos operacijos, kuri ir sukūrė tokį turtą, saugumui. Bent jau taip spėja EFNTK inspektorius Sanda, o jis apie šią bylą išmano daugiau negu bet kas kitas. Tą vakarą Enugu Blessas pastebėjo, kad kažkoks automobilis pavojingai artėja prie jo visureigio. Kai automobilis pavijo, jis šoko iš visureigio ir nubėgo į vieno viešbučio vidinį kiemą, persekiojimo įkarštyje praradęs nuovoką. Peršokęs per tvorą, jis atsidūrė gretimo namo vidiniame kieme, kur ir buvo priremtas prie sienos. Persekiotojai kelis kartus šovė į jį. Daugelis nigeriečių pasakys jums, kad nors jų šalis persmelkta nusikalstamumo, vis dėlto ji gali pasigirti mažu smurto lygiu. Ir jie yra teisūs. Tačiau pasitaiko išimčių. Ir kadangi Blessas Okereke buvo įsivėlęs į didžiausią Išankstinių mokėjimų aferą (arba vieną iš 419 aferų, kaip jos vadinamos) istorijoje, jis buvo viena iš tų išimčių – epizodinio vaidmens atlikėjas dramoje, kuriai, pasak vaizdingo EFNTK žiniatinklio svetainės apibūdinimo, „būdingos visos sėkmingo kino filmo savybės: jaudulys, drama, seksas, valdžia, godumas, sulaikymas, tragedija ir ... Pratęskite patys.“ Taip, ir be to, joje yra mažiausiai dvi žmogžudystės. Blessą vaidmeniui atlikti pasirinko vadas Emmanuelis Nwude, labiausiai patyręs sukčius Nigerijoje.

Apkaltintas kriminaliniu sąmokslu ir laukdamas teismo savo kukliuose, tvarkinguose namuose Koitoje, visai šalia San Paulo, Nelsonas Sakaguchi teigė nepastebėjęs nieko įtartina sandoryje su nigeriečiais. Jis iki šiol prisiekinėja neturėjęs jokio supratimo, kad jo pagrindinis verslo partneris Abudžos oro uosto statybose iš tiesų buvo vadas Nwude. Nors neišsilavinęs ir vieno advokato apibūdinamas kaip „galvažudys“, Nwude pademonstravo pasitikėjimą savimi ir gebėjimą mitriai šmirinėti Nigerijos kleptokratijos nuotekomis. Jis buvo sėkmingas verslininkas, bet jis nebuvo, kaip skelbėsi minėtame susitikime Londone, Paulas Ogwuma, Nigerijos centrinio banko vadovas.

Visi sutinka, kad Sakaguchi tapo įspūdingiausios aferos auka, bet niekas nesupranta, kaip toks patyręs bankininkas pakliuvo ant sukčių kabliuko ir kodėl jis pradėjo vogti savo darbdavio pinigus. Sakaguchi, tvarkiusį „Noroeste“ užsienio sąskaitas Kaimanų salose, banko advokatai kaltina per 1995–1997 m. nuėmus nuo jų šimtus milijonų dolerių ir pervedus juos į Nigeriją. Sakaguchi primygtinai tvirtina, kad jis tiesiog tapo sukčių auka ir niekada nevogė iš savo darbdavių. Pinigai buvo pervedami tik mažesnėmis kaip šešių milijonų dolerių sumomis. Jeigu jis būtų viršijęs šią sumą, jam būtų prireikę viršesnių asmenų įgaliojimo. Sakaguchi siuntė pinigus stulbinančiai painiais netiesioginiais keliais per Jungtinės Karalystės, Šveicarijos, Honkongo ir Jungtinių Valstijų bankus. Vien Nigerijoje pėdsakams sumėtyti ir pinigams užmaskuoti buvo pasitelkta septyniolika skirtingų bankų. Bet nepaisant didžiulių sumų ir jų keistų kelionių per visą pasaulį, niekas nepamanė, kad reikėtų iškelti plačiai išreklamuotas raudonas Vakarų bankininkystės sistemos vėliavas. „Nėra jokių abejonių, – sako Domingosas Refinetti, „Noroeste“ advokatas San Paule, besirūpinantis banko turto atgavimu, – kad bankų darbuotojai tik brūkštelėdavo parašą ant pervedimo pavedimų ir net nepažvelgdavo į juos.“

Iš bankų dešimtys milijonų dolerių byrėjo į Nwude ir jo pagrindinių bendrininkų – Christiano Ikechukwu Anajembos ir Amakos Anajembos, vyro ir žmonos – kišenes. Jie tuoj puolė žaisti visuotinį „Monopolį“ – statė rūmus Nigerijoje, pirko nekilnojamojo turto Redondo Biče ir Hantingtono Biče Kalifornijoje, investavo kapitalą į įspūdingą nekilnojamojo turto rinkinį šiaurės Londone. Jie buvo geri investuotojai. „Tai palengvino mums darbą, kai ėmėmės pastangų susigrąžinti pinigus, – pastebi Keithas Oliveris, „Noroeste“ turto atgavimu besirūpinantis advokatas Londone. – Namų vertė padidėjo taip smarkiai, kad mes sugebėjome susigrąžinti daug daugiau negu pirmiau tikėjomės.“

Dėl nigeriečių sukčių motyvų jokių abejonių nekyla, bet Sakaguchi patiklumas atrodo neįtikėtinas. Nėra jokių įrodymų, kad jis buvo išvien su sukčiais – jis iš tiesų auka. Bet jis lošė beprotišką azartinį lošimą iš svetimų pinigų. Tūkstančiai, jeigu ne milijonai darbo valandų buvo skirta tirti „Noroeste" atvejį, jis laikomas trečiu didžiausiu banko apiplėšimu istorijoje. (Nicko Leesono sukeltas „Barings" banko žlugimas ir Irako nacionalinio banko grobstymas po Amerikos invazijos 2003 m. kovą užima pirmąsias dvi vietas.) Nei advokatai, nei teisėjai, nei policininkai, nei apgavikai, nei Nelsono Sakaguchi draugai ar dvasiniai patarėjai negali atsakyti į du pagrindinius klausimus: Kodėl jis tai darė? Kaip jį įtraukė?

„Nesuprantu, kaip jis galėjo taip apsikvailinti", – sako Keithas Oliveris, laikydamas rankoje apgavikų laišką su viršuje besipuikuojančiu ryškiu firminiu blanku: Federalinės rezervų sistemos tarpbankinių atsiskaitymų rūmai, Čadvel Hitas, Romfordas, Eseksas. Šiaurės rytų Londone nėra kito tokio beveidžio ir neskoningo priemiesčio kaip Čadvel Hitas. Norėdamas dar kartą patikrinti, ar kartais pernakt šis rajonas nevirto didžiuliu tarptautinių finansų centru, Oliveris kelias valandas žvalgėsi po Hitą ir tvirtina galįs „duoti raštiškus parodymus su priesaika, kad ten tikrai nėra jokių Federalinės rezervų sistemos tarpbankinių atsiskaitymų rūmų!"

Bet Sakaguchi reguliariai susirašinėjo su Čadvel Hito federaliniu tarpbankinių atsiskaitymų banku ir panašiomis įstaigomis taip, tarsi jie būtų buvę tikri. Veikiausiai jis visiškai prarado gebėjimą atskirti tikrovę nuo iliuzijos. Matyt, jį užvaldė nenugalima baimė, būdinga 419 aferų (pavadintų pagal Nigerijos baudžiamojo kodekso straipsnį, numatantį atsakomybę už sukčiavimą) aukoms.

419 aferos vykdomos įvairias būdais ir mastu – kartais sukčiai pasitelkia kreipimąsi į turtingus vakariečius padėti skurstantiems Afrikos vaikams, dažnai siunčia laiškus, faksus ir elektroninius laiškus, dažniausiai amerikiečiams, ir maldauja padėti statyti kokią

nors bažnyčią arba finansiškai paremti kokią nors parapiją – tokiais atvejais aukų motyvaciją lemia geranoriškumas ir geraširdiškumas.

Kitas vertingas 419 aferos modelį pasitelkiančių sukčių grobis yra beviltiškai meilės trokštančios, daugiausia vidutinio amžiaus našlės ir išsituokėlės, kurios palaiko virtualius santykius su Vakarų Afrikos berniukais saldainiukais, o šie pamažu išvilioja jų santaupas, žadėdami seksualinę sueitį, kuri taip niekada ir neįvyksta.

Bet daugiausia 419 pasitelkusieji apeliuoja į esminį godumo instinktą. Annie McGuire, sukčių auka iš Kalifornijos, pasakoja gavusi padorų išsilavinimą, jos geras intelekto koeficientas, be to, ji turėjusi ir valdžiusi tris firmas. „Artinantis penkiasdešimtmečiui išėjau į pensiją. Mudu su vyru *turėjome* labai patogų, nuolat didėjantį pensijų fondą.“ Ji prisipažįsta: „Mes norėjome daugiau – norėjome nusiųsti vaikaičius į privačias mokyklas, norėjome įkurti jiems patikos fondą ir pasamdyti ekspertus, kurie mokytų juos, kaip valdyti pinigus. Mes norėjome keliauti, turėti vasaros ir žiemos namus, kad apsaugotume savo skaudančius sąnarius nuo atšiauraus oro. Mano vyras norėjo arklių, aš norėjau nuostabios garso sistemos. Maniau, kad turiu pakankamai gyvenimo patirties ir, jeigu tik pasitaikytų proga, sugebėčiau greitai uždirbti daug pinigų.“

Annie nelaimei, ji atsitiktinai užmezgė draugiškus santykius su vienu sukčiumi nigeriečiu, kuris prisistatė esąs prekeivis plataus vartojimo prekėmis. Neilgai trukus ji išsiaiškino, kad jis apie milijoną dolerių jos ir kitų investuotojų pinigų pervedė į suklastotą indėlio sąskaitą Bahamų salose. Nors Annie įklimpo iki ausų, ji pasielgė neįprastai ir nuėjo į FTB. Daugumai sukčių aukų atsiranda specifinė psichologinė priklausomybė nuo nusikaltėlio – kuo daugiau pinigų jie praranda, tuo karščiau nori tikėti gundančiais pažadais apie nesuskaičiuojamus turtus ir tuo daugiau pinigų yra pasirengę pakloti.

Kasmet iš daugybės europiečių ir amerikiečių išviliojami tūkstančiai, dešimtys ir šimtai tūkstančių dolerių. Jie visi tikisi uždirbti

milijonus, slėpdami ir pervesdami pinigus, kurie tariamai guli užšaldyti nenaudojamose nesąžiningų Vakarų verslininkų ar buvusių Afrikos diktatorių, pavyzdžiui, buvusio Nigerijos prezidento Sani Abachos ar Zairo (dabar Kongo Demokratinė Respublika) prezidento Mobutu našlių sąskaitose.

Sukčių triukas paprastas: kai aukos (ar *mugu*, kaip jos vadinamos Nigerijoje) ištiesia savo virpančias letenas link legendinių milijonų, sukčius paprašo pervesti kelių tūkstančių dolerių mokestį banko „advokatui", kuris padės greičiau tuos milijonus pasiekti. Štai kodėl 419 aferos dar dažnai vadinamos „išankstinio mokėjimo apgaulėmis". Kartą užkibęs ant kabliuko *mugu* prašomas vis didesnių sumų, gundomas išgalvotais pažadais apie visai čia pat esančius milijonus. „Apgavikai išnaudoja paprastą žmogaus psichologinę silpnybę, – sako Alhaji Ibrahimas Lamorde'as, EFNTK skyriaus Lagose vadovas. – Jeigu žmogus jau investavo, tarkime, milijoną dolerių į kokį nors projektą ir jo partneris sako, girdi, reikia investuoti dar 200 tūkstančių dolerių, kad investicija pradėtų nešti pelną, žmogus pagalvoja: „Gerai, palyginti su milijonu dolerių 200 tūkstančių nėra taip jau daug." Jis taip ir padaro, bet po dviejų savaičių partneris sugrįžta ir prašo dar 150 tūkstančių." Toks pats motyvas lemia ir įjunkusio lošėjo elgesį. „Jie spurda kaip žuvis kitame meškerės gale", – apibendrina ponas Lamorde'as.

Pasak Nyderlandų agentūros „Ultrascan Advanced Global Investigations" (jos specializacija yra 419 aferų tyrimas) pranešimo, vien 2005 m. trisdešimt aštuoniose išsivysčiusiose šalyse gyventojai pripažino patyrę daugiau kaip 3 milijardus dolerių nuostolių. Tačiau šie apytikriai skaičiavimai neparodo tikrojo patiriamų nuostolių masto, nes anaiptol ne visos sukčių aukos ryžtasi pranešti teisėsaugos institucijoms, kad buvo apmulkintos. Dauguma 419 aferos aukų jaučia didžiulę gėdą, sumišusią su kaltės jausmu, o 2003 m. kovą pirmą kartą užfiksuotas atvejis, kai 419 aferos auką neviltis

pastūmėjo į žmogžudystę. Septyniasdešimt dvejų metų Čekijos pensininkas Jiri Pasovsky įsiveržė į Nigerijos ambasadą Prahoje ir, kai generalinis konsulas paaiškino negalįs grąžinti 600 tūkstančių dolerių, kuriuos iš Pasovsky išviliojo nigeriečių sukčiai, nušovė sekretorių.

Kaskart padaręs kitą 3–4 milijonų pervedimą Nelsonas Sakaguchi tikėdavosi, kad jau pasipils „investicijų“ grąža. Bet vietoj pelno sulaukdavo kito vado Nwude ir jo bendrininkų prašymo atsiųsti dar pinigų, tariamai reikalingų mokėti už išgalvotas teisininkų paslaugas ar kyšiams duoti. Ir kuo labiau didėjo Sakaguchi nuostoliai, tuo sunkiau jam buvo atsispirti prašymams išmokėti dar daugiau milijonų – nesiliaudamas mokėti jis vylėsi atgauti vis didėjančią „investuotų“ pinigų sumą. Visada ateina laikas, kai 419 aferos aukų nerimas susilieja su didėjančiu nusivylimu, ir tada jų gyvenimas virsta tikru pragaru. Kai tokia valanda išmušė Sakaguchi, jis puolė ieškoti išsigelbėjimo *macumbe*, Brazilijos sinkretinėje religijoje, kuri susieja Vakarų Afrikos animizmą ir krikščionybę. Maria Rodriguez buvo *macumbe* žynė, su kuria Sakaguchi įprato konsultuotis.

Per ilgą „Noroeste“ banko bylos tyrimą Maria Rodriguez buvo tarsi šviesesnis spindulys, kuris šiek tiek praskaidrino proceso dalyvių nuotaiką. Kartą Brazilijos vyriausybė suteikė vienam Šveicarijos teisėjui išskirtinį leidimą pirmininkauti teismo posėdžiui Brazilijoje, kad jis galėtų nustatyti, ar Sakaguchi ir kai kurie iš sąmokslininkų nigeriečių turi stoti prieš teismą už pinigų plovimą Šveicarijoje. (Sakaguchi galiausiai buvo pripažintas kaltu ir nuteistas trisdešimt mėnesių kalėti Šveicarijos kalėjime.) Teisėjas išklausė Marios Rodriguez parodymus. Domingosas Refinetti, atstovaujantis „Noroeste“ bankui, dalyvavo tame posėdyje ir pasidalijo prisiminimais, kas jame vyko.

„Prašiau Sakaguchi pinigų, – pasakojo Rodriguez, – nes turėjau nupirkti 120 tūkstančių baltų balandžių tam tikram ritua-

lui atlikti. Balandžiai, – sakė ji, – buvo reikalingi norint išvaduoti Sakaguchi nuo jo problemų." Sakaguchi davė pinigų balandžiams pirkti.

„Bet kur laikyti tiek balandžių? – paklausė teisėjas. – Juk jie tikriausiai visur skraidė?"

Jis nebegalėjo susivaldyti ir pradėjo juoktis. Gana įdomu, kad, kaip sakė Maria Rodriguez, paskui ji paprašė pinigų pirkti 120 tūkstančių juodų balandžių. Teisėjas, keipdamas iš juoko, pasakė: „Suprantu, suprantu – pirkdama 120 tūkstančių baltų balandžių pakėlėte jų kainą ir turėjote nupirkti juodus balandžius, kad atkurtumėte pusiausvyrą balandžių rinkoje ateityje!"

O štai balandžių ir patarimo kaina anaiptol nebuvo tokia juokinga. Iš viso Sakaguchi perpumpavo iš banko sąskaitų Kaimanuose į Braziliją – į velionės Maria Rodriguez seifus – kvapą gniaužiančią sumą – 20 milijonų dolerių.

O anapus Atlanto, Lagose ir Enugu, vadas Nwude ir jo pagrindinis bendrininkas Christianas Ikechukwu Anajemba visuomenėje ir verslo pasaulyje naudojosi įtaka, kurią suteikia dideli pinigai. Nwude buvo paskirtas „Union" banko, vieno didžiausių Nigerijos bankų, vadovu. Sukčius paskleidė legendą, kad jis esąs apdairus prekeivis nafta, neseniai įstojęs į stambaus verslo lygą ir pradėjęs kolekcionuoti automobilius – ir klasikinius, ir šiuolaikinius, įskaitant „Maybury" ir „Rolls Royce". Anajemba importavo milijonus dolerių kainuojantį marmurą savo naujiesiems rūmams statyti, pirko neįtikėtinus papuošalus žmonai Amakai, kuri vėliau susižavėjusios Nigerijos spaudos buvo praminta 419 aferos karaliene. Ir nors „Noroeste" sąskaitos kraujavo, nors per visą pasaulį iš banko į banką pukšėjo didžiulės miglotos kilmės sumos, atlikę patikrinimus auditoriai džiugiai tikino, kad banke viskas gerai, ir niekas neįžvelgė nieko įtartina – nei Brazilijoje, nei Kaimanuose, nei JAV, nei Jungtinėje Karalystėje, nei Šveicarijoje, nei Nigerijoje.

Nigerija „nusikaltimų Brodvėjumi“ tapo toli gražu neatsitiktinai – ji yra gajausio per visą istoriją finansinio sukčiavimo tėvynė. Kaip ir visuose geruose teatruose, kad iliuzija suveiktų, auditorija (šiuo atveju – aukos) turi norėti tikėti. Nigerijoje sudarytos puikios sąlygos pradedantiesiems impresarijams, nes ji yra įdomiausias pasaulyje hibridas: Potiomkino valstybė, kurioje prašmatnūs įstaigų fasadai slepia visišką esmės nebuvimą.

Apsitaisęs ryškiais afrikietiškais marškiniais ir siauromis kelnėmis, aptempiančiomis raumeningą kūną, Dede Mabiaku karštai gina populiarų požiūrį, kad už Nigeriją persmelkusią korupciją ir ypač už 419 aferas yra atsakingi europiečiai. „Juk tai jie išrado kompiuterius!“ – argumentuoja jis. Dede rengiasi eiti į vakarėlį, kurį rengia Hakimas Belo Osagie, vienas sėkmingiausių Nigerijos bankininkų. Pats Dede yra populiarus dainininkas, Felos Kuti, iškilaus muzikanto, kuriuos žavimasi visame pasaulyje, sūnėnas ir protežė. Jis tvirtai įsitikinęs, kad Nigerijos kleptokratijos šaknys glūdi Vakarų kultūroje. Pasak Dede, jos kyla iš kompanijų, eksploatuojančių Afrikos gamtos turtus ir neduodančių nieko mainais, nes korupcija yra esminis šitų kompanijų verslo įrankis. „419 aferos ir sukčiavimai tiesiog atkuria pusiausvyrą pasaulyje, – sako jis. – Jeigu europiečiai apiplėšiami, jie to nusipelno. Jie yra godūs ir siekia pelnytis pasitelkę Afrikos žmones.“

Mabiaku žodžiuose yra didelė dalis tiesos, nes kolonializmo palikimas smarkiai nulėmė šiuolaikinės Nigerijos pavidalą. Daugiau kaip du šimtmečius Europa nesivaržydama savinosi Afrikos turtus (vėliau prie lovio prisigrūdo Amerika, o dabar net Kinija). Europos kolonistai vežė iš Afrikos prekes (vergus, palmių aliejų ir deimantus), o mainais paliko sienas ir biurokratiją, valstybes ir centrinius bankus, tarifus ir mokesčius. Trumpiau tariant, jie paliko šiuolaikinę valstybę, painią institucijų, kurios daugelį šimtmečių siejo Europos vadovus su jų pavaldiniais, sistemą.

Afrikiečiai neprašė šių institucijų ir nėra jokių įrodymų, kad jie jų norėjo arba kad jiems jų reikėjo. Bet europiečiai, siekdami komercinių tikslų, negalėjo išsiversti be jų – XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje jiems reikėjo tiesti geležinkelius, sodinti palmes ir kasti šachtas per Afriką. Todėl jiems reikėjo sandorių apsaugos, kurios vado žodis (vietinis būdas daryti verslą) jau nebegalėjo užtikrinti. Tokioms didelėms investicijoms, kokias darė europiečiai, reikėjo saugumo garantijų, kurios būtų ilgalaikiškesnės už vado gyvenimo trukmę ir neleistų kilti ginčams dėl teisės į žemę ar į prekę. O tokioms garantijoms sukurti jiems reikėjo sienų, bankų, mokesčių, advokatų ir teismų. Europiečiai pastatė savo valstybių fasadus, bet už jų sienų tradicinės visuomenės liko labai skirtingos.

Dede Mabiaku pasipiktinimas tikrai pagrįstas, bet didžiąja dalimi jis tiesiog maskuoja veidmainiavimą. Tai labai akivaizdu vakarėlyje, surengtame pono Osagie viloje Ikojo saloje. Ikojo sala yra vienas turtingiausių rajonų visoje Nigerijoje, jis atskirtas nuo nuolatinės eismo spūsties žemyninėje valstybės dalyje (gyventojai vengia pragariškų spūsčių pakeliui į oro uostą ir vyksta ten maršrutiniais sraigtasparniais). Apsiginklavęs Harvardo magistro diplomu ir bankininkystės genijaus reputacija Osagie gyvena didžiuliuose rūmuose, kuriuose asmeniškai sveikina kiekvieną iš savo trijų šimtų svečių. Pasipuošęs skoningomis gero sukirpimo juodomis kelnėmis ir marškiniais, jis šypsosi, stebėdamas, kaip triukšmingas svečių būrys vaišinasi aukščiausios rūšies šampanu. Sode įrengta scena humoristams ir iškiliausiems Lagoso muzikantams, tokiems kaip Dedi, pasirodyti. Netgi Blake'as ir Crystal Carringtonai vargu ar įmanytų surengti tokią neskoningą turtų demonstraciją.

Kai Nigerija įžengė į globalinę rinką kaip šešta pagal naftos atsargų dydį šalis, ji tapo viena iš nelygiausių – didžiausia pajamų paskirstymo nelygybe pasižyminčiųjų – visuomenių per visą istoriją. Spygliuotos vielos ir prožektoriai, saugantys turtuolius, šioje Lagoso

dalyje liūdnai primena Pietų Afrikos Respubliką, kur už tokių sienų gyvena dauguma baltųjų. Šios nigeriečių sienos padarė didžiulę žalą vienai iš svarbiausių Afrikos institucijų – *oga* ar „didžiojo žmogaus“ įsipareigojimams rūpintis ne tokiais pasiturinčiais bendruomenės nariais. Užuot dalijęsi pinigais, maistu, drabužiais ir gyvenamosiomis patalpomis su kitais bendruomenės nariais, praturtėję iš korumpuoto naftos verslo „didieji žmonės“ dabar kaupia savo milijonus rūmuose, kupinuose sudėtingų saugumo priemonių.

Nigerijos elitas sukaupė tokius turtus, kokių daugelis vakariečių negali net įsivaizduoti. Nuo aštuntojo dešimtmečio jie pelnėsi iš šalies naftos atsargų, paversdami iš gręžinių išgaunamą naftą beveik tiesiai į jų kišenes byrančių pinigų srautu. Tačiau ši plati pajamų srovė nesukliudė Nigerijai aštuntajame dešimtmetyje imti iš Vakarų didžiulių paskolų. Robertui McNamarai stovint prie šturvalo, Pasaulio bankas nenuilstamai kaip draudimo agentas, dirbantis už komisinius, įkalbinėjo besivystančias šalis skolintis didžiules sumas. Per McNamaros kadenciją, 1968–1981 m., skolinimas padidėjo nuo mažiau kaip 1 milijardo iki beveik 12,5 milijardo dolerių ir Nigerija buvo stambi klientė. Tai buvo didžiulio pasaulinio skolų skandalo, į kurį vis dar esame įpainioti, pradžia.

Savaime suprantama, paskoloms grąžinti Nigerijos naftos pajamos nebuvo naudojamos – ši našta buvo uždėta ant Nigerijos vargšų, kuriems šalies vadovai nesukūrė jokios gerovės ir nesudarė jokių vystymosi sąlygų, pečių. Potiomkino valstybės bruožai Nigerijoje dar labiau sustiprėjo. Jos marionetiniai vadovai kruopščiai kuria visus išorinius biurokratinės valstybės požymius – kelia vėliavas, sako kalbas JT, rengia dokumentus, stato didingus pastatus su paauksuotomis lentelėmis prie įėjimo, ant kurių išgraviruoti tokie užrašai, kaip Centrinis bankas arba Darbo ministerija, bet tai tik scenos dekoracijos. Centrinis bankas neturi pinigų, Darbo ministerija neturi darbo vietų. Bet viena maža grupė naudoja šią valstybės iliuziją,

kad nukreiptų nacionalines pajamas į savo ir savo šeimos bei draugų kišenes. Valstybė buvo efektyviai privatizuota (aštuntajame dešimtmetyje toks žingsnis, aišku, atitiko vėlyvojo laikotarpio Reagano ir Thatcher ekonomikos dvasią), bet pinigų gavėjai nebuvo įpareigoti teikti paslaugas, kurias kitu atveju būtų turėjusi teikti valstybė.

Pasipylus naftos dolerių srautui buvo paskelbti didžiuliai viešųjų darbų projektai ir užsakymai juos atlikti atiteko Vakarų kompanijoms, slapčia įsitraukusioms į kyšininkavimo procesą. „Rangovų vyriausybė, sudaryta iš rangovų, tarnaujanti rangovams", – taip Ishola Williamsas iš *Transparency International* apibūdino pagarsėjusį generolo Ibrahimo Babangidos, Nigerijoje praminto IBB, valdymą nuo devintojo dešimtmečio vidurio iki paskutinio XX a. dešimtmečio pradžios. Buvęs Nigerijos kariuomenėje generolas Williamsas, atsistatydinęs iš savo pareigų, žino, ką kalba. „Tos sušiktos kompanijos išvien su Nigerijos politikais grobstė iždo lėšas, – tvirtina Stephenas Ellisas, žymiausias Vakarų Afrikos specialistas, kurį pasipiktinimas verčia vartoti ne visai moksliškus žodžius, – ir tokiems bankams kaip BCCI tai buvo puiku, nes jie galėjo tarpininkauti tarp Vakarų kompanijų ir Nigerijos elito tvarkant reikalus. Jiems visai nerūpėjo, kad tie reikalai nešvarūs, nes jie ir patys buvo korumpuoti. Tokiu būdu BCCI gaudavo procentų iš visų ir skatino tokius reiškinius kaip kapitalo nutekėjimas."

1983 m. talentingas Nigerijos rašytojas Chinua Achebe rašė: „Nigeriečiai yra korumpuoti todėl, kad sistema, kurioje jie gyvena šiandien, daro korupcinę veiklą lengvą ir naudingą; kai vykdyti korupcinę veiklą bus sudėtinga ir sunku, jie nebebus korumpuoti... Kalbant tiesiai šviesiai, Nigerijos bėda yra blogas vadovavimas. Nigeriečiai iš prigimties nėra linkę į bloga. Nigerija tikrai šiandien gali pasikeisti, jeigu atras vadovų, kurie turi noro, gebėjimų ir viziją."

Gyvenimo ironija lėmė, kad Achebe rašė šiuos žodžius ypač prasto vadovavimo išvakarėse, kai karinių perversmų serija leido

įtvirtinti korupciją kaip ideologiją. Būtent valdant IBB, Amerikos kovos su narkotikais valdyba (KNV) pastebėjo, kad Nigerija tapo pagrindiniu Europai skirto kokaino ir heroino, tranzitu gabenamo į Jungtines Valstijas, perkrovimo centru. Be to, atrodė, kad šio verslo organizatoriai nevaržomai varsto pačių aukščiausių valstybės institucijų duris.

Nigerijos kariuomenė iš esmės paskelbė nenutrūkstamo plėšikavimo festivalio pradžią. Ir iki šiol kiekvienas apsilankęs šioje šalyje mato jį visame įkarštyje nuo tos minutės, kai bando (ir tikrai nesėkmingai) nemokėdamas kyšio pereiti muitinę chaotiškame Lagoso Murtalos Mohammedo oro uoste, iki tos dienos, kai išvykdamas turi dosniai pamaloninti gausybę oro uosto darbuotojų, jeigu nori gauti vietą lėktuve. „Jeigu nueisite į turgų, kas nors pabandys jus apgauti, – perspėja Nuhu Ribadu, EFNTK vadovas ir vyriausias šalies kovos su korupcija tarnybos pareigūnas. – Jeigu važiuosite taksi, kas nors iš jūsų ką nors pavogs – turite būti budrus visą laiką.“ Jeigu norite įpilti benzino į automobilį (šalyje, kurioje benzinas upėmis teka, jo nuolatos trūksta), turite duoti kyšį; jeigu norite patekti į padorų restoraną, turite duoti kyšį; jeigu norite įveikti per visur esančius policijos kontrolės punktus, turite duoti kyšį. Kiekvienas ekonominis ar socialinis sandoris turi pereiti per kyšininkavimo prizmę. Visa tai daroma vadovaujantis elgesio modeliu, kurį įtvirtino naftos vagys pačioje viršūnėje.

„Kiekvieną dieną Nigerijos ekonomika praranda nuo 150 000 ir 320 000 barelių naftos, – aiškina Gary K. Buschas, drąsus Amerikos verslininkas, dirbęs su mafijos stiliaus verslininkais daugelyje besivystančių šalių, taip pat ir Nigerijoje. – Juos pavagia „bunkerininkai“, turintys mažus tanklaivio tipo laivus, į kuriuos pumpuoja naftą Deltoje ir perveža ją pakrantėje laukiantiems tanklaiviams, kurie gabena ją į kitas Vakarų Afrikos valstybes. Taip pat nafta ir jos produktai vagiami nelegaliomis cisternomis, paskui vežama į kai-

mynines šalis parduoti juodojoje rinkoje. Skaičiuojant dabartinėmis kainomis, po 50 dolerių už barelį, naftos „nutekinama" apytiksliai už 7,5–16 milijonų dolerių per dieną. Mėnesis po mėnesio ir susidaro apytiksliai 365 milijonai – 4,4 milijardo dolerių per metus."

Žinoma, moraliniu požiūriu tai, kad nigeriečiai pelnosi iš savo gamtinių išteklių, nėra smerktina. Bet mažos ypatingų turčių grupės nenoras paskirstyti milijardus bent kiek teisingiau sukelia labai rimtų ir nemalonių pasekmių. Išlaikydama vieną labiausiai parsidavėliškų karinių aparatų pasaulyje Nigerija nedaro nieko, kad padėtų bedarbių ir skurstančiųjų armijai, kurios gretas sudaro dešimtys milijonų žmonių. Net 60 procentų nigeriečių gyvena žemiau skurdo ribos. Ne mažiau liūdina, kad vidutinė nigeriečių vyrų gyvenimo trukmė, JT duomenimis, per 1995–2006 m. sutrumpėjo nuo penkiasdešimt ketverių iki keturiasdešimt trejų metų. Korupcija pačiuose aukščiausiuose sluoksniuose yra pavyzdys, kurį pamėgdžioja Nigerijos visuomenė. Jeigu nori klestėti, turi apgaudinėti.

Devintojo dešimtmečio viduryje „Merrill Lynch", milžiniška investicinė bendrovė, sudarė sutartis su dviem skirtingomis firmomis ir pavedė joms valyti ir saugoti naktį jos būstinę Niujorko finansiniame rajone. Daugiau kaip kelis mėnesius valytojai ir naktiniai sargai kasnakt prasibraudavo prie rinkmenų, kuriose buvo saugomi „Merrill Lynch" klientų, turinčių „pirmenybinį" statusą, duomenys. Ten buvo kreditinių kortelių, su kuriomis klientai galėjo ateiti į bet kokią finansų įstaigą ir nieko neaiškindami nusiimti nuo sąskaitos 52 tūkstančius dolerių, rekvizitai. Nigeriečiai valytojai ir naktiniai sargai kelis mėnesius triūsė išsijuosę, kol kopijavo visus šiuos duomenis kompanijos kopijuokliu, o paskui kėlė informaciją į tuščias kredito korteles, rengdamiesi kartą įspūdingai paišlaidauti.

Vieną naktį nigeriečiai prarado budrumą ir paliko vieną nukopijuotą lapą prie kopijuoklio. Netrukus „Merrill Lynch" kreipėsi

į Jungtinių Valstijų slaptąją tarnybą (JVST), į kurios pareigas dėl istorijos ypatumų įeina ne tik prezidento apsauga – kuo ji labiausiai garsėja, bet ir finansinių nusikaltimų bei klastojimų tyrimas. „Tai buvo pirmas kartas, kai mes sučiupome nigeriečius sukčiaujant, – prisimena buvęs JVST agentas Markas Sidbury. – Jie buvo geri sukčiai.“

Per kelerius kitus metus Slaptoji tarnyba užregistravo didelius finansinius nusikaltimus, kuriuos nigeriečių gaujos įvykdė JAV miestuose nuo Atlantos ir Čikagos iki Los Andželo. Jie imdavosi visko, kas susiję su pinigais: sukčiavimo su draudimo polisais, einamosiomis sąskaitomis, kreditinių kortelių, pinigų ir pasų klastojimo, taip pat sukūrė melagingus tinklus, siūlančius įgyti Amerikos pilietybę pasitelkiant fiktyvias santuokas. Labiausiai Slaptąją tarnybą nustebino tai, kad nigeriečiai apgavikai nepaprastai greitai pritaikydavo technologines finansų sektoriaus naujoves savo tikslais. Smurto jie nemėgo ir tai veikė jų naudai, nes jie patraukdavo kur kas mažiau visuomenės dėmesio į savo nusikaltimus negu tie nusikaltėliai, kurie bendradarbiauja su narkotikų karteliais ar labiau tradicine reketo organizacija *Cosa Nostra*. Tačiau iš savo veiklos jie žėrėsi stulbinančiai didelius pinigus.

Incidentas su „Merrill Lynch“ įvyko, kai bankų sistemos buvo ką tik pradėtos kompiuterizuoti. Nigeriečiai apgavikai pademonstravo ypatingą gebėjimą derinti puikų mechaninių ir elektroninių technologijų pažinimą su įtikinama vaidyba. Apžvelgęs spalvingus nigeriečių nusikaltimus, nenoromis imi žavėtis nuoširdžiu atsidavimu ir kūrybiškumu, su kuriuo jie įvykdyti.

Dauguma į nusikalstamą veiklą įsitraukusių nigeriečių tiesiog mėgdžioja vagiančio elito elgesį. Šios mažos milijardierių gaujos nariai daugiausia yra kilę iš šalies vakarų ir šiaurės. Bet tarp tų nigeriečių, kurie vykdo nusikaltimus užsienyje, neproporcingai daug Nigerijos rytinės dalies atstovų (tarp tų sukčių Niujorke jų taip pat

buvo daugiausia). Nigerijoje yra daugiau kaip 300 tautinių grupių, bet apskritai šalis yra pasidalijusi į tris svarbiausias kalbines grupes – joruba vakaruose, įskaitant Lagosą, hausa šiaurėje ir igbo rytuose. Tačiau apibūdinti šias kalbines grupes kaip tris atskiras tautas būtų labai netikslu, nes visos kalbinės grupės yra labai nevienalytės – tolygu rusus ir lenkus pavadinti tos pačios genties dalimis: rusas, išgirdęs tokį teiginį, pakeltų antakius, o lenkas pasišiaustų.

1960 m. po beveik šimtmetį trukusio kolonijinio valdymo visos trys grupės džiaugsmingai pasitiko nepriklausomybę, nors naujojoje valstybėje joms teko labai skirtingi vaidmenys. 1966 m. musulmonai hausai įsitvirtino kariuomenėje, valstybės tarnautojų ir intelektualiais elito atstovais šalį daugiausia aprūpino krikščionys jorubai, o igbai rytuose ir toliau atliko vienų iš efektyviausių pasaulio prekybininkų vaidmenį. Paskui buvo atrasta nafta ir daugiausia jos buvo Nigerio deltoje rytuose. Igbų lyderiai nejautė didelio noro dalytis savo turtu nei su šiauriečiai, turinčiais neproduktyvią, beveik feodalinę ekonominę sistemą, nei su jorubais vakaruose, kuriuos laikė nepakeliamai arogantiškais. 1967 m. igbai pareiškė atsiskirią nuo Nigerijos ir įkūrią naują valstybę – Biafrą. Kaip ir galima buvo tikėtis, hausai ir jorubai neturėjo jokio noro paleisti iš rankų šią vertingą šalies dalį. Pilietinis karas niokojo rytus iki 1970 m., kol Biafra – palaužta, nuniokota ir išbadėjusi – pasidavė.

Nuo to laiko igbai skundžiasi, kad jorubai ir hausai neleidžia jiems naudotis Nigerijos turtais. Vakarų ir šiaurės turtuoliai tapo dar turtingesni, o igbai grįžo prie senojo gyvenimo būdo. Per šimtus metų igbai praskynė ir suplūkė prekybos kelius, Vakarų Afrikos pakrante vedančius link Pietų Afrikos. Bendradarbiaudami su hausų emyrais ir jų prekybos kolegomis iš Libano, jie taip pat pirmieji pramynė prekybos maršrutą per Sacharą, kuris vedė iki Mekos, Medinos ir Dždedos – iki tos teritorijos, kur dabar įsikūrusi Saudo Arabija.

Dėl karų ir apartheido šie tradiciniai prekybiniai maršrutai aštuntajame dešimtmetyje buvo sunkiau įveikiami negu anksčiau (nors kai kurie iš daugelio nigeriečių, studijavusių Sovietų Sąjungoje ir kitose Varšuvos sutarties organizacijos šalyse, jos sąjungininkėse, dalyvavo aprūpinant Afrikos nacionalinį kongresą Pietų Afrikoje). Todėl igbai pradėjo dairytis toliau – populiariu komercinių igbų kelionių tikslu tapo Londonas, Niujorkas ir Vašingtonas, kiti igbai atrado kelią į Tailandą, kur dalis jų netrukus įsivėlė į heroino gabenimą į Afriką ir Vakarus. Paskutiniame XX a. dešimtmetyje Nigerijos piliečiai (dauguma jų igbai) sudarė 30 procentų visų žmonių, pagal Howardo League'o baudžiamosios teisės reformą įkalintų Britanijos įvežimo uostuose už heroino kontrabandą. Tai iš dalies galima paaiškinti tuo, kad turintieji Nigerijos pasus visame pasaulyje pritraukia ypatingą muitininkų dėmesį.

Igbus verslininkus į užsienį traukė ne tik išankstinis neigiamas šiauriečių bei pietiečių nusistatymas jų atžvilgiu ir godumas, bet ir pasibaisėtinai blogo Nigerijos ekonomikos valdymo pasekmės. Babangidos valdymo pabaigoje šalies skolos siekė beveik 30 milijardų svarų. Stambaus masto kriminaliniai sukčiavimai buvo nuolatinė problema nuo nepriklausomybės atkūrimo, bet didėjant nedarbui, nesuvaldomai šuoliuojant infliacijai ir krentant Nigerijos valiutos nairos vertei apgaudinėti vietinius nigeriečius darėsi vis mažiau pelninga.

Yra du pagrindiniai kriminalinių sindikatų tipai: prekeivių ir reketininkų. Pirmojo tipo kriminaliniai sindikatai susideda iš trijų pagrindinių grupių: gamintojų, prekeivių didmeninkų ir prekeivių mažmenininkų. Kiekvienas sektorius paprastai, bet ne visada, susijęs su konkrečia etnine grupe ir visi trys sektoriai bendradarbiauja tarptautiniu lygiu, nes prekių gamyba ar gavyba visada vykdoma toli nuo tų rinkų, kur jomis pelningiausia prekiauti.

Reketininkai, tokie kaip Amerikos *Cosa Nostra*, labai retai imasi tarptautinių operacijų ir paprastai vykdo savo veiklą vienos valstybės teritorijoje. Ir vis dėlto sėkmingi reketininkai, tokie kaip Tony Soprano ir jo sėbrai, daro įtaką prekeivių veiklai kontroliuodami vietinius „taškus", per kuriuos pastarieji mažmena prekiauja viskuo, ko tik reikalauja rinka – narkotikais, moterimis ir taip toliau.

Neteisėtų prekių gamintojai retai kada vaidina svarbų vaidmenį – prekeivių didmeninkų ir net smulkiausių mažmenininkų vaidmuo beveik visada svarbesnis. Akivaizdžiausias pavyzdys yra Kolumbijos karteliai. Jie užgrobė perdirbimo ir didmeninės prekybos monopoliją, o kokainmedžių auginimą perleidžia neturtingiems Peru ir Bolivijos augintojams. Amsterdame, pagrindiniame kokaino platinimo centre Europoje, jie pasitelkia prekeivius iš vietos kolumbiečių bendruomenės kaip pagrindinius kokaino importuotojus į Olandiją.

Turkų sindikatai kontroliuoja didelę dalį didmeninės prekybos heroinu, o tokiose šalyse kaip Vokietija ir Didžioji Britanija ir didžiąją dalį mažmeninės prekybos. Bet jie visiškai nedalyvauja gamyboje, kuri yra labai decentralizuotai plėtojama didelėse Centrinės ir Pietryčių Azijos (Afganistano ir Birmos) teritorijose.

Drąsūs avantiūristai prekeiviai didmeninkai, veikiantys legalioje ekonomikoje, visur pasaulyje visuomenės laikomi labiausiai susijusiais su nusikalstamumu. Prekyba, globalinės ekonomikos pagrindas, yra pagrindinis organizuotų nusikaltėlių pasaulio komponentas. Apskritai paėmus, Vakarų ir Šiaurės Europos gyventojai nėra susiję su stambiomis nusikalstamomis veikomis, bet jų vaidmuo nusikalstamame pasaulyje lemiamamas, nes nusikalstamos veikos vykdomos kaip tik jų vartotojiškiems poreikiams tenkinti.

Tokia padėtis pradėjo formuotis tais laikais, kai XVI–XVIII a., merkantilizmo laikotarpiu, europiečiai siekė įgyti konkurencinį pranašumą, skatindami valstybę palaikyti užsienio prekybos plėtrą.

Jeigu tais laikais būtų egzistavę kokie nors įstatymai, kuriuos būtų galima pažeisti, šie nuotykių ieškotojai būtų buvę pirmieji globaliniai organizuotų nusikaltėlių sindikatai. Kadangi tokių įstatymų nebuvo, jie paprasčiausiai nepaisė moralinių normų ir savinosi viską, ką išviliodavo mainais į alkoholį ar barškučius. Bet labai rizikingą ankstyvojo laikotarpio piratavimą ir plėšikavimą išstūmė organizuota kolonizacija – apskritai paėmus, ji buvo reikalinga ne čiabuviams pažaboti, bet siekiant įgyti imperinės plėtros pranašumų kitų Europos konkurentų atžvilgiu. Taip Europos prekyba buvo glaudžiai susieta su valstybės tikslais: kaip kolonistų kariuomenė ji saugojo prekiautojus ir, kai valstybė ėmė nustatinėti, kokios prekės teisėtos ir kokios neteisėtos, prekiautojai buvo linkę laikytis jos nustatytos tvarkos mainais į ginkluotą apsaugą, kuri teikė jiems konkurencinį pranašumą. Kai XIX a. Britanija nusprendė, kad pardavinėti dideliais kiekiais opijų kinams yra priimtina, Britanijos prekiautojai anaiptol nepuolė piktintis ir triukšmauti. Priešingai, jie tuoj puolė pelnytis iš prekybos opijumi: valstybė pasakė, kad prekiauti opijumi gerai, ir antrąsyk prekiautojams kartoti nereikėjo.

Kitos prekiaujančios tautos negalėjo pasidžiaugti tokio aukšto lygio apsauga ir visai nebuvo suinteresuotos laikytis Europos valstybių nurodymų, kuriomis prekėmis prekiauti leistina, o kuriomis – ne. Jų prekybos sėkmę lėmė kiti veiksniai – jūros artumas, prieiga prie vertingų prekių, valdžios struktūrų nepasiekiamumas ir prastas ekonominis išsivystymas, pagrindinių geografinių ir politinių sienų artumas. Neatskiriamas jų prekybos aspektas yra rizikos prisiėmimas ir naujų rinkų – vietų, esančių organizuotų prekybos tinklų, valstybių ir moralinių vertybių sistemų pakraščiuose, – paieškos. Apskritai paėmus, šie prekeiviai vertina prekes ne pagal socialines funkcijas jų kilmės ar vartojimo vietoje, bet pagal pelno maržą.

Kai XX a. aštuntojo dešimtmečio pabaigoje ir paskutinio dešimtmečio pradžioje prekybos liberalizaciją imta šlovinti kaip naujos

pasaulio tvarkos kertinį akmenį, prekybininkai pradėjo keliauti toliau ir gausiau negu bet kada anksčiau, ieškodami naujų galimybių pirkti ir parduoti. Pirmosiose gretose buvo tos tautos, dažnai mažumų bendruomenės, kurios turėjo šimtmečius siekiančias prekybos ir gyvenimo toliausiuose globalinės komercijos paribiuose tradicijas: libaniečiai, kinai iš Kantono ir Fudziano provincijų, Balkanų tautos, žydai, Indijos musulmonai, siciliečiai, vietnamiečiai. Kaip tik šių prekeivių dalis, nors ir nedidelė, tapo naujos globalinės šešėlinės ekonomikos pionieriais.

Žinoma, nusikalstamumas taip pat rėmėsi gamintojais, tokiais kaip rusai ir kolumbiečiai. Tačiau matomiausią vaidmenį šioje globalinėje dramoje atlieka neteisėtų prekių ir paslaugų tiekėjai. Šaltakraujiškiausi ir išradingiausi iš jų yra igbai.

Nigerijos valstybės (kuri pati buvo nesveikas britų kolonializmo produktas) užkrėsti korupcijos užkratu aštuntajame ir dešimtajame XX a. dešimtmetyje igbai prekybininkai prekiavo neteisėtais produktais be jokių moralinių skrupulų, išskyrus akivaizdų, simpatiją keliantį bjaurėjimąsi smurtu. Bet paskui atsirado išradimas, kuris leido jiems vykdyti finansines apgaulę net neperžengiant namų slenksčio – fakso mašina. Netrukus ir jorubai, hausai bei daugybė kitų Nigerijos etninių grupių pasekė igbų pavyzdžiu ir žengė išradingiausių sukčiavimų per visą nusikalstamumo istoriją keliu. Pasaulyje daugėjant asmeninių kompiuterių, tokių nusikaltimų galimybės vis labiau plėtėsi; kibernetiniai nusikaltimai tapo naujo tipo kriminaline grėsme, kuri įgauna keletą skirtingų formų. Bet igbai gali pagrįstai pretenduoti į jų pradininkų titulą.

Nigerija glaudžiai susijusi su 419 aferų kultūra, net tapo nuo jos neatsiejama ir daugeliui nigeriečių tokia padėtis atrodo ir skandalinga, ir katastrofiška. Bet pasak muzikanto Dede Mabiaku, 419 aferos yra tiesiog kolonializmo šmėklos, grįžtančios namo į Europą ir JAV kaip savotiškas moralinis globalizacijos eros paukščių gripas.

Didžiulis 419 aferų himno „Aš einu pasiimti tavo dolerių“ populiarumas rodo, kad toks požiūris Nigerijoje plačiai paplitęs:

419 aferos ne vagystė, tai tik žaidimai,
Visi juos žaidžia,
Kas kaltas, kad tu mugu!
Nagi, broliukai, einu išdurti jūsų.

Priedainis:
Statykime gi nacionalinį oro uostą,
Statykime gi nacionalinį stadioną,
Prezidentas gi mano sesers brolis,
Tu esi mugu, aš šeimininkas.

Oyinbo [Baltasai], ruošk savo dolerius,
Aš ateinu jų pasiimti, paimsiu tavo pinigus ir dingsiu,
419 tai tik žaidimas, tu pralaimėsi, aš nugalėsiu.

Globalinio sukčiavimo pliūpsnį Nigerijoje sukėlė faksas, o interneto paplitimas pavertė šią veiklą aukso kasyklomis. Apgavikai dėjo didžiules pastangas rengdamiesi savo triukams ir sunku nesižavėti jų vaidybiniu talentu ir kruopštumu. Bet svarbiausias jų sėkmės pagrindas buvo aukų godumas ir patiklumas. Visame Vakarų pasaulyje policija užversta jų aukų prašymais padėti, bet ji labai nedaug gali padaryti, nes nusikaltimai yra sumanyti ir įvykdyti ne jos jurisdikcijos teritorijoje. „Apmaudu ir liūdna“, – taip EFNTK vadovas Nuhu Ribadu apibūdino padėtį, kai nusikaltėlių pastangomis teismo procesai vilkinami, tiesiogine to žodžio prasme, ištisus dešimtmečius. „Nigerijoje teismuose kol kas sėkmingai baigta nagrinėti tik viena išankstinio mokėjimo apgaulės (419) byla. Tačiau užsienyje daugiau kaip du šimtai nigeriečių atlieka bausmę už

tokius nusikaltimus daugiau kaip penkiolikos šalių kalėjimuose“, – 2004 m. konstatavo jis tuometinę padėtį. Bet nuo to laiko nuostabusis Ribadu jau pagerino situaciją.

Tai, kad apgavikai sugeba išvengti baudžiamojo persekiojimo, blogai ne tik vargšams mulkiams, kurie buvo apiplėšti 419 aferos modelį pasitelkiančių sukčių. Nigerijos korupcijos kultūra kelia didžiulę grėsmę pirmiausia pačios Nigerijos stabilumui. Nigerijos – kaip vis svarbesnės energijos tiekėjos, esančios už Viduriniųjų Rytų ir buvusios Sovietų Sąjungos ribų – ateitis rūpi daugeliui pasaulio šalių. O kleptokratija, kaip visiems gerai žinoma, yra nestabili, ypač jeigu tokiose valstybėse yra daug tautinių grupių, kurių elitas tarpusavy konkuruoja. Nigerijos atveju šią problemą dar labiau aštrina ekonominė įtampa, skirianti musulmonišką šiaurę ir krikščioniškus pietus.

Antroji Nigerijos problema yra galbūt viena didžiausių kliūčių sėkmingai komercijos globalizacijai – įstatymo viršenybės nebuvimas. Šalis sunkiai vadavosi iš parsidavėliškos karinės diktatūros gniaužtų. Nors reguliarūs rinkimai yra būtina sėkmingos demokratijos sąlyga, patys savaime jie, deja, jos negarantuoja. Politinės partijos neretai yra tik priemonė ekonominių interesų grupėms patekti į valstybės institucijas ir naudotis jomis savanaudiškais ar nusikalstamais tikslais – tai akivaizdžiausiai matyti Balkanuose, bet ne tik ten. Demokratijai įleisti šaknis ne mažiau trukdo ir nešališkos teismo organų sistemos bei nesuinteresuotos teisinės sistemos nebuvimas. Norint, kad verslininkai investuotų kapitalą į šalies rinką, jie turi būti tikri, kad joje patikimai veikia demokratijos institucijos – kitaip tariant, kad ten galioja įstatymo viršenybė. Kad globalizacija pradėtų veikti, pasaulyje turi galioti vienodos žaidimo taisyklės: Vakarai turi atsisakyti protekcionistinės praktikos ir nesipriešinti laisvam ar bent jau laisvesniam darbo jėgos judėjimui. Besivystančios šalys, savo ruožtu, turi pradėti spręsti korupcijos problemą ir

įtvirtinti įstatymų viršenybę. Tai kelia sudėtingą globalinio valdymo ir standartų, kurie turėtų galioti visame pasaulyje, klausimą. Nukamuotos kolonistų palikimo, naftos prakeiksmo ir dabartinės religinės įtampos Nigerijos pavyzdys rodo, kaip problemiška vykdyti visuotinę politiką pasaulyje, kur tokia vietinių kultūrų ir skausmingų istorinių patirčių įvairovė. Nenuosekli Amerikos ir Europos pozicija dar labiau blogina padėtį. Viena vertus, jos skatina skaidrumą ir gerą valdymą besivystančiose šalyse, taikydamos bausmių ir stimulų sistemą. Kita vertus, joms pašėlusiai reikia energijos šaltinių iš tokių šalių kaip Nigerija ir dėl to jos pasiryžusios leisti nepaisyti nustatytų taisyklių, ypač kai susiduria su Kinijos ir Indijos, konkuruojančių dėl apsirūpinimo nafta, spaudimu. Amerikiečiai ir europiečiai reikalauja, kad naftą išgaunančios šalys laikytųsi aukštesnių skaidrumo standartų ir imtųsi griežtesnių kovos su korupcija priemonių, šitos šalys turi vis daugiau galimybių atsikirsti, grubiai tariant, maždaug taip: „Puiku – jeigu jūs nenorite mūsų naftos, mes parduosime ją kam nors kitam!“ Nekantraujančių pirkėjų joms tikrai netrūksta.

Tai nereiškia, kad skaidraus valdymo užtikrinti neįmanoma. Išorės ir vidaus spaudimas Nigerijai susiprotėti turėjo poveikį – nors ir ne lemiamą, bet ir ne tokį jau silpną. Pirmuosius penkerius naujojo tūkstantmečio metus į kovos su korupcija ir organizuotu nusikalstamumu pirmąsias gretas stojo Nihu Ribadu ir jo EFNTK komanda. „Noroeste“ banko bylos – didžiausio sukčiavimo atvejo istorijoje – tyrimas, kurį jie vykdė padedami Brazilijos, Jungtinių Valstijų, Britanijos ir Šveicarijos teisininkų ir policininkų, parodė, kad jie nusiteikę labai rimtai.

Tik 1997 m. rugpjūtį, kai Ispanijos „Santander“ bankas pateikė pasiūlymą pirkti „Noroeste“, šio Brazilijos banko vadovai suprato, kad pačioje jų panosėje buvo įvykdyta didžiausia pasaulyje 419 afera.

1997 m. gruodį jungtiniame valdybos posėdyje vienas pareigūnas iš „Santander" paklausė, kodėl pusė „Noroeste" kapitalo laikoma Kaimanų salose, kurios didžiąja dalimi nekontroliuojamos. Jis norėjo patikrinti, ar šio kapitalo grąža padidino pinigų vertę. Kaimanų salose teoriškai buvo laikoma 190 milijonų dolerių, beveik du penktadaliai visų „Noroeste" pinigų. Nelsonas Sakaguchi tuo metu atostogavo, taigi, praėjo dar du mėnesiai, kol Jaime Queirozas Lopezas pagaliau prirėmė jį prie sienos ir išreikalavo reikiamą dokumentaciją.

Apgaulė buvo atskleista tučtuojau, tačiau praėjo dar kelios savaitės, kol auditoriai nustatė, kad be žinios dingo 242 milijonai dolerių: 191 milijonas dolerių grynųjų pinigų, o likusi dalis – negautos palūkanos. Sakaguchi nebuvo vienintelis asmuo, turėjęs daug ką paaiškinti. Atrodo, du jo skyriaus pavaldiniai taip pat slapta bendrininkavo vagiant. Stipriausią smūgį šis incidentas veikiausiai sudavė „Price Waterhouse Coopers" reputacijai, nes ši išorės audito bendrovė vykdant apgaulę suteikė „Noroeste" bankui šešis pažymėjimus, kad banko reikalai tvarkomi be priekaištų. Tai vargu ar galėjo įkvėpti pastikėjimą kompanija, kuri vis dar nebuvo iki galo nusiplovusi dėmių, sutepusių jos reputaciją po negarbingo vaidmens BCCI skandale.

Simonsenų ir Cochrane'ų šeimos, kurios valdė „Noroeste" banką, nusprendė pačios apmokėti 242 milijonų dolerių sąskaitą, norėdamos, kad nenutrūktų numatytas pardavimo sandoris su „Santander" banku. Per kitus šešerius metus esminių įvykių buvo nedaug. Abi šeimos sužinojo žiaurų faktą, kad grynųjų pinigų srautas per bankų sistemą iš vienos šalies į kitą patenka be didesnių kliūčių, o štai užtikrinti bendradarbiavimą tarp dviejų valstybių teisingumo sistemų, jau nekalbant apie keturias ar penkias, be galo sunku. Vadas Nwude ir ponia Anajemba (jos vyras tuo metu buvo nužudytas) galėjo nekliudomai leisti, švaistyti ir mėtyti pinigus.

„Problema yra ta, kad niekas neieškojo to, kuris žino, kaip ieškoti pinigų“, – aiškina Billas Richey, buvęs Floridos valstijos apygardos prokuroras, kurio Simonsenai ir Cochrane'ai paprašė ieškoti jų pinigų po visą pasaulį. Ir Richey padarė protingą sprendimą – jis pasikvietė bičiulį, kuris anksčiau dirbo Vidaus pajamų tarnyboje (VPT) kriminaliniu tyrinėju. „Žinote, VPT yra mokesčių rinkėjai, amerikiečių gestapas! – juokiasi jis. – Mano bičiulis labai malonus žmogus, bet jis taip pat yra be galo geras buhalteris ir finansinių nusikaltimų tyrėjas.“

Ieškodamas pinigų Šveicarijoje, Anglijoje ir JAV Richey surinko turto susigrąžinimo srities advokatų ypatingą komandą Londone, Kentukyje, Luizianoje, Niujorke, Ženevoje, Honkonge, Singapūre ir Lagose. Lėtai, bet užtikrintai ypatingoji komanda pradėjo turto, esančio už Nigerijos ribų, grąžinimo procesą. Bet norint atlikti darbą tinkamai, jiems reikėjo, kad tą turtą grobsčiusių nusikaltėlių grupei Nigerijoje būtų iškelta baudžiamoji byla. „Iki 2003 m., – atkreipė dėmesį vienas iš advokatų, – tuo tikslu nieko nebuvo pradėta daryti.“

Vadas Nwude ir ponia Anajemba jau visu įkarščiu dalijo kyšius policijai, papirkinėjo žurnalistus ir teismus. Jie buvo neliečiami. Tai yra buvo neliečiami, kol scenoje nepasirodė nigerietiškasis Elliotas Nessas.

Prezidento Oleseguno Obasanjo reikalavimu Nigerijos parlamentas 2002 m. įkūrė Ekonominių ir finansinių nusikaltimų komisiją. Jungtinės Valstijos, Tarptautinis valiutos fondas ir Europos Sąjunga reikalavo, kad Nigerija spręstų vyriausybę ir visuomenę kiaurai persmelkusios milžiniško masto korupcijos problemą. Nigerijos kaip naftos tiekėjos vaidmuo tapo svarbesnis dėl neramumų Viduriniuosiuose Rytuose, Centrinėje Azijoje ir Venesueloje. Todėl ir korupcijos problema šioje šalyje Vakarams buvo ypač aktuali.

Kai po kelių mėnesių EFNTK pradėjo savo veiklą, mažai kas tikėjosi, kad jos vadovas Nuhu Ribadu puls taip nepalenkiamai uo-

liai rauti korupciją ir nusikaltimus, kad ir kur juos rastų. Šis liesas, spigaus, beveik moteriško balso, akiniuotas ir rimto veido vyras, įpusėjęs penktąją dešimtį, rodo nepalaužiamą ryžtą kovoti su didžiuoju Nigerijos priešu: „Ne kas kitas, tik korupcija sukuria šį pasibaisėtiną Nigerijos įvaizdį, kuris gena žmones iš mūsų šalies; ne kas kitas, tik korupcija skatina tokius nusikaltimus kaip 419 aferos, ir dėl korupcijos niekas nenori kurti verslo su mumis. Mes turime patraukti atsakomybėn galingus, turtingus, korumpuotus žmones, kurie pavertė Nigeriją sukčių ir apgavikų šalimi."

Ribadu ne tik kalba, bet ir veikia. Per pirmus trejus metus EFNTK atgavo daugiau kaip milijardą dolerių pavogto turto. Jis nuvertė Nigerijos policijos vadovą ir jo paties mentorių Tafą Baloguną, kai kilo įtarimų, kad šis pasisavino 30 milijonų dolerių (pasirodė, kad iš tiesų jis pasisavino 150 milijonų dolerių). EFNTK sėkmingai vykdė provincijos pirmininko baudžiamąjį persekiojimą ir Ribadu buvo apkaltintas, esą vykdąs prezidento Obasanjo politinį užsakymą. Atsakydamas į šiuos kaltinimus Ribadu nurodė, kad dar 2007 m., kai nebuvo pasibaigusi Obasanjo kadencija, jis ėmė tirti Senato pirmininko, pagrindinio Obasanjo sąjungininko veiklą. „Aš tiriu visų pareigūnų veiklą, – sakė jis man tada, – buvusių valstybės vadovų, dabartinių vadovų – beveik visų, pradedant nuo prezidento."

Būtų pernelyg optimistiška tikėtis, kad Ribadu ir jo 500 darbuotojų išraus visas piktžoles, giliai suleidusias šaknis į šalies socialinę ir politinę struktūrą. Bet nepaperkamosios EFNTK pastangos turi didžiulę reikšmę. Kovoti su globaliniais nusikaltimais tampa vis sudėtingiau ir norint daryti pažangą, strategiška kova su korupcija besiformuojančiose rinkose, tokiose kaip Brazilija ir Nigerija, nepaprastai svarbi. Korupcija yra pelkė, kurioje veisiasi ypač gaji ir negailestinga parazitinių nusikaltėlių rūšis.

2005 m. vadas Emmanuelis Nwude aplankė Ribadu jo namuose ir primygtinai piršo dovaną – du vyniojamojo popieriaus

maišelius, kuriuos atsinešė su savim. Juose buvo 75 tūkstančiai dolerių grynaisiais. Iki tol nusikaltėliams ir korumpuotiems pareigūnams jų turtai visada padėdavo daryti įtaką teisingumo sistemai ir palenkti ją savo naudai. O Ribadu per pirmą teismą ne tik apkaltino Nwude bandymu jį papirkti, bet ir pateikė kaltinimą bandžius pagrobti pagrindinį baudžiamojo persekiojimo liudytoją.

Bet lemiamas liudytojas Nwude teisme 2005 m. lapkritį buvo Nelsonas Sakaguchi. Domingosas Refinetti, „Noroeste“ banko San Paulo advokatas, pagaliau įtikino Sakaguchi atvykti į Nigeriją ir susitikti su jo skriaudėju Vadu. Amaka Anajemba, pažadėjus jai skirti švelnesnę bausmę, pripažino kaltę ir jau kalėjo. Kai prasidėjo Nwude teismas, jis neprisipažino esąs kaltas. Sakaguchi davus parodymus, Vadas prisipažino ir dabar jau sėdi už grotų. Visi jo pinigai konfiskuoti ir dar skirta 10 milijonų dolerių bauda. Nelsonas Sakaguchi ir jo motyvai lieka mįslė. Pripažinęs kaltinimus pinigų plovimu Šveicarijoje ir atlikęs ten bausmę, dabar jis ramiai sėdi savo namuose Koitoje ir laukia, kol teismas pradės nagrinėti jam pateiktus kaltinimus dėl nusikalstamo sąmokslo. Jis tvirtina esąs nekaltas ir teigia neturėjęs galių pervesti pinigus ir kad visa ta operacija buvo sankcionuota valdybos.

Kad ir koks bus Sakaguchi likimas, gerai jau tai, kad Nwude ir jo komanda nebegali naudotis „Noroeste“ pinigais. Dešimtims tūkstančių kitų aukų pasisekė kur kas mažiau negu Cochrane'ų ir Simonsenų šeimoms. „Aš nesiimu bylos, jeigu atgautina suma nesiekia 5 milijonų – tokių pinigų neapsimoka vaikytis, – atvirai prisipažįsta Billas Richey, Jungtinių Valstijų advokatas. – Neatskleisiu, kiek mums sumokėjo šie klientai, bet mūsų paslaugos jiems kainavo kur kas mažiau negu pusę tos sumos, kurią įšaldėme įvairiose pasaulio šalyse. Kai baigsime tvarkyti reikalus su bylos šalimis Nigerijoje ir... rasime likusią atgautinos sumos dalį, byla bus pagaliau baigta ir manau, klientai tikriausiai atgaus investicijas apytiksliai santy-

kiu penki su vienu." Baigdamas Richey priduria: „Liūdna, bet jeigu tapote nusikaltimo auka ir norite atgauti pagrobtus pinigus, turite turėti pinigų, kad juos atgautumėte."

„Noroeste" banko bylos istorija atskleidė daug svarbių dalykų, bet ši pamoka išties pribloškianti. Dešimtys tūkstančių kitų 419 aferos aukų neturi jokios galimybės atgauti savo lėšų. Globalinis teisingumas nepigus.

9
Juoda ir balta

Lucy Tshabalala suvokė, kad negali pajudėti. „Nevaldžiau savo kūno ir visa drebėjau“, – pasakoja ji. Muitininkas Los Andželo oro uoste LAX leido jai eiti, bet ji stovėjo kaip įkasta. „Aš *taaaaip* norėjau eiti, bet mane tarsi koks magnetas prikaustė.“ Užuot ėjusi sau, ji, pagauta beveik kataleptinės panikos, mikčiodama klausinėjo pareigūno, kaip nusigauti iki autobuso, vykstančio į Santa Moniką. Jis padarė pauzę. „Lukterėkite minutėlę, ponia.“

1994 m. gegužės 1-oji buvo džiaugsminga daugumai Pietų Afrikos Respublikos gyventojų. Prieš tris dienas įvykusiuose pirmuosiuose šalies laisvuose rinkimuose Afrikos Nacionalinis Kongresas laimėjo didžiule persvara ir Nelsonas Mandela, didžiausią susižavėjimą keliantis politikas pasaulyje, tapo šalies išrinktuoju prezidentu. „Aš gavau pasą balandžio 18-ąją, savo gimimo dieną, – prisimena Lucy, – ir po savaitės nuėjau balsuoti. Sakiau pati sau, kad aš – laimingas žmogus ir kad šis balsavimas yra galimybė, kokia pasitaiko tik kartą gyvenime.“

„Norėjau pamatyti mūsų pergalę švenčiančio Nelsono Mandelos nuotraukas, bet tada sugrįžo muitininkas – su dideliais dideliais žvilgančiais policijos šunimis! Dideli juodi žvilgantys šunys.“ Lucy balsas pasidaro žemesnis ir ji plačiai išskečia rankas, rodydama, kokie buvo tie du žvilgantys policijos šunys. Kai muitininkai vedė Tshabalalą apieškoti, ar ji po rūbais neslepia narkotikų, jie su malonumu ją uostinėjo. Bet pareigūnams nereikėjo žvilgančių šunų, kad

surastų pusantro kilogramo heroino, standžiomis juostomis pritvirtinto jai prie pilvo. „Jie taip džiaugėsi! Šaukė: „bingo!“ – prisimena Lucy. – Jie sakė man, kad tai didžiausias laimikis LAX'e per kelerius metus. Jie džiūgavo. O man galvoje sukosi tik viena mintis – kad aš nebepamatysiu Mandelos per televiziją. Vietoj Mandelos jau mačiau antraštes per CNN – LAX'e suimta moteris iš Sovetano!“

Taigi, tuo pačiu metu, kai Pietų Afrikos Respublika žengė pirmuosius žingsniuos sunkiame kelyje iš apartheido, viena iš jos jaunųjų dukterų pradėjo savo kelionę per nevilties slėnį. Los Andžele nuteista šešeriems metams laisvės atėmimo už narkotikų platinimą Tshabalala buvo perkelta į Denberio federalinę pataisos koloniją Konektikute. Tai šalia Kendlvudo ežero įsikūręs lengvojo režimo kalėjimas, kurio buvusių „auklėtinių“ sąrašą dabar papildė ir Martha Stewart.

Iš pradžių Lucy lengviau atsikvėpė. „Kai kuriais atžvilgiais gyvenau ten net geriau negu PAR, buvau reguliariai maitinama“, – sakė ji. Bet praėjus metams po atvykimo, ją iššagino vienas iš kalėjimo prižiūrėtojų. „Jis padėdavo man ir aš maniau, kad jis tai daro iš užuojautos, – pasakoja ji, – bet iš tikrųjų jis tik manipuliavo manimi siekdamas sekso.“ Ji neturėjo jokių įrodymų, ir jeigu būtų pranešusi apie tai, kas įvyko, tvirtina, kad „jis būtų mane užmušęs“. Todėl ji laikė skriaudą užgniaužusi savyje ir jos nervai visiškai pakriko. Tada ji buvo nukreipta į Karsvelo federalinį medicinos centrą Fort Verte, Teksaso valstijoje, vietos gyventojų vadinamą Siaubų ligonine. Karsvelas garsėja blogu elgesiu su kaliniais – kad tai tiesa, liudija dažnai pasitaikantys atvejai, kai kalėjimo prižiūrėtojai apkaltinami seksualiniu pacientų išnaudojimu. Lucy sveikata blogėjo, bet ją palaikė dvi kitos kalinės. „Jos rūpinosi manimi. Galbūt taip jos norėjo atpirkti tai, ką padarė jų tautiečiai – matote, mane į tai įvėlė nigeriečiai.“

Prieš keturis mėnesius iki suėmimo Los Andžele Lucy ieškodama darbo naršė po nutriušusius restoranus Mooi gatvėje, Johanesburgo

verslo rajono pakraštyje, ten ji susipažino su aukštu išsilavinusiu vyru, vardu Kingsley Noble'as. Jai pašėlusiai reikėjo pinigų sumokėti už studijas PAR universiteto ekonomikos fakultete. Ji buvo pirma mergina iš savo kaimo mokyklos šiaurrytinėje Mpumalangos provincijoje priimta į universitetą. Lucy šeimos gyvenimo aplinkybės buvo tipiškos. Tėvas paliko motiną su mažais vaikais, o pats išvyko ieškoti darbo Johanesburge. Jis apsigyveno Sovete, palydoviniame miestelyje, kuriame buvo priversti gyventi juodadarbiai juodaodžiai ir kuris tapo liaudies pasipriešinimo apartheidui simboliu. Lucy tėvas ten susirado naujų žmonų ir paskutinė iš jų nenorėjo turėti nieko bendro su Lucy ir kitais jo vaikais.

Lucy buvo jauna ir graži, bet be vietos gyvenime, bedarbė ir benamė, kai sutiko poną Noble'ą, kuris, atrodė, jos gailėjosi. „Dar niekada nebuvau sutikusi *kwere kwere**, kuris kalbėtų angliškai kaip baltasis. Jis sakėsi atvykęs iš Ganos ir buvo toks išsilavinęs. Tarp mūsų, žinote, paplitęs požiūris, kad visi tie *kwere kwere* iš tokių šalių kaip Etiopija ar Zimbabvė kenčia daugiau už mus ir kad jie moka tik medžioti, – pasakoja ji, – o jis turėjo pinigų ir buvo toks protingas, nupirko man valgyti restorane, kur mane ką tik buvo atsisakę priimti į darbą! Aš buvau visai sutrikusi.“

Lucy priėmė Kingsley kvietimą gyventi su juo Hilbrou viešbutyje. Nors įsikūręs šalia daugelio turtingų baltųjų priemiesčių, naujoje PAR Hilbrou greitai pagarsėjo kaip narkotikų ir prostitucijos centras. Ir kaip nigeriečių centras.

Praėjus dvejiems metams po PAR imigracijos režimo liberalizavimo 1993 m. į šią šalį persikėlė apytiksliai 60 tūkstančių nigeriečių. Iš pradžių jie buvo šiltai sutikti, iš dalies todėl, kad Nigerija vaidino svarbų vaidmenį pasipriešinimo apartheidui solidarumo

* Taip zulu niekinamai vadina juodaodžius afrikiečius, atvykusius į Pietų Afrikos Respubliką iš kitų Afrikos šalių.

judėjime. Nigerija buvo antra galingiausia žemyno valstybė ir daugelis Mandelos ANK narių manė, kad Afrikos išsigelbėjimas slypi strateginiame bendradarbiavime tarp abiejų šalių.

Tačiau netrukus šilti jausmai virto pasipiktinimu. Naujajai vyriausybei stengiantis įgyvendinti perėjimą nuo apartheido prie juodaodžių daugumos valdymo principo, staiga padidėjo nedarbas ir jo sukeltas šokas paskatino ksenofobiją. Reikalavimus užkirsti kelią imigracijai pradėjo kelti visos politinės partijos, atstovaujančios visoms trims bendruomenėms – juodaodžių, baltųjų ir spalvotųjų, o žodis „nigerietis" tapo bendrine niekinančia visų užsieniečių pravarde. Štai kodėl Kingsley Noble'as Lucy Tshabalalai per pirmą susitikimą pasakė esąs iš Ganos – jau prieš 1994 m. rinkimus žodis „nigerietis" buvo įgavęs menkinantį prasminį atspalvį.

Tačiau svarbiausia, kad PAR, kur vos per kelis mėnesius nusikalstamumas tapo didžiule politine, socialine ir ekonomine problema, nigeriečiai buvo paženklinti nusikaltėlių žyme. Ir Hilbrou, dar vadinamas Mažuoju Lagosu, Johanesburge buvo nigeriečių gyvenimo centras. Hilbrou tapo pavojingiausiu, visų vengiamu rajonu vienoje iš labiausiai nusikalstamumo persmelktų pasaulio šalių.

Kaip matėme, Nigerijos kriminalinės gaujos dažniausiai vengia smurto. PAR nigeriečiai (arba, tiksliau, igbai, kurie sudaro 80–90 procentų PAR gyvenančių nigeriečių) irgi laikosi šio principo. Į Hilbrou ir kitas PAR vietoves jie atsivežė egalitarinę genčių tarybų sistemą, kuri apibrėžia, kad dėl teritorijų reikia derėtis ir tartis, o ne kovoti. „Geriau taškytis seilėmis negu kraujais" – toks galėtų būti igbų šūkis.

Vis dėlto PAR gyventojai pradėjo laikyti nigeriečius aršiausiais nusikaltėliais, nes jų veikla buvo labai pastebima – jie nenuilstamai platino narkotikus ir siūlė prostitučių paslaugas *visose* PAR bendruomenėse, be to, nuolatos patvirtina esantys neprilygstami finansinių suktybių ir apgaulių būdų išradėjai.

Apartheido laikais atskira plėtra nusikaltėlių pasaulio kultūrą paveikė taip pat smarkiai, kaip ir visa kita – jauni juodaodžiai, spalvotieji ir baltieji tarpusavy nebendravo ir todėl kultūrų kryžminimasis beveik nevyko. Narkotikų vartojimas buvo labai aiškiai apibrėžtas – juodaodžiai rūkė *dagga* ar *zol*, kaip vadinamos vietinės kanapės, spalvotieji rūkė „sagas“, trintas vietoje gaminamas mandrakso tabletes, sumaišytas su žemos rūšies *zol*, o kai kurie jauni baltieji vartojo heroiną arba labai retai – apartheido režimas kontroliavo savo sienas labai griežtai, šis narkotikas buvo retas ir dėl to jo vartojimas tarp baltųjų taip pat buvo labai retas – kokainą.

Narkotikų prekeiviai nigeriečiai netruko suprasti, kad rinka pasirengusi priimti įvairovę ir pradėjo pažindinti skirtingas bendruomenes su naujais narkotikais. Tai reiškė, kad *dagga* jie darė lengviau pasiekiamą spalvotiesiems ir baltiesiems, o „sagas“ pardavinėjo už jų tradicinių rūkymo vietų spalvotųjų rajonuose ir miesteliuose. Juodaodžiai, baltieji ir spalvotieji jaunuoliai dažnai užmegzdavo ryšius per geras tiekėjų nigeriečių paslaugas.

1994 m. Nigerija tapo nauju labai reikšmingu kokaino ir heroino gabenimo (kokaino – iš Vakarų į Rytus ir heroino – priešinga kryptimi) centru. Nors heroino PAR vartojama mažai, kokainas ir krekas tapo labai populiarūs visose trijose bendruomenėse. Norint atverti PAR rinką Nigerijos prekeiviams narkotikais prireikė „mulų“. „Mulai“ yra žmonės, paprastai labai vargingi, kurie sąmoningai arba nesąmoningai veža narkotikus į jų mažmeninės prekybos vietą. Nigeriečiams jie reikalingi atvežti kokainą į PAR, o heroiną iš PAR nuvežti į Jungtines Valstijas. Heroinas iš Afganistano ir Auksinio Trikampio buvo vežamas į kaimyninę Tanzaniją ir Mozambiką pasitelkiant svetimus, paprastai pakistaniečių ir Rytų Afrikos gyventojų tinklus, nors Tailande buvo suimti bei patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir keli nigeriečiai.

Lucy Tshabalala nė nenumanė, kad Kingsley Noble'as, jos gerasis „ganietis" tėtušis igbas, buvo kokaino ir heroino platintojas, kol vieną gražią dieną į jų viešbučio kambario duris kažkas pasibeldė. Tai buvo nigeriečių signalas (vienas stuktelėjimas, paskui švelnus arpeggio pirštais į duris). „Ne garsus taukšt! taukšt! taukšt! taukšt!, – pasakodama Lucy pastuksena į stalą, demonstruodama tokį beldimą, – kuris aiškiai byloja, kad anapus durų PAR gyventojas." Ir kadangi pasibelsta buvo nigerietiškai, Kingsley Noble'as atidarė duris.

„Du policininkai – vienas juodaodis ir vienas baltaodis – įsiveržė į kambarį rėkdami: „Kur koka? Kur ta prakeikta koka?" Anuomet naivi Lucy pasidomėjo, kodėl policija surengė ginkluotą reidą ieškoti nealkoholinio gėrimo. Jie užrakino ją viešbučio spintoje. „Aš taip bijojau – maniau, kad jie ketina nušauti mane toje spintoje." Bet užuot sulaukusi šūvių ji išgirdo Noble'o riksmus, kai jie pradėjo trankyti jį pistoletais ir spardyti, bandydami priversti pasakyti, kur jis paslėpė kvaišalus. Policininkai išėjo nieko nepešę, bet kai Lucy pavyko ištrūkti iš spintos, pamatė Kingsley virpantį kraujo klane. Norėdama padėti jam išsikapstyti iš bėdos Lucy galiausiai sutiko palydėti į Jungtines Valstijas aukso krovinį, bet išvykimo dieną Kingsley ir jo bosas pareikalavo, kad ji vietoje aukso paimtų heroiną, ir taip pasmerkė ją sveikinti Pietų Afrikos Respublikos naujo gyvenimo aušrą iš Amerikos baudžiamosios sistemos tamsybių.

Tokių kaip Lucy buvo ne viena. Naujos neteisėtos ekonomikos inžinieriai į savo spąstus įviliojo daugybę nekaltų žmonių. Nusikaltėliai čiulpė naujosios PAR kraują tarsi kokios mirtinos siurbėlės ir paliko susilpnėjusią, iškankintą baimės ir nesaugumo. Vietinės ir tarptautinės spaudos puslapiai mirgėjo istorijomis apie žmogžudystes, automobilių pagrobimus, plėšikavimus, žaginimus, apiplėšimus, gaujų karus ir narkotikus.

Dauguma paprastų žmonių bijo atsitiktinai tapti smurtautojų aukomis arba per tamsumą ar nusivylimą įsivelti į tokį košmarą kaip Lucy Tshabalala. Paskutiniame XX a. dešimtmetyje žmogžudysčių lygiu PAR visame pasaulyje lenkė tik Kolumbija. Tai, kad Jamaikoje nužudymų tuo metu buvo 30 procentų mažiau, rodo, kokia rimta buvo ši problema. Apytikriais skaičiavimais, kasmet apie 20 tūkstančių PAR gyventojų žūsta nuo savo tėvynainių rankos. 2005 m. Pietų Afrikos Respublikoje buvo užregistruota beveik 52 tūkstančiai iššaginimų ir žinant, koks paprastai būna užregistruotų ir visų įvykdytų iššaginimų santykis, tikrasis skaičius atrodo astronominis.

Net labiausiai susierzinę Pietų Afrikos Respublikos gyventojai negali kaltinti nigeriečių už tokį smurtinių nusikaltimų lygį. Iš tiesų, kaip žinome, sąmyšis ir teroras kilo iš PAR visuomenės vidaus – tai palikimas sunkus apartheido, paruošusio dirvą precedento neturinčiam vidaus smurtui ir nusikalstamumui, kurie pavojingai sumišo su abipusiu įtarimu tarp bendruomenių. Šis neuralgiškas ryšys sukelia tokių akivaizdžių pasekmių – gatvės nusikalstamumą, bet jis paslėpė reikšmingesnių tarptautinių kriminalinių susivienijimų – jie nevaržomai klestėjo ir kitose Afrikos valstybėse, bet PAR vertino kaip didžiausią savo laimikį – veiklą.

Buvo dvi atskiros kriminalinės industrijos, kurių dalyviai turėjo kėslų PAR. Pirmieji buvo prekeiviai narkotikais, svarbiausi jų žaidėjai kilę iš Nigerijos, Italijos ir Pietų Amerikos; antroji buvo prekeiviai ginklais, tiekiantys savo prekes mainais į subsacharinės Afrikos naudingąsias iškasenas – deimantus, varį, cinką ir mažai žinomą medžiagą, vadinamą koltanu. Antruoju verslu daugiausia vertėsi rusai, belgai, amerikiečiai, prancūzai, britai ir izraeliečiai.

Pietų Afrikos Respublikos padėtis paskutiniame XX a. dešimtmetyje buvo unikali. Apartheido žlugimas buvo kitoks negu komunizmo žlugimas, nes rasistinė valstybė jau buvo išplėtojusi rinkos ekonomiką. Tai reiškė, kad ji naujajai vyriausybei paliko turtingą ir

pažangią infrastruktūrą, tačiau šios vyriausybės gebėjimai saugoti šį palikimą buvo nepaprastai silpni. Iki 1994 m. vyriausybė neturėjo jokio noro leisti pinigus daugumos gyventojų – tai yra juodaodžių ir spalvotųjų – poreikiams tenkinti. Todėl nauja demokratinė vyriausybė, savaime suprantama, pirmiausia suskubo taisyti šią pasibaisėtiną neteisybę. Bet šis staigus poslinkis uždėjo didžiulę naštą ant PAR biudžeto. Naujos policijos pajėgos susidūrė su didžiuliais iššūkiais, taigi, nepaisant visame pasaulyje įsigalėjusios PAR kaip nusikaltimų „gamintojos" ir nusikaltėlių valstybės reputacijos, šalis iš tiesų buvo vienas iš labiausiai pageidaujamų tarptautinių kriminalinių sindikatų taikinių. Trapi naujoji vyriausybė didžiąją dalį savo išteklių turėjo skirti tvarkai šalies viduje palaikyti. Sienos buvo skylėtos, o transporto linijos atviros svarbiausiems pretendentams – prekeiviams kvaišalais ir ginklų platintojams.

Apartheido laikais liūdnai pagarsėjęs Grupinių zonų įstatymas apibrėžė, kur kokios rasės atstovai galėjo gyventi, susiliejo su senesne praktika naudoti juodaodžius vyrus kaip darbo jėgą šachtose ir sunkiojoje pramonėje. Dėl to miesteliuose susitelkė nepaprastai daug vyrų, gyvenančių purvinomis sąlygomis. Daugelis moterų buvo paliktos savarankiškai rūpintis savimi ir vaikais kaimo vietovėse. Taip buvo sudarytos sąlygos neišvengiamai perduoti skurdą kitai kartai ir tai sulig kiekviena karta vis labiau aštrėjo.

Atsikartodamos daugiau kaip šimtmetį šitos aplinkybės pagimdė dvi skirtingas, bet susijusias gaujų kultūras: viena, žinoma kaip „Skaičius", paplito tarp spalvotųjų ir juodaodžių PAR kalėjimų įnamių, o kita – spalvotųjų ir juodaodžių miesteliuose.

Legenda apie „Skaičiaus" gaujas liudija kolektyvinės vaizduotės lakumą – joje zulu liaudies išmintis susilieja su Britanijos kolonijinės kariuomenės vaizdais ir romantizuotu banditizmo, kuris atsirado XIX a. pabaigoje Pietų Afrikos Respubliką apėmus aukso karštligei,

didvyriškumu. Trijų gaujų (26, 27 ir 28) ištakos siekia XIX a. paskutinį dešimtmetį ir mena Nongolozą, zulu plėšiką, jis subūrė gaują, pasivadinusią Ninevitais ir plėšė klajojančius darbininkus Johanesburge. Iš šio plonytės sruogelės kitos kalinių kartos išaudė sudėtingą istoriją, kurioje atrandame daugumą religinės mitologijos elementų – yra ir savas pranašas, ir paslaptingi ritualai, ir šventas raštas (pusė jo parašyta ant buliaus odos, pusė ant akmens), sava kalba – *sabela* (žargoniško afrikanso ir zulu kalbos su regioniniais dialektais mišinys) ir nesuvokiamai sudėtinga dvasininkų hierarchija.

„Skaičiaus“ nariai teigia, ir dažnai labai pagrįstai, kad jų asociacija buvo pati ankstyviausia pasipriešinimo apartheidui forma. Iš tiesų kalėjimų sargybiniai, kuriais dirba daugiausia baltieji, bijo jo įtakos (norėdami tapti „Skaičiaus“ nariais pretendentai turi nudurti kalėjimo sargybinį – tai svarbi jų iniciacijos dalis). Bet „Skaičiaus“ sekėjai taip pat dažnai kariauja kruvinus vidaus karus (ypač dažnai jie kyla tarp tradiciškai priešiškų 26 ir 28), kurie kartais įsiliepsnoja dėl nesutarimų esminiu jų doktrinos klausimu – ar priimtini homoseksualūs santykiai tarp „Skaičiaus“ narių.

Tačiau ši sistema kalėjimo ribų neperžengia. Kai „Skaičiaus“ nariai išeina iš kalėjimo, jiems rodoma pagarba, bet hierarchija miesteliuose priklauso kitokio tipo organizacijoms – gaujoms. Ir niekur kitur gaujos nėra tokios galingos kaip Keiptauno spalvotųjų miesteliuose.

Važiuodamas greitkeliu iš Keiptauno tarptautinio oro uosto į miestą kerti daug miestelių, tokių kaip Mitčel Pleinas ir Guguletu. Vyrai, moterys ir vaikai, norėdami patekti iš vieno miestelio į kitą, nardo tarp greitkeliu važiuojančių automobilių. Naktį pėstieji dažnai svirduliuoja per greitkelį girti ir tai viena priežasčių, dėl kurių PAR vienas iš didžiausių mirtingumo keliuose rodiklių pasaulyje. Abipus magistralės blykčioja saulės spinduliai, atsispindėję nuo mažyčių rifliuotos skardos lūšnų, ten gyvena ištisos šeimos. Virš jų

pakibę tankūs laidų tinklai, jais elektra neteisėtai „tekinama“ nuo pagrindinių energetinių sistemų. Laimingesniuose rajonuose iš Europos pagalbos programų lėšų pastatytos tualetų linijos, suteikiančios gyventojams bent minimalius žmogiško orumo reikalavimus tenkinančias sąlygas. Apartheido režimo suvaryti į ankštas teritorijas, jie iki šiol gyvena iš apgailėtino darbo užmokesčio – jeigu jiems apskritai pasiseka rasti darbą. Skurdas šiuose miesteliuose atrodo dar labiau prisloškiantis dėl to, kad jie įsikūrę vos už kelių mylių nuo bene turtingiausių gyvenamųjų rajonų pasaulyje – ten plaukimo baseinai ir teniso aikštelės yra vertinami veikiau kaip pirmo būtinumo dalykai negu kaip prabanga.

„Kai žmonės priversti gyventi lipdami vienas kitam ant galvos kaip čia, – sako Alas Lovejoy, apibūdindamas jam gerai pažįstamą situaciją tokiuose miesteliuose, – neišvengiamai kyla socialinė įtampa, kuri pasireiškia smurtu. Visuomet stebėjausi, kodėl čia neprasiveržia *daugiau* smurto.“ Alas sėdi priešais mane viename studentų bare Stelenboše, šalies vyno pramonės širdyje, kuri kadaise buvo baltaodžių rasistų intelektualinis centras, geria pigų Pietų Afrikos Respublikos vyną ir suka marihuanos cigaretę. Jo raumeningos rankos tatuiruotos.

Alo tėvai su juos vaikystėje elgėsi nepaprastai žiauriai. Išsiųstas į nusikaltėlių pataisos mokyklą, jis netrukus pradėjo vartoti narkotikus ir greitai atsidūrė kalėjime. Dalį paauglystės jis praleido gatvėse, dalį – kalėjime. Alas buvo priimtas į Keiptauno šeštojo rajono, įsikūrusio už pusės mylios į vakarus nuo miesto centro, gaują. Septintojo dešimtmečio pabaigoje vyriausybė paskelbė ketinanti iškeldinti visus gyventojus iš Šeštojo rajono ir perkelti juos į naujus namus naujuose miesteliuose, esančiuose už dvidešimt penkių mylių. Toks sprendimas sukėlė pasipiktinimą juodaodžių ir spalvotųjų bendruomenėse, dalis Keiptauno liberaliai nusiteikusių baltųjų taip pat išreiškė pasipiktinimą sumanymu perduoti Zonenbliomą

(Zonnenbloem – saulėgrąža), kaip turėjo būti pervadintas rajonas, turtingų baltųjų nuosavybėn. Įvairios kampanijos privertė atidėti numatytus Šeštojo rajono griovimo ir rekonstrukcijos darbus. Ir kaip tik čia susiformavo keletas garsiausių aštuntojo ir devintojo dešimtmečio gaujų, sukūrusių smurtinę Keiptauno gatvės kultūrą. Nors Alas Lovejoy buvo baltasis, vietos spalvotieji gyventojai jį priėmė ir neilgai trukus jis prisidėjo prie vienos iš tų gaujų.

„Pravardę Mišrūnas gavau po baisiausios kovos, kurioje man kada nors teko kovoti... Jis [peiliu ginkluotas vyras] staiga išniro priešais mane iš tamsos. Virš manęs iškyla kažkoks didžiulis juodas kvadratinis daiktas, užstojantis žvaigždžių šviesą, ir smogia man į galvą. Aš tėškiuosi ant šalitakio, jis smogia man į veidą, kerta man į petį ir vos nesutrupina kaulo... Mano adrenalino lygis pašoko iki maksimumo, aš abiem rankomis griebiau jį už plaukų, nulenkiau jo galvą žemyn ir iš visų jėgų pradėjau spardyti keliu į veidą. Paskui tvojau atsivėdėjęs ir jis nuskriejo atgal, atsitrenkė į sieną ir žnegtelėjo ant žemės kaip bulvių maišas. Bet aš nebuvau nusiteikęs liautis, todėl kai jis sulenkė kojas ir bandė šliaužti šalin, aš vėl griebiau jį už plaukų, ir tol trankiau jo galvą į žemę, kol jis nustipo... Tas prakeiktas šūdžius bandė ištaškyti man smegenis kažkokiu griozdu, padarytu iš medžio, rifliuotos geležies ir suknisto cemento.“

Tokie dalykai dažnai nutikdavo juodaodžiams ir spalvotiesiems paaugliams vakarų Keiptaune ir kitose vietovėse. Policija apartheido laikais mažai ką darė, kad užkirstų kelią tokiai agresijai – jų filosofija sveikino smurtą prieš spalvotuosius ar juodaodžius, kad ir kas jo griebdavosi. Girdi, jeigu jauni juodaodžiai ir spalvotieji talžo vieni kitus, vadinasi, jie neprotestuoja prieš apartheidą ir neina į krūmynus pas MK, ANK karinį sparną.

Kvaišalai, žinoma, buvo įausti į gaujos gyvenimo audinį (jie buvo dar viena socialinės kontrolės priemonė). Ir kultūra, susijusi su jų pardavimu ir platinimu, darė miestelio jaunimą dar labiau

brutalesnį. „Platintojai toje maisto grandinėje yra pirmoji grandis, vienaląsčiai, ir jie beveik visada dirba kažkam kitam. Kurjeriai yra narkotikų pramonės vidurinio lygmens vadybininkai. Jų darbas yra rinkti pinigus ir tiekti prekę, taip pat pranešti savo šeimininkams, kas vyksta gatvėje... Taip pat jie privalo turėti neblogą smegeninę. Jie yra buferis tarp *boere* [policininkų] ir bosų."

Kalbėdamiesi mudu su Alu važiuojame į Stelenbošo miestelį. Jau vėlyvas vakaras ir atsidurti tokiu metu spalvotųjų gyvenamoje vietovėje PAR baltiesiems yra baisiausias košmaras – niekam nelinkėčiau. Bet kai mes išlipame iš automobilio, Alas nė kiek nesijaudina. „Durų rakinti nereikia. Galite net palikti nešiojamąjį kompiuterį ant priekinės sėdynės. Niekas jo nelies, jeigu būsite su manimi." Ir iš tiesų, kai mes įžengiame į tirštai gyvenamą lūšnų kvartalą, visi mus šiltai, draugiškai sutinka.

Kai devintojo XX a. dešimtmečio pabaigoje ir dešimtojo dešimtmečio pradžioje apartheidas pradėjo irti, gaujų bosams ėmė vertis vis platesnės galimybės. Keipflatse iškilo dvi didžiulės gaujos: pirmiausia „Amerikiečių", vadovaujama Jackie Lonti, o vėliau kaip jų konkurentė susikūrė „Firma" (rūpestingai suplanuota kelių „Amerikiečių" atstumtų gaujų amalgama).

Pasak vieno Lonti pavaduotojų, dėl susiskaldymo Keipflatse buvo atsakingas Jackie.

„Jackie Lonti – jis vienas iš pirmųjų užmezgė ryšius Brazilijoje – vėl nuvyko į Lotynų Ameriką, susitarė dėl verslo ir nuo tada „mulai" veždavo iš ten į PAR kvaišalus. Jie buvo turtingų Indijos musulmonų šeimų vaikai. Dažnai Jackie Lonti arba jo žmonės skambindavo šių jaunuolių, kuriuos laikė įkaitais vienoje iš savo būstinių, tėvams ir reikalaudavo pinigų, o jeigu jie atsisakydavo mokėti ... tada jis grasindavo jų šeimoms."

„Amerikiečių" ambicijos neapsiribojo Keiptaunu – PAR buvo didžiulė rinka. Kaip liudija kitas bendrininkas, Jackie šovė puiki

mintis – plėsti savo įtaką pasitelkiant „Skaičiaus“ mistiką. „Sunkokai prisimenu datas, bet kažkuriais metais aštuntajame dešimtmetyje Jackie kuriam laikui pateko į kalėjimą. Kai išėjo, jis atnešė į gatvę „Skaičių“. Dabar norint daryti verslą reikėjo pažinti kalėjimų gaujas.“ Lonti paskelbė, kad „Amerikiečiai“ esą 26 atstovai už kalėjimo sienų.

„Skaičius“ buvo visos šalies masto reiškinys. Skelbdamas, kad „Amerikiečiai“ yra 26 tąsa, Lonti sugebėjo išplėsti savo verslą tarp gaujų tiesiog pasinaudodamas pripažintu 26 prekės ženklu. Dėl paslaptingos, griežtos „Skaičiaus“ struktūros jis neturėjo jokios galios sukliudyti savintis jo tapatumą, netrukus „Firma“ pasiskelbė esanti 28 ir dar labiau sustiprino kruviną nesantaiką tarp dviejų megagaujų. Kadangi Pietų Afrikos Respublikos sienos faktiškai ištirpo ir į šalį plūstelėjo visų įmanomų rūšių nauji narkotikai, gaujos galėjo platinti naujas prekes greičiau ir efektyviau negu kitose šalyje, atsivėrusiose išorės pasauliui (tokiose kaip Rusija).

„Amerikiečiai“ sukūrė laisvą gaujų asociaciją, išplitusią po visą PAR, o „Firma“ sumanė žengti dar toliau ir įkūrė reguliarų kartelį su nuoseklia verslo strategija. Kaip ir nigeriečiai, „Firmos“ vadeiva Colinas Stanfieldas matė, kad PAR šešėlinėje ekonomikoje yra didelių plyšių. Taigi, jis pasinaudojo „Firmos“ finansine galia ir įkūrė neoficialų banką. Iniciatyviems nariams jis suteikė pradinį kapitalą ir pavedė palei Atlanto iškyšulį ir Indijos vandenyno pakrantes kurti atramos taškus, skirtus siekti aiškaus tikslo – skatinti turtingus jaunus baltuosius pasekti bendraamžių Europoje ir Jungtinėse Valstijose pavyzdžiu ir pamėgti kokainą.

Dviejų šimtų jardų platumo dykvietė skiria didžiulį policijos skyrių nuo Valhalos parko, spalvotųjų rajono niūriu vagnerišku pavadinimu ir bauginančia reputacija, kurią jam pelnė gaujų ir kvaišalų kultūra. Šis rajonas, Colino Stanfieldo gimtinė, atrodo per mažas,

kad galėtų kelti problemų – taip pat kaip Bogsaidas Deryje, Šiaurės Airijoje, atrodo pernelyg gražus ir tvarkingas, kad būtų tokio įniršio ir neramumų centras. Tačiau jis iki šiol lieka viena labiausiai smurto persmelktų ir pavojingiausių vietų visoje PAR, kur pyktis ir nusikaltimai susilieja į pavojingą sprogstamąjį mišinį.

Kaip anksčiau Karališkosios Olsterio policijos skyriai buvo apsaugoti stebėjimo bokšteliais ir spygliuota viela, taip ir šis policijos skyrius atrodo kaip apsiausta tvirtovė. Tačiau policininkai tikriausiai jaučiasi drąsiau žinodami, kad gali paskambinti į ADT, amerikiečiams priklausančią saugos bendrovę, ir paprašyti, kad ji išsiųstų ginkluotą reagavimo būrį, jeigu kokia nors ginkluotų valkirijų gauja iš Valhalos nutartų surengti antpuolį.

Ir ką PAR darytų be ginkluotų reagavimo būrių? Kiekvienam PAR policijos tarnybos nariui tenka keturi su puse privačių saugos tarnybų darbuotojai. Šių vyrų, turinčių leidimą naudoti šaunamuosius ginklus, svarbiausia užduotis apsaugoti nuo įsilaužiamųjų vagysčių ir užpuolimų baltuosius viduriniosios klasės atstovus. Pastarieji gyvena stulbinančiai turtinguose rajonuose, būdingi jų bruožai yra aukštos sienos, aukštos įtampos elektroninės tvoros ir gyventojus kamuojantis didelis nerimas.

Iš dalies dėl ginkluotų reagavimo būrių teikiamos apsaugos ir iš dalies dėl gyvenimo sąlygų baltieji iš tiesų yra kur kas mažiau tikėtinos nusikaltimų aukos negu juodaodžiai ir spalvotieji, nes daugiausia sunkių nusikaltimų įvykdoma miesteliuose. Vis dėlto ginkluoti reagavimo būriai vaidino lemiamą, nors ir netiesioginį vaidmenį palaikant taiką poapartheidinėje PAR.

Sovietų Sąjungoje ir Rytų Europos šalyse saugumo pajėgos per Berlyno sienos griūtį akylai stebėjo gyventojų veiksmus, tačiau šios šalys turėjo ir normalią policiją, kuri kovojo su nusikalstamumu, reguliavo eismą ir padėdavo senoms ponioms pereiti per gatvę (atsižvelgdama į tautybę ar tikėjimą).

PAR apartheido policija buvo kitokia – labiau politinio pobūdžio. Jos svarbiausias darbas buvo užtikrinti Grupinių zonų įstatymo įgyvendinimą ir išlaikyti juodaodžius bei spalvotuosius jiems skirtuose rajonuose. Patekti į daugelį didelių miestelių ir išeiti iš jų galėdavai tik per tiltus, kur kelią lengvai galėjo užkirsti keli ginkluoti vyrai su transporto priemonėmis. PAR policija nevaidino jokio vaidmens miesteliuose – girtuokliavimas, vagystės, prievartavimai, žmogžudystės ir jų pasekmės buvo problemos, kurias miestelio gyventojai turėjo spręsti patys (jeigu, žinoma, nusikaltėliai nenuklysdavo į baltųjų rajonus).

Policija buvo geležinis apartheido kumštis. Saugumo tarnybos (ypač tos, kuriòs kovodavo su komunistais už PAR ribų, tokiose šalyse kaip Angola ir Mozambikas) buvo net blogesnės. Pagrindinis slaptųjų tarnybų agentų darbas buvo naikinti Angolos ir Mozambiko kaimus, o papildomai jie uždarbiavo veždami kontrabanda deimantus ir kitas vertingas prekes iš kaimyninių šalių į PAR. Jie buvo veikiau ankstyvosios stadijos organizuoti nusikaltėliai negu policininkai. Šie tikrai nemalonūs žmonės, daugelis gerai išmokyti žudikai, buvo šventai įsitikinę, kad juodaodžiai ir spalvotieji nėra visaverčiai žmonės. Ir jie beveik visiškai nemokėjo kovoti su nusikalstamumu, reguliuoti eismą ir padėti pagyvenusioms ponioms pereiti per gatvę.

Kai pirmasis ANK saugumo ministras paprašė Peterio Gastrow tapti jo vyriausiuoju patarėju policijos pertvarkymo klausimais, šis žinojo, kokio masto problemą teks spręsti. „Didžioji dalis policijos pajėgų buvo sukoncentruota baltųjų miesto zonoje, o paskui staiga nebeliko jokių judėjimą reglamentuojančių įstatymų ir žmonės galėjo eiti kur panorėję, – prisimena jis. – Policininkai negalėjo tiesiog porą kartų smagiai užtvoti sulaikytam vyrukui, kad išgautų iš jo prisipažinimą. Jie nepajėgė suprasti visų tų naujų nesąmonių apie tarnavimą žmonėms. Anksčiau jie tiesiog nurodinėdavo žmonėms,

ką daryti ir ko nedaryti, o dabar turėjo jiems tarnauti! Dėl to kilo didelis sąmyšis – jūs net neįsivaizduojate, koks... Atvykdavo visokie švedai ir olandai, kurie mokė, kad policininkai turi gerbti žmogaus teises! Pietų Afrikos Respublikos policininkai! Cha cha cha!" Gastrow pratrūksta juoktis įsivaizduodamas, kaip būrys lėtapėdžių skandinavų vilnoniais megztiniais moko vėtytus ir mėtytus kietuolius atjausti svetimą skausmą.

Pirmoje paskutinio XX a. dešimtmečio pusėje Nelsonas Mandela ir ANK sąjungininkai liberalai žinojo, kad apartheido policija kelia rimtą grėsmę taikiam perėjimui. Kaip teigia Gastrow, kai kurie nepatenkinti baltieji kurstė beprasidedantį pilietinį karą tarp zulusų ANK šalininkų ir konservatyvesnės Inkhatos laisvės partijos. Jie darė tai tikėdamiesi, kad įsiliepsnojęs konfliktas sukliudys įgyvendinti perėjimą prie juodaodžių daugumos valdymo principo. Baltieji pradėjo mobilizuotis rengdamiesi šiam karui, jie teigė, kad jiems reikia apsiginti, o PAR policija buvo panaši į grėsmingą, savo valandos laukiančią atsargos kariuomenę.

„Taigi, mes turėjome sukurti atsargią strategiją, – aiškina Gastrow. – Turėjome galingą saugumo policiją, kurios bijojo naujoji vyriausybė. Pirmasis uždavinys buvo identifikuoti grandinę ar tinklą svarbiausių asmenų, valdančių saugumo pajėgas – gerai žinomus aukštus karininkus. Tada reikėjo pašalinti kai kuriuos iš jų, kad grandinę suardytume."

Tačiau tiesiog išspirti juos lauk buvo per daug rizikinga – gatvėje atsidūrę įtūžę karininkai su panašaus likimo ištiktais pareigūnais būtų kėlę didelį pavojų. Priešingai negu naujieji Rusijos ir Rytų Europos vadovai arba Jungtinės Valstijos po 2003 m. invazijos į Iraką, naujoji PAR valdžia suprato, kad išmetusi policininkus ir kariškius į gatvę nebegalės išlaikyti stabilumo visuomenėje. „Todėl mes juos sukvietėme ir pasakėme: „Ir jūs, ir mes žinome, kad jūs esate padarę pasibaisėtinų dalykų. Mes, ANK nariai, taip pat ne

visi buvome angelai – bet ar nenorėtumėte gauti didelių pensijų? Be didelio triukšmo, be viešų pranešimų. Nenorime jūsų versti – tiesiog tarkimės.“ Ir jie priėmė siūlymą, jiems jis patiko. Tačiau pensijos buvo suteiktos tik vadovams, eiliniai pareigūnai jų negavo ir dėl to tie vyrukai pyksta dar ir dabar – jie jaučiasi palikti savo lyderių, palikti buvusio prezidento de Klerko ir palikti Nacionalinės partijos.“

Tačiau tada pradėjo kurtis ginkluoti reagavimo būriai, jie tapo slaptu išsigelbėjimu, nes baltieji policininkai visai nesidžiaugė tarnyba naujojoje PAR policijoje ir ėmė gausiai plūsti į jų gretas. Be to, ginkluotus reagavimo būrius išlaikė ne valstybė, o baltieji viduriniosios klasės atstovai, jie noriai prisiėmė nedideles papildomas išlaidas, kad tik būtų suteikta panašaus lygio apsauga, kokia jiems buvo teikiama apartheido laikais.

1998 m. valstybė išleido 22 milijardus randų (4 milijardus dolerių) visai teisingumo sistemai (ne tik policijai, bet ir teismams bei kalėjimams) išlaikyti. Bet net 50 procentų šios sumos – 11 milijardų randų – sudarė stulbinančias aukštumas pasiekusi privačių saugos firmų apyvarta. Visos šios lėšos buvo nukreiptos tvarkai šalies viduje palaikyti, nes naujoji vyriausybė turėjo kovoti su dviem dvynėmis blogybėmis – socialinio žlugimo ir konflikto rasiniu pagrindu pavojais. Ši kova išsekino valstybę, kuri nepaliaujamai žaidė gaudynes su nauja demokratine tikrove.

Ryškiausiai atskleidžiantys įstatymų nepaisymo mastą PAR paskutiniame XX a. dešimtmetyje nusikaltimai buvo ginkluotos automobilių vagystės. Visur buvo girdėti istorijos apie pavargusius vairuotojus, kuriuos, kai jie sustodavo prie šviesoforų, grobikai tiesiog ištempdavo iš automobilio, nušaudavo ir kvatodamiesi nudumdavo pavogtu automobiliu. Užsieniečių akimis šie nusikaltimai atrodė kaip brutalios oportunistinės vagystės, kurias vykdė ciniški kelių plėšikai, naudodamiesi žlugus apartheidui šalyje kilusiu sąmyšiu. Pačioje PAR tokie nusikaltimai kaskart įkyriai primindavo, kaip

smarkiai kiekvienas žmonių veiksmas yra paveiktas rasinės problemos. Aukos paprastai būdavo baltieji, o nusikaltėliai – juodaodžiai. Daugeliui baltųjų automobilių vagystės patvirtino jų įtarimus juodaodžių atžvilgiu. Tvyrant baimei, kurią sustiprindavo šiurpą keliantys žiniasklaidos pranešimai, kai kurie baltieji manė, jog kiekvienas jaunas juodaodis vyras yra už nugaros ginklą slepiantis plėšikas, tik ir tykantis progos juos užpulti. O juodaodžiai taip ir likę gyventi skurdžiai, žiūrėjo į magistrale vienas paskui kitą išdidžiai skriejančius prabangius pasiturinčių baltųjų automobilius bei visureigius ir galvojo, ar tik šis nepaliaujamas gerovės paradas nebus pati apartheido – sistemos, kuri buvo numatyta panaikinti, – esmė?

Kiekvienas PAR įvykdomas gatvės nusikaltimas iki šiol matomas per rasinės politikos prizmę. Kaip tik taip – rasiniu aspektu – gatvės nusikaltimai aptariami privačiuose pakalbiuose, o viešumoje, vengiant kaltinimų rasizmu, apie rasinius nusikalstamumo bruožus kalbama koduota forma. Intensyvūs, nors ir slapti debatai apie nusikalstamumą rasinės politikos aspektu yra lengvai numanomi ir paprastai sterilūs. Jie tikrai nedaug paaiškina automobilių grobimus. Atlikęs išsamią nuteistų grobėjų apklausą vienas tyrėjas iš PAR Nusikaltimų instituto atskleidė, kad 70 procentų automobilių vagysčių buvo iš anksto užsakytos. Automobilių vagys ieškodavo konkrečių markių ir modelių transporto priemonių ir imdavosi veikti tik tada, kai rasdavo būtent tokį automobilį, kokio jiems reikėjo. Nors daugiau kaip 90 procentų atvejų vagys grasino aukoms šaunamuoju ginklu, daugiau kaip 90 procentų atvejų ginklas nebuvo panaudotas. Šių nusikaltimų pagrindinis motyvas buvo ne rasinis kerštas ir ne polinkis smurtauti – tai buvo tik atgrasus milžiniškos ir dinamiškos kriminalinės industrijos, išsikerojusios po visą PAR, veidas.

Paskutinio XX a. dešimtmečio pabaigoje Pietų Afrikoje kasmet būdavo pavagiama apytiksliai 15 tūkstančių automobilių ir 5 tūkstančiai furgonų ir sunkvežimių, 100 tūkstančių būdavo pavagiami

savininkams nematant. Apie du trečdalius šitų nusikaltimų būdavo įvykdoma vienoje provincijoje – Gautenge, ten įsikūręs Johanesburgas, pulsuojantis PAR ekonomikos variklis. Daugiausia buvo vagiamos prabangios transporto priemonės: mersedesai, BMW, „Lexus“ ir visų modelių visureigiai. Kasmet pavagiamų automobilių bendra vertė siekė *milijardus* dolerių. Laikui bėgant, smarkiai padaugėjo laikinų žmonių pagrobimų, nes pagrobėjai turėjo neleisti aukos saugumo firmai įjungti automatinės transporto priemonės palydovinio sekimo sistemos, kurios PAR tapo įprastu automobilių priedu anksčiau negu bet kurioje kitoje pasaulio šalyje. Pirkėjams automobilis paprastai būdavo pristatomas per valandą po pagrobimo ir nusikaltėlis gaudavo apytiksliai 300 dolerių atlygį – daugiau negu dauguma juodaodžių uždirba per mėnesį. Vienas nuteistų automobilių vagių sakė, kad jis su bendrininkais, jeigu sekdavosi, per dieną pavogdavo penkias transporto priemones. Vogtų transporto priemonių gavėjai buvo sindikatai. Jie nedelsdami perdažydavo automobilį ir perkaldavo važiuoklės ir variklio numerius pagal registracijos dokumentus, nupirktus iš korumpuotų pareigūnų transporto priemonių registravimo centre už apytiksliai 3 tūkstančius dolerių. Iš PAR dažnai padedant korumpuotiems policininkams (tarp jų buvo daug baltųjų pareigūnų), automobiliai būdavo pervežami į kaimynines valstybes – Namibiją, Botsvaną, Zimbabvę, Mozambiką, Svazilandą ir į šiauriau įsikūrusias Angolą, Zambiją, Malavį ir Tanzaniją. Kai tik pasiekia kelionės tikslą, automobiliai arba parduodami už grynuosius pinigus, arba, pasak Jenni Irish, PAR organizuoto nusikalstamumo žinovės, „tampa svarbia valiutos forma ir dažnai naudojami užmokėti už kitas prekes, tokias kaip auksas ir deimantai.“

Norėdami klestėti dauguma kriminalinių sindikatų privalo siekti tam tikru lygiu „užimti“ ar „pusiau užimti“ valstybę. Tokios pastangos apima platų korupcinių veiksmų diapazoną – nuo transporto priemonių įstaigų tarnautojų papirkinėjimo iki sąjungininkų

svarbiose įstaigose ar valstybės tarnyboje įtaisymo. Bet didžiausia subsacharinės Afrikos tragedija XX a. pabaigoje buvo prisitaikėlių, nesąžiningų verslininkų, samdinių ir gangsterių gebėjimas užgrobti svarbiausių komunikacijos infrastruktūros dalių kontrolę. Automobiliai vaidino svarbų pinigų pakaitalo vaidmenį, bet norint pervežti prekes reikėjo geresnių susisiekimo priemonių. Štai kam buvo pradėti naudoti lėktuvai – nuo lengvųjų, varomų propeleriu, iki milžiniškų „Iljušin" ir „Antonov" transporterių. Ir šioje karalystėje buvo daug princų, bet tiktai vienas karalius.

Net „Chubb" ir ADT, dviejų geriausių privačių saugos firmų PAR, savininkams būtų padarę įspūdį 3 milijonų dolerių verti rūmai Sandhurste, prašmatniame Johanesburgo rajone. Multimilijonieriui jų savininkui iš Rusijos niekada nė mintis į galvą neatėjo, jog jam prireiktų kviesti ginkluotą reagavimo būrį, kad apgintų jį. Jis turėjo nuosavą sukarintą sargybinių komandą su kulkosvaidžiais ir šunimis, saugojusią rūmus iš išorės ir viduje dvidešimt keturias valandas per parą septynias dienas per savaitę. Bet vieną 1998 m. kovo popietę jis tikriausiai nebūtų atsisakęs papildomos paramos. Kaukėti nusikaltėliai, ginkluoti kur kas galingesniais ginklais ir daugybe granatų, šturmavo pagrindinius vartus ir virtuvę, kur sena rusė pjaustė daržoves. „Ji griebė didelį arbūzą ir sudaužė jį į ginkluoto nusikaltėlio galvą, nors paskui pati gavo smūgį šautuvo buože ir krito be sąmonės, – taip reporteris tyrėjas Andre Verloy aprašė iniciatyviosios močiutės reakciją. – Kaukėti vyrai pabėgo su šešiais milijonais dolerių grynaisiais, bet paveikslų ir brangių daiktų nelietė. Tai buvo pranešimas Viktorui Boutui."

Gimęs 1967 m. Dušanbėje, sovietinės Tadžikijos sostinėje, užaugęs Viktoras Boutas tapo talentingu kalbininku ir pasižymėjo nepaprastai skvarbiu protu. Baigęs Užsienio kalbų karinę mokyklą Maskvoje, Sovietų Sąjungai žlungant jis ėmė dirbti Mozambike ir

Angoloje. Abiejose šalyse vyko smurtiški konfliktai, kuriuose mozambikiečių ir angoliečių rankomis tarpusavy kovojo Šaltojo karo priešininkai.

Boutas – truputį apkūnus, apkarpytais ūsais – buvo neseniai įkopęs į trečiąją dešimtį, bet naudodamas seną sovietinę įrangą sėkmingai įkūrė ne vieną krovinių gabenimo oru tarnybą. Savo lėktuvus jis laikė Šardžos emyrate, jo kompanijos buvo užregistruotos Adžmano emyrate, nors savo finansines operacijas, naudodamasis „Standard Charter“ paslaugomis, vykdė visoje JAE teritorijoje. Patyrę Bouto pilotai iš buvusios Sovietų Sąjungos garsėjo gebėjimu nuskristi į pačias pavojingiausias konflikto zonas, į kurias niekas daugiau nerizikuodavo vykti.

Paskutinio XX a. dešimtmečio viduryje Boutas savo paties iniciatyva tiekė ginkluotę Šiaurinės sąjungos, kovojusios su Talibanu, lyderiui. Kartą vienas jo lėktuvų buvo sulaikytas Talibano kontroliuojamoje teritorijoje. Po derybų dėl pilotų paleidimo Boutas pradėjo tiekti ginklus ir Talibanui. Pasak vieno aukšto JAV pareigūno, kuris ir Clintono, ir Busho valdymo laikais buvo atsakingas už Bouto veiksmų stebėseną, „Jungtiniai Arabų Emyratai buvo vienintelė šalis, neskaitant Saudo Arabijos ir Pakistano, kuri pripažino Talibaną. Štai kodėl Boutui pavyko užmegzti su jais ryšius per savo aviacijos kompanijas. Afganistano avialinijos „Ariana“ ir Bouto įmonės dažnai bendradarbiaudavo.“

Paskui Boutas persikėlė į Pietų Afrikos Respubliką, neabejotinai suviliotas šalies klimato ir gyvensenos, bet tuo pat metu prižiūrėjo klestintį verslą, tiekdamas karines medžiagas keturių didelių karų – Angoloje, Liberijoje, Siera Leonėje ir Demokratinėje Kongo Respublikoje – konfliktuojančioms šalims.

Pasinaudodamas dideliais finansiniais ištekliais Boutas nusipirko Mafekingo oro uostą, įsikūrusį kiek į pietus nuo Botsvanos sienos, įdiegė ten savo įrenginius, pasamdė administratorius

ir net mokėjo imigracijos tarnybos pareigūnams atlyginimus. Tai buvo pagrindinis ginklų gabenimo centras: iš čia jo lėktuvai į kitas pietų Afrikos šalis gabendavo ginkluotę, o sugrįždavo prikrauti naudingųjų iškasenų ir net plataus vartojimo prekių, pavyzdžiui, retų rūšių žuvų ir kardelių, skirtų parduoti Jungtiniuose Arabų Emyratuose.

Bet Boutas aiškiai įgijo priešų PAR. Praėjus kelioms dienoms po įsilaužimo į jo namus, ginkluoti nusikaltėliai vidury baltos dienos apšaudė Bouto automobilį, kai jis su dviem padėjėjais važiavo per Johanesburgą. „Arba tai buvo pakartotinis įspėjimas, – sako vyresnysis „Skorpionų", PAR elitinio kovos su korupcija būrio operatyvinis darbuotojas, – arba kažkas norėjo jį nužudyti ir pasamdė šiam darbui mūsų vaikinus, – priduria jis juokdamasis, – mat PAR gyventojai visuomet suknisa tokius reikalus!"

Kad ir kaip ten buvo, grasusis ponas Boutas nutarė, kad atėjo laikas baigti viešnagę po Pietų Afrikos Respublikos dangumi (geras klimatas neteisėtose operacijose visada turi nemažą reikšmę). Jis pabėgo su savo šeima atgal į Maskvą – vos ne pirmu artimiausiu reisu. Sugrįžęs į Rusiją jis buvo sunkiai pasiekiamas ne tik PAR ginkluotiems nusikaltėliams, bet ir Interpolui, kurio procesiniai teismo dokumentai gailiai susiraukšlėja, kai tik pasiekia Rusijos sienas.

Net gyvendamas Maskvoje Boutas rado bent keletą naujų klientų. Neprilygstamas jo pilotų ir navigatorių gebėjimas pristatyti ginklus į karo veiksmų zonas sukėlė kai kurių galingų asmenų susidomėjimą. Niekas daugiau negalėjo pasigirti teikiąs ginklus abiem kovojančioms šalims Angoloje, Talibanui, Charlesui Taylorui, Liberijos mėsininkui, galvažudžiams Siera Leonės kariškiams ir dievai žino kam Kongo Demokratinėje Respublikoje.

Bet paslaptingi ginkluoti nusikaltėliai Johanesburge nebuvo vienintelis Bouto galvos skausmas. 2000 m. Peterio Haino, kovos su aparteido režimu judėjimo veterano, tuo metu tapusio Britanijos

užsienio ministru, iniciatyva Jungtinės Tautos paskelbė atskaitą apie Bouto veiklą, kurioje jis buvo įvardytas kaip „pagrindinis prekiautojas mirtimi“. Hainas paaiškino, kad Vakarų šalių žvalgybos tarnybos išsiaiškino, jog kaip tik Bouto kompanijų „lėktuvais ir tiekimo maršrutais dažniausiai gabenami ginklai, įskaitant sunkiąją karinę įrangą, iš Rytų Europos, daugiausia Bulgarijos, Moldovos ir Ukrainos, į Liberiją ir Angolą. JT atskleidė, kad Boutas yra prekiautojų ginklais, deimantų brokerių ir kitų nusikaltėlių voratinklio centras, palaikantis karus. Jeigu ne tokie kaip jis, mes galėtume kur kas greičiau užgesinti šiuos konfliktus.“

Sėdėdamas ministro krėsle Hainas paaiškino man, kaip nusprendė imtis Bouto. „Kai buvau Afrikos reikalų ministras, – pasakoja jis, tarytum sakytų kalbą Bendruomenių rūmuose, – gaudavau visą žvalgybinę informaciją iš MI6 ir kitų žvalgybų, ji rodė, kad į Siera Leonę per Liberiją ir į Angolą sistemingai plūsta ginklų srautas, o iš ten mainais tiekiami aliuviniai deimantai. Ir tuose pranešimuose buvo sakoma, kad šiuos krovinius gabena Viktoro Bouto lėktuvai. Tada aš pasakiau: „Gerai, tai ką su juo darysime? Mes žinome jo skrydžių grafiką. Kodėl mes nenumušame jo lėktuvų iš oro?“ „Deja, – atsakė mano ministerijos tarnautojai, – negalime jų numušti, ministre, nes tai draudžia tarptautiniai įstatymai.“ Aš pasakiau, kad mes privalome nutraukti tų lėktuvų skrydžius, nes Siera Leonės atveju jais gabenami ginklai, amunicija ir kita karinė įranga yra skirta mūsų pačių kareiviams žudyti. Viena vertus, mes siunčiame Britanijos kareivius apsaugoti Siera Leonės nuo maištininkų, kita vertus, tiksliai žinome, kas aprūpina juos priemonėmis pulti mūsų kareivius, ir nieko nedarome, kad užkirstume tam kelią! Galiausiai mums pavyko pašalinti iš verslo kai kuriuos prekeivius ginklais ir smarkiai pakenkti Viktorui Boutui. Pasitelkdamas lobizmą susitariau su Dubajaus emyru šeichu Mohammedu prispausti ten Boutui uodegą ir tada jis grįžo į Rusiją.“

Po trejų metų Viktoras Boutas vėl įsiliejo į įvykių sūkurį. Tik šį kartą jis teikė savo paslaugas amerikiečių karinėms pajėgoms Irake. Apytiksliai kaip tik tuo metu Bouto pavardė paslaptingai dingo iš JT labiausiai ieškomų nusikaltėlių sąrašo – Jungtinės Karalystės ir Jungtinių Valstijų vyriausybės tai atsainiai paaiškino „neapsižiūrėjimu". Konfidencialiai Prancūzijos vyriausybė išreiškė pasipiktinimą, teigdama, kad taip Boutui buvo atsilyginta už jo paslaugas. Žinoma, prancūzai galando dantį dėl karo Irake, jau nekalbant apie tai, kad jie patys Afrikoje buvo susitepę rankas gėdingu ginklų tiekimu mainais į naudingąsias iškasenas, bet atrodė, kad Boutas padarė amerikiečiams išties labai naudingų paslaugų. Tiesa, kilęs pasipiktinimas JAV Finansų ministerijos pareigūnams buvo pakankamas pagrindas teikti prezidentui Bushui pasirašyti vykdomąjį orderį įšaldyti Jungtinėse Valstijose laikomas Bouto lėšas. Vis dėlto Irako interliudija yra pamokoma, nes ji rodo, kad stambūs kriminaliniai veikėjai, tokie kaip Boutas, gali nekliudomai plėtoti savo veiklą tame visiškai neskaidriame požemių pasaulyje, kur pinigai, nusikaltėliai, krizės ir saugumo tarnybos susipina į tokį raizgų kamuolį, kad tik labiausiai patyrę analitikai gali atskirti atskiras dalis.

Viktoras Boutas yra vienas iš nedaugelio šiuolaikinių nusikaltėlių, kurie gali pasigirti įkvėpę ne vieną, bet du Holivudo kino filmus (tiksliau, visus tris, nors trečiąjį dar tik rengiamasi kurti). Naujausias iš šių filmų yra nepakankamai įvertintas *Kraujo deimantas*, kuriame Leonardo DiCaprio labai įtikinanamai vaidina pagrindinį Pietų Afrikos samdinio vaidmenį. Naujojoje Zealandijoje gimęs filmo *Karo dievas* režisierius ir scenaristas Andrew Niccolas sakė, kad jo pagrindinis personažas Jurijus Orlovas, kurį išties puikiai suvaidino Nicolasas Cage'as, buvo sukurtas remiantis apytiksliai penkių žmonių biografijomis, tačiau jis pripažįsta, jog vienas iš tų žmonių buvo Viktoras Boutas. Kino filmas parodo, kaip lengvai šešėlinė ekonomika funkcionuoja globaliu mastu, ir visiškai akivaizdu, kad

Ethano Hawke'o suvaidintas Amerikos Interpolo agentas Džėnas Valentinas neturi nei tiek išteklių, nei galios, kad galėtų kelti rimtą grėsmę Orlovui. Prekeivis aprūpina įvairiausius klientus ginklais iš Ukrainos ir buvusios Sovietų Sąjungos. Jo pagrindinis klientas Andrė Baptistas pasibaisėtinai panašus į Charlesą Taylorą – nuverstą Liberijos diktatorių, vykdžiusį masines žudynes; vienoje scenoje jis siūlo Orlovui už ginklus ir amuniciją atsilyginti deimantais ir leidžia rinktis iš daugybės akinančiai tviskančių akmenukų.

Šitas epizodas atskleidžia, kokia yra vieno iš labiausiai nusikalstamų XX a. paskutinio dešimtmečio ir XXI a. pradžios verslų esmė – nuoseklus ir pasibaisėtinai smurtinis Siera Leonės, Liberijos, Angolos ir Demokratinės Kongo Respublikos gyvūnijos, augalijos ir gamtinių išteklių grobstymas. Į šį daugiamilijardinį verslą yra įsivėlę politikai, gangsteriai, verslininkai ir didelės korporacijos, jie visi nenuilstamai dirba siekdami patenkinti savo nepasotinamą godumą ir tokį pat nepasotinamą globalinio vartotojo mobiliųjų telefonų ir žėrinčių daiktų troškimą.

Gamta apdovanojo Angolą gausiais ištekliais. Deja, jos lyderiai ilgą laiką buvo taip užsiėmę tarpusavio kovomis, kad užmiršo paskirstyti gamtos turtus tarp žmonių. Tačiau už šalyje vykstančias skerdynes atsakingi ne vien angoliečiai. Dar prieš 1975 m. lapkritį, kai buvo paskelbta Angolos nepriklausomybė nuo Portugalijos, šalį apėmė įnirtingas pilietinis karas, kuris labai greitai virto keturšaliu karu tarp sovietų karinės žvalgybos ir Kubos, palaikančios valdančiąją MPLA, ir CŽV bei PAR gynybos pajėgų (PARGP), sudariusių panašią negarbingą koaliciją su Jonaso Savimbi antikomunistine UNITA.

Šis žiaurus karas, kurio mūšiuose ilgainiui ėmė vis aktyviau tiesiogiai dalyvauti Kubos ir PARGP pajėgos, tęsėsi iki Šaltojo karo pabaigos. Jis baigėsi tik 1991 m., kai po ilgų ir sunkių derybų abi pusės sudarė paliaubas, paskui taikos sutartį ir pagaliau buvo su-

rengti rinkimai. Savimbi pralaimėjo. Kai kurie jo kovotojai pasidavė. Paprasti žmonės negalėjo atsidžiaugti, kad pagaliau baigėsi karo baisumai. Ir UNITA niekur pasaulyje neturėjo jokių draugų (išskyrus didžiuosius banditus, tokius kaip Zairo prezidentas Mobutu Sese Seko). Tik visiški bepročiai būtų pritarę kitam *casus belli*. Bet žaidimas dar anaiptol nebuvo baigtas. Užuot sielvartavęs dėl pralaimėjimo, Savimbi, pasinaudojęs saujelės turtingų angoliečių ir ilgos užsieniečių virtinės godumu, užgrobė didžiąją dalį šalies produktyviausių deimantų šachtų ir aliuvio kasyklų.

Gampieros, žmonės, kurie rizikuodami gyvybe ieško upių vagose deimantų, panašūs į Uralo upės žvejus, kurie gaudo erškėtus – ir pirmieji, ir antrieji dirba sunkų, pavojingą darbą, kad pasiektų prekę, už kurią patys gauna grašius, bet kitus ji daro labai turtingus. Atsargiais skaičiavimais, 1999 m., mažiau negu per dešimtmetį, UNITA pajamos iš deimantų gavybos pasiekė 4 milijardus dolerių. O kai šie brangakmeniai pasiekia rinką, jų vertė apytiksliai dešimt kartų viršyja šį skaičių. Ir tuo metu šie „kraujo" deimantai (taip vadinami todėl, kad keliaudami į rinką jie nusinešdavo daugybę žmonių gyvybių) pereidavo per visų be išimties deimantų pramonės dalyvių – nuo „De Beers", nepaprastai galingo Pietų Afrikos Respublikos konglomerato, iki Indijos cechų, kur poliruojama 80 procentų pasaulio deimantų, ir daugybės tarpininkų Antverpene, Tel Avive, Londone ir Niujorke – rankas (nors ne visi žinojo, kokia jų kilmė). Bent jau taip buvo tol, kol 1999 m. nebuvo pradėtas vadinamasis Kimberlio procesas, kuris įvedė reikalavimus pavirtinti brangakmenių kilmę.

Tai buvo puikus prekybos ratas. Ginklai, gaminami daugiausia Rytų Europoje ir buvusioje Sovietų Sąjungoje (bet dalis ir Vakarų Europoje, Izraelyje ir Jungtinėse Valstijose) buvo skraidinami į Afrikos konfliktų regionus. Ypač pageidaujami buvo pilotai iš Rusijos, nes jie nuo Šaltojo karo laikų gerai žinojo vietoves. Ginklai būdavo mainomi į deimantus, kurie būdavo gabenami į PAR, Izraelį bei

Šiaurės Europą ir ten parduodami. Tada jie būdavo normaliai poliruojami ir galiausiai puikios formos patekdavo į mažmeninės prekybos juvelyrines parduotuves. Visi prekybos deimantais dalyviai (įskaitant Rusijos, Europos ir Amerikos finansų ministerijas) žėrėsi gerus pinigus – visi, išskyrus žuvusius ir suluošintus angoliečius, kuriems šis verslas nešė tik nelaimes.

Šaltojo karo laikais ginkluotus konfliktus besivystančiose šalyse lemdavo ideologijų susidūrimas – tarp JAV ir SSRS nebuvo didesnės konkurencijos dėl naftos, deimantų ar medienos išteklių, nes abi supervalstybės pačios turėjo pakankamai gerą prieigą prie jų. Sukilėliams nereikėjo finansuoti savo operacijų, nes jie gaudavo paramą iš juos palaikančios supervalstybės. Nors milijonai vietnamiečių, korėjiečių, etiopų, gvatemaliečių, afganiečių ir angoliečių, suprantama, galėtų pasiginčyti, ši dviejų polių kova iš dalies neleido smarkiau paplisti praktikai, kai pilietiniam karui tęsti išgaunami ir pardavinėjami gamtos ištekliai.

Kai ši kova baigėsi, pilietinių karų šalys pradėjo ieškoti greičiausių galimybių gauti lėšų. Atrasti jų ypač lengva buvo Afrikos milicijoms, kontroliavusioms naudingųjų iškasenų turtingus regionus, kur jų gavybos procesas pigus. Beveik visi deimantų karai vyko šalyse, kur deimantai yra aliuviniai ir randami upės vagose – milicijos neturi laiko ir pinigų kasti gilias šachtas. Bet didžiausia Afrikos nelaimė yra ta, kad jos prekės yra teisėtos Vakarų rinkose. Gal deimantų pardavėjai ir juvelyrai negali pasigirti labai aukštu socialiniu statusu, tačiau jie tikrai yra keliais laipteliais aukščiau už prekeivius narkotikais, ir tik nedaugelis žmonių imtų tvirtinti, kad jų verslas yra amoralus.

Deimantai dar ne viskas. Paskutinio XX a. dešimtmečio viduryje Zairo (paskui pervadinto Kongo Demokratine Respublika – KDR) prezidento Mobutu nuvertimas susiliejo su genocido Ruandoje pasekmėmis ir ištremtų hutų milicininkų Rytų Konge

problema. Šalis yra dviejų trečdalių Indijos dydžio, bet jos gyventojų skaičius siekia tik vieną dvidešimtąją to subkontinento gyventojų skaičiaus. 1998 m. kilo konfliktas, dalyvaujančių kariuomenių ir žuvusiųjų skaičiumi prilygstantis Pirmajam pasauliniam karui Europoje, – per penkerius metus jis nusinešė keturis milijonus gyvybių. Tai buvo nepaprastai sudėtingas konfliktas, pareikalavęs didelės kraujo duoklės ne tik iš Kongo, bet ir iš visos Afrikos, o jo poveikis buvo juntamas toli už KDR sienų.

Pagrindinių konflikto tarp įvairių kariuomenių ir milicijų zonų žemėlapis sutampa su svarbiausių šalies gamtos išteklių koncentracijos žemėlapiu. Jie plėšė viską, kas tik pasitaikydavo po ranka – kirto medieną, žudė gorilas (8 tūkstančiai gorilų iš 11 tūkstančių populiacijos buvo paskerstos, daugiausia siekiant parduoti mėsą), kasė varį, deimantus ir mažai žinomą junginį, vadinamą koltanu; 80 procentų koltano pasaulyje yra išgaunama KDR ir todėl jo klodai tapo įnirtingų mūšių laukais keturlypėje (o kartais ir daugialypėje) kovoje, užvirusioje tarp Ruandos ir Ugandos kariuomenių bei hutų „Interahamwe“ ir „Mai Mai“ milicijų, o valstiečiai buvo verčiami kasti šią medžiaga, kuri vienąsyk pasiekė stulbinančią 300 dolerių už kilogramą kainą.

Koltanas toks pageidaujamas, nes jis pasižymi dideliu laidumu, atsparumu labai aukštai temperatūrai ir dėl to yra svarbus nešiojamųjų kompiuterių, mobiliųjų telefonų ir „PlayStation“ komponentas. Tai kelia rimtą klausimą apie organizuotą nusikalstamumą ir jo santykį su „legalia“ ekonomika. Nors paprasti žmonės visame pasaulyje mano, kad jie neturi jokio ryšio su tarptautiniais kriminaliniais sindikatais, bet kiekvienas per pastarąjį dešimtmetį naudojęsis mobiliuoju telefonu arba nešiojamuoju kompiuteriu, pats to nežinodamas savo poreikius tenkino per organizuotų nusikaltėlių paslaugas.

Iki 2000 m. buvo galima, jeigu klauseisi labai atidžiai, atsitiktinai išgirsti Vakarų vyriausybių „vaje vaje“ dėl prekių, parduodamų

Vakarų rinkoje ir karo Afrikoje sąsajų. Tuo pat metu Vakarų Europa ir Jungtinės Valstijos įvardijo organizuotą nusikalstamumą kaip vieną klastingiausių kraterių globalizacijos, anot prezidento Clintono, „tamsiojoje pusėje“. Ir visgi Vakarų aprūpinimas tokiomis prekėmis kaip koltanas priklausė nuo organizuoto nusikalstamumo grupių, išgaunančių jį visoje Pietų ir Vakarų Afrikoje ir gabenančių iš Afrikos į buvusią Sovietų Sąjungą bei Europą.

Žinoma, tikrai buvo galima identifikuoti kai kuriuos iš žinomesnių žaidėjų toje grandinėje – tokius kaip Viktoras Boutas. Tačiau kur kas sunkiau surinkti pakankamai įrodymų, kad būtų galima suimti Boutą, jau nekalbant apie tai, kur rasti atitinkamos jurisdikcijos teismą. Džeimso Bondo priešas SPECTRE (ypatingas vadovas kontržvalgybos, terorizmo, keršto ir plėšikavimo reikalais) būtų mielai priėmęs tokį personažą kaip Boutas, nes jis atitinka tarptautinio organizuoto nusikaltėlio stereotipą – visur turi interesų, pasiruošęs turėti reikalų su bet kuo, kas nori pirkti ginklų, ir ambicijų, kurios kartais suskamba troškimo užvaldyti visą pasaulį gaidomis. Bet Boutas – išimtis, nes dauguma stambių organizuotų sindikatų yra sudaryti iš daugybės smulkių bendrininkų grupių, kurios perkelia produktą ar paslaugą vis šiek tiek toliau paskirstymo grandine. Galiausiai Boutas, regis, pervertino savo galimybes, kai apsiėmė tiekti ginklus tariamiems Kolumbijos FARC partizanams – šis sandėris iš tiesų buvo KNV jam paspęstos pinklės. Lankydamasis Tailande 2008 m. kovą, jis buvo suimtas ir dabar, kai rašoma ši knyga, laukia, kaip bus išspręstas jo išdavimo Jungtinėms Valstijoms klausimas. Jeigu Boutas bus išduotas Jungtinėms Valstijoms, ten jis bus teisiamas kaltinant terorizmu ir prekyba ginklais.

Kokainas ir heroinas visur laikomi neteisėtais ir todėl visos su jais susijusios operacijos – nuo derliaus nuėmimo iki galutinio pardavimo – vykdomos slaptai. O štai koltano ir deimantų atveju situacija kitokia – kuo labiau jie tolsta nuo savo kilmės vietos, tuo labiau

blanksta jų kraujo dėmė. Kovoti su organizuotu nusikalstamumu labai sudėtinga iš dalies dėl to, kad tokiose srityse kaip bankininkystė ar teisėta prekyba veikėjai, motyvai, procesai ir komercinių mainų objektai juda pirmyn ir atgal tarp šviesos ir šešėlio taip greitai, kad įvertinti juos moraliniu ar teisiniu požiūriu tiesiog neįmanoma.

Iki amžiaus pradžios nebuvo jokių reikšmingesnių ženklų, kad didelės apimties prekyba kruvinais Afrikos mineralais bus pastebėta, juo labiau nutraukta, nors Vakarų pasaulio visuomenė ir buvo susirūpinusi organizuotu nusikalstamumu. Bet tada atsitiko sunkiai įtikėtinas dalykas.

Niekada nepamanytum, kad kovos su prekyba „kraujo" deimantais centras gali būti įsikūręs tokioje linksmai aptriušusioje įstaigoje respektabiliame Vakarų Londono priemiestyje. Charmian Gooch nebuvo dar nė trisdešimties, kai 1995 m. ji su dviem draugais įkūrė nevyriausybinę organizaciją, pavadintą „Global Witness". „Mes išanalizavome daugybės aplinkosaugos organizacijų ir daugybės institucijų, ginančių žmogaus teises, veiklą. Pamatėme, kad abi tas sritis sieja tam tikros gijos, kurių niekas netyrė. Mes siekiame atskleisti problemas, kurios yra ignoruojamos, bet kurias reikia skubiai spręsti, ir paskui išsakome mintis, kaip praktiškai tai padaryti."

Turėdami minimalius išteklius ir labai rizikuodami „Global Witness" nariai nusprendė ištirti kiekvieną deimantų kelio iš Angolos į Londoną ir Niujorką vingį ir posūkį. Per tiriamąsias keliones į tas šalis į juos šaudė, jiems grasino ir kartais jiems atrodė, kad jie kovoja su vėjo malūnais. „Mes buvome labai labai maži. Kaip visada, neturėjome pinigų, bet tai reiškė, kad mes labai troškome kažką pakeisti, – tęsia Charmian. – Nuvykau į Angolą ir apsimečiau, jog renku medžiagą tiriamajam dokumentiniam filmui. Visi diplomatai, žurnalistai ir vyriausybinių organizacijų atstovai, su kuriais kalbėjausi, sakė, kad dabar netinkamas laikas tirti konflikto vaidmenį ar „kraujo" deimantų vaidmenį finansuojant konfliktą, nes jie bando

sudaryti grandiozinį sandorį su UNITA, paversdami juos didele deimantų kompanija ir suteikdami jiems dalį taikos procese. Mes į tai žiūrėjome skeptiškai ir manėme, kad toks sumanymas neišdegs, bet iš pagarbos kuriam laikui atsitraukėme. Kaip ir numatėme, sumanymas nepavyko, taigi, vėl pradėjome tyrimą.“

1998 m. pabaigoje „Global Witness“ paskelbė savo pranešimą „Žiauri prekyba: kompanijų ir vyriausybių vaidmuo Angolos konflikte“. Pranešime buvo ne tik įvardyti visi blogiukai, įsivėlę į šią prekybą, bet atskleistas ir Vakarų korporacinio pasaulio vaidmuo. „De Beers“ buvo pagrindinis taikinys, nes ji turėjo beveik absoliučią neapdirbtų deimantų pardavimo per savo filialą Londone monopoliją.

Pranešimo poveikis buvo didžiulis ir per dvejus metus, palaikant Kongresui, kelioms Europos vyriausybėms ir akivaizdžiai „De Beers“, prekeiviai deimantais pasirašė susitarimą, istorinio deimantų pramonės centro Pietų Afrikoje garbei pavadintą Kimberlio protokolu. Pasirašiusieji Kimberlio protokolą įpareigojo pirkti ir pardavinėti tik tuos deimantus, kurie turėjo kilmės šalies sertifikatą.

Įkandin pirmojo „Global Witness“ pranešimo buvo paskelbti su kiti, atskleidžiantys situaciją Vakarų Afrikoje. Netrukus JT paskelbė savą pranešimą, parengtą vadovaujant Kanados diplomatui Robertui Fowleriui. Šis dokumentas buvo drąsesnis negu bet kuris kitas ir įvardijo Vakarų kompanijas, įsivėlusias į ginklų, tiekiamų į Afriką, ir deimantų, importuojamų iš Afrikos, prekybą. Douglasas Farah, nepaprastai talentingas *Washington Post* reporteris, paskui atskleidė, kad „Al Qaedos“ tinklas taip pat dalyvauja Vakarų Afrikos deimantų prekyboje.

Atskleisti faktai patvirtino, kad norint spręsti organizuoto nusikalstamumo problemą jos kilmės vietoje – Afrikoje, reikia imtis reguliavimo priemonių ne tik pasiūlos, bet ir paklausos pusėje, kur kriminalinė įtaka nebejaučiama. Pamažu mobiliųjų telefonų ga-

mintojai prisidėjo prie protokolo, kuris kontroliuoja Afrikos koltano kilmę, panašiai kaip Kimberlio procesas kontroliuoja deimantų kilmę.

Dar reikia daug ką padaryti, bet „Global Witnes" pavyko atskleisti, kad organizuotas nusikalstamumas nėra grėsmingų korporacijų susivienijimas, besikėsinantis užvaldyti pasaulį. Jo esmė yra sudėtinga sąveika tarp reguliuojamos ir nereguliuojamos pasaulio ekonomikos, nėra paprastų būdų ją nutraukti, bet jai negalima leisti toliau plėtotis, kaip buvo, kol „Global Witness" pagaliau privertė Vakarų vyriausybes pripažinti, kad jos irgi yra atsakingos už šią problemą. „Global Witness" komanda taip pat atskleidė, kaip paprasti Vakarų šalių gyventojai yra daug artimiau susiję su pagrindinėmis kriminalinių industrijų šakomis, negu jie galėjo įsivaizduoti. Jei Vakarų vyriausybės nori kaip nors pažaboti organizuotą nusikalstamumą, jos turi visokeriopai remti tokius mechanizmus kaip Kimberlio procesas, taip pat kontroliuoti korporacijų ir vartotojų elgesį.

Iš prezidento Thabo Mbeki buvo primygtinai reikalaujama imtis tarpininkauti taikos susitarimui KDR. Tuo pat metu Vakarų vyriausybės kritikavo jį už per didelį atlaidumą Robertui Mugabe, kai nukaršęs Zimbabvės prezidentas pradėjo nuolatos naudoti smurtą. „Mbeki visą laiką turėjo ieškoti būdų, kaip įtikinti Zimbabvės kariuomenę pasitraukti iš KDR, – aiškino vienas aukštas Pietų Afrikos Respublikos lyderio patarėjas saugumo klausimais. – Bet generolai žėrėsi didžiules pinigų sumas iš naudingųjų iškasenų KDR. Mbeki turėjo būti labai atsargus kalbėdamas su Zimbabve ir jos prezidentu ir kartu bandyti siūlyti kai kuriuos materialius stimulus, kad įtikintų generolus nutraukti jų operacijas KDR. Tai nėra lengva – labai nelengva." Ir jis buvo teisus.

Pietų Afrikos Respublika su liūdesiu suprato esanti įviliota į spąstus tarp šviesos ir šešėlio. Tai vienintelė valstybė pasaulyje, kurioje

pirmasis ir besivystantis pasaulis egzistuoja visai šalia vienas kito – taip yra visose šalies vietovėse. Pirmas pasaulis nutiesė gerus kelius, pastatė 728 oro uostus (pagal 2004 m. CŽV apytikrius skaičiavimus), didžiausią krovininių laivų uostą Afrikoje ir sukūrė efektyvią bankų sistemą. Pagal Vakarų standartus nekilnojamojo turto kainos yra stulbinančiai mažos ir turtingų imigrantų, kuriems sąžinė leidžia nepaisyti didžiulės socialinės atskirties, gyvenimas tiesiog pavydėtinas – puikus maistas, puikus vynas, gyvenimas kaip šventė ir vis dar gauni grąžos iš dvidešimtinės.

Besivystantis pasaulis pasireiškia mažomis mokestinėmis pajamomis, perkrauta socialinės apsaugos sistema, aukštu korupcijos lygiu visoje administracijoje ir 4700 mylių žemės ir jūros sienų, kuriose daugiau skylių negu naudotame smiginio taikinyje. „Kai įvyko perėjimas, galėjai nusipirkti nuosavą oro uostą, jeigu tik norėjai, – susitaikiusiu tonu sako Mbeki patarėjas saugumo klausimais, – o kai kurie žmonės taip ir padarė!“

Pirmo pasaulio pigios prabangos ir verslo galimybių, kurias siūlo besivystančio pasaulio infrastruktūra, derinys atrodė nepaprastai patrauklus organizuotam nusikalstamumui ir stambiems žaidėjams prekybos subsacharinės Afrikos ištekliais ir tarptautinės prekybos narkotikais žaidime.

Kanapių iš PAR eksportas (daugiausia į Europą) didėja greičiau negu iš bet kurio kito auginimo regiono pasaulyje ir dabar sudaro apytiksliai 10 procentų globalios gamybos. Daug narkotikų tradiciškai buvo užauginama KvaZulu Natalyje ir Rytiniame Iškyšulyje, bet dėl apartheido režimo jų eksportas buvo labai menkas. Tačiau per pastaruosius penkerius metus marihuana iš visos Pietų Afrikos (ypač iš Svazilando ir Tanzanijos) dabar gabenama į Pietų Afrikos Respubliką, iš kur kontrabanda įvežama į Europą. Pasak Britanijos aukštosios komisijos Pretorijoje, PAR tapo didžiausia kanapių tiekėja į Jungtinę Karalystę ir dabar lenkia Jamaiką santykiu 2:1.

Alas Lovejoy papasakojo, kaip Svazilando „žolė“ kontrabanda buvo gabenama per sieną į PAR, paskui į Jo'burgą ir paskui į Iškyšulį eksportui. Jis su savo bendrininkais surado vietą šalia Svazilando sienos, kur įrengė „generatorių, svarstykles, presus ir vakuumo mašiną, kurių reikėjo pakuoti“. Vadovaujant Svazilando kontrabandininkui, jie „užsimetė ant pečių didelius *zol* prikrautus maišus ir prisidengę nakties tamsa perėjo per sieną. Svazilandietis nešėsi naktinio matymo prietaisų blokatorių ir tikrino, ar kur nors netyko Interpolo ar KNV agentai.“ Nors Alas pervežė daug narkotikų, jis žinojo, kad sėkmės raktas yra budrumas. „Tik užsižiopsok ir tau galas, Kinija, Interpolas ir KNV aktyviai veikia visuose narkotikų auginimo ir gaminimo karštuosiuose taškuose visame pasaulyje.“ Šiaip ar taip, *zol* buvo atgabenta į bazinę stovyklą, supakuota į įprastus dvidešimt penkių iš dvidešimt penkių centimetrų pusantro kilogramo blokus, o paskui vakuumu suspausta taip, kad tūris sumažėjo 98 procentais. Tada kietos kaip akmuo plytos buvo nuplautos, sudėtos į dėžes, sužymėtos ir sukrautos į sunkvežimį. Iš viso buvo apytiksliai 300 kilogramų.

Į Iškyšulį automobiliai važiavo apytiksliai devynių mylių atstumu vienas nuo kito, kad jų visų kartu nesusektų policijos sraigtasparniai. Vienu metu antrosios transporto priemonės vairuotojas, ieškodamas benzino, „įvažiavo į miestą ir įsigudrino susprogdinti užpakalinę dešinę padangą atsitrenkęs į šaligatvį. Spėkite, kas atskubėjo jam į pagalbą? Teisingai, *gattas* [policininkai]! *Zol* buvo dėžėse, pažymėtose taip, tarytum jis vežė daiktus, kraustydamasis į kitą gyvenamąją vietą... *Boere* [policininkai] padėjo jam pakeisti padangą, iškrauti dėžes su *zol*, kad pasiektų atsarginį ratą, o tuo metu mes su Broliu E sėdėjome ant kalvos už miesto ribų ir tylomis liejome šaltą prakaitą sielvartaudami dėl galimo nuostolio – tame sunkvežimyje *zol* buvo už daugiau kaip milijoną dolerių.“

Tą kartą Alas išlipo sausas iš vandens, jis taip pat sėkmingai nuvežė PAR narkotikus per Briuselį ir Paryžių į Amsterdamą. Grįždamas

parsivežė ne vieną šimtą ekstazio tablečių, skirtų PAR plintančios klubinės kultūros poreikiams tenkinti. Jo istorija patvirtina Tedo Leggetto, amerikiečio, kuris tapo labiausiai patyrusiu PAR kvaišalų analitiku ir dabar dirba JT Kvaišalų ir nusikaltimų tyrimų centre Vienoje. „Visa tai reiškia, – rašo jis, – kad vyksta savotiški tarptautiniai mainai, kai mūsų *dagga* [kanapės] užsienyje mainomos į stipresnius kvaišalus... Mums nereikia vykdyti tiesioginių mainų su Afganistanu ar Birma, kad už *dagga* gautume heroino, nes tarptautiniai brokeriai siūlo sudėtingo pasiūlos ir paklausos tinklo paslaugas. Šitie sindikatai gali tenkinti net nenarkotinių produktų, tokių kaip mobilieji telefonai ir automobiliai, paklausą. Šalyse, kur stipri valiuta, užmokestis imamas grynaisiais pinigais, o kitose šalyse atsiskaitymai vykdomi prekėmis.“

Nors Leggetto primygtinai teigia, kad PAR kanapės nėra susijusios su smurtu ir nedaro didesnio neigiamo socialinio poveikio, jis mano, kad šio kvaišalo ekonominė funkcija smarkiai pasikeitė, nes „kanapės jau nėra vien nekenksmingas vietinis augalas, kuriuo smaginasi kaimo vietovių moksleiviai. Galimas daiktas, kad jos tapo ramsčiu, kuriuo remiasi visa vietinė kvaišalų ekonomika. Neturėdami *dagga* mes turėtume mokėti už stiprius kvaišalus savo silpnais randais ir dėl to jų kaina veikiausiai būtų nepasiekiama daugeliui žmonių, išskyrus nebent fanatiškiausius ir labiausiai į nusikalstamumą linkusius narkomanus.“

Pietų Afrikos Respublika tapo nauju tarptautinės prekybos narkotikais centru. Per Rytų Afriką čia įvežamas heroinas, kuris paskui persiunčiamas į JAV; iš Pietų Amerikos čia įvežamas kokainas, skirtas gabenti į Ispaniją ir Amsterdamą. Bet šios problemos šaknys slypi kitur – Vašingtone, Kolumbijos federacinėje apygardoje.

TREČIA DALIS

KVAIŠALAI IR KIBERNETINIAI NUSIKALTIMAI

10
Bičiuliai

„Danai, atidaryk, prašau, bagažinę.“ Metalain Folse jie visi taip kalba – ramiai ir tvirtai. *Danas Wheeleris* apėjo savo krovininį pikapą ir pakėlė dangtį. „Būk geras, iškrauk tuos savo daikčiukus, Danai.“ Wheeleris ėmė traukti lauk purvinas, bet tvarkingai ant dugninės sudėtas chromo juosteles. Vašingtono valstijos pasienio muitinės pareigūnas padėjo jam – iškraustė sniego grandines, įrankių dėžes, skudurus, skardines su tepalais ir visokius gelžgalius, kurių visada gausu meistrų automobiliuose. „Norėčiau žvilgterėti į tavo dujų baką, Danai.“ Wheeleris pasilenkė, palindo po automobiliu ir atsuko plieninį rėmą bei tankų suvirintą apsauginį tinklą, dengusį baką, – įsirengti tokį tinklą jam rekomendavo kitas pasienio pareigūnas, teigdamas, kad tinklas sumažinsiąs sprogimo pavojų, jeigu kas nors atsitrenktų į automobilio galą.

Atsargiai pasilenkęs JAV muitinės pareigūnas prikišo nosį tiesiai prie dujų bako išėjimo angos vožtuvo. Iš jo kilo nuodingų dujų srautas, taigi, sienos sergėtojas tuoj atsitiesė. Paskui jis pabarbeno į degalų lygio rodiklį, kuris truputį sumirkčiojo – normali reakcija.

„Ačiū, Danai. Kokiais degalais dabar varomas tavo automobilis?“

„Nesu tikras. Regis, benzinu.“

„Įjunk, prašau, dujas ir paleisk variklį.“

Danas perjungė degalų tiekimą ir pabandė paleisti variklį. Nieko. Jis pabandė dar kartą. Paskui dar kartą. Trečią kartą suskystintosios propano dujos (SPD arba propanas) pasiekė karbiuratorių ir

motoras ėmė veikti. Pareigūnas pasilenkė, pauostė išmetamąjį vamzdį ir pajuto sudegusio propano kvapą, kuris smarkiai skiriasi nuo benzino išmetamųjų dujų. Dabar jis įsitikino, kad Danas Wheeleris nebando kontrabanda įvežti iš Kanados į Jungtines Valstijas Britų Kolumbijos kanapių pumpurų, vieno populiariausių ir stipriausių kvaišalų pasaulyje. Štai kam jis atliko visus šiuos sudėtingus testus. O kaip kitaip galėjo patikrinti, ar Danas nebando pažeisti įstatymo? Nebent tik perpjovęs SPD baką pasižiūrėti, kas yra viduje, bet pjaudamas būtų sukėlęs tokį sprogimą, kuris būtų ištaškęs į gabalus jį ir viską aplinkui penkių šimtų jardų spinduliu.

„Tvarkelė, Danai. Užeik į kabinetą, užpildyk formas ir keliauk sau sveikas.“

„Ei, gal bent jau padėtum sukrauti visa tai atgal?!“ – pasipiktino Wheeleris. Pareigūnas apsisuko ir susiraukęs, nenoriai padėjo jam sukrauti krovinį atgal į automobilį.

Kai Danas išvažiavo iš Britų Kolumbijos rytų ir patraukė per įspūdingus amžinai žalius Kolvilio nacionalinio parko miškus Metalain Falso tižės ir medinių lūšnų link, jo nuotaika subiuro. „Velnias, kaip atsibodo važinėti per šią prakeiktą sieną!“ – keiksnojo jis mintyse. Jis kirto sieną jau šimtus kartų ir kaskart būdavo taip iškratomas, kad turėdavo kone dalimis išrinkti sunkvežimį, nors, kaip jis žinojo, muitinės pareigūnai jį mėgo. Tarp nuolatos sieną kertančių vairuotojų retas kuris taip gerai kaip Danas nusimanė apie dalykus, apie kuriuos tie vyrukai mėgdavo pasikalbėti – ginklus, medžioklę ir žvejybą. „Tikriausiai todėl jie taip gerai atlieka savo darbą“, – pamanė jis. Wheeleris nuoširdžiai žavėjosi pareigūnų kruopštumu, nors neretai dėl jo patirdavo nepatogumų.

Kai atvyko į sandėlių teritoriją Spokane, Vašingtono valstijoje, Dano nuotaika praskaidrėjo, tačiau budrumo jis neprarado. Prie pagrindi-

nių vartų įvedęs PIN kodą jis įvažiavo vidun ir pradėjo krauti chromo juosteles iš automobilio į išsinuomotą sandėlį, budriai stebimas stebėjimo kameros objektyvo. Pabaigęs jis įvairavo sunkvežimį į vidų, uždarė duris ir prikabino lempą prie žiebtuvėlio. „Pasiimu savo įrankių komplektą ir lendu po sunkvežimiu, bet pirmiausia pasirūpinu pasitiesti nediduką paklotą, kad pernelyg neišsitepčiau, – kaip tik tokios smulkmenos ir skiria profesionalus, kaip aš, nuo diletantų, kurie anksčiau ar vėliau įkliūna." Nuėmęs suvirintą tinklą, kaip jau darė pasienyje, Danas atsuko propano baką laikiusius varžtus ir pasuko jį devyniasdešimčia laipsnių taip, kad pusrutulio formos bako galas atsidurtų priešais jo veidą.

Savo erdviame garaže ir dirbtuvėse pasakodamas man, kaip perveža kanapes, Danas pademonstravo, kaip naudoja propano baką. „Pažiūrėjus atrodo bakas kaip bakas, bet jeigu reikiamoje vietoje trinkteli atsuktuvu arba plaktuku, atšoka šitas stiklo pluošto glaistas, kurį naudoju paslėpti movai", – paaiškino Danas. Paskui jis pradėjo sukti mažą kvadratinę veržlę. Paukšt! „Na štai!" – šūktelėjo plačiai šypsodamasis ir nuėmė bako galą.

Joks galingas sprogimas neištaškė mūsų į gabalus. Sveikut sveikutėlis bako viduje pamačiau mažo kalibro varinius vamzdelius, kurie nuo mažyčio propano cilindro, kokie paprastai naudojami stovyklaviečių viryklėms, buvo išvedžioti prie išorinio įeigos vožtuvo, daviklių ir degalų padavimo vamzdžio. „Su stovyklavietės viryklės propano kiekiu sunkvežimiu, aišku, toliau kaip penkiolika metrų nenuvažiuosi, bet jeigu kas nors pauostys vožtuvą arba pažiūrės į degalų lygio daviklį, viskas atrodys taip, tarytum tai normalus dujų bakas", – išdidžiai aiškino Danas.

Kai jis atliko šią procedūrą, pasirodė, kad likusi bako dalis kimšte prikimšta nuostabiosios Britų Kolumbijos, arba Viešpaties žemės, kaip savo gimtinę vadina vietiniai gyventojai, šlovindami jos gamtos grožį ir išteklių gausumą, kanapių pumpurų. „Šiuose

sandėliuose prisikentėjau nemažai baimės, – atvirai prisipažįsta Danas. – Net jeigu imiesi visų įmanomų atsargumo priemonių, vis tiek ausyse nuolatos skamba FTB agentų automobilių padangų žviegimas. Ir puikiai supranti, kad iš sandėlio niekur nepabėgsi ir niekaip neišsiginsi penkiasdešimties svarų kanapių pumpurų, kainuojančių po du šimtus žalių už kilogramą – girdi, neįsivaizduoju, iš kur mano automobilio dujų bake atsirado tos kanapės.“

Britų Kolumbijoje penkiasdešimt svarų kanapių pumpurų didmeninėmis kainomis kainuoja penkiasdešimt penkis tūkstančius JAV dolerių. Spokane, už dviejų su puse valandos kelio nuo sienos, jų kaina beveik padvigubėja ir siekia šimtą JAV dolerių už kilogramą. Jeigu Danas nepatingėdavo nukeliauti į Kaliforniją (o tinginys jis nebuvo), ten jo krovinio vertė padidėdavo dar penkiasdešimčia dolerių už kilogramą. Pasivarginęs nukakti į Kentukį galėdavo parduoti savo krovinį už du šimtus tūkstančių dolerių, beveik keturis kartus brangiau negu Britų Kolumbijoje. O štai jeigu nusigaudavo net iki Majamio... Bet apie tai pakalbėsime vėliau. Dano verslo apyvarta siekė šimtą tūkstančių dolerių per savaitę, o kapitalo sąnaudos buvo minimalios. Kaip tvirtina Stephenas Eastonas iš Simono Fraserio instituto Vankuveryje, šios prekybos pelnas yra gundantis netgi žemiausios grandies dalyviams. „Netgi auginant palyginti nedaug kanapių, pavyzdžiui, šimtą augalų, ir gaunant kuklų trisdešimties kilogramų derlių, galima visai neblogai uždirbti. Pardavinėdamas partijomis po svarą augintojas gauna 2600 dolerių už svarą ir už derlių susižeria beveik 20 tūkstančių dolerių. Nuimdamas keturis derlius per metus, jis gauna 80 tūkstančių dolerių pajamų bruto. Investuotų pinigų grąža siekia net 55 procentus.“

Paprasti Vakarų Kanados žmoneliai niekur neuždirbs daugiau. O tokiems vyrukams kaip Danas ir jo bičiuliai tai beveik kaip licencija spausdinti pinigus. „Mes veikėme trise, – tęsia Danas. – *Martis* buvo atsakingas už tiekimą ir turėjo užtikrinti, kad kiekvieną sa-

vaitę turėtume po penkiasdešimt svarų kanapių – o tai nelengva užduotis. Didžiąją dalį augindavo jis pats, trūkstamą kiekį pirkdavo iš smulkesnių augintojų. Marihuanos rinkoje konkurencija didelė, todėl stengdavomės, kad vyrukai, kuriems pardavinėdavome kanapes, liktų patenkinti kokybe." *Michaelas*, trečiasis partneris, koordinavo realizavimą Jungtinėse Valstijose. „Žinote, – sako Michaelas, dėl nerūpestingos išvaizdos kur kas labiau atitinkantis hipio stereotipą negu Danas, tas atrodo tarsi medkirtys, metų metus neišeinantis iš miško, – pardavinėti marihuaną nelengvas reikalas. Pasitaiko pirkėjų, kurie visaip vengia atsiskaityti, bet sunkiausia užsitikrinti saugumą. Vienas Dievas žino, kiek mobiliųjų telefonų esame pakeitę – nusiperki telefoną, pasinaudoji juo savaitę ar kelias ir meti lauk. Pamėgink prisiminti daugybę skirtingų telefono numerių."

Tačiau Michaelas pripažįsta, kad daugeliu atžvilgių svarbiausią vaidmenį jų versle atliko Danas. „Visuomet sunkiausia būdavo įvežti prekę į JAV. Tačiau ten kur kas didesnė rinka. Kanadoje yra tridešimt milijonų gyventojų ir visi, netgi Vankuveryje ir šalies rytuose, arba auginasi kanapes patys, arba turi jas auginančių draugų. O Amerikoje gyvena trys šimtai milijonų žmonių – išties milžiniška rinka. Nugabenti prekę į rinką – sudėtingiausias, profesionalių įgūdžių reikalaujantis darbas ir jį puikiai atlikdavo Danas."

Martis, Michaelas ir Danas vertėsi verslu, kurį Britų Kolumbijos organizuotų nusikaltimų tyrimo agentūra 2001 m. įvertino keturiais milijardais dolerių. Dabar, kai rašoma ši knyga, jo vertė padidėjo dar trečdaliu, o tai reiškia, kad jis sukuria daugiau negu 5 procentus Britų Kolumbijos BNP. Į šį verslą yra įsitraukę apie šimtas tūkstančių žmonių, kurie visą arba dalį darbo laiko skiria marihuanai auginti, platinti, gabenti kontrabanda ir pardavinėti, o tradiciniuose miško ruošos, kasybos, naftos ir dujų gavybos sektoriuose, dirba tik 55 tūkstančiai gyventojų. Daugiau žmonių dirba tik gamybos sferoje – taip byloja oficiali Kanados teisėsaugos institucijų

statistika. Nors Britų Kolumbija lieka svarbiausia gamintoja, marihuanos auginimas pastaruosius dešimt metų nuolatos plinta vis toliau į Kanados rytus ir dabar šis verslas klesti daugelyje provincijų.

Žinant šiuos skaičius nenuostabu, kad Vakarų Kanadoje didžiausia nusikalstamų sindikatų koncentracija *per capita* pasaulyje. Dėl to Kanada susiduria su itin rimtomis, didesnėmis nei bet kur kitur, teisėtvarkos užtikrinimo problemomis – organizuotas nusikalstamumas čia išsiveržė iš marginalių bendruomenių getų ir įsitvirtino viduriniojoje klasėje. „Mano vertinimu, – sako Danas, – tokiuose miestuose kaip Nelsonas į didesnio ar mažesnio masto kanapių auginimo veiklą yra įsivėlę apie 30 procentų namų ūkių, o Slokano slėnyje, manyčiau, – apie pusę ar net 70 procentų.“

Nuo Dramblio kalno (pavadinto taip dėl to, kad jis iš tiesų primena kažkokį snūduriuojantį storaodį gyvūną) raminančių aukštumų per Kutenėjaus ežero vakarinę atšaką žvelgiu į Nelsono stogus. Jie taip dailiai kyla stačiu žaliu šlaitu, kad atrodo – tuoj ims ir susidėlios į kokį nors paveikslėlį iš pigios dėlionės. Už jų tolumoje dunkso aštri Sidabro Karaliaus viršukalnė; XIX a. pabaigoje šis kalnas pritraukė daug imigrantų iš Pietų ir Rytų Europos. Iki šiol ši manieringa gyvenvietė primena idealizuotą mažų Amerikos miestelių vaizdinį, įsitvirtinusį mūsų galvose, – girdi, štai kaip jie atrodė, kol dar buvo nesubjauroti kur papuola kabinamų reklaminių skydų ir greito maisto užkandinių. Beveik kiekvienoje Nelsono parduotuvėje ant sienos pamatysime jos administratoriaus arba savininko, apsikabinusio Steve'ą Martiną arba Daryl Hannah, nuotrauką: jose įamžinti tie laikai, kai miestas iš tiesų buvo paverstas Amerika – dekoracija filmuoti *Roxanne*, nelabai vykusią modernizuotą *Cyrano de Bergerac* versiją. Holivudas mėgsta Nelsoną: už jo nepažeistus kraštovaizdžius, stulbinančiai įspūdingas Kutenėjaus ežero apylinkes ir vakarus, kai filmavimo komanda gauna progą parūkyti Kubos cigarų ir storų suktinių, prikimštų Britų Kolumbijos kanapių pumpurų.

Tačiau nepaisant viso patrauklumo, Nelsonas ir aplinkinės vietovės jau keletą dešimtmečių niekaip neišbrenda iš ekonominio nuosmūkio. Nors jo turizmo ir žiniasklaidos pramonės stiprėja, šis stiprėjimas nekompensuoja lėto tradicinių ekonomikos sektorių merdėjimo ir miško ruošos pramonę apėmusios krizės padarinių. O skaudžiausią per pastaruosius metus smūgį Britų Kolumbijos ekonomikai sudavė prezidentas George'as W. Bushas, kai pasidavęs Amerikos miškininkystės pramonės atstovų spaudimui apmokestino Jungtinėse Valstijose parduodamą Kanados spygliuočių medieną 27 procentų mokesčiu. Vėliau Šiaurės Amerikos laisvosios prekybos susitarimo (*North American Free Trade Agreement*, NAFTA) ir Pasaulinės prekybos organizacijos nuostatų vykdymą prižiūrintys pareigūnai nurodė, kad toks sprendimas pažeidžia Amerikos įsipareigojimus laikytis laisvosios prekybos principų. Kanados vyriausybė apskaičiavo, kad per trejus metus nuo šio apmokestinimo, įvesto 2002 m. gegužę, „Britų Kolumbijoje miško ruošos, lentpjūvių ir apdirbimo srityse buvo negrįžtamai prarasta septyni tūkstančiai darbo vietų... Apskaičiuota, kad įskaičiuojant netiesioginį poveikį iš viso prarasta keturiolika tūkstančių darbo vietų. Žmonės dažnai naiviai mano, kad kai ginčas dėl spygliuočių medienos bus išsispręstas, neigiamas poveikis išnyks ir Britų Kolumbijos bendruomenė atgaus prarastas darbo vietas. Darbo vietos nebus atkurtos, nes, kaip matome, Britų Kolumbijoje ir toliau uždaromi fabrikai". Ir jos tikrai nebuvo atkurtos.

Daugelis žmonių, anksčiau dirbusių tradicinėse srityse, dabar ėmėsi auginti marihuaną. „Žolės" auginimo verslas pritraukė daug aukštos kvalifikacijos darbuotojų, kurie, kaip mačiau keliaudamas po Britų Kolumbijos gilumą, netruko pritaikyti gebėjimus naujoje srityje ir augina milžinišką kiekį marihuanos. Trys iš keturių derlių užauginami uždarose patalpose („gurmanai" dažnai ieško vasarą lauke išauginto derliaus produktų, bet vidutiniam vartotojui tokios

subtilybės paprastai nerūpi), nors apibūdinimas „uždaros patalpos“ ne visai sąžiningas, kalbant apie tuos nepaprastus įrenginius, kuriuose auginamos kanapės.

Kai mūsų visureigis įneria į miško kelią, prisimenu kelionę traukiniu, aprašytą niūrioje siurrealistinėje Friedricho Dürrenmatto apysakoje „Tunelis“. Traukiniui nyrant gilyn į tunelį drėgnos ir šaltos sienos pačios pamažu glėbia vagonus, artėdamos vis labiau ir labiau, versdamos keliautojus išgyventi baisiausius košmarus. Iš pradžių išvyka į Britų Kolumbijos gilumą nėra tokia bauginanti kaip Dürrenmatto kelionė pragarišku Šveicarijos tuneliu – važiuojame į šiaurę jau kokią valandą ar dvi, o amžinai žalios augalijos aukštų skliautų lapai ne tokie tankūs, kad uždengtų saulę. Tačiau ilgainiui saulė pakrypsta vakarop, nutrūksta mobilusis ryšys. Jeigu automibilis suges, teks patirti visus bekraštės vidurio Britų Kolumbijos išbandymus. Apie grįžimą pėsčiomis nėra ko nė svajoti – čia gausybė augalų, vadinamų velnio kuokomis. Tai kieti, nuo keturių iki trijų pėdų aukščio stiebai, kuriuos vainikuoja piktų spyglių nusėti bumbulai. Kai per juos eini, kuoka pasvyra atgal ir atsivėdėjusi giliai suleidžia spyglius į žmogaus kūną. Tačiau didžiausias siaubas yra grizliai. Galingiausi pasaulyje plėšrūnai žaidžia su savo auka tarsi katė su pele, palaužia jos valią, sulaužo kaulus, paskui užkasa į negilų kapą ir palieka, o po trijų dienų, kai kūnas suminkštėja, sugrįžta ir suryja. Ačiū Dievui, atvykau čia su trimis profesionalais.

Šie vyrai atrodo, kvepia ir juda kaip miško kirtėjai, jų juslės per ilgą laiką prisitaikė prie gyvenimo tolimose, retai apgyvendintose vietovėse. Jie ne tik akylai stebi, ar nėra kokių nors ženklų, bylojančių, kad netoliese sukiojasi grizliai, bet ir klausosi, ar nesiartina sraigtasparniai; išgirdęs tolimą sraigtasparnio sraigtų tratėjimą vienas murma: „Ir žinok, kas čia skraido – gal medžioklės inspektoriai, gal KKMP (Karališkoji Kanados motorizuota policija, angl. *Royal*

Canadian Mounted Police), o gal KNV (Kovos su narkotikais valdyba, angl. *Drug Enforcement Administration*)." Jie ir kalba kaip miško kirtėjai, t. y. beveik nekalba.

Baiminausi, kad mūsų visureigis neįveiks sudėtingo landšafto, bet kai pagaliau atkakome į paskirties vietą, tiesiog žado netekau pamatęs nenaudojamą garstyčių spalvos pramoninį ekskavatorių pergalingai aukštyn iškeltu kaušu. Ir kaip tie ekskavatorininkai įsigudrina su savo griozdais nusigauti į tokias glūdumas? Tačiau dar labiau mane apstulbino du jūriniai konteineriai, abu keturiasdešimties pėdų ilgio, įkasti į didžiulę duobę girios vidury. Patekti į jų vidų galima tik pro duris, kurios pasiekiamos savotiškais žemėje iškastais laipteliais; prireikus konteinerius lengva paslėpti – jie užpilami žemėmis. Konteineriai gaudžia. Kabeliai driekiasi į mišką. „Renkantis vietą svarbu, kad arti būtų elektros kabelis, – sako Jimas, jis ir įrengė elektros tiekimą. Anksčiau Jimas dirbo Britų Kolumbijos hidroenergetikos sektoriuje inžinieriumi, statė užtvankas, kurios padėjo paversti vakariausias Kanados provincijas vienomis stambiausių pasaulyje energijos tiekėjų. – Kad galėtume panaudoti elektros energiją iš didžiųjų kabelių, įrengiau pastočių, kurios sumažina įtampą iki kanapėms auginti tinkamo dydžio."

Jūros konteinerių viduje devynios galybės šviežiai pasodintų kanapių sodinukų stiebiasi link ne mažiau gausių halogeninių lempų. Kaip man paaiškino vienas sodininkas, kanapėms auginti skirtose patalpose taip pat būna įrengta anglies dvideginio įpurškimo sistema. „Anglies dvideginio įpurškimas tam tikru dienos ir nakties metu leidžia geriau kontroliuoti aplinką. Kuo daugiau anglies dvideginio duodi augalams perdirbti, tuo sveikesni ir riebesni jie išauga. Pasitelkiant anglies dvideginio įpurškimą galima padidinti derlių du kartus ir daugiau, ir padaryti marihuaną stipresnę."

Paskutinio XX a. dešimtmečio pradžioje auginant kanapes uždarose patalpose didžiausias derlius buvo trys ketvirtadaliai svaro

nuo vieno kilovato lempos. Pastaruoju metu ištobulėjus auginimo technikoms, derlius siekia daugiau negu du svarus per derliaus ciklą. Pasitelkta aeroponika, o tai kur kas efektyvesnis būdas aprūpinti augalus maistingosiomis medžiagomis negu hidroponika. „Jeigu augalai aprūpinami maistingosiomis medžiagomis per vandenį, tai yra pasitelkiant hidroponiką, jie neabsorbuoja visų maistingųjų dalelių, nes kai kurios iš jų yra per didelės patekti į šaknis. O jeigu šaknys purškiamos – tai labai smulkus purškalas, – maistingųjų medžiagų įsisavinimas smarkiai padidėja. Šis auginimo būdas tiesiog neprilygstamas.“

Britų Kolumbija turi daug įvairių išteklių, tarp jų didelę teritoriją ir gausių elektros energijos šaltinių. Kaip tik didelė teritorija ir elektros energija ir buvo svarbiausi veiksniai, pavertę ją viena iš didžiausių pasaulyje marihuanos auginimo fermų. Tokiose platybėse KKMP ir JAV KNV tiesiog nepajėgia surasti daugumos didžiausių kanapių auginimo fermų (ypač jeigu jos paslėptos giliai po žeme, jūriniuose konteineriuose). „KNV gali nevaržomai judėti po Britų Kolumbiją, – sakė man senatorius Larry Campbellas, buvęs Vankuverio meras, – bet ar žinote, kiek Kutenėjuje yra miško ruošos takų? Noriu pasakyti, kad netgi surinkus visus Amerikos „Blackhawk“ sraigtasparnius naudos būtų nedaug: ieškoti kanapių auginimo fermų Britų Kolumbijoje tolygu ieškoti adatos šieno kupetoje, ką ten kupetoje – džiunglėse!“

Kalbant apie elektros energiją, kanapes maitinančioms lempoms reikia milžiniško energijos kiekio, vertinant įprastais mūsų šalies standartais, tačiau Britų Kolumbijoje, turinčioje milžiniškų hidroelektrinių gaminamos elektros energijos išteklių, tokios sąnaudos vieni juokai.

Kitos sunkios dienos pabaigoje grįžęs namo į Slokano slėnį, Danas įdeda vaizdo kasetę su jo mėgstamiausio šou įrašu. „Jums patiks, – tikina jis. – Pamatysite, kokie kvaili būna amerikiečiai!“ –

priduria, džiaugsmingai nekantraudamas. Tai Kanados televizijos korporacijos kanalu rodoma laida, kurią veda Rickas Merceris, ji vadinasi *Pokalbiai su amerikiečiais*. Laidos vedėjas keliauja po įvairiausias Jungtinių Valstijų vietoves ir skatina amerikiečius išreikšti savo reakciją, kaimyniškumo dvasią, į pramanytus įvykius šiuolaikinėje Kanadoje. „Sveikinu, kanadiečiai, pirmųjų šimto mylių greitkelio išgrindinimo proga!" – karštai lieja kaimyniškus jausmus patraukli niujorkietė. Arba: „Sveikinu, kanadiečiai, jūsų pirmojo universiteto įkūrimo proga!" Vienoje laidoje Merceris įtikina vieno iš JAV šiaurės rytinės dalies universitetų, sudarančių tarpuniversitetinę sporto lygą, anglų kalbos dėstytoją, profesorių, visu rimtumu pasmerkti Kanadoje tariamai praktikuojamą kasmetinį ritualą, kai vyresnio amžiaus piliečiai esą sodinami ant ledo lyčių ir paleidžiami pasroviui, taip, girdi, siekiant pagerinti demografinę situaciją. Ir netgi Arkanzaso gubernatorius (*ne* Billas Clintonas) pasirodo esąs nesunkiai apmaunamas – jis sveikina Kanados ministrą pirmininką pastačius pirmąjį pasaulyje parlamento pastatą iš ledo.

Plačiųjų gyventojų sluoksnių antipatija Amerikai ir piktinimasis amerikiečių intelektiniu ribotumu – tai kanadiečių kasdieninio gyvenimo dalis. Nusistatymas prieš amerikiečius čia tvirtai įsišaknijęs, žemo lygio, kartais bukas, o kartais juokingas. Jis taip pat parodo nevisavertiškumo jausmą, sumišusį su susierzinimu, būdingu daugelio kanadiečių požiūriui į pietinius kaimynus. Praėjus keletui dienų, kai atvykau į Kanadą, kaip ir daugelis kitų užsieniečių, sulaukiau siūlymo pažaisti žaidimą „Atspėk žymų kanadietį". Jo esmė tokia – žaidimo vedėjas vardija daugybės įžymybių, tokių kaip Michaelas J. Foxas, Shania Twain, Glennas Gouldas ir J. K. Galbraithas, vardus, kurie, daugumos amerikiečių manymu, yra tokie pat tikri Amerikos produktai kaip ir obuolių pyragas, tačiau iš tiesų jie kanadiečiai, bent jau pagal gimimo vietą.

Kai iškyla grėsmė ekonominiams interesams, visuomenės nusistatymas prieš amerikiečius įgauna rimtesnes formas, tai rodo labai skirtingi požiūriai į Jungtines Valstijas dviejose kaimyninėse valstijose – Britų Kolumbijoje ir Albertoje. Pastaroji ekonomiškai smarkiai priklauso nuo Amerikos bendrovių investicijų, o pirmiausia ir daugiausia – klestinti Albertos naftos pramonė. Kanada jau tapo stambiausia naftos tiekėja Jungtinėms Valstijoms, ji aplenkė Meksiką, Saudo Arabiją ir Venesuelą. Apskaičiuota, kad provincijoje gali būti milžiniškas kiekis įmanomos išgauti naftos – net 175 milijardai barelių, tačiau daugiausia vadinamojo naftos smėlio pavidalo. Naftos smėlis – tai sodrus angliavandenilių, smėlio ir molio mišinys, iš kurio naftą išgauti brangu, ir vienai Albertai su šiuo uždaviniu susidoroti būtų sunku. Kaip tik tam jai ir reikia Amerikos naftos kompanijų, jos aistringiausių klienčių, pagalbos. O pelnas solidus – antai 2004 m. naftos verslovės sumokėjo provincijos vyriausybei 10 milijardų JAV dolerių mokesčių ir padėjo paversti Albertą sparčiausiai augančia ekonomika šalyje, nauju gerovės centru.

Savaime suprantama, Albertos gerovė kyla iš nepasotinamos benzino paklausos Amerikoje. Ši aplinkybė ir tradiciškai glaudūs Albertos ryšiai su JAV ilgainiui dar labiau sustiprino ir taip palankų šios labiausiai proamerikietiškos Kanados provincijos nusiteikimą Amerikos atžvilgiu. Tipiškiausias Albertos atstovas yra Kanados ministras pirmininkas Stephenas Harperis, jis pradėjo savo politinę karjerą provincijos verslo sostinėje Kalgaryje. 2006 m. rinkimuose Albertoje jis atvedė Konservatorių partiją į įspūdingą pergalę – konservatoriai pirmą kartą gavo ženklią daugumą parlamente. Harperis yra prezidento George'o W. Busho draugas ir karščiausias glaudesnių ryšių su Jungtinėmis Valstijomis plėtojimo šalininkas.

O Britų Kolumbijoje, nors ji įsikūrusi greta Albertos, politinė situacija visiškai kitokia. Čia per 2006 m. rinkimus dauguma vietų parlamente atiteko Liberalų partijai, tradiciškai centristinių nuos-

tatų, ir kairiosios pakraipos Naujosios demokratijos partijai. Ypač nuostabu, kad tose vietovėse, kur labiausiai klesti marihuanos auginimas, už marihuanos legalizavimą pasisakančios partijos laimėjo stulbinančia persvara. Britų Kolumbijos vidurio pietų rinkimų apygardoje, į kurią įeina Nelsonas ir Sokano slėnis, šios partijos laimėjo 80 procentų balsų ir smarkiai aplenkė konservatorius, kurie sulaukė tik 20 procentų rinkėjų paramos. O kaimyninėse Albertos rinkimų apygardose konservatorius vidutiniškai palaikė tik truputį mažiau negu 60 procentų rinkėjų.

Britų Kolumbija, kaip ir pati Otava, ne kartą buvo susirėmusi su Jungtinėmis Valstijomis, kilus nesutarimams spygliuočių medienos ir ne mažiau svarbiais marihuanos klausimais. Šios dvi problemos lėmė, kad Britų Kolumbijoje antiamerikietiškos nuotaikos išsikerojo kur kas labiau negu kitose Kanados provincijose. Tiesą sakant, Britų Kolumbijos gyventojai, regis, patys dažnai nežino, ko jie labiau nemėgsta – JAV ar biurokratinės, jų supratimu, pabaisos federalinėje sostinėje Otavoje. Šiaip ar taip, Britų Kolumbijoje visada buvo gajos separatistinės nuotaikos, o jos vidurio vietovėse smarkiai paplitusi ginklų kultūra, artima Vašingtono, Montanos ir kitose kaimyninėse Amerikos valstijų mąstysenai, kad tvarką turi palaikyti vietos gyventojų milicija.

Tačiau kanapių problema vis labiau lemia Britų Kolumbijos ir Kanados požiūrį į Jungtines Valstijas. Apie 60 procentų kanadiečių dabar pasisako už marihuanos laikymo dekriminalizavimą ir legalizavimą. O Britų Kolumbijos gyventojai yra visos Kanados priešaky – daugiau negu 75 procentai provincijos gyventojų nori, kad įstatymai, susiję su kanapių laikymu, būtų sušvelninti. Tokie Britų Kolumbijos siekiai nuolatos sukelia konfliktų su Jungtinėmis Valstijomis.

Kanapių problema daro įtaką ir Vašingtono požiūriui į Kanadą – ypač į Vankuverį. 2003 m. tuometinė Kanados vyriausybė

paskelbė ketinanti priimti teisės aktus, kuriais būsiąs dekriminalizuotas mažiau negu penkiolikos gramų „žolės“ laikymas. Kanapių laikymas nebūsiąs legalizuotas, tačiau už šį nusižengimą būsią baudžiama tik nedidele bauda, o laikytojas nebūsiąs įtraukiamas į kriminalinių nusikaltėlių įskaitą. JAV reagavo žaibiškai. „Pasiteisinimai, kad kalbama tik apie mažus kanapių kiekius, visiškai neįtikinantys, – karštai piktinosi Davidas Murray, Vašingtono narkotikų caro Johno P. Walterso ypatingasis padėjėjas. – Mūsų patirtis rodo, kad jie [įvairūs narkotikai] visada vaikšto kartu, tarsi Keturi raiteliai“, – Apokalipsės dvasia pridūrė jis.

2001 m. gruodį paskirtas į pareigas narkotikų caras Waltersas nuo pat pradžių Britų Kolumbijos kanapių problemai skyrė ypatingą dėmesį. „Kanadai iškilo pavojus, labai didelis pavojus, – pasakė man Murray, kai lankiausi jo būstinėje Vašingtone, – tik ji nenori to pripažinti. Nusikalstamumo lygis kai kuriose provincijose kelia realią grėsmę pačios Kanados valstybinių institucijų legitimumui. Ir tokia situacija susiklostė todėl, kad Kanados valdžios institucijos, regis, priešingai nei mūsiškės, į kvaišalus žiūri lengvabūdiškai, katastrofiškai naiviai ir nenori pripažinti jų keliamų problemų masto.“

Atvirai pasireiškusi įtampa tarp JAV ir Kanados dėl marihuanos vėl išryškino vieną iš kontroversiškiausių, sudėtingiausių ir pavojingiausių globalinio organizuoto nusikalstamumo aspektų: Jungtinių Valstijų politiką tarptautinės narkotikų prekybos atžvilgiu ir priemones jai pažaboti.

1987 m. JAV desantininkas Steve'as Tuckas patyrė rimtą stuburo traumą, kai šoko su parašiutu Centrinėje Amerikoje. Dėl neįgalumo atleistas iš kariuomenės, jis pusantrų metų praleido garsiojoje Walterio Reedo karių ligoninėje, įsikūrusioje Vašingtone. Nuo to laiko praėjo dar dvidešimt metų, per kuriuos Tuckas iškentė dar dvylika operacijų, tačiau jį vis tiek kankina baisūs skausmai, ku-

riems palengvinti ir toliau turi leistis nė kiek ne mažesnes morfijaus dozes negu gydymo pradžioje. Jo kūnas virto metalo prikimštu maišu. Gydytojų patartas, jis pradėjo vartoti marihuaną skausmui mažinti ir netrukus pats ėmė auginti ją šiaurės Kalifornijoje – sau ir draugams. 2001 m., kaip tik tuo metu, kai Johnas P. Waltersas pradėjo apsiprasti su naujuoju narkotikų caro vaidmeniu Vašingtone, Tuckui teko sprukti nuo teisingumo, nes policija aptiko jo kanapių fermą. Daug negalvodamas, jis pasirinko lengviausią kelią – kirto Kanados sieną ir atvyko į Vankuverį. Kanados vyriausybė šiltai sutiko Tucką ir netgi suteikė jam leidimą pardavinėti marihuanos sėklas tyrimo tikslais. Apytikriai tuo pat metu Jungtinės Valstijos pradėjo ekstradicijos procedūrą, siekdamos, kad Tuckas būtų grąžintas į Ameriką.

2002 m. lapkritį trisdešimt šešerių Tuckas ilsėjosi „Naujojo Amsterdamo“ kavinėje rytų Vankuveryje ir ramiai traukė marihuanos cigaretę. Diena buvo sunki – Tuckas piketavo prie viešbučio, kuriame apsistojo pats Johnas Waltersas, atvykęs į Vankuverį su pirmu oficialiu vizitu. Waltersas ketino asmeniškai susipažinti su narkotikų problema Britų Kolumbijos ekonominėje sostinėje ir įvertinti jos mastą. Abu vyrai susirėmė žiniasklaidoje. Vienoje spaudos konferencijoje Waltersas išvadino Tucką ir jo draugus „tamsiaisiais visuomenės demonais“ už tai, kad šie propaguoja marihuanos vartojimą medicinos tikslais. Tuckas viename interviu, kuris Kanados televizijos korporacijos kanalu buvo transliuojamas visai šaliai, atsikirto pavadinęs Waltersą melagiu.

Po tokios sunkios dienos Tuckas atrado ramybę ir supratimą „Naujojo Amsterdamo“ kavinėje, tarp jos malonių lankytojų. Tą vakarą kavinėje vyko muzikiniai renginiai, taigi, žmonės buvo temiškai apsirengę. „Viskas atrodė kaip bet kuriame jupių bare, kokių rasite dideliuose miestuose, – prisimena Steve'as. – Paskui įžygiavo keletas vyrų juodais drabužiais – visi vienodais standartinio

pavyzdžio lietpalčiais, su ausinėmis ir galingais mikrofonais. Iš karto supratau, kad jie iš specialiųjų tarnybų.“ Bloga atvykėlių karma tuoj išblaškė laisvą kavinės atmosferą. Tačiau blogiausia dar buvo prieš akis. Agentai pasklido po salę. „Vos pažvelgęs iš karto atpažinau, kad tai jis – Johnas P. Waltersas, prezidento narkotikų caras.“ Waltersas patraukė tiesiai prie Tucko, tarytum būtų jį pažinojęs. „Situacija buvo siurrealistiška. Jis akivaizdžiai žinojo, kas aš esu, pradėjo piktintis, o paskui, bedęs į mane pirštu, įsakė: Suimkite šį žmogų.“ Waltersas dairėsi po užeigą ir stebeilijosi į suktinę tarp Tucko pirštų. Salėje skambėjo daina: *Iš visų džino užeigų viso pasaulio miestuose ji renkasi manąją*. „Jis prisispyręs spoksojo į mane ir vis staugė, tada aš smagiai užtraukiau savo suktinę ir išpūčiau dūmus tiesiai jam į veidą.“

Akimirksniu atmosfera salėje tapo grėsminga – kiti lankytojai, sklaidydami dūmų kamuolius, pašoko pasipiktinę nekvietais svečiais. Apsaugos darbuotojai kibo į atlapus specialiųjų tarnybų agentams, o Vankuverio policijos viršininkas aiškino Waltersui, kad jis nesuims Tucko, nes šis nedarė nieko nelegalaus.

Tuckas pabandė išspręsti situaciją taikiai. Jis paskelbė kitiems kavinės lankytojams, kad juos aplankė žymusis Johnas P. Waltersas ir rekomendavo visiems grįžti į vietas ir tęsti nutrauktus pokalbius. Tačiau narkotikų caras nenurimo: ir toliau koneveikė šeimininkus – kavinės lankytojus, pirmiausia Steve'ą Tucką. Galiausiai policija šiaip ne taip įkalbėjo Waltersą išeiti.

Tuckas jautėsi laimėjęs, tačiau po dvejų metų Walterso dvasia grįžo Kanados policininkų pavidalo; šie jėga išsitempė Tucką iš Vankuverio ligoninės su visais prie jo prijungtais kateteriais ir lašinėmis, įgrūdo į automobilį, ant galvos uždėjo maišą, surakino antrankiais ir po keleto valandų perdavė JAV federaliniams agentams. Jis buvo įmestas į kalėjimą ir paliktas kentėti pasibaisėtinų skausmų, kuriuos kėlė įstatytas kateteris.

Tucko susidūrimas su Waltersu buvo dar ne pats siurrealistiškiausias narkotikų caro vizitas. Vankuverio arba Vansterdamo, kaip šis miestas pagarsėjo dabar, gyventojai buvo ką tik netikėtai išrinkę į savivaldybę margą būrį aplinkosaugininkų, kairuolių, vegetarų ir marihuanos rūkytojų. Visos šios neaiškios draugijos priešaky didingai stovėjo Larry Campbellas, miesto koroneris, geriau žinomas kaip įtempto siužeto Kanados televizijos laidos apie policininkus „Da Vinčio tyrimas", kurios veiksmas dažnai vyksta prekyba narkotikais garsėjančioje Vankuverio centro rytinėje dalyje, konsultantas.

Tačiau Campbellas dirbo ne tik koroneriu; anksčiau jis daugelį metų tarnavo Karališkosios Kanados motorizuotos policijos kovos su narkotikais būryje ir ėjo vadovaujamas pareigas. Ilgainiui jis, priešingai negu dauguma KKMP pareigūnų ir KNV agentų, pradėjo abejoti, ar tai, ką daro, yra teisinga – ar taip būtina gaudyti narkomanus ir sodinti juos už grotų. „Tačiau mano požiūris smarkiau pradėjo keistis, kai pradėjau dirbti koroneriu, – pasakė jis man savo būstinėje Otavoje, – nes dirbdamas šį darbą pradedi mažiau galvoti, kaip nubausti vartojančiuosius, ir daugiau rūpintis, ką daryti, kad tie prakeikti kvailiai nepakratytų kojų. Vankuveryje visuomet buvo daug narkotikus vartojančių žmonių, tačiau paskutiniame XX a. dešimtmetyje prasidėjo tikras narkotikų bumas. Iš Afganistano, iš Auksinio Trikampio narkotikai pasipylė kaip iš gausybės rago. 1976 m., kai tarnavau Kovos su narkotikais būryje, jeigu sulaikydavome svarą arba stambią partiją narkotikų, tai turėdavo didelę įtaką situacijai gatvėse. Tada jie netgi nebesileisdavo. Surasti narkomanus buvo ne taip paprasta, reikėdavo dar juos gerokai pasivaikyti. O jau 1996 m. jie tiesiog užtvindė miestą; jų buvo pilna visur – kiemuose, automobilių aikštelėse, parkuose, gatvėse. Vieną gražią dieną mes atsibudome Vankuveryje ir tarėme: Dievulėliau, juk Adatų parkas jau atrodo kaip vaikų žaidimų aikštelė. Reikia kažką daryti."

Po susirėmimo su Tucku Johnas Waltersas išsiruošė aplankyti dar baisesnės nuodėmės irštvos – Insaito, Vankuverio gydymo įstaigos, kurioje priklausomiems nuo narkotikų asmenims duodavo heroino prižiūrint medikams. Daugelis kvaišalus vartojančių Britų Kolumbijos gyventojų marihuaną rūko tik pramogai, retkarčiais, o štai heroinas (kuris be jokių išlygų yra už įstatymo ribų) iš tikrųjų pavergė ne tik patį Vankuverį, bet ir kaimiškas Britų Kolumbijos vietoves. Ir tai jau labai rimta problema – ne tik teisėsaugos, bet ir visuomenės sveikatos požiūriu. Larry Campbellas ir jo vadovaujama naujoji Vankuverio administracija pasiryžo atrasti efektyvų šios problemos sprendimą.

Campbellas ir jo bendraminčiai apsilankė Europoje ir susipažino su vadinamąja žalos sumažinimo sistema, ypač išplėtota Olandijoje ir Šveicarijoje. Ten tradicinės kovos su narkotikais programos, pirmiausia siekusios bausti narkotikų vartotojus, pakeistos tokiomis programomis, kuriomis stengiamasi jiems padėti ir juos gydyti. Vankuveris pradėjo plėtoti savą tokios programos versiją, pavadintą „Keturiais ramsčiais“. Ji pagrįsta esmine nuostata, kad narkotikų vartotojas veikiau yra auka negu nusikaltėlis ir ieško būdų, kaip sveikatos priežiūros ir socialinės pagalbos tarnybos galėtų padėti nuo kvaišalų priklausomiems asmenims, siekiant kuo labiau sumažinti jiems ir plačiajai visuomenei kylančias grėsmes. Svarbus programos elementas yra adatų keitimas – valstijos lėšomis narkomanai aprūpinami nenaudotomis adatomis, kad sumažėtų ŽIV, hepatito C ir kitų užkrečiamųjų ligų plitimas. Panašios programos puikiai pasiteisino Europoje, ypač tokiuose miestuose kaip Ciurichas, Amsterdamas ir Edinburgas, pagarsėjusiuose dideliu narkotikų vartojimu.

Tačiau meras Campbellas vien tik tokiomis priemonėmis neapsiribojo. 2003 m. atkakliomis pastangomis jis pasiekė, kad federalinė vyriausybė leistų įkurti injekcijų centrą Britų Kolumbijos

medicinos įstaigoje Vankuverio centro rytinėje dalyje, kur narkomanai galėtų gauti heroino ir susileisti jį padedant profesionaliems medikams. Tarsi to dar būtų per mažai, tuo pat metu Kanados federalinė vyriausybė paskelbė ketinanti dekriminalizuoti kanapių laikymą.

Walterso ir jo vadovaujamo Nacionalinės narkotikų kontrolės centro Vašingtone požiūriu tai reiškė, kad vos už keleto mylių nuo JAV sienos statoma Sodoma. Buvo pats laikas perspėti kaimynus liautis, taigi, Davidas Murray buvo pasiųstas paaiškinti Kanados vyriausybei, kad jeigu kanapės bus dekriminalizuotos, JAV „imsis atitinkamų veiksmų" – girdi, jeigu neateisite į protą, susiekimas per sieną tarp dviejų šalių, kuris daro įmanomus bene pelningiausius tarpvalstybinius prekybinius ryšius, gali būti nutrauktas. Murray įspėjo, kad sprendimas dekriminalizuoti kanapes „labai pakirstų abipusį bendradarbiavimą, kurį mes plėtojame su kanadiečiais siekdami užtikrinti sienų skaidrumą, Vakarų pusrutulio integralumą, sutrukdytų vykdyti abipusius prekybos ir kainų įsipareigojimus; tai būtų labai skaudus praradimas."

Larry Campbellas teigia gavęs dar tiesesnių perspėjimų iš aukštų JAV pareigūnų. „Waltersas pagrasino uždarysiąs sieną. O aš atšoviau, kad man bus labai nesmagu matyti Los Andželą, skendintį tamsoje". Tardamas šiuos žodžius Campbellas šelmiškai nusišypso – taip jis padarė užuominą, kad Kalifornija iš dalies priklausoma nuo elektros energijos ir gamtinių dujų tiekimo iš Britų Kolumbijos.

Vašingtono ir Otavos polemika ir narkotikų politikos būsimasis kursas daro milžinišką poveikį globaliai šešėlinei ekonomikai, tarptautiniam organizuotam nusikalstamumui, tarptautinei ir vidaus politikai visame pasaulyje. Šie veiksniai daro įtaką valdymui, tarptautiniams santykiams, socialiniams ir sveikatos apsaugos klausimams, tačiau labiausiai – ekonomikai, ypač jeigu JT teisios

teigdamos, kad 70 procentų finansinių išteklių nusikalstamoms organizacijoms teikia narkotikų industrija.*

Šią milžinišką ekspansiją lėmė ekonominė globalizacija, tačiau kultūrinė globalizacija prie jos irgi prisidėjo, reklamuodama narkotikų teikiamus malonumus naujose rinkose. Pavyzdžiui, reivo kultūra ir su ja susijęs tokių narkotikų kaip amfetaminas ir ekstazis vartojimas paplito po visą pasaulį, per keliautojų kuprines ir internetu pasiekė Japoniją, Tailandą, Pietų Ameriką, Izraelį, Rusiją ir kitas šalis. Labai greitai chemikai Serbijoje, Bulgarijoje, Tailande ir Izraelyje iš savo kolegų Olandijoje išmoko jų gaminimo paslapčių. Naujos kartos narkotikų gamyba teritoriškai buvo neribota: priešingai negu kokainą ir heroiną, kuriems žaliavą galima gauti tik Andų slėniuose ir atokiuose Auksinio Trikampio laukuose, amfetaminą ir ekstazį galima gaminti kur tik panorėjus (tačiau tai nereiškia, kad prekeiviai kokainu ir heroinu liko nuskriausti – jie pasinaudojo daugybe naujų ir nekontroliuojamų komercinių maršrutų pasaulyje).

Tai padidino pasiūlą ir konkurenciją rinkoje, taigi, atitinkamai sumažino kainas, o sumažėjus kainoms išaugo beveik visų pramoginių narkotikų paklausa. O štai policijos pajėgos pasaulyje anaiptol nepadidėjo tiek, kad pajėgtų susidoroti su padidėjusiu aktyvumu narkotikų rinkoje. Kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Rusijoje, policijos pajėgumas kontroliuoti neteisėtas rinkas netgi smarkiai sumenko, ypač dėl to, kad prie narkotikų gabenimo iš Centrinės Azijos į Maskvą ir toliau dažnai prisidėdavo kariškiai. O kai plečiasi narkotikų rinka, didėja ir nusikalstamumas. Savo pirmojoje plačioje globalinės

* Nuo neatmenamų laikų tęsiasi mokslininkų ir policijos pareigūnų ginčas dėl nelegalių poreikių ir paslaugų rinkų absoliutaus ir santykinio dydžio. Tačiau aš nesirengiu įsitraukti į šį ginčą, nes surinkti reikalingus duomenis būtų labai sunku. Jeigu manysiu, jog tai svarbu, remsiuosi patikimais laikomais šaltiniais (jeigu reikės, pridėsiu perspėjimus, kad juos reikia vertinti atsargiai).

narkotikų industrijos studijoje, paskelbtoje XX a. paskutinio dešimtmečio viduryje, JT nurodė, kad „Britanijoje 75 procentai rimtų nusikaltimų yra susiję su narkotikais, kad 70 procentų pajamų nuo narkotikų priklausomi nusikaltėliai gauna vogdami, kad nuo narkotikų priklausomam asmeniui reikia keturiasdešimt trijų tūkstančių svarų per metus kvaišalų poreikiui patenkinti. Kaip rodo apklausos, dauguma priklausomų asmenų nurodo, kad pagrindinis jų pajamų šaltinis yra vagystės, sukčiavimas, elgetavimas, prostitucija ir prekyba narkotikais arba kad jie pasirengę pasinaudoti tokiais šaltiniais." Tai, savaime suprantama, uždeda didžiulę papildomą naštą ne tik ant policijos, bet ir visos teisėsaugos sistemos pečių.

Pritariant didžiajai daliai šalių narių, Jungtinių Tautų Kovos su narkotikais ir nusikalstamumu departamentas pasisako už bekompromisę kvaišalų prohibicijos politiką – politiką, kuri suteikia valstybei teisę pasitelkti visus policijos išteklius siekiant sutrikdyti ir sunaikinti narkotikų rinką. Tokių produktų kaip skalios medžiagos atveju (kai policijos pajėgos turi realią galimybę stebėti jų gamybos regionus ir užsakovus), pasitelkiant prohibiciją iš tiesų įmanoma pasiekti užsibrėžtus tikslus. Tačiau narkotikų paklausa yra didžiulė ir nepermaldaujama ir prohibicija gena rinką į vienintelę vietą, kur gali tenkinti paklausą ir reguliuoti gamybą – į nusikalstamą pasaulį.

Levas Timofejevas, buvęs Sovietų Sąjungos matematikas disidentas, ėmęsis analizuoti Rusijos šešėlinę ekonomiką, parašė vieną išsamiausių ekonominių studijų apie kvaišalų rinką. Jo išvados akivaizdžios:

> Drausdami rinką, jos nesunaikinsime. Jeigu uždraudžiame rinką, tai reiškia, kad atiduodame draudžiamą, bet dinamiškai besivystančią rinką į nusikalstamų susivienijimų rankas ir suteikiame jiems toje rinkoje absoliučią valdžią. Negana to, drausdami rinkas mes praturtiname

nusikalstamą pasaulį – leidžiame nusikaltėliams susižerti milijardus dolerių iš priklausomų žmonių ir taip suteikiame prieigą prie visuomeninių gėrybių. Drausti rinką reiškia suteikti nusikalstamiems susivienijimams galimybę ir išteklius daryti įtaką ištisoms visuomenėms ir valstybėms bei jas valdyti. Tai blogiausias išorinis neigiamas kvaišalų rinkos poveikis. Tarptautinė bendruomenė vis dar nesuvokia, kokį pavojų tai kelia pasaulio civilizacijai.

Ekonominiu požiūriu asmens sprendimas įsitraukti į prekybą kvaišalais atliekant gamintojo, pervežėjo ar mažmeninio prekiautojo funkcijas yra visiškai racionalus, nes pelno marža yra labai didelė. O tokiose šalyse kaip Afganistanas ar Kolumbija, nuo amžių neišbrendančiose iš chroniško skurdo, prekybos kvaišalais teikiamas pelnas beveik neįveikiama pagunda. Prekeiviai narkotikais ne kartą įrodė, kad turi pakankamai finansinių išteklių pareigūnams papirkti netgi labai mažai korumpuotose valstybėse, tokiose kaip Skandinavijos šalys. Daugumoje šalių prekeiviai gali sutelkti savo išteklius ir surinkti milijardus dolerių, o tų šalių policijos pajėgų ištekliai apsiriboja keliomis dešimtimis arba keliais šimtais milijonų (be to, egzistuoja daugybė painių taisyklių, varžančių jų gebėjimus veikti).

Apskritai paėmus, vyriausybės ir netvirtina, kad kvaišalų prohibicija ekonomiškai naudinga. Savo poziciją jos gindžia ne ekonominiais argumentais, o žalingu kvaišalų poveikiu visuomenei ir viešajai moralei. O ekonomiškai prohibicija žalinga todėl, kad valstybė negauna mokesčių, kuriuos galėtų surinkti apmokestinusi prekybą narkotikais, jeigu jie būtų legalūs (jau nekalbant apie milžiniškas išlaidas teisėsaugos priemonėms, kuriomis siekiama užgniaužti prekybą, ir nusikaltėlių išlaikymui įkalinimo vietose). Ši didžiulė finansinė našta yra viena iš priežasčių, kodėl tiek daug ekonomis-

tų, tokių kaip Timofejevas ir netgi vienas įtakingiausių Britanijos institucinių leidinių *The Economist* taip tvirtai pasisako už kvaišalų legalizavimą. „Galų gale, – teigia Tedas Galenas Carpenteris, Amerikos dešiniosios pakraipos minties centro, Keito instituto viceprezidentas, – prohibicionizmas yra ne kas kita, kaip bandymas įveikti ekonominį pasiūlos ir pasiūlos dėsnį, ir todėl iš anksto pasmerktas nesėkmei."

Timofejevas atskleidė ir daugiau susijusių problemų. Su savo tyrimų išvadomis bendrais bruožais Timofejevas mane supažindino jam priklausančiame mediniame vasarnamyje netoli Maskvos. Pačiam Timofejevui kvaišalų pasaulis ir su juo susijusios socialinės blogybės visiškai svetimos – jis ir kalba kaip išsiblaškęs mokslininkas, kuris, regis, nepaliaujamai bando mintyse išspręsti kažkokią sudėtingą intelektinę problemą. „Kvaišalų verslo ištekliai didėja, tobulėja vadybiniai gebėjimai ir tai leidžia diversifikuoti rizikos aktyvus perkeliant kapitalą iš vienos nelegalios veiklos į kitą, – aiškina jis. – Pavyzdžiui, Sicilijos mafija iš cigarečių ir smaragdų kontrabandos gautą pelną investavo į kvaišalų verslą. Karštuosiuose pasaulio taškuose (tokiuose kaip Afganistanas ar Čečėnija) kvaišalų prekeiviai didelę savo pajamų dalį investavo į nelegalaus ginklų gabenimo verslą."

Prohibicija teikia puikių pasipelnymo galimybių ir teroristų tinklams. Tokios organizacijos kaip Talibanas ir „Al Qaeda" savo veiklai lėšų gauna iš prekybos narkotikais. Šiuo požiūriu padėtis tapo tiesiog katastrofiška po 2001 m. invazijos į Afganistaną, kur NATO vadovaujamos pajėgos nesugebėjo užtikrinti tvarkos toliau negu Kabulo centras. Per pirmus Afganistano okupacijos metus opijaus aguonų auginimo apimtis padidėjo neįtikėtinai – daugiau negu 1000 procentų. Netrukus Talibanas uždėjo opijaus augintojams duokles ir iš surinktų lėšų pradėjo atnaujinti savo ginkluotę. Vakarų vyriausybių ir organizacijų pastangos riboti aguonų auginimą

nedavė jokių rezultatų. Vienintelis būdas neleisti Talibanui ir kitoms teroristinėms organizacijoms palaikyti savo karinio pajėgumo yra legalizuoti narkotikus. Kai klientas gatvėje perka „žolę“, kreką ar ekstazį, gamybos išlaidos sudaro tik labai mažą kainos dalį. Didžioji jo sumokėtų pinigų dalis atitenka platintojams kaip atlyginimas už riziką, kurią jie prisima tiekdami nelegalų produktą į rinką. Tai nepaneigiamai parodė ir alkoholio prohibicijos trečiajame ir ketvirtajame XX a. dešimtmetyje ekonominė analizė. Tada, kaip ir dabar, Kanada, kuri atšaukė prohibiciją keletu metų anksčiau negu JAV, tapo pagrindine nelegalios substancijos tiekėja. 1933 m. didžiausia pasaulyje alkoholio gamintoja tapo Kanados kompanija „Seagram“, ir į tokias aukštumas ją iškėlė anaiptol ne Kanados gėrovai.

Kai kas tvirtina, kad šiandienos nelegalūs narkotikai ir alkoholis kultūriškai skirtingi dalykai. Taip, *kultūriškai* jie gal ir skiriasi, tačiau kalbant apie kvaišalų ir organizuoto nusikalstamumo ryšius svarbiausi yra ekonominiai aspektai, o ekonominiu požiūriu tarp nelegalaus alkoholio ir nelegalių kvaišalų nėra absoliučiai jokio skirtumo. Prekyba kvaišalais teikia tokį astronominį pelną kaip tik todėl, kad šie produktai nelegalūs. Nėra jokios institucijos, nustatančios prekybos kvaišalais taisykles, kurios darytų įtaką jų vertei, taigi, jų kaina visiškai priklauso nuo to, kiek vartotojas pasirengęs mokėti. Valstybė narkotikų kainoms daro tik netiesioginį poveikį, policiniais metodais bandydama sutrikdyti sklandų kvaišalų rinkos funkcionavimą.

Lankydamasis Vašingtone paklausiau Davido Murray, draugiško ir linksmo Johno P. Walterso patarėjo, ar jis gali atremti argumentą, kad prohibicija smarkiai padidina organizuoto nusikalstamumo valdžią kvaišalų rinkoje. „O kaipgi oksikontinas? – retoriškai klausia jis apie sintetinį opiatą, kurio, kaip ir jo „pusbrolio“ viokodino, galite nusipirkti internete (nors aš jumis dėtas taip nedaryčiau). – Po marihuanos tai antras labiausiai paplitęs kvaišalas Amerikoje. Ir jis

legalus. Jis gaminamas medicininiais tikslais ir parduodamas pagal receptus. Tačiau kad jo gautų, žmonės su ginklu rankose plėšia parduotuves. Tai ką daryti norint pažaboti prievartą, nusikalstamumą ir spekuliaciją – negi siūlysite, kad valstybė pati imtųsi plėšikauti ir smurtauti?“ Neblogas smūgis, Murray, tačiau bėda ta, kad parduodami oksikotiną tik su receptais jūs ribojate vartotojo galimybę jo įsigyti, nes norėdamas gauti skausmą malšinančių vaistų jis pirmiausia turi įtikinti gydytoją, kad jo skausmas be šių vaistų nenurims. Štai kodėl žmonės griebiasi ginklų – todėl, kad rinka yra griežtai reguliuojama.

Jeigu šalis taiko prohibiciją, ji *užtikrina*, kad pasiūlos pusėje visas pelnas atitektų pogrindiniams tinklams, o paklausos pusėje *garantuoja*, kad socialinės ir visuomenės sveikatos problemos iškils į dienos šviesą tik tada, kai jų jau nebeįmanoma kontroliuoti. Jeigu JT yra teisi ir 70 procentų organizuoto nusikalstamumo veiklos siejasi su kvaišalais, tada kvaišalų legalizavimas suduotų stipriausią įmanomą smūgį organizuotiems tarptautinių nusikaltėlių tinklams.

Jeigu dar neįtikinau narkotikų prohibicijos neefektyvumu, pažvelkite į pranešimą, pagrįstą slaptu Britanijos žvalgybos pranešimu. Apskritai Tony Blairo vyriausybė karštai rėmė Jungtinių Valstijų karą su kvaišalais. Taigi, nenuostabu, kad ji bandė nuslėpti savo pačios pranešimą – jo duomenys buvo pernelyg akivaizdūs.

SLAPTAI: POLITIKA

Nors kvaišalai yra plataus vartojimo prekės, pelno marža prekeiviams gali būti netgi didesnė negu prabangos prekėmis prekiaujančių bendrovių.

Stambaus afganistaniečio prekeivio kvaišalais pajamų (iš kilogramo kvaišalų) pavyzdys:

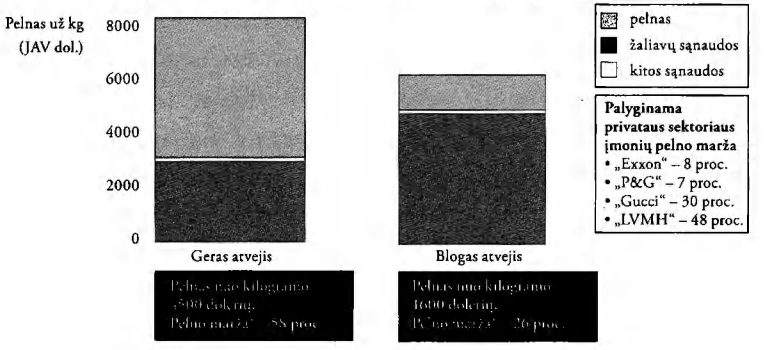

* Pelno marža – pelnas/pajamos

Šaltinis: HGM duomenys, grupinė analizė. Pateikiami kiekvieno apdoroto ir sėkmingai į Turkiją nugabento heroino kilogramo duomenys. Dėl konfiskuotų kvaišalų susidarančios išlaidos parodo mažesnį pelną. „Geru atveju“ vadinamas toks atvejis, kai išlaidos mažos (įskaitant gamybos sąnaudas), o konfiskuojama nedidelė dalis kvaišalų, „blogu atveju“ – kai aplinkybės susiklosto priešingai.

SLAPTAI: POLITIKA

Vakarų vyriausybių priemonės kovoti su kvaišalais darė tik trumpalaikį arba nereikšmingą poveikį mažmeninėms kvaišalų kainoms.

Vyriausybės priemonės kovoti su kokaino prekyba Kolumbijoje:

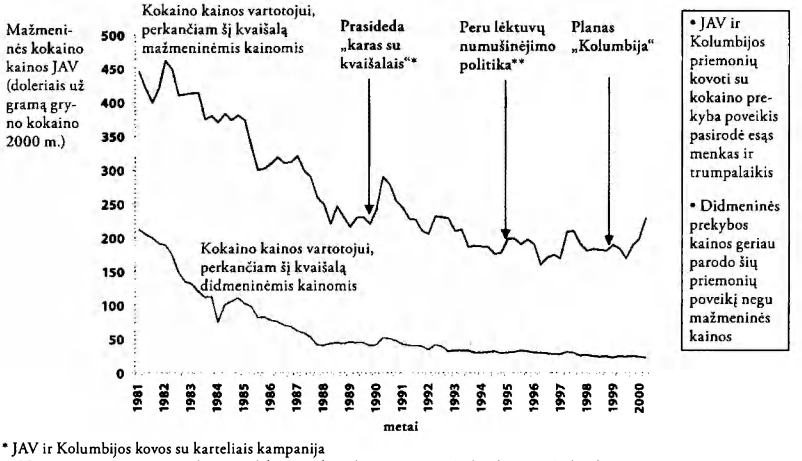

* JAV ir Kolumbijos kovos su karteliais kampanija

** Numušinėjami neatpažinti lengvieji lėktuvai, skrendantys iš Peru į Kolumbiją ir iš Kolumbijos į Peru

Šaltinis: ONDCP, 2001 m., JAV Gynybos studijų institutas

SLAPTAI: POLITIKA

Nors dalis kvaišalų yra konfiskuojama, laikui bėgant mažėjančios kainos ir didėjantis vartojimas rodo, kad kvaišalai į rinką tiekiami gausiai

Apytikrė pasaulyje konfiskuojamo kokaino dalis

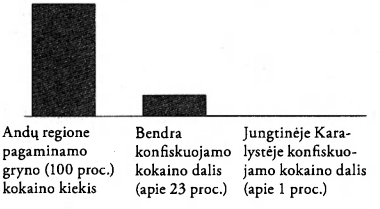

Apytikrė pasaulyje konfiskuojamo heroino dalis

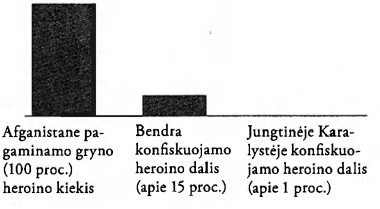

Apytikrė Jungtinėje Karalystėje konfiskuojamų kvaišalų dalis

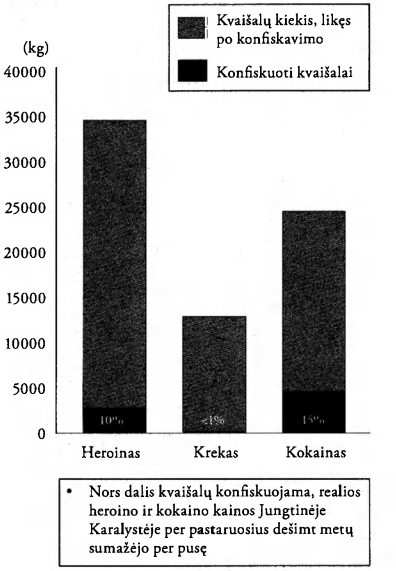

Pastaba: HMG duomenys, JT dokumentai

SLAPTAI: POLITIKA

Išvados apie kvaišalų pasiūlos rinką

- Per pastaruosius 10–15 metų, nepaisant puolimo visose tiekimo grandinės grandyse, kokaino ir heroino vartojimas didėja, kainos mažėja, o kvaišalai ir toliau pasiekia vartotojus.
  - Valstybės priemonės prieš kvaišalų verslą tik padidina verslo sąnaudas, bet nekelia grėsmės industrijai išlikti.
  - Tačiau didėjant rizikai valstybės priemonės, regis, sulėtino kainų mažėjimą.

Levas Timofejevas teigia, kad prohibicija iškreipia rinką, sudarydama palankias sąlygas kurtis karteliams ir pasireikšti monopolizavimo tendencijoms. Jis tęsia, kad taip yra todėl, kad didesnės organizacijos efektyviau monopolizuoja verslą negu mažesnės. Išvertus į

žmonišką kalbą tai reiškia, kad didelės nusikaltėlių grupės duoda į kaulus mažesnėms ir atima iš jų verslą.

2005 m. Danas Wheeleris nutarė nutraukti bendradarbiavimą su Michaelu ir Marty. Jie nesusipyko, tačiau Danas buvo nepatenkintas verslo plėtotės tendencijomis. „Man pasiūlė keliauti į Majamį, – pasakoja jis. – Tai buvo naujo pobūdžio sandėris – už kiekvieną kilogramą kanapių pumpurų mainais būčiau gavęs kilogramą gryno kokaino, kurį paskui būčiau turėjęs atgabenti čia. – Danas pusę minutės patyli. – Bet aš pasakiau: nė velnio, nieko nebus. Svarbiausias dalykas, kurį turite suprasti apie „žolę“, yra tas, kad ji traukia žmones, kurie į gyvenimą žiūri sveikai. „Žolė“ niekada neskatina agresijos ir dauguma žmonių, su kuriais tekdavo susidurti prekybos reikalais abipus sienos, yra labai padorūs. Tie, kurie prekiauja koka, visiškai kitokie, ir per pastaruosius keletą metų mačiau, kad koka ir su ja susiję dalykai vis giliau skverbiasi į tokias vietoves kaip Kutenėjus.“ Kokaino tiekėjai Britų Kolumbijoje taip pat vis labiau siekia skverbtis į kaimiškas vietoves ir konkuruoti su pelninga Britų Kolumbijos kanapių rinka. Britų Kolumbijoje ir Vankuveryje galingiausias ir pastebimiausias organizuotų nusikaltėlių sindikatas yra „Pragaro angelai“.

Yra dvi Vankuverio „Pragaro angelų“ stiprumo priežastys. Pirmoji yra pamatinis visų stiprių organizacijų pasaulyje bruožas – organizacinė disciplina. Jie turi griežtą hierarchiją ir iš savo narių reikalauja visiškos ištikimybės. Praeina daug metų, kol pretendentas į „Angelus“ prieina kiek arčiau valdžios centro. Kandidatai, dar vadinami „praktikantais“, turi vykdyti bet kokius visateisių narių įsakymus, kurių spektras gali būti labai platus – sutvarkyti patalpas po susitikimų arba dalyvauti apiplėšimuose panaudojant grasinimus arba fizinį smurtą. Kadangi pretendentas (aš sąmoningai vartoju vyriškos giminės žodį) dirbdamas juodus darbus ir mokydamasis,

Vadas Emmanuelis Nwude – didžiausias sukčius.

Nuhu Ribadu – Nigerijos ekonominių ir finansinių nusikaltimų komisijos vadovas.

Nelsonas Sakaguchi – nekalta apgaulės auka ar mitrus nusikaltėlis?

Kanapių pumpurų verslas sukuria 6 procentus Britų Kolumbijos BNP.

Davidas Soaresas – Albanio apygardos prokuroras, turintis misiją.

Klestintis verslas sostinėje Otavoje.

1985 m. – Fabio Ochoa (pirmas iš kairės) iš Medeljino kartelio ir Santiago Uribe (pirmas iš dešinės), dabartinio prezidento brolis.

Po žudynių prie „Mano namučių“ Chamundi.

Janneth Pachon – išgyvenusi terorą.

Mr. Pringle – būtinas kibernetinių nusikaltėlių aksesuaras.

Protogenes Queirozas – žmogus, kuris sutramdė Lao Kin Chongą.

Ponas Agata – Sumijoši-kai boso pavaduotojas Tokijuje.

PAČINKO!

„Išvarykime jakudzas iš Nados rajono!“ skelbia šis užrašas Kobėje. Wolfgangas Herbertas, vokiečių profesorius, buvęs jakudzų bendras, nusiteikęs skeptiškai.

„Veido“ namai netoli Fukvingo Fudziano provincijoje.

„Imk, atiduodu viską už šešis dolerius!“

turi ilgus metus, laukti, kol bus pripažintas nariu, prasiskverbti į „Pragaro angelų“ tarpą neįmanoma, nes jų saugumo sistema efektyvumu nė kiek nenusileidžia kinų triadoms. Palyginimui – prasiskverbti į mafiją, Kolumbijos kartelius, balkanų ir rusų mafiją yra juokų darbas.

Antrasis Vankuverio „Pragaro angelų“ galios šaltinis yra tas, kad ši grupė kontroliuoja miesto uostą. „Pragaro angelai“ nesibodi jokios pelningos veiklos – jie augina ir perveža marihuaną, kokainą ar kitus narkotikus, – pasakoja Brianas Brennanas, KKMP kovos su narkotikais biuro vyriausiasis tyrėjas. – Jie vis dar turi įtaką uostuose ir valdo kokaino verslą, o dabar pastebėjome, kad jie domisi ir sintetiniais narkotikais.“ „Pragaro angelai“ daro įtaką per draugus, verslo partnerius ir korumpuotus pareigūnus, o kontroliuoti uostą reiškia kontroliuoti kokaino verslą. Per Vankuverio uostą kokainas importuojamas tiesiai iš Lotynų Amerikos ir Jungtinių Valstijų, tačiau jis taip pat naudojamas kaip tranzito punktas gabenant kokainą į JAV. „Pastaruoju metu, – tęsia Brennanas, – pastebime smurto protrūkį, nes stiprėja kova dėl kanapių auginimo fermų kontrolės.“

„Pragaro angelai“ įsitvirtino kaip didžiausia nusikalstama grupuotė jau prieš dešimtmečius, bet per visą šį laiką nuteistus jos narius galima suskaičiuoti pirštais. „Ar problema labai rimta? – retoriškai klausia Brennanas. – Ir dar kaip – tai milžiniška problema. Ne tik KKMP, bet ir visos teisėsaugos institucijos kartu paėmus nepajėgia pažaboti kanapių augintojų. Negana to, organizuotos grupės turi tiek pinigų, kad gali nė nemirktelėjusios paaukoti dalį savo nuosavybės. Jeigu policija suranda tūkstantį kanapių augalų pusę milijono dolerių kainuojančiame name žemutinėje Britų Kolumbijoje ir areštuoja visą namą, jie tiesiog ten nebesirodo. Jie užkala tiek pinigų, kad nesirūpina dėl tos investicijos praradimo.“

KKMP glaudžiai bendradarbiauja su KNV bandydama sustabdyti marihuanos srautą į JAV, tačiau kalbėdamasis apie tai su

Brennanu išgirdau jo balse susierzinimo gaidelę – ne kai jis kalbėjo apie KNV, o kai kalbėjo apie Vašingtono politikus ir jų kritiką Kanados kvaišalų politikos atžvilgiu, nes iš jų kalbų aišku, jog jie mano, kad KKMP blogai atlieka savo darbą ir nepadaro visko įmanomo šiam srautui sustabdyti. „JAV labai jaudinasi dėl marihuanos srauto iš šiaurės į pietus padidėjimo, – tęsia inspektorius Brennanas, – ir turi tam pagrindo, nes sulaikome vis daugiau kontrabandininkų. Kita vertus, galbūt sulaikome jų daugiau tik todėl, kad geriau dirbame – sunku pasakyti. Tačiau turiu atkreipti dėmesį, kad tik du procentai Jungtinėse Valstijose suvartojamos marihuanos patenka iš Kanados. Jie kelia baisų triukšmą dėl kontrabandos, tačiau jai sunku užkirsti kelią dėl tos paprastos priežasties, kad santykiai tarp mūsų šalių yra tikrai geri, siena labai ilga, todėl nenuostabu, kad joje pasitaiko spragų. Labai nustebčiau, jeigu būtų aptikta tunelių, vedančių iš Kanados į JAV, tačiau tokių tunelių buvo rasta Meksikos ir JAV pasienyje – ir ne keli, o visi dvidešimt septyni.“

Iš karto net nesuvokiau, ką byloja Brennano pateikti duomenys. Britų Kolumbijos marihuanos pramonės vertė siekia šešis milijardus dolerių. Pasak KKMP, nuo 75 iki 90 procentų Britų Kolumbijoje išauginamos marihuanos patenka į Amerikos rinką. Tačiau JAV ir Kanada patvirtino savo oficialiame Kvaišalų pavojaus įvertinime, kad tai sudaro tik *2 procentus* viso Amerikoje vartojamų kanapių kiekio. Netgi aš suprantu, ką reiškia šis skaičius: iš Kanados į Ameriką marihuanos įvežama labai nedaug, bet apskritai amerikiečiai traukia dūmą kaip pašėlę. Tada kyla teisėtas klausimas: dievulėliau, iš kur tie amerikiečiai gauna tiek marihuanos? Tiesą sakant, jokių tikslių skaičių, kiek iš viso amerikiečiai suvartoja marihuanos ir iš kur ji įvežama, nėra – aišku tik tiek, kad ir suvartojama, ir įvežama jos velnioniškai daug.

„Tikriausiai nereikia nė sakyti, ką šie skaičiai reiškia, – pasiskundė man vienas KNV analitikas, kai mudu kalbėjomės apie

Britų Kolumbijos kanapių pumpurus. – Tai reiškia, kad Jungtinės Valstijos susiduria su didele problema – pilietiniu nepaklusnumu.“ Jis anaiptol nejuokavo.

Liberalizavimo dvasiai Kanadoje pritariantys amerikiečiai, paprastai yra tokie žmonės kaip Steve'as Tuckas, vartojantis šį kvaišalą pats. 2006 m. gegužę Vankuveris priėmė svečią iš Amerikos, jis apsilankė pirmiausia norėdamas sukelti sąmyšį ten, iš kur atvyko – Albanyje, Niujorke. Davidas Soaresas pats nevartoja jokių kvaišalų – priešingai, jis skiria daug laiko ir jėgų bandydamas įtikinti žmones atsisakyti narkotikų. Tačiau kitaip nei daugelis jo kolegų Amerikos teisėsaugos institucijose, jis nemano, kad įkalinti kvaišalų vartotojus ilgiems metams yra tinkamas būdas pagerinti situaciją. „Patarčiau Kanadai, – tarė Soaresas, sakydamas dramatišką kalbą konferencijoje Vankuveryje, – jokiu būdu nesekti JAV kovos su narkotikais pavyzdžiu... Jūs, kanadiečiai, žengiate teisingu keliu.“

Nuostabiausia, kad taip kalbėjo anaiptol ne paprastas amerikietis – Davidas Soaresas, negana to, kad yra juodaodis, dar buvo aukštas renkamas pareigūnas, Niujorko valstijos Albanio apygardos prokuroras; vadinasi, jis turi daug valdžios galios ne tik mieste ir apygardoje, bet ir visoje Niujorko valstijos vyriausybėje.

Davidas Soaresas pasirodė esąs puikus gidas ir išsamiai supažindino mane su apleistos senosios Albanio dalies gyvenimu. „Štai čia buvo įvažiuojamoji parduotuvė. Žmonės išsukdavo iš Devintojo greitkelio, pastatydavo automobilį šalikelėje ir sušukdavo. Tada vienas iš Robinsonų šeimos narių tiesiog numesdavo kvaišalus pro langą – tai buvo savotiška greitojo aptarnavimo parduotuvė, tik vietoj sumuštinių buvo pardavinėjami kvaišalai“, – paaiškino jis, lipdamas iš savo tarnybinio automobilio ir vesdamas mane šiek tiek apšiurusios gyvenamųjų namų gatvės galo link. Rodydamas į stulpelių eilę, jis tarė: „Mes užtvėrėme įvažiavimą į gatvę, kad niekas negalėtų įsukti

į ją iš greitkelio, – priešais mus vienu iš Amerikos niekada nesiliaujančio eismo kelių tankiu srautu švilpė automobiliai. – Baltieji iš priemiesčių čia įsukdavo, nusipirkdavo kvaišalų iš afroamerikiečių ir dumdavo atgal į savo saugius priemiesčius.“

„Prieš kokius penkerius metus laikraštyje pasirodė straipsnis, – tęsia Soaresas, – kuriame vienas Robinsonų šeimos narys gyrėsi, kaip jie prekiauja kvaišalais nesulaukdami už tai jokios atsakomybės. Policija priėmė tai kaip iššūkį. Mes sutelkėme visų tarnybų pajėgas, kad prigriebtume tą Robinsonų šeimynėlę. Ir tai mums pavyko. O štai pataisyti padėties bendruomenėje nepavyko. Mes net neįsivaizdavome, kokia galinga vietos rinkoje buvo Robinsonų šeima. Jie ir toliau daugiau ar mažiau išsaugojo savo įtaką.“

Pašalinus Robinsonų šeimą, tuštumą tučtuojau užpildė visokio plauko nauji prekeiviai. Neišskiriamos porelės – kvaišalų ir smurto – problema tapo dar aštresnė. „Ši bendruomenė palikta likimo valiai, – kalba Soaresas su kartėlio gaidele balse. – Kol neturėsime strategijos, kuri suderintų teisėsaugos, bendruomenės vystymo ir ekonominės plėtotės priemones, būsime tarsi šunys, besivaikantys savo uodegą. Taip jau yra.“

Tuo metu prie mūsų lėtai privažiavo apdaužytas automobilis ir pro jo langą iškišo galvą kažkoks jaunuolis. „Ei, žmogau, – pašaukė jis Soaresą, – ar tau patinka darbas, kurį aš darau?“ Soareso kalba iki šiol buvo nepriekaištinga, bet jis lengvai pereina prie vietinės tarmės.

„O kokį darbą tu dirbai, broliuk?“

„Aš tvarkiau tą didelį namą.“

„Žmogau, man *labai* prie širdies toks tavo darbas.“

Kur tik atvyksta Davidas Soaresas, jį apspinta Vest Hilo žmonės, sveikinasi su juo, pasakoja jam apie šeimą ir darbą, apie pažangą gydantis nuo priklausomybės. Tačiau pirmiausia Vest Hilo žmonės jam dėkoja. Šios spontaniškos dėkingumo ir pagarbos apraiškos labai primena scenas iš banalių šeštojo dešimtmečio Holi-

vudo filmų. Keliaudamas per nusikaltėlių pasaulį retai sutikdavau tokių žmonių – tokių nuostabiai gerų ir tvirtai pasiryžusių daryti gera nepaisant įnirtingo prieš juos nusiteikusių galingųjų pasipriešinimo. Šis nuostabus trisdešimt šešerių teisininkas parodė apleistos senosios Albanio dalies mažumų bendruomenėms išeitį iš kvaišalų ir kalėjimo aklavietės ir pasiūlė kitokio gyvenimo viziją. Dar svarbesnis jo nuopelnas Jungtinėms Valstijoms yra tas, kad jis įrodė, jog šalies demokratija nėra beviltiška visuomenės viršūnių interesų įkaitė: jis parodė, kad ir neturėdamas didelių pinigų, įtakingų ryšių ir pažinčių žmogus gali būti išrinktas į svarbias pareigas – netgi jeigu siūlo programą, prieštaraujančią visuomenės viršūnių interesams ir dėl to sunkiai įgyvendinamą, bet vis dėlto teisingą ir nekompromisinę. Tačiau svarbiausia, kad jis parodė, jog pasiūlius daug kam neparankią, bet drąsią programą laimėti visgi įmanoma.

Kai Soaresas buvo paskirtas prokuroro padėjėju Albanio apygardos prokuratūroje, iš džiaugsmo jis netvėrė savame kailyje. „Negalėjau sulaukti, kada pagaliau galėsiu imtis darbo, – pasakojo jis man, – ir pirmaisiais darbo prokuratūroje metais jaučiausi kaip devintame danguje." Jis darė viską, kad užtikrintų sklandų ir efektyvų Albanio teisėsaugos funkcionavimą ir dalis jo darbo buvo kišti į kalėjimą kvaišalų vartotojus ir prekeivius. „Iš pradžių atrodo, kad taip ir turi būti, tačiau kai nuolat matai tuos pačius žmones, susimąstai. Įkiši žmogų į kalėjimą, po kiek laiko jis išeina, ir tu vėl kiši jį atgal į kalėjimą. Paskui pasodini į kalėjimą jo pusbrolį, paskui jo motiną, paskui tėvą. Matai, kaip motinos ir jų dukterys keičia viena kitą kalėjime. Kol motina sėdi kalėjime, per tą laiką pareiškiami kaltinimai jos dukrai – kai motina atbūna bausmę, ją kalėjime pakeičia duktė. Tada galvoje kažkas apsiverčia ir pradedi klausti savęs: „Ką aš darau?"

1973 m. įkvėptas prezidento Nixono paskelbto karo kvaišalams Niujorko gubernatorius Nelsonas Rockefelleris įvedė naują Kvaišalų įstatymų rinkinį, kuris galioja iki šiol, tebevadinamas jo

vardu. Pagal šiuos drakoniškus įstatymus už menkiausio bet kokių kvaišalų kiekio laikymą niujorkiečiai gali būti nuteisti kalėti valstijos sunkiųjų darbų kalėjimuose nuo penkiolikos metų iki gyvos galvos. Kasmet Niujorko valstija išleidžia daugiau negu 500 milijonų dolerių išlaikyti kalinimo vietose žmonėms, kurie pažeidė šių įstatymų nustatytą režimą.

Praėjus trejiems metams po to, kai Rockefelleris paskelbė savo Niujorko kvaišalų įstatymus, šešerių Davidas Soaresas atvyko gyventi į Potaketą, mažą fabrikinį miestelį Rod Ailende. Čia jis persikėlė iš Bravo, vakariausios Keip Verdo salyno salos, kurioje gyvena portugališkai kalbančių kreolų, kilusių iš Afrikos vakarų pakrantės, bendruomenė. Dainininkė Cesaria Evora yra kita žymiausia šios bendruomenės atstovė. Augdamas neturtingų juodaodžių rajonuose Soaresas perprato skurdaus gyvenimo mechanizmus ir suprato, kokios būna jo pasekmės. Tačiau turėdamas nepaprastai skvarbų protą, jis sugebėjo pasiekti tai, apie ką jo gentainiai antros kartos imigrantai nė svajoti nedrįsdavo – įstojo į Kornelio universiteto teisės fakultetą ir gavo stipendiją.

Netrukus po to, kai jis gavo tarnybą Albanio apygardos prokuratūroje, prezidento Clintono iniciatyva buvo skirtas finansavimas bendruomenės prokuroro pareigybei steigti. Bendruomenės prokuroras turėjo palaikyti ryšius su bendruomenių lyderiais tose miesto srityse, kuriose aukštas nusikalstamumo lygis. Niekas nenorėjo imtis tokio darbo, o Soaresas atrodė tarsi specialiai sutvertas šioms pareigoms. Nors 30 procentų miesto gyventojų yra afroamerikiečiai arba Lotynų amerikiečiai, jis buvo pirmasis ir vienintelis prokuroro padėjėjas, kilęs iš mažumų bendruomenių. „Melanino kiekis mano odoje savaime padarė mane ekspertu prokuratūros ryšių su bendruomene sferoje“, – kreivai šypsodamasis tarė jis.

Netrukus patyrimas, kurį jis įgijo dirbdamas apleistoje senojoje miesto dalyje, privertė suabejoti baudžiamųjų priemonių efekty-

vumu užtikrinant teisėsaugą ir, svarbiausia, pakirto tikėjimą Rockefellerio įstatymų teisingumu. „Kiekvieną rytą eidavau į teismą, kiekvieną dieną palaikydavau kaltinimus kokiam nors asmeniui, manydamas, kad darbas, kurį atlieku, padarys šį pasaulio kampą švaresnį ir saugesnį. Ir kiekvieną dieną teisme matydavau tokį patį vaikinuką, kaip ir tas, kurį padėjau įkišti į kalėjimą vakar ar užvakar – tokio pat amžiaus, tokio pat sudėjimo, padaręs tokį pat nusižengimą. Tiesiog neįtikėtina, ką mes darydavome kiekvieną dieną – naikindavome ir grūsdavome į kalėjimus ištisas bendruomenes. O teisėsaugos institucijų darbuotojai girdavosi: Štai, vėl susėmėme vyruką, kuris turėjo šlamšto už dvidešimt žalių. Mes tai vadiname kontroliniu pirkiniu. Tokius vyrukus semk nors rieškučiomis. Argi tai galima pavadinti geru teisėsaugos darbu? Kokias problemas jis padeda išspręsti? Jokių. Apvalyti bendruomenę nuo narkotikų? Nė velnio – tai tikrų tikriausias konvejeris. Tokiomis operacijomis tiesiog siekiama užsidirbti pinigų, nes už kiekvieną suimtąjį mokama premija. Nebenorėjau dalyvauti tokioje veikloje. Nebegalėjau daugiau žiūrėti, kaip už kiekvieno kampo talžomi žmonės. Manau, kad teisėsaugininkai elgiasi taip pat kaip vergų pirkliai, kai šie gaudydavo vergus ir grūsdavo juos į laivų triumus."

Iš visų Soareso papasakotų dalykų bene labiausiai pribloškiantis yra toks statistinis faktas: Albanio apygardoje (kur etninės mažumos sudaro 13 procentų gyventojų) daugiau negu *95 procentai* įkalintų Kvaišalų įstatymų pažeidėjų yra juodaodžiai arba Lotynų amerikiečiai. Kad ir kaip vertintume šį skaičių, aišku viena: valstijoje kažkas negerai.

Specialusis agentas Matthew Foggas žinojo turįs būti atsargus, tačiau vis tiek neįstengė suvaldyti savo liežuvio. Ir nuo to laiko, kai jis 1989 m. liudydamas Kongese pareiškė, kad jo viršininkas Ronaldas Heinas yra rasistas ir kad toks žmogus neturėtų būti skiriamas į

prestižines Kolumbijos federacinės apygardos Aukščiausiojo teismo JAV maršalo pareigas, darbe ant jo pasipylė nemalonumų kruša. Jį kaip skundiką ėmė niekinti kolegos policijos pareigūnai, bet galiausiai Foggas buvo apdovanotas už tai, kad nepabūgo pasakyti tiesos – 1998 m. teismas priteisė jam 4 milijonus dolerių ir visų išlaidų atlyginimą byloje prieš Janet Reno, tuometinę JAV teisingumo ministrę ir Teisingumo departamentą. Teismas ne tik pripažino, kad Foggas tapo jo viršininkų vykdytos rasinės diskriminacijos auka, bet ir padarė išvadą, kad JAV maršalo tarnyba buvo rasistinė kaip institucija.

Toks nekasdieniškas teismo sprendimas nė kiek nesumenkino jau gerokai anksčiau įsiliepsnojusio Foggo pasiryžimo demaskuoti korupciją ir rasinę diskriminaciją, pasireiškiančią tiek pačiose Amerikos teisėsaugos tarnybose, tiek jų veiksmuose taikant įstatymus skirtingoms bendruomenėms. Foggas įgijo daug priešų. Kartą per bėglio sulaikymo operaciją Baltimorėje jo kolegos netgi bandė pakišti jį po kulka ir jis tik per plauką išvengė žūties. Tai įvyko paskutinio XX a. dešimtmečio pradžioje, kai JAV maršalo tarnyba, kur Foggas dirbo pavaduotoju, pasiuntė jį padėti KNV. Jo darbas KNV buvo prižiūrėti didmiesčių užduočių pajėgas, kurios vykdydavo narkotikų siuntų sulaikymo operacijas visuose didžiausiuose šalies miestuose.

Foggas yra aukštas, tvirtas vyrukas, tačiau kalba kukliai ir švelniai, net kai jam sukyla pyktis. Netgi dabar, įkopęs į šeštąją dešimtį, nepaisant visų gyvenimo smūgių, jis nepaliauja nuoširdžiai baisėtis pasaulio blogybėmis ir neteisybėmis. „Per visą tarnybos laiką šiame regione įkišau už grotų apie du tūkstančius bėglių, – pasakoji jis man savo kabinete Vašingtone. – Mat aš dalyvaudavau nusikaltėlių gaudymo operacijose – visuose dideliuose šalies miestuose iškrėsdavome visa, kas juda. Užduočių pajėgos vykdydavo operacijas kartu su vietiniais policijos departamentais, suteikdavo jiems lėšų iš federalinių fondų operacijoms vykdyti ir paremdavo visais kitais įmano-

mais būdais. Paieškos operacijoms duodavome visokius vaizdingus pavadinimus, pavyzdžiui, „Rūkstantis ginklas“ arba „Kylanti saulė“ – taip jau buvo įprasta dešimtąjį dešimtmetį. Tais laikais galėjai suimti bet ką, kas tik pasipainiodavo po ranka. Tačiau mes, žinoma, daugiausia veikdavome tose miestų vietovėse, kur gyveno afroamerikiečiai ir spalvotieji; 85 procentai žmonių, kuriuos mes suimdavome, buvo juodaodžiai arba Lotynų amerikiečiai.“

Pasipiktinęs, kad tenka suimti tiek daug vyrų ir moterų, priklausančių jo paties bendruomenei, Foggas atėjo pas savo viršininką KNV ir pasiūlė: Siūlyčiau surengti reidą Potomake, Merilande ir Springfilde, kur gyvena baltieji, ir netgi Aleksandrijoje, nes mūsų darbas ieškoti narkotikų, o baltieji irgi juos vartoja, perka ir parduoda. KNV ASAC specialusis įgaliotasis agentas atšlijo nuo manęs ir tarė: „Gerai, pakalbėkime apie tai. Žinai, Foggai, tu visiškai teisus. Žmonės visur vartoja narkotikus, visur jais prekiauja. Taip pat ir baltieji, bičiuli. Tačiau žmonės tuose rajonuose, kur tu siūlai rengti reidus, turi pažįstamų teisėjų, advokatų, politikų ir pasakysiu tau tiesiai šviesiai, ten mes stipriai gautume per nagus, o visos mūsų pastangos nueitų perniek. Todėl verčiau nukreipkime jėgas ten, kur pasipriešinimas mažiausias.“

Žodis po žodžio pokalbis virto barniu. „Vadinasi, vienus baudžiame už įstatymų pažeidinėjimą, o kitiems leidžiame daryti, ką tik nori“, – pasipiktinau aš. „Žmogau, – pasakiau jam, – juk netgi baltieji vyrukai iš mūsų pajėgų kalba, kad pernelyg spaudžiame juodaodžius. Mes su kitais juodaodžiais vaikinais pajėgose visą laiką apie tai kalbame, nors niekuomet nieko nedarome, kad situacija pasikeistų“. Ir tada aš supratau. Mes gi patys sukuriame tokią situaciją, mes esame tarsi vergų prižiūrėtojai plantacijoje, vykdantys visus šeimininko įsakymus.“

Kadangi karas su kvaišalais susietas su finansinių paskatų sistema, o baltųjų bendruomenėse, kaip nurodė Foggas, jokia kova

su kvaišalais nevykdoma, karas su kvaišalais Jungtinėse Valstijose virto karo veiksmais prieš juodaodžius ir Lotynų amerikiečius. Žinodamas visa tai Matthew Foggas dabar yra įsitikinęs, kad karas su kvaišalais buvo sumanytas tik tam, kad būtų sukurta institucinė priemonė apriboti afroamerikiečių bendruomenių ekonomines bei socialines galimybes. Tai jau tikrų tikriausia sąmokslo teorija, tačiau kas tiesa, tai tiesa – nevisateisės Amerikos mažumų bendruomenės kare su kvaišalais patiria neproporcingai didelių nuostolių. O baudžiamosios teisės teismams suteikti įgaliojimai atimti nusižengusiesiems laisvę pasibaisėtinai ilgam laikui ir teisėsaugos pareigūnų finansinio skatinimo sistema, numatanti premijas už sulaikytų ir nuteistų asmenų skaičių, skatinte skatina korupciją.

Foggas priėjo prie išvados, kad kova su kvaišalais afroamerikiečiams daro nė kiek ne mažesnę žalą negu patys kvaišalai. Dabar vis daugiau buvusių JAV teisėsaugos pareigūnų, tarnavusių įvairiose federalinėse ir valstijų institucijose, tarp jų ir KNV, pasisako už narkotikų dekriminalizavimą arba legalizavimą. Kaip ir daugelis šių vyrų ir moterų, Matthew Foggas nevartoja kvaišalų ir ragina jų atsisakyti savo bendruomenės narius. Nors paskutinio XX a. dešimtmečio pabaigoje panašios nuomonės kaip Foggas pradėjo laikytis vis daugiau rinkėjų, palaikančių tiek Demokratų, tiek Respublikonų partijas, nė vienas atskiras politikas per rinkimus nė karto neišdrįso viešai kvestionuoti ortodoksiškų karo su kvaišalais dogmų. Kad ir kokios patrauklios Amerikos įstatymų dėl kvaišalų liberalizavimo idėjos, Vašingtono ir Valstijų politikos šiltnamiuose ši tema yra visiškas tabu – tik pažeisk jį, ir tu lavonas.

Taip buvo, kol nepasirodė Davidas Soaresas.

Paskutinio XX a. dešimtmečio pabaigoje dirbdamas apygardos prokuroro padėjėju ir naudodamasis bendruomenių prokuroro pareigomis Soaresas ėmėsi įgyvendinti savo sumanymus, kaip apvalyti nuo kvaišalų senosios apleistos miesto dalies Vest Hilo rajo-

ną, prekybos narkotikais Albanyje epicentrą. „Kaip manote, kodėl žmonės neprekiauja kvaišalais priemiesčiuose, priešais išpuoselėtas pieveles, kur šviežiai nupjauta žolė? Ogi todėl, kad pati aplinka siunčia signalą pažeidėjui – girdi, vyruti, čia taip elgtis nevalia. O jeigu pastatai aptriušę, kiemai apžėlę krūmais ir užgriozdinti likimo valiai paliktų automobilių, tada aplinka sako – čia gali daryti ką tinkamas. Todėl mes ėmėmės priemonių šiam rajonui apkuopti – pradėjome genėti medžius, pjauti žolę. Šiems darbams atlikti pasitelkiame įstatymų pažeidėjus iš to rajono, bandydami įdiegti jiems mintį, kad darbai, kuriuos jie atlieka, yra ne tiek bausmė, kiek indėlis į jų pačių ir jų kaimynų gerovę. Pamažu jie pradeda suprasti, kad rinkti stiklo šukes iš žolės ir švirkštus iš krepšinio aikštelės liepiame ne todėl, kad norime juos nubausti, o todėl, kad jų jaunesni broliukai ir sesutės paskui žaisdami nesusižeistų. Mūsų pastangos duoda rezultatų – tai rodo faktas, kad mažiau negu per metus policijos iškvietimų skaičius sumažėjo, o suimtųjų skaičius per tą patį laiką padidėjo."

Sėkminga Soareso veikla trukdo ne tik prekeivių kvaišalais klanui, ji pradėjo erzinti ir politikų klaną, kuriam galių tikrai netrūksta. „Mano veikla pradėjo nepatikti viršininkui. Jis dažnai išsikviesdavo mane į savo kabinetą ir valandų valandas koneveikdavo – girdi, ir tą darau ne taip, ir aną negerai. Pavyzdžiui, aš bandžiau parūpinti šiukšliadėžių žmonėms, kurie pageidavo šiukšliadėžių prie namų. Ir netgi dėl to kilo sąmyšis, nes mano veiksmuose jie įžvelgė grėsmę sistemai. Jei gyventojai nori turėti šiukšliadėžę prie namų, pirmiausia jie turi susisiekti su gyventojų komiteto atstovu, kuris susisieks su savivaldybės seniūno pavaduotoju, tas susieks su seniūnu, šis paskui informuos merą, kad gyventojams reikia šiukšliadėžių. Tada gyventojams bus pranešta, kas turi parūpinti jiems šiukšliadėžę ir kokiu būdu už ją susimokėti. Tai politinė kultūra, kitaip tariant – Mašina."

Mašina traiško visus, kurie išdrįsta parodyti nepaklusnumą. Soareso viršininkas pradėjo nebeteikti jam lėšų ir pagalbinių darbuotojų. Netrukus Soaresas pamatė, kad nebepajėgia dirbti savo darbo. Jis tik trypčiojo vietoje, neturėdamas jokių galimybių nors kiek situacijai pagerinti Albanyje. Taip, su Mašina juokai menki, jeigu užrūstinai ją, pasigailėjimo nelauk, ypač kai jai atstovauja toks žmogus kaip Albanio apygardos prokuroras, Soareso viršininkas Paulas Clyne'as, vienos iš įtakingiausių demokratų klano šeimos narys, užkietėjęs Rockefellerio kvaišalų įstatymų šalininkas. Soaresas nutarė parduoti būstą ir persikelti gyventi į Atlantą, kuri kaip magnetas traukė tūkstančius viduriniosios klasės juodaodžių iš JAV šiaurės rytų. „Tu tikrai nori išvykti?“ – paklausė manęs žmona ir aš atsakiau: „Taip.“ Tada ji išpeikė mane, kad elgiuosi kaip koks bailus mokinukas. „Jeigu tie vyrukai būtų buvę tavo bendraklasiai Potukete, tu būtum tiesiog iškaršęs jiems kailį.“ Ji vėl įkvėpė man truputį Potuketo dvasios.“

Kitą dieną Soaresas, užuot sėdęs į traukinį ir vykęs į Džordžiją, atėjo pas Paulą Clyne'ą į kabinetą ir pareiškė apygardos prokurorui ketinąs iškelti savo kandidatūrą į jo vietą artėjančiuose preliminariuose Demokratų partijos rinkimuose. „Susitikimas truko septynias minutes, – prisimena Soaresas. – Pirmas penkias jis kvatojosi, o per likusias dvi atleido mane iš darbo.“

Albanį visą laiką valdė Mašina – senojo sukirpimo Demokratų partijos viršūnė, nė kuo negeresnė už Daley dinastijos feodalus Čikagoje – ir viena bendruomenė niekada nebuvo prileidžiama prie jos valdymo pulto. „Partija skiria teisėjus, partija skiria policijos viršininką, merus; visi valdžios žmonės čia kilę iš tos pačios institucijos. Bent kiek svarbesnes pareigas einančių afroamerikiečių yra tik du – aš ir dar yra vienas teisėjas. Čia niekas niekada ir nebandė spręsti rasinių problemų: baltieji gyvena vieną gyvenimą, mes – kitą. Nesąmonė, sakys jie jums, municipalinėse įstaigose dirba daugybė

afroamerikiečių – tik nepasakys, kad dauguma tų afroamerikiečių tiesiog renka šiukšles."

2004 m. rudenį Soaresas susigrūmė su Clyne'u Demokratų partijos preliminariuose rinkimuose, o paskui jiedu vėl surėmė ginklus per apygardos prokuroro rinkimus, kuriuose Clyne'as dalyvavo kaip nepriklausomas kandidatas. Soaresas važinėjo po apygardą, sakė agitacines kalbas, rengė eitynes ir beldėsi į rinkėjų duris visose Albanio bendruomenėse, nors baltieji čia sudaro daugiau negu 80 procentų gyventojų. Per susitikimus su rinkėjais jis pirmiausia akcentuodavo sieksiąs reformuoti Rockefellerio įstatymus dėl kvaišalų – tai buvo svarbiausias jo rinkimų kampanijos punktas. „Rockefelleris tikriausiai pats buvo apkvaišęs, kai įvedė tuos įstatymus dėl kvaišalų, – kartą rėžė jis. – Baudžiamosios teisės sistemos simbolis yra Temidė, užrištomis akimis, su svarstyklėmis vienoje rakoje ir kardu kitoje. Ji simbolizuoja teisingumą ir nešališkumą. Kas bus, jeigu žmonės praras tikėjimą baudžiamosios teisės sistema? Kils chaosas. O Rockefellerio įstatymai dėl kvaišalų visiškai neatitinka Temidės idealo – jie neteisingi ir šališki, nes visi žinome, kad nuo įstatymų dėl kvaišalų pirmiausia ir daugiausia nukenčia afroamerikiečiai ir Lotynų amerikiečiai. Tiesiog neįtikėtina, kad jie vis dar galioja. Ir neigiamas jų poveikis neapsiriboja vien rasiniu neteisingumu. Šie įstatymai žalingi visiems. Priklausomybė vienodai veikia visus, nepriklausomai nuo to, ką jie vartoja – ar kokainą, ar alkoholį. Daugelis žmonių turi priklausomybės ligomis sergančių šeimos narių ar artimų giminių ir iš savo patirties žino, kokia tai baisi nelaimė ir jiems patiems, ir jų šeimoms. Taigi, įstatymai, taip neproporcingai žiaurūs vienai priklausomų žmonių grupei, yra neteisingi."

Ir preliminariuose, ir pagrindiniuose rinkimuose Soaresas tiesiog sutriuškino Clyne'ą ir visus kitus oponentus. Jo pergalė suardė politinį konsensą Niujorko valstijoje. 2004 m. lapkritį, savo pergalės išvakarėse, Soaresas pasakė: „Neabejoju, kad šių antikvarinių

įstatymų dienos suskaičiuotos. Iškalbingiausias yra faktas, kad nelankstiems Niujorko valstijos apygardos prokuratūrų nariams iškilo pavojus netekti postų ir pirmiausia dėl jų pozicijos Rockefellerio įstatymų dėl kvaišalų atžvilgiu. Tai reiškia, kad visiems išrinktiems Niujorko valstijos pareigūnams metas rimtai susimąstyti.“

Susimąstyti derėtų ir Kongresui bei prezidentui – juk Amerikos žmonės neakli ir anksčiau ar vėliau reikės jiems pasiaiškinti, kodėl beveik po keturių dešimtmečių karo su kvaišalais priklausomų asmenų skaičius ir narkotikų vartojimas didesnis negu bet kada anksčiau, kodėl per visą šį laikotarpį pramoginių kvaišalų kainos nuolatos mažėjo ir kodėl baudžiamosios teisės sistema, kuriai išlaikyti valstybė išleidžia šimtus milijardų dolerių, labiau skatina nusikalstamumą negu jį žaboja. Tokioms biurokratinėms struktūroms kaip KNV, kariaujančioms su kvaišalais skiriamos lėšos, yra lašas jūroje, palyginti su milijardų milijardais, kuriuos organizuoti nusikaltėlių sindikatai uždirbo dėl Vašingtono pasiryžimo įvaryti narkotikų rinką į pogrindį. Socialinės ir nusikalstamumo problemos neišnyks tol, kol valstybė neišmoks kontroliuoti narkotikų pramonės kaip visumos.

Taigi, padėtis Jungtinėse Valstijose išties liūdna. O ne tokios pasiturinčios šalys nuo Amerikos karo su kvaišalais nukenčia dar labiau. Ir labiausiai kliūna Kolumbijai.

11

Baimės maršas

Kareiviai

Važiuojant į Chamundi, už penkiolikos mylių nuo Kalio, tikrai yra į ką akis paganyti. Pirmiausia pravažiuoju pro Kalio amerikietiškojo futbolo klubą, priklausantį Rodriguez-Orejuelų klanui, dar žinomam kaip Kalio kartelis. Pavažiavęs dar keletą mylių apstulbstu pamatęs didžiulį stadioną, priklausantį broliams Ochoa, kurie kadaise Medeljino kartelyje varė verslą su velioniu Pablo Escobaru. Chamundi yra mėgstama narkotikų prekeivių (juos Kolumbijoje pažįsta net vaikėzai) poilsio vieta, kur jie pasistatė grandiozines *fincas* su ežerais, milžiniškomis, prožektoriais apšviestomis futbolo aikštėmis, vidaus ir lauko baseinais – žodžiu, dvarus su visais įmanomais rekvizitais. Miesto pakraštyje *fincas* virtinė staiga nutrūksta – jas keičia kuklūs bepinigių indėnų būstai.

Kai miestelis nutolsta, žalia gyvatvore apsodintos alėjos pradžioje pamatau sutinkantį ženklą. Po žodžiais „Mano namučiai: psichiatrijos klinika“ nurodytas telefono numeris ir nupiešta rodyklė važiuoti tiesiai; pavažiavus dar du šimtus jardų už keleto vingių pasirodė patys „Namučiai“, apsupti nuostabaus sodo. Tikras rojaus kampelis, pamaniau sau, nors paskui aprūdiję žaliai ir raudonai dažyti geležiniai vartai ir spygliuotos vielos tvora kiek atvėsino mano susižavėjimą.

Kaip tik šioje vietoje 2006 m. gegužės 22 d., pusę šešių, Kolumbijos specialiųjų pajėgų kovos su narkotikais būrio vadas sustabdė savo trijų automobilių koloną. Lydimas devynių vyrų ir vieno civilio informatoriaus jis išlipo iš automobilio ir patraukė link vartų – informatorius buvo jį užtikrinęs, kad už aukštos „Namučių“ tvoros dedasi įdomūs dalykai.

Grupė uniformuotų vyrų, tykojusių pasaloje greta alėjos esančiame apleistame atžalyne, be jokio perspėjimo atidengė ugnį. Būrio vadas žuvo tą pačią akimirką, jį pakirto pirmosios dvidešimt aštuonių šaulių kulkos. „Mes ruošėme vakarienę, – pasakoja vienas klinikos darbuotojas, – ir staiga išgirdome baisingą tratėjimą prie vartų. Keletas policijos pareigūnų puolė slėptis atviros kanalizacijos griovyje. – Girdėjome, kaip jie šaukė: „Nešaudykit, nešaudykit, mes policininkai“, o paskui „Mes turime žmonas ir vaikų.“

Tačiau šie nesiliovė ir šaudė ištisą ketvirtį valandos – tol, kol iššūdė visus iki vieno policininkus. Kai atvyko speciali policijos komanda sutvarkyti žudynių vietos, ji aptiko, kad civiliam informatoriui vienas iš užpuolikų dar papildomai suvarė kulką į tiesiai pakaušį. Gal tai buvo savotiškas ženklas?

Tokios baisios žudynės kaip Chamundi visuomet sukrečia šalį, bet jau nieko nebestebina. Galimų tokių nusikaltimo vykdytojų yra devynios galybės – reikėtų rašyti kitą knygą, norint papasakoti apie visas tas kraugeriškas grupuotes akronimiškais pavadinimais, apnikusias Kolumbiją per pastaruosius trisdešimt metų; visos jos bando įrodyti savo politinį ir moralinį pranašumą pasitelkdamos masines žudynes, kankinimus ir sprogdinimus. Negana to, šių neformalių organizacijų liejamas kraujo upes papildo ir policija bei kariškiai, kurie dažnai elgiasi taip pat beatodairiškai kaip ir prekeiviai kvaišalais, sukarintos grupuotės ir partizanai.

Kai įvykdomi tokie išpuoliai prieš kariškius arba policiją kaip Chamundi, pirmoji galimų vykdytojų sąraše dažnai minima galinga

marksistinė partizanų organizacija FARC. Partizanai iš tiesų dažnai vykdo išpuolius netoli miestų, didžiąja dalį pajamų gauna iš kokaino ir tikrai nesibodi naudoti ginklus prieš valstybės pareigūnus. Kai lankiausi Chamundi, jie, tarsi norėdami patvirtinti savo reputaciją, nužudė šešis policininkus kitoje Kalio pusėje, tam pasitelkė vamzdines bombas, kurių pasigaminti partizanus išmokė Airijos Respublikos kariuomenės kovotojai. Tačiau pastaruoju metu jų kariniai daliniai retai prasiskverbia taip toli į miesto vietoves, o ir žudynių Chamundi braižas buvo kitoks, nebūdingas FARC operacijoms.

Į įtariamųjų sąrašą buvo įtraukti ir vietinės sukarintos grupuotės (žinomos AUC pavadinimu) kovotojai, kurie dažnai kartu su reguliaria armija kovoja su FARC ir skelbiasi esantys privačios nuosavybės (ypač tos, kurią jie užgrobė pasitelkdami bauginimus ir žudynes) gynėjai. Daugelis AUC kovotojų, vykdydami kiek anksčiau tais metais sudarytą susitarimą su vyriausybe, nusiginklavo, tačiau tuoj pat pasirodė nauju organizuotų nusikaltėlių gaujų pavidalu įstatymų nepaisančiuose *barrios*, kurie tarsi piktybiniai augliai plinta visų didelių Kolumbijos miestų skurdo rajonuose.

Ir galiausiai tarp įtariamųjų buvo *del Norte* kartelis, dar liūniau pagarsėjusio Kalio kartelio įpėdinis. Nors *del Norte* kartelis buvo praradęs savo vadeivą Fernando Henao, kai prieš metus vienas Niujorko teismas nuteisė jį kalėti devyniolika su puse metų, kartelio reikalai vis tiek neblogai klojosi vadovaujant Henao sėbrui Diego Montoyai. Kartelis, be abejo, buvo pagrindinis įtariamasis.

Kad ir kokios organizacijos nariai spaudė gaidukus, atspėti jų motyvą nesunku – tai kokainas.

Todėl kai netrukus išaiškėjo, kad Chamundi žudynių priežastis buvo kokainas, kolumbiečiai nė kiek nenustebo, o štai žinia, kas buvo žudynių vykdytojai, juos tiesiog pribloškė. Ši nusikaltimą įvykdė ne FARC, ne AUC, ne ELN, ne MAS, ne PEPES ar kokie nors kiti apsišaukėliai teisingumo gynėjai. Specialiųjų pajėgų

komandą iššudė dvidešimt aštuonių žmonių reguliariosios armijos būrys iš 23-iosios Kalnų brigados. Kolumbijos armija, žinoma, visuomet garsėjo jėgos naudojimu ir taip pelnė vienos iš piktybiškiausių pasaulyje žmogaus teisių pažeidėjų reputaciją. Tačiau žudyti savo kolegas iš specialių pajėgų kariškiams visiškai nebūdinga. Ši žinia sukrėtė visus – ir paprastus kolumbiečius, ir Kolumbijos prezidentą Alvaro Uribe, ir šalies vyriausybę. Taip pat ji buvo labai nemaloni ir šokiruojanti JAV Kongresui bei prezidentui George'ui W. Bushui.

To būrio vadas dėžiasnukis pulkininkas Bayronas Carvajalis iš pradžių paskelbė pareiškimą, kuriame teigė, jog šis tragiškas incidentas įvyko per klaidą – dėl to, kad jo kariai „neatpažino saviškių“. Incidentas įvyko naktį, teigė jis, todėl kariai supainiojo policinkus su FARC partizanais. Tačiau „Mano namučių“ darbuotojai ir netoliese gyvenantys indėnai liudija visai ką kita – kad užpuolimas įvyko visiškai šviesiu paros metu, kai kariškiai tiesiog negalėjo iš karto neatpažinti savitų specialiųjų pajėgų uniformų.

Užpuolimo aplinkybės rodė, kad tai buvo kruopščiai suplanuota egzekucija, o ne klaida. Be to, kai generalinis prokuroras Mario Iguaranas atidžiau panagrinėjo bylos medžiagą, kilo įtarimas, kad kariai veikė gindami kažką, turėjusį kvaišalų. „Tai buvo ne klaida, o nusikaltimas, – pareiškė jis atlikęs parengtinį tyrimą. – Jie vykdė prekiautojų kvaišalais užsakymą.“

Kai ši žinia pasiekė JAV Kolumbijos federacinę apygardą, Vašingtonui tikrai buvo pagrindo susikrimsti. Jungtinės Valstijos neseniai buvo perdavusios Kolumbijai paskutinę dalį keturių milijardų dolerių paramos, suteiktos Bogotai pagal planą „Kolumbija“. Šis penkerių metų planas, kurį inicijavo Clintono administracija ir išplėtojo prezidentas Bushas, buvo sudarytas siekiant apsaugoti pasaulį nuo dviejų neatskiriamų blogybių – kokaino ir FARC; 80 procentų šio plano lėšų buvo numatyta Kolumbijos armijos ginkluotei atnaujinti. Per pirmuosius šio šimtmečio metus Vašingtonas Kolumbijos gink-

luotosioms pajėgoms suteikė daugiau paramos technika ir pinigais negu bet kuriai kitai pasaulio šaliai, neskaitant Egipto ir Izraelio. Tuo buvo siekiama nušauti du zuikius: sunaikinti kokainmedžių plantacijas, kokaino verslą ir kairiuosius partizanus. Ir še tau kad nori – patys paramos gavėjai kariškiai Chamundi gina prekeivių narkotikais interesus ir žudo policininkus. Kas buvo padaryta ne taip?

Kolumbija garsėja ne tik kaip viena neramiausių, bet ir kaip gausiausių gamtinių išteklių turinti Lotynų Amerikos šalis: derlingų lygumų, kuriose išauga geriausia kava pasaulyje, nuostabių Atlanto ir Ramiojo vandenyno pakrančių, egzotiškų augalų ir gyvūnų pertekusių džiunglių, naudingųjų iškasenų – nuo smaragdų iki naftos, didingus Andų kalnus, dalį Amazonės baseino ir netgi miestą, kurio klimatas apibūdinamas kaip „amžinas pavasaris“ – Medeljiną. Pirmąją mano apsilankymo Kolumbijos sostinėje Bogotoje dieną vienas šmaikštuolis kolumbietis paaiškino man, kad kai Dievas tvėrė Žemę, jis nutarė duoti šiai šaliai visas gėrybes, kokias tik įstengė sukurti. „Kai kitos šalys pradėjo skųstis, kodėl jis nuskriaudęs jas, – tęsė mano draugas, – Viešpats atsisuko į jas ir tarė: „Palūkėkite, tuoj pamatysite, kokius žmones ketinu apgyvendinti Kolumbijoje. Tada džiaugsitės, kad jums tokių neteko.“

Kolumbiečiai dažnai kalba apie savo šalį kaip apie rojų, kurį sujaukė šėtono apsėsta „blogiukų“ mažuma. Antai Nobelio premijos laureatas Gabrielis García Márquezas romane *Šimtas metų vienatvės* kalba ne tik apie kerinčią magiškojo realizmo galią, bet ir išsamiai nagrinėja, kokį vaidmenį Kolumbijos istorijoje suvaidino smurtas, nuolatos užgoždamas ir pajungdamas sau nuoširdžią kovą dėl reikalo ar idėjos:

„Pasakyk man, senas drauge, už ką tu kovoji?“
„Už didžią liberalų partiją, – atsakė pulkininkas Gerineldo Markesas. – Už ką gi dar?“

„Tu laimingas, kad žinai, – atsakė šis. – O štai aš tik dabar pradedu suprasti, kad kovoju savo didybės vedamas.“
„Tai blogai“, – tarė pulkininkas Gerineldo Markesas.
Pulkininką Aurelianą Buendiją pralinksmino draugo nerimas. „Savaime aišku, – tarė jis. – Bet dar blogiau, kai išvis nežinai, už ką kovoji“. Jis pažvelgė draugui į akis ir šypsodamasis pridūrė:
„Arba kai kovoji už kažką, kas niekam nerūpi, kaip kad tu.“

Dirbdamas BBC korespondentu mačiau daug žudynių Balkanuose ir Kaukaze, tačiau Kolumbijos kaip smurto persmelktos šalies reputacija baugino net mane. Kai skridau iš Londono į Bogotą, pirmą kartą per savo tyrimus baiminausi, ar ne per daug rizikuoju. Žinoma, mano nuogastavimai pasirodė perdėti. Vadinti Kolumbiją smurtininkų šalimi labai neteisinga nuoširdžių ir draugiškų šios šalies žmonių atžvilgiu. Vis dėlto, mano baimė, nors ir perdėta, buvo pagrįsta. Likus savaitei iki išvykimo pietavau Vašingtone su vienu draugu, labai maloniu žmogumi, ir kai mudu pakilome eiti, jis tarė: „Būk atsargus, ten labai pavojinga.“ Jis tikrai žinojo, ką kalba. Prieš šešerius metus Pereiroje, esančioje už šimto mylių nuo Bogotos, buvo nužudyta jo žmona – kai ji sustojo priešais šviesoforą, prie jos automobilio privažiavo motociklas, ant jo užpakalinės sėdynės sėdėjęs vyras išsitraukė ginklą ir nušovė ją keturmetės dukrelės ir jos auklės akivaizdoje. Mano draugui teko bėgti į Vašingtoną ir jis iki šiol negali grįžti į savo šalį. Kolumbijoje sutikau daug žmonių, patyrusių, kaip skaudu, kai kažkas nužudo tavo šeimos narį arba artimą draugą.

Pastaruosius dvidešimt penkerius metus tvyrantis chaosas šiurpina netgi visko mačiusius kolumbiečius. XIX ir XX a. smurtas įgaudavo skirtingus pavidalus ir mastą – per šalį risdavosi visuotiniai sukilimai, ginkluoti maištai, vyriausybė siųsdavo baudžiamuosius

būrius įbauginti arba išvaryti gyventojus iš jų žemių, užsigeidusi atimti jų nuosavybę, siautėjo pavieniai teroristai, buvo vykdomos siaubingos žudynės. Politinį pagrindą smurtui teikė konservatorių ir liberalų partijų konkurencija, o ekonominis jo motyvas buvo žemės nuosavybės teisių problema. Vienas iš smarkių smurto proveržių, išprovokuotas 1948 m. balandį įvykdyto pasikėsinimo į kandidatą į prezidentus Jorge Eliécerą Gaitáną, vadinamas tiesiog *La Violencia* (Smurtu). *La Violencia* buvo tikras kraujo praliejimo festivalis ir truko ištisą dešimtmetį, kol liberalų ir konservatorių partijos, dvi pagrindinės šalies politinės jėgos ir smurtautojos, tarpusavy susitaikė.

Tais laikais smurtas Kolumbijoje mažai kam rūpėjo už jos ribų ir šalis sprendė šią problemą savo jėgomis. Septintajame dešimtmetyje kolumbiečiai netgi pradėjo nedrąsiai tikėtis harmoningesnio pilietinio gyvenimo, stabilios, nors nedidelės gerovės ir didesnės įtakos Pietų Amerikos regione. Šalyje ne tik pasirodė vidinės santarvės užuomagos, bet ir nesijautė atviro politinio Amerikos bendrovių, politikų ar gangsterių spaudimo, tokio akivaizdaus Centrinės Amerikos ir Karibų jūros baseino šalyse.

Ir tada vos per dešimtmetį atsitiko trys dalykai, privertę šalį pereiti visus Dantės pragaro ratus. Iš to pragaro šalis negali išsikapstyti iki šiol – ji tapo pagrindine žiauriausių organizuotų nusikalstamų susivienijimų Vakarų pusrutylyje auka. Negana to, šie susivienijimai ilgainiui įsitraukė į jiems visiškai svetimą, politiškai motyvuotą karinį konfliktą.

Pirmiausia 1968 m. bandydama paskatinti šalies ekonominį vystymąsi Kolumbijos vyriausybė prie Nacionalinio Kolumbijos universiteto išdidžiai įsteigė Pažangių cheminių tyrimų institutą, kuris pradėjo rengti aukščiausios kvalifikacijos chemikus; pastarieji vėliau už didelius pinigus pradėjo dirbti Medeljino ir Kalio karteliams.

Antra, beveik tuo pat metu Amerikos sodininkai pradėjo auginti marihuaną tokiais kiekiais, kurių beveik užteko JAV vidaus rinkos poreikiams patenkinti. Tai smarkiai prislopino prekybą kanapėmis, klestėjusią Kolumbijos šiaurės pakrantėje. Šiaurės pakrantės prekeiviai kanapėmis, susikrovę iš šio verslo nemenkus turtus, pradėjo įvairinti savo pasėlius, siekdami išvengti pelno sumažėjimo dėl marihuanos paklausos svyravimų.

Jų bandymai išsaugoti pelną sutapo su trečiuoju pokyčiu: Jungtinėse Valstijose, tarp Floridos ir Šiaurės Rytų trisdešimtmečių bei keturiasdešimtmečių, vėl tapo madingas kokainas. Kai Amerikos gimstamumo bumo vaikai liovėsi protestuoti ir ėmė kalti pinigus, jie panoro greito ir prabangaus kaip šampanas narkotiko, kuris atspindėtų jų perėjimą nuo filosofinės savistabos prie nežaboto turtėjimo. Su kokainu nereikėjo ilgai terliotis kaip su švirkščiamaisiais narkotikais – tik šniaukštelėjai ir jau skrajoji padangėmis. Netrukus kokainą pradėjo šniaukšti vis daugiau žmonių. „Anksčiau kokainas buvo nuodėminga piniguočių elito paslaptis, romantiškas dekadentiškos bohemos atributas, – rašė *Time* 1981 m. liepos numeryje, ant kurio viršelio buvo pavaizduota kokteilio taurė, pilna kokos, – bet dabar padėtis pasikeitė. Dar prieš kokius trejus ar ketverius metus kokainu mėgaudavosi tik stambiausi verslininkai savo triukšminguose vakarėliuose, Holivudo garsenybės ir prabangių limuzinų savininkai, o dabar visų madingų kavinių lankytojams kokaino šniūkis tapo beveik kasdieniu kavos papildu. Jo suvartojama už šimtą milijardų dolerių. Šiandien daugelis solidžių, rimtų ir kylančių visuomenės hierarchijos laipteliais žmonių – teisininkai, verslininkai, studentai, valstybės tarnautojai, politikai, policininkai,

sekretorės, bankininkai, mechanikai, nekilnojamojo turto agentai, padavėjos – iš visų kvaišalų mieliausiai renkasi koką. Iš dalies jo populiarumą lėmė tai, kad jis suvokiamas kaip gerovės ir sėkmės simbolis."

Kadangi trečiajame dešimtmetyje Amerikos vyriausybė prikalė šį kvaišalą prie gėdos stulpo, o paskui ir uždraudė, jis buvo mažai ištirtas. Daugelis žmonių klaidingai manė, kad kokainas nesukelia priklausomybės ir rimtesnių šalutinių poveikių. Negana to, sklido kalbos, kad jis padidina lytinę potenciją.

Paklausa augo kaip ant mielių ir atsilikęs Peru ir Bolivijos žemės ūkis nebepajėgė jos tenkinti. Grupė kolumbiečių – prekeivių narkotikais – suprato, kad taip susiklosčiusios aplinkybės atveria jiems galimybes susikrauti pasakiškus turtus.

Prekeiviai narkotikais

Norėdamas išsiaiškinti, kaip jie sugebėjo nukreipti šį pinigų srautą į savo kišenes, apsilankiau viename Bogotos centre įsikūrusiame naktiniame klube, kur susitariau susitikti su žmogumi, pravarde Demonas, nors visi į jį kreipiasi „Nixonai" – galbūt tai kažkokia žaisminga užuomina apie velionį JAV prezidentą, nežinau.

Praėję pro saugų barą, pilnutėlį vyrų nuo trisdešimties su trupučiu iki kokių penkiasdešimties metų ir moterų, vos persiritusių per antrąją dešimtį, mes su draugais įėjome į salę su dideliu aštuoneto formos baseinu. Per vidurį baseiną žergė perdėm įmantrus Rialto stiliaus tiltas, o palei sienas buvo įrengti nedidukai anklavai, apdangstyti pasibaisėtinai neskoningomis užuolaidomis. Kiekviename anklave sėdėjo po keturis–šešis vyrus, gėrė, o jaunos nuogos

moterys pašėlusiai garsiai skambančios *latino–euro* muzikos ritmu baksnojo kokiam nors vyrukui į veidą savo tarpukoju. Tikriausiai jiems buvo smagu, nors manęs asmeniškai tokie dalykai nevilioja.

Laimei, Nixonas nusivedė mus į kitą aukštą, iš kurio, tiesa, buvo matyti ši bakchanalijų parodija, tačiau čia bent jau galėjome susikalbėti. Vis dėlto jis užsispyrė atsivesti dvi jaunas prostitutes, kurių viena demonstravo tokias milžiniškas krūtis, kokių aš dar gyvenime nebuvau matęs (Kolumbija užima šlovingą pirmąją vietą pasaulyje pagal krūtinės didinimo operacijų skaičių). Nixonas jau buvo tiek prisišniaukęs kokos, kad ir neprašomas kalbėjo nesiliaudamas. Pirmiausia jis profesionalaus fokusininko mostu išsitraukė nosinę, pamojavo, kad gerai ją apžiūrėtume, įkišo per nosies pertvaroje ilgus metus vartoto kokaino išėstą skylę vienoje pusėje ir ištraukė kitoje.

„Aš buvau paprastas, niekuo neišsiskiriantis paauglys iš Bojakos, kuri yra už dviejų valandų kelio nuo Bogotos. Ničnieko nežinojau apie narkotikus, kol iš Niujorko grįžo vienas mano pusbrolių.“ Šeštajame ir septintajame XX a. dešimtmetyje, žlugus šalies tekstilės pramonei, daug kolumbiečių patraukė ieškoti darbo į Jungtines Valstijas. Kartu su šių emigrantų srautu ten nuvyko ir pirmieji prekeiviai kokainu, tarp jų Nixono pusbrolis. Pusbroliai pirkdavo kokainmedžių pastą iš augintojų Bolivijoje ir Peru, patys perdirbdavo ją į kokaino hidrochloridą, o paskui siųsdavo giminaičiams, įsikūrusiems besiplečiančiose kolumbiečių bendruomenėse Niujorke ir Majamyje. „Aš buvau atsakingas už prekės pervežimą Kolumbijoje, – pasakoja Nixonas. – Automobiliu arba sunkvežimiu rinkdavau kokainmedžių pastą, veždavau į perdirbimo vietą, o gautą kokainą gabendavau į pakrantę arba lėktuvų pakilimo lauką, iš kur jis keliaudavo tiesiai į Niujorką, Meksiką arba Karibų šalis.“

Būdamas dar visai pienburnis Nixonas įjunko į kvaišalus ir patyrė greito ir pasakiško praturtėjimo svaigulį. Šniaukšdamas koką

jis išvažinėjo skersai išilgai visą Kolumbiją. Iki 1994 m. sausio. „Kartą mudu su bosu važiavome viena iš pagrindinių Bogotos gatvių – jis vairavo, o aš sėdėjau šalia, – prisimena Nixonas. – Kai sustojome priešais šviesoforą, motociklu privažiavo du vyrukai, sėdėjęs ant keleivio sėdynės vyrukas išsitraukė ginklą ir pradėjo pyškinti į mano bosą – viskas vyko taip pat, kaip paprastai pasakoja pasikėsinimų liudytojai. Aš pasilenkiau po prietaisų skydu, ieškodamas savo pistoleto, bet negalėjau jo pasiekti. Trys šūviai kliudė bosą, tačiau nepaisydamas sužeidimų jis paspaudė greičio pedalą ir įsigudrino pasprukti nuo žudikų." Po šio atsitikimo Nixonas ir pasitraukė iš prekybos narkotikais verslo viršūnės. „Netrukus sužinojome, kad pasikėsinimą užsakė mano boso partneris; aš pagalvojau: to jau per daug. Mudu su drauge jau turėjome dukrelę ir aš nenorėjau, kad jai tektų augti be tėvo." Nixonas įsigudrino nusileisti iš narkotikų verslo aukštumų iki žemesnių sluoksnių – užuot prekiavęs kilogramais, dabar jis pardavinėja kokainą gramais gausėjantiems Bogotos japiams.

Aukščiausio pakilimo laikais Nixonas vertėsi labai rimta didmenine prekyba kokainu. Tačiau jo parduodami narkotikai buvo tik mažas upelis, įsiliedavęs į plačią kokaino upę, tekėjusią į Niujorką iš savo ištakų Kalio, įsikūrusio už dviejų šimtų mylių į pietvakarius nuo Bogotos. Kalio kartelis buvo vienas iš trijų įtakingiausių Kolumbijos kokaino klanų, susiformavusių aštuntajame ir devintajame dešimtmetyje. Kalio kartelis sudarė susitarimą su kitais dviem klanais, įsikūrusiais Medeljine, ir pasidalijo su jais JAV rinką – Niujorkas atiteko Kalio karteliui. Kiekvienas, norėjęs eksportuoti ten kokainą, turėjo kreiptis į šio kartelio atstovus.

1981 ir 1982 m. Ochoa klanas, Pablo Escobaro partneriai Medeljino kartelyje, kelis kartus iš eilės rengė susitikimus savo rančoje Margaritoje, į kuriuos buvo pakviesti visų stambių Kolumbijos kartelių bosai. Iškiliausi susitikimų dalyviai, neskaitant Escobaro

ir pačių brolių Ochoa, buvo broliai Gilberto ir Migelis Rodriguez-Orejuelos, jie vadovavo Kalio karteliui.

Pirmieji tokio aukšto lygio susitikimai buvo surengti siekiant aptarti, kaip elgtis su kairiaisiais partizanais, kurie pagrobė brolių Ochoa seserį Marthą ir pareikalavo išpirkos. Tačiau netrukus susirinkimų dienotvarkė gerokai išsiplėtė – kaip tik juose, nepaisant abipusio įtarumo, vėliau virtusio mirtina neapykanta, buvo įkurta beveik imperija – narkotikų pramonė, kuri klesti iki šiol ir atsispiria visiems puolimams.

Visi Margaritos susirinkimų dalyviai ilgainiui buvo nužudyti arba atsidūrė už grotų. Nepaisant to, beveik dvidešimt metų Escobaro, brolių Ochoa ir brolių Rodriguez-Orejuelų vadovaujamos gaujos buvo įtakingiausi veikėjai globalinėje šešėlinėje ekonomikoje, suklestėjusioje kartu su legalia ekonomika, kai JAV ir Europa liberalizavo finansų ir plataus vartojimo produktų rinkas, kurios buvo devintojo dešimtmečio globalizacijos variklis. Medeljino ir Kalio karteliams pavyko perprasti, kaip veikia svarbiausi globalizacijos mechanizmai ir prie jų prisiderinti, todėl daugelį metų jie sugebėjo derinti nelegalias operacijas su legaliomis.

Šie trys klanai buvo keisti sugyventiniai. Broliai Ochoa buvo kilę iš išsilavinusios ir pasiturinčios viduriniosios klasės šeimos, aistringai besidominčios žirgais, o Escobaras užaugo Medeljino lūšynuose ir patyrė visus Kolumbijos mažamečių nusikaltėlių pasaulio išbandymus ir sunkumus. Broliai Rodriguez-Orejuelos Kalyje irgi buvo ragavę tokio gyvenimo kaip Escobaras, tačiau kaip tik Ochoa šeima supažindino Escobarą su broliais Rodriguez-Orejuelomis ir sėkmingai palaikė taikų sambūvį tarp jų, kol ilgainiui abipusiai nesutarimai įžiebė aršią nesantaiką tarp dviejų grupuočių.

Per pasitarimus Margaritoje jie priėmė du svarbius sprendimus. Pirmiausia jie susitarė įkurti slaptą organizaciją MAS (*Muerte a los Secuestradores* – „Mirtis pagrobėjams“), privačią miliciją, kuri vėliau

išplėtojo veiklą ir virto galinga dešiniosios pakraipos sukarinta grupuote AUC. Antra, jie susitarė pasidalyti Šiaurės Amerikos kokaino rinką – Escobarui atiteko Majamis, kodiniu pavadinimu Geltonasis, broliams Ochoa – Mėlynasis Los Andželas, o Kalio karteliui – Raudonasis Niujorkas.

Pablo Escobaras garsėjo kaip didžiausias prekeivis narkotikais, bet iš tiesų jis neprilygo broliams Rodriguez-Orejueloms. Šiedu pirmą kartą į policijos akiratį pateko septintojo dešimtmečio pabaigoje, kai ne kartą prisidėjo prie aukštą padėtį turinčių žmonių pagrobimų. Aštuntojo dešimtmečio viduryje vyresnysis brolis Gilberto jau turėjo pakankamai lėšų nusipirkti lengvąjį lėktuvą, kuriuo gabeno pusiau apdirbtą kokos tyrę iš Peru į Kalį. Čia jo žmonės perdirbdavo atvežtą pusfabrikatį į kokaino hidrochloridą, kurį jis gabendavo į JAV.

Per keletą metų Kalio kartelio oro laivynas išaugo iki septynių šimtų lėktuvų, kurie paskirstydavo kvaišalus po visą Šiaurės Ameriką. Kolumbijoje, kur geografinės sąlygos labai apsunkina susisiekimą, Kalio padėtis yra ideali. Į rytus ir pietus nuo miesto driekiasi kokainmedžių ir opijaus aguonų auginimo vietovės, o visai netoliese vakaruose įsikūręs gilus Buenaventūros uostas. Pasinaudodamas tokia palankia geografine padėtimi kartelis tapo stulbinančiai efektyvia organizacija. Netgi Kovos su narkotikais valdyba (KNV) atvirai reiškė susižavėjimą kartelio vadovų organizaciniais gebėjimais (žinoma, jau po to, kai 1995 m. gaujos vadeivos buvo suimti):

> Apskaičiuota, kad Kalio mafijos metinis pelnas siekė nuo keturių iki aštuonių milijardų dolerių. Organizaciniu požiūriu ji veikė tarsi gerai tvarkoma tarptautinė verslovė – Kalio mafijos lyderiai kruopščiai apgalvodavo kiekvieną smulkmeną ir patys rūpinosi visais verslo reikalais

> Kolumbijoje ir Jungtinėse Valstijose. Globalinę verslovę jie valdė naudodami rafinuotą ryšių – telefonų, faksų, pranešimų gaviklių ir kompiuterių sistemą ir buvo sukūrę tokį žvalgybinį tinklą, kokio galėtų pavydėti netgi labiausiai išsivysčiusios šalys. Kalio kvaišalų viešpačiai kontroliavo Kalio oro uostą, taksi sistemą ir telefonų bendrovę. Jie žinojo, kas atvyksta į Kalį, kas išvyksta iš miesto, kas informuoja policiją ir kas bendradarbiauja su JAV teisėsaugos institucijomis.

KNV buvo teisi, įvardydama kartelio gebėjimą rinkti slaptą informaciją kaip pagrindinį jo sėkmės veiksnį. „Jie žinojo, kas mes esame, jie žinojo, kas mūsų informatoriai, žinojo mūsų telefonų numerius, sekė mūsų judėjimą ir visada keliais žingsniais mus lenkdavo“, – prisimena Jimas Milfordas, KNV komandos, kuriai buvo pavesta pričiupti Orejuelų klaną, vadovas. Tikrąjį kartelio žvalgybinio pajėgumo mastą KNV suvokė tik tada, kai viename name Kalyje aptiko universalų IBM kompiuterį, nenusileidžiantį didžiausių bankų informacinėms sistemoms. Kompiuteryje jie rado telefonų logaritmus su visų JAV agentų Kolumbijoje pokalbių su informatoriais Kalyje išklotinėmis – juos karteliui perdavė miesto Telefonų ryšio tarnybos darbuotojai.

Toks elgesys tipiškas organizacijai, visomis išgalėmis siekiančiai padidinti konkurencinį pranašumą. Gilbertas, besididžiuojantis savo *nom de plume* – Šachmatininkas – sukūrė šią organizaciją per meistrišką strategiją, susidedančią iš trijų veiklos krypčių.

Gimtajame Kalyje jis, kitaip negu Escobaras, pavertęs Medeljiną ir Bogotą skerdyklomis, vengė demonstratyvaus smurto. Užuot pasitelkęs smurtą, Gilbertas stengėsi išnaudoti chronišką Kolumbijos valstybės silpnumą, plėsdamas savo įtaką visose valstybinėse ir privačiose institucijose, kurios galėjo būti naudingos jo verslui,

įskaitant ir prezidentūrą. Pirmiausia Kalio grupuotė ėmėsi aktyviai investuoti į bankus. 1974 m. įkūręs nuosavą „El Banco de los Trabajadores" kartelis pirko kitų Centrinės ir Pietų Amerikos šalių bankų, turinčių glaudžių ryšių su Majamio ir Niujorko bankais, akcijas.

Ne mažiau svarbi buvo Gilberto vykdyta „valstybės užgrobimo" politika. Nesismulkindamas jis papirkinėjo prezidentus ir taip įgijo visos vyriausybės globą. Jo įtaka pasiekė apogėjų 1994 m. išrinkus prezidentu Ernesto Samperį. „Jis apipylė Samperį pinigais, – pasakojo man vienas buvęs aukštas vyriausybės pareigūnas, – ir visa Samperio gauja tiesiog per galvą vertėsi, kad tik įtiktų Kalio karteliui."

Galiausiai, norint pagaminti šimtą tonų kokaino, reikia milijonų galonų pirminių cheminių medžiagų. Didžioji šių cheminių medžiagų dalis gaminama Jungtinėse Valstijose ir Europos Sąjungoje. Kai kurias iš jų, pavyzdžiui, kalio permanganatą, lengva įvežti į šalį, nes jos naudojamos gaminant tokius maisto produktus, kaip picos padai. Tačiau kitoms reikia turėti licenciją. Kaip Kalio kartelis išsprendė šią problemą? Ogi labai paprastai – ėmė ir įkūrė „Rebają", didžiausią vaistinių tinklą šalyje, ir dabar galėjo įvežti bet kokias chemines medžiagas – niekam nekildavo jokių klausimų.

Išplauti pinigus tais laikais buvo paprasta, nes nei bankai, nei vyriausybė nesukdavo sau galvos, iš kur žmogus staiga gavo daugybę pinigų. Kai devintajame dešimtmetyje kontrolė finansų sistemoje truputį sugriežtėjo, Medeljino ir Kalio karteliai sukūrė puikią peso keitimo juodoje rinkoje sistemą – už Jungtinėse Valstijose uždirbtus dolerius būdavo perkami šaldytuvai, televizoriai, automobiliai ir kitos ilgalaikio naudojimo prekės, kurios paskui būdavo kontrabanda įvežamos į Kolumbiją ir parduodamos už pesus. „Nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios kolumbiečiai pirko kontrabandines prekes, nors žinojo, kad jos yra dalis pinigų, uždirbtų iš prekybos narkotikais, plovimo grandinės dalis, – aiškina Francisco Thoumi,

pagrindinis kovotojas su organizuotu nusikalstamumu Bogotoje. – Jie išpūstomis kainomis pardavinėjo nekilnojamąjį turtą, meno kūrinius, prabangius automobilius ir juvelyrinius dirbinius mistiniams individams, kurie mokėjo grynaisiais, neklausinėdami, už kokius pinigus šios prekės buvo įsigytos. Jų požiūriu, tuo rūpintis turėjo valstybė, o ne privatūs asmenys ar visuomenė.“ Thoumi teigia, kad valstybė nepajėgia užtikrinti teisėtvarkos dideliuose Kolumbijos plotuose ir nelabai tuo rūpinasi, todėl žmonės irgi nesijaučia įsipareigoję valstybei, nepaiso įstatymų ir naudojasi kiekviena proga juos apeiti. „Kodėl kolumbiečiai negerbia įstatymų, kaip kitų šalių gyventojai? – retoriškai klausia jis. – Kolumbijoje gali daryti, ką tinkamas, nei visuomenė, nei aplinkiniai tavęs nepasmerks. Neįstatymiška veikla toleruojama ir netgi kelia susižavėjimą kaip šaunumo, drąsos, gudrumo ir sumanumo apraiška, tačiau jeigu įstatymų pažeidėjas įkliūna, kapstytis tenka pačiam, niekas nepuola padėti. Kitaip tariant, jeigu neteisėta veikla, kad ir kokia ji būtų, teisėtvarkos pažeidėjai išpeša sau naudos, jie toleruojami, tačiau nesėkmės atveju negali tikėtis nei atjautos, nei solidarumo.“

Gilberto pirmasis užmezgė strateginį komercinį bendradarbiavimą su kolegomis užsienyje – Meksikoje, Ispanijoje, Italijoje, Brazilijoje, Nigerijoje, o paskui ir Rusijoje. Devintojo dešimtmečio pradžioje jis nusprendė perduoti didžiąją dalį eksporto Meksikos prekeiviams narkotikais. Toks sprendimas parodė, kokia neeiline įžvalga pasižymi šis žmogus. Pavojingiausia Kolumbijos prekeivių narkotikais verslo dalis yra pervežti prekę per JAV sieną ir parduoti ją „patikimam“ klientui – nepakliūti į teisėsaugos institucijų spąstus. Sudarę sutartį su meksikiečiais broliai Orejuelos perkėlė šią riziką ant jų pečių (pasmerkdami Šiaurės Meksiką patirti tokias pat bėdas, kokias išgyvena Kolumbija). Apytiksliai tuo pat metu jis užmezgė strateginius ryšius su organizuotų nusikaltėlių grupėmis Ispanijoje ir su Italijos mafija. Ypač svarbūs buvo brolių Orejuelų

atstovų susitikimai su Maskvos Solncevo brolijos nariais, dešimtajame dešimtmetyje surengti nuodėmingumu garsėjančioje Arubos saloje Karibų jūroje. Jungtinių Valstijų rinka tuo metu jau buvo persotinta, taigi, Sovietų Sąjungos žlugimas Kolumbijos karteliams buvo tiesiog Dievo dovana. Dėl to staiga atsivėrė didelė Europos rinka ir keliai.

Per pastaruosius trisdešimt metų susikūrę karteliai daugeliu požiūriu atitinka visuomenėje paplitusį organizuotų nusikaltėlių sindikato kaip milžiniškos, žiaurios organizacijos, keliančios grėsmę Vakarų civilizacijai, įvaizdį. Kai rafinuoti Kolumbijos nusikalstami susivienijimai atėmė iš smulkesnių Peru ir Bolivijos grupuočių kokaino perdirbimo ir paskirstymo verslą, kokainas tapo preke, kuria prekiauja stambiausi nusikalstami susivienijimai pasaulyje. Tačiau priešingai negu manė plačioji visuomenė, Kalio kartelis, kaip ir kitos didelės prekeivių kokainu korporacijos, iš tiesų buvo labai decentralizuotas. Kartelis yra tarsi holdingo kompanija, mažų, lanksčių mafijos grupuočių, kurioms priklauso skirtingos bendro verslo dalys, konglomeratas. Broliai Orejuelos neabejotinai buvo aukščiausi šios grupės vadovai; jie užtikrino bendro verslo aplinkos stabilumą ir gaudavo milžinišką pelną. Kai jie buvo areštuoti ir iškrito iš verslo, kokaino kainos Jungtinėse Valstijose pakilo, bet tik trumpam. Kainų pakilimą lėmė Kalio regione prasidėjusi mažesnių mafijų kova dėl atsilaisvinusios brolių vietos kartelio valdžios viršūnėje. Escobaro ir brolių Orejuelų suėmimas laikomas tikru teisėsaugos institucijų žygdarbiu. Ir iš tiesų, suimti juos tikrai buvo svarbu. Tačiau šios įspūdingos operacijos nė kiek nesumažino nei kokaino pasiūlos, nei jo paklausos.

Praėjo daugiau negu ketvirtis amžiaus nuo to laiko, kai Ronaldas Reiganas paskelbė Kolumbijos kartelius svarbiausiu JAV taikiniu kare su kvaišalais. Jį prezidentas apibūdino kaip svarbiausią nacionalinio saugumo uždavinį. Ir ką gi? Dabar Jungtinėse Valstijose

kokaino iš Kolumbijos galima įsigyti pigiau ir lengviau negu bet kada anksčiau. Milijardų milijardai dolerių buvo išleisti bandant sunaikinti kokaino industriją, tačiau ji tik didėjo, plėtėsi visomis kryptimis, nešė vis didesnį pelną ir reikalavo vis daugiau žmonių aukų – dešimtys tūkstančių neteko gyvybių, milijonai – sveikatos.

„Kad ir pagal kokius empirinius kriterijus vertintume, – teigia Alvaro Camacho, Kolumbijos akademiniuose sluoksniuose laikomas geriausiu JAV kovos su narkotikais politikos Pietų Amerikoje analitiku, – kare su kvaišalais nebuvo pasiekta nė menkiausios pergalės.“ Jis ir kiti analitikai teigia, kad ši politika blogai apgalvota, negana to, ji neretai įgyvendinama absurdiškomis priemonėmis – dėl skirtingų CŽV, KNV ir valstybės interesų. Jų tarpusavio vaidai prekeiviams narkotikais labai palengvina gyvenimą.

Tačiau labiausiai stulbina profesoriaus Camacho atskleistas faktas, kad kokaino industrija sukuria tik 3 procentus Kolumbijos BNP. (Vėliau JT Kovos su narkotikais tarnybos vadovas mane patikino, kad jos dalis netgi dar mažesnė ir tesiekia vos 0,8 procento). O štai Afganistane, Jungtinių Tautų skaičiavimais, žlugus Talibano režimui opijaus industrija sudaro stulbinančiai didelę BNP dalį – 57 procentus. Nenuostabu, kad centrinė vyriausybė Kabule, netgi remiama devyniolikos tūkstančių puikiai ginkluotų, NATO vadovaujamų karių, nepajėgia kontroliuoti situacijos šalyje toliau sostinės ir šiaurinių teritorijų. Intervencija į Afganistaną ne tik nepadėjo išvalyti iš Britanijos gatvių pigaus heroino, kaip 2001 m. žadėjo Tony Blairas, bet ir pavertė šią šalį organizuotų nusikaltėlių, maištininkų ir teroristų irštva. Dabar iš Afganistano pelnosi visokio plauko šutvės, nuo Turkijos heroino kartelių iki despotiškų Tukmėnijos ir Uzbekijos lyderių, jau nekalbant apie „Al Qaedą“, kurios pagrindinis pajamų šaltinis yra prekyba Afganistano opijumi.

Kolumbijos ekonomika yra sudėtingesnė ir kur kas labiau išsivysčiusi negu Afganistano. „Nors kvaišalai sukuria tik 3 procentus

BNP, – nurodo profesorius Camacho, – to per akis užtenka išlaikyti mažiausiai dvi privačias armijas – sukarintas grupuotes, tarnaujančias prekeiviams narkotikais, ir partizanus. Šioms armijoms užteko lėšų kelerius metus išlaikyti net 70 tūkstančių karių".

Žala, kurią prekyba kokainu daro Kolumbijos visuomenei, yra kur kas didesnė negu kokos ekonominė vertė. Sprogdinimai, skerdynės ir nemotyvuoti žudymai vykdomi visų šios prekybos dalyvių, yra gerai dokumentuoti ir dažnai nulemia šalies įvaizdį užsienyje (koks neigiamas šis įvaizdis, sužinojau, kai tuščiai plūkiausi bandydamas apsidrausti prieš išvykdamas į Kolumbiją). Tačiau yra ir kita armija, kuri labiausiai pakerta Kolumbijos moralines jėgas pakilti iš liūno – tai pabėgėlių armija. 2004 m. Janas Egelandas, JT Humanitarinės pagalbos tarnybos vadovas, pareiškė, kad Kolumbijos narkotikų karai „pareikalavo daugiausia gyvybių, sukėlė didžiausią humanitarinę problemą, didžiausią žmogaus teisių problemą ir didžiausią konfliktą Vakarų pusrutulyje". Jis taip pat pabrėžė, kad Kolumbijos vyriausybė nebeturi lėšų aštriausioms šios krizės apraiškoms spręsti ir kad trys milijonai pabėgėlių, išvaryti iš namų nuo dešimtojo dešimtmečio vidurio, yra didžiausia pabėgėlių populiacija Vakarų pusrutulyje ir trečia didžiausia pasaulyje.

Partizanai

Susanna Castillo ir jos vyras Ephraimas 1980 m. už keletą šimtų dolerių, kuriuos Susanna paveldėjo iš savo tėvo, nusipirko namą su keletu akrų žemės San Chosė kaimelyje Kolumbijos provincijoje Metoje. San Chosė kaimelis įsikūręs kiek šiauriau nuo plačios, vingiuotos Gvecharo upės. Palei jos krantus driekiasi dantyta Makrenos

kalnų virtinė, besigrumianti dėl vietos su džiunglėmis, tankėjančiomis pietuose, ten prieglobstį randa tūkstančiai unikalių augalų ir gyvūnų. „Tuo metu San Chosė nebuvo elektros, nebuvo jokių kelių. Nebuvo nieko, išskyrus maliariją, – prisimena Susanna, – tačiau žemė buvo labai derlinga ir mes ėmėme auginti bananus ir kukurūzus.“ Čia jiedu su vyru užaugino septynis vaikus, džiaugdamiesi kuklia gerove neprognozuojamoje aplinkoje. O paskui vos per dvi dienas visai ne dėl savo kaltės jie prarado namą, pragyvenimo šaltinį ir patyrė visus pabėgėlių gyvenimo baisumus.

Ponia Castillo atsakinėja į mano klausimus kantriai ir išsamiai, tačiau be jokių emocijų – man atrodo, ankstesnių dvylikos mėnesių patyrimas jau atėmė iš jos bet kokią viltį ir tikėjimą. Mes sėdime Roberto Sicaro, *Tres Esquinas* (Trijų kampų) – jokiuose žemėlapiuose nepažymėto lūšnų, trobelių ir palapinių derinio, kuriame susibūrė apie 155 tūkstančius žmonių, 80 procentų jų yra pabėgėliai, – ombudsmeno biure. Bendruomenėje, dydžiu prilygstančioje Kembridžui ar Bonai, nėra elektros ir tik keli skylėti vamzdžiai, kuriais tiekiamas vanduo.

Tres Esquinas yra tik maža dalis Siudad Bolivaro, raizgaus Bogotos *barrio*, kuris driekiasi per Kolumbijos sostinės pietuose vilnijančias kalvas. Sicaras pripažįsta, kad jo darbas yra donkichotiškas. „Čia gyvenantiems žmonėms aš esu Kolumbijos valstybė, – sako jis su šypsenėle, – nors iš tiesų šią pareigybę įsteigė Jungtinės Tautos. Tačiau labai mažai galiu jiems padėti, beveik niekaip.“

Dieną pagrindinė Siudad Bolivaro ekonominė veikla yra statyti lūšnas naujiems atvykėliams. Kai pradeda temti, moterys, vaikai ir vyresnio amžiaus žmonės skuba į savo būstus, nes sutemus pasirodo naktinės būtybės. „Mes nustatėme, kad *Tres Esquinas* veikia trys sukarintos grupuotės ir aštuoni nusikaltėlių sindikatai, – ramiai pasakoja Sicaras. – Naktį negalėčiau pasirodyti čia be ginkluotos palydos. Sindikatai pavaldūs sukarintoms grupuotėms – tai jos iš

tiesų valdo vietos ekonomiką, prekiaudamos kokainu ir ginklais. Jie kontroliuoja viską, jie yra erzaco valstybė. Aš tik padedu pabėgėliams pildyti paraiškų formas ir rašyti laiškus – tai viskas, ką galiu. Ir jie daro atitinkamas išvadas apie Kolumbijos ir anos, erzaco valstybės, pajėgumą." *Tres Esquinas* žmonės puikiai žino, kas yra tikroji valdžia šiose dulkėtose, purvinose gatvėse.

Priešais ombudsmeno būstinę stovi pastatas, kuriame įsikūrusi Jungtinių Tautų Vystymo programos atstovybė. Visos jos durys užrakintos ir atrodo, kad atstovybė jau kurį laiką uždaryta. Vienintelis kitas pastatas yra naujutėlaitė biblioteka, pastatyta iš „Kolumbijos plano" – 4,7 milijardo dolerių vertės paramos, kurią Jungtinės Valstijos suteikė Kolumbijai per pirmuosius penkerius šio šimtmečio metus. 98 procentai šių lėšų buvo skirti Kolumbijos ginkluotųjų pajėgų operacijoms prieš kokainmedžių plantacijas ir kairuolius partizanus remti, ir aš net apsidžiaugiau aptikęs bent tokį šios paramos panaudojimo civiliams tikslams pavyzdį. Kad biblioteka pradėtų veikti (kaip ir JT Vystymo programos atstovybė, ji uždaryta), dabar tereikia keleto knygų (kol kas nėra nė vienos) ir, svarbiausia, skaityti mokančių žmonių.

Susannai Castillo bibliotekos dabar nereikia. Neseniai įsiliejusiai į trijų milijonų Kolumbijos pabėgėlių armiją moteriai reikia pinigų, daugiau gyvenamojo ploto ir vandens bei elektros. Jos ryškiai mėlynos europietiškos akys žiba tarp aštrių indėniškų skruostikaulių – kaip ir dauguma kolumbiečių, ji maišytos rasės, *mestizo*. Nors jai dar tik keturiasdešimt septyneri, veidą išvagojusios raukšlės sendina ją geru dešimtmečiu. „Kai atvykome gyventi į San Chosė, išsiversdavome iš bananų ir kukurūzų auginimo, – tęsia ji. Castillo šeimai nereikėjo mokėti mokesčių. Valstybė tiesiog neprasiskverbia taip toli į Kolumbijos gilumas. – Nebuvo jokių mokesčių rinkėjų, jokių policininkų, jokių pašto darbuotojų, juos galėjai sutikti tik Vista Hermosoje, paėjęs dvi valandas pėsčiomis". Ir netgi Vista Hermosoje,

vietos miestelyje, kur Castillo šeima pardavinėjo derlių, gyvenimo tempas buvo labai lėtas.

Neišsivysčiusiose šalyse įprastas dalykas, kad kai kurie žmonės nugyvena visą gyvenimą ir nė karto nesutinka jokio oficialaus valstybės atstovo. Tačiau Kolumbija nėra neišsivysčiusi šalis, veikiau šalies geografija kliudo sustiprinti valstybės valdžią kaimiškose vietovėse. Geras pavyzdys yra Bogota: įsikūrusi aukštai kalnuose, turėdama labai menkus transporto ryšius su likusia šalies teritorija, ji stūkso tarsi burlaivis be vėjo. Tradiciškai valdžia koncentruojasi miesto ir pakrančių vietovėse arba greta jų esančiose kaimo vietovėse – ekonomikos centrai neturi priėjimo prie Bogotos. O kitos tolimos vietovės lieka valstybės nepaliestos. Didžioji dalis šių bekraščių džiunglių ruožų net šiandien yra nepažinta žemė. Pasak italo Sandro Calvani, JT Kovos su narkotikais programos atstovo Kolumbijoje, tokia situacija, „kad valstybė daugelį dešimtmečių visiškai nekontroliuoja didelės teritorijos, sukėlė rimtų padarinių. Žmonės priprato prie tokios padėties ir didžiojoje šalies dalyje negalioja jokie įstatymai. Žmonės užauga ir gyvena žinodami, kad jie kolumbiečiai, tačiau niekada taip ir nesusiduria su valstybe policininko ar teisėjo pavidalu.“

Iš pradžių šis valstybės abejingumas jų gyvenimui nė kiek netrikdė Castillos – veikiau priešingai. Jų pajamų pakako šeimai su septyniais vaikais išlaikyti: penkiais berniukais ir dviem mergaitėmis. Pastarosios ilgainiui ištekėjo ir paliko kaimą, o penki berniukai liko ir dirbo žemę kartu su tėvais. Tačiau baigiantis devintajam dešimtmečiui ir prasidedant dešimtajam, jiems teko patirti išorinio pasaulio poveikį, nors jų ramų gyvenimą sutrikdė ne Kolumbijos vyriausybė, o globalinėje žemės ūkio rinkoje prasidėję pokyčiai, apie kuriuos ši šeima neturėjo jokio supratimo. Technologinės inovacijos ir „bananų karai“ tarp ES ir Amerikos vaisių korporacijų numušė kainas. Augintojai tokiose vietovėse kaip Makarena nukentėjo

pirmieji, nors niekaip nesuprato, kodėl niekas nebenori mokėti už bananus tiek pat, kiek anksčiau.

Tuo pat metu Makarenoje vyko ir kitokie dalykai. Vyriausybės abejingumą sistemingai išnaudojo viena iš aršiausių jos konkurenčių – *Fuerzas Armadas Revolucionaras de Columbia* (Kolumbijos ginkluotosios revoliucijos pajėgos), sutrumpintai FARC.

FARC yra ne šiaip apskretusių partizanų sambūris, progai pasitaikius vykdantis „smok ir bėk" išpuolius arba sprogdinimus prekybos centruose. Tai karinė organizacija, pritraukianti į savo gretas vyrų, moterų ir vaikų (daugiausia kaip tik pastarųjų dviejų gyventojų kategorijų atstovų) iš visų Kolumbijos teritorijos vietovių, ir turinti apytikriai nuo penkiolikos iki dvidešimties tūkstančių kovotojų. Nuo pat 1964 m., kai Manuelis Marulanda Taiklusis įkūrė šią sukilėlių armiją, ji nesunkiai pritraukdavo naujų narių iš gausios valstietijos, sistemingai ir negailestingai išnaudojamos žemvaldžių ir vaisių kompanijų, kontroliuojančių žemės ūkio sektorių. Dauguma žemvaldžių nė kiek nedvejodami pasitelkdavo samdytus galvažudžius, jeigu valstiečiai išdrįsdavo imtis bent menkiausios politinės veiklos. Kolumbijoje profsąjungų veiklos sąlygos pačios nepalankiausios pasaulyje.

Taigi, per du dešimtmečius FARC kovotojų skaičius ir įtaka įspūdingai išaugo. Kovotojai sulaukdavo gyventojų paramos daugybėje miestelių ir kaimų, kur veikė, o jeigu nesulaukdavo, tai ginklu ir žiaurumu įtikindavo valstiečius, kad jų požiūris į FARC neteisingas. FARC išmoko šaltakraujiškai nepaisyti žmonių skausmų ir bėdų – kaip ir visos organizacijos (tai valstybės tarnybos, sukilėliai, prekeiviai kvaišalais ar samdiniai), siekiančios dalyvauti Kolumbijos tragedijoje. Nepasižymintis tokiu atšiaurumu žmonės tiesiog neįsileidžiami nė į vieną iš šių organizacijų. Bet šalyje, kur kokainas naudojamas kaip šimtą penkiasdešimt metų trunkančios politinės kovos katalizatorius, tai nenuostabu.

Tačiau kad ir kokia galinga FARC tapo septintajame ir aštuntajame dešimtmetyje, ji nepajėgė sustabdyti migracijos iš kaimo vietovių į miestus. Kaip ir jų kolegos visame pasaulyje, Kolumbijos valstiečiai karštai troško nusimesti kaimiško gyvenimo skurdo ir smurto jungą, todėl nenutrūkstamu srautu plūdo iš kaimų į miestus. FARC ideologinė propaganda, nors ir viliojančiai skambanti beturčiams, negalėjo konkuruoti su perspektyva, kad ir labai miglota, susirasti darbą (tegu ir nenuolatinį) Kalio, Medeljino arba Bogotos *barrios*. Dešimtojo dešimtmečio pradžioje tik 30 procentų gyventojų liko gyventi kaimo vietovėse.

FARC naujų kovotojų ir maitintojų ištekliai seko, todėl jai teko peržiūrėti savo ekonominę politiką. Ji nutarė atsisakyti tradicinio abejingumo Kolumbijos žymiausiam produktui ir savo kontroliuojamoje teritorijoje pradėjo skatinti valstiečius auginti kokainmedžius. Logika buvo paprasta – už svarą bananų dešimtajame dešimtmetyje vidutiniškai gaudavai vieną dolerį, o už svaras kokos žaliavos (neatlikus brangiausiai atsieinančių perdirbimo procesų) kainavo nuo 350 iki 500 dolerių.

Viename bevardžiame Kalio prekybos centre pasėdėjau prie alaus bokalo su dviem vyresniaisiais pogrindinės „Movimento Bolivariano“ (MB), FARC miestietiško sparno, nariais. Tai elegantiška, išsilavinusi ir protinga pora, abu gydytojai, apie savo veiklą jie kalba visiškai atvirai. „Grobti įkaitus pradėjome dešimtojo dešimtmečio pradžioje, netrukus po to, kai įkūrėme kuopelę čia, Kalyje, – aiškino jie. – Iš pradžių FARC vadovybė nenorėjo leisti mums veltis į pagrobimus, tačiau mums pavyko įtikinti juos, kad karas vyksta ne tik kaimo vietovėse, bet ir mieste.“

Kaip ir kita pusė, FARC ir MB į konfliktą žiūri labai rimtai, tačiau nepaiso jo pasekmių. „Mes visai nesiekiame tiekti žmonėms kokaino, – aiškina Lola, – tik dėl finansinių priežasčių judėjimas nutarė bendradarbiauti su *cocaleros*. Tačiau mes *neperdirbame* kokos

į kokainą. Vadovybė tik valstiečiams apmokestina 10 procentų nuo derliaus ir mainais už tai teikia socialines bei saugumo užtikrinimo paslaugas." Policija ir kariškiai pasakoja visai ką kita. Jie teigia, kad FARC kur kas labiau įsivėlusi į prekybą narkotikais negu teigia jos rėmėjai ir kad daugelis jos karinių bazių įrengtos netoli „virtuvių", kuriose perdirbama koka. Vienas nešališkas stebėtojas, turintis priėjimą prie šios informacijos, tačiau labai skeptiškai vertinantis Amerikos politiką Kolumbijoje, pavadino FARC „organizuotais nusikaltėliais karinėmis uniformomis".

Sunku patikrinti, koks FARC vaidmuo kokos industrijoje – tikrai žinoma tik tai, kad ji skatina kokainmedžių auginimą ir globoja jų augintojus. Viena tokių augintojų buvo Susanna Castillo. „Mes darėme tai, ką anuomet darė visi – vietoje bananų ir kukurūzų ėmėme auginti kokainmedžius, – tęsė ji. – Tiksliau, patys jų neauginome, o išnuomojome žemę vienam *cocalero*, kuris ir rūpinosi derliumi. Jis mokėdavo FARC mokesčius nuo derliaus, o mes mokėdavome FARC mokesčius nuo rentos, kurią jis sumokėdavo mums." Apmokestindama kiekvieną derlių 10 procentų FARC sąmoningai remiasi krikščioniška *diesmo* – dešimtinės – tradicija. Kaip miela...

Nuomodama žemę kokai auginti septynių asmenų Castillo šeima per mėnesį gaudavo 2000 dolerių – ne kažin kas šeimai, kurioje yra šeši darbingo amžiaus nariai, tačiau žinant, kad daugiau negu 50 procentų Kolumbijos gyventojų pajamos siekia tik 2 dolerius per dieną, tai buvo visai neblogi pinigai.

1998 m. lapkritį prezidentas Andresas Pastrana priėmė ypatingą sprendimą: tikėdamasis atgaivinti apmirusias Kolumbijos derybas dėl taikos su partizanais, jis įsakė armijai ir policijai pasitraukti iš didžiulės šalies teritorijos, apytikriai Šveicarijos dydžio, Metos ir Kaketos provincijose. Šios vietovėse buvo pavadintos *despeje* (išvalyta teritorija), į kurią įėjo ir didžioji dalis Makarenos su Castillo šeimos žemėmis, ir dabar FARC čia turėjo neribotą valdžią.

Daugelis kolumbiečių smarkiai kritikavo Pastraną už tai, kad šis sukūrė *despeje*. Jie teigia, ir turi tam pagrindo, kad taip jis leido FARC sutvirti savo karinę galią. Jie taip pat nurodo, kad net sudarius paliaubas FARC nemeta vienos iš mėgstamiausių pramogų – grobti žmones dėl išpirkos arba dėl politinių tikslų. 2002 m., kai prezidentas Pastarana rengėsi perleisti savo postą Álvaro Uribe, jis paskelbė nutraukiąs susitarimą ir įspėjo FARC, kad vyriausybė ketinanti jėga atkurti savo valdžią regione.

Tai buvo bloga žinia Castillo šeimai. Kol galiojo *despeje*, jų verslas klestėjo – FARC jų visiškai nekliudė ir pasirodydavo tik pasiimti mokesčių, nebuvo jokios rizikos iškristi iš kokos rinkos. Tačiau kai prezidentu tapo Uribe, vyriausybė paskelbė esanti pasiryžusi imtis prieš FARC karo veiksmų ir atsiimti Makareną. Susanna Castillo netikėtai atsidūrė negailestingos kovos fronto linijoje.

„FARC pasidarė kur kas agresyvesnė, kai rankomis buvo pradėti naikinti kokainmedžių pasėliai, – aiškina JT pareigūnas Sandro Calvani. – Štai tada pamatėme, kad FARC gina kokainmedžių derlių taip, tarsi būtų pasikėsinta į jos banko seifą su pinigais. Jeigu kas nors bandytų atimti iš manęs santaupas senatvei, aš irgi tapčiau agresyvus. Makarenos derlius yra pagrindinis lėšų jos operacijoms šaltinis.“

„Reikalai pradėjo prastėti 2005 m., – prisimena Susanna. – Vasarį trys vaikai, žaidę lauke, žuvo sprogus fugasui.“ FARC pradėjo po truputį minuoti regioną, kai Kolumbijos armija ėmė rengtis rimtam puolimui – JAV vyriausybė norėjo pamatyti kokią nors naudą iš milijardų „žalių“, kuriuos kišo į kokainmedžių pasėlių naikinimo programą ir karą su FARC. Karui pradėti netrūko politinės valios, tačiau kliudė teisinė problema: Makarena buvo nacionalinis parkas ir dėl to čia jokiu būdu negalėjo būti pasitelktas Vašingtono pamėgtas kokainmedžių pasėlių naikinimo metodas – purkšti plantacijas glifosfatu, naikinančiu mišiniu, kurį gamino „Dow Chemicals“ ir

tiekė „DynCorp“. Glifosfatas kartu su koka būtų sunaikinęs ir daugybę unikalių Makarenos augalų bei gyvūnų.

Todėl prezidentas Uribe paskelbė naują planą „Žalioji Kolumbija“, pagal kurį į Metą turėjo būti pasiųsti šimtai valstiečių rauti kokainmedžių su šaknimis (rovimas bet kokiu atveju efektyvesnis naikinimo būdas negu purškimas), o kariškiai turėjo užtikrinti jų apsaugą. Tai buvo didžiulis iššūkis FARC – vyriausybė ketino ne tik įsiveržti į jos teritoriją, bet ir tiesiogine to žodžio prasme išplėšti iš jos pajamų šaltinius.

„Apie pusę šešių ryto, mes kaip tik kėlėmės, staiga tiesiai virš mūsų namo nugriaudėjo galingų artilerijos pabūklų šūviai.“ Susanna pasakoja apie tą 2005 m. gruodžio 27 d. rytą, kai FARC keturių šimtų partizanų būrys iš pasalų užpuolė kareivius, saugojusius kokainmedžių naikinimo operaciją. „Mes puolėme ant grindų ir pasislėpėmė po lovomis. Mūšis truko dvi valandas ir visą tą laiką mes gulėjome nė nekrustelėdami“. Užspeista savo kaime Castillo šeima pasiprašė prieglobsčio pas vieną kaimyną, kuris gyveno kiek toliau nuo mūšio lauko, ir tris dienas pratūnojo jo namuose. Iš čia jie papildė nuosavybės netekusių žmonių srautą į Siudad Bolivarą. Susanna supranta, kad dabar galimybė sugrįžti į fermą labai menka, jeigu ji apskritai egzistuoja. Kartu su vyru ir penkiais suaugusiais vaikais ji glaudžiasi dviejuose ankštuose kambarėliuose, o dieną moko kitus gyventojus pildyti paraiškų formas.

Tačiau Susanna su šeima bent jau išnešė sveiką kailį. Kolumbijos armijos kareiviams pasisekė kur kas mažiau – tą dieną dvidešimt devyni iš jų žuvo. Tai buvo kruviniausias FARC išpuolis per 2005 m., jis dar kartą parodė, kad nepaisant visos paramos, kurią JAV Kongresas suteikė Kolumbijos karinėms pajėgoms pagal planą „Kolumbija“, prezidento Uribe vyriausybė neturi lėšų partizanams įveikti.

Sukarintos grupuotės

Tokios žudynės, kokios įvyko Makarenoje, palieka pavojingą palikimą vietos gyventojams. FARC kovotojai visada laikosi tokios pat partizanų taktikos: įvykdę sėkmingą išpuolį, tokį kaip gruodžio 27 d., jie atsitraukia ir pradeda ruoštis kitam netikėtam puolimui, leisdami Kolumbijos ginkluotosioms pajėgoms vėl kontroliuoti teritoriją, nors ir neilgam.

Tačiau vis dažniau prieš kariškių sugrįžimą pasirodo šiurpą keliančios ginkluotų kaukėtų vyrų gaujos. Tai sukarintos grupuotės, vadinamos *autodefensa*. Kaip ir FARC partizanai, sukarintų grupuočių kovotojai nėra labai mieli vyrukai. Makarenos žudynių dienomis sukarintų grupuočių kovotojai iššniukštinėjo, kas iš vietos civilių gyventojų bent kiek bendradarbiavo su FARC.

2006 m. balandį dvidešimt šešerių Eliadesas Pachonas su žmona ir trimis mažais vaikais iš Vista Hermosos autobusu išvyko į piečiau, pačiame Makarenos nacionalinio parko pakraštyje įsikūrusį Puerto Riką, kur dirbo mechaniku. Likus apytikriai myliai iki Matu Bampu kaimelio, prie vieno iš karinių kontrolės postų, kurių po gruodžio 27-osios žydynių tose vietovėse pridygo kaip grybų po lietaus, autobusą sustabdė ir patikrino kariškiai. Tačiau įvažiavus į kaimą autobusą vėl sustabdė ginkluoti žmonės, tik šį kartą vilkintys kažkokias neaiškias uniformas. Jie liepė visiems keleiviams išlipti, o vienas kaukėtas vyras perskaitė kažkokį sąrašą, kuriame buvo paminėtas ir Pachonas. „Jie turėjo kažkokį sąrašą, kuriame buvo surašytos žmonių pavardės, ir atrodė, kad jie rūšiuoja keleivius pagal tą sąrašą, – pasakoja Eliadeso sesuo Janneth. – Paskui jie iškvietė keletą žmonių, tarp jų ir vaikiną, sėdėjusį šalia mano brolio – jie abu vilkėjo mėlynomis džersio palaidinėmis. Tada kaukėtas vyrukas užriko: „Ne, ne šitas. Atveskit aną vyruką su kūdikiu.“ Brolis atidavė kūdikį

žmonai ir nuėjo su vyru, kuris pamojo jam ranka. Jie nusivedė jį prie upės, ne ten, kur buvo nuvesti žmonės, iškviesti pirmieji."

Šioje pasakojimo vietoje gražus, šviesus ir jaunas Janneth veidas pradėjo niauktis. Žinodamas, kad ji ką tik pradėjo dirbti vienoje nevyriausybinėje organizacijoje, aš buvau nusiteikęs iš jos išgirsti pasakojimą apie pabėgėlių padėtį apskritai. Jos asmeninė istorija apstulbino ne tik mane, bet ir mane lydėjusius draugus kolumbiečius. Kai ji pasakojo baisiausius šios istorijos epizodus, visi prikandome lūpas, bandydami sulaikyti ašaras. „Mano brolis maldavo: „Nežudykite manęs, atiduosiu viską, ką tik norite, tik nežudykite manęs." Tada jį iškvietęs žmogus paėmė iš kito kariūno kulkosvaidį ir net nepalaukęs, kol mano brolis baigs sakinį, keturis kartus iššovė jam į veidą."

Kai nuaidėjo šūviai, Janneth brolio žmona puolė prašyti sukarintos grupės vado leisti jai nueiti prie vyro kūno. „Jeigu nori mirti, – atsakė *jefe*, – gali eiti ir prisidėti prie savo vyro. Bet aš tavim dėtas likčiau čia ir rūpinčiausi vaikais." Tą dieną Matu Bambu kartu su Eliadesu buvo nužudyti dar trys žmonės – tai buvo vienas iš keleto išpuolių prieš civilius gyventojus, surengtų po FARC žudynių gruodį.

Nesant jokios kitos valdžios, tose vietovėse buvo įkurti vietos komitetai, sprendę miestų ir kaimų valdymo klausimus. Ir Eliadesas, ir Janneth buvo tokių komitetų nariai – štai kodėl jie buvo įtraukti į galimų FARC šalininkų sąrašus. Šios vietovės yra kaip tik FARC *despeje* ir vyriausybės kontroliuojamos teritorijos paribyje. Janneth tvirtina, kad komitetai tik siekė užtikrinti bent minimalią tvarką vietovėse, kur iš esmės negaliojo jokie įstatymai. Ši dvidešimt aštuonerių mergina, vieniša dviejų vaikų motina, visai nepanaši į revoliucionierę. Ji dirbo vadybininke vienoje Puerto Riko alkoholinių gėrimų parduotuvėje ir padavėja biliardo bare. „Šiame regione veikia daugybė visokių grupuočių, nepaliaujamai vyksta mūšiai,

puldinėjami civiliai gyventojai. Prie trečio mūsų kaimynų namo įvyko susidūrimas su FARC, kurio metu žuvo vienas kareivis. Civiliai gyventojai su vaikais liko namuose, tik pasislėpė po lovomis. Mes neturime kur bėgti, niekas mūsų negina, nėra iš ko tikėtis pagalbos – mes esame vienui vieni.“

Janneth pavyko pabėgti nuo sukarintos grupės kovotojų ir išvengti brolio likimo. Išsigelbėjusi ji su savo dviem vaikais atvyko į Bogotą, kur dabar dirba savanoriškoje organizacijoje ir padeda kitiems pabėgėliams iš Makarenos susirasti nors kokį būstą sostinėje. Ji taip pat bando išsiaiškinti, kas nužudė brolį, nors tikriausiai jos pastangos pasmerktos nesėkmei.

Kai prezidentas Uribe pažadėjo prezidentui George W. Bushui, kad padvigubins pastangas pažaboti prekeivius kokainu, jis susidūrė problema, rimtesne už visas kitas – ką daryti su sukarintomis grupuotėmis? Šis palaidas ginkluotų žudikų sambūris, įkvėptas dešiniojo ekstremizmo idėjų, daugiausia veikia kaip narkotikų kartelių milicija. Tačiau sukarintų grupių kovotojai palaiko glaudžius ryšius su įtakingais asmenimis Kolumbijos armijoje, su kuriais juos sieja ir draugystė, ir ideologinių pažiūrų bendrumas, svariai prisideda prie kovos su FARC, todėl šios grupuotės ilgą laiką dalyvavo prekyboje narkotikais ir niekas nedrįso jų jiems trukdyti ar kelti kaltinimų.

„*Autodefensa* nėra vyriausybės priešas, – tvirtina Sandro Calvani, JT Kovos su narkotikais tarnybos Bogotoje vadovas. – Jie niekada nepuola vyriausybės pareigūnų ar įstaigų. Priešingai, jie kovoja su teroristais, jie gina žmones. Jie užtikrina įstatymų valdžią. Daug kur Kolumbijoje galima pamatyti policijos pareigūnus, besigaivinančius alumi prie vieno stalo su *autodefensa* kovotojais – tarp jų nėra jokio priešiškumo.“

Tokiose vietovėse kaip Čoko Kolumbijos šiaurės vakaruose sukarintos grupuotės „išvalė“ ištisus kaimus ir miestus, norėdami pigiai gauti žemės plantacijoms, kur galėtų auginti ne tik daugy-

bę kokos, bet ir palmes – jų aliejaus paklausa pasaulyje, ypač JAV, smarkiai didėja, todėl palmių auginimas atneša nemažą pelną. Tokių liūdnų vaizdų kaip šiuose kaimuose nemačiau netgi Jugoslavijoje, kai ten vyko karai: matyti, kad valstiečiai paliko savo namus paskubomis, kartais netgi pašokę nuo nebaigtų pietų stalo, o kai kuriuos namus sukarintos grupuotės tiesiog sulygino su žeme, kad priverstų jų gyventojus prisidėti prie Kolumbijos pabėgėlių armijos.

Prezidento Uribe padėties keblumas ypač išryškėjo 2005 m. rudenį, kai slapta daryti įrašai atskleidė, kad Kolumbijos slaptosios policijos DAS viršininkas už pinigus teikė informaciją vienai iš labiausiai pagarsėjusių sukarintų grupuočių. DAS viršininkas ir jo pavaduotojas buvo priversti atsistatydinti, o prezidentas atkakliai tvirtino nieko apie tai nežinojęs. Negana to, DAS buvo apkaltinta išdalijusi „tepimo" pinigus (skirtus jai iš JAV mokesčių mokėtojų kišenės pagal „Kolumbijos planą") ginkluotoms grupuotėms, kurios ne tik žudė civilius ir profsąjungų aktyvistus, bet ir augino bei perdirbinėjo kokainą, o šis paskui patekdavo į JAV.

Kai „Kolumbijos plano" pinigai pradėjo tekėti į kariuomenės sąskaitas, KNV ir kai kurie Kongreso nariai respublikonai pradėjo reikalauti iš prezidento Uribe suimti sukarintų grupuočių vadus ir išduoti juos Jungtinėms Valstijoms. Jau pasirengęs pradėti karą su FARC prezidentas suprato, kad jam tiesiog neužteks išteklių kovoti dar su vienu priešininku – ginkluotu, motyvuotu ir turinčiu savo žinioje 30 000 kovotojų – juo labiau kad šis priešininkas buvo glaudžiai susijęs su kariuomene.

Bandydamas išspręsti ginkluotų grupuočių problemą Uribe pasitelkė įstatymą dėl teisingumo ir taikos. Keliais žodžiais – šiuo įstatymu buvo pasiūlytas toks sprendimas: sukarintos grupuotės sutinka nusiginkluoti, jų vadovai pasiduoda Kolumbijos teisingumo institucijoms, tačiau jie neišduodami Amerikai. Keletas tūkstančių sukarintų grupuočių kovotojų iš tiesų nusiginklavo ir pasitraukė iš

kaimo vietovių, tačiau, pasak JT pareigūnų Bogotos *barrios*, tuojau suplūdo į didžiausių šalies miestų lūšnynus ir įkūrė naujas nusikalstamas organizacijas, iš kurių susiformavo dideli prekybos narkotikais tinklai.

Gringai

Nei FARC, nei korumpuoti kariškiai, nei prekeivių narkotikais bosai, nei Kolumbijos sukarintos grupuotės, regis, nė kiek nesigraužia dėl pražūtingų jų veiklos padarinių šaliai ir nė neketina liautis. Po 2002 m. dvejus metus su kokaino karu susijusių mirčių skaičius šalyje mažėjo, tačiau 2005 m. pradžioje jų skaičius vėl pradėjo daugėti. Nuo to laiko, kai buvo pradėtas įgyvendinti planas „Kolumbija“, kokainmedžiams auginti naudojami žemės plotai sumažėjo keletu tūkstančių akrų, tačiau pasitelkiant patobulėjusias auginimo technologijas kasmet užauginamas vis didesnis derlius. Pradėjus įgyvendinti planą „Kolumbija“ FARC veikė tik šešiose Kolumbijos provincijose, o po ketverių metų ji jau turėjo veikiančių padalinių visose provincijose, išskyrus dvi. Įrodymai nepaneigiami: nuo aštuntojo dešimtmečio pradžios dedamos bendros Jungtinių Valstijų ir Kolumbijos vyriausybių pastangos nedavė jokių pageidaujamų rezultatų – FARC galia nesumažėjo, o Amerikos ir Europos rinkose kokaino pasiūla ir toliau lieka perteklinė.

Po rugsėjo 11-osios karas su terorizmu buvo svarbiausias Amerikos užsienio politikos prioritetas. Karas su kvaišalais, puoselėdamas milžinišką ir nesukotroliuojamą kriminalinę pelkę, kurioje laisvai tarpsta visokio plauko nepageidautini asmenys, beveik šimtu procentų užtikrina, kad karas su terorizmu niekada nebus laimėtas. Tačiau karo su kvaišalais vykdytojų įkarštis tik didėja ir jie pasiryžę

tęsti jį, kad ir kokios būtų pasekmės. Buvau pritrenktas, kai JT pareigūnas Sandro Calvani, biologas pagal išsilavinimą, prisipažino: „Jeigu kas nors man pasakytų, kad sukurtos naujos „Agent Orange" dujos, kurios naikina kokainmedžius, bet taip pat daro didelę žalą aplinkai, aš neatmesčiau jų panaudojimo galimybės."

Karas su kvaišalais ne tik paverčia biologus toksiškų defoliacijų programų šalininkais, bet ir sukelia milžiniškų nuostolių, kurie per šiuos dešimtmečius siekia jau trilijonus dolerių – į šią sumą įeina ne tik pasakiškas pelnas, kuriuos karas padeda žertis karteliams Kolumbijoje bei Meksikoje ir Talibanui bei karo lauko vadams Afganistane, bet ir milžiniškos sumos, visame pasaulyje išleidžiamos narkotikų įstatymų pažeidėjams kalėjimuose išlaikyti. Šie pažeidėjai paprastai yra iš neturtingųjų klasių (o Jungtinėse Valstijose tai reiškia, kad daugiau kaip 80 procentų jų kilę iš juodaodžių arba Lotynų amerikiečių mažumų), tačiau būdami darbingiausio amžiaus, pačiame jėgų žydėjime vysta kalėjimuose, nors Vakarų šalių ekonomikai jau ilgą laiką katastrofiškai trūksta darbo jėgos.

Jeigu narkotikų vartojimas Vakarų pasaulyje (sukūrusiame ir prižiūrinčiame globalinį modelį) bent kiek ženkliau sumažėtų (po beveik pusės šimtmečio), tada karo su kvaišalais šalininkai turėtų įtikinamą argumentą, kad dabartinę politiką reikia tęsti. Tačiau jų vartojimas tik didėja, gamybos apimtis plečiasi, o kainos vis mažėja. Taigi, jeigu tikrai norime sudaryti palankias sąlygas klestėti nusikaltėliams, gaujoms, teroristams, maištininkams ir milijardieriams narkotikų prekeiviams, kurie gali papirkti ištisas šalis, ryžtingai tęskime karą su kvaišalais.

Vertindamas Kolumbijos ateitį sinjoras Calvani įžvelgia šviesą tunelio gale, tačiau, pasak jo, likimo ironija lems, kad padėtis pagerės ne dėl kokių nors JT, JAV ar Kolumbijos vyriausybės sumanių veiksmų, ne dėl pasikeitusios FARC ar kitų grupuočių pozicijos, o dėl kvaišalų kultūros pokyčių.

Kokainas neturi ateities. Visur, kur tik rinkoje pasirodo amfetaminas ir sintetiniai narkotikai, pavyzdžiui, Kinijoje, Pietryčių Azijoje, Meksikoje, jie suklesti ir išstumia visus kitus kvaišalus – kokainą, heroiną ir kitus. Jie yra tabletės pavidalo, atrodo kaip aspirinas. Jie kur kas patogesni vartotojui, nereikalauja jokių papildomų priemonių, kokių reikia švirkščiamiesiems ar uostomiesiems narkotikams, ir veikia greičiau. Tai tobulesnė kvaišalų rūšis – pavojingesnė, bet paveikesnė. Kolumbijoje jie jau skinasi kelią Medeljine. Taigi, ateitis priklauso naujiesiems narkotikams. Padėtį nulems ir pakeis rinka. Rinkai nereikia kontrabandininkų narkotikų. Ateitis bus visiškai kitokia.

Jeigu tokie pokyčiai būtų neblogas dalykas, jeigu jie išgelbėtų Kolumbiją iš pragaro, kuriame ji kenčia dabar.

12
„Apelsino“ kodas

Vieno San Paulo centre įsikūrusio viešbučio kambaryje perdaviau savo nešiojamąjį kompiuterį SuperGeekui ir paklausiau jo, iš visų jėgų bandydamas vaizduoti nusimanantį, ar jis naudos „Internet Explorer“ ar „Mozilla Firefox“.

„NAUDOSIU DALYKĖLĮ, KURIS VADINASI C-Y-B-E-R-S-C-R-I-P-T“, – mandagiai šypsodamasis paaiškino jis tuo specifiniu tonu, kokiu paprastai kalbamasi su ypatingais bukagalviais.

„TAI PANAŠU Į... mIRC.“

Jūs tikriausiai norite paklausti...

Žinau, kad „CyberScript“ leidžia įeiti į IRC (*Internet Relay Chat*). Kai kurie žmonės pažįsta šią sistema kaip savo penkis pirštus, tačiau man, žengiančiam pirmuosius kibernetikos žingsnelius, IRC yra nepažįstamas, paslaptingas paralelinis pasaulis, kupinas programišių, piktavalių įsilaužėlių į kompiuterius, programuotojų, teroristų ir saugumo agentų, tyli virtualių tauškalų kakofonija. Jie bendrauja anglų, portugalų, rusų kalbomis – kokias tik atpažįsta tinklalapis. Kai skaitai, žodžiai lyg ir pažįstami, tačiau vartojami pagal nesuvokiamas gramatikos taisykles ir visiškai kitomis reikšmėmis negu pateikiamos žodynuose – beviltiška suprasti, apie ką jie kalbasi. SuperGeekas tolydžio turi aiškinti man, ką reiškia vienas ar kitas terminas, viena ar kita idioma; aš klausausi akis išpūtęs, bet mano smegeninėje tie nauji dalykai vis tiek sunkiai telpa.

SuperGeekas – visiškas pienburnis mano senstelėjusiomis akimis – tiesiog neprilygstamas. Jo pirštai skrajoja klaviatūra taip mikliai, kad galėtų pavydėti net virtuoziškiausias pianistas, ir visiškai neatsilieka nuo minčių – mano akyse žmogus susilieja su kompiuteriu į vieną esatį. Praeina vos keletas minučių ir jo sirenos giesmės privilioja kitus to pasaulio gyventojus.

Mano prašymu SuperGeekas per mIRC pasiskelbė ieškąs *laranja*, kitaip tariant „apelsino“. Dėl kažkokių priežasčių, kurių negali paaiškinti nei patys piktavaliai įsilaužėliai, nei policija, „apelsinais“ vadinami tarpininkai, mediumai, kurie gali suvesti gyvą žmogų su jo *alter ego* kibernetiniame pasaulyje. Paprasčiau kalbant, „apelsino“ darbas yra paversti vogtus virtualius pinigus tikrais grynaisiais pinigais – šiugždančiais banknotais ir skambančiomis monetomis. Todėl šie veikėjai atlieka pagrindinį vaidmenį kibernetinių nusikaltimų pasaulyje. Kad gerai atliktų savo funkcijas, „apelsinas“ turi laisvai skrajoti po ezoterinį programišių pasaulį ir tuo pat metu turėti senamadiškų gebėjimų bauginimais, papirkinėjimais ir šantažu priversti bankininkus ir prekybininkus priimti neteisėtai įgytas kredito korteles ir banko sąskaitų lėšas.

Ilgai laukti netenka – netrukus vienas patyręs „apelsinas“, neįprastai paprastai tituluojantis save „Bobu“, jau siūlo mums savo paslaugas. „Portugalų kalba jam ne gimtoji, – pastebi SuperGeekas, – veikiausiai jis ispanas, o gal anglas“, – priduria. „O gal jis kartais policininkas“, – paklausiau aš. „Visko gali būti, – perspėja mano draugas. – Niekada negali būti tikras.“

Mes išdėstome Bobui, koks reikalas: girdi, nugvelbėme keletą tūkstančių realų iš vienos „Banco do Brasil“ sąskaitos ir norime paversti juos grynaisiais. „Bus padaryta, – užtikrina Bobas. – Galiu deponuoti juos į jūsų sąskaitą banke arba atsiųsti DHL paštu įdėjęs į kokį nors žurnalą. Arba galiu pervesti tuos pinigus į užsienį ir atsiųsti jums kaip perlaidą.“

Paskui Bobas pasisako turįs ryšių keliuose „Bradesco“ (vieno iš didžiausių Brazilijos bankų) filialuose ir galįs paslėpti bet kokias įmokas iš kredito kortelių ar kitų sąskaitų. Jo paslaugos mums kainuosiančios 50 procentų nuo sumos, tačiau pirmąją operaciją, norėdamas parodyti geranoriškumą, jis atliksiąs nemokamai.

Šiuo atveju mūsų keletas tūkstančių realų iš „Banco do Brasil“ yra ne virtualūs, o išgalvoti. Tačiau situacija galėjo būti ir reali. SuperGeekas ne iš nuogirdų žino, kaip ištraukti milijonus dolerių iš paprastų banko sąskaitų, jis pats dalyvavo viename iš didžiausių plėšikavimų per visą trumpą, bet „šlovingą“ Brazilijos kibernetinių nusikaltimų istoriją. Tik milžiniško masto policijos operacija kodiniu pavadinimu „Pegasas“ padarė jam galą.

2005 m. rugpjūtį į vieno mažo San Paulo butelio duris paskambino paštininkas. Duris atidarė kažkoks jaunuolis. „Turiu siuntinį Maxui, – tarė paštininkas. – Knygą.“ Jaunuolis dvejojo – tai buvo ne tas paštininkas, kuris visada nešiojo laiškus šiuo adresu.

„Toks čia negyvena, – sumelavo jis, svarstydamas, kaip čia išsisukus. – Tikriausiai jums nurodė neteisingą adresą.“

„Bet aš turiu perduoti jam siuntinį. Tai labai skubu.“

Kai Maxas užtrenkė duris, paštininkas paskambino dar kartą.

„Tai Mokinio siuntinys“, – tuščiai šaukė jis.

„Jeigu būčiau priėmęs siuntinį, mane būtų suėmę“, – sakė vėliau Maxas. Tą ir kitą dieną septyniose Brazilijos provincijose ir sostinėje Brazilijoje buvo suimta šimtas keturiolika žmonių, įtariamų prisidėjus prie apytikriai 33 milijonų dolerių vagystės iš bankų sąskaitų Brazilijoje, Venesueloje, Jungtinėje Karalystėje ir Jungtinėse Valstijose, ir pradėtas parengtinis jų tardymas. Ši byla, pavesta tirti naujai įkurtam Federaliniam kibernetinių nusikaltimų tyrimo policijos skyriui, buvo iškelta remiantis dviejų ankstenių bylų – operacijos „Grynųjų pinigų tinklas“ ir operacijos „Trojos arklys“ – tyrimo metu surinkta informacija. Jos tyrimas truko keletą mėnesių.

Bet grįžkime į mūsų viešbutį San Paule, kur SuperGeekas prisimena, kas vyko prieš suėmimus. „Viskas prasidėjo, kai mes su draugais pokalbių svetainėje aptarinėjome techninius dalykus, ir prie mūsų pradėjo kabinėtis kažkoks nepažįstamasis“, – prisimena jis. Du jo artimiausi kibernetiniai bičiuliai IRC pokalbių svetainėje buvo paaugliai brazilai – KG ir Maxas, su jais jis dalydavosi įvairiausio pobūdžio informacija apie kompiuterius, kalbėjosi apie žaidimus ir muziką. Jie tiesiog smagindavosi.

„Kartais tas nepažįstamasis, pasivadinęs Mokiniu, įeidavo į pokalbių svetainę ir užduodavo vis tą patį klausimą: „Gal kas turi „apvalkalų“? Iš pradžių SuperGeekas, KG ir Maxas tiesiog siųsdavo jį velniop. Jie niekaip nesuprastavo, kuriems galams kažkam taip mirtinai prireikė „apvalkalų“ – programų, kurios leidžia žmonėms naudotis operacinėmis sistemomis (daugumos kompiuterių konstrukciniais blokais).

Tačiau Mokinys neatlyžo ir vis sugrįždavo klausdamas to paties: „Gal kas turi „apvalkalų“? Galiausiai KG nutarė išsiaiškinti, kur čia šuo pakastas, ir atskirai susisiekė su Mokiniu.

KG geram mėnesiui dingo. Maxas ir SuperGeekas bandė susisiekti su juo per „Microsoft Messenger“ ir IRC, bet tuščiai. Netikėtai pradingti įprasta kultūroje, kurioje anonimiškumas laikomas didžiausia vertybe. Kaip ir daugeliu interneto santykių atveju, kibernetinė trijų bičiulių draugystė buvo fragmentiška ir pagrįsta labai atviru, bet apsiribojančiu siauromis sritimis bendravimu. Nė vienas iš jų nežinojo, kur kiti draugai gyvena, iš kokių visuomenės sluoksnių jie kilę ar kaip jie atrodo. Jeigu žmogus pradingsta iš ekrano nieko nepasakęs, negali užeiti pas jį į namus ir paklausti, kas nutiko. Akivaizdu, kad virtualus partneris gali meluoti. Įgyti pasitikėjimą internete daug sunkiau negu realiame pasaulyje. Toks netikrumas yra kibernetinių nusikaltėlių Ajakso kardas ir tuo pat metu Achilo kulnas.

Praėjus mėnesiui KG grįžo į pokalbių svetainę ir puolė girtis savo virtualiais žygdarbiais. „Mudu su Mokiniu ėmėmės vieno labai rimto reikalo, – pareiškė jis savo draugams. – Teko paplušėti, bet tai labai apsimokantis darbas.“ Tiek KG dingimas, tiek netikėtas sugrįžimas suerzino Maxą ir SuperGeeką, tačiau jo pasakojimas juos sudomino.

„Apvalkalai“, kurių taip uoliai ieškojo Mokinys, paaiškino KG, reikalingi siųsti elektroninius laiškus labai dideliais kiekiais – po penkiasdešimt tūkstančių viename pluošte. Siekiant, kad elektroninio pašto serveriai neatpažintų tų laiškų kaip šiukšlių, reikia atakuoti kitų žmonių kompiuterių „apvalkalus“, kad elektroninio pašto serveriai nebegalėtų nustatyti, jog jie visi kilę iš to paties šaltinio.

KG pasigyrė, kad Mokinys mokės jam po penkiasdešimt dolerių už kievieną milijoną elektroninių laiškų, kuriuos jis pasiųs nieko neįtariantiems asmeninių kompiuterių vartotojams. Šį darbą galima nuveikti per keletą vakarų, o penkiasdešimt dolerių jauniems, niekur nedirbantiems brazilams, tokiems kaip KG, labai nemenka suma. KG prašė, kad Maxas ir SuperGeekas taip pat prisidėtų prie jo.

Norėdami paspartinti darbą, jie sukūrė savą kompiuterinę programą „GetMail“, kuri skenuodavo konkrečias šalis ir serverius ir surinkdavo milijonus elektroninio pašto adresų. Paskui jie parašė kitą programą „Remover“, ši pašalindavo pasikartojančius adresus. Ir galiausiai, pasitelkdami „apvalkalus“, kurių prisirinko benaršydami internete, jie sudarinėjo elektroninio pašto adresų sąrašus, po penkiasdešimt tūkstančių laiškų kiekviename pluošte.

KG šį darbą dirbo jau visą mėnesį ir, matyt, užduotis atlikdavo gerai. Todėl jis buvo paaukštintas ir tapo naujų darbuotojų verbuotoju (ir buvo atleistas nuo daug pastangų reikalaujančio šiukšlių sąrašų sudarinėjimo). Dabar KG uždirbdavo 1500 dolerių pagrindinę algą ir dar gaudavo komisinių. Taigi, KG pakilo ant antrosios pakopos hierarchijoje, kurios struktūros iki galo buvo beveik neįmanoma

atskleisti – kibernetiniai nusikaltėliai, daug ką perėmę iš sukilėlių ir teroristų tinklų, veikdavo kuopelėmis, kiekvienas dalyvis bendraudavo tik su dviem ar trimis kolegomis. Jie, kaip pradžioje ir policija, neturėjo jokio supratimo, kokie dar žmonės dalyvauja nusikalstamoje veikloje, kiek jų iš viso yra, ką jie veikia.

Nors tik 14 procentų iš 188 milijonų Brazilijos gyventojų yra nuolatiniai interneto vartotojai (arba internautai, kaip jie vadinami Brazilijoje), beveik trys ketvirtadaliai jų didžiąją dalį savo finansinių operacijų atlieka internetu – todėl laikoma, kad Brazilijoje, kaip ir Pietų Korėjoje, interneto bankininkystės vartotojų dalis tarp gyventojų yra didžiausia pasaulyje. 90 procentų Brazilijos vidaus pajamų taip pat tvarkomos internetu. Lyginant su Jungtinėmis Valstijomis ir Vakarų Europa, Brazilijos bankai siūlo kur kas platesnį paslaugų asortimentą ir atitinkamai taiko sudėtingesnes saugumo priemones. Jau kurį laiką Brazilijos bankų klientai turi galimybę nedelsiant pervesti ir gauti pinigus iš vienos sąskaitos į kitą visoje bankų sistemoje. Norėdami gauti priėjimą prie savo sąskaitų, jie turi pereiti penkis skirtingus saugumo lygius. Pavyzdžiui, jie jau įprato naudotis kompiuterio ekrane pasirodančia klaviatūra ir rašyti slaptažodžius bei kodus spaudant mygtukus pelės spragtelėjimais – taip apsisaugoma nuo šnipinėjimo programos „Trojan“, fiksuojančios materialios klaviatūros mygtukų paspaudimus. Brazilijos bankai taip pat pirmieji pradėjo naudoti dinaminius „raktų žiedus“, kuriais vartotojai gauna nuolatos besikeičiančius slaptažodžius. „Kai atvyksti iš Brazilijos į Ameriką, – kikena Rogeriotas Moraisas, ISS, tarptautinės kibernetinės saugos firmos padalinio Brazilijoje, vadovas, – labai keista matyti, kad amerikiečiai vis dar plūkiasi su čekiais.“

Vartotojui interneto bankininkystė gundančiai patogi. Bankams interneto bankininkystė tai būdas sutaupyti milžiniškų lėšų, nes ji leidžia smarkiai sumažinti darbo jėgos išlaidas. Ilgapirščiams ji – pašėlusiai viliojantis pasipelnymo šaltinis. O teisėsaugos institu-

cijoms, atsakingoms už mokesčių rinkimą, interneto bankininkystė nelengvas iššūkis. Iš esmės tinklo neįmanoma kontroliuoti be visapusiškos privataus sektoriaus paramos. Vienas kovos su kibernetiniais nusikaltimais padalinio Brazilijoje darbuotojas netgi skundėsi: „Mes niekaip nepasivejame tų žmonių. Jie apeina naujus saugumo blokus jau po kelių valandų, kai jie įdiegiami tinkle.“

Surinktais elektroninio pašto adresais Mokinys ir jo sparnuotasis šiukšlių siuntinėtojų būrys išsiuntė daugybę elektroninių laiškų su vieno arba dviejų tipų tekstais. Pirmojo tipo laiškai, skirti Brazilijos gyventojams, buvo pateikiami kaip kokio nors didelio Brazilijos banko arba Valstybinių mokesčių departamento pranešimai. Tai buvo paprasti apgaulingi elektroniniai laiškais, kuriuose gavėjų buvo prašoma nurodyti banko sąskaitos rekvizitus ir grąžinti laišką. Grąžinamas laiškas su suteikta informacija, savaime suprantama, patekdavo į sukčių elektroninio pašto dėžutę ir paskui pastarieji galėdavo kada panorėję šeimininkauti apmulkinto žmogaus banko sąskaitoje.

Dar klastingesni buvo tarptautinei auditorijai skirti elektroniniai laiškai. Tokie pranešimai kaip „Kai kas tave myli. Sužinok, kas“ ragindavo gavėjus paspausti nuorodą į interneto tinklalapį. „Kai tas langas atsidarydavo, jūsų kompiuteryje įsidiegdavo klavišų registruoklis – sako SuperGeekas, – ir jūsų dienos buvo suskaičiuotos.“

Klavišų registruoklis fiksuoja kiekvieną klaviatūros mygtuko paspaudimą ir siunčia šią informaciją tam, kuris jį įdiegė. Pasinaudodamas šia informacija kibernetinis nusikaltėlis paskui gali sužinoti jūsų slaptažodžius, patekti į jūsų sąskaitą banke ir apšvarinti ją. SuperGeekas sako, kad kiekvieną kartą išsiuntus apytikriai 50 tūkstančių elektroninių laiškų pluoštą būdavo užkrečiama 200 kompiuterių, kuriuos nusikaltėliai paskui galėdavo be vargo kontroliuoti. Nors tai reiškia, kad tikslą pasiekdavo tik 0,4 procento išsiųstų elektroninių laiškų, tačiau ir toks efektyvumas leidžia nusikaltėliams

pavogti fenomenalias sumas – nesunku suprasti, kodėl kibernetiniai nusikaltimai tokie populiarūs. Pasak Federalinės policijos, Mokinys ir daugybė jo bendrininkų, kol jiems neužkirto kelio operacija „Pegasas“, pagrobė 33 milijonus dolerių, nors apgaulingi elektroniniai laiškai buvo siuntinėjami tik keletą mėnesių. O 2004 m. dar gausesnė nusikaltėlių gauja susižėrė net 125 milijonus dolerių.

Kenksmingų virusų, ėsdavusių kompiuterių ekranus ir gadindavusių kietuosius diskus arba nukreipdavusių jus į šlykščius pornografinius tinklalapius, era jau baigiasi. Tokie įsilaužimai buvo piktybiškų programišių, siekiančių apkartinti kompiuterių vartotojų gyvenimą, darbas. Kokie nors paaugliai sukurdavo žalingus virusus ir tie sunaikindavo mėnesius ar net metus rengtus projektus – jiems tai atrodydavo labai juokinga. Dabartiniai virusai: „Trojos arkliai“, „kirminai“ ir kitos kenksmingos programos dažniausiai lieka nepastebėti. Piktybiškų programišių laikai baigiasi, brėkšta kriminalinių programišių, kitaip vadinamų piktavaliais įsilaužėliais, era. „2003 m. 90 procentų įsilaužimų vis dar buvo piktybiškų programišių darbas, – informuoja Peteris Alloras, ISS, vienos stambiausių interneto saugos kompanijų žvalgybos padalinio „X-force“ vadovas. – Dabar situacija visiškai kitokia – 90 procentų įsilaužimų yra kriminalinio pobūdžio, todėl susekti juos kur kas sunkiau, nes jie siekia nuslėpti įsilaužę. Kai 2005 m. „Zotob“ virusas sutrikdė CNN sistemos darbą, – tęsia jis, – supratome, kad viruso kūrėjai padarė klaidą – jie nepasirūpino atnaujinti savo virusą, kad šis prisitaikytų prie „Microsoft“ programinės įrangos atnaujinimo. Tai gera žinia – nusikaltėliai irgi daro klaidų.“ Tačiau nepakankamai dažnai.

Kai pagrindiniu kenksmingos programinės įrangos kūrimo principu tapo slaptumas, paprasti kompiuterių vartotojai tapo dar labiau pažeidžiami negu anksčiau. „Saugus kompiuteris – išjungtas kompiuteris, – užtikrina mane Kau, lietuvių kilmės brazilas, kurio specializacija – kompiuterių saugumo testavimas. – Gal nieko bai-

saus neatsitiks, jeigu internete pasižiūrėsite, koks vietinio kino teatro repertuaras, tačiau jeigu naudositės internetu dar ir kitais tikslais, tada anksčiau ar vėliau jūsų kompiuteris bus užkrėstas, kad ir kaip uoliai stengsitės laiku atnaujinti savo antivirusinę programą.“ Šalia Kau išdidžiai stirkso grietinės ir svogūnų skonio traškučių „Pringles“ pakuotė. Jis atidaro plastikinį jos dangtelį, bet vietoje siaubingai apetitiškų traškučių ištraukia varinį laidą su vienodais tarpais ant jo sumautų sidabrinių diskelių virtine. „Prijungiame poną Pringle prie nešiojamojo kompiuterio, – demonstruoja Kau, – ir turime kryptinę anteną, kuria galime tiesiogiai prisijungti prie bet kokios lokalinės belaidės sistemos.“ Vykdydamas savo tyrimus, jis jau buvo įsilaužęs į keleto didelių bendrovių San Paulo centre sistemas (primenu, jis *ne* nusikaltėlis). Jeigu tokius fokusus galima daryti pasitelkiant traškučių pakuotę su metalo gabalu, įsivaizduokite, ką galima padaryti su tikrai kokybišku prietaisu.

Tačiau įdomu, kad ne technologijos sukelia didžiausią žalą kibernetiniame pasaulyje. „Sakote, kad saugus kompiuteris yra išjungtas kompiuteris, – suniekina Marcosas Flavio Assunção, pusdievis tarp Bolo Orizontės „baltųjų skrybėlių“ (nekriminalinių gerųjų programišių). – O ką, jeigu aš įtikinsiu jus įjungti kompiuterį? Ir bus po viso saugumo“, – švyti jis. Marcosas aiškina man reiškinį, kurį nusikaltėlių ir saugumo tarnybų pasaulis vadina „socialine inžinerija“ – tai yra gebėjimu daryti įtaką žmonių veiksmams. Populiariausias metodas įsilaužti į kompiuterius yra įkrovos ir tinklalapiai, skirti dalykams, kuriems daugelis interneto vartotojų tiesiog negali atsispirti – muzikai ir pornografijai.

Ir čia, mieli skaitytojai (ypač vyrai), duosiu jums vieną gerą pamokymą: jeigu jūs esate įjunkę į muzikos ar pornografijos tinklalapius, verčiau atsisakykite šio įpročio, jeigu branginate savo privatumą. Evangelijos pagal Glenny antrasis pamokymas yra toks: jeigu gaunate elektroninį laišką ir nesate visiškai tikras siuntėjo

patikimumu ir laiško turinio autentiškumu (jūsų artimiausių draugų kompiuteriai gali būti užkrėsti ir paversti „botneto“ dalimi – tai yra zombiais, siunčiančiais nelegalius elektroninius laiškus nusikaltėlių nurodymu), neatidarykite jų – tiesiog ištrinkite. Tarp visų laikų plačiausiai pasklidusių elektroninio pašto virusų buvo „Aš tave myliu“ (*I Love You*) virusas, pagrįstas prisipažinimu, kuris pažadina iracionalų pradą netgi rafinuočiausių žmonių sielose. Man asmeniškai labai pasisekė, nes pirmas žmogus, kurio vardu man buvo atsiųstas toks elektroninis laiškas, buvo buvusi mergina, kuri puoselėjo man pačius įvairiausius jausmus, bet meilės tarp jų tikrai nebuvo. Taigi, aš nė akimirką nedvejodamas ištryniau tą laišką ir taip apsaugojau kompiuterį nuo pavojingo užkrato.

Pavojus kyla ne tik jūsų banko sąskaitai, gali būti pagrobta visa jūsų „tapatybė“, jeigu kas nors sužino ne tik jūsų kreditinės kortelės bei banko sąskaitos, bet ir jūsų socialinio draudimo numerį, jūsų asmens duomenis ir t. t. Tada egzistuoja labai rimta tikimybė, kad jeigu vagis įvykdo nusikaltimą, arešto orderis gali būti išduotas ne jo, o jūsų vardu. „2005 m. visame pasaulyje nuostoliai, susiję su tapatybės vagystėmis, siekė 52,6 milijardo dolerių“, – pasakė man Peteris Alloras iš ISS. Tačiau, kaip jis paaiškino, nors įspūdingos tapatybės vagystės pritraukia daug dėmesio, kartais jos būna netyčinės. „Jeigu svarbūs jūsų duomenys kažkur „nuteka“, – žargoniškai perspėja jis, – būkite pasirengęs sulaukti didelio slaptųjų tarnybų ir federalinių agentų dėmesio.“ Tačiau dažniausiai kibernetiniai nusikalstėliai siekia atrasti būdus nugvelbti nedideles sumas pinigų iš didelio skaičiaus žmonių. „Jeigu nugvelbsiu iš jūsų vieną kreditinę kortelę ir persivesiu iš jos 25 dolerius, ar jūs pastebėsite? O jeigu ir pastebėsite, juk nebėgsite į policiją pranešti, kad iš jūsų pavogė ketvirtinę, nes pats puikiai suprantate – jokioje pasaulio šalyje policija dėl tokių niekų nė piršto nepajudins.“ Bet jeigu nusikaltėlis pavogs po 25 dolerius iš milijono žmonių, jis bus tikras turtuolis.

Alloro manymu, kibernetinio saugumo srityje, kurioje jis dirba, vyksta manichėjinė, net apokaliptinė kova. „Vyksta ginklavimosi varžybos. Aš vadinu tai kardo ir skydo klausimu. Nusikaltėlių pasaulis turi vis labiau aštrinamą kardą – kenkėjiškų programų – ir reikia nuolatos jų tyrinėti, kad sukurtum skydą, kuris atlaikys kiekvieną to kardo kirtį. Jeigu nustatai, kad kažkas veikia ne taip, kad sistema turi pažeidžiamą grandį, vadinasi, turi didelę problemą, nes nusikaltėlių pasaulis netrukus apie ją sužinos – jeigu dar nežino. O dabar nusikalėlių pasaulis apie pažeidžiamas grandis suuodžia per kokias keturiasdešimt aštuonias valandas. O kiek trunka, kol kompanijos suvokia egzistuojant problemą ir randa jos sprendimą? Net greičiausioms prireikia nuo trisdešimties iki šešiasdešimties dienų. O vartotojams namuose? Ar jie bent suvokia, kad tokių problemų gali būti?“

ISS Kibernetinės kontrolės centras Atlantoje, Džordžijos valstijoje, taip primena „Tiltą USS Enterprise“ iš filmo *Star Trek*, kad, regis, ant vieno iš milžiniškų ekranų, užimančių visą sieną patalpos gale, pasirodys kapitonas Klingtonas ir pradės šiurpiu balsu grasinti. Iš tikrųjų ekranai rodo pranešimus apie visokius pavojus saugumui, bandymus įsilaužti ir kažkokią pašėlusiai mirguliuojančią duomenų raizgalynę, kuri man ničnieko nereiškia. Į Klingtoną kiek panašus nebent CNN diktorius viename milžiniškame ekrane, per kurį nuolatos rodomas naujienų kanalas tam atvejui, jeigu būtų pranešama kas nors svarbaus ISS. Prieš šį įspūdingą valdymo pultą sėdi kompiuterių operatorių komanda, susidedanti iš kokio tuzino spuoguotų paauglių, moterėlių su arklio uodegos šukuosenomis ir azijiečių kilmės amerikiečių – po kelis kiekvienos šių kategorijų atstovus; jie tyliai gina ISS korporacinius klientus visame pasaulyje nuo įsilaužimų, tikrina, ar nėra jų kompiuterinėse sistemose pažeidžiamų vietų ir užtaiso aptiktus „plyšius“.

ISS yra viena iš lyderių multimilijardinės interneto saugos industrijos, kuri suklestėjo pasirodžius virusams ir „Trojos arkliams“.

Ši kompanija padėjo sukurti kokybiškai naują kompiuterių apsaugos koncepciją – užuot kovojusi su konkrečiais virusais ir šnipinėjimo programomis (o tokių programų kaip „Norton Anti-Virus“ funkcijos tuo ir apsiriboja), ji pradėjo nagrinėti atskirų programų ar sistemų gynybinį pajėgumą. Iš tikrųjų jie mėgdžioja programišius ir piktavalius įsilaužėlius, ieškodami silpnųjų vietų visose kompiuterinėse sistemose, pradedant „Windows“ ir baigiant ištisais bankininkystės tinklais. O „X-Force“ yra tarsi virtualus CŽV ekvivalentas, nes kaip ir žvalgybininkai, šio ISS padalinio darbuotojai bando perprasti priešo mąstyseną ir logiką. Kartais Peterio Alloro aiškinimai, ką iš tiesų daro „X-Force“, painumu nė kiek nenusileidžia daugumai nesuvokiamų pasažų iš Stepheno Hawkingo *Trumpos laiko istorijos*. „Jums tikriausiai teko girdėti apie „Darknet“? – pasiteiravo jis. Aš kiek patrypčiojau, kostelėjau, svarstydamas, kaip čia nepasirodžius visišku neišmanėliu.

„Ė-ė-ė... na, šį tą girdėjau, bet...“

„Aišku. „Darknet“ yra rinkinys IP [aiškinu „žaliesiems“: IP – tai interneto protokolai], kurie dar niekada nebuvo naudojami adresams – jie dar niekada niekam nebuvo priskirti... Jie yra tamsūs, taigi, jie niekada į nieką nesikreipia ir niekas nesikreipia į juos. Mes valdome „*Darknet*“ ir turime ten puikų susisiejančių IP komplektą ir taip matome užsislaptinusius interneto stebėtojus, kurių apskritai neturėtų būti. Tokiu būdu mes renkame informaciją iš užmaskuotų tinklų ir tinklų–jaukų, kurie laukia, kol kas nors įklius, ir taip pat slapčia šniukštinėjame internete. Ar girdėjote ką nors apie naršymą „praskriejant“?

Žinai, mokslinčiau, pagalvojau sau, naršymą „praskriejant“ verčiau atidėkime kitam kartui.

Nors jų darbas ir miglotas, „X-Force“, ISS ir panašios organizacijos yra ta gyvybiškai būtina užtvara, be kurios pasaulį užtvindytų virusų užkratai, „Trojos arkliai“ ir šnipinėjimo programos. O pikty-

biškiems programišiams virstant kibernetiniais nusikaltėliais pavojų gerokai padaugėjo ir jie tapo kur kas rimtesni.

Kompiuterių technologija žengia į kiekvieną vakariečių namų ūkio ir verslo sritį. Jų taikymas jau neapsiriboja paprastais prietaisais, tokiais kaip spausdintuvai, skaitytuvai ir bankomatai; kompiuteriai diegiami į telefonus, televizorius, automobilius, skalbimo mašinas, pardavimo automatus ir t. t. „Jei apsistosite viešbutyje, kur programišiai rengia konferenciją, venkite liftų, – šypsodamasis įspėja Alloras. – Jūs niekada nepateksite į norimą aukštą – patikėkite, žinau, ką sakau“. Išdykusiems programišiams nėra didesnio malonumo negu priversti liftą kilti į septynioliktą aukštą, kai žmogus paspaudžia trisdešimt trečio aukšto mygtuką. Visi minėti kompiuterizuoti prietaisai yra prijungti prie centrinio kompiuterio, turi IP adresą – tai yra turi atskirą kibernetinę tapatybę. O centrinis kompiuteris per tinklą yra sujungtas su kitais mechnizmais, turinčiais IP adresus. Vidutinio dydžio įmonėse tokių prietaisų – šimtai ir kiekvienas iš jų yra atskiras portalas, per kurį gali būti įvykdytas užpuolimas.

Jau dabar įmonės savo sistemose turi sukaupusios neįkainojamai vertingų duomenų, tačiau netrukus dauguma žmonių pokalbiams naudos „Voice“, o ne interneto protokolo telefonines sistemas. „VoIP“ tinklai, tokie kaip „Skype“, tampa vis patrauklesni įstaigoms, nes jie leidžia gerokai sumažinti pokalbių išlaidas. Bet kas atsitiktų, jei į įmonės, kurios verslas priklauso nuo pardavimų telefonu, sistemą kas nors įdiegtų virusą, blokuojantį telefonus?

„Pastaruoju metu antivirusinės programos tampa ne tokios svarbios, nes jos negali jūsų apsaugoti“, – atkreipia dėmesį Amritas Williamsas. Dabar, kai organizuoti nusikalstėliai į savo pasaulį perviliojo programišius, anksčiau tik piktai išdykavusius, Williamsui, pirmaujančios Amerikoje technologijų konsultacijų bendrovės „Gartner“ saugumo analizės skyriaus vadovui, jų griaunamasis potencialas kelia ypatingą susirūpinimą. „Virusų kompanijos gali

aptikti tiktai tokius virusus, kurie turi parašus. O dabar kibernetiniai nusikaltėliai rašo specifines žalingas programas, skirtas užpulti vienai konkrečiai kompanijai – tarkim, „Morgan Stanley“, „Viza“ arba BBC, – tęsia Williamsas. – O neseniai atskleidėme ypač didelį susirūpinimą keliantį atvejį: pasirodo, Rusijos mafija gamina puikias „Windows“ kopijas – plastmasinėje pakuotėje ir su visais kitais rekvizitais. Viskas atrodo nepriekaištingai, bet, savaime suprantama, juose jau įdiegtos šnipinėjimo programos.“ Kaip teigia Williamsas, organizuotam nusikalstamumui nėra sudėtinga platinti tokią programinę įrangą teisėtos produkcijos rinkoje, nes nusikaltėlių sindikatai turi didelę patirtį, kaip kontroliuoti paskirstymą ir mažmeninę prekybą.

Elektroninių nusikaltimų pasaulio rekordininkės yra Rusija ir Brazilija, ir tai ne atsitiktinumas. Trečiosioji šios srities čempionų pakylos vieta priklauso Kinijai, o jai ant kulnų mina Indija.

> Kai turi krūvą pinigų, visas pasaulis tau po kojų, gali daryti, ką tik panorėjęs, pinigingas vyras gali turėti bet kokią moterį, kokios tik įsigeis, ir kiekviena diena išaušta vis šviesesnė. Vienintelis jo rūpestis buvo prisipirkti krūvas kokaino ir dykinėti smaginantis su draugais... pirkti butą Kopakabanoje, kirkinti gydytojų dukteris, pliurpti telefonu, žiūrėti televizorių ir retkarčiais, kaip tetos darbdaviui, nuvykti į Valstijas. Vieną dieną jis laimėjo aukso puodą.
>
> Paulo Linsas, *Dievo miestas.*

Į kibernetinių saugumo firmų akiratį Brazilija pateko jau pirmaisiais naujojo tūkstantmečio metais. Kartu su Rusija ir Kinija, ji dabar priklauso galingam virtualaus nusikaltėlių pasaulio triumviratui ir vietą jame pelnė dėl kelių priežasčių. Net jei tai lėmė tik įdomus socialinių ir ekonominių veiksnių derinys, ir netolimoje

ateityje padėtis pasikeis, Brazilija vis tiek liks didelis kibernetinių nusikaltimų centras tiesiog dėl to, kad pelnas yra astronominis. Joks kitas organizuoto nusikalstamumo sektorius negali varžytis su kibernetinio nusikalstamumo lygio kilimo tempu, kuris šiuo metu šalyje siekia 25 procentų kasmet. Be to, ši industrija yra daugiaaspektė, ji susieja senas ir naujas nusikaltimų formas. Kibernetinius nusikaltimus be galo sunku atskleisti, o užkirsti jiems kelią – dar sudėtingiau, nors apskritai tai nepaprastai jauna nusikalstamumo forma.

Legalios kompiuterių technologijos, tam tikros jos šakos pasaulyje telkiasi tam tikrose geografinėse srityse – telkiniuose. Skandinavija ilgai pirmavo mobiliojo ryšio telefonų technologijų srityje, o, pavyzdžiui, Kalifornija, Tulūza ir Miunchenas pirmieji ėmė plėtoti biotechnologijos centrus. Daug įvairių aplinkybių gali lemti tokių klasterių susiformavimą – pažangiausių mokslinio tyrimo institutų artumas, skatinamieji mokesčių planai ir kitos regioninės ir nacionalinės politikos priemonės, finansų sistemos ir gyvensenos teikiami pranašumai šio sektoriaus darbuotojams, ir net valdžios įžvalgumas.

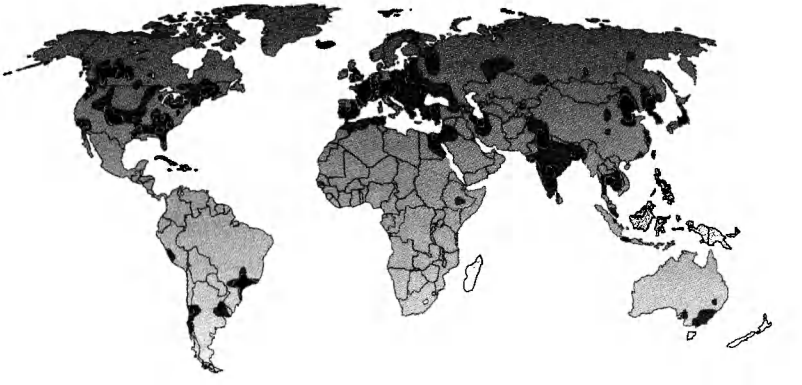

Elektroninių laiškų „gamyklų“ ir šiukšlių taikinių išsidėstymas. 2006 m. spalio duomenys. San Paulas, Pekinas ir Maskva yra stambiausi šiukšlių „gamintojai“, o Vakarų Europa ir JAV – pagrindiniai jų taikiniai. Pietų Korėja ir Bangalorė (pagrindinis Indijos techninis telkinys) taip pat vaidina svarbų vaidmenį.

Kibernetinis nusikalstamumas taip pat koncentruojasi telkiniuose, kurie susiformuoja dėl nė kiek ne mažiau sudėtingo veiksnių derinimo. Jiems atsirasti būtinos kelios sąlygos, bet svarbiausios yra trys: didelis skurdo ir nedarbo lygis, didelis daugumos gyventojų išsimokslinimo lygis ir didelis tradiciškesnių organizuoto nusikalstamumo formų paplitimas. Niekas neatitinka šių reikalavimų geriau negu vadinamosios BRIC šalys – Brazilija, Rusija, Indija ir Kinija. Jos yra didžiausios besiformuojančios rinkos ekonomikos šalys, antroji globalinės valdžios pakopa po Didžiojo aštuoneto (nors politiškai Rusija stovi ant abiejų pakopų). Pietų Afrikos Respublika vertinama kaip atsarginis žaidėjas BRIC grupuotėje, nes nors ji irgi reikšmingiausia šalis savo regione, kaip ir Brazilija, Rusija, Indija ir Kinija, bet ji negali varžytis su pastarosiomis ekonomiškai. Ji taip pat negali tapti kibernetinių nusikaltimų centru, nes dėl anksčiau vykdytos apartheido politikos jos gyventojų išsimokslinimo lygis dar lieka gana žemas.

O Brazilija, priešingai, atitinka tuos reikalavimus beveik tobulai. Net favelose įvairiomis vyriausybės ir nevyriausybinių organizacijų priemonėmis nuolat gerinama prieiga prie kompiuterių ir interneto. Socialiniais kontrastais ir įtampa daugeliu atžvilgių prilygstanti Pietų Afrikai ir Kolumbijai, Brazilija garsėja aukštu nusikalstamumo lygiu. Užsieniečiai čia perspėjami budriai saugoti pinigines ir nesipriešinti, jeigu būtų užpulti peiliu ar pistoletu ginkluoto plėšiko. Rio ir kitų didelių miestų favelų gyvenimas persmelktas pasibaisėtino skurdo, neatsiejamas nuo kvaišalų, ginklų ir smurto – nors kartais favelos įsikūrusios ne daugiau kaip už mylios nuo pasakiškai prabangių būstų su langais į Ipanemos ar Kopakabanos paplūdimius. Būtent ši didelė atskirtis gimdo nepaprastai galingą Brazilijos kriminalinę kultūrą, kurią taip šiurpinančiai tiksliai aprašė Paulo Linsas. Romane *Dievo miestas* jis išsamiai aprašė gyvenimą viename nykiame vakarų Rio rajone, kurio vardu ir pava-

dintas kūrinys. Jis septintajame dešimtmetyje pritraukė gyventojų, įskaitant patį Linsą, iš senosios pavojingiausio Pietų Amerikos miesto dalies melagingu geresnio gyvenimo pažadu. Fernando Meirelleso to paties pavadinimo „Oskaro“ apdovanojimą pelnęs filmas tiesiog stingdo kraują, nes tiksliai atkurta nusivylimo ir smurto, dar labiau kurstomo faveloje viešpataujančios gentinės konkurencijos ir prekybos narkotikais, atmosfera.

Rio favelose buvo sukurti kai kurie geriausi dokumentiniai filmai pasaulyje ir tai liudija Brazilijos žmonių atvirumą. Brazilija buvo vienintelė mano aplankyta šalis, kur nė vienas kalbintas žmogus nepaprašė išjungti diktofono. Brazilai yra tikri bendravimo aistruoliai (tai liudija ir didžiulis *orkut*, *myspace.com* braziliškojo ekvivalento pasisekimas), todėl čia, ypač Rio, galima per trumpą laiką labai daug sužinoti apie šalį (ir apie tamsias, ir apie šviesias jos gyvenimo puses).

Bet per praėjusį dešimtmetį, Rio užtemdė San Paulą ir tapo Brazilijos beprotiškai veržlaus ekonominio vystymosi ir nesuvaldomo jos organizuoto nusikalstamumo kilimo epicentru. Skrendant nuo Atlanto link San Paulo oro uosto, įsikūrusio miesto vakarinėje dalyje, atsiveria tiesiog neįtikėtinas vaizdas. Tai jau daugiau negu miestas, tai megalopolis, turintis 20 milijonų gyventojų; iš viršaus jis atrodo kaip ištisa civilizacija, pastatyta iš „Lego“ kaladėlių, besidriekianti toli toli už horizonto. Bet jis kitoks negu Čikaga, Johanesburgas ar Londonas, kur didžiuliai dangoraižiai glaudžiai spiečiasi centre, apsuptame vienaukščių ir dviaukščių gyvenamųjų rajonų. Čia dangoraižiai pasirodo jau priemiestyje ir jų pridygę visur, netgi favelose, kur lūšnoms jau beveik tenka kovoti su jais dėl vietos.

Ekonominės jėgos pritraukia čia migrantų ne tik iš skurdo iškamuotų Brazilijos šiaurės rytų ir vakarų centro regionų, bet ir iš visos Pietų Amerikos ir kuria prekes ir paslaugas su miestui būdinga pašėlusia energija, iš kurios mėgsta pasišaipyti *cariocas*, tai yra Rio

gyventojai. Lygiai taip pat San Paulo gyventojai, vadinami *paulistas*, pašiepia *cariocas* už tai, jog tie mano, kad svarbiausias gyvenimo tikslas yra malonumų vaikymasis.

Nepaisant bauginančių įspėjimų dėl nusikalstamumo gatvėse, San Paulo centras, turintis puikią metro sistemą, atrodo kaip Madrido centras – toks pats saugus ir šiuolaikiškas. Čia tikrai nesijauti atsidūręs nusikalstamumo epicentre.

Tačiau šį miesto sūkurį juosia kalėjimų, kurie yra tarp labiausiai perpildytų pasaulyje, tinklas. Kalinių gyvenimo sąlygos juose pasibaisėtinos, rusena nuolatinis karas tarp pačių kalinių ir tarp kalinių bei kalėjimo prižiūrėtojų. 2006 m. gegužę, praėjus dviem dienoms po to, kai aš atvykau į Pietų Ameriką, šiuose kalėjimuose įsiplieskė nežaboto smurto liepsna, išsiveržusi ir į miesto gatves. Tokio stulbinančio smurto proveržio kaip per *Primeiro Comando da Capital* (PCC, Pirmosios sostinės komandos) surengtą maištą miestas dar nebuvo regėjęs.

1993 m. įkurta vieno storo gremėzdo pravarde Didysis Drebutis, PCC yra vienas didžiausių, labiausiai nenuspėjamų ir pavojingiausių organizuoto nusikalstamumo sindikatų pasaulyje. Ji gali mobilizuoti ne vieną tūkstantį narių, kurie yra verbuojami tarp yrančioje Brazilijos kalėjimų sistemoje bausmę atliekančių asmenų. Kalinių lyderiams pinigų netrūksta, todėl jie nesunkiai paperka kalėjimo prižiūrėtojus; už atlygį šie teikia jiems įvairių lengvatų, svarbiausia, leidžia naudotis mobiliojo ryšio telefonais – šią privilegiją kalinys gauna sumokėjęs kalėjimų prižiūrėtojams kokių 300 dolerių kyšį.

Vadovaujama išpaikusių, žiaurių lyderių PCC apraizgė savo čiuptuvais favelas ir pavertė lūšnynus negailestingų narkotikų karių mokomaisiais poligonais. Priešingai negu kitos stambios organizuotų nusikalstėlių grupės pasaulyje, PCC nesiekia plėstis į užsienį, pernelyg nesistengia slėpti savo veiklos ir nevengia susidūrimų su

teisėsaugos institucijomis – o kartais netgi pati įnirtingai jas puola. Aršiausia ir ilgiausiai trukusi PCC ataka prasidėjo 2006 m. gegužės viduryje.

Iš pradžių *paulistas* neteikė gegužės įvykiams didelės reikšmės ir laikė juos tiesiog liumpenų agresijos proveržiu. Bet jau pirmą riaušių naktį PCC parodė, kokia galinga ji tapo per trylika savo egzistavimo metų. Jos nariai siautėjo San Paulo gatvėse, skerdė policininkus ir jų civilius pagalbininkus. Policijos automobiliai, ne tarnybos metu pietaujantys policininkai, pagyvenę pareigūnai, lenkę taurelę bare, – niekas neišvengė jų rūstybės. Buvo akivaizdu, kad PCC veikia ne aklai, o turi žvalgybos surinktą informaciją apie policijos darbuotojus bei bendradarbius ir nesirengia pasigailėti nė vieno iš jų. Ginkluoti mačetėmis, kulkosvaidžiais ir plaktukais PCC kovotojai surengė mieste kruviną paradą. Jie padegė daugybę autobusų ir automobilių ir nuniokojo kelių kontrolės postus. Plėšikaujantys nusikaltėliai nusiaubė daugelį miesto rajonų, apgyvendintų ir turtingųjų, ir skurdžių, ypač išgąsdino turčius, kurie nėra įpratę kasdien matyti smurtą, kaip lūšnynų gyventojai.

Kitą dieną visada judrus megalopolis apmirė, nes darbštūs jo gyventojai gūžėsi savo namuose, nedrįsdami iškišti nosies į gatvę. Dirbantieji buvo pernelyg išgąsdinti, kad rizikuotų naudotis nesaugiu visuomeniniu transportu.

Netrukus PCC atstovai pradėjo reguliariai bendrauti su žiniasklaidos atstovais, aiškindami savo smurtinių veiksmų priežastis šabloniškomis frazėmis apie visuotinių žmogaus teisių pažeidimą ir būtinybę atkreipti dėmesį į savo apverktiną padėtį. Tačiau kad ir ką jie būtų kalbėję, po tokių brutalių veiksmų sulaukti supratimo ir atjautos buvo sunku. Praėjus kelioms dienomis po šių įvykių, daugelis prokurorų ir detektyvų, su kuriais kalbėjausi, sakė tą patį: „Tai yra iššūkis policijai – jie nori parodyti mums, kokie jie yra galingi ir kad mes turime visada su jais derėtis.“ Elizeu Eclairas Teixeira

Borgesas, valstybinis Karo policijos vadas, spaudos konferencijoje kalbėjo dar tiesiau. „Mums paskelbtas karas ir mes neketiname trauktis. Bus daugiau mirčių“, – pareiškė jis.

Dabar policijos eilė žudyti – tokia buvo jo žodžių potekstė. Praėjus dviem mėnesiams po PCC siautėjimo, nusinešusio beveik šimtą gyvybių, policija smogė atsakomąjį smūgį ir nužudė beveik penkis kartus daugiau žmonių – kaip ir maištaujantys kaliniai, policininkai nebuvo pernelyg išrankūs. Pradėjo netgi atrodyti, kad PCC atstovų postringavimai apie žmogaus teisių pažeidimus, pasitelkti kaip būdas pasiteisinti, buvo ne tokie jau nepagrįsti.

Latentinis nusikaltėlių smurtas Brazilijoje prasiveržia kur kas greičiau ir įgauna kur kas drastiškesnių formų negu Europoje ir Azijoje. Neįsivaizduojama, kad Maskvoje ar Pekine egzistuotų tokios sukarintos nusikaltėlių organizacijos, pajėgios ir nebijančios stoti į kovą su valdžia.

Su plataus Brazilijos kriminalinio pasaulio landšafto ypatumais mane supažindino bene geriausiai informuotas ekspertas – teisėjas ir buvęs Brazilijos nacionalinės kovos su kvaišalais tarnybos vadovas Walteris Maierovitchius, laikomas autoritetingiausiu organizuoto nusikalstamumo specialistu Brazilijoje. Trumpais, labai informatyviais sakiniais jis bendrais bruožais papasakojo man apie įvairius veiksnius, dėl kurių, jo nuomone, Brazilija tapo dideliu tarptautinių nusikalstamų operacijų centru ir laidininku, jungiančiu narkotikų rinkas ir jų gamybos regionus Pietų Europoje, Vakarų Afrikoje ir Šiaurės bei Pietų Amerikoje. 2006 m. gegužės įvykius jis nė kiek neabejodamas įvertino kaip „karo dėl valdžios San Paulo valstijoje pradžią. Kaip ir fundamentalios teroristinės organizacijos bei mafija, PCC pasitelkia klaidinančią „pulk ir slėpkis“ taktiką, tokiu būdu migdydama valdžios institucijų budrumą – girdi, mes vis dar jūsų bijome“. Maierovitchiaus nuomone, 2006 m. gegužės krizę pagimdė „nežmoniškos gyvenimo sąlygos“ Brazilijos kalėjimuose,

tačiau jis vis dėlto labai nerimauja dėl valstybės nesugebėjimo sustabdyti vėžinės PCC plėtros.

Politikų reakcija į PCC iššūkį 2006 m. gegužę išryškino fundamentalią Brazilijos politinės sistemos silpnybę, kurią galima įvardyti kaip vieną iš priežasčių, dėl kurių XX a. paskutiniame dešimtmetyje šalis tapo tarptautinių nusikalstamų organizacijų prieglobsčiu. Kai tik PCC išėjo į gatves, prezidento Lula vyriausybė pasiūlė siųsti kariuomenę neramumams numalšinti. San Paulo provincijos gubernatorius, priklausęs opozicijai, atmetė šį siūlymą kaip provokaciją, sakydamas, kad jo žinioje esančios pajėgos pačios puikiausiai išspręs iškilusią problemą. Buvo sunku atsikratyti įspūdžio, kad ir federacinės, ir provincijos valdžios atstovams labiau rūpėjo laimėti politinių taškų, o ne išspręsti krizę.

Kaip pastebėjo Walteris Maierovitchius, Brazilija, kaip ir daugelis federacinės sąrangos valstybių, labai kenčia dėl skirtingų teisėsaugos institucijų tarpusavio konkurencijos. Priešiškumas ir pavydas, kuris persmelkia Valstijos policijos, federalinės policijos, karo policijos (kuri turi civilę jurisdikciją) ir specialiųjų pajėgų santykius, labai kliudo kovoti su nusikalstamumu. „JAV nuolatos kyla nesutarimų tarp federalinių agentūrų KNV, CŽV ir FTB, – aiškina Maierovitchius, – tačiau tai bent jau rodo, kad šios institucijos tarpusavy bendrauja tam tikrame lygmenyje. O Brazilijoje dėl mūsų federacinės sistemos ypatumų jokių konfliktų nėra, nes provincijų ir federalinės institucijos apskritai nepalaiko jokių ryšių viena su kita. O apie tokius radikalius žingsnius kaip apsikeitimas informacija nė kalbos negali būti“, – priduria jis ir ironiškai gūžteli pečiais.

Jo manymu, PCC ir jos analogų, tokių kaip „Raudonoji komanda“ Rio, stiprėjimą pirmiausia lemia pelnas, kurį šios grupuotės gauna iš prekybos kvaišalais. Maierovitchius pats sekė didžiulius narkotikų prekeivių multisindikatus, devintajame ir dešimtajame dešimtmetyje įsitaisiusius Brazilijoje kaip namuose – tai buvo jo

darbas. Ir vis dėlto jis teigia, kad „karas su kvaišalais yra farsas... Lula, mūsų prezidentas, regis, linkęs palaikyti prohibicionistinę Amerikos politiką. Tačiau yra ženklų, kad Europa ir toliau siekia atsiriboti nuo JT konvencijos, kurios nuostatos sutampa su Amerikos linija. JAV, didžiausios kvaišalų rinkos, pastangos mažinti narkotikų vartojimą pasitelkiant dabartinę strategiją iš anksto pasmerktos nesėkmei.“

Kolumbijos prekeiviai narkotikais didžiąją dalį savo kokaino tiekia į JAV per Meksiką ir Karibų jūrą, o Europos rinka (per Vakarų, o vėliau Pietų Afriką) aprūpinama per Braziliją. Prekybos narkotikais plėtrą šalyje skatina ta aplinkybė, kad Brazilijos chemijos pramonė labiausiai išsivysčiusi Lotynų Amerikoje – taigi, Brazilijos narkotikų prekeiviams nereikia importuoti žaliavinių cheminių medžiagų, reikalingų perdirbti kokos pastą į miltelius (priešingai nei jų kolegoms Kolumbijoje, Peru ir Bolivijoje). Tačiau, kaip teigia Maierovitchius, labiausiai jiems padeda specifinės Brazilijos teisėsaugos sistemos silpnybės ir didelė korupcija, persmelkusi visą teisėtvarkos ir politinę sistemą.

Švelnių, pelėdiškų manierų Maierovitchius išgarsėjo devintojo dešimtmečio pradžioje, kai padėjo Giovanni Falcone susekti mafijos narius, pabėgusius nuo Italijos teisingumo. Jiedu įtikino Tommaso Buscettą grįžti į Italiją ir vadinamajame maksi procese liudyti prieš Sicilijos mafijos *cupola*, jos slaptos direktorių valdybos narius. Remiantis jo parodymais 1992 m. sausį buvo nuteista beveik trys šimtai penkiasdešimt aukšto rango mafiozų.

Falcone ir jo bendražygis prokuroras Paolo Borsellino visame pasaulyje pagarsėjo kaip nepalaužiami kovotojai su mafija. Netrukus po to, kai 1992 m. buvo paskelbtas nuospendis kaltiniamiesiems maksi procese, jie abu – iš pradžių vienas, o po dviejų mėnesių kitas – buvo nužudyti Sicilijoje. Jų žūtis supurtė ir galiausiai sugriovė senąją Italijos politinio gyvenimo sąrangą. Kovodami su organi-

zuotu nusikalstamumu jiedu rėmėsi prielaida (visiškai teisinga), kad pagrindiniai Sicilijos mafijos vadeivos turi priedangą aukščiausiuose Romos politikų sluoksniuose.

Maierovitchius dalijasi su manim prisiminimais apie pokalbius su Falcone prie pietų stalo, apie nelengvus išbandymus, kuriuos jie patyrė stengdamiesi apsaugoti didįjį *pentito* (informatorių) Buscettą nuo pasikėsinimų nužudyti ir neleisti jam pačiam nusižudyti (kartą nedaug trūko, kad jam tai būtų pavykę – jis vos nenusižudė tiesiai vieno Brazilijos teisėjo akivaizdoje). Iš pradžių apie velionį draugą italą Maierovitchius kalba su šypsena, tačiau netrukus jo skruostais pradeda riedėti tylios ašaros – ir Falcone (jo vardu Maierovitchius pavadino savąjį organizuoto nusikalstamumo tyrimo institutą), kurio charizma ir pasišventimas kovai dėl teisingumo, nepaisant korumpuoto Romos elito pasipriešinimo, padarė jį didvyriu italų tautos ir kitų kovotojų su nusikalstamumu akyse, tikrai jų vertas.

Buscettos byla tikriausiai buvo didžiausias pasisekimas Brazilijos teisėsaugos istorijoje. Jo ekstradicija sukėlė grandinę įvykių, kurių kulminacija buvo maksi procesas ir Borsellino bei Falcone nužudymas. Mafijos nusikaltimai ir dviejų prokurorų nužudymas žmonėms sukėlė pasibjaurėjimą Sicilijos mafija ir dėl to ji pirmą kartą per savo istoriją buvo priversta kovoti visuose frontuose. (Deja, jos nusikaltimų puseserės – *'ndrangheta*, *Camorra* ir *Sacra Corona Unita* – trauktis nė nemano). Tačiau nors su Maierovitchiaus pagalba buvo suduotas triuškinantis smūgis mafijai pačioje Italijoje, Buscettos suėmimas mažai paveikė mafijos diasporos veiklą užsienyje, bent jau Brazilijoje. Kaip ir Monrealyje bei Rio, San Paule įsitvirtino ir pradėjo šeimininkauti galingiausias narkotikų eksporto ir pinigų plovimo sindikatas pasaulyje, kuriam vadovauja dvi jį įkūrusios šeimos, tarpusavy glaudžiai susijusios santuokiniais ryšiais – Cuntreros ir Cuaranos klanai, vadinami mafijos Rothschildais.

Ironiška, kad abi šios šeimos septintojo dešimtmečio pradžioje atvyko iš Sicilijos, nes bėgo nuo brolžudiško mafijos karo. Karinės diktatūros valdomoje Brazilijoje jos atrado visas sąlygas verslui kurti. Tačiau įžvalgiausią sprendimą jos padarė devintajame dešimtmetyje nutarusios persikelti į Arubą, pusiau nepriklausomą Olandijos koloniją Venesuelos pakrantėje. Aruba pagarsėjo kaip mafijos valda. „Čia parduodama puikiausia skalbyklė, jos prekės ženklas – „Aruba“, – perspėjo parlamentą nevilties apimtas Arubos vyriausybės ministras. – Skalbyklė yra bendras Arubos ir Kolumbijos produktas, jo modelis vadinasi „Kartelis“. Skalbyklė puikiai skalbia, todėl jos prekės ženklas išgarsėjo Jungtinėse Valstijose ir Europoje. Ją rekomenduoja buvę ministrai, parlamento nariai, kazino ir prekybos centrų savininkai, kosmetikos priemonių gamintojai ir automobilių bei akumuliatorių importuotojai. Skalbyklė tinka visiems, kas nepaaiškinamomis aplinkybėmis per vieną dieną pasakiškai praturtėjo.“

Kaip tik čia, tarpininkaujant Cuntreros ir Cuaranos šeimoms, Medeljino ir Kalio karteliai vedė derybas dėl kokaino platinimo pasaulyje su Maskvos Solncevo brolijos atstovais, su narkotikų prekeiviais iš Bulgarijos, ir, žinoma, su daugybe Karibų ir Centrinės Amerikos prekeivių narkotikais.

Kai kurie vyresni šeimos nariai buvo suimti Kanadoje, kiti Venesueloje ir deportuoti į Italiją. Tačiau didysis senolis, aštuoniasdešimtmetis visos verslo schemos kūrėjas, ir toliau ramių ramiausiai gyvena Rio, vos už keliasdešimties žingsnių nuo Kopakabanos paplūdimio.

Įspūdingas Maierovitchiaus pasakojimas vertas kino epopėjos. Kiekvienas šio pasakojimo epizodas netiesiogiai atskleidžia nuostabiai gyvų bei dinamiškų Brazilijos žmonių ir jos neefektyvių, korumpuotų valdžios institucijų kovą; tai pasakojimas apie šalį, kurios žmonės nuoširdžiai didžiuojasi savo laimėjimais ir intuityviai piktinasi kasdien matomu neteisingumu ir korupcija. Pavyzdžiui,

jūs tikriausiai nė neįsivaizduojate, kaip sutelkia ir vienija tautą įsitikinimas, kad Brazilija yra geriausių pasaulio futbolininkų šalis. Daugelį metų brazilams teko gyventi Argentinos šešėlyje ir futbolo pergalės buvo didelė paguoda. Dabar Brazilijos ekonominiai rezultatai jau užgožė pietinę kaimynę ir atėmė iš jos ekonomiškai pajėgiausios šalies Lotynų Amerikoje titulą. Tačiau nors šalies gerovė didėja, San Paulą, jos ekonomikos branduolį, vos per kelias valandas gali paklupdyti vienas galingiausių ir beatodairiškiausių kriminalinių tinklų pasaulyje. Kovoti su PCC ir kitais panašiais susivienijimais tikriausiai būtų nelengva daugumos šalių policijoms (net jeigu jos deramai organizuotos). San Paulo, Rio ir kitų Brazilijos vietovių policininkai ir prokurorai, su kuriais man teko kalbėtis, buvo pareigingi, protingi ir labai uolūs. Tačiau giliai įsišaknijusios hierarchijos ir autoritarizmo tradicijos varžo jų gebėjimą veikti. Tiesa, yra ženklų, bylojančių, kad padėtis gali pradėti keistis, tačiau su valstybinių sienų nepaisančių tarptautinių nusikalstamų susivienijimų keliamomis grėsmėmis Brazilijos policija tiesiog neturi išteklių kovoti. Stengdamasis man išaiškinti, kodėl Brazilijos policijos ir teismų sistemos darbuotojus dažnai apima visiška neviltis, Maierovitchius nusikalstamumą Brazilijoje palygina su hidra – girdi, nupjauni vieną galvą, o vietoj jos išauga dvi. Pateikite kokį nors pavyzdį, paprašiau aš. Jis akimirką pamąstė, paskui ištarė tik tris žodžius: „Lao Kin Chongas“.

Šį kartą vadas Protógenes Queirozas neketino paleisti iš akių nė menkiausios smulkmenos ir ėmėsi visų atsargumo priemonių. Gegužės pabaigoje jis su savo specialiuoju būriu atskrido į San Paulą inkognito. Brazilijoje federalinės policijos (FP) generalinis direktorius asmeniškai pavedė Queirozai įvykdyti svarbiausią operacijos „Shogun“– arba operacijos „Kačiukas“, kaip FP komanda vadino ją tarp saviškių – dalį. O lengvesnio būdo niekais paversti

kruopštų, ilgus mėnesius trukusį operacijos planavimo darbą, kaip iš anksto informuoti San Paulo policiją apie numatomus reidus, nė nesugalvotum.

„Pirmieji penki pareigūnai iš Federalinės policijos taktinių operacijų būrio, mūsų specialiųjų pajėgų, atvyko anksti, – prisimena rafinuotas, bet ryžtingas policijos viršininkas. – Bet koks atvykstantis lėktuvas būtų sukėlęs įtarimą San Paulo policijai. Todėl mano pareigūnai sugalvojo, kaip užsimaskuoti: vienas iš jų išėjo su antrankiais ir atrodė, kad jie tiesiog perveža kalinį.“ Norėdamas įsitikinti, ar tikrasis misijos tikslas liko neatskleistas, vadas Queirozas stebėjo, kaip reaguos San Paulo policija. „Oro uosto viršininkas paskambino policijos vadovui ir pranešė jam: „Iš Brazilijos lėktuvu atvyko federalinės policijos pareigūnai.“ Kiek jų yra? „Keturi – lydi kažkokį kalinį.“ Valio – gudrybė suveikė.

Kiek anksčiau tais pačiais metais prekybos agentas iš San Paulo susisiekė su senatoriumi, kuris vadovavo parlamento tyrimui, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti piratavimo kultūros įsikerojimo Brazilijoje priežastis. Agentas paaiškino, kad jo kolega Lao Kin Chongas, Brazilijos pilietybę priėmęs, keturiasdešimties su trupučiu metų kinas, norėtų padėti senatoriui išsiaiškinti šį keblų klausimą. Lao troškimas padėti senatoriaus nenustebino, nes ir pagrindinis tyrimo punktas buvo kaip tik to paties Lao veikla. Pagalba, kurią siūlė minėtasis agentas, iš tiesų buvo visai ne informacija, kuri būtų padėjusi išaiškinti tiriamos problemos aplinkybes, o tiesiog didelis kyšis. Senatorius neprieštaravo susitikti su Lao, tačiau apie gautą pasiūlymą informavo Federalinę policiją.

Tikrąjį prekybos suklastotomis prekėmis mastą suvoki tik apsilankęs pagrindinėje San Paulo rajono Ifegenijos gatvėje. Prie parduotuvių stovi jaunuoliai priešais skelbimų lentas su prie jų prismaigstytais kompaktinių diskų viršeliais – nėra pasaulyje tokios kompiuterių programos, kurios jie neparduoda (jos visos piratinės).

Vienas iš jaunuolių man pasiūlė už du dolerius nusipirkti kopiją „Windows Vista“, nors rinkoje dar nebuvo pasirodžiusi legali šio pragramų paketo versija. Nudžiugęs, kad susidomėjau jo preke, pardavėjas pradeda portugališkai skanduoti: „Nebūk amerikiečių vergas, būk patriotas ir pirk suklastotas prekes!“ Šis komercinis nusistatymas prieš amerikiečius padeda užsitikrinti Brazilijos ir visos Pietų Amerikos gyventojų pritarimą prekybai nelegaliomis prekėmis. Išskyrus policininkus ir teisininkus, kovojančius su piratavimu, nė vienas brazilas, su kuriuo aš kalbėjau, nelaikė prekybos piratinėmis prekėmis amoralia. Gatvės prekeiviai turi efektyvią kontržvalgybą ir praėjus kelioms minutėms po to, kai nusipirkau išsirinktą prekę, jų žvalgai pranešė, kad du policininkai naršo gatves. Prekeiviai akimirksniu nukraustė savo prekystalius ir ištirpo tirštoje pirkėjų, bandančių prasibrauti į parduotuves, jūroje. Nėra tokios elektroninės prekės, kokios negalėtumėte nusipirkti Ifegenijos parduotuvėse: jos tiesiog verste užverstos kameromis, „iPod“ grotuvais, nešiojamaisiais kompiuteriais, tikrais „Sony“ gaminiais, padirbta „Samsung“ technika. „Prašom prašom, mano drauge, – ragina pardavėjai, – pirk, labai pigu.“ Jų specializacija – pačių įvairiausių prekių ženklų klastotės: „Microsoft“ klaviatūra, kurios tikroji gamintoja išdidžiai tituluoja save „Krown Electronics“, ar plokščiaekraniai televizoriai, pagaminti firmos „Semsin“. Tačiau visos šios suklastotos prekės turi vieną bendrą bruožą – jos pagamintos Kinijoje.

Ismaelis, libaniečių kilmės prekeivis (Pietų Amerikoje gyvena daug libaniečių), paaiškina, kad piratiniai gaminiai įvežami per tris punktus: per Bolivijos sieną į centrinę Mato Groso provinciją, per šiaurrytinį Natalio uostą, o daugiausia – per legendinį Siudad del Estę, Paragvajaus gangsterių sostinę, kuri, kaip įtaria amerikiečių žvalgybininkai, yra „Al Qaedos“ veiklos centras. Jis įsikūręs šalia Brazilijos ir Argentinos vadinamajame trigubo pasienio regione. „Didžioji dalis Lao prekių įvežama į San Paulą per Siudadą, – aiškina

Pedro Barbosa, San Paulo valstijos prokuroras, tiriantis Lao bylą. – Ir tikrai labai dideliais kiekiais. Dirbti su Paragvajaus valdžios institucijomis nelengva. Reikia turėti galvoje, kad 60 procentų Siudado kasmetinių pajamų gaunami iš kontrabandos, – tęsia Barbosa. – Mes turime ten vieną patikimą bendradarbį, su kuriuo palaikome ryšį, bet apskritai Paragvajus nėra patikimas partneris.“

Barbosa paaiškino, kad jau anksčiau kelis kartus buvo bandyta prigriebti Lao, bet kiekvieną kartą visos pastangos būdavo bergždžios. „Štai kodėl Protógenes Queirozas tą rytą niekam nesakė, ką rengiasi daryti.“ Savo didžiulę imperiją, kurios šerdimi tapo parduotuvių rajonai Kovo 25-osios gatvėje, Lao Kin Chongas pradėjo kurti paskutinio XX a. dešimtmečio pradžioje. Jis importuodavo į Braziliją viską, mokėdamas minimalius mokesčius (jeigu apskritai juos mokėdavo) ir įžūliai nepaisydamas jokių tarptautinių autorių teisių taisyklių. Dauguma pažeidžiamų patentinių ir intelektinės nuosavybės teisių priklauso amerikiečiams bei Amerikos kompanijomis ir Jungtinių Valstijų vyriausybė kaip įmanydama bando jas ginti, ragindama Braziliją ir kitas šalis pažeidėjas imtis kokių nors priemonių piratavimui pažaboti. Praėjus kelioms dienoms po Lao suėmimo, Jackas Valenti, Amerikos kino filmų asociacijos vadovas, apibūdino Brazilijos pastangas kovoti su piratavimu kaip „apgailėtinas“. Pasak jo, tai, kad buvo nutraukta Lao Kin Chongo veikla, yra „tik vienas spindulėlis tamsioje naktyje“. Viename Senato posėdyje Vašingtone jis pareiškė, kad Brazilijoje „viena iš trijų kasečių ar DVD diskų yra piratiniai. Mūsų asociacijai priklausančios kompanijos dėl piratavimo Brazilijoje kasmet patiria apytiksliai 120 milijonų dolerių... Net jeigu policija ir surengia reidus, tik 1 procentas jų būna tiek sėkmingi, kad kas nors už piratavimą atsidurtų už grotų.“

Pats Lao nė neketina pasiduoti ir tvirtina nepadaręs jokio nusikaltimo, paklaustas apie suėmimo priežastis, jis atsako tik vienu sakiniu: „Tai kažkoks piktas pokštas.“ Tačiau jis negali paneigti fakto,

kad jo komercinis atstovas siūlė senatoriui pusantro milijono dolerių. Negali jis paneigti ir vaizdo įrašo, kuriame užfiksuota, kaip jo atstovas atneša senatoriui 75 tūkstančius dolerių grynaisiais – išankstinę dalį užmokesčio, pažadėto už tai, kad šis padėtų paskirti San Paulo policijos viršininku Lao statytinį. Kai apkaltintas kyšininkavimu ir trukdymu vykdyti teisingumą Lao buvo grąžintas į kalėjimą kardomajam kalinimui, Federalinė policija galėjo netrukdoma ištirti jo visus verslo santykius. Keli jo giminės, įskaitant žmoną, buvo suimti ir netrukus jam buvo iškelti nauji kaltinimai piratavimu ir kontrabanda. Dabar jis dar ilgai neišeis iš kalėjimo.

Kai 2005 m. liepą Lao buvo nuteistas už kyšininkavimą, Federalinės policijos pareigūnai ir ypač Queirozas tikrai turėjo pagrindo didžiuotis sėkmingai įvykdę tokią sunkią ir pavojingą operaciją. Lao buvo galingiausias ir turtingiausias iš visų Brazilijoje kada nors suimtų kriminalinių verslininkų. Tačiau praėjus keliems mėnesiams po jo įkalinimo, Roberto Porto, San Paulo policijos Kovos su kinų organizuotu nusikalstamumo būrio tyrėjas, pastebėjo, kad vyksta kažkas negera. „Dauguma kinų, dirbančių San Paulo rinkose, yra nelegalūs imigrantai. Niekas jų negina, o kreiptis į policiją jie nedrįsta, nes yra įsitikinę, kad juos tučtuojau deportuotų, – sako jis. – O Lao Kin Chongas juos gynė.“ San Paulo kinų bendruomenei Lao buvo ir valstybė, ir policija. „Kai prieš dvejus metus Lao buvo suimtas, – tęsia Porto, – jie neteko vienintelio savo gynėjo.“ Ir tada San Paulo kinams atėjo sunkūs laikai.

Porto būrio pareigūnai pastebėjo, kad dėl valdžios kinų bendruomenė kovoja dvi nusikaltėlių grupuotės. „Tai Kantono tarme kalbančių kinų triada „Sun Yet On“ ir jų konkurentai iš Fudziano provincijos“, – paaiškino jis. Siekdamos įtvirtinti savo įtaką abi triados pasitelkia labai tiesmukiškus metodus. „Regis, abi triados kviečiasi smogikų komandas iš Kinijos. Smogikai atvyksta per Siudadą, bet pabūna čia tik kelis mėnesius.“ Per tą laiką šitos

organizuoto nusikalstamumo smogikų komandos baugina, grasina, muša ir, jeigu prireikia, žudo kiekvieną, kuris nemoka duoklės arba bando juos išduoti. „Tada atlikę savo darbą jie sugrįžta į Kiniją, o gal kažkur kitur – kas žino. Mes tiesiog neturime laiko ir išteklių sekti juos.“ Porto papasakoja, kas atsitiko vienam iš nedaugelio jo informatorių, kurį tie banditai susekė – tausodamas jūsų nervus, neperpasakosiu visų šiurpių detalių, pasakysiu tik tiek, kad tas informatorius mirė baisiose kančiose. „Mes neturime nė vieno kiniškai kalbančio pareigūno, tik vertėjus“, – skundėsi Porto.

Pasidairęs po jo spartietišką kabinetą su neskoningai apmušta sofa, nušiurusiais kilimais ir apsilupinėjusiomis sienomis, aiškiai pamačiau, su kokiomis didelėmis problemomis tenka susidurti teisėsaugos institucijoms globaliame pasaulyje. Net jeigu Brazilijos policija būtų racionaliai organizuota, ši šalis negali įsigyti prietaisų ir įrangos, kuri reikalinga norint bent kiek efektyviau kontroliuoti žmonių ir prekių judėjimą per jos sienas. Žmonių troškimas prekiauti, pirkti, parduoti, gauti pelną toks stiprus, kad nei išsivysčiusios, nei besivystančios šalys neturi tiek galių, kad priverstų visus laikytis prekybos taisyklių, ir tokių priemonių, kurias pasitelkiant visame pasaulyje būtų galima įtvirtinti panašius etikos standartus. Žinoma, korupcija smerktina ir besivystančiame, ir išsivysčiusiame pasaulyje, tačiau šiais laikais, kai milijardieriai baigia pasiglemžti visus Žemės išteklius, o 50 procentų jos gyventojų tenka įsigudrinti pragyventi už mažiau kaip du dolerius per dieną, ar verta stebėtis, kad muitininkai, policininkai, teisėjai, politikai ir biurokratai dažnai neatsispiria pagundai?

Roberto Porto susiduria ir su dar didesne problema, tai sužinojau paklausęs, kaip sekasi bendradarbiauti su Kinijos policija. „Aš neturiu įgaliojimų tiesiogiai kreiptis į Kinijos policiją, – aiškina jis, – galiu kreiptis pagalbos tik į Kinijos konsulatą San Paule.“ „Ar noriai konsulato diplomatai jums padeda?“ – pasidomiu. „Jie pa-

deda, bet ne mums, o nusikaltėliams, kuriuos mes bandome suimti, – be jokių emocijų konstatuoja jis. – Mes paprašome pagalbos konkrečioje byloje, tada jie nedelsdami pasamdo advokatus tiems žmonėms, kurių veiklą mes tiriame.“

Kad ir kur pasaulyje nuvyksime, visur rasime Kinijos piliečių, kurie sparčiai užpildo bet kokias spragas darbo jėgos rinkoje. Keliaudamas pastebėjau, kad jie visur, tiek legaliuose, tiek nelegaliuose sektoriuose, numuša darbo jėgos kainas ir pasirengę imtis bet kokio darbo. Taip pat pastebėjau, kad Kinijos valstybė, kuri akivaizdžiai skatina globalinę savo piliečių migraciją, vienodai traktuoja ir legalų, ir nelegalų ekonomikos sektorių. Ir teisėto verslo srityse, ir nusikaltėlių pasaulyje Kinijos įtaka smarkiai auga. Taigi, padariau išvadą, kad globalios šešėlinės ekonomikos ateitį nulems tai, ar Kinija ir toliau plėtos santykius su išoriniu pasauliu, ar juos ribos. O dabar metas atsisveikinti su Brazilija, besiplūkiančia su užsitęsusia organizuoto nusikalstamumo vidutinio amžiaus krize, ir traukti ten, kur brėkšta naujoji organizuoto nusikalstamumo era – į Rytus.

KETVIRTA DALIS

ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO ATEITIS

13
Įteisintų nusikaltėlių pasaulis

Vieną ankstyvą trečiadienio rytą šiltą 1994 m. rugsėjį penkiasdešimt ketverių Kazafumi Hatanaka, dar vilkėdamas pižamą, atidarė savo buto duris. Apie žmogų, kuris jį aplankė tą rytą, žinoma labai mažai – tik tiek, kad lankytojas buvo neįprastai aukštas. Japonijos policija padarė tokią išvadą todėl, kad jo iššautas vienintelis šūvis pataikė į priekinę dešiniojo pono Hatanakos (kuris pats buvo aukštesnio negu vidutinio ūgio) smilkinio dalį žemyn einančiu kampu. Per sekundės dalį kulka perskrodė galvą, sukeldama masinę galvos smegenų kontūziją, ir išėjo per žemutinę kairę pakaušio sritį. Kadangi kulka perskrodė galvą kiaurai, aplink Hatanakos lavoną, kai vienas kaimynas aptiko jį 7.20 ryto, kaip nurodyta policijos raporte, telkšojo didelis klanas kraujo.

Nebuvo jokių akivaizdžių pėdsakų. Tyrėjai nerado bute jokių kovos žymių, o tai reiškė, kad Hatanaka veikiausiai pažinojo savo žudiką. Nepaisant neaiškių aplinkybių, atrodė, kad Hatanaką nužudė profesionalas. Tačiau nebuvo nei liudytojų, nei jokių aiškių žmogžudystės motyvų.

Praėjus dviem mėnesiams policijai, kaip rodės, nusišypsojo sėkmė. Buvo suimtas Tadao Kondo, vyras, turintis tokią spalvingą kriminalinę praeitį, kad net už neatsargų gatvės perėjimą jį būtų galima patupdyti už grotų. Matyt, nebepakeldamas sąžinės priekaištų Kondo pasidavė pats ir atidavė tyrėjams trisdešimt aštunto kalibro pistoletą. Balistinė ekspertizė patvirtino, kad tai tas pats ginklas,

kuriuo buvo nužudytas Hatanaka. Kondo, septyniasdešimt trejų metų prievartautojas ir vagis recidyvistas, taip paaiškino nužudymo motyvus: girdi, jis sumanęs pavagiliauti, todėl įsilaužęs į atsitiktinai pasirinktą butą, nežinodamas ir nesirūpindamas kam jis priklauso, pradėjęs vogti, tada ponas Hatanaka užklupęs jį bevagiantį, o jis iš išgąsčio iššovęs.

Iš pradžių bylos tyrėjai labai džiaugėsi: atrodė, viskas aišku – nusikaltėlis pats prisipažino, o balistinė ekspertizė patvirtino jo prisipažinimą. Tačiau netrukus jų džiaugsmas išblėso. „Ar jums tai panašu į atsitiktinę įsilaužiamąją vagystę? – retoriškai klausė tyrimo vadovas. – Kaip galima atsitiktinai pasirinkti įsilaužti butą dešimtame aukšte?“ Jeigu Kondo būtų nutaręs apiplėšti butą, jis tikrai būtų pasirinkęs pirmą aukštą, kad galėtų greitai pasprukti tuo atveju, jeigu būtų užkluptas *in flagrante*, kaip, jo teigimu, ir nutiko pono Hatanakos bute. Neatitiko ir Kondo ūgis – lavono padėtis rodė, kad ponas Hatanaka stovėjo, kai į jį buvo šauta. Bet Kondo buvo dešimčia centimetrų žemesnis negu jo tariama auka, o tai reiškė, kad jis niekaip negalėjo šauti į kaukolę iš viršaus žemyn – nebent tik užsilipęs ant kėdės. Visi bylą tiriantys pareigūnai sutiko, kad tai gana neįprastas nužudymo būdas, juo labiau netikėtai užkluptam vagišiui. Išsamiau iškvotę įtariamą asmenį policininkai pamatė, kad jis žinojo tik tas nužudymo aplinkybes, apie kurias buvo rašę laikraščiai, ir neturėjo jokio supratimo apie tas aplinkybes, kurias jie nuslėpė nuo žiniasklaidos, – o žudikas juk turėjo jas žinoti.

Po kelių savaičių Kondo prisipažino melavęs apie žmogžudystę. Dabar aiškindamas, kodėl melavo, jis painiodamasis pasakojo, kad nelegaliuose lošimo namuose prie jo priėję kažkokie vyrai, kurie pažadėjo išspręsti jo problemas su skolomis, jeigu jis prisiims atsakomybę už Hatanakos nužudymą.

Iš jo pasakojimo apie lošimo skolas ir pasiūlymą prisiimti svetimą kaltę buvo aišku kaip dieną: nužudymas buvo užsakytas

jakudzos, didžiausio ir kruopščiausiai organizuoto reketininkų susivienijimo pasaulyje, kurio nariai nuo seno yra įsigudrinę už pačių įvykdytus nusikaltimus siųsti į kalėjimą prasilošusius statytinius.

Hatanakos nužudymas pašiurpino ir labai išgąsdino finansinį ir korporacinį elitą, kuriam priklausė nužudytasis. Ir tam buvo rimtas pagrindas: nuo devintojo dešimtmečio pradžios jakudzos grupės smurtą pasitelkdavo labai apdairiai. Netgi tais retais atvejais, kai jakudzos nutardavo, kad smurtas neišvengiamas, taikinys beveik visada būdavo konkurentai iš jų pačių aplinkos. Bet Hatanaka anaiptol nebuvo koks nors iš padugnių kilęs banditas. Jis buvo svarbus asmuo Japonijos ir tarptautinėje bankininkystėje, vieno iš pagrindinių regioninių banko „Sumitomo" filialo vadovas. Kaip banko valdybos narys, jis dalyvavo priimant strateginius vieno iš trijų didžiausių pasaulio bankų sprendimus. (Kiti du pagrindiniai bankai taip pat priklauso japonams.) Sėkmingai valdydamas didelius ir sudėtingus projektus, kurie atnešdavo didelį pelną, jis pelnė nepriekaištingą reputaciją. Kuriems galams jakudzoms žudyti tokią aukštą padėtį užimantį žmogų, juk jie puikiai suprato, kad rizikuoja sulaukti labai didelių nemalonumų?

Norint rasti atsakymą į šį klausimą, pirmiausia mums reikės pakeliauti „Shinkansen", traukiniu-kulka. Važiuodamas šiuo didingu inžinerijos laimėjimu iš Tokijo į vakarus pro langus matai betono, metalo ir kitų dirbtinių griuvėsių kakofoniją, besitęsiančią šimtus mylių. Japonų statybininkai kažkaip įsigudrina įsprausti namus ir daugiabučius į neįtikėtinai mažyčius žemės plotelius ir apgaubia juos pasibaisėtinai tankiu, raizgiu elektros kabelių tinklu. Dažniausiai neįmanoma nustatyti, kur pasibaigia vienas miestas ir prasideda kitas. Todėl kai traukinys atvyko iš Tokijo į Kobę, beveik visas tris valandas švilpęs daugiau kaip 200 mylių per valandą greičiu, niekaip negalėjau atsikratyti keistoko jausmo, kad taip ir neišvažiavau už Japonijos sostinės ribų.

Šis žemės ruožas, besitęsiantis nuo Tokijo iki Kobės/Osakos aglomeracijos, yra tankiausiai apgyventa teritorija pasaulyje – vienoje kvadratinėje mylioje čia susispiečia daugiau kaip 2500 žmonių. Pokario Japonija buvo apimta statybų manijos, todėl visa, kas sena, buvo išrauta su šaknimis, o atlaisvintoje vietoje buvo pradėtos sodinti pačios didžiausios pasaulyje betono džiunglės. Statybų bumas pasiekė apogėjų devintojo dešimtmečio pabaigoje ir dešimtojo dešimtmečio pradžioje, per vadinamąjį *baburu* – „burbulą“. Šis reiškinys, ilgainiui iš esmės pakeitęs Japonijos visuomenę bei jos savivoką, pasibaisėtinai sudarkė centrinės šalies dalies peizažą ir pavertė ją gūdžiausiomis pasaulyje miesto džiunglėmis.

Sukoręs du trečdalius mano kelionės per šį Amžiną rytų miestą kelio, traukinys–kulka įvažiuoja į Nagoją, garsėjančią kaip „padrikiausias Japonijos miestas“. Šios padrikos pastatų sankaupos viduryje driekiasi nuostabus vešlus parkas, o jo viduryje dunkso įspūdingas dviejų blokų gyvenamasis namas, pavadintas „Tsukimiga–Oka“, skyrius A ir B – jei praleisime žodžius „skyrius A ir B“, šį pavadinimą poetiškai (nors ir nepažodžiui) galima versti kaip „Kalva pasigėrėti mėnesiena“. Kaip tik šiame name, viename skyriaus B dešimto aukšto bute, ir buvo nužudytas ponas Hatanaka.

Jis ne tik gyveno šiame padrikame mieste, bet ir svariai prisidėjo prie jo plėtros – kaip tik jis skirstė didžiules paskolas, kurios vis labiau kurstė „burbulo“ laikų statybų karštligę, tapusią jo nužudymo priežastimi. Tiksliau, Hatanakos nužudymo priežastimi tapo jo pastangos padėti bankui atgauti blogas paskolas, kai „burbulas“ sprogo.

Piktai numoję ranka į poną Kondo ir jo melagingą prisipažinimą Nagojos policininkai pradėjo tirti pono Hatanakos komercines operacijas ir atskleidė, kad jis turėjo glaudžių ryšių su kai kuriais pagarsėjusiais žemės „išmušinėtojais“ – kaip buvo vadinami žmonės, vertęsi žiauriausia verslo praktika, susiformavusia „baburu“ laikais,

ji suplakė į keistą kokteilį galingą Japonijos korporacijų pasaulį su išdidžių nusikaltėlių jakudzų pasauliu.

Grandinė įvykių, nulėmusių Hatanaka mirtį 1994 m., prasidėjo devyneriais metais anksčiau, kitoje pasaulio pusėje – „Plazza" viešbutyje Niujorke. Ronaldas Reaganas, nors ir spaudžiamas Kongreso, bet palaikomas ideologinės partnerės ir draugės Margaret Thatcher, dabar buvo įsitikinęs, kad tarptautinių finansų pasaulį reikia smarkiai pertvarkyti, norint paskatinti laisvosios prekybos režimą, kuris tapo žinomas kaip globalizacija.

Reagano laisvosios prekybos ir tarptautinės finansų rinkos liberalizacijos vizija sulaukė intensyvios demokratų kontroliuojamo Kongreso kritikos. Doleris buvo pavojingai pervertintas, ypač jenos ir markės atžvilgiu, ir tai leido Japonijai ir Vokietijai užtvindyti Amerikos rinką pigiu importu. Svarbiausia, Amerikos automobilių pramonė susidūrė su rimtomis bėdomis, nes nepajėgė konkuruoti su mažesnėmis, pigesnėmis ir patikimesnėmis transporto priemonėmis, pagamintomis Azijos ir Europos konkurentų. Iki 1985 m. rugsėjo Japonijos prekybos su JAV perviršis pasiekė rekordinę 50 milijardų dolerių sumą. Kongresas triukšmingai reikalavimo įvesti apribojimus Japonijos prekėms, Amerikos autoriai leido daugybę knygų, įspėjančių, kad Japonija ketinanti atimti iš JAV ekonomiškai pajėgiausios pasaulio šalies vietą. Vienoje reklamoje buvo pavaizduota kompaktiška transporto priemonė, o po ja gana grėsmingas šūkis: „Pagaminta Japonijoje – jums vis dar juokinga?"

Prezidentas Reaganas primygtinai pareikalavo, kad Tokijas imtųsi kokių nors priemonių savo valiutos kursui pakoreguoti ir prekybos perviršiui sumažinti; šis reikalavimas buvo iškeltas prastų metų Japonijai pabaigoje. Viskas prasidėjo sausio pabaigoje nuo sensacingos žmogžudystės – buvo nužudytas Masahisa Takenaka, Yamaguchi-gumi, Kobės jakudzų grupės ketvirtos kartos *ojabunas* (krikštatėvis). Takenaka buvo neseniai iškeltas į šio didžiausio ir

galingiausio organizuotų nusikaltėlių sindikato Japonijoje hierarchijos viršūnę. Kontroliuodamas daugiau kaip 100 000 narių Takenaka galėjo pagrįstai tituluoti save *capo di tutti capi nel mondo*. Deja, ne visi norėjo pripažinti jam tokį titulą – mažesnioji, bet reikšminga dalis jo pavaldinių, Tatenaka nepatenkinta frakcija, žinoma kaip Ichiwa-kai. Ir sausio pirmąją vakaro pabaigoje šiaurinėje Osakoje, Ichiwos samdomi žudikai nužudė *ojabuną* jo meilužės bute, kartu su vienu iš pagrindinių jo padėjėjų. Per visą ilgą jakudzos naujųjų amžių istoriją tokio provokacinio išpuolio kaip šis dar nebuvo.

Po Takenakos nužudymo didelę Kansų (Vakarų Japonija) dalį supurtė kruviniausias visų laikų jakudzų karas, užsitęsęs daugiau kaip dvejus metus. Šimtai Yamaguchi-gumi ir Ichiwa-kai narių ir šalininkų tapo kruopščiai parengtų užpuolimų aukomis.

Manabu Miyadzakis per Ichiwos karus slapstėsi nuo policijos. Patogiai išsidrėbęs savo krėsle viename iš prašmatniausių Tokijo viešbučių, jis spalvingai papasakojo man, koks nervingas gyvenimas buvo tais laikais, kai jam teko slapstytis. „Vyrukai iš jakudzos, kuriuos sutikau Osakoje iš karto po Takenakos nužudymo, buvo ištroškę kraujo. „Šį kartą viskas kitaip, – sakė daugelis man. – Aš arba žūsiu, arba baigsiu dienas kalėjime.“ Plačiai, šiltai šypsodamasis Miyadzakis, pravarde Toppamono (Gudrus vaikinas arba Gudročius, laisvai išvertus), kaip pavadino ir savo jaudinančią autobiografiją, tęsia: „Vietiniai laikraštpalaikiai mirgėte mirgėjo išsamiais reportažais tokiomis antraštėmis kaip „Yamaguchi-gumi pasiryžę išnaikinti Ichiwa-kai“. Puslapių apačioje būdavo spaudinamos mažos lentelės su užrašu „Šiandienos Yama ir Ichi karinių varžybų rezultatai“, ten buvo pateikiami duomenys, suskirstyti į atitinkamas skiltis, kiek tą dieną kiekvienos grupės narių nužudyta, kiek iš jų sunkiai ir lengvai sužeista.“

Visuomenę apėmė neviltis – tiek dėl jakudzų elgesio, tiek dėl akivaizdaus policijos nepajėgumo sustabdyti smurtą (iš tiesų poli-

cija buvo suinteresuota, kad Yamaguchi-gumi pati save sunaikintų, todėl nesikišo ir iš tolo mėgavosi spektakliu). Japonų kultūrą, kuri taip didžiavosi savo socialine santarve, viešai žemino galvažudžiai ir nekompetentinga policija.

Pačioje Japonijoje siautėjo jakudzos, o užsienyje, tiksliau, Jungtinėse Valstijose, plito antijaponiškos nuotaikos. Japonams atėjo sunkūs laikai. Tokiją papiktino primygtiniai Vašingtono reikalavimai atverti šalies vidaus rinką amerikiečių prekėms ir tuo pat metu apriboti eksportą į JAV. Tačiau Vašingtonas pareiškė, kad jeigu Japonijos vyriausybė atsisakys bendradarbiauti, JAV imsis priemonių, kurios dar labiau pakenks japonų interesams. Sukrėsti jakudzų pilietinio karo ir matydami nuolatinį amerikiečių ekonominį ir politinį spaudimą Japonijos vyriausybei, daugelis japonų pradėjo manyti, kad santarvės laikai, prasidėję kartu su nepaprastu šalies pokariniu suklestėjimu, eina į pabaigą. Jie buvo teisūs. Tie laikai baigėsi. Bet ne visai taip, kaip daugelis manė.

1985 m. rugsėjo 22-ąją, kartu su atitinkamų savo šalių centrinių bankų valdytojais, Didžiojo penketo (G5) finansų ministrai visiškai slaptai rinkosi į susitikimą „Plazos" viešbučio Niujorko Penktojoje aveniu banketiniuose kambariuose. Jamesas Bakeris, naujasis finansų ministras, suprato, jog norint sumažinti dolerio kursą jenos atžvilgiu, reikia, kad centriniai bankai valiutų biržose imtų masiškai pardavinėti dolerius. Tai prieštaravo Reagano nuostatai, kad viską turi reguliuoti rinka, bet visi sutiko imtis tokios priemonės. (Globalinėje ekonomikoje reguliuojama kur kas daugiau dalykų, negu jos kūrėjai ir propaguotojai pripažįsta.) Galutiniame *communiqué* Japonija sutiko atsisakyti protekcionizmo ir pradėti „nuosekliai vykdyti veiksmų programą, paskelbtą liepos 30-ąją, kuria siekiama atverti Japonijos vidaus rinką užsienio prekėms ir paslaugoms", taip pat „veiksmingiau liberalizuoti finansų rinkas ir jenos kursą, kad jena visiškai atitiktų tikrąjį Japonijos ekonomikos pajėgumą".

Kadangi Amerika įveikė ekonomikos nuosmukį susilpnindama dolerį, Tokijuje vyravo nuomonė, kad sustiprėjus jenai Japonijos ekonomikos vystymasis sulėtės. Per dvylika mėnesių jena iš tikrųjų sustiprėjo ir Japonijos kompanijų valdybų posėdžių salėse įsivyravo niūrios nuotaikos. Pasipiktinimas Jungtinėmis Valstijomis augo, stiprėjo įsitikinimas, kad pasidavęs JAV spaudimui Tokijas atsisakė sėkmingos ekonominės politikos. Vyriausybė manė turinti neleisti plisti tokiam požiūriui, todėl sumažino palūkanų normas ir taip paskatino pinigų pasiūlos didėjimą.

Verslas pradėjo skolintis pinigų. Ir didelėmis, labai didelėmis sumomis.

Šis vyriausybės sprendimas sukėlė daug nelauktų pasekmių ir viena jų buvo neįtikėtina *zaibatsu* (Japonijos „godzilų“, tai yra milžiniškų korporacijų „Mitsubishi“, „Mitsui“, „Hitachi“ ir kt.) ir jakudzų „santuoka“, išjudinusi ir pirmuosius, ir antruosius iš sąstingio, apėmusio juos devintojo dešimtmečio viduryje ir paskatinusi imtis vienos didžiausių ir skaudžiausių pasekmių sukėlusių pelno vaikymosi avantiūrų per visą istoriją.

„Apie 1987 m. pabaigą pastebėjome, kad vyksta kažkas keista, – pasakoja Raisuke Miyawaki, Japonijos kovos su organizuotu nusikalstamumu būrio įkūrėjas. – Tuo metu aš dirbau specialiuoju ministro pirmininko Nakasone patarėju ir ekonominiai skaičiai, kuriuos mes gaudavome iš centrinio banko, niekaip nesusieidavo. Kažkas keista vyko su pinigų pasiūla, bet mes niekaip nesupratome kas!“ Niekas, pradedant ministru pirmininku, nelaukė tokio stulbinančio vyriausybės pinigų politikos rezultato – vertybinių popierių kainos biržoje šovė aukštyn tarsi naujametiniai fejerverkai į dangų, šnypšdamos, žėrėdamos ir hipnotizuodamos savo nenuspėjamais viražais padebesiuose.

Japonijos finansų rinkoje kilo toks intensyvus bumas, kad, kaip pastebėjo vienas ekonomistas, „rodės, kiekviena investicija teikia

pelną ir spekuliantai skubėjo išnaudoti bet kokią naują galimybę. Kai Amerikos fizikai paskelbė, kad jiems laboratorijoje pavyko „šaltai", nepasitelkiant karščio, išlydyti metalą (kaip vėliau paaiškėjo, ši žinia buvo nepagrįsta), susižavėję Japonijos investuotojai sukėlė visų firmų, kurių veikla buvo bent kiek susijusi su galimais šalto lydimo procesais, akcijų kainas. Žvelgiant retrospektyviai, matyti, kad 1988 m. pabaigoje Japonijos vertybinių popierių birža išsipūtė kaip milžiniškas muilo burbulas.

Neilgai trukus spekuliacijos užkratas iš „Nikkei" biržos persimetė į nekilnojamojo turto rinką. Finansinės korporacijos ir bankai hipotetinius vertybinių popierių biržos „burbulo" pinigus norėjo iškeisti į apčiuopiamas vertybes ir nekilnojamasis turtas buvo geriausias pasirinkimas.

Netrukus spekuliacijų sūkurys suryjo beveik visas egzistuojančias nekilnojamojo turto atsargas, taigi, bankai ir didelės korporacijos pradėjo ieškoti naujos žemės statyboms. Tačiau pokario statybininkai maniakai nepaliko jokios tuščios erdvės, tinkamos naujoms statyboms. Norint padaryti vietos naujutėliams, žvilgantiems pastatams, esami savininkai ir nuomininkai turėjo išsikelti. O jeigu jie nenorėdavo, kažkas turėjo įtikinti juos verčiau nešti kudašių.

„Apytikriai kaip tik tada, prisimenu, pradėjau matyti prašmatniausiuose Tokijo viešbučiuose besitrainiojančius didelius, stambius vyrus juodais kostiumais", – prisimena Miyawaki, Kovos su organizuotu nusikalstamumu caras. Jis nepaprastas žmogus. Net pagal japonų standartus jis nepaprastai mandagus ir pagarbus. Bet nuostabiausia, kad ponas Miyawaki kalba, ir kalba atvirai, priešingai negu dauguma policininkų ir buvusių policininkų šioje šalyje. Didžioji dalis jų nori nuslėpti, kad jakudzos egzistuoja ir vaidina reikšmingą vaidmenį. Miyawaki mano, kad jas kėlė ir vis dar kelia didelį pavojų socialiniam stabilumui. Devintojo dešimtmečio

pabaigoje jis buvo vienas iš nedaugelio žmonių, įspėjusių Japoniją apie besimezgančios gangsterių ir verslininkų draugystės keliamas grėsmes. „Matydavau, kad šitie vyrai pietauja su pačiais iškiliausiais verslo ir finansų lyderiais, ir tai man kėlė nerimą. Korporacijos norėjo pirkti žemę dideliais sklypais, – tęsia Miyawaki, – tačiau reikalai ne visada eidavo sklandžiai. Daug žmonių nenorėjo parduoti savo turto ir tada kompanijos ir bankai pasitelkė kumštį – jakudzą.“

Iš pradžių jakudzos siūlydavo finansinius akstinus nuomininkams, kad šie paliktų savo butus, tuo pat metu derėdamiesi su žemės savininku, kad tas parduotų žemę. Jeigu nuomininkai atsisakydavo išsikelti, o savininkai – parduoti žemę, tada jakudzos pasitelkdavo žodinius grasinimus arba perspėjimo ženklus. (Viena labiausiai paplitusi ir neskoningiausia tokia perspėjimo forma buvo žmogaus fekalijų paskleidimas aplink pageidaujamą nekilnojamąjį turtą). Jeigu ir tai nepadėdavo įtikinti užsispyrėlių, tada jakudzos imdavosi rimtesnių poveikio priemonių. Viena iš švelniausių tokių priemonių buvo garsieji agitaciniai vagonėliai (juos Tokijuje galima išgirsti ir šiandien): jie būdavo pastatomi prie nepaklusniųjų būsto, o per juose įrengtus didžiulius garsiakalbius pašėlusiu garsu būdavo transliuojama politinė agitacija – ir nepaklusniųjų nuomininkų ar savininkų gyvenimas tapdavo nepakeliamas. Jeigu ir tai nepadėdavo, buvo imamasi ir radikaliausių priemonių – nepaklusnieji būdavo mušami arba nužudomi.

Manabu Miyazaki, pravarde Tappamono, Gudruolis, niekada nepriklausė jakudzai, nors ir buvo *ojabuno* – krikštatėvio – sūnus. Tačiau per savo spalvingą gyvenimą jis išbandė visas įmanomas jakudzų veiklos formas, įskaitant ir žemės „išmušinėjimą“, ir nė kiek dėl to nesigėdija. Su šelmiška šypsena, nusidriekusia per visą jo platų veidą, kraipydamas galvą, Tappamono dalijasi prisiminimais apie tas svaigias dieneles:

Aplinkui sukosi šimtai milijonų jenų, ir kiekviena diena žaižaruodavo „Dom Perignon“ ir „Remy Martin“ kibirkštėlėmis... Spekuliacijų žeme laikais aš padėjau tvarkytis Tokijo Kandos rajone. Ten viename aptriušusiame name gyveno senyva pora. Vyras buvo pasiligojęs, taigi, mes derėjomės su jo žmona, kuri už jį tvarkė reikalus. Senoji griežtai atsisakė parduoti lūšną ir mes nežinojome, ko griebtis.

„Ta sena kalė, savaime suprantama, nori išlupti daugiau pinigų, todėl ir spyriojasi, – pamanėme mes. – Velniai nematė, pasiūlykime jai dvigubai daugiau, tegu paspringsta.“ Kaip tarėme, taip ir padarėme. Tačiau paaiškėjo, kad senutei ne pinigai rūpi – ji tik norėjo, kad jos vyras, sirgęs paskutine vėžio stadija, numirtų savo namuose...

Bankai, korporacijos, politikai (kurie greitai įsitraukė į šiuos reikalus) iš spekuliacinių sandorių žėrėsi milijardus dolerių. Iš pradžių atrodė, kad toks įsismaginimas patvirtina, jog iš savitos japonų kultūros kilo pranašesnė kapitalizmo forma. Žemės kainoms dvigubėjant kas mėnesį, niekas, regis, nepastebėdavo, kaip tūkstančiai žmonių prievarta neteisėtai išvaromi iš savo butų ir namų. Tokie dalykai galėjo dėtis tik todėl, kad pagrindinės Japonijos valstybinės ir ekonomikos institucijos veikė išvien su organizuotais nusikaltėliais, pelnydamosi iš paprastų piliečių.

Netrukus jakudzos susigriebė, kad šiame gėdingame plėšikavime jiems priskirtas policininko vaidmuo labai jau menkas. Jeigu didelės korporacijos ir jų politiniai bičiuliai spekuliuodami žeme žeriasi pinigus rieškučiomis, kodėl negalėtų ir jakudzos? Japonijos legalus ir nelegalus pasaulis vis labiau panėšėjo ir riba tarp jų beveik visiškai išsitrynė banke „Sumitomo“.

„Sumitomo“ buvo Japonijos antra seniausia korporacija, kurios ištakos siekia dar XVII a. veiklą pradėjusią vaistų ir knygų tiekimo verslovę. Jos bankininkystės padalinys buvo įkurtas XIX a. pabaigoje, o aštuntojo dešimtmečio viduryje jis pelnė reputaciją gebėjimu susiglemžti smunkančių korporacinių dinozaurų, tokių kaip sunkvežimių gamintojos „Toyo Kogyo“ ar aludarės „Asahi“, turtus. 1984 m. jis nutarė nebesitenkinti veikla šalies pramoninėje centrinėje dalyje Kansai – Osakos, Kobės ir Kioto regionuose. Nutaręs plėstis, jis nusipirko „Heiwa Sogo“ banką – nors palyginti mažą, bet turintį daug filialų Tokijuje, kur „Sumitomo“ veikla buvo palyginti silpnai išplėtota. „Heiwa Sogo“ taip pat turėjo daug beviltiškų paskolų – suteiktų jakudzoms, daugiausia vyresniesiems Yamaguchi-gumi nariams.

Tačiau kaip tik „Heiwa Sogo“ įsigyjimas, sumanytas „Sumitomo“ prezidento Ichiro Isodos, iškėlė banką į pasaulio didžiausių bankų trejetą. Tarptautinė bankininkystės bendruomenė ir Japonijos vyriausybė apipylė Isodą apdovanojimais už jo laimėjimus, o „Sumitomo“ pelnėsi iš devintojo dešimtmečio pabaigos spekuliacijų.

Strateginis „Sumitomo“ tikslas buvo supirkti kuo daugiau žemės Tokijuje ir kaip įrankį šiai strategijai įgyvendinti jis pasitelkė vieną iš bankui priklausančių bendrovių, „Nagoya Itoman Real Estate Corporation“ ir ponas Hatanaka iš „Sumitomo Nagoja“ vis labiau įsitraukė šią veiklą. Hatanaka veikiausiai nežinojo, kad vienas jo kolega, kitas „Itoman“ valdybos narys, palaikė glaudžius verslo ryšius su Takumi Masaru, Yamaguchi-gumi *wakagashira*, išvertus – krikštatėvio pavaduotoju. Trykštant šampano purslams „Itoman“ valdyba prarado galvą ir įsismagino pirkti meno kūrinius kaip įkeistą turtą už abejotinas paskolas. Mokėdama smarkiai išpūstas kainas, dažnai tiesiogiai jakudzoms, „Itoman“ iššvaistė apytiksliai 500 milijonų dolerių savo kapitalo ir policijos vertinimais, apytiksliai pusė tų pinigų atsidūrė Yamaguchi-gumi seifuose.

1991 m. liepą situacija „Itoman“ iškilo į aikštę, Ichiro Isodai, iki to laiko vienam iš labiausiai gerbtų Japonijos tarptautinių bankininkų, teko gėdingai atsistatydinti. „Sumitomo“ štabai palaipsniui pradėjo spausti Hatanaką, kad šis imtųsi priemonių kai kurioms iš jo sankcionuotų pasibaisėtinai prastoms paskoloms susigrąžinti. Tačiau, kaip sprogus „burbului“ suprato daugybė korporacinių veikėjų, daugelis iš jų labiausiai nepasotinamų klientų nė nemanė grąžinti skolų, o jakudzos juo labiau. Nuo tada Hatanakai kilo didžiulis pavojus – daugelis jo kolegų Nagojoje taip pat buvo mafiozų kolegos. Todėl Nagojos policija galiausiai padarė išvadą, kad jis vieną iš jų pernelyg energingai bandė priversti grąžinti paskolą.

Kaip ir galima buvo tikėtis, policijai nepavyko tiksliai nustatyti, kurį iš savo klientų Hatanaka taip smarkiai užrūstino. Tačiau jo nužudymas, kartu su išpuoliais prieš keletą kitų aukštų korporacijų vadovų (įskaitant „Fuji Film Corporation“ generalinio direktoriaus žmogžudystę), paskatino persigandusią Japonijos vyriausybę imtis precedento neturinčios priemonės – nurašyti didžiąją dalį didžiausių bankų ir paskolų bendrovių skolų. Faktiškai „burbulo“ padarinius ji perkėlė ant Japonijos mokesčių mokėtojų pečių, subsidijuodama nežabotą grobstymą, kuriame dalyvavo ir *zaibatsu*, ir jakudzos. Laikotarpis po „burbulo“ Japonijoje netrukus buvo pavadintas Heisei nuosmukiu, nurodant amžių, kuris prasidėjo 1989 m. įžengus į sostą imperatoriui Akihito. Užsienyje jis paprastai buvo vadinamas jakudzų nuosmukiu. Toks pavadinimas nesąžiningas – jakudzos, nors nuožmūs ir pavojingi, buvo jaunesnieji partneriai šioje savanaudžių voroje. Tačiau jis aiškiai parodo, kaip giliai jakudzos yra įleidę šaknis: jie ne kažkokia efemerinė jėga, bet institucionalizuotas Japonijos visuomenės elementas.

Nieko nuostabaus, kad legalaus ir pogrindinio verslo pasauliai atrado bendrų interesų spekuliacijų nekilnojamuoju turtu srityje –

korporacijos yra užkietėjusios spekuliantės, o statybos, jeigu ir ne jakudzų verslo širdis, tai tikrai jo plaučiai.

„Visi šitie vyrukai Kamoje priklauso nuo jakudzos“, – sako Django, mano gidas po Kamagasaki, kur vargingiausi ir bet kokios vilties netekę žmonės Osakoje ieško padienio nekvalifikuoto darbo. Priešais mus stovi eilė varganų, grupelėmis susispietusių žmonelių – kai kurie iš jų tikrai kinai arba korėjiečiai, keli neabejotinai *burakuminai* (japonų žemesniosios kastos atstovai, diskriminuojami nuo pat gimimo), o kiti – tiesiog nelaimėliai, nuo kurių vieną gražią dieną nusisuko sėkmė. Nesiskutę, kai kurie bedančiai, nuolankūs, jie stypso eilėje prie Kamagasaki darbo biržos, atšiauraus pilko paminklo biurokratiniam funkcionalizmui. Čia nėra nepaliaujamai blykčiojančių šviesų, neoninių reklamų, negirdėti nesiliaujančio elektroninio triukšmo, tokio būdingo daugeliui miestiškų Japonijos vietovių – ši ilga iškeldintųjų eilė stovi prieblandoje beveik be jokio garso. „Mes laukiame autobusų, kuriais mus nuveža į benamių nakvynės namus, ten galime pernakvoti“, – paaiškina vienas išvargęs vyras. „Bet ne visi gauna vietą“, – priduria jis, tai reiškia, kad tiems, kuriems nepasiseks, teks miegoti po geležinkelio arkomis šalia Kamos.

„85 procentai darbo agentų yra jakudzos, – tęsia mano draugas Django. – Jie atvyksta čia apie pusę šešių ryto ir išsirenka geriausius darbininkus.“ Django pradėjo čia dirbti juodadarbiu devintojo dešimtmečio pabaigoje, kai „burbulas“ padidino naujų pastatų paklausą. „Žinoma, tais laikais buvo lengviau, nes statybininkai buvo labai reikalingi, – prisimena jis. – Statybų darbininkams buvo keliamas vienintelis reikalavimas – mokėti susikalbėti japoniškai.“ Mes leidžiamės per tamsias Kamos gatves, pro mažyčius viešbutėlius, kur sėkmingesni juodadarbiai randa lovą už dešimt–penkiolika dolerių per naktį. Praeiname pro naują policijos skyrių, kuris atrodo kaip

tvirtovė – sprogus „burbului“ tokiomis ir panašiomis priemonėmis stengiamasi sudaryti įspūdį, kad policija dabar kažkaip kovoja su jakudza. Tačiau šis įspūdis tuoj išsisklaido, kai šiame nutriušusiame rajone aptinkame du išpuoselėtus, didžiulius raudonų plytų pastatus su šalia pastatytais juodais limuzinais užtamsintais langais. „Vienintelis dalykas, kuris pasikeitė nuo 1992 m., kai buvo priimtas kovos su organizuotu nusikalstamumu įstatymas, yra tas, kad jakudzoms nebeleidžiama prie pastatų įrengti lentelių su jų vardais ir simboliais.“ Django stabteli. „Matai tą vyruką prie sankryžos? Atsargiau, taip tiesiai nežiūrėk į jį. Jis jakudza – prižiūri lošimo landynę.“ Kai prieiname arčiau, atsidaro kažkokios durelės, pro kurias pamatome *mah jong* žaidėjų būrelį.

Žengiame prie baro kampe. Pamatę mus lankytojai – marga darbuotojų, girtuoklių ir benamių maišalynė – pradeda džiugiai šaukti. Už siauro baro užeigos savininkė pakabino paveikslėlius iš kalendorių, vaizduojančių garsias turistų pamėgtas vietoves: Londoną, Niujorką, Prahą, Kairą ir kitas vietas, kurias nuo Kamos skiria ištisi šviesmečiai. Vietoje įprasto plazminio HD ekrano stovi griozdiškas aštuntojo dešimtmečio televizorius – tai leigyvis senukas, bet vis dar „varo“ japonų muzikos klipus. Pasak paplitusio stereotipo, japonai bendrauja labai santūriai, tačiau šis stereotipas pažyra į šipulius, kai užeigos savininkė, dėdama priešais mus lėkšteles su žalia žuvimi ir *tofu*, džiugiai nusišypso Django. Ji čiumpa telefoną ir skambina draugams: „Django čia. Ateikite!“

Django jau penkerius metus nebuvo kojos įkėlęs į šį barą, bet jį sveikina kaip futbolo žvaigždę, sugrįžusią į vaikystės namus. Susirinkusieji suošia, kai jis pakelia mikrofoną ir užtraukia visų laikų jakudzų mėgstamiausią karaokės dainą amžina pasitikėjimo, ištikimybės ir mirties tema, pasakojančią apie du „broliukus“. Kai jis sodriu bosu, Osakos darbininkų dialektu vograuja tą istoriją, jo sportinių marškinėlių rankovė kilsteli aukštyn, atidengdama dilbį,

ant kurio matyti mėlynos drakono tatuiruotės dvišakė uodega – tokio ženklo užtenka, kad žmonės taptų atsargesni.

Prie poros žalio aštuonkojo čiulptuvų Django papasakojo man apie savo pirmą susitikimą su Ken-chanu, senu savo globėju jakudza. „Kai aš įėjau, jis pradėjo gręžti mane akimis. Per pirmąjį susitikimą labai svarbu nesutrikti, kai jie įremia į tave žvilgsnį – kitaip pamanys, jog esi baikštuolis. Jie visada tikrina, ar esi tikrai kietas vyrukas. Tai daroma ir subtiliais būdais, ir tiesmukiškai, pasitelkiant fizinę jėgą. Į mane jis galėjo spoksoti nespoksojęs, man buvo nė motais – visada mokėjau atremti primygtinį žvilgsnį.“

Nors ir smulkaus kūno sudėjimo, aštuoniolikos metų Django jau buvo Japonijos nacionalinės jaunių lygos karatė čempionas. „Kovos menų mylėtojams tikriausiai nepatiktų mano žodžiai, tačiau kovos menų verslas Japonijoje organizuotas panašiai kaip ir jakudza: *dojos* [mokyklos], mokymas, *sensei* [mokytojo] santykiai su jo mokiniais. *Sensei* žodis šventas ir mokiniai turi rodyti jam visokeriopą pagarbą. Japonijoje mokiniai turi būti nuolankūs *sensei*, net kai išeina už *dojo* sienų. Jie turi nešti jo krepšį ir tokiu būdu viešumoje akivaizdžiai rodyti žemesnę savo padėtį. Net sveikinimosi ir kalbėjimo būdas labai artimas jakudzų kalbai.“ Kaip tik įgūdžiai, kuriuos Django įgijo kovos menų pasaulyje, labiausiai padėjo jam pelnyti jakudzų pasitikėjimą.

Ken-chanas susibičiuliavo su Django ir paėmė jį rinkti duoklių iš kioskų savininkų Kamoje. „Jie visi mano rankose“, – aiškino Ken-chanas, rinkdamas pinigus iš „mamų“, kurioms priklausė tos užeigos.

„Niekada nemačiau, kad kas nors mokėtų nenoriai, – primygtinai teigia Django. – Nors tai ir reketas, turto prievartavimas, tačiau tuo pat metu ir apsaugos paslauga. Jeigu tik kas nors paliestų bent vieną iš Ken-chano kioskų, sulauktų sunkiausių pasekmių. Kai policija negali ar nenori atlikti savo darbo, jiems reikia tokio žmogaus

kaip Ken-chanas, kuris juos apgintų. Jei kildavo bent menkiausių problemų – kas nors iš lankytojų nenorėdavo susimokėti, pradėdavo siautėti, kabinėtis prie padavėjų ar kelti muštynes – „mamos“ tuoj skambindavo Ken-chanui ir akimirksniu atsirasdavo jo vyrukai, jie akimirksniu išspręsdavo visas bėdas. Jie visi vienu balsu teigė, kad iš policijos nėra jokios naudos. O Kenas, ką žada, tą ir daro – jis teikia tikrą paslaugą.“

Netrukus Ken-chanas pradėjo vestis Django rinkti duoklių į Nambą, vieną iš didžiausių pasilinksminimo rajonų Osakoje, kur turėjo kur kas reikšmingesnių pajamų šaltinių.

„Mes įeidavome, jis pakviesdavo „mamą“. Išgerdavome. Padainuodavome vieną ar dvi karaokės dainas ir, kol aš plepėdavau su padavėjomis, jis nueidavo už prekystalio ir atsiimdavo užmokestį. Viskas vykdavo draugiškai – nebūdavo jokios įtampos, jokio pasipiktinimo, viskas atrodydavo taip, tarsi būtų tvarkomi įprasti verslo reikalai. Žinoma, mes eidavome ne vieni; kartu su juo eidavo du ar trys jo žaliūkai, gana stambūs vaikinai. Kai kurie iš jų buvo skustomis galvomis arba su auksinėmis grandinėmis ant kaklo, kai kuriems trūko mažųjų pirštų, taigi, būdavo visiškai aišku, kas apsilankė.“

Kartą Django išėjo iš vieno baro Kamoje su dviem sugėrovais ir patraukė link metro važiuoti namo. Jo draugus užsipuolė kiti du baro lankytojai, kurie tvirtino, kad šie jiems skolingi pinigų. Kilo kumštynės ir Django draugai ėmė šauktis jo pagalbos: „Nagi, karatė meistre, padėk mums! Parodyk, ką moki!“ Django nė piršto nepajudino. Neateiti draugams pagalbą, vadinasi, nutraukti ištikimybės ryšius – jie niekada nebenorėtų jo matyti. Bet Django neturėjo kito pasirinkimo: jis negalėjo veltis, nes kitaip būtų rizikavęs netekti pragyvenimo šaltinio ir teisės gyventi Japonijoje.

Kodėl buvo toks pavojus? Ogi todėl, kad Django ne japonas, o universiteto profesorius, gimęs ir užaugęs Bregence, vakariausios ir vaizdingiausios Austrijos alpinės provincijos Forarlbergo sostinėje,

įsikūrusioje ant Konstanco ežero kranto, šalia Vokietijos ir Šveicarijos sienos.

Gyvendamas dvigubą gyvenimą Django (arba Wolfgangas, jeigu vadinsime jį tikruoju vardu) dieną dėstė Goethe's institute Osakoje, o naktį bastėsi su Ken-chanu, kuris mėgo pristatyti jį kaip savo tarptautinį kolegą. „Turiu pasakyti, mane nustebino ir sukrėtė, kad šis pasaulis man pasirodė labai artimas, – prisipažino Wolfgangas, apie savo gyvenimą su jakudzomis jis kalba nepaprastai atvirai. – Galbūt taip buvo dėl patyrimo karatė pasaulyje ir puikybės – noro pasijusti tikru vyru. Tačiau labiausiai mane sukrėtė tai, kaip į mus žiūrėjo paprasti žmonės, kai kartą keturiese ar penkiese ėjome gatve – aš, žinoma, per vidurį. Jie nusukdavo akis į šalį ir daugelio jų akyse atsispindėjo tikra baimė. Ir turiu pasakyti, kad kažkokia prasme man buvo smagu taip vaikščioti ir matyti kitų rodomą pagarbą. Taip vieną vakarą pats patyriau tą nuodėmingą ir žalojantį galybės jausmą.“

Wolfgangas Herbertas, vienas iškiliausių Austrijos sociologų ir japonologų, savo daktaro disertacijos tyrimą atliko asmeniškai pasinėręs į Osakos nusikaltėlių pasaulį. Jis priklauso tiems naujos „veislės“ tyrėjams, kurie per pastaruosius penkiolika metų visiškai pakeitė mokslinį supratimą apie organizuotą nusikalstamumą ir jo tyrimo metodus. Kartu su kolegomis Rusijoje, Vakarų Europoje, Pietų Afrikoje ir Jungtinėse Valstijose (ir neabejotinai kitose šalyse) Wolfgangas atskleidė daug nauja apie pagrindinių kriminalinių struktūrų kultūrą, ambicijas ir ekonominę motyvaciją.

Šiuos jaunus tyrėjus sieja dar vienas bendras bruožas – jie turi „bibliją“, kuria nuolatos remiasi: tai Diego Gambettos, sociologijos profesoriaus iš Oksfordo universiteto, knyga *Sicilijos mafija: privačios apsaugos verslas*. Joje kondensuotos kelios pagrindinės mintys apie organizuotą nusikalstamumą, plevendamos akademinėje aplinkoje daugelį dešimtmečių jos kažkaip savaime virto labai įtikinančia teorija apie mafiją. Gambetta nesutinka su požiūriu į mafiją kaip į

chuliganus, kuriems smurtas yra gyvenimo alfa ir omega, ir teigia, kad mafija verčiasi apsaugos verslu:

> Mafijos kaip „smurto pramonės" apibrėžimas yra labai klaidinantis. Smurtas yra priemonė, o ne tikslas, išteklius, o ne galutinis produktas. Svarbiausia jos prekė yra apsauga. Žinoma, galima teigti, kad apsauga remiasi gebėjimu naudoti jėgą, tačiau tai nereiškia, kad apsauga ir jėga yra tapačios... Yra žmonių, kurie asmeniškai suinteresuoti pirkti mafijos apsaugą. Nors kai kurie žmonės gali būti ir prievarta verčiami už ją mokėti, tačiau daugelis kitų perka ją savanoriškai.

Gambetta taip pat atskyrė pagrindinę mafijos veiklą – apsaugą – nuo nusikaltimų, susijusių su prekyba. Mafija gali veikti teisėtose rinkose, kaip daro Ken-chanas, siūlydama apsaugą legaliems verslininkams ir verslininkėms, tokiems kaip barų savininkai Kamoje ir Namboje, bet ji taip pat veikia ir neteisėtose rinkose: narkotikų pardavėjams taip pat reikia apsaugos, kuri garantuotų, kad jo pirkėjai ar pardavėjai neišsižadės duoto žodžio. Norint kovoti su organizuotu nusikalstamumu reikia jį pažinti, todėl svarbu ištirti skirtingas veiklos sritis, kuriose jis pasireiškia.

Gambetta pabrėžia, kad atlikti šios srities lauko tyrimus labai sunku. „Mokslininkai, – ramiai konstatuoja jis, – nemėgsta gaišti laiko su nenusiteikusiais bendradarbiauti šaltiniais, kurie nenori kalbėti ir – arba kitaip tariant – nemėgsta, kai į juos šaudo." Bet pasaulyje atsirado keli atsidavę mokslo tarnai, tokie kaip Wolfgangas Osakoje, kurie priėmė šį iššūkį. Jų pastangomis pamažu pradėjo aiškėti mafijos ekonominis ir socialinis vaidmuo skirtingose pasaulio visuomenėse, be to, jų darbai knibždėte knibžda pastebėjimų, kokių reta klasikinėse kriminalistikos studijose.

Kai Wolfgangas netikėtai suvokė, kad jam *patinka* būti jakudzų bendru, jam „tučtuojau pasidarė aišku kaip dieną, kodėl jaunus japonus, kurie neturi jokių kitų galimybių padaryti karjerą, traukia šis gyvenimo būdas. Jie pasirengę padaryti viską dėl savo globėjų jakudzų, nes jų „aš“ nepaprastai išauga. Staiga jie pasijunta esantys dideli ir galingi vien dėl to, kad eina kartu su jakudzų grupe. O ką kalbėti, tarkime, apie korėjiečius arba žmones, neturinčius jokio išsimokslinimo, ilgą laiką kentusius visuomenės panieką, o staiga jie pasijunta gerbiami. Ir jiems nereikia nieko mokytis, nereikia dėti beveik jokių pastangų. Taigi, emociškai tokiems žmonėms svarbu ne tik jaustis reikšmingiems, bet ir turėti grupę, kurioje jie jaučiasi esantys tarp saviškių. Ta psichodinamika juntama ganėtinai stipriai.“

Nors „gerajam“ mokslų daktarui buvo sunku atsispirti svaiginančiai galios aurai, kuri supa jakudzą, tačiau dvigubo gyvenimą įtampą darėsi vis sunkiau pakelti ir galų gale jis nusprendė turįs sunaikinti „Django“, savąjį poną Haidą.

Namba yra gana nušiuręs pasažas su mažomis parduotuvėmis, suspaustomis tarp *pachinko* salonų, milžiniškų Japonijos kolektyvinio pakvaišimo dėl azartinių lošimų šventyklų. Dar prieš dešimtmetį besišlaistantys po Nambą paaugliai raudonai ir šviesiai dažytais plaukais, apsirengę gotišku stiliumi, atrodė egzotiškai ir provokuojančiai, kaip iššūkis rūpestingai kalibruotam japonų socialiniam korektiškumui. Dabar jų pilna visur ir visada, tačiau jie primena, kokius didelius pasikeitimus sukėlė „burbulo“ sprogimas ir kultūrinis globalizacijos poveikis.

Tolimame pasažo gale paauglių sumažėja, ir triukšmas iš *pachinko* salių prityla. Vieno eilinio baro – su standartiniais karaokės atributais, žaliais pirmykščių jūros gyventojų patiekalais ir alkoholiu – kamputyje ramiai kiurkso susikūprinęs vyras. Jį galėtum

palaikyti senstančiu hipiu. Iš tikrųjų jis yra vienas iš vyriausių tatuiruočių meistrų, kurio paslaugomis naudojasi ir Yamaguchi-gumi nariai.

Kaip ir dauguma įsitvirtinusių organizuotų kriminalinių bendruomenių, jakudza turi sudėtingą mitologiją, pasakojančią apie jos kilmę, įsteigimo tikslą ir apie tai, kaip ji vystėsi ir modernizavosi. Jakudzos vaizduoja save kaip Tokugavos šogunato samurajų įpėdinius ir teigia, kad jų ištakos siekia naujųjų laikų ankstyvąjį periodą. Tačiau iš tikrųjų jų kilmė žema ir kur kas ne tokia romantiška – jakudzų tradicijos kilo (daugiausia) iš keliaujančių prekybininkų ir lošėjų. Pati žodžio „jakudza" reikšmė labai iškalbinga. Jis sudarytas iš vietinio dialekto žodžių „aštuoni", „devyni" ir „trys" – šių žodžių junginys yra aliuzija į *mah jong* plytelių skaičių derinį, kuris iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip laimėjimas, nes sudėję minėtus skaičius gauname dvidešimt, bet dėl tam tikrų taisyklių faktiškai vertas nulio. Naujokais jakudzą tradiciškai gausiai papildo tie žmonės, kurie dėl savo kilmės nuo pat gimimo nustumti į visuomenės pakraščius, ypač korėjiečiai ir *burakuminai*. Pastarieji sudaro žemesniąją klasę, kurios statusą prieš šimtmečius apibrėžė priklausymas tam tikroms profesijoms: jai buvo priskiriami tie, kurie dirbo skerdyklose ar darbus, susijusius su „fekalijomis ir mėsa". Tai prietaras, kuris gajus Japonijos visuomenėje iki šiol. „Išoriškai, – aiškina man Wolfgangas, – jakudzos yra demonstratyvūs, teatrališki ir krentantys į akis kaip laimingų kortų derinys, bet viduje jaučiasi atstumtieji, nuliai."

Neskaitant nupjautų mažųjų pirštų, demonstratyviausia narystės jakudzoje žymė yra tatuiruotės. Tai anaiptol ne kokie nors neskoningi užrašai ant bicepsų (pavyzdžiui, „Aš myliu Yamaguchi-gumi") – šios tatuiruotės yra kvapą gniaužiantys dievų, gyvūnų, karių, mitologinių būtybių ar moterų, dažnai susipynusių dramiškomis pozomis, paveikslai. Jie įspaudžiami ant kūno milijonais mažyčių adatėlių įdūrimų, todėl tatuiravimo procesas labai

skausmingas. Jakudzų tatuiruotės turi didelę socialinę ir psichologinę reikšmę ir tatuiruočių meistras, savaime suprantama, turi užtikrinti, kad klientas išeitų patenkintas – ko jau ko, bet nepatenkinto jakudzos klientų sąraše geriau neturėti. „Oda turi kelis sluoksnius, – paaiškino tatuiruočių meistras Horitsune II, – bet norint, kad kūnas išsaugotų ir atkurtų paveikslą, rašalas turi siekti trečią ar ketvirtą sluoksnį. Problema yra ta, kad odos storis skirtingose kūno dalyse nevienodas – reikia pažinti kiekvieną kūno colį, jeigu nori atlikti darbą deramai.“ Gurkšnodamas alų Horitsune II spinduliuoja ramų laikrodininko susikaupimą. Akivaizdu, kad jis vertina savo darbą ne kaip profesiją, bet kaip kažkokį aukštesnį meną. „Tatuiruotes darau toli gražu ne kiekvienam atėjusiajam, – tęsia jis. – Tatuiravimas yra ne juokai ir prieš imdamasis darbo ilgai konsultuojuosiu su klientu, norėdamas įsitikinti, ar jis tikrai pasirengęs.“

Padaryti viso kūno tatuiruotę užtrunka nuo vienerių iki dvejų metų (o jeigu užsakovas jakudza patenka į kalėjimą, tai vėl išeina, gali prireikti ir keleto metų, juokauja Horitsune), ir gali kainuoti daugiau kaip dešimt tūkstančių dolerių. Labai procedūriškoje ir hierarchiškoje Japonijos visuomenėje jakudzų „šeimos“ savo ritualams teikia didesnę reikšmę negu bet kokios kitos panašios organizacijos pasaulyje. Narys turi likti ištikimas „šeimai“ visą gyvenimą (tiesa, jis gali prašyti garbingai jį atleisti nuo įsipareigojimų, nors už tai gali tekti paaukoti mažąjį pirštą) ir, kaip ir mafijoje, įsipareigojimai „šeimai“ svarbesni už įsipareigojimus kraujo giminaičiams. Išdavystė ir rimtas nepaklusnumas laikomi baisiausiais nusikaltimais. Tatuiruotės yra įžadų priminimas ant kūno. Taip pat jos efektyviai atlieka pašalinių ir konkurentų perspėjimo funkcijas. Žinoma, tokia kraštutinė ištikimybė gali sukelti šiurpių pasekmių, nes jeigu „šeima“ struktūriškai skyla, ištikimybės logika reikalauja kovoti iki paskutinio atodūsio. Kaip tik todėl Yamaguchi ir Ichiwos karas, kilęs dėl šeimos vidinio konflikto, buvo toks negailestingas.

Prieš dešimt ar penkiolika metų 90 procentų Horitsune klientų, jo teigimu, buvo jakudzos. „Dabar apie 50 procentų klientų sudaro civiliai ir 50 procentų – jakudzos. Ir, žinoma, dauguma civilių yra jaunuoliai, kuriems tatuiruotės veikiau madingas aksesuaras negu ištikimybės ir įsipareigojimo ženklas." XX a. paskutinio dešimtmečio jaunosios kartos kultūrinis pabėgimas ir netikėtas individualizmo eksperimentas parodo didžiulius pokyčius šalyje, kuri iki devintojo dešimtmečio savo gyventojus nuo gimimo iki mirties rengė blankiomis mokyklos ir darbo uniformomis. Bet šis statistinis faktas taip pat atskleidžia šį tą apie jakudzą bei jos dabartinę situaciją. „Bosai visada mokėdavo už savo kareivių tatuiruotes, – atsidūsta Horitsune, – bet, atvirai kalbant, dabar daugeliui jų mokėti tapo per brangu – štai kodėl mano verslas, orientuotas į jakudzas, nyksta." Šiais laikais jakudzos reikalai klostosi nekaip. Ji lieka svarbus Japonijos visuomenės elementas, bet sprogus „burbului" jos valdžia susidūrė su precedento neturinčiais iššūkiais, kuriuos meta tiek priešai Japonijoje, tiek vis dažniau užsienio konkurentai, pradedantys stumti ją iš ekonomiškai naudingiausių veiklos sričių. Kaip ir visiems Japonijos gyventojams, jakudzoms nelengva prisitaikyti prie gyvenimo globalėjančiame pasaulyje.

Didžiąją XX a. dalį jakudza tikriausiai nebuvo tokia populiari, kaip norėtų manyti jos nariai, bet ji buvo įtakinga. Jakudzų kaip atstumtųjų statusas visada buvo paradoksalus. Nors dauguma jakudzos „šeimų" narių kilę iš liumpenų, daugelis jų žavisi kraštutinių dešiniųjų nacionalistine ideologija ir yra jos šalininkai, todėl tarpkariu valdžia ir verslas sėkmingai pasitelkdavo juos streikams palaužti. Kai Jungtinės Valstijos užėmė nuniokotą Japoniją Antrojo pasaulinio karo pabaigoje, kaip tik jakudza, praėjus suskaičiuotoms dienoms po kapituliacijos, atgaivino šalies ekonomiką sukurdama gyvybingą juodąją rinką. Amerikiečiai toleravo jakudzą ir dažnai bendradarbiaudavo su ja – kaip, beje, ir su Sicilijos mafija. Išsilaipinę

Sicilijoje 1943 m. jie priėmė mafiozų pasiūlymą padėti įvesti tvarką Pietų Italijoje. Mafija užmezgė akivaizdžiai korupcinius ryšius su Krikščionių demokratų partija, kuri dominavo Italijos politiniame gyvenime Šaltojo karo laikais. Panašiai buvo ir Japonijoje: jakudza užmezgė glaudžius ryšius su pagrindinėmis Liberalų demokratų partijos (LDP) – ji dominavo Japonijos politiniame gyvenime per tą patį laikotarpį, bet skirtingai nei Italijos krikščionys demokratai, išgyveno komunizmo žlugimą ir, nepaisant šiokių tokių sunkumų, vis dar valdo šalį šiandien – grupuotėmis.

„Burbulo“ reiškinys – kai *zaibatsu*, LDP ir jakudza suvienijo pastangas, kad įgyvendintų sumanymą, kurį vienas komentatorius pavadino „didžiuoju turto perskirstymu“ – anaiptol nebuvo kažkoks nukrypimas nuo normos. Tai buvo senas, geras šalies bičiulis kapitalizmas, tik pasiekęs aukščiausią formą, pasireiškusią penkerius metus trukusia nežabota kapitalo puota. Kyla pagrįstas klausimas, kaip jakudza sugebėjo užimti tokią aukštą padėtį Japonijos visuomenėje. Daugelis mano, kad ji prasiskynė sau kelią į viršūnę žudydama, papirkinėdama ir baugindama, tačiau tai netiesa: kad ir kaip būtų keista, ji yra Japonijos teisinės sistemos produktas.

„Jakudza, savaime suprantama, tradiciškai vertėsi sąvadavimo ir lošimo verslu, iš kurio gaudavo didžiąją dalį savo pajamų, ir visi daugiau ar mažiau buvo susitaikę su tokia padėtimi, – sako Yukio Yamanouchi. – Tačiau septintajame dešimtmetyje ji pradėjo reguliuoti civilinius santykius ir netrukus jų reguliavimas tapo vienu svarbiausiu jos pajamų šaltiniu.“ Guvusis ponas Yamanouchi puikiai nusiteikęs. Neseniai po daugelio metų nemalonės, kai jo senas draugas Shinobu Tsukasa buvo išrinktas Japonijos didžiausio nusikalstamo sindikato šeštos kartos *ojabunu*, jam vėl buvo pasiūlytos svarbiausio Yamaguchi-gumi advokato pareigos. Ar galite įsivaizduoti, kad Jungtinėse Valstijose koks nors tokias pareigas einantis advokatas imtų ir taip nerūpestingai prisistatytų – girdi,

aš esu Naujojo Džersio mafijos korporacijos dono Antonio Soprano advokatas. Yamanouchi aiškina, kaip nesėkmės teisinėje sistemoje suteikė jakudzai galimybę iškilti. „Veikla civilinių santykių reguliavimo srityje prasidėjo nuo nesumokėtų skolų išreikalavimo. Jeigu žmogus kreipiasi į teismą, norėdamas išsireikalauti skolą, tai užtrunka amžinybę ir net jeigu sprendimas byloje priimamas, jis dažnai lieka neįvykdytas. O jakudza gali išspręsti šią problemą daug greičiau."

Tokį teismo institucijų sistemos neefektyvą nulėmė 1949 m. priimtas įstatymas. Siekiant apriboti bylinėjimąsi, kuris, kaip buvo manoma, ardo visuomenės vienybę ir yra nesuderinamas su pamatine Japonijos visuomenės *wa* (harmonijos) dvasia, pokarinė vyriausybė nurodė, kad per metus Teisės tyrimų ir mokymo institutas Tokijuje galės išleisti tik penkis tūkstančius diplomuotų teisininkų. Didžioji dalis jų registravosi Tokijuje ir Osakoje ir ieškojo patogaus ir pelningo darbo – ginti kokio nors *zaibatsu* interesus. Mažai kas norėjo atstovauti paprastiems visuomenės nariams. Netrukus visa teismų sistema buvo kimšte užkimšta civilinių bylų; situacija pasidarė labai panaši į pavaizduotąją Dickenso *Atšiauriame name* ir patvirtino, kad šio autoriaus išsakytos mintys teisingos.

„Labai greitai žmonės suprato, kad prireikus spręsti turtinius konfliktus jie gali pasitelkti jakudzas – nuo tada jie pradėjo aktyviai dalyvauti sudarant įvairius verslo sandorius, taip pat veikė kaip bankroto procedūrų vykdytojai, užtikrindavo pačių įvairiausių įsipareigojimų, net tokių kaip draudiminės žalos atlyginimas po autoavarijų, vykdymą, nors šiaip tai yra teismų darbas", – taip bendrais bruožais pavaizdavo susiklosčiusią situaciją Yamanouchi. Dešimtojo dešimtmečio pabaigoje dėl teisininkų mokymo ribojimo politikos Japonijoje, lyginant su kitomis šalimis, susiklostė stulbinanti padėtis: Vokietija turėjo vieną teisininką 724 gyventojams, Britanijoje vienas teisininkas teko 656 gyventojams, Jungtinėse

Valstijose – 285 gyventojams, o Japonija turėjo tik po vieną teisininką 5995 gyventojams. Iš esmės didžiąją dalį Japonijos *de facto* teisės sistemos funkcijų atlieka mafija, nors, žinoma, kai kurie žmonės sako, kad JAV teisės sistema ne mažiau susijusi su mafija.

Pagrindinė jakudzos veikla neapsiriboja vien tik privačios policijos paslaugomis; jakudza taip pat yra ir savarankiška jurisdikcijos sistema – kriminaliniai sindikatai atlieka policininkų, advokatų, teisėjų ir prisiekusiųjų vaidmenis.

Yra dvi interesų grupės, kurios jeigu ir nesipiktina susidariusia situacija, tai bent jau vertina ją prieštaringai. Pirmoji yra plačioji visuomenė. Nors kaip tik plačiosios visuomenės atstovų paklausa teisėtvarkos užtikrinimo ir konfliktų sprendimo paslaugoms ir palaiko jakudzų verslą (ir daugeliu atvejų jakudzos teikia kokybiškas bei efektyvias paslaugas), visuomenės nariai negali ginčyti jakudzų sprendimų, net jeigu mano, kad jie neteisingi. Yamanouchi labai atvirai kalba apie tai, kaip visuomenė žiūri į jo klientus jakudzas: „Žinote, jų vaidmuo civilinių santykių reguliavimo srityje tapo toks svarbus, kad kai kuriems paprastiems žmonėms jų buvimas ir elgesys virto tikra našta. Štai kodėl 1991 m. įstatymas buvo taip palankiai priimtas visuomenės.“

1991 m. gegužę vyriausybė nepabūgo priimti įstatymo dėl organizuotų kriminalinių sindikatų narių neteisėtų veiksmų prevencijos todėl, kad visuomenės pasipiktinimas jakudzų veikla „burbulo“ laikotarpiu smarkiai pakirto jakudzos įvaizdį. Pagrindinės įstatymo nuostatos taip pat leido vyriausybei atsakomybę už „burbulo“ padarinius perkelti nuo pagrindinių nusikaltėlių – *zaibatsu* ir LDP – ant jakudzų pečių.

Įstatymas buvo sukurtas siekiant pakirpti jakudzai sparnus, bet jame buvo keletas stulbinančių punktų, kurie parodė, kad Japonijos mafija faktiškai yra institucionalizuotas šios šalies demokratijos elementas. Jame buvo įtvirtintas reikalavimas, kad visos šeimos ir aso-

ciacijos kasmet pateiktų savo narių (ir visateisių narių, ir kandidatų į narius) sąrašus policijai. Kai paklausiau advokato Yamanouchi, ar tai suteikia legalų statusą organizuotų kriminalinių sindikatų nariams, jis atsilošė savo kėdėje, apgalvojo klausimą, o paskui patvirtino: „Taip, suteikia." Tokiu būdu jakudza turi unikalų legalios ir tuo pat metu nelegalios organizacijos statusą.

Kasmet policijos *Baltoji knyga* informuoja visuomenę apie jakudzos narių pasikeitimus ir apie kiekvienos „šeimos" veiklos rūšis. Įstatymas taip pat pirmą kartą uždraudė jakudzoms demonstruoti jų simbolius ant įstaigų durų, nors jie visiškai teisėtai gali turėti savo įstaigas. „Kai buvo priimtas šis statymas, – sako ponas Yamanouchi, – policija pranešė Osakos advokatūros asociacijai, kad man nebeleidžiama naudoti vizitinių kortelių su užrašu „Yamaguchigumi teisės konsultantas". Tačiau kitais atžvilgiais mano veiklai jis ženklesnio poveikio nepadarė!"

Kovos su organizuotu nusikalstamumu įstatymų aukso standartas yra RICO – Kovos su reketininkų paveiktomis ir korumpuotomis organizacijomis įstatymas (angl. *Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act*), pavadintas, kaip manoma, vieno Edwardo G. Robinsono (filme *Mažasis Cezaris*) personažo garbei („Ar Rico atėjo galas?" retoriškai klausia jis, baigdamas savo paskutinį ketvirtojo dešimtmečio klasikinį kūrinį). Amerikos Kongresas priėmė RICO dar 1970 m., bet praėjo dešimt metų, kol pagal jį pirmą kartą buvo pareikšti kaltinimai mafijos bosui. Tačiau nuo tada jis pasirodė esąs efektyvesnis negu bet koks kitas ginklas kovoti su organizuotais kriminaliniais sindikatais. Pagal RICO prokurorai neprivalėjo įrodyti konkrečių nusikaltimų, užteko įrodyti, kad kaltinamieji susiję su kriminalinės struktūros grupėmis. RICO pralaužė gynybinę sieną, saugojusią nusikaltėlių bosus, – dabar galima buvo suimti ir juos, ne tik mafijos pėstininkus, kurie anksčiau vieni srėbdavo savo viršininkų privirtą košę. Pasitelkdami šį įstatymą federacijos ir apygardos

prokurorai per devintąjį ir dešimtąjį dešimtmetį sutriuškino didžiąją dalį *Cosa Nostra* Jungtinėse Valstijose.

Japonai perėmė daug RICO nuostatų, bet paskui jas sušvelnino. Jakudzos bosai dabar gali būti laikomi atsakingais už jų pavaldinių nuodėmes, tačiau policija pasinaudodama įstatymu gali tik griežčiau kontroliuoti jakudzos veiklą – jie neturi galių jai sunaikinti. „Anksčiau ekonominiai santykiai, kai jakudzos galėjo papirkti policiją, dabar neįsivaizduojami, – aiškina Yamanouchi. – Be to, policija dabar jaučiasi daug tvirčiau ir jau nebe taip bijo imtis veiksmų prieš iškilesnius šeimų narius. Mano svarbiausias klientas ponas Tsukasa, pavyzdžiui, šiuo metu yra suimtas dėl visiško menkniekio. Tikroji suėmimo priežastis yra ta, kad bandoma sukliudyti Yamaguchi-gumi plėstis už jos tradicinės įtakos sferos šalies vakaruose į rytus. Jei plėtra pasisektų, tai labai padidintų Yamaguchi-gumi galią. Policija bando pakirpti jai sparnus, bet ne sunaikinti ją.“

Sunku pervertinti Yamaguchi-gumi įtaką ir padėtį. Madingame Kobės rajone Nadoje, vienos ramios gyvenamųjų namų gatvės gale, stovi medinis ženklas, išdidžiai skelbiantis: „Neįsileisime organizuotų nusikaltėlių gaujų į Nadą!“ Už kelių jardų nuo neįprastai erdvių pagal miesto standartus namų šalutinės gatvelės gale riogso pretenzingas pilkai baltas šešiakampis pastatas – tai vietos policijos nuovada. Rrrrr! Peliuko riaumojimas... Paėjęs gatve penkiasdešimt jardų nuo tos „peliukų olos“, pamatau neišvaizdžias tvirtovės sienas su pilko rifliuoto metalo garažo durimis. Sienos nudaigstytos stebėjimo kameromis ir saugumo žibintais, ir jeigu kam nors visgi pavyktų užsiropšti ant sienos, jis dar turėtų gerokai pasiplūkti su susivėlusios spygliuotos vielos ritiniu. Kai einu pro šį Yamaguchi-gumi štabą, man pasiseka – tarytum atkurdamos sceną iš *Thunderball*, metalinės durys pradeda pamažu kilti į viršų, atidengdamos penkis vyrus šviesiai žaliomis uniformomis ir saulės akiniais, išsirikiavusius tarsi pagal komandą „Ramiai“. Už jų driekiasi elegantiškai ir

manikiūriškai kruopščiai pakirpta veja, o tolumoje matyti visai pakenčiama renesanso laikų itališko vidinio kiemo imitacija. Sustoju ir žiopsau, bet jų akys nukrypsta į mane ir aš, neturėdamos jokio rekomendacinio laiško, iš lėto dūlinu toliau. Vienas Yamaguchi kareivis nulydi aukštaūgį, dar didesniais negu jo saulės akiniais tipą prie vieno iš kelių limuzinų, pastatytų prie išvažiavimo, ir įsodina jį į vairuotojo vietą; vos tik limuzinas išlekia, žvygtelėjęs padangomis, pilkos metalo durys nusileidžia žemyn, vėl uždendamos Yamaguchi-gumi paslaptis. Sėkmės, Nada-ku policininkai, – turite stiprių konkurentų.

Nuo 1991 m. policija pastebi reikšmingą jakudzos galios konsolidaciją: liko tik trys šeimos: Yamaguchi-gumi ir dvi Tokijuje įsikūrusios grupės – Sumiyoshi-kai ir Inagawa-kai. 1991 m. įstatymas leido policijai susilpninti ar pašalinti daugelį mažesnių jakudzos asociacijų, todėl kelios iš jų savisaugos sumetimais susijungė su kuria nors iš Didžiojo trejeto. Nuo tūkstantmečio pradžios Yamaguchi-gumi vis labiau plėtė savo įtaką Tokijuje naudodamasi tarp Sumiyoshi ir Inagawos pogrupių kunkuliuojančia nesantaika, kuri kartkartėmis sukelia kruvinų smurto protrūkių. Policijos *Baltosios knygos* duomenimis, 2005 m. Yamaguchi-gumi sudarė 45 procentus „registruotų" Japonijos gangsterių, ir kai Shinobu Tsukasa buvo paskirtas šeštos kartos *ojabunu* tų metų liepą, policija ėmė nerimauti, kad gali kilti pagrindinių gaujų karas.

Patys jakudzos lyderiai atmeta karo tarp Didžiojo trejeto perspektyvą. „Mes palaikome širdingus santykiai su Yamaguchi-gumi, – teigia Mitsunori Agata, Sumiyoshi-kai, Tokijo didžiausio kriminalinio sindikato pirmininko pavaduotojas. – Mes labai juos gerbiame ir manome, kad jų veikla labai efektyvi."

Vis dėlto Agata-san balse išgirdau šiokį tokį netikrumą ir po trijų mėnesių paaiškėjo, kad jis buvo pagrįstas – 2007 m. vasarį Yamaguchi-gumi filialo Tokijuje nariai nušovė vieną jauną

Sumiyoshi-kai lyderį. Keletą dienų Japonijos laikraščiai plyšote plyšojo, kad Yamaguchi-gumi ir Sumiyoshi-kai tuoj tuoj pradėsią kariauti ir kad šalis atsidūrusi ties kruviniausio iš visų gaujų karų riba. Tada prasiskverbė žinia, kad Yamaguchi filialas atpirko pralietą kraują sumokėjęs Sumiyoshi-kai grupei didelę sumą (kaip teigiama, ji siekusi apytiksliai 1,3 milijono dolerių). Visa tai labai dramatiška, tačiau už dramos slypi ekonominė tikrovė – reikalas tas, kad Kansai (Vakarų Japonija), Yamaguchi-gumi „tėvonija“ ir tradiciniai „medžioklės plotai“, atsilieka nuo rytų Japonijos ekonomiškai. Štai kas skatina Yamaguchi-gumi plėstis į rytus, sostinės link. Mažėjančios rinkos vis dar turi potencialą sukelti didelį gaisrą tarp dviejų didelių grupių.

Visi pagrindiniai jakudzos veikėjai kalbėdami viešai visada žavingai apdairūs, nes nenori sukelti nereikalingo kraujo praliejimo. Baigiantis septintą dešimtį Agata perėjo per visus jakudzų pasaulio ratus: pokario laikais jis sukilo prieš rūstų tėvą, priklausiusį Japonijos viduriniajai klasei, paskui atliko bausmę už žmogžudystę, kurios neįvykdė, negailestingai kovojo dėl valdžios „Mėlynųjų drakonų“ gaujoje, veikusioje Šindžuku stoties rajone, tapo jos lyderiu, paskui buvo užverbuotas Sumiyoshi-kai agentu ir kūrė reketo sistemą Kabuki-cho, vienoje iš problemiškiausių ir labiausiai ginčytinų teritorijų Tokijuje.

Dabar jaukiame, užgriozdintame kambaryje, kuriame vargiai išsitenka trys žmonės, sėdintys sukryžiuotomis kojomis, Agata-san įtikinėja mane, kad jo metodai pasikeitė – jakudzos dabar pirmiausia pasitelkia diplomatiją, o smurtas yra paskutinė ir visada nepageidaujama priemonė. „Kiekvieno mėnesio dvidešimtą dieną mes rengiame susitikimus su visomis šeimomis ir asociacijomis rytinėje Japonijoje ir sprendžiame nesutarimus dialogu, – tęsia jis. – Sumiyoshi-kai nesiekia konflikto, tačiau, žinoma, jeigu kas nors bandys kėsintis į mūsų teritoriją, turės problemų...“

Nėra abejonių, kad po Yamaguchi ir Ichiwos karo devintajame dešimtmetyje ir „burbulo" sprogimo dešimtojo dešimtmečio pradžioje, jakudzos smurto apraiškų smarkiai sumažėjo. Sėkmę jakudzų vykdomoje reketo veikloje užtikrina ne tiek smurto kaip sankcijų naudojimas, o įtikinama smurto *grėsmė*. Per daug smurto blogai verslui – jis pritraukia policijos dėmesį, sukelia pasipiktinimą visuomenėje ir žiniasklaidoje ir gali sulaukti atsakomųjų veiksmų. Visa tai smarkiai kliudo siekti pasipelnymo tikslo, kuris yra jakudzos *raison d'être*.

Kabuki-cho, Tokijo svarbiausio raudonųjų žibintų ir lošimo rajono pakraštyje, jakudzos įstaigų daug daugiau negu bet kurioje kitoje šalies vietovėje. Kaip vienas iš svarbiausių bosų Tokijuje Agata turi dvi įstaigas ir jis vis dar ištikimas tradiciniams jakudzų simboliams: jis atskleidžia didingą drakono tatuiruotę per savo krūtinės ląstą ir išdidžiai rodo man jo įšventinimo pirmininko pavaduotoju ceremonijos (teoriškai neteisėtos) vaizdo įrašą. Tačiau šiais laikais tokie jakudzos bosai kaip Agata yra ne tik tradiciniai gangsteriai, bet ir rūpesčių kamuojami vyresnieji vadybininkai. Kai pradedame kalbėti apie komplektavimo krizę, su kuria susiduria jakudza, nustebindamas mane, jis pasitelkia standartinę retoriką, būdingą pokalbiams apie žmogiškųjų išteklių sekimą. „Kaip ir visoms organizacijos, mums vis sunkiau pritraukti jaunų žmonių, – skundžiasi Agata aiškindamas, kaip neigiamai stulbinantis Japonijos visuomenės senėjimas veikia jakudzą. Šalyje šiuo metu užfiksuotas žemiausias gimstamumo lygis pasaulyje, taigi, jakudza konkuruoja su visomis legaliomis verslovėmis dėl naujų narių. „Jaunimui dabar yra daug patrauklesnių ir pelningesnių veiklos sričių, – tęsia jis, – todėl mes kaip organizacija senstame – atvirai kalbant, turime per daug vadovų ir per mažai vykdytojų. Efektyviausias būdas kovoti su šia problema yra parodyti, kad mes esame šeima, nes tai labai patrauklu jauniems berniokams, kurie galbūt mažai laiko praleidžia

su sava šeima. Visuomenėje dabar labai trūksta glaudžių šeiminių ryšių.“

Tačiau Agatai, kaip ir daugeliui jakudzos vadybininkų, pastaruoju metu didžiausias galvos skausmas yra policija – ne dėl to, kad ji ėmėsi kokių nors griežtų priemonių prieš „šeimas“, bet dėl *pachinko*, Japonijos nacionalinio sporto.

Visai netoli Agatos įstaigos yra penkių aukštų *pachinko* pastatas. Apsilankęs jame aiškiai pamatai, kokia stulbinančiai savita ir nepanaši į kitas šalis yra Japonija. Kiekviename aukšte sustatytos eilių eilės ryškiai mėlynų, raudonų, geltonų ir žalių *pachinko* mašinų, kurios springsta, traška, zvimbia ir treliuoja, kai tuntai žmonių, vyrai ir moterys, visų klasių ir amžiaus grupių atstovai, tarsi užprogramuoti meta rutuliukus – šimtais, tūkstančiais – į tuos vertikalius lošimo automatus. Šitie keisti įrenginiai praryja daugumą rutuliukų (kainuojančių pustrečios jenos už vieną), bet kai kurie iš jų įkrenta į specialias duobes. Tada jie išjudina tris ratelius, įtaisytus per vidurį, šie pradeda suktis ir jeigu jiems sustojus simboliai sutampa, mašina išmoka daugiau rutuliukų. Aplink laimingesnius žaidėjus tvarkingai sustatyti krepšeliai, pilni rutuliukų – tai jų laimėjimas, kuris kartais siekia tūkstančius dolerių. Nepaprastai mandagūs jaunuoliai ir merginos, vilkintys žaislų pardavėjų uniformomis, šypsosi ir aprūpina „narkomanus“ vis naujais rutuliukais, kad šie galėtų „pamaitinti“ mašinas ir savo aistrą.

Jau vien šios industrijos apimtis ir jos aistruolių fanatizmas sunkiai telpa galvoje. *Pachinko* mašinos kolonizuoja visus aukštuminius pastatus tarsi kokios mechaninės sporos ir žaidėjai valandų valandas praleidžia tiesiogine to žodžio prasme prilipę prie savo mašinų. Sukaupęs daugiau rutuliukų žaidėjas gali iškeisti savo lobį į prekes – smulkias dovanėles, lėles, cigaretes ir panašius niekniekius. Paskui žaidėjas gali iškeisti šias prekes į grynuosius pinigus atskirame kioske, kuris įrengtas už pagrindinės *pachinko* salės ribų. Šis keistas buhal-

terinis ritualas, žinomas *santen hoshiki* pavadinimu, buvo sukurtas siekiant apeiti Japonijos įstatymus, griežtai draudžiančius azartinius lošimus. Nors *pachinko yra* azartinis lošimas, faktiškai jis visiškai teisėtas, o jo metinė apyvarta, kuri apytiksliai siekia 300 milijardų dolerių, du kartus viršija visos Japonijos automobilių pramonės apyvartą ir beveik prilygsta visos pasaulio narkotikų rinkos apyvartai!

Kol nebuvo priimtas 1991 m. įstatymas, iš *pachinko* pelnėsi ne tik jakudza: didelę šio verslo dalį tradiciškai kontroliavo verslininkai korėjiečiai ir jų sindikatai, kinų gaujos taip pat gaudavo dalį iš *santen hoshiki* kioskų pelno. Pinigų buvo tiek daug, kad visiems trims užteko veiklos ir jų interesai beveik nesikirsdavo. Bet priėmus 1991 m. įstatymą, policininkai patys jėga pradėjo rėžti sau vis didesnę dalį nuo *santen hoshiki* sistemos pyrago – dažnai tai darydavo atsistatydinę policininkai, palaikomi dirbančių kolegų. Pasitelkdami biurokratinius nurodymus policininkai didžiąja dalimi rekvizavo svarbiausią jakudzos teisėtą verslą savo naudai. Tai gana neįprasta kovos su nusikalstamumu strategija, bet labai efektyvi. Jakudzos bosai, tokie kaip Agata-san, netveria iš pasipiktinimo: „Jie siekia perimti verslą, kuris teikia milžinišką pelną, ir dėl to mes staiga netekome didžiulių pajamų. Tie išėję į pensiją policininkai tiesiog atėjo ir apiplėšė mus, ir dabar visi tie juodosios rinkos pinigai eina į jų riebius pensijų fondus!"

Kabuki-cho dėl lošėjų dėmesio varžosi traškūs vėžliai bei pūsliažuvės (su mirtinai nuodingais organais) ir liūdnaakės prostitutės bei jų palydovai. Garsiausiame Tokijo pasilinksminimo rajone yra keturi būdai praleisti laiką: valgyti, gerti, dulkintis ir žaisti *pachinko*. Retkarčiais čia įvykdoma viena ar dvi žmogžudystės.

Man vaikštinėjant po šį rajoną viskas atrodė kaip įprastame pramogų verslo rajone. Kabuki-cho sąvadautojai ir sekso darbuotojos dabar siūlo klientams sekso paslaugas labai paprastu ir neasmenišku

būdu. Klientas turi paprasčiausiai įeiti į mažą kambarį, kur per vidurį stovi staliukas su telefonu, o ant sienų iškabinti iliuminuoti plakatai, reklamuojantys įstaigas, siūlančias daugybę skirtingų tautybių moterų. Išsirinkęs labiausiai patinkančią moterį klientas skambina telefonu ir netrukus pagarbus gidas palydi jį pas pasirinktą fantaziją. Japonai vyrai labai mėgsta europietiškos išvaizdos moteris ir tikriausiai kaip tik todėl 70 procentų Japonijos vizų, išduotų Rusijos moterims per pastaruosius dešimt metų, buvo „pramogų“ vizos, o į Japoniją nelegaliai parduodama daugiau moterų kolumbiečių negu į bet kurią kitą šalį. Užsieniečiai vargu ar sulauks pasiūlymo pasismaginti su japonėmis, nes Japonijoje plačiai paplitęs įsitikinimas, kad „vakariečiai dvokia kaip arkliai ir nešioja ligas“. Tačiau čia yra pakankamai didelė moterų iš Kinijos, Birmos ir kitų Azijos šalių pasiūla, kuri patenkins kiekvieno vakariečio vyro nesveiką smalsumą.

Kabuki-cho geriausi restoranai slypi neįtikėtinai siaurose šalutinėse gatvelėse. Visos šios užeigos įsikūrusios mažyčiuose kambarėliuose, į kuriuos patenki užlipęs išklerusiais mediniais laipteliais, o paskui susirietęs pro žemą tarpdurį. Ir, regis, visur bent vieną stalelį „okupuoja“ gangsteriai. Taisyklės visiems aiškios – nespoksoti ir garsiai nekalbėti.

„Parisienne“, truputį neskoningas, bet kažkodėl mielas restoranas, yra pamėgta mafijos „pėstininkų“ lankymosi vieta. Ją mėgsta įvairiausių tautybių gangsteriai: korėjiečiai, taivaniečiai, kinai, JAV šiaurės rytų dalies gyventojai, šanchajiečiai ir japonai. Vieną ankstyvą penktadienio vakarą, 2002 m. rugsėjo 27-ąją, du žaliūkai iš Sumiyoshi-kai pasipūtę nutapnojo laipteliai į baro patalpą. Jie priėjo prie grupės banditų iš žemyninės Kinijos ir pareikalavo pinigų. Nuomos mokestis už teisę vykdyti veiklą tame rajone pakilo. Žodis po žodžio diskusija įkaito ir staiga vienas iš kinų ištraukė ginklą ir šovė. Pirmasis jakudza krito negyvas vietoje, antrasis buvo sunkiai sužeistas ir neteko sąmonės, o kinai pabėgo.

Prieš dvejus su puse metų Tokijo gubernatorius dešiniosios pakraipos populistas Shintaro Ishihara kreipėsi į sostinės gyventojus su šiurpinančiu perspėjimu: „Tokijuje vis daugėja smurtinių nusikaltimų, – griaudėjo jis. – Jūs paklausite, kas gi jų vykdytojai, ir aš atsakysiu – jie visi yra *sangokujinai* [taip karo laikais niekinamai buvo vadinami korėjiečiai ir kinai]. Kitaip tariant, užsieniečiai, kurie nelegaliai atvyko į Japoniją ir čia apsigyveno, yra nusikaltėliai – argi aš neteisus?"

Statistiniai duomenys aiškiai neigė isteriškus Ishiharos teiginius, tačiau visuomenės nuomonės apklausos rodė, kad daugelis Tokijo gyventojų jam pritaria. Ir jo tikslas buvo pasinaudoti jų sielos gelmėse slypinčiomis užgniaužtomis baimėmis, kurios kartkartėmis išsiveržda vo į išorę.

Japonija didžiąja dalimi jau buvo atsigavusi po „burbulo" sprogimo ir įveikusi jo sukeltus pragaištingus padarinius. Bet pirmą kartą po Hirosimos ir Nagasakio daugelis japonų pradėjo nerimauti dėl išorinių galių poveikio – ir šį kartą ne Jungtinių Valstijų, bet Kinijos. Lankydamasis Tokijuje tiesiog girdėte girdi garsų ekonominio bumo pulso dunksėjimą, kuris, tarsi artėjantys naujosios Godzilos žingsniai, sklinda nuo kito Rytų Kinijos jūros kranto. Ar šis milžiniškas paauglys yra geranoriškas ar piktavalis? Kol neatsakyta į šį klausimą, Godzila kelia ir susižavėjimą, ir siaubą. Ir Japonija, ir Taivanas turi didelę naudą iš to, kad šalia jų atsirado naujoji XXI a. ekonominė supervalstybė. Tačiau šio pasikeitimo politinė reikšmė kol kas neaiški. Kalbėdamas 2007 m. Pasaulio ekonomikos forumo Davose uždaroje sesijoje vienos didelės Korėjos korporacijos vadovas aiškiai suformulavo visų Kinijos kaimynių nuogąstavimus: „Man daro labai didelį įspūdį Hu Jintao ir dabartinė Kinijos vadovybė, – sakė jis. – Jie yra geri ir dori partneriai ir man patinka daryti verslą su jais. Tačiau kas bus, jeigu į valdžią Kinijoje ateis kitokia, nacionalistinė vadovybė – tokia perspektyva mus visus labai

jaudina ir baugina.“ Jakudza, veikianti ekonomikos pakraščiuose, turi jautrius sensorius, kuriais dažnai užfiksuoja aplinkos pasikeitimus anksčiau negu kitos organizacijos.

Tačiau priešingai negu dauguma pagrindinių nacionalinių kriminalinių susivienijimų, jakudzos nemėgsta keliauti. Jeigu jie ir ryžtasi vykti į užsienį, tai ne užkalti pinigų, o pasismaginti. Šeštajame dešimtmetyje Japonijoje įvestas azartinių lošimų draudimas privertė juos lankytis Korėjoje, Filipinuose, Tailande, Taivane, Honkonge ir Makao, kur jie ieškojo kazino ir pigaus sekso. Prasidėjus Vietnamo karui Rytų Aziją kaip tik tuo metu, kai ją pradėjo lankyti jakudzos, užplūdo didžiuliai amerikiečių srautai. Bet ir jie, kai tik palikdavo 'Namo mūšio laukus, puldavo ieškoti netoli esančių viešnamių. Nuo to laiko regioninė kriminalinė ekonomika, paskatinta amerikiečių ir japonų pinigų, ėmė nepaprastai sparčiai keroti ir pritraukė vartotojų (beveik išimtinai vyrus) iš Azijos, Europos, Viduriniųjų Rytų ir kai kurių Afrikos šalių. Bet jakudzos nesiekė visapusiškai kontroliuoti šį verslą. Žinoma, jie daug investavo į legalų turizmo sektorių, pirko viešbučius, restoranus ir kitus turizmo infrastruktūros objektus, bet reketą ir smurtavimą paliko kinams, tailandiečiams ir filipiniečiams.

Tačiau tai nereiškia, kad jie paniekino Amerikos verslo teikiamas galimybes išplauti didelius kiekius pinigų, sukauptus iš veiklos „burbulo“ laikotarpiu ir labiau tradicinės nusikalstamos veiklos, tokios kaip lošimas, sąvadavimas ir nelegali prekyba metamfetaminu (narkotiku, kuris Rytų Azijoje išpopuliarėjo gerokai anksčiau negu pasirodė JAV). Jie pirko pramogų verslo infrastruktūros objektus visoje vakarinėje Jungtinių Valstijų dalyje, tačiau daugiausia Havajuose ir Las Vegase.

Niekas nepripažintų to viešai, bet daug japonų jaučia savotišką pasitenkinimą žinodami, kad jakudza skverbiasi į legalią Ramiojo vandenyno pakrantės Amerikos ekonomiką. Nors Amerika ir Japo-

nija skelbia pripažįstančios, kad dėl ekonomikos ir saugumo užtikrinimo abi šalys priklausomos viena nuo kitos, tačiau jų santykiai yra persmelkti tylaus abipusio kultūrinio įtarumo. JAV Kongresas aiškiausiai šį įtarumą išreiškė pranešime apie Azijos organizuotų nusikalstėlių veiklą JAV, kai FTB pasiskundė susidurianti su sunkumais kovodama su jakudza, o jie kyla dėl Japonijos policijos nepaslankumo: „Japonijos teisėsaugos institucijos labai vangiai kovoja su „Boryokudan" gaujomis ir tai kelia nepalankų poveikį Jungtinėms Valstijoms, – sakoma pranešime. – Vykdomoji valdžia turi sudaryti oficialius ir neoficialius susitarimus su Japonija, kurie pagerintų teisėsaugos institucijų bendradarbiavimą ir keitimąsi operatyvine informacija. Be to, Valstybės departamentas turi pataisyti dabartinę vizų teikimo tvarką, kad padarytų narystę *Boryokudan* pakankamu pagrindu nesuteikti vizos."

Iki šiol jakudzos mėgsta plauti savo pinigus per JAV. Bet jų verslas ir toliau lieka sukoncentruotas Japonijoje. Kitaip nei Sicilijos mafija, kuri per pastaruosius penkiolika metų patyrė rimtų smūgių pačioje Sicilijoje, jakudza Japonijoje ir toliau išlaiko stiprias bei pelningas pozicijas ir todėl neturi didesnio stimulo plėtoti veiklą užsienyje.

Kadangi į Japoniją atvyksta vis daugiau legalių ir nelegalių darbo migrantų iš žemyninės Kinijos dalies, atitinkamai šalyje plečiasi ir triadų bei kitų kinų organizuotų nusikalstamų susivienijimų įtaka. 2003 m. aukštas Nacionalinės policijos agentūros Tokijuje pareigūnas pranešė vienam tyrinėtojui, kad vis dažniau įvyksta susidūrimų tarp jakudzų ir kinų gaujų. Jo aiškinimu, susidūrimai kyla „dėl kontroliuojamų teritorijų pasidalijimo ir dėl mažų kainų, už kurias samdyti žudikai kinai sutinka atlikti savo darbą. Gangsteris kinas įvykdo tris darbo užduotis už tą pačią kainą, už kurią jakudza atlieka tik vieną. Kaip visi japonai, jakudzos nerimauja dėl kinų organizuoto nusikalstamumo Japonijoje įtakos ir galios."

Garsioji žmogžudystė „Parisienne“ netruko sulaukti jakudzų atpildo. „Kai buvo nužudyti du japonai, kinų klubuose nugriaudėjo sprogimai, – prisimena Agata-san, kaip vienas aukščiausių Sumiyoshi-kai bosų jis yra atsakingas už reikalų tvarkymą Kabukicho. – Aplink juos visus buvo paskleista fekalijų ir, man regis, keli kinų lavonai buvo rasti gulintys ant geležinkelio bėgių. Daugiau apie juos nieko nebegirdėjome... Niekas nebuvo suimtas, dar ir mes nežinome, kas buvo tie kinai. Nepaisant to, jakudza pasiuntė aiškų pranešimą – neprasidėkite su mafija, geruoju nesibaigs. Aš manau, kad pranešimas buvo suformuluotas teisingai ir suprantamai.“

Tačiau tarp jakudzų ir kinų gaujų tokiuose miestuose kaip Tokijas, Jokohama ir Osaka egzistuoja ir simbioziniai santykiai, tik jie kur kas mažiau reklamuojami. Vis dažniau jakudzos samdo kinų gaujas baudžiamiesiems smurto aktams vykdyti. „Iš žemyninės Kinijos dalies atvykę kinai nebijo būti suimti, – sako vienas verslininkas taivanietis, keliaudamas iš Taivano į Kiniją ir Japoniją jis stengiasi būti kuo mažiau pastebimas. – Jeigu jie ir įkliūna, tai tik trumpam sėda į kalėjimą, o paskui būna deportuojami. Tada gyvatgalviai vėl atgabena juos atgal. Ir jakudzos vėl juos samdo.“ Tokie santykiai nepaprastai reikšmingi – jakudzos kovoja su žmogiškųjų išteklių trūkumu, nulemtu visuomenės senėjimo ir smunkančio jų organizacijos prestižo, subrangos pagrindais samdo kinų grupes, kad šios atliktų juodžiausią ir pavojingiausią jų verslo dalį.

Kai paklausiu seno jakudzų bičiulio Toppamono, ar, jo manymu, kinų organizuotas nusikalstamumas ilgainiui nesukels grėsmės jakudzai, jis išsišiepia dar plačiau, tik jau pašaipiai, ir rėžia: „Pasakysiu jums taip – jeigu būčiau brokeris, patarčiau savo klientams parduoti jakudzos akcijas ir pradėti investuoti į triadas!“

14

Organizuoto nusikalstamumo ateitis

Dar vienas švelnios žalios arbatos gurkšnis. Dar viena pauzė. Tada dar vienas paaiškinimas pašnabždomis: „Už Cheno Kai tūnojo šešėlis. Tamsus šešėlis. Tai nematoma jėga, tamsi jėga, kuri veikia Fudžou ir stovi ne tik už Cheno Kai. Kai ji smogia, pamatai tik šešėlį – ir tik tada, kai jau per vėlu."

Apie gyvenimą Kinijoje kitaip negu metaforomis nepapasakosi. Atsargaus verslininko ir Fudžou pasitelkta nematomo šešėlio metafora perteikia nerimo jausmą, kuris kamuoja žmones visose policinėse valstybėse. Tačiau priešingai negu dauguma policinių valstybių, Kinija skyrė erdvės vešėti nežaboto vartojimo kultūrai, kuri daro šešėlį mažiau pastebimą. Būdamas „turtingiausias žmogus Fudžou" Chenas Kai turėjo išmoningų instrumentų stebėti kaprizingas šešėlio nuotaikas, taigi, jam tikriausiai reikėjo mažiau baimintis negu kitiems.

Iki suėmimo 2003 m. gegužės 16-ąją jis buvo devintame danguje. Išvaizdus, aukštas, neseniai įkopęs į penktą dešimtį jis puikavosi deimantais inkrustuotu laikrodžiu. Chenas galėjo žvelgti į Fudziano provincijos sostinę nuo savo tviskančio pasilinksminimo komplekso „Music Plaza" viršaus arba iš prabangių apartamentų mansardos jam priklausančiame butų komplekse „Triumfuojantys sodai", kur nekilnojamojo turto kainos didžiausios mieste – arba iš bet kurio kito jam priklausiusio viešbučio, restorano ar gyvenamojo namo.

Prieš kelis mėnesius, Chenas asmeniškai pasveikino Song Zuying, kai ji atvyko dainuoti į „Plazą“. Song, garsiausia Kinijos dainininkė, žvaigždė ir „Grammy“ premijos laureatė, įžengė į „Plazos“ estradą tuo pačiu keliu, kurį buvo mynę daugelis Kinijos įžymybių. Chenas buvo pasakiškai dosnus – jis su džiaugsmu mokėdavo iki 200 tūkstančių juanių (26 tūkstančius dolerių) už pusės valandos pasirodymą. Ir „Music Plazoje“ būdavo ką pažiūrėti.

Kaip daugelyje Kinijos dalių, pinigai ir garsenybės taip pat pritraukė būdingus automobilius tamsintais stiklais su registracijos numeriais, pažymėtais raidėmis K ir O, kurios atitinkamai reiškė aukštus partijos ir saugumo pareigūnus. Policijos viršininkas ir kiti stambūs šulai vakarais nuolatos rinkdavosi čia palošti ir paskanauti aukščiausios kokybės *mao-tai* likerio ir „Hennessy XO“ konjako, kuriuos jiems pilstė du šimtai užeigos šeimininkių.

Niekas gimtajame Cheno kaime kaimyninėje Minhou apygardoje tikriausiai nė nesapnavo, kad jis pasieks tokių įspūdingų aukštumų. Gimęs ką tik po Didžiojo šuolio pirmyn, Mao Zedongo sumanytos kruvinos žemės ūkio reformos, Chenas užaugo kultūrinės revoliucijos laikais, kurie didžiajai daliai kinų buvo tikras košmaras – baimės, bauginimų, bado ir žudynių metas. 1959–1976 m. šimtai milijonų kinų troško tik vieno – išlikti gyvi. Dešimtims milijonų tai nepavyko arba jų gyvenimas buvo taip sužalotas valstybės vykdomo smurto, kad vargu ar jį galima pavadinti gyvenimu. Ypač smarkiai nukentėjo neturtinga Cheno bendruomenė Fudziane, Kinijos rytų pakrantėje. Mao Zedongas įtarė, kad ši atsilikusi provincija teikia prieglobstį įvairaus plauko klasiniams išdavikams bei kontrrevoliucionieriams ir todėl tris dešimtmečius ignoravo provinciją, bausdamas už nusikalstamą laisvamaniškumą ir buržuazinių įpročių recidyvus. Tarsi norėdamas atlyginti už kerštingą Mao elgesį didysis Kinijos reformuotojas Dengas Xiaopingas vieną iš pirmų Ypatingų ekonominių zonų devintojo dešimtmečio pradžioje nutarė įkurti

Siameno mieste Pietų Fudziane, siekdamas paskatinti vietinius verslininkus atšildyti ekonomiką, mirtinai užšaldytą maoistiško ledynmečio laikais. Susižavėję eksperimentu Siamene vietiniai Fudžou bosai netrukus atvėrė jam kelią ir provincijos sostinėje. Dengas neatsitiktinai suteikė tokią garbę Fudzianui – 80 procentų Taivano gyventojų yra kilę iš Fudziano. Atverdamas šią sritį rinkos ekonomikai Dengas tikėjosi pritraukti iš Taivano į žemyninę Kiniją didžiulių investicijų. Ir jo viltys pasiteisino.

Cheno valstietis tėvas pasinaudojo naujomis galimybėmis. „Jis pradėjo savą verslą – vežė prekes į Fudžou iš aplinkinių vietovių rankomis traukiamu vežimėliu“, – pasakoja ponas Jiangas per arbatos pertraukėlę mažoje plytelių parduotuvėje „Laukinės žąsies keramikos gaminiai“. Tokia patirtis, su šypsena pastebi ponas Jiangas, pagal tų laikų standartus padarė jį verslo žinovu, tokiu, kokiais dabar laikomi Harvardo universiteto magistrai. Pamažu gurkšnodami arbatą mudu spoksojome į didžiulius mėlynus rūmus, dabar jau tuščius, kuriuos Chenas pastatė savo motinai ir tėvui. Nors Chenas vis dar gyvas (turbūt), jo šmėkla jau bastosi po visą Fudžou.

Kartu su tėvu sunkiai triūsęs vežiodamas daržoves ir panašias prekes, Chenas išmoko verslo pradmenų ir pakilo į aukštesnį lygį – pradėjo prekiauti kilimais, vaikščiodamas nuo durų prie durų. Jis sukaupė pakankamai kapitalo išsinuomuoti parduotuvę, kurioje ėmė prekiauti elektroninėmis prekėmis. Toks sumanymas jau pats savaime buvo revoliucingas. Devintojo dešimtmečio pradžioje valstybė vis dar nurodinėjo daugumai kinų, kur ir kokį darbą jiems dirbti. Retas kuris galėjo rinktis profesiją pats ir ta laisvė buvo didelė prabanga. Apskritai gyvenimas buvo neišpasakytai nuobodus. „Tais laikais nebuvo nieko – nebuvo ko pirkti, nebuvo ką veikti, – sako fotografas ir verslininkas Wanas Sui. – Beveik visose parduotuvėse buvo prekiaujama tik būtiniausiomis prekėmis, taigi, Chenas iš karto išsiskyrė.“ Fudžou tradiciškai buvo didesnis plataus vartojimo

prekių pasirinkimas negu bet kurioje kitoje Kinijos dalyje. Devintajame dešimtmetyje tai buvo vienintelė vieta, kur galėjai įsigyti, pavyzdžiui, mėlynus džinsus, ir žmonės iš visos šalies atvykdavo į šią provinciją apsipirkti. Palyginti didelis vartojimo prekių pasirinkimas Fudžou buvo viena iš daugelio priežasčių, dėl kurių pirmininkas Mao taip niekino jo žmones. Už šimto mylių nuo Fudžou uosto įsikūręs Taivanas, nacionalistinis dyglys komunistinės Kinijos papilvėje. Jeigu taivaniečiams kontrabandininkams pavykdavo perplaukti siaurą vandens ruožą, skiriantį Taivaną nuo žemyninės Kinijos, jie išsilaipindavo Fudziane. Fudziano provinciją ir Taivaną jungia ne tik geografinis artumas, bet ir kalba – jie kalba tuo pačiu dialektu ir net tiems atvykstantiems iš Šanchajaus ar Pekino kinams, labai sunku suprasti, ką kalba Fudziano gyventojai.

Praėjus suskaičiuotoms dienoms po to, kai Dengas prieš trisdešimt metų pradėjo vykdyti savo atsargias ūkio reformas, daugybė žvejybinių valčių iš Fudziano ir Taivano pradėjo susitikinėti jūroje pusiaukelėje tarp abiejų teritorijų ir keisdavo pinigus į kasetinius grotuvus, kuriuos paskui pardavinėdavo tokie žmonės kaip Chenas. Prekybos elektronikos gaminiais patirtis ir atvedė jį link pirmojo didelio proveržio – jis gavo išskirtinę koncesiją prekiauti spalvotais „Hitachi“ televizoriais Fudžou. Tai buvo pirmieji spalvoti televizoriai, patekę į Kiniją, ir ši koncesija jį smarkiai praturtino. Netrukus Chenas pradėjo investuoti į didesnes parduotuves ir ilgainiui tapo Fudžou pramogų verslo pionieriumi.

Dešimtojo dešimtmečio pradžioje vienas drovus jaunuolis vardu Xu Li susižavėjo viena iš Cheno draugių. Nors Chenas buvo charizmatiškas vyras, santykiams su moterimis pernelyg didelės reikšmės jis neteikė, todėl, Li prašomas, didžiadvasiškai sutiko leisti jam susitikinėti su ta mergina. Netrukus Li supažindino Cheną su savo tėvu – Xu Congrongu. Xu labai patiko Chenas ir gana greitai jis pasiskelbė Cheno krikštatėviu. Jo simpatija Chenui buvo

tarsi dangiškoji mana, nes, kaip paaiškėjo, Xu Congrongas buvo Fudžou visuomenės saugumo biuro viršininkas. Energingos Cheno verslumo dvasios ir Xu galios, kurią jam teikė aukščiausio provincijos teisėtvarkos pareigūno statusas, „santuoka" buvo laiminga ir vaisinga. Ji sukūrė vieną iš naujųjų santykių rūšių – politinius kriminalinius ryšius (PKR), kaip vadinami iki pašaknų korumpuoti santykiai tarp vietos oligarchų ir partijos lyderių. Kinijos vyriausybė suglumo, pamačiusi, kaip greitai ši piktžolė plinta po šalį. Pekinui PKR grėsmė „didžiausią susirūpinimą kelia todėl, kad ji pakerta Kinijos komunistų partijos (KKP) valdžią, – teigia Ko-lin Chinas, žymiausias Amerikos ekspertas kinų organizuoto nusikalstamumo klausimais. – Kitaip tariant, Kinijos vyriausybei PKR pirmiausia yra politinė problema, o su kovos su nusikalstamumu ir teisėtvarkos užtikrinimo aspektai jai yra antraeiliai."

Tačiau ekonominiai PKR aspektai irgi svarbūs – šie ryšiai sukuria didelį turtą, kaip tik jie pradėjo Fudžou aukso amžių. Xu globojamas, Chenas Kai į savo klubus pradėjo importuoti lošimo automatus. Kinijos įstatymai griežtai draudžia azartinius lošimus visoje šalies teritorijoje (išskyrus buvusią Portugalijos koloniją Makao, kur jie kažkodėl leidžiami). Nepaisant to, dauguma kinų niekada, išskyrus Mao laikus, neatsisakė malonaus įpročio lošti ir tenkino jį liguistai uoliai. Kaskart kai Fudžou lošėjai „maitino" lošimo automatus, monetos per kitą galą krito į Cheno kišenes. 1997 m. lapkritį laikraščio *Fudžou vakaro žinios* reporteris Gu Wei paskelbė pirmąjį Kinijos istorijoje straipsnį apie šį verslą. Jis buvo sumanytas kaip pirmasis straipsnių serijoje, bet kai kažkoks ginkluotas nusikaltėlis šovė į pono Gu namų langus, jis nusprendė, kad verčiau būti diskretiškam negu narsiam ir liovėsi domėtis šia tema. Tuo tarpu Chenas ir toliau krovėsi pinigus ir įžvalgiai investavo juos į būtiniausią Kinijos verslininko reikmenį – įtaką Kinijos komunistų partijoje.

Užsitikrinti partijos šulų paramą svarbu ne tik Fudžou. „Šioje šalyje reikia bijoti tik partijos funkcionierių ir policininkų – ir nieko daugiau. *Turi* įgyti jų palankumą, – aiškina Paulas Frenchas, Britanijos verslininkas gyvenantis Šanchajuje. – Niekas čia nepraturtėja visiškai nesusitepęs rankų, – tęsia jis. – Ir mano rankos, kaip ir visų kitų verslininkų, nėra visiškai švarios. Jeigu darytume viską griežtai pagal įstatymus, nieko neuždirbtume.“

Vyriausybė arba, tiksliau, partija, griežtai kontroliuoja savo gyventojus ir elgiasi taip iš baimės. Kaip ir iki jos šalį valdę „imperialistai“, KKP intuityviai bijo chaoso, kuris gali kilti susilpnėjus valdžiai. Anarchija, žlugus Sovietų Sąjungai kilusi buvusioje tos šalies teritorijoje, sukėlė siaubą Kinijos biurokratams ir jos pasikartojimo Vidurinėje Karalystėje galimybė neleidžia jiems ramiai miegoti. Jie nustatė daugybę šaltinių, iš kur šis chaosas galėtų kilti: PKR, valstiečių bruzdėjimas, provincijų ir regionų separatizmas, masiniai socialiniai ir religingi judėjimai, tokie kaip Falun Gongo kultas, per didelė užsienio įtaka ekonomikai, demokratizavimas arba smarkus ekonominis nuosmukis. Nors visos šios grėsmės partijos valdžiai realios, kai kurios yra artimesnės, o kai kurios – tolimesnės. Ar partija pajėgi įvertinti irimo potencialą ir jį įveikti, ar ne – tai svarbiausias Kinijos elito ir viso pasaulio sinologų debatų apie tai, kur link žengia Kinija ir koks bus jos poveikis likusiai pasaulio daliai, klausimas. Ir dažnai partija pamato, kad užgniaužusi vieną irimo šaltinį, ji paprasčiausiai nukreipia latentinio chaoso srautą į antrąjį, tik sustiprindama jo veikimo galią.

Taigi, kurti Kinijos ateities scenarijus nelabai moksliškas užsiėmimas. Tačiau svarbiausiu savo uždaviniu KKP tikriausiai laiko socialinio nepasitenkinimo nualintame šalies kaime slopinimą. Jeigu ji nepajėgs sukurti pakankamai daug naujų darbo vietų žmonių masėms, nepaliaujamai plūstančioms ieškoti darbo iš kaimų į pakrantės miestus, arba jeigu gyvenimo lygio skirtumai tarp miesto ir

kaimo toliau didės, tai nusivylusi valstietija tikrai gali supurtyti partijos valdžios regionuose pamatus. Per pastaruosius penkerius metus valstiečių maištų įspūdingai padaugėjo – dabar Kinijos kaimo vietovėse per metus kyla net 80 000 maištų ir jų vis daugėja. Šie nepasitenkinimo proveržiai gali būti labai smarkūs – maištininkai sugriauna vietos valdžios įstaigas ir surengia vietos pareigūnams linčo teismus. 2007 m. pavasarį BBC korespondentas Jamesas Reynoldsas apsilankė tolimoje centrinės Kinijos vietovėje Žušane, nes išgirdo prasiskverbusių žinių, kad ten kilo tokios riaušės; 20 tūkstančių protestuotojų išėjo į gatves, pasipiktinę, kad privati vietos autobusų kompanija naudodamasi savo monopolija padvigubino mokesčius už važiavimą. Valdžios institucijoms dar nesuskubus mobilizuoti karo policijos ir riaušių malšinimo policijos pajėgų, protestuotojai jau vartė ir degino autobusus. Atvykęs į miestą Reynoldsas pranešė, kad jame tikra karo padėtis. Prieš kelias savaites Pekinas buvo sušvelninęs apribojimus užsienio žurnalistams ir leido jiems važiuoti į bet kurią šalies vietovę be išankstinio leidimo, bet vis tiek pabuvęs Žušane vos kelias valandas Reynoldsas buvo sulaikytas, iškvostas, o paskui išsiųstas iš miesto.

Siekdama užkirsti kelią maištams, kaip trumpalaikę priemonę Kinija naudoja karinę jėgą, bet ilgainiui siekia neutralizuoti valstiečių nepasitenkinimą kasmet kurdama dešimtis milijonų darbo vietų, kad nuramintų legionus nuskurdusių, pragyvenimo šaltinio ieškančių kaimo gyventojų. Siekiant šio tikslo tinka visos priemonės. „Nesvarbu, ar katė juoda, ar balta, – devintajame dešimtmetyje samprotavo Dengas Xiaopingas, aiškindamas, kodėl būtina vykdyti ekonomikos reformą, – svarbu, kad ji gaudytų peles.“ Nesvarbu, kaip Kinija valdo ekonomiką, svarbu, kad ji veiktų pelningai.

Dengas suprato, kad norint padaryti ekonomiką pelningą, reikia atsisakyti centralizuoto ekonomikos planavimo tradicijų; todėl per kitus dvidešimt penkerius metus (ypač dešimtojo dešimtmečio

pradžioje) vyriausybė suteikė provincijoms didelę ekonominės politikos autonomiją. Tai, kad provincijos noriai ja naudojasi, parodo, koks nepagrįstas plačiai įsigalėjęs mitas, kad Kinija yra didžiulis monolitas, nesulaikomai žengiantis globalinio dominavimo link. Iš tiesų ekonominiai pokyčiai fragmentuoja šalį, išryškindami didžiulę jos kultūrinę įvairovę, skatindami konkurenciją ir sąjungas tarp skirtingų regionų, kurdami vis didesnę įtampą tarp centro (Pekino) ir periferijos (visų kitų regionų).

Įtvirtinusios nepriklausomybę nuo Pekino provincijų vyriausybės ir firmos energingai ieško būdų, kaip sukliudyti sostinei kištis į jų reikalus. Politiniai kriminaliniai ryšiai joms nekelia tokio susirūpinimo kaip Pekinui ir atrodo visai priimtini kaip valdymo sistema ir ekonominė strategija, leidžianti vietiniam elitui turtėti ir atlikti būtinus darbus, kurių kvotas kiekvienais metais nustato centras. „Neturi reikšmės, ar pelės juodos, ar baltos, svarbu, kad jos nepakliūtų katei į nagus“, – taip dabar perfrazuojamas Dengo posakis. Nesvarbu, ar provincijose klesti korupcija, ar ne, svarbu, kad jų ekonomika būtų pelninga ir kad Pekinas nesučiuptų jų už rankos.

Kai Dengas Xiaopingas palaimino ekonominį eksperimentą, išties laukinė kapitalizmo atmaina specialiosiose ekonominėse zonose greitai pažadino ūkį iš dešimtmečius trukusio planinio socializmo sąstingio, ypač šalies pietuose. Verslininkai galėjo gaminti ir pardavinėti ką tik panorėję, jeigu tik buvo jų produktų paklausa. Jiems reikėjo susirasti sau *baohusang* – „apsauginį skėtį“, kaip buvo vadinama parama, teikiama vietos partijos biurokratų, kurie galėjo sumažinti verslo riziką suteikdami licencijas arba slopindami kontroliuojančių institucijų smalsumą. „Skėtis“ kainavo brangiai, bet užmokėti už jį buvo galima įvairiais būdais. „Jeigu turėdavome reikalų su aukštais KKP pareigūnais, – aiškina vienas europietis verslininkas Fudžou, – vieniems pirkdavome butus, kitiems auto-

mobilius, dar kitų sūnui ar dukteriai išrūpindavome stipendiją Sorbonoje, Heidelberge arba Oksforde."

Kartais nepaaiškinami, paslaptingi įvykiai nei iš šio, nei iš to gali sutrumpinti Komunistų partijos pareigūno karjerą. Išvaryti iš darbo jie turi gyventi iš menkutės pensijos, kuri nepasiveja infliacijos. Savo įžvalgiame romane *Dviejų miestų atvejis* Qiu Xiaolongas pasakoja įdomią pramanytą istoriją apie politinius kriminalinius ryšius. Romano veiksmas vyksta Fudžou ir Šanchajuje. Qiu herojus vyriausiasis inspektorius Čenas (jokio ryšio su Chenu Kai!), apmąstydamas sunkų pokalbį su įtakingu partijos pareigūnu, svarsto apie sudėtingą valstybės tarnautojų ir pinigų santykį Kinijoje:

> Čenas suprato, kodėl daugelis partijos kadrinių darbuotojų negali atsispirti materialiai pagundai. Kaip leido suprasti Dongas, sistema toli gražu nebuvo sąžininga. Vykdydamas sunkias vyriausiojo inspektoriaus pareigas Čenas gaudavo beveik tokį patį valstybės nustatytą atlyginimą, kaip ir biuro durininkas... Kartą baldų parduotuvėje jis pamatė Mingų laikotarpio stiliaus raudonmedžio rašomąjį stalą. Jam prireikė penkių ar šešių mėnesių, kad pagaliau sutaupytų pakankamai pinigų ir jį įsigytų. Kai jis pagaliau nuėjo į parduotuvę su reikalinga suma, tas rašomasis stalas buvo jau seniai parduotas.

Taigi, biurokratų ir policininkų logika labai paprasta: kol yra galimybė, jie turi išmelžti iš piniguočių – nesvarbu, ar jie verslininkai, ar nusikaltėliai, ar ir viena, ir kita – kuo daugiau pinigų. Net jeigu jie nėra linkę į korupciją, kolegų spaudimas paprastai priverčia juos persigalvoti – viena pelė niekaip neišgyvens name, pilname kačių. Kasmet Kinijos pareigūnai investuoja milijardus dolerių skirtingose pasaulio šalyse siekdami užsitikrinti pajamų šaltinius tam

atvejui, jeigu bus priversti išeiti į pensiją arba, dar blogiau, taps politinio valymo aukomis. Pastaruoju metu tiek tarp verslininkų, tiek tarp partijos pareigūnų labai paplito mada siųsti žmonas gimdyti į užsienį, geriausia į Jungtines Valstijas, kad vaikai gautų Amerikos pilietybę. Kadangi santykiai tarp biurokratijos ir verslo yra korumpuoti ir nepriklausomos teisingumo institucijos jiems neturi įtakos, PKR kuria aplinką, kurioje žydi ir piktžolės, ir gėlės. Nuodingesni augalai tuoj patraukia vyriausiojo sodininko dėmesį: policija paprastai nedelsdama imasi priemonių prieš kriminalines grupes, linkusias smurtauti ar trikdyti viešąją tvarką. Priešingai negu Rusijoje dešimtajame dešimtmetyje, Kinijoje valstybė visomis išgalėmis siekia išlaikyti savo prievartos monopoliją ir nieku gyvu nesutinka jos perleisti privačioms organizacijoms.

Iki 2003 m. PKR Fudžou klestėjo – tarp aukštas pareigas einančių Cheno Kai draugų buvo meras, partijos Fudžou skyriaus sekretoriaus pavaduotojas ir aukščiausi partijos konsultacinio komiteto nariai. Net kai svarbiausias Cheno globėjas policijos viršininkas Xu Congrongas atsistatydino, jis sugebėjo prastumti į jo vietą savą žmogų ir taip išsaugojo dominuojančias pozicijas miesto ekonomikoje. Per dešimties metų laikotarpį kyšiams mokėti Chenas išleido dešimtis milijonų dolerių ir taip užsitikrino įtaką visoje miesto administracijoje.

Fudžou nėra įprasta provincijos sostinė – tai vieno stambiausių pasaulyje nelegalių verslų – kontrabandinio kinų migrantų darbo jėgos pervežimo – centras. 1985–1995 m. iš Fudziano provincijos nelegaliai į užsienį buvo išvežta daugiau kaip pusė milijono žmonių, kuriuos išvykti paskatino didėjantis gyventojų skaičius ir aukštas nedarbo lygis kaimo vietovėse. Beveik penktadalis jų išsilaipino Amerikos rytų pakrantėje ir patraukė į Niujorką, įskaitant ir daugelį iš tų dviejų šimtų aštuoniasdešimt šešių žmonių, atgabentų prie Niu-

jorko krantų laivu „Golden Venture“, kuris 1993 m. užplaukė ant seklumos, ir jo žmogiškasis krovinys, ištisus mėnesius kentęs žiaurų elgesį, galiausiai ėmė maištauti. Atvykę į San Paulą, Belgradą, Berlyną, Dubajų ar Pietų Afrikos Respubliką Fudziano gyventojai arba patys įkūrė kinų bendruomenes, arba pradėjo jose dominuoti. Daugelyje kinų kvartalų visame pasaulyje specifinis Fudziano provincijos dialektas pradeda išstumti Kantono tarmę iš kinų *lingua franca* pozicijų. Bruklino Aštuntojoje aveniu iš pradžių vyravo Kantono tarmė, bet praėjus vos šešeriems metams po 2000-ųjų imigrantai iš Fudziano čia sudaro jau beveik 50 procentų gyventojų.

Tokius pokyčius sukėlė ne kas kitas kaip gyvatgalviai, nelegalių migrantų vežėjai. Šie vyrai ir moterys beatodairiškai kemša žmones į valtis, lėktuvus ir traukinius, kad pasipelnytų iš verslo, kuris dabar tapo didžiausia pasaulyje mažmeninės prekybos šaka ir plačiausiu migruojančios darbo jėgos paskirstymo tinklu. Migrantai, savo ruožtu, į Fudziano ekonomiką „kemša“ pinigų perlaidas ir kapitalą. Išvykdami jie taip pat mažina nedarbo lygį provincijoje. Nėra abejonių, kad gyvatgalvius nebyliai palaiko valdžios institucijos – ir dėl PKR taisyklių, ir dėl to, kad viršutinė politinės „maisto grandinės“ grandis – Pekinas – nesuinteresuota žlugdyti šį verslą. Vietos valdžios pareigūnai net nemano slėpti palaikantys emigraciją, o kai kurie jų netgi vadina save „naujosios užjūrio Kinijos kūrėjais“. Jie net organizuoja pretendentų į migrantus mokymus, per kuriuos suteikia jiems „bendrų žinių apie užsienio šalis (apie įstatymus, papročius, gyvenimo sąlygas), moko siūti, gaminti valgį ir prekiauti“, – pasakojo Frankas Pieke, žymiausias kinų migracijos tyrinėtojas Oksfordo universitete.

Vyriausybė Pekine užbaigia ydingą ratą, visomis įmanomomis mokesčių lengvatomis ir finansiniais stimulais skatindama užsienyje dirbančius kinus investuoti uždirbtus pinigus žemyninėje Kinijoje. Niekas jiems neužduoda kvailų klausimų, kaip jie uždirbo tuos

pinigus, ir tai iš dalies paaiškina, kodėl du didžiausi investicijų į Kiniją šaltiniai yra Honkongas ir Britanijos Mergelių salos!

Fukvingas, įsikūręs už penkiasdešimties mylių į pietryčius nuo Fudžou, yra kitas daugiamilijoninis miestas, kuris atsirado nežinant likusiai Kinijos daliai ir juo labiau išoriniam pasauliui. Fukvingas eksportuoja dvi pagrindines prekes: automobilių priekinius stiklus (patenkindamas 90 procentų šio produkto poreikių Kinijoje) ir darbo migrantus. Centrinėje miesto dalyje absurdiškai ryškių dangoraižių kompleksas gožia nepatrauklius gyvenamuosius komunistinio periodo gyvenamųjų namų masyvus. Šie „eksponatai“, mįslingai tituluojami „Surefar Enjoy Hotel“, papuošti šimtais šviesą atspindinčių vario spalvos langų, primenančių, kad pokomunistinių laikų „naujieji kinai“ visada sugalvos kokią nors naują, neregėtą prašmatnybę. Kuo labiau klesti miestas, tuo neskoningesnė jo architektūra, o Fukvinge pinigų netrūksta. Ir daugiausia jų uždirba gyvatgalviai, vežantys vyrus ir moteris į jų jankiškos svajonės žemę.

Tačiau labiausiai stulbinančias fudzianiečių dvasios išraiškas pamatysime kaimiškose vietovėse aplink didelius miestus, tokius kaip Fukvingas. Vietoj ryžių ir arbatos, Fudziano valstiečiai ėmė „sodinti“ namus – iš pinigų, kuriuos uždirbo užsienyje. Ir ne kokias nors lūšnas ar pretenzingus kotedžus, o penkių ar šešių aukštų neoklasikinius monstrus. Fudziano kaimuose jų pridygę šimtų šimtais – ir dažniausiai gyvena tik po vieną šeimą, kuri užima tik vieną aukštą. Daugelis stovi visiškai tušti. Jie yra labiausiai paplitusi ir ryškiausia fudzianiečių „veido“ apraiška. „Veidas“ reikalauja, kad žmogus kuo demonstratyviau rodytų savo laimėjimus, net jeigu iš tiesų jam nesiseka. Jeigu esi užsienietis ir papietauji su kokiu nors varguoliu restorane, nė nesvajok užmokėti už pietus, nes jam tai reikštų gėdingą „veido“ praradimą. Taigi, kad kuo pompastiškiau parodytų savo „veidą“ aplinkiniams, fudzianiečiai darbo migrantai stato namus.

Šių keistų „sodinių“ sėklas pasėjo gyvatgalviai, nes būtent jie leidžia bedarbiams išsivaduoti iš kaimiško skurdo ir suteikia galimybę prasimušti kurioje nors kitoje pasaulio šalyje. Visas kaimas arba bendruomenė sudeda pinigus, kad užmokėtų už kelionę. Nusiųsti vieną asmenį į užsienį kainuoja nuo 20 iki 70 tūkstančių dolerių (priklausomai nuo *émigré* pasirinkto kelionės tikslo). Kai tik išrinktasis darbuotojas atvyksta į vietą užsienyje, tikimasi, kad jis ar ji triūs išsijuosęs dėl tų, kurie sudėjo savo santaupas, jog užmokėtų gyvatgalviui.

Vakaruose pravardė gyvatgalvis turi neigiamą atspalvį – gyvatgalviai dažniausiai vaizduojami kaip blogiukai, nusikaltėlių vadeivos, manipuliuojantys į neviltį puolusiais vargšais kinais, kuriuos siunčia dirbti pragariškų darbų į kažkokias Dievo užmirštas pasaulio skyles, ir besipelnantys iš jų kančių. Tačiau nelaimingi atsitikimai, kurie atitinka šį įvaizdį – „Golden Venture“ prie Niujorko krantų, olandų sunkvežimis Duvre, pilnas negyvų žmonių, ir Morkamo įlankos moliuskų rinkėjų tragedija, – iš tiesų yra išimtys, kurios tik patvirtina taisyklę. Gyvatgalviai – ne triados (Honkongo nusikalstamos grupuotės, kurios yra klasikinė mafija, besiverčianti turto prievartavimu ir plėšimais, taip pat prekyba nelegaliomis prekėmis). Jie nėra susiję organizaciniais ryšiais su nusikalstamais sindikatais, kurie dominuoja Taivano politiniame pasaulyje, tokiais kaip Jungtinė bambukų gauja. Iš esmės jie veikiau yra kelionių agentai, kurių kelionės organizavimo paslaugų spektras apima neteisėtą įvežimą į trečiąją šalį.

JAV Teisingumo ministerija buvo iškėlusi mintį pasiūlyti amnestiją tiems nelegaliems kinų imigrantams, kurie duos parodymus prieš gyvatgalvius. „Kai Teisingumo ministerijos atstovai papasakojo man apie šį sumanymą, – pasakoja Naujojo Džersio universiteto profesorius Ko-lin Chinas, – pasakiau jam: „Jūs tikriausiai visai pakvaišote! Nelegalūs imigrantais tuos gyvatgalvius laiko didvyriais.

Jie moka jiems pinigus be jokios prievartos, su dėkingumu. Gyvatgalviai jiems yra didvyriai, ne piktadariai. Ko jau ko, o įkišti jų į kalėjimą imigrantai nepadės – jie nežino, kaip jiems dėkoti!“

* * *

Mes niekada nežinosime, ką Linas Guo Hua galvojo apie gyvatgalvį, nuskraidinusį jį į Belgradą. Dešimtojo dešimtmečio pabaigoje Serbijos sostinėje kinų kvartalas plėtėsi greičiau negu bet kuriame kitame pasaulio mieste, nors tais laikais Serbija buvo tapusi tarptautinės bendruomenės „atstumtąja“. 1993 m. pritaikius ekonomines sankcijas buvusiai Jugoslavijai, Slobodanas Miloševičius ėmėsi priemonių palaikyti kuo geresnius santykius su Kinijos vadovybe. Viena tokių priemonių buvo ta, kad Kinijos gyventojams buvo įvestas bevizis režimas: dabar gyvatgalviai galėjo skraidinti būsimųjų migrantų prikimštus lėktuvus beveik į pačią Europos širdį. Nebereikėjo jokių siaubingų kelionių laivais, nebereikėjo derėtis su daug lupančiais Rusijos ir Ukrainos policininkais. Nebereikėjo kurti slaptų laikino prieglobsčio namų Bukarešte ar slapstytis nuo policijos Budapešte. Prašom, sėsk į lėktuvą ir neilgai trukus būsi draugiškai pasitiktas Belgrado oro uoste, nuo kurio iki Europos Sąjungos sienų vos 250 mylių! Per kelias savaites buvo sukurta ir pradėjo funkcionuoti nelegalios migracijos infrastruktūra – Belgrado administracinėse įstaigose netgi buvo iškabintos iškabos dviem kalbomis, siekiant padėti kinams, norintiems nelegaliai patekti į Europos Sąjungą. Naujame Belgrade, Jurijaus Gagarino gatvės pabaigoje, suklestėjo kinų kvartalas, kuriame virte verda gyvenimas. Kai ėjau per šį kakofonišką mažmeninės prekybos beprotnamį, aiškiai mačiau, jog vietiniai prekybininkai – priešingai negu daugumoje kitų kinų kvartalų – visiškai nesuinteresuoti skverbtis į vietinę Serbijos rinką (nuniokotą hiperinfliacijos, gangsterizmo ir skurdo):

jie aptarnauja atvykėlius kinus, kurių kelionės galutinis tikslas yra į Šiaurę arba į Vakarus nuo Serbijos. Kaip tik čia į Europos žemę pirmiausia žengė ir daugelis iš tų penkiasdešimt aštuonių vyrų, kurie užduso tame olandų sunkvežimyje Duvre 2000-ųjų vasarą, kaip tik iš čia per Slovėniją į Austriją jie leidosi į kelionę link Roterdamo.

Miloševičius, žinoma, puikiai suprato, kokiu tikslu kiekvieną dieną atvyksta šimtai kinų. Jam tai buvo būdas atsikeršyti Europos Sąjungai už Briuselio priešiškumą jo atžvilgiu. Kinijos vyriausybė taip pat viską suprato, tačiau ji nelaiko gyvatgalvių nusikaltėliais. Eksportuodami darbo jėgą gyvatgalviai plečia Kinijos įtaką pasaulyje ir prisideda prie ekonomikos augimo, nes, viena vertus, mažina nedarbą Kinijoje, kita vertus, didina iš užsienio į Kiniją siunčiamų pinigų srautą. Gyvatgalvius palaiko (dažnai nebyliai) ir Europos, Amerikos bei Artimųjų Rytų verslininkai, kurie džiaugiasi nepriekaištinga kinų darbo etika ir maža jų darbo jėgos kaina. Vartotojai taip pat turi iš jų naudos (nors ir patys to nesuvokdami), nes mažos darbo jėgos išlaidos mažina kainas ir didina pasirinkimą.

Taigi, jeigu visos pusės gauna naudą iš gyvatgalvių veiklos, tai kodėl ji neįteisinama? Ir kodėl jie taip persekiojami Vakaruose?

Gyvatgalviai yra kontrabandininkai, o ne prekeiviai žmonėmis. Paprastai jie neparūpina darbo vietos – jie tik nuveža jus į pasirinktą šalį, o ten jau sukis kaip išmanai. O prekeiviai žmonėmis, susimokę su darbdaviais, savo aukas – migrantus juodadarbius – grobia arba apgaule įvilioja į spąstus, siekdami paversti vergais. Gyvatgalviai, surengę kelionę liūdno likimo moliuskų rinkėjams, kurie buvo nunešti į jūrą nuo Morkamo įlankos pakrantės Lankašyre, neturėjo nieko bendra su jų veikla. Jie tik įvykdė susitarimą – atvežė rinkėjus į Jungtinę Karalystę, – nei daugiau, nei mažiau. Tokių atvejų, kai kinai verčiami pasirašyti darbo užsienyje sutartis, pasitaiko retai; dažniausiai jie sudaro sutartis savo noru. Sąlygas darbo jėgos kontrabandos verslui sudaro iškreipta globalizacijos logika. Europos

Sąjungoje (Jungtinėje Karalystėje, Airijoje, Ispanijoje ir ypač Italijoje) katastrofiškai trūksta darbo jėgos. 2050 m. Europos gyventojų vidutinis amžius pasieks penkiasdešimt metų – tik Japonijos visuomenė sensta greičiau. Europiečiams senstant, jų dosnioms valstybinėms socialinio aprūpinimo sistemoms, kurios po Antrojo pasaulinio karo tapo būdingu šio žemyno požymiu, tenka vis didesnė našta. Kadangi europiečiai turi vis mažiau vaikų, mažėja darbingų žmonių, kurių mokesčiai išlaikytų socialinio aprūpinimo sistemą.

Taigi, europiečiai susidūrė su pasirinkimu: arba jie turi vėl pamėgti reprodukcinį seksą, arba įsileisti daugiau žmonių iš kitų šalių į legalią darbo rinką. Dauguma europiečių nepriešTaravo, kai prasidėjus globalizacijai jų prekių, paslaugų ir kapitalo eksportui atsivėrė tolimos rinkos. Tačiau jie atkakliai priešinasi *quid pro quo* darbo jėgos judėjimui į Europą. Europos Sąjungos vyriausybės bando suderinti skirtingus dviejų galingų jėgų – populistinės žiniasklaidos, kuri įspėja, kad imigrantai „praris“ vietos kultūras, ir verslo, kuris primygtinai reikalauja pigios darbo jėgos, reikalingos jam norint išlikti žvėriškai konkurencingoje globalinėje rinkoje – interesus. Europos aukščiausio lygio susitikime Helsinkyje 1999 m. įvairių žemyno šalių premjerai įpareigojo bendradarbiauti formuojant suderintą imigracijos politiką, kuri padėtų įveikti kilusį chaosą dėl darbo jėgos migracijos. Po šio susitikimo praėjo jau aštuoneri metai, tačiau net labiausiai patyrę paslaptingosios Briuselio biurokratijos stebėtojai kol kas nepastebėjo jokių realių veiksmų, kurie liudytų, kad tokia politika įgyvendinama – vadinasi, lieka visos galimybės ir toliau veikti tokiems apsukriems verslininkams kaip gyvatgalviai.

Dėl pačios nelegalios migracijos prigimties neįmanoma nustatyti jos masto, tačiau apskritai Britanija yra vertinama kaip mėgstamiausia darbo ieškančių migrantų šalis. Paskutiniame XX a. dešimtmetyje ir po 2000-ųjų dėl ilgalaikio Margaret Thatcher ekonomikos reformų poveikio atsirado daug laisvų mažai apmokamų

darbo vietų sparčiai didėjančiame statybos sektoriuje. Mažmeninės prekybos sektoriuje labai padaugėjo darbų prekybos centruose, nes Britanijoje pradėta mėgdžioti Jungtinėse Valstijose paplitusias milžiniškas parduotuves (kokių reta kitose Europos šalyse). Ūkininkai ir maisto perdirbimo kompanijos užsienyje verbavo ištisas armijas juodadarbių, pasiruošusių už mažą atlyginimą dirbti nekvalifikuotus, nuobodžius ir fiziškai sekinančius rinkimo ir rūšiavimo darbus. Profesinių sąjungų įtakos mažėjimas ir vietinių gyventojų gerovės didėjimas leido darbdaviams sumažinti darbo užmokestį šitose pramonės šakose, kuriose dabar daugiausia dirbo imigrantai. Vietiniai gyventojai beveik nesusidurdavo su imigrantais, nebent tik užėję užkąsti į „Starbucks" ar „McDonald's", ir išgirsdavo apie juos, kai jie įvykdydavo nusikaltimą ar žūdavo pasibaisėtinomis aplinkybėmis.

Nors fuzianiečiai dominuoja kinų bendruomenėse Pietų Azijoje ir daugiausia patys įkūrė kinų kvartalus Budapešte ir San Paule, Britanijoje jie susidūrė su viena geriausiai įsitvirtinusių, Kantono tarme kalbančių atvykėlių iš Honkongo bendruomene, kurios ištakos siekia XIX a. Negalėdami integruotis į šią bendruomenę, fudzianiečiai buvo nustumti į paribius, kur tapo lengvu nesąžiningiausių darbdavių visoje šalyje – nusikaltėlių gaujų vadeivų – grobiu. Tai ir buvo moliuskų rinkėjų Morkamo įlankoje nelaimė. Iš devyniolikos žmonių, kurie nuskendo ten 2004-ųjų vasarį, šešiolika buvo atvykę iš Fukvingo ir aplinkinių kaimų.

„Vyras skambino man likus vos kelioms valandoms iki nelaimės, – tyliai kūkčiojo Su Hang Qi. – Jis pasakojo man apie moliuskų rinkimą, sakė, kad nekenčia to darbo ir kad jam labai mažai moka. Sakė, kad jis gauna penkis svarus už vieną krepšį moliuskų, bet norėdamas gauti neišmokėtą atlyginimą turi dirbti toliau. Kai jie skendo, Guo Bing Longas iš pakrantės skambino savo žmonai, mano draugei, – tęsia ji. – „Vanduo jau siekia mano krūtinės ląstą, – sakė

jis jai, – viršininkai neteisingai apskaičiavo laiką. Nespėsiu grįžti į krantą!“ Jis kalbėjo, kol vanduo apsėmė juos.“

Neseniai įkopusi į ketvirtąją dešimtį Su dabar augina savo dukteris dviejuose kambarėliuose apšiurusiame kotedže už dvidešimties minučių kelio nuo Fukvingo. Ji neturi elektros, tenkinasi vienu dujų degikliu ir tik retkarčiais gauna indų plovėjos darbo vietos restorane. „Aš vis dar skolinga 300 000 juanių (40 tūkstančių dolerių) ir moku už juos palūkanas“, – tęsia ji. Jos devynerių metų duktė glaudžiasi prie jos šono. Ji atrodo išsigandusi ir liūdna. Užrašas anglų kalba ant jos multininių marškinėlių skelbia: „Aš ilgiuosi tavęs, mano drauge.“

Su ir ponia Lin, kurios vyras taip pat nuskendo, karštai teisina gyvatgalvį, kuris nuvežė jų vyrus į Jungtinę Karalystę. „Yra paklausa, yra ir pasiūla, štai ir viskas, – gyvai įtikinėja ponia Lin. – Mūsų vyrai ir pusbroliai norėjo važiuoti į Angliją ir gyvatgalviai suteikė šią paslaugą.“ Jos tikina, kad gyvatgalvis (arba „bosas“, kaip jos jį vadina) pinigų pareikalavo, tik kai jų vyrai patvirtino atvykę į Europą ir Jungtinę Karalystę. Tačiau kai pasiteiravau, ar jos nebuvo sutikusios su „bosu“ po nelaimingo atsitikimo, jos taip karštai puolė neigti mano prielaidą, kad man tai pasirodė įtartina. „Niekada nebuvau jo sutikusi. Niekada jo nemačiau, – nervingai išpoškino Su. – Žinau tik jo banko sąskaitą ir užmokėjusi jam nebeturėjau jokių kontaktų.“ Aiškiai mačiau, kad moterys bijo keršto, kurio gali sulaukti, jeigu išduos gyvatgalvį, ir todėl laiko liežuvį už dantų.

Tik per neatsargumą ponia Lin atskleidė, kad kontrabandininkai grasino jos vyrui smurtu, jeigu jis skųsis dėl to, kaip su juo elgiamasi. Gyvatgalviai nuolat pasitelkia smurtą prieš klientus, kurie nemoka už paslaugas. Dauguma jų turi bendrininkų, gyvenančių kinų kvartaluose įvairiausiose pasaulio šalyse, prireikus šie gali priversti juos užmokėti. Savo klientus jie veža blogomis sąlygomis, neteikia jokių garantijų, kad bus pasiektas kelionės tikslas. Geriausiu atve-

ju vežami žmonės prisikenčia baimės, o blogiausiu atveju – žūsta. Gyvatgalviai nelabai malonūs žmonės ir yra įsivėlę į organizuotų nusikaltėlių veiklą. Ir vis dėlto, migrantai, kuriuos jie nelegaliai perveža, yra veikiau klientai negu aukos.

Savaime suprantama, jie nėra nusiteikę mokėti kompensacijų savo klientams, jeigu atsitinka tokios nelaimės kaip Morkamo įlankoje. Dvi našlės, ponia Su ir ponia Lin, desperatiškai puoselėja miglotą viltį, kad Britanijos vyriausybė kada nors išmokės joms kompensacijas ir tada baigsis jų vargai ir skurdas, nulemtas didžiulių skolų. Jų kreditoriai netiki, kad Londonas nesuteikė jiems kompensacijų. O jos pačios iš tikrųjų jau nieko nebesitiki – gyvenimo palaužtos jos tarsi sudužusio laivo nuolaužos plūduriuoja audringose globalizacijos ir nusikalstamumo jūrose.

> JAMESAS B. COMEY, Jungtinių Valstijų Niujorko pietų apygardos prokuroras, ir DUANAS DAQI, policijos atstovas ryšiams su Kinijos Liaudies Respublikos visuomenės saugumo ministerija, šiandien paskelbė, kad Manhatano federaliniame teisme dvidešimt penkiems kaltinamiesiems buvo pareikšti kaltinimai, kad jie priklauso masiškai heroinu prekiaujančiai nelegaliai organizacijai, kuri nuo 2000-ųjų į Jungtines Valstijas iš Pietryčių Azijos kontrabanda atgabeno heroino už daugiau kaip 100 milijonų dolerių. Tiek JAV, tiek užsienyje jau suimta dvidešimt žmonių...

Bendras Comey ir Daqi pareiškimas 2003 m. gegužę buvo triumfuojantis. Jie suėmė keturis aukščiausius 125 gaujos lyderius, tarp heroino kontrabandininkų žinomus Neliečiamųjų pravarde. Kvarteto pravardė nebuvo tik ironiška pagarbos duoklė Elliotui Nessui, laikytam atkakliausiu Al Capone persekiotoju. Neliečiamasis numeris

vienas, Wongas Kin-Cheungas, gyrėsi, kad jų niekada niekas nesučiups. Neliečiamieji ir subūrė 125 gaują, pavadintą taip kresnojo pono Wongo didelio svorio – 125 kilogramai – garbei. Pirmą kartą į Amerikos teisėsaugos institucijų akiratį Wongas pateko 1989 m. dėl savo vaidmens narkotikų platinimo tinkle, kuris buvo valdomas iš Manhatano kinų kvartalo. Suimtas ir pripažintas kaltu, jis buvo nuteistas ketveriems metams kalėjimo, o paskui atlikęs bausmę 1994 m. deportuotas į Kiniją.

Grįžęs į Aziją Wongas išsirūpino Honkongo pilietybę, tačiau nuolatos važinėjo tarp šios Britanijos kolonijinės teritorijos (kol ji 1997 m. negrįžo į žemyninės Kinijos jurisdikciją) ir Fudžou. Fudžou Wongas įkūrė nuosavą naktinį barą „Huamei Entertainment Co“, kuris yra vos už kelių šimtų jardų nuo Cheno Kai „Music Plaza“. Pasak Cheno verslo partnerių, santykiai tarp šių dviejų vyrų buvo širdingi. Naudodamasis Fudžou ir Honkongu kaip savo dviem štabais Wongas užmezgė ryšių su didmeniniais kiekiais heroinu prekiaujančiomis sukilėlių Šanų gentimis Rytų Birmoje, antrajame didžiausiame pasaulio opijaus auginimo regione po Afganistano. Didžiąja dalimi pasipriešinimas niekšingai Birmos karinei chuntai finansuojamas iš dviejų daugiau negu nešvarių verslų: nelegalios prekybos heroinu ir nelegalios prekybos moterimis. Pirmasis verslas tenkina viso pasaulio narkomanų poreikius, o antrasis – pirmiausia vakariečių vyrų, kurie kasmet dešimtimis tūkstančių plūsta į Tailandą ieškodami pigaus sekso, geidulius. Opijus yra auginamas Auksiniame Trikampyje, kurio teritorijos didžiąją dalį kontroliuoja šanai. Vakarų politikos nesėkmė Afganistane po 2001 m. intervencijos lėmė, kad ši Centrinės Azijos šalis pralenkė visus kitus aguonas auginančius regionus pasaulyje. Tačiau dėl Birmos ir Kinijos prekybos liberalizavimo Auksiniame Trikampyje taip pat atgimsta opijaus tradicijos.

Iki 1949 m. Kinija buvo pagrindinė opijaus augintoja, vartotoja ir eksportuotoja. Bet 1949 m. valdžią užgrobus Mao Zedongo va-

dovaujai komunistų partijai, opijaus industrija buvo sunaikinta, nes partija sukūrė efektyvią ir negailestingą policinę valstybę. Opiatai dingo iš Kinijos keturiasdešimčiai metų, bet kai dešimtojo dešimtmečio pradžioje buvo pradėtos sparčiai įgyvendinti Dengo Xiaopingo ūkio reformos, šis kvaišalas šiuolaikinės formos – kaip heroinas – ėmė pamažu grįžti. 1998 m. Šanchajaus policijos metinėje apžvalgoje buvo pranešama, kad su kvaišalais susijusių nusikaltimų skaičius per praėjusius metus padidėjo daugiau kaip 250 procentų. Toks su kvaišalais susijusio nusikalstamumo didėjimas atspindėjo visoje šalyje matomą tendenciją, tačiau Šanchajuje, Kinijos pirmajame uoste ir antrajame mieste, ji pasireiškė ypač stipriai dėl jo prieškarinės istorijos. Šanchajus trečiajame ir ketvirtajame dešimtmetyje buvo tarptautinės sutarties miestas, imperinių valstybių naudotas prekybos srautui į Kiniją ir iš Kinijos valdyti. Jis buvo padalytas į skirtingas zonas, kitaip vadinamas koncesijomis; koncesijas valdė didžiosios Europos valstybės ir Jungtinės Valstijos, tarp kurių jos buvo paskirstytos. Šanchajus taip pat buvo didžiausias, greta Čikagos, nusikalstamos veiklos centras pasaulyje. Pasitelkęs savo genialius organizacinius gebėjimus Du Yueh Shengas, visų vadinamas Didžiaausiu Du, sutelkė Šanchajaus triadas prie savo grupės, Žaliosios gaujos. Šios gaujos istorija glaudžiai susijusi su Chiang Kaisheko kaip Kinijos nacionalinio judėjimo vadovo iškilimu. Politinės partijos Rytų Europoje ir Sovietų Sąjungoje žlugus komunizmui susiliejo su nusikalstamomis grupėmis, ieškodamos finansavimo šaltinių, taip ir Kinijos politiniai judėjimai (įskaitant Komunistų partiją) trečiajame ir ketvirtajame dešimtmetyje lėšų gaudavo iš nusikalstamos veiklos.

Alas Capone iškilo ant didžiulės nelegalios prekybos alkoholiniais gėrimais bangos, o Didžiaausis Du padarė Šanchajų didžiausiu Auksiniame Trikampyje išauginamo opijaus prekybos ir paskirstymo po pasaulį centru. Opijus buvo svarbiausias Šanchajaus

prekės ženklas, svarbesnis negu lošimas ir prostitucija, ir stiprino uosto atitolimą nuo likusios Kinijos dalies, ir ypač nuo didžiausio konkurento Pekino. Nors penktojo dešimtmečio pabaigoje Žalioji gauja pradėjo preliminarias derybas su Mao ir Komunistų partija, numatydama besiartinantį politinį žemės drebėjimą, jokių susitarimų nebuvo pasiekta. Kai 1949 m. revoliucija triumfavo, Mao tuoj sunaikino Šanchajaus triadų įtaką. Organizuotas nusikalstamumas, kuris padarė tokią ženklią įtaką XIX–XX a. Kinijos istorijai, buvo sunaikintas kaip socialinė ir ekonominė jėga ir dingo trims dešimtmečiams. Triados, dėl pelno bendradarbiavusios ir su maištininkais, ir su valdžia, o jų pavadinimas reiškė harmoningą Dangaus, Žemės ir Žmogaus pusiausvyrą, buvo sunaikintos. Tačiau jų tradicijos ir struktūra išliko kolonializmo liekanose – Honkonge ir Makao, taip pat Chiang Kai-sheko valdomame Taivane ir Pietryčių Azijos bei Europos kinų kvartaluose. Kai kurie žmonės teigia, kad Šanchajaus triadų sunaikinimas buvo vienas iš monumentalių Mao laimėjimų. Kiti atremia, kad kovodamas su triadomis jis pavertė Kinijos valstybę vienu galingiausių visų laikų nusikalstamų instrumentų, žudymo mašina, kurios sraigtai sutepti keturiasdešimties milijonų žmonių krauju.

Mao palikimas vis dar aiškiai juntamas Šanchajuje: po šalies ekonomikos liberalizavimo triados nesugrįžo. Tačiau heroinas grįžo tikrai. Grįžo kartu su milijonais darbininkų migrantų, kurių Šanchajui prireikė brėžti jo hipermodernistiniams kontūrams. Patys gyvendami ankštuose, skurdžiuose būstuose tokiuose apleistuose rajonuose kaip Ksuhui, valstiečiai – dažnai beraščiai ir jau savo kaimuose įjunkę į heroiną – pašėlusiu greičiu stato naujojo Šanchajaus dangoraižius. Nuostabiame daugiaserijiniame dokumentiniame filme *Šanchajaus yda* britų režisierius Philas Aglandas puikiai atskleidė, koks didžiulis iššūkis yra prekyba heroinu ir kaip rimtai Šanchajaus policija dabar į ją žiūri. Kriminalinio tyrimo būrio vadas

Li Rui Pingas pranešė, kad 1999 m. į Šanchajų per mėnesį buvo įvežama šimtai svarų heroino vietos narkomanų poreikiams tenkinti. Tai rodo, kad narkomanijos paplitimas mieste pasibaisėtinai didelis. „Yra du tinklai, kurie tiekia heroiną Šanchajui, – tęsė jis. – Mes dar neprasiskverbėme į juos, bet šios gaujos labai rafinuotos." Vienas tinklas veža heroiną iš tolimųjų vakarų, Sindziango provincijos, kuri ribojasi su Kirgizija ir gauna heroino iš Afganistano. Kitas tinklas gabena heroiną per Birmos sieną į Pietų Kiniją. Abiejų tinklų heroinas pereina per pagrindinį paskirstymo centrą Guangdonge, didžiausią Kantono tarme kalbančios Kinijos dalies miestą. Čia ne tik mažos heroino kainos, bet ir labai korumpuota policija. Vienoje dramatiškoje *Šanchajaus ydos* serijoje Šanchajaus policininkai surengia slaptą reidą Guangdonge, neįspėdami vietos policijos, nes, kaip jie atvirai pripažįsta, jų Kantono tarme kalbantys kolegos yra tokie korumpuoti, kad tuoj pat informuotų heroino prekeivius didmenininkus.

Šanchajaus policija atvirai pripažįsta, kad dėl didelio korupcijos lygio ir ribotų finansinių išteklių nepaprastai sudėtinga prasiskverbti į naujus decentralizuotus nusikaltėlių tinklus, kurie apraizgė visą šalį. Prekeiviams narkotikais pažaboti Kinijoje taikomas vienas labai tiesmukas, bet bauginantis instrumentas – mirties bausmė. Teismai gali pasmerkti myriop kiekvieną žmogų, pas kurį aptikta 50 gramų heroino, ar skirti ilgo laisvės atėmimo bausmę, jeigu aptikta mažiau. „Kinijoje yra daug valstybės išlaikomų reabilitacijos centrų, – paaiškino vienas komentatorius, – bet jie funkcionuoja veikiau kaip kalėjimai ir juose su narkotikų vartotojais elgiamasi kaip su nusikaltėliais. Kai kada narkomanams nusipirkti narkotikų iš suktų sargybinių detoksikacijos centruose net lengviau negu gatvėje. Nėra ko stebėtis, kad nesėkmės norma šiose įstaigose yra pasibaisėtinai aukšta: narkotikus vartoti vėl pradeda nuo 70 iki 90 procentų jų pacientų."

Kinų kalėjimai dabar sausakimši bejėgių narkotikų vartotojų. O stambūs sindikatai, kurie turi pakankamai pinigų ne tik policijos pareigūnams papirkti, bet ir savoms žvalgybos ir kontržvalgybos operacijoms vykdyti, įkliūna kur kas rečiau. Amerikos kovos su narkotikais valdybos (KNV) žvalgybos skyrius praneša, kad „vis daugiau asmenų ir nusikalstamų organizacijų, įsivėlusių į narkotikų prekybą, ginkluojasi automatiniais ginklais ir granatomis, siekdami apsaugoti savo narkotikų krovinius nuo konkuruojančių organizacijų užpuolimų. Daug susišaudimų įvyksta palei Birmos ir Kinijos sieną, per kurią dažnai vežami didesni narkotikų kroviniai. Prekeiviai taip pat ginkluojasi tam, kad galėtų pasipriešinti policijai, jeigu būtų pagauti, ir kai kurie kontrabandininkai yra geriau ginkluoti negu vietos policijos pajėgos. Be to, daugelis prekeivių narkotikais mano, kad jie turi daugiau galimybių išlikti gyvi per bet kokį susišaudymą negu patekę į teisėsauginiukų rankas.“

Ginkluotų grupių pasirodymas Kinijoje ir aplink jos sienas, žinoma, kelia grėsmę valstybės prievartos monopolijai, todėl valdžios institucijos imasi pačių rimčiausių priemonių kovoti su jomis. Tikriausiai tai ir paveikė Pekino apsisprendimą, kai 2000-aisiais jis sutiko leisti įkurti pirmąjį jungtinį KNV ir Kinijos visuomenės saugumo biuro būrį. Kinija per savo ilgą istoriją visada įtariai žiūrėjo į užsienio šalis, ir šį įtarumą dar labiau sustiprino jos patirtis XIX ir XX a., kai ji tapo didžiausia imperializmo ir kolonializmo auka. Pekino sprendimas leisti įkurti jungtinį policijos specialios paskirties būrį ir KNV agentams veikti Kinijos teritorijoje, buvo labai iškalbingas ir simbolizavo glaudėjančius Kinijos ryšius su išoriniu pasauliu. Operacija „Miesto šviesos“ buvo pradėta, kai vienas KNV informatorius, dirbantis Manhatano kinų kvartale, pranešė savo kuratoriui, kad 125 gauja iš Fudžou eksportuoja heroiną į Rytų pakrantę. Operacija truko ištisus dvejus metus ir apėmė veiksmus ne tik Kinijos, Honkongo bei JAV, bet ir Indijos teritorijoje, taigi,

kai ji baigėsi Neliečiamųjų ir 125 gaujos, vadovaujamos Wong Kin-Cheungo, suėmimu, federalinė vyriausybė, savaime suprantama, išreiškė pasitenkinimą precedento neturinčiu bendradarbiavimu tarp KNV, FTB, Imigracijos biuro, Muitinės departamento, Niujorko miesto policijos departamento ir Kinijos Liaudies Respublikos ir Honkongo ypatingojo administracinio regiono. Tai pirmas atvejis, kai koordinuotomis Jungtinių Valstijų, Kinijos Liaudies Respublikos (KLR) ir Honkongo pastangomis buvo išardyta prekeivių narkotikais organizacija.

Vienas iš suimtųjų per 2003 m. gegužės 16-ąją surengtą reidą Fudžou buvo ne kas kitas kaip Chenas Kai, „turtingiausias žmogus Fudžou". Jis buvo suimtas įtariant plovus Wongui iš narkotikų prekybos uždirbtus pinigus. Kitose vietovėse Cheno suėmimas mažai kam rūpėjo – jis buvo nežinomas 125 gaujos bendrininkas, bet pačiame Fudžou ši žinia sukėlė paniką vietos administracijai. Xu Congrongas, buvęs policijos viršininkas ir pagrindinis Cheno globėjas, pabėgo į Jungtines Valstijas, kur greitai ištirpo Niujorko fudzianiečių minioje.

Netrukus Cheno Kai veiklos tyrimo akcentas pasikeitė – didžiausią dėmesį tyrėjai sutelkė į korupciją, o ne į narkotikus. Labiausiai iš PKR besipelnantys asmenys Kinijoje visada sulaukia pavydo ir priešiškumo, ypač iš tų biurokratų, kurie nėra įtraukti į šių ryšių tinklą. Tačiau įskundimo atvejų Kinijoje pasitaiko labai retai – demaskuoti korupciją labai pavojingas sumanymas. Kovotojai su korupcija Kinijoje paprastai sulaukia pareigų pažeminimo, viešo pažeminimo, o kai kurie net būna įkalinami, jeigu neužsitikrina įtakingesnių pareigūnų negu tie, kuriuos siekia demaskuoti, pritarimo ir globos – tai yra jeigu neranda įtakingų užtarėjų Pekine. Vienintelis būdas yra laukti, kol PKR taps smarkiai pažeidžiami. Vos Chenas Kai buvo suimtas, kažkoks greitai susivokiantis pareigūnas pasiuntė žinią į Pekiną, kad pastarojo veikla anaiptol neapsiribojo

vien pinigų plovimu. „Kai tik Chenas Kai buvo suimtas, – pasakoja Fudžou verslininkas, gurkšnodamas arbatą, – jo priešai Fudžou tuoj suskato skųsti jį partinės drausmės komitetui.“

Prasidėjo valymas. Pirmiausia aštuoniems aukštiems pareigūnams, įskaitant Songą Li Chengą, Fudžou partijos skyriaus vadovo pavaduotoją, buvo paskirtas namų areštas. Gruodžio pabaigoje dar septyniolika buvo iškvosti ir apkaltinti korupcija. Praėjo jau dveji metai, bet „ir dabar vis išgirstame, kad suimtas tai tas, tai anas, – sako verslininkas. – Suimta tiek daug žmonių, kad mes jau pametėme skaičių ir beveik nebekreipiame į tai dėmesio.“

Korupcijos puvėsis buvo prasiskverbęs tiek giliai, kad prezidentas Hu Jintao, galingiausias žmogus šalyje, 2004 m. balandį asmeniškai išleido įsaką nusiųsti į Fudžou trisdešimt tyrėjų. Prezidentas taip pat įsakė informuoti jį, kaip vyksta Cheno Kai bylos tyrimas. Tyrėjų komanda iš Pekino pradėjo savo darbą nuo to, kad nušalino vyriausią už kovą su korupciją atsakingą pareigūną mieste (kuris, kaip buvo teigiama, gavo butą prabangiame Cheno „Triumfuojančių sodų“ komplekse).

Praėjus aštuoniolikai mėnesių nuo Cheno Kai suėmimo, jis pagaliau stojo prieš tarpinį teismą Nanpinge, Fudžou provincijos miestelyje. (Jis buvo pasirinktas baiminantis, kad pačiame Fudžou teismo procesą gali paveikti Cheno šalininkai arba jo priešai.) Tačiau kai buvo paskelbti kaltinimai, visi apstulbo. Apie pinigų plovimą nebuvo net užsiminta. Kaltinimai pareigūnų papirkinėjimu buvo palyginti menki. Pagrindinis Chenui inkrimuojamas nusikaltimas buvo viešnamio laikymas. Niekas Fudžou neabejoja, kad sąvadavimas buvo Cheno verslo imperijos dalis. Aš pats buvau apsistojęs Chenui priklausiusiame „Baihe Hot Springs“ viešbutyje ir visi ten žinojo, kad ketvirtame aukšte įrengtas masažo ir karštų versmių salonas yra ne kas kita kaip viešnamis. Kaip miestiečiai ir tikėjosi, Chenas buvo pripažintas kaltu, tačiau jie apstulbo sužinoję, kad už

tokį nusikaltimą jam skirta mirties bausmė. „Jeigu pasmerktumėte myriop kiekvieną, kuris laiko viešanamius Fudžou, – sakė vienas Cheno draugas, jis kaip ir visi kiti mano pašnekovai, primygtinai reikalavo neatskleisti jo tapatybės, – tektų iššaudyti pusę miesto."

Chenas apskundė nuosprendį ir pagal įstatymą jo apeliacija turėjo būti išnagrinėta per du mėnesius po pirminio nuosprendžio. „Bet nuo to laiko mes nieko apie jį nebegirdėjome, – sakė Cheno draugas. – Mes net nežinome, ar jis dar gyvas. O miesto administracijoje yra daug žmonių, kuriems nukristų akmuo nuo širdies, jeigu jie sužinotų, kad Chenas nebegyvas." Chenas Kai nebuvo angelas, tačiau tai, kad jis buvo nuteistas už viešnamio laikymą, ir dar mirties bausme, atrodo įtartinai – tarsi valstybės sankcionuota žmogžudystė, kuria siekta nuslėpti nuo visuomenės PKR detales.

Cheno Kai istorija iškalbinga, bet būtų neteisinga iš jos padaryti išvadą, kad Kinija yra ypač pavojinga ar nusikaltimumo persmelta šalis. Kinijos prostitutės, pavyzdžiui, dažniausiai nemoka sąvadautojams. Šanchajuje sekso darbuotojos pačios atvirai tariasi dėl paslaugų kainos su vakariečiais baruose ir valdžios institucijos žino, kad kaip tik baruose susitariama dėl seksualinių paslaugų teikimo. Jeigu nesmurtaujama, niekas nesikiša. Kinijos gatvėse įvykdoma kur kas mažiau nusikaltimų, palyginti su Taivanu ar Honkongu. Tačiau Cheno istorija aiškiai parodė, kad, nesant lygybės įstatymų atžvilgiu, korupcija smarkiai nudildo skirtį tarp teisėto ir kriminalinio verslo, o kartais ir visiškai ją nutrina.

Korupcija Kinijoje partijai tapo vidaus politine problema, nes jos valdžiai iškilo pavojus. Tačiau korupcijos poveikis tarptautiniu lygmeniu kelia dar didesnį galvos skausmą dėl Amerikos nusistatymo užkirsti kelią plačiausiai paplitusiai nusikaltimų rūšiai naujoje Kinijoje – klastojimams. Žinoma, Kinijoje klastojama ne valiuta (valiutos klastojimas – Šiaurės Korėjos specializacija), o prekės. Jeigu kur nors pasaulyje tampa populiari kokia nors prekė, galima

lažintis, kad jau po kelių mėnesius kažkas Kinijoje gamins suklastotą šios prekės versiją. Jokioje kitoje šalyje prekės neklastojamos tokiu mastu kaip Kinijoje. Ir jokia kita šalis nėra tvirčiau pasiryžusi ginti intelektinės nuosavybės ir autorystės teisių negu Amerika.

Daugumos didžiųjų miestų, tokių kaip San Paulas, Meksikas, Stambulas ar Kairas, istorija siekia šimtus ir net tūkstančius metų. Šenžene prieš dvidešimt metų gyveno vos keli tūkstančiai žmonių, o pats miestas buvo tik kelių išmėčiusių kaimų konglomeratas. Dabar iš vešlių šiaurės Honkongo ganyklų kinai gali vykti į 12 milijonų gyventojų milžiną, kupiną didžiulių parduotuvių, gamyklų, dangoraižių ir dirbti, dirbti, dirbti. Perlų upės deltoje įsikūręs Šenženas, viena pirmųjų Ypatingų ekonominių zonų, yra vartai į naująją Kiniją. Užmezgęs glaudžius ir dinamiškus simbiozinius santykius su Honkongu, jis ne tik tapo spindinčiu Kinijos pažangos avangardu, bet ir išgelbėjo šią buvusią Britanijos koloniją nuo nuosmukio – metė jai ekonominių galimybių gelbėjimosi lyną. Jeigu rinkoje yra laisva niša, Šenženo verslininkai tuoj apie ją suuodžia ir nedelsdami užpildo.

Mo Bang Fu, kinų žurnalistas, kuris keliauja po viso pasaulio kinų kvartalus, paaiškino, kaip kinai daro verslą. „Neseniai lankiausi Dubajuje, – pasakojo jis. – Ten yra upė, kuria daugybė mažų laivų, kimšte prikimšti visokiausių prekių, plaukia į Afriką. Visos tos prekės pagamintos Kinijoje. Kinų prekybininkai tarsi maži kapiliarai, atsišakojantys nuo venos: jie, nepaisydami amerikiečių embargo, „maitina“ tokias šalis kaip Sudanas, Iranas, Kongo Demokratinė Respublika, Zimbabvė – „maitina“ ir aprūpintas tas rinkas, kuriomis kiti prekybininkai visiškai nesidomi. Į Dubajų ir į Afriką jie veža labai pigius daiktus – jų pridėtinė vertė labai nedidelė: tai gali būti liemenėlės, gali būti maži plastmasiniai virtuvės rakandai. Įsivaizduokite, kokios yra transportavimo išlaidos – juk prekės

gabenamos iš Kinijos į Dubajų, o paskui iš Dubajaus į Afriką – ir pagalvokite, kaip iš tokios prekybos galima gauti nors kokį pelną?"

Prekės gabenamos iš pigiausių pasaulyje plataus vartojimo prekių rinkų, tokių kaip Jei Vu netoli Šanchajaus arba Šenženo. Mo paaiškina, kad masto ekonomija leidžia verslininkams Kinijoje gaminti prekes dešimt kartų mažesnėmis sąnaudomis negu bet kur kitur. „Ir jie numuša kainas tiek, kad daugiau niekas net nebandytų konkuruoti", – sako jis baigdamas pokalbį. Tą pačią dieną per „BBC World" televizijos kanalą mačiau reportažą, kuriame buvo pasakojama, kad vietos gamintojai Egipte liovėsi gaminti suvenyrus, kuriais prekiaujama Kaire ir prie piramidžių, – dabar beveik visi jie atvežami iš Kinijos.

Pasaulio ekonomika dar niekada nebuvo patyrusi tokių pokyčių kaip tie, kuriuos sukėlė 1,25 milijardo žmonių energijos išsiveržimas, prasidėjęs 1991 m. Kinijai atnaujinus reformas. Kinija, kurios dalis pasaulio prekyboje 1990 m. siekė mažiau kaip 1 procentą, 2004 m. tapo trečia didžiausia pasaulio prekybininke, pralenkė Japoniją ir atsiliko tik nuo visos Europos Sąjungos ir Jungtinių Valstijų. Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) analitikai prognozuoja, kad Kinijos dalis pasaulio prekyboje nuo 6,7 procento tais metais per dešimtmetį pasieks 10 procentų ir daugiau. PPO 2007 m. Kinijos prekybos politikos apžvalgoje taip pat nurodė, kad per šį dešimties metų plėtros laikotarpį šalis turės sukurti dar 100 milijonų darbo vietų. Kinijos masto ekonomija jau leido jai konkuruoti visuose pramonės sektoriuose, o netrukus leis konkuruoti ir daugumoje paslaugų sričių.

Tačiau Kinija kelia vieną didelę problemą, kuri matoma visur, kur benuvyktumėte toje šalyje. Kai susiruošiau kirsti sieną iš Šenženo į Honkongą, man teko pereiti per ilgą turgų, kuriame parduodami įvairiausi niekniekiai. Nelabai nusimanau apie Azijos šalių produktus, kurių ant prekystalių buvo gausybė, bet „Rolex"

laikrodžių ir DVD diskų kainos tikrai buvo prilošKiančios – jos tesiekė vos tris dolerius. Suklastotų DVD diskų rinka dabar tapo tokia rafinuota, kad kai kurie klastočių gamintojai reklamuoja savo produktus kaip „originalias klastotes“ – tai yra kaip visiškai tikslias tikrų DVD diskų kopijas. Jie pasitelkia šią rinkodaros gudrybę kaip būdą atremti dar pigesnių DVD diskų gamintojų konkurenciją. Kaip vartotojas, aš netrukus supratau, kuo jie skiriasi. Šanchajuje DVD diskų pardavėjai turėdavo grotuvą, kuriuo paleisdavo mano pasirinktą diską, kad prieš pirkdamas galėčiau įsitikinti, jog DVD diskas studijos kokybės, įgarsintas angliškai arba su angliškais subtitrais. Fudžou tokia paslauga nebuvo teikiama, todėl nusipirkau *Nakties muziejuje* kopiją, įgarsintą tik rusų kalba ir ukrainiečių kalba (man tai gera proga patobulinti kalbos žinias, bet mano devynerių metų sūnui – didžiulis nusivylimas) ir *Sugrįžimo* kopiją su angliškais subtitrais, kurie neturėjo nieko bendra su širdinga Pedro Almodóvaro istorija apie vienišą motiną ir vietoj jos pasakojo kažkokio absurdiško B kategorijos filmo istoriją apie šnipus.

Bet labiausiai mane sužavėjo DVD diskų parduotuvė, įsikūrusi Šenženo ir Honkongo pasienyje – ne dėl klastočių kokybės, bet todėl, kad prekės buvo išdėstytos vienoje iš griežčiausiai kontroliuojamų muitinės zonų Kinijoje. Prisipirkau krūvą suklastotų DVD diskų mažiau kaip po dolerį už vienetą (tyrimo tikslais, savaime suprantama), o muitininkai vaikštinėjo aplinkui lyg niekur nieko ir nekreipė į šią prekybą jokio dėmesio. Daugelyje pasaulio šalių sutiksime Kinijos prekybininkų, siūlančių suklastotus DVD diskus. Tačiau Kinijoje, jeigu norite parodyti „veidą“ aplinkiniams, galite būti daug ambicingesnis. Kam pirkti „Mersedes-Benz“, jeigu galima nusipirkti „Geely“! Jis kainuoja keturis kartus pigiau negu „mersas“, bet sandara ir išvaizda beveik toks pat. Tačiau aistringi klastotojai neapsiriboja ir automobiliais.

2004 m. sausį dviejų Vokietijos mašinų ir elektrinių prietaisų gamintojų milžinių – „Siemens“ ir „ThyssenKrupp“ – atstovai išdidžiai stebėjo kaip jų „Maglev“ traukinys „Transrapid“ paliko Šanchajaus Long Jango stotį ir leidosi į pirmąją komercinę kelionę į Pudongo oro uostą. „Transrapid“ elektromagnetinė technologija padėjo šiam nepaprastam traukiniui įveikti dvidešimties mylių atstumą per mažiau kaip aštuonias minutes, važiuojant stulbinančiu 270 mylių per valandą greičiu. Šis traukinys – greičiausia antžeminio transporto sistema pasaulyje. Bet ji buvo labai brangi. Kai kinai paskelbė ketiną nutiesti šiam traukiniui skirtą 85 mylių geležinkelio liniją iki turistų gausiai lankomo Hangdžou, jie patyrė tikrą šoką, nes Vokietijos konsorciumas užsiprašė šešių milijardų dolerių už jį.

Vieną 2004 m. gruodžio vakarą CCTV telekameros, stebinčios „Transrapid“ techninės priežiūros depą Šanchajuje, užfiksavo netikėtą Kinijos inžinierių komandos atvykimą. Jie pradėjo matuoti, sverti ir tyrinėti kiekvieną traukinio detalę. Po metų Kinija paskelbė statysianti savąjį greitaeigį „Maglev“ traukinį. Netrukus Vokietijos užsienio reikalų ministras Frankas Walteris Steinmeieris pakėlė triukšmą, o vokiečių spauda apkaltino Kiniją neįtikėtino masto technologijų vagyste ir vokiečių „know-how“ pasisavinimu. „Siemens“ ir „ThyssenKrupp“ iškilo dilema. Nors „Transrapid“ buvo didžiulis projektas, jie siekė dalyvauti ir kituose dideliuose investiciniuose Kinijos projektuose, todėl nusprendė elgtis labai atsargiai. Be to, Šanchajus yra vienintelė vieta pasaulyje, kur galima pamatyti, kaip veikia „Transrapid“, ir konsorciumui reikia širdingų ryšių su kinais, kad galėtų pademonstruoti savo geriausius laimėjimus kitiems galimiems klientams. Galų gale buvo pasiektas susitarimas, pagal kurį 90 procentų naujų traukinių bus gaminama Kinijoje prižiūrint vokiečiams. Vis dėlto buvo didžiulis nuostolis konsorciumui.

Nėra nieko, ko kinai negalėtų nukopijuoti. Švediška vonios įranga, atsarginės lėktuvų dalys, baldai, nenuodingi dažai (kurių

suklastoto varianto sudėtyje, savaime suprantama, yra gausybė nuodingų medžiagų), maisto produktai, drabužiai – nėra tokio produkto, kuris Kinijos klastotojams atrodytų per menkas ar per sudėtingas klastoti; jie metė iššūkį net Hario Poterio autorei ir išleido visiškai naujų knygų apie šio herojaus nuotykius, tokių kaip *Haris Poteris ir krištolinis vėžlys*. Europos Sąjungos Komisijos vertinimais, visame pasaulyje per metus pagaminamų suklastotų prekių vertė siekia nuo 250 iki 500 milijardų dolerių. Apytikriai 60 procentų klastočių pagaminama Kinijos Liaudies Respublikoje – 20–25 procentus Kinijos eksporto sudaro klastotės ir 85–90 procentai produktų, parduodamų Kinijos vidaus rinkoje, yra falsifikatai.

Intelektinės nuosavybės vagystės tapo svarbiausiu Kinijos ir kitų trijų didžiausių pasaulio prekybos galiūnių – Europos Sąjungos, JAV ir Japonijos – santykių punktu. Pastarosios dvi (ypač JAV), reikalaudamos, kad Kinijos vyriausybė imtųsi kokių nors veiksmų klastotojams pažaboti, iškelia du argumentus. Pirmiausia, jos teigia, kad klastočių gamintojai pelnosi iš produktų, į kurių kūrimą ir rinkodarą nieko neinvestavo, ir todėl elgiasi nesąžiningai. Antra, suklastoti produktai gali būti nesaugūs. Vokietijos vyriausybė šia problema susirūpino, kai Vokietijos muitinė 2003 m. konfiskavo suklastotų prekių už 200 milijonų dolerių, tarp jų atrado atsargines stabdžių kaladėlės, skirtas „Volkswagen“ automobiliams. Nors šios atsarginės detalės atrodo autentiškos, jos visos surinktos paskubomis – saugumas nėra svarbiausias suklastotų prekių gamintojų rūpestis. Jų pagamintos stabdžių kaladėlės, įtaisytos automobilyje, gali paversti jį mirtinais spąstais. Nors ir žavinčiai verslūs, šių prekių gamintojai ir platintojai yra organizuotų nusikaltėlių sindikatai.

Kai 2001 m. Kinija buvo priimta į Pasaulinę prekybos organizaciją, šalies vyriausybė skubiai įvedė pagrindinius įstatymus, reikalingus kovoti su intelektinės nuosavybės vagystėmis. Tačiau

įgyvendinti šiuos įstatymus kliudo trys rimtos problemos. Pirma, nors Kinija yra vienpartinė policinė valstybė, skirtingos jos policijos pajėgos kenčia dėl nepakankamo finansavimo, veikia labai neefektyviai ir yra korupuotos. Antra, vyriausybė nenori pradėti koordinuotos kovos prieš klastotojų kompanijas, nes jos aprūpina darbu daugybę žmonių, kurie kitaip atsidurtų gatvėse. Ir galiausiai, politinės kriminalinės sąjungos, kurios valdo provincijų ekonomikas, dar mažiau negu centrinė vyriausybė suinteresuotos žaisti pagal taisykles ir joms nė motais Vakarų partnerių pasipiktinimas.

Globalinės prekybos plėtra, kuri lydėjo Kinijos kilimą per pastaruosius du dešimtmečius, neabejotinai padėjo išsivaduoti iš skurdo dešimtims milijonų žmonių – tai monumentalus žingsnis į priekį Kinijai ir kitoms besiformuojančioms ekonomikoms. Tačiau prekybos srautas tapo toks veržlus, kad pasaulis nebepajėgia jų kontroliuoti ir prižiūrėti. Pasaulinė prekybos organizacija turėtų užtikrinti vienodas žaidimo taisykles ir kiek įmanoma laisvą apsikeitimą prekėmis pasaulyje pagal egzistuojančias taisykles. Tačiau nepaisant kilnių tikslų, praktiškai PPO tik neutraliai stebi, kaip dėl pagrindinio prizo kovojančių šalių grupė pasitelkia jėgą ir apgaulę, siekdama įgauti kuo didesnį pranašumą kitų šalių sąskaita. Mėlynais marškinėliais žaidžia komanda, ginanti nesąžiningas subsidijas, kuriomis saviems gamintojams sudaromos palankesnės sąlygos, o raudonais – suklastotų prekių gamintojai. Silpni ir beginkliai šioje arenoje, savaime suprantama, stumdomi ir mušami.

Beviltiška pasaulinės Dohos prekybos derybų raundo, kurio tikslas buvo užglaistyti tokius konfliktus ir prieštaravimus, nesėkmė 2007 m. reiškia, kad prekybiniai ginčai artimiausiais metais taps dar aštresni. Kinijos poreikis kurti darbo vietas pasitelkus prekių eksportą reiškia, kad pagunda nesiimti priemonių klastočių gamybai riboti liks didelė, juo labiau kad jos gebėjimai kontroliuoti šį verslą yra riboti.

Vakarų kompanijos suprato, kad Kinijos visuomenės saugumo biuras yra silpnas, neefektyvus, korumpuotas ir nelinkęs bendradarbiauti partneris. Todėl jos vis dažniau kreipiasi ne į jį, o užsienio ir kinų verslo konsultantus, kurių dabar Kinijoje atsirado daugybė. Kompanijos samdo šiuos konsultantus įvairiausioms paslaugoms teikti, daugiausia tam, kad jie pervestų jas tarp nacionalinės ir vietos biurokratijos Scilės ir Charibdės. Tačiau dažnai jiems pavedamos užduotys rengti slaptas operacijas prieš vakarietiškų prekės ženklų plagijuotojus. Uoliai mezgantys ir palaikantys įvairias pažintis – su policininkais, Vakarų šalių prekybos atstovybių darbuotojais ir vietos Komunistų partijos nariais (jau nekalbant apie investicijas į jų išankstinius sandorius) – kai kurie konsultantai, tokie kaip Paulas Frenchas ir Matthew Crabbe'as iš „Access Asia“ Šanchajuje gali organizuoti reidus, rengiamus bendradarbiaujant su vietos teisėsaugos agentūromis.

„Pirmiausia reikia surasti gamyklą, – aiškina Frenchas. – Paskui, gerokai paplušėję, gauname teismo orderį vykdyti reidą, tada mums skiria policininkų – mes gerai sutariame su Šanchajaus policija. Problema yra ta, kad jie turi pranešti vietos policijai, o ji gali informuoti žmones, kuriuos mes ketiname pričiupti. Todėl mes iš pradžių pasiunčiame avangardo sargybą į gamyklą ir tik paskui einame į policiją. Jei jūs norite apginti amerikiečių prekės ženklą, konsulatas pasiunčia kokį nors atstovą į teismus ir į reidą. Tada mes Rembo stiliumi įsiveržiame į gamyklą, išspiriame duris ir areštuojame prekes. Bet piratavimas šioje šalyje – tik civilinis nusikaltimas. Mes galime skirti jiems baudą, bet negalime pasodinti jų į kalėjimą, ir po poros dienų jie atidaro gamyklą kur nors kitoje vietoje.“

Kinija leidžia šioms privačioms teisėsaugos agentūroms veikti, bet griežtai jas prižiūri – ir jėgos panaudojimas paprastai paliekamas policijai. Vaikytis lengvai prie aplinkybių prisitaikančias įmones, kaip blynus kepančias „Louis Vuitton“ krepšius turistinei

rinkai, yra alinantis darbas, nes jos, regis, dauginasi kaip triušiai. Tačiau su tokiomis įmonėmis galima būtų kovoti griežtomis policijos priemonėmis, jeigu vietos valdžia nuoširdžiai to norėtų. O štai didesnių ir problemiškesnių įmonių, kurios dabar kuriasi kai kuriose Kinijos dalyse, taip lengvai neišgąsdinsi. Klastotojų imperija pradeda kirsti atsakomuosius smūgius ir Tamsiosios pusės galia stiprėja nerimą keliančiu greičiu.

Keliaujant žemynine Kinija į pietvakarius nuo Siameno link pietų Fudziano provincijos, kelias pradeda kilti. Kuo aukščiau kyli, tuo skurdesnė tampa augmenija, vis daugiau medžių auga ant uolų. Nepailstamas Kinijos miestų verslumas užleidžia vietą Konfucijaus ramybei. 2006 m. lapkritį jaunas Tabako monopolijos administravimo skyriaus (TMAS) pareigūnas, budėjęs kelių kontrolės poste, pastebėjo motociklą su vairuotoju ir keleiviu ant užpakalinės sėdynės, greitai važiuojantį jo kryptimi. TMAS, efektyvumu pasižymėjusios teisėsaugos institucijos, pareigūnai didžiąją dalį tarnybos laiko praleidžia šiuose kalnuose, kurie garsėja didžiulėmis, po žeme palaidotomis (ir tiesiogine, ir perkeltine prasme) gamyklomis, gaminančiomis suklastotas cigaretes. Tas jaunas pareigūnas, tvirtas ir sveikas, iškėlė ranką, nurodydamas motociklininkams sumažinti greitį. Tada keleivis ant užpakalinės sėdynės išsitraukė iš po švarko mačetę ir iš visų jėgų kirto pareigūnui per ranką. Galūnė buvo visiškai nukirsta, ir nors sužaloto pareigūno kolegos nedelsdami nuvežė jį į artimiausią, už valandos kelio esančią ligoninę Siamene, chirurgams nepavyko rankos prisiūti.

TMAS išsiaiškino, iš kokio kaimo atvyko užpuolikai, ir kreipėsi į jo vyresniuosius prašydami išduoti juos. Vyresnieji atsisakė padėti tyrėjams ir dėl šio užpuolimo TMAS nutraukė kelių kontrolės postų programą, kuri buvo sulaukusi džiaugsmingo pritarimo kaip reikšminga iniciatyva, turėjusi padėti neutralizuoti kai kuriuos galingiausius gangsterius Kinijoje. Jos tikslas buvo nustatyti vietas, kur

įsikūrusios didelės požeminės gamyklos, gaminančios amerikiečių ir japonų prekės ženklais pažymėtas cigaretes.

Tas pietų Fudziano regionas vadinasi Da Šanas (Didelis kalnas) ir teikia prieglobstį daugeliui didžiausių ir pelningiausių klastočių gamyklų pasaulyje. Įrengtos giliai kalnuose, per dieną jos pagamina milijonus cigarečių, kurios paskui arba tiekiamos didžiulei Kinijos vidaus rinkai, arba konteineriais išvežiojamos po Aziją, gabenamos į Jungtines Valstijas ar dar kur nors. Žmonių susirūpinimas sveikata ir įstatymai, kuriais siekiama mažinti rūkymą Jungtinėse Valstijose ir Europoje, galbūt ir sumenkino tabako kompanijų pelną Vakaruose, bet Kinijoje ir Azijoje joms tiesiog puota! Kadangi vis daugiau azijiečių mėgsta švelnius Virdžinijos mišinius, šios nepaprastai pelningos Da Šano kaubojų verslovės nusamdo ištisus kaimus ir bendruomenes, kad atimtų iš kitų gamintojų rinką, siūlydamos nebrangias ir vis gerėjančios kokybės klastotes. Kartu jie, savaime suprantama, atima iš Kinijos vyriausybės pajamas iš tabako gaminių pardavimo mokesčių ir todėl Pekinas labai rimtai siekia spręsti tabako gaminių klastojimo problemą – jo ketinimų rimtumą akivaizdžiai liudija tas faktas, kad Kinijos valstybinė tabako monopolijos valdyba (KTMV) ir jos ginkluotas sparnas TMAS sukūrė bene efektyviausias policijos pajėgas šalyje.

Tarp KTMV ir tabako gaminių klastotojų vyksta arši kova, labai panaši į visavertį karą – nelegalūs rūkalų gamintojai sukūrė savus žvalgybos tinklus, kurie stebi KTMV ir muitinės pareigūnų veiklą. Teisėsaugos institucijos kiekvienais metais netenka keleto pareigūnų ir privataus sektoriaus darbuotojų dėl nelegalių cigarečių gamintojų kaltės, ir kai KTMV vykdo reidus, ji pasitelkia galingas sukarintas pajėgas. „O ką, jeigu aš nuvykčiau į Da Šaną ir pavažinėčiau ten kaip turistas – gal ką nors sužinočiau?“ – paklausiau vieno operatyvininko, dalyvaujančio kovoje su tabokėlės mafija. „Nuvykti ten tai jūs nuvyksite, – atsakė jis, – tik negrįšite.“

Vienas žmogus, gerai žinomas ir tabokėlės mafijai, ir Kinijos policijai, buvo Tungas Yanas Yukas, dar vadinamas Tony Tungu, jis pradėjo gyvenimą kaip žuvų pardavėjas į šiaurę nuo Siameno Fudziane. Dešimtojo dešimtmečio pabaigoje Kinijos policija išdavė orderį suimti jį ir du jo jaunesniuosius brolius. Jie buvo kaltinami mokesčių vengimu ir 600 milijonų juanių (78 milijonų dolerių) vertės cigarečių kontrabanda. 2001 m. vienas brolis buvo sugautas ir įkalintas neapibrėžtam laikotarpiui, tačiau Tony ir antrasis brolis išsisuko. Pasak konfidencialaus žvalgybos pranešimo, Tungas, bijodamas būti suimtas, nebesilanko nei Honkonge, nei žemyninėje Kinijos dalyje. Tačiau dabar jis laimingas gyvena patogiai įsitaisęs Singapūre, iš kur vadovauja vienai didžiausių klastojimo ir kontrabandos imperijų Azijoje. Policijos manymu,

> kas mėnesį Tungo cigarečių kontrabandos verslovė viena perveža nuo dvidešimties iki penkiasdešimties 40 pėdų konteinerių su tarptautiniais prekės ženklais paženklintomis cigaretėmis. Paprastai cigaretės yra surenkamos ir supakuojamos Singapūre, paskui siunčiamos per Manilą ir Subiko įlanką į Kurimao uostą, Ilokos Norte, Filipinuose, ir iš ten, tiesiogiai arba per Vietnamą, gabenamos į Kiniją. Tungas turi arba kontroliuoja tris konteinervežius, taip daugiau kaip septynis okeaninius tanklaivius ir dar nežinia kiek kitų laivų, kuriuos naudoja kontrabanda cigaretėms ir naftai iš/į Taivaną, Kiniją, Filipinus ir, tikriausiai, kitas Rytų Azijos šalis plukdyti.

Daugelis Tungo veiklos detalių išaiškėjo, kai Filipinų nacionalinė policija surengė reidą į jo gamyklą „Forietrans“, kur nelegaliai buvo gaminami šimtai milijonų cigarečių. Tai buvo sunkus darbas: „Tungo gamykla – kur jis pagamino pusę milijardo suklastotų „Mild

Seven“ vienetų – buvo įsikūrusi Pampangoje, į šiaurę nuo Manilos, – pranešė vienas operatyvininkas, dalyvavęs tame reide. – Šis miestas priklauso administracinei apygardai, kuriai Kongrese atstovauja kongresmenas Mikey Arroyo, prezidento Arroyo sūnus.“ Tyrėjai atskleidė tai, ką seniai įtarė: įrodymai rodė, kad Tungas papirkinėjo įstatymų leidėjus Taivane ir kad užmezgė ryšius su viena gamykla mažytėje Šiaurės Korėjos laisvosios prekybos zonoje, Raijine, kuri taip pat tiekė suklastotas cigaretes į mažmeninės prekybos grandinę.

Kovos su nusikalstamumu požiūriu, tokios sąsajos su Šiaurės Korėja kelia didelį nerimą. Ši neskoninga valstybė beveik įgyvendino totalitarinę antiutopiją, pavaizduotą George'o Orwello romane *1984*. Tikriausiai net pats Stalinas būtų pasibaisėjęs asmenybės kultu, puoselėjamu Kimo dinastijos, kurios savimyla auga atvirkščiai proporcingai kančioms, kurioms jie pasmerkė žmones. Milijonai korėjiečių kasdien kovoja su bado šmėkla, o tuo metu jų lyderiai net springdami šlamščia prabangius importinius gardėsius. Kad gautų lėšų savo geiduliams tenkinti, Kimas Jong-Ilas ir jo patarnautojai pavertė Šiaurės Korėją pagrindiniu šešėlinės ir kriminalinės ekonomikos centru Azijoje. Šiaurės Korėja garsėja pasaulyje kaip didžiausia beveik tobulai suklastotų šimto dolerių banknotų (vadinamųjų „superkupiūrų“) gamintoja, o didžioji dalis jos farmacijos pramonės pajėgumo naudojama metamfetaminui, kurio paklausa didėja Japonijoje, gaminti. O vienas stambus Rusijos nusikaltėlis, pasak CŽV šaltinių, dešimtajame dešimtmetyje su Šiaurės Korėja užmezgė ir sėkmingai palaiko prekybos skaliomis medžiagomis ryšius.

Neseniai Šiaurės Korėja suvokė galinti gerai pasipelnyti gamindama suklastotas prekes. Kaip ir kinai, Šiaurės Korėjos gyventojai gali pagaminti bet ką, tačiau ypač gerai jiems sekasi gaminti suklastotas cigaretes.

Šiaurės Korėjos susidomėjimas suklastototų prekių gamyba pučia vėją į šešėlinės ekonomikos malūną, nes jis vis labiau įtraukia šalį į Kinijos pilkąją zoną. Tačiau Šiaurės Korėjos įsitraukimas į globalinę kriminalinę ekonomiką turi nelauktą teigiamą šalutinį poveikį. Nors ir paradoksalu, tačiau tai didina stabilumą Azijos regione: kuo labiau Šiaurės Korėja įtraukiama į Kinijos ekonominę orbitą, tuo didesnę įtaką Pekinas daro Pchenjanui. Pekinas nesuinteresuotas turėti pašonėje neprognozuojamą atsiskyrėlę branduolinę kaimynę, kuri nežinia ko gali pridaryti sparčiai besikeičiančiame regione.

Kinijos, kaip regiono supervalstybės, trokštančios sureikšminti savo vaidmenį pasaulinėje arenoje, iškilimas smarkiai suardė nusistovėjusią jėgų pusiausvyrą Azijoje. Įtampa tarp Kinijos, dviejų Korėjų, Japonijos, Taivano ir Rusijos dar neseniai atrodė abstrakti, bet jau pradeda įgauti konkretesnių formų. Didžiausią susirūpinimą ir Jungtinėms Valstijoms, ir didiesiems regionų žaidėjams – Kinijai, Japonijai ir Pietų Korėjai – kelia Šiaurės Korėja, tampanti nefunkcionalia branduoline valstybe. Japonija ir JAV taip pat išreiškė nerimą dėl didėjančio Kinijos poveikio viso Azijos Ramiojo vandenyno regiono saugumui. Iš esmės tie laikai, kai Azijos Ramiojo vandenyno regiono saugumo parametrus daugiausia nustatydavo Jungtinės Valstijos, jau baigėsi.

Netikrumas kelia nerimą, tačiau Kinijos stiprėjimas ir jos troškimas ekonomiškai vystytis daro labai stabilizuojantį poveikį daugeliui jos mažesnių, kaprizingesnių kaimynų.

Kinijos – ir kaip gamintojas, ir kaip rinkos – ekonominė energija persiduoda ne tik jos artimiausiems kaimynams, tokiems kaip Vietnamas ir Filipinai, bet ir tolimesnėms šalims, tokioms kaip Tailandas. Ji skatina viso regiono vystymąsi. Net tokių šalių kaip Šiaurės Korėja ir Birma ekonomikos, anksčiau visiškai izoliuotos, vis

glaudesniais saitais susipina su Kinijos ūkiu. Kalbant apie pavojingąją Šiaurės Korėją, Jungtinių Valstijų politika tramdyti Pchenjano vyriausybę pikta retorika ir užslėptais grasinimais gali pasirodyti kur kas ne tokia efektyvi negu Pekino pasitelkiamas laipsniškas, nuolatinis Šiaurės Korėjos ekonomikos absorbavimas. (Viduriniuosiuose Rytuose, kur yra kiti du Busho apibrėžtos „Blogio ašies“ nariai, aiškiai trūksta tokios stabilizuojančios jėgos kaip Kinija.)

Kinija galėtų daryti didžiulę įtaką Šiaurės Korėjai, jeigu tik norėtų. Jos gamybos užsakymai Šiaurės Korėjai neapsiriboja suklastotomis cigaretėmis. Šiaurės Korėja gamina prekes dar pigiau negu Kinija ir dalis prekių, kurias randame Vakarų parduotuvėse, pažymėtų žyma „Pagaminta Kinijoje“, iš tikrųjų yra pagamintos Šiaurės Korėjoje. Užuot grasinę bombarduoti Šiaurės Korėją, kinai labai apdairiai ir iš lėto siekia paversti ją savo ekonominiu vasalu.

Ir dėl veikiausiai kvailiausios programos, kurią sukurti paskatino Busho administracijos paskelbtas karas su teroru (nors dėl pirmenybės palmės kvailumo srityje smarkiai konkuruoja daugelis šios administracijos progamų), prekės, pagamintos Šiaurės Korėjoje, dažnai greitai ir nesunkiai patenka tiesiai į Los Andželą ar Niujorką.

Po rugsėjo 11-osios Vašingtonas nusprendė, kad reikia sustiprinti Amerikos uostų saugumą; 90 procentų pasaulio komercinių krovinių plukdomi konteineriais atvira jūra. „2001 m. JAV muitinė patikrino daugiau kaip 214 000 laivų ir 5,7 milijono jūros konteinerių“, – buvo teigiama muitinės pranešime. Daugiausia užsienio laivų į JAV atvyko iš keturių uostų: 1) Honkongo; 2) Šanchajaus; 3) Singapūro ir 4) Gaosiongo Taivane. Taigi, komisijos narys Robertas C. Bonneris nusprendė, kad „proaktyvi muitinės pozicija tikrinant konteinerius svariai prisidėtų prie bendrų agentūros pastangų apsaugoti sienas nuo pavojų, kuriuos gali kelti komerciniai pervežimai“. Taip atsirado Konteinerių saugumo iniciatyva (KSI).

Liudydamas Kongrese po kelių mėnesių Bonneris pasakė, kad „ypatingas KSI tikslas yra neleisti teroristams naudoti prekinių konteinerių siekiant paslėpti branduolinius ginklus ar radiologines medžiagas. Vykdydami KSI mes bendradarbiaujame su užsienio vyriausybėmis, pasitelkiame technologijas, atrenkame ir patikriname konteinerius, kuriuose gali būti pervežamos branduolinės ir radiologinės medžiagos, dar prieš tai, kai krovinys nukreipiamas į JAV uostus. KSI patikra vykdoma naudojant pažangias automatizuotas tikrinimo technologijas, kurios nustato didelės rizikos konteinerius – tokius, kuriuose gali būti teroristų ginklų ar net pačių teroristų."

Kaip gražu. Bonneris išsiuntė JAV muitinės pareigūnų komandas į įvairiausių pasaulio šalių uostus, kurie prisidėjo prie KSI – tie uostai, kurie atsisakė prisidėti prie šios programos, savaime suprantama, buvo pasmerkti pralaimėti kovą su konkurentais, taip pat prekiaujančiais su Jungtinėmis Valstijomis, todėl didžioji dalis jų pritarė šiam globalinės Amerikos valdžios išplėtimui. Kai tik konteineriai patikrinami Šanchajuje ar Gaosionge, jie pereina „žaliąjį kanalą" ir iš esmės jau būna Jungtinėse Valstijose.

Didžioji dauguma muitininkų, išsiuntinėtų po visą pasaulį, niekada nedirbo užsienyje ir tik labai maža jų dalis moka užsienio kalbų. Gaosionge, Taivane, viename didžiausių KSI centrų, nė vienas muitininkas nemoka kinų mandarinų kalbos, jau nekalbant apie Taivano fudzianiečių dialektą. Taigi, norėdami nustatyti, kuriuose konteineriuose gali būti paslėpta branduolinių medžiagų, jie turi pasikliauti vietos uosto muitinės pareigūnais. „Tarp uostų muitininkų kyšininkavimas ir korupcija išsikerojusi kaip niekur kitur, – aiškina vienas aukštas Honkongo policijos pareigūnas. – Ir, kiek mes suprantame, jeigu jūs nevežate branduolinių medžiagų ir pasirūpinate, kad jūsų konteineris būtų atrinktas patikrinti Gaosionge ar Honkonge, tada galite vežti į Jungtines Valstijas ką tik

tinkamas! Tai idealus kontrabandos būdas – gali gabenti bet kokias prekes.“ Ir nemaža dalis tų prekių gaminama Šiaurės Korėjoje.

Aš paklausiau žurnalisto Mo Bang Fu, ar korupcija ir apgavystė, neatskiriama nuo Kinijos politinio ir ekonominio gyvenimo, nekelia pavojaus užkrėsti korupcija visą pasaulio prekybos sistemą. „Prieš du šimtus metų į Šanchajų atvyko anglai, – priminė jis man, – ir jie buvo anaiptol ne jūsų prasimanyti „anglai džentelmenai“! Tie atvykėliai buvo piratai! Tarp dabartinių Kinijos prekybininkų taip pat gali būti piratų – tokių pat, kaip tie britai, nusiaubę mūsų krantus. Tačiau kai rinka pasieks tam tikrą mastą, blogiausios praktikos atkris, atsiras kažkas, ką *būtina* reguliuoti, ir susiformuos atitinkamas reguliavimo mechanizmas.“

Jeigu Mo Bang Fu prielaida teisinga, galbūt pasaulio šalių vyriausybės pajėgs sustabdyti globalinės šešėlinės ekonomikos vystymąsi ir užkirsti kelią jos keliamam nestabilumui, kuris smarkiai apkartina mūsų gyvenimą. Bet jeigu nepajėgsime sukurti tinkamo reguliavimo mechanizmo – tai yra vienokios ar kitokios globalinės valdymo struktūros – tada organizuotas nusikalstamumas ir korupcija susijungs su protekcionizmu bei šovinizmu ir padarys pasaulį labai nestabilų ir labai pavojingą.

Epilogas

Kaip vartotojai mes visi esame įsitraukę – dažnai patys to nežinodami – į šešėlinį tarptautinio organizuoto nusikalstamumo pasaulį. Maisto kainos Vakaruose per pastaruosius penkiolika metų smarkiai sumažėjo lyginant su namų ūkių pajamomis, nes pasitelkiant nelegalią darbo jėgą – taip pat ir nelegalių migrantų – žemės ūkio sektoriuje gamybos išlaidos smarkiai sumažėjo; Britanijoje infliacija išliko priimtino lygmens iš dalies dėl mažų darbo užmokesčių, mokėtų darbuotojams migrantams.

2005 m. Italijos mokslininkai ištyrė Po upės vandens sudėtį, norėdami nustatyti, kiek jame yra cheminės medžiagos, kuri atsiranda šlapime tik pavartojus kokaino. Šis labai tikslus tyrimas atskleidė, kad penki milijonai Po slėnio gyventojų per metus suvartoja beveik pusantros tonos šio narkotiko. Tai *dvidešimt* kartų daugiau negu ankstesniais skaičiavimais, kurie buvo pagrįsti nesistemingu sociologinėse studijose pateikiamų statistinių duomenų sulyginimu (kaip ir rūkymo bei alkoholio vartojimo atveju, žmonės nėra linkę atvirai pripažinti, kiek vartoja kokaino, jeigu apskritai yra pasiruošę pripažinti, kad turi tokį įprotį). Baltieji milteliai vis dar reguliariai puošia baltųjų viduriniosios klasės profesionalų stalus per kviestinius pietus Berlyne, Londone ir Niujorke. Vartodami uždraustus narkotikus vartotojai ne tik padeda nusikaltėliams žertis didžiulį pelną, bet ir prisiima netiesioginę atsakomybę už pralietą kraują, kuris žymi kiekvieną narkotikų kelionės etapą.

Mano studijų laikais, aštuntajame dešimtmetyje, mano bendraamžių aplinkoje buvo visiškai neįprasta lankytis pas prostitutes. O

šiandien jauniems išsilavinusiems europiečiams įprasta savaitgaliui vykti į Estiją ar kitą panašią Rytų Europos šalį pasilinksminti bernvakariuose, kuriuose prostitučių teikiamos paslaugos yra pasismaginimo dalis. Tokią veiklą pelningą daro žmonės, kurie, kad patenkintų savo geidulius, nevengia pažeisti įstatymų ar laužyti socialinių normų.

Tačiau nors organizuotas nusikalstamumas paprastiems žmonėms ir teikia naudą, pasireiškiančią mažesnėmis maisto kainomis ir galimybe mėgautis pramoginiais kvaišalais, kitos nusikalstamos veikos sritys jiems kelia pavojų patirti žalą. Antras svarbiausias kriminalinių sindikatų pajamų šaltinis yra vagystės – vykdomos tiek tiesiogiai, tiek pasitelkiant apgaulę. Kibernetiniai nusikaltimai dabar kelia pavojų mums visiems, nes kompiuteriai vis labiau prasisverbia į visas mūsų, net ir tų, kurie nesinaudoja internetu, gyvenimo sritis. Kibernetinių nusikaltimų skaičius po 2000-ųjų pradėjo stulbinančiai didėti ir dabar jie tapo bene didžiausiu iššūkiu valstybinėms teisėsaugos institucijoms visame pasaulyje. Kibernetinė policija kenčia ir dėl blogo finansavimo, ir dėl kompetentingų darbuotojų trūkumo.

Bene patraukliausia šiuolaikiniams tarptautiniams nusikaltėliams yra grobti pinigus iš vyriausybinių institucijų. Smarkiai apmokestintų prekių kontrabanda yra seniausia organizuoto nusikalstamumo forma ir nelegali prekyba tokiomis prekėmis kaip cigaretės išlieka populiari iki šiol. Bet gebėjimas labai greitai perkelti pinigus ir prekes milžiniškais kiekiais taip pat paskatino naujas nusikaltimų formas, ypač tas, kurios išnaudoja mokesčių režimų skirtumus pasaulyje. Pasinaudojant šiomis spragomis galima gauti tiesiog stulbinantį pelną. 2002–2007 m. Europoje energingiausiai besiplėtojusi kriminalinė veikla buvo „karuselės“ apgaulė. Ją vykdančios gaujos importuoja prekes į Europos Sąjungą arba iš vienos Europos Sąjungos šalies į kitą, o paskui, prieš jas reeksportuodamos, neteisėtai su-

sigrąžina PVM arba pardavimo mokestį. 2006 m. Europos Sąjunga pranešė, kad ji negali pateikti tikslių sukčiavimo masto duomenų, tačiau apytikriais vertinimais, šalių narių iždai dėl tokių sukčiavimo schemų per metus praranda mažiausiai 100 *milijardų* dolerių. Kadangi tokius sukčiavimus atskleisti sunku ir jie laikomi „nusikaltimais be aukų" (niekas asmeniškai nepatiria tiesioginės žalos dėl mokesčių mokėtojų pinigų vagystės), jau nekalbant apie tai, kad iš jų galima uždirbti milžiniškų pinigų, jie plinta tarsi epidemija.

Poslinkį didelių finansinių nusikaltimų link paskatino ir tai, kas pastaraisiais dviem dešimtmečiais vyko globalioje finansų rinkoje ir ją liberalizavus. Konsultacinės firmos „McKinsey" skaičiavimais, 2007 m., bendrajam vidaus produktui siekiant apie 50 trilijonų dolerių, pasaulio finansiniai turtai viršijo šį skaičių tris kartus. Dar labiau stulbinanti ir gąsdinanti yra suma, kuria įvertinta „derivatyvinių" vertybinių popierių vertė – 300 trilijonų dolerių. Nespecialisto požiūriu, didžiulės sumos, priaugusios pasaulio didžiausiuose bankuose, rizikos fonduose ir privačių akcijų firmose, yra vis tamsesnių spekuliacijų pasaulio rinkų pasiekimų rezultatas. Prasidėjęs finansinis krachas parodė, kad tokia veikla susijusi su kur kas didesne rizika, negu manyta.

2007-ųjų vasarą vadinamosios Amerikos subpirminės paskolos rinkos žlugimas leido pasauliui suprasti, kad ši struktūra labai panaši į kortų namelį. Kai dešimtys tūkstančių amerikiečių, turinčių mažus kredito reitingus, nebegalėjo daugiau mokėti augančių palūkanų už savo namus, finansų įstaigos visame pasaulyje pradėjo irti. Europos Sąjungos, Japonijos ir Australijos centriniai bankai ir Federalinėje rezervų sistemoje JAV, ir Japonijos centriniame banke, „įpumpavo" daugiau kaip 150 milijardų dolerių mokesčių mokėtojų pinigų į globalias rinkas, kad užkirstų kelią didesniam žlugimui (apytikriai tiek pat, kiek iš visų pusių puolami Europos Sąjungos mokesčių mokėtojai sumoka kasmet nusikaltėliams, besipelnantiems

iš „karuselės“ apgaulės). „BNP Paribas“ buvo tarp didžiausių pasaulio įstaigų, kurios pripažino, kad negali tiksliai apskaičiuoti, kiek šimtų milijonų svarų jos prarado dėl tokių sukčių.

Pastarasis pripažinimas dar akivaizdžiau parodo, kad būtina kuo skubiau imtis priemonių labiau reguliuoti finansų rinkas: pasaulyje, kur teisėtos įstaigos negali deramai paaiškinti savo sandorių, nusikaltėliams labai nesunku „išplauti“ savo pinigus šiame finansinių srautų sūkuryje. Kaimanų salos, Britanijos Mergelių salos ir visi kiti laisvosios ekonominės zonos bankininkystės centrai yra užpakalinės durys, per kurias kriminaliniai pinigai gali įeiti į legalias, nors ir vis labiau neskaidrias pinigų rinkas. Jeigu Vakarų šalių vyriausybės imtųsi ryžtingų veiksmų, jos galėtų uždaryti šias „juodąsias skyles“ per vieną naktį ir taip padaryti pinigų plovimą daug sudėtingesnį. Tačiau jos to nedaro. Todėl šešėliniai fondai vis labiau susipina su teisėtomis pinigų rinkomis ir darosi vis sunkiau kontroliuoti pinigų srautus, o juk kaip tik jų kontrolė yra sėkmingos kovos su tarptautiniu organizuotu nusikalstamumu pamatas.

Politikai mėgsta kalbėti apie įstatymus ir teisėtvarką. 2005 m. birželį tuometinis Britanijos premjeras Tony Blairas primygtinai siūlė Europos Parlamentui daugiau dėmesio skirti „tarpvalstybiniam bendradarbiavimui kalbant apie žvalgybą ir kovą su organizuotu nusikalstamumu; rengti pasiūlymus, kaip užkirsti kelią prekiautojams žmonėmis ir narkotikais, neleisti jiems atidaryti banko sąskaitų, kliudyti jų veiksmams, suimti jų vadovus ir patraukti juos į teismą; sudaryti prieglobsčio ieškotojų, kurių prašymai nepatenkinti, ir neteisėtų imigrantų iš kaimyninių ir kitų šalių grąžinimo sutartis; diegti biometrinę technologiją, kuri padės padaryti Europos sienas saugesnes“.

Neabejotina, kad norint kovoti su organizuotu nusikalstamumu reikia turėti stiprių, gerai aprūpintų teisėsaugos institucijų – tai aksioma. Tačiau tokie raginimai kaip šis, kurie siūlo sprendimus,

pagrįstus tik didesniu policijos ar kariuomenės naudojimu, parodo didžiulį nenorą prisiimti politinę atsakomybę. Juos siūlo neturintys vaizduotės politikai, kurie arba nemato, arba nenori matyti didžiulio globalios ekonomikos struktūrinio neteisingumo, kuris ir sudaro sąlygas klestėti nusikaltimumui bei nestabilumui.

Stulbinantį organizuoto nusikalstamumo plitimą pastaraisiais metais paskatino ne pati globalizacija savaime, o globalios rinkos, kurios yra arba nepakankamai reguliuojamos, ypač finansiniame sektoriuje, arba per smarkiai reguliuojamos, kaip darbo jėgos rinka ir žemės ūkio sektorius. Dešimtajame dešimtmetyje buvo matyti globalinio finansinių rinkų reguliavimo užuomazgų, kurios teikė vilties: buvo galimybė pradėti kontroliuoti tiek iš dalies reguliuojamą legalią ekonomiką, tiek visiškai nereguliuojamą šešėlinę ekonomiką. Tačiau po 2000-ųjų Jungtinių Valstijų egoizmas, Europos Sąjungos nekompetentingumas, Rusijos cinizmas ir Japonijos abejingumas susiliejo su nežabotomis Kinijos ir Indijos ambicijomis ir paskelbė globalioms korporacijoms ir tarptautiniam organizuotam nusikalstamumui nežaboto klestėjimo pavasarį.

Pastabos apie šaltinius

Kaip pirminiai šaltiniai šiai knygai panaudoti apytikriai 300 interviu, kuriuos ėmiau 2004 m. gegužę – 2007 m. balandį. Daugelis jų knygoje cituojami, tačiau ir tie, kurių necitavau, svariai prisidėjo prie teksto. Vien interviu neapsiribojau, rėmiausi daugybe straipsnių, studijų, pasitelkiau daug svarbių knygų.

Pagrindinė kriminologinė studija, iš kurios sėmiausi žinių rašydamas šį darbą, yra Diego Gambettos *Sicilijos mafija: privačios apsaugos verslas*, manau, ji pakeitė mūsų organizuoto nusikalstamumo supratimą. Jeigu norite daugiau sužinoti apie Sicilijos mafiją, taip pat rekomenduočiau paskaityti stulbinančią Peterio Robbo knygą *Vidurnaktį Sicilijoje* ir buvusio Palermo mero Leolucos Orlando autobiografiją *Kovojant su mafija ir atnaujinant siciliečių kultūrą*. Profesoriaus Friedricho Schneiderio ir Dominiko H. Enste *Šešėlinė ekonomika: tarptautinė apžvalga* padėjo suprasti, kaip kiekybiškai vertinti šešėlinės ekonomikos mastą.

Taip pat yra kelios vertingos bendro pobūdžio studijos apie organizuoto nusikalstamumo ir šešėlinės ekonomikos formavimąsi. Moisesas Naimas buvo pirmasis nustatęs tikrąją tarptautinio organizuoto nusikalstamumo reikšmę mūsų globalizuotame pasaulyje. Jeffrey Robinsonas studijoje *Susiliejimas* pateikia įdomių detalių apie kai kuriuos globalinius kriminalinius tinklus. Taip pat žr. Michaelo Woodiwisso *Gangsteriškas kapitalizmas: Jungtinės Valstijos ir globalinis organizuoto nusikalstamumo plitimas*, vokiečių kalba – Jeano Zieglerio *Barbarai prie vartų: kapitalizmas ir organizuotas nusikalstamumas*.

1 skyrius

Rašyti šį skyrių labai padėjo Yovo Nikolovo ir kitų žurnalistų iš Sofijos laikraščio *Capital* straipsniai, taip pat kelios monografijos, išleistos Demokratijos studijų centro Bulgarijos sostinėje. Taip pat naudojausi Dimituro Ivanovo memuarais *Šeštas skyrius* ir Bogdanos Lazarovos knyga *Afera*.

2 skyrius

Buvusioje Jugoslavijoje buvo daug rašyta šia tema – ir knygose, ir žurnaluose, taip pat kai kuriose akademinėse studijose. Vienintelis šaltinis anglų kalba yra reikšmingų straipsnių apie cigarečių prekybą serija, publikuota 2002 m. kroatų žurnale *Nacional*. Iš dalies jie rėmėsi interviu su kai kuriais šios prekybos dalyviais, iš dalies kroatų Slaptosios policijos šaltiniais (todėl straipsnių autoriai perspėjo skaitytojus, kad duomenys gali būti netikslūs). Vokiečių kalba žr. Norberto Mappeso-Niedieko *Balkanų mafija: valstybės nusikaltėlių rankose – pavojus Europai*. Įdomiausia knyga serbų kalba yra Milošo Vasičiaus *Pasikėsinimas į Zoraną*, kurioje nagrinėjamos Džindžičiaus nužudymo aplinkybės. Svarbios medžiagos yra visuose pagrindiniuose serbų žinių žurnaluose ir Juodkalnijos *Monitor*.

3 ir 4 skyriai

Anglų kalba yra du svarbūs tekstai, kuriuose kalbama apie Rusijos mafiją: Vadimo Volkovo *Smurtaujantys verslininkai: jėgos naudojimas kuriant rusų kapitalizmą* ir Federico Varese *Rusijos mafija: privati apsauga naujoje rinkos ekonomikoje*. Davido Hoffmano knygoje *Oligarchai: turtas ir valdžia naujoje Rusijoje* meistriškai papasakota apie valdžią už Jelcino sosto. Stepheno Handelmano *Draugas nusikaltėlis: Rusijos naujoji mafija* buvo viena iš pirmų knygų, pagrindusi, kas vyko Rusijoje. Labai reikšmingas yra Olgos Kryštanovskajos tyrimas. Vokietijoje Jürgeno Rotho darbai yra bene geriausia įžanga į

Rusijos mafijos naratyvą. *Oligarchas*, Vladimiro Rabinovičiaus biografija, yra vienas iš naudingiausių ir išsamausių šios retos, bet nepaprastai įtakingos žmonių veislės aprašymų, paaiškinantis jų socialinės psichologijos ypatumus. Daugelis Rabinovičiaus citatų mano knygoje yra paimtos iš šio teksto, nors aš taip pat ėmiau interviu iš Rabinovičiaus asmeniškai. Taip pat žr. Rotho *Gangsteriai iš Rytų*. Iš tekstų rusų kalba panaudojau Artiomo Tarasovo *Milijonierių*, Rusijos pirmo milijonieriaus autobiografiją, taip pat interviu su juo. Įvairiose Aleksejaus Muchino knygose pateikiama reikšminga asmenų ir grupuočių pasirodymo kronika, ypač knygoje *Rusų organizuotas nusikalstamumas ir valdžia*. Žr. Levo Timofejevo ir Igorio Kliamkino *Šešėlinė Rusija*. Vienintelė knyga anglų kalba, skirta Gongadzės nužudymui, yra J.V. Koshiwo *Nukirsta galva: žurnalisto nužudymas*. Taip pat žr. „Global Witness“ pranešimą *Tai benzinas*.

5 skyrius

Velionis Robertas I. Friedmanas knygoje *Raudonoji mafija: kaip rusų mafija užgrobė Ameriką* išsamiai pasakoja, kaip užsimezgė kai kurie ryšiai tarp Rusijos ir Izraelio mafijos. Tai labai įdomi knyga, tačiau ne visi joje pateikiami duomenys yra patikimi. Išsamių studijų apie organizuoto nusikalstamumo formavimąsi Izraelyje nėra, nors Markas Galeotti, Britanijos mokslininkas, rašė apie tai įvairiuose leidiniuose. Jonathano Nitzano ir Shimshono Bichlerio *Globalinė Izraelio politinė ekonomija* suteikia labai naudingų įvadinių žinių apie poslinkius, kurie įvyko Izraelio ekonomikoje per pastaruosius du dešimtmečius.

6 ir 7 skyriai

Medžiagos apie Dubajų, išskyrus straipsnius laikraščiuose, yra mažai, tačiau Frauke Heardo-Bey *Nuo paliaubinių valstybių iki Jungtinių Arabų Emyratų* yra puikus įvadas į Jungtinių Arabų Emyratų

naujųjų amžių istoriją. Apie pinigų plovimą originalios medžiagos pateikiama Johno Kerry pranešime (rengiant jį svariausiai prisidėjo Jonas Wineris) apie BCCI skandalą. Taip pat verta paskaityti Jonathano Beaty ir S.C. Gwynne *Nusikaltėlių bankas: Tarptautinis kredito ir komercijos bankas (Bank of Credit and Commerce International) BCCI*, Nicko Kochano *Skalbimo mašina: kaip pinigų plovimas ir terorizmo finansavimas suteršia mus* ir labiau akademišką Peterio Reuterio ir Edwino M. Trumano studiją *Terra Inc: Persekiojant nešvarius pinigus*. Apie ryšius su terorizmu žr. *Terra Inc: kieno pinigai slypi už globalinio terorizmo* ir Nacionalinės komisijos *Pranešimą apie rugsėjo 11-osios įvykius*. Labai naudingų žinių šia tema taip pat galima rasti Jungtinėje Karalystėje leidžiamuose žurnaluose *Journal of Financial Crime* ir *Journal of Money Laundering Control*.

Geriausias informacijos apie Bombėjų ir 1993 m. sprogdinimus šaltinis yra Hussaino Zaidi *Juodasis penktadienis: tikroji Bombėjaus sprogimų istorija*. Šia tema yra daug Dawoodo Ibrahimo ir jo tinklo straipsnių bei studijų, publikuotų Indijoje ir kitose šalyse. Be to, yra keli Bolivudo kino filmai, vaizduojantys Bombėjaus nusikaltėlių pasaulį, kuriuos dėl siužeto temos verta pažiūrėti.

8 skyrius

Naudingiausios informacijos, padedančios suprasti nusikalstamumo ir korupcijos Nigerijoje priežastis, pateikiama Karlo Maierio knygoje *Šis namas griūna: Nigerija krizėje* ir Danielio Jordano Smitho *Korupcijos kultūra: kasdienis apgaudinėjimas ir visuomenės nepasitenkinimas Nigerijoje*. Ne mažiau vertingi yra Chinua Achebe ir Wole Soyinkos rašiniai.

9 skyrius

Geriausias šaltinis visiems bandantiems suprasti nusikalstamumo Pietų Afrikos Respublikoje ištakas yra Saugumo studijų institutas

(www.iss.co.za), jis siūlo puikius intelektualius išteklius. Įdomiausia ir informatyviausia knyga šia tema yra Alo Lovejoy *Rūgštis „Alex“*, taip pat verta paskaityti Tedo Leggelio *Vaivorykštės yda* ir Jonny Steinbergo *Skaičius*. Taip pat *Nusikalstamumo banga: Pietų Afrikos nusikaltėlių pasaulis ir jo priešininkai*, parengtą spaudai J. Steinbergo. Svarbiausias žinių apie deimantų ir koltano prekybą šaltinis yra „Global Witness“ ir daug nežinomos informacijos pateikiantys jo pranešimai, taip pat Douglaso Farah knyga *Kraujas iš akmenų: slaptas teroristų finansinis tinklas* ir (parašyta kartu su Stephenu Brownu) *Prekiautojai mirtimi: pinigai, ginklai, lėktuvai ir žmogus, kuris daro karą galimą* apie Viktorą Boutą.

10 skyrius

Apie Kanadą, Britų Kolumbiją ir nusikalstamumo politiką daug išsamių žinių suteikia dvi knygos. Pirmoji yra Iano Mulgrew *AB Kanapė: Kanados marihuanos industrija iš vidaus*, o antroji – Williamo Marsdeno ir Juliano Shero *Mirties angelai: baikerių nusikalstamumo imperija iš vidaus*.

11 skyrius

Apie pastarųjų dviejų dešimtmečių kokaino industriją yra trys labai lengvai skaitomi tekstai. Pirmasis yra puiki Dominico Streatfieldo studija *Kokainas: nesankcionuota biografija*, antrasis – Marko Bowdeno *Nužudyti Pablo*, o trečiasis – Rono Chepesiuko *Narkotikų valdovai*. Pagaliau yra meistriška Fabio Castillo studija ispanų kalba *Los jinetes de la cocaína*, kuri įvairiomis formomis lengvai prieinama internete.

13 skyrius

Apie šiuolaikinę jakudzą pradėkite skaityti nuo klasikinės Roberto Whitingo studijos *Tokijo nusikaltėlių pasaulis*, bet nepraleiskite

ir Alexo Kerro *Šunys ir demonai: šiuolaikinės Japonijos nuosmūkis* ir Davido E. Kaplano ir Aleco Dubro *Jakudza: Japonijos kriminalinis nusikaltėlių pasaulis*. Norint suprasti, kaip jakudza vystėsi pasibaigus Šaltajam karui, būtina perskaityti Peterio Hillo studiją *Japonijos mafija: jakudza, įstatymas ir valstybė*. Miyadzakio Manabi knyga *Toppamono: mano gyvenimas Japonijos nusikaltėlių pasaulyje* yra prieinama anglų kalba Japonijoje ir JAV. Įdomiausia knyga vokiečių kalba yra Wolfgango Herberto *Japonija po saulėlydžio*.

14 skyrius

Apie Kiniją medžiagos gausu, tačiau pradėti derėtų nuo akademinių straipsnių ir pranešimų, parašytų Rutgerso universiteto dėstytojo Ko-lin Chino. Taip pat Martino Bootho *Drakono sindikatai: globalinis triadų fenomenas* ir Peterio Hustono *Žnyplės, gaujos ir triados: kinų nusikalstamos grupės Šiaurės Amerikoje*. Svarbi yra ir Chu Yiu Kongo studija *Triados kaip Verslas*. Žinių apie ketvirtojo dešimtmečio Šanchajų semkitės iš Lyno Panno knygos *Senasis Šanchajus: gangsteriai rojuje*. Kitos dvi puikiai parašytos knygos, atskleidžiančios, kas gi po galais vyksta Vidurinėje Karalystėje, yra Jameso Kynge'o *Kinija sukrečia pasaulį: alkanos tautos kilimas* ir Duncano Hewitto *Pirmasis praturtėjimas: gyvenimas besikeičiančioje Kinijoje*. Abi yra labai informatyvios, nors jų pateikiama informacija skirtingo pobūdžio.

Padėkos žodis

Rinkdamas medžiagą ir rašydamas šią knygą kartais susidurdavau su nelengvais iššūkiais. Tikriausiai nebūčiau jų įveikęs, jeigu man nebūtų svariai padėję tie nuostabūs žmonės, su kuriais teko laimė dirbti skirtingose šalyse renkant medžiagą. Negaliu jų visų čia išvardyti, be to, daugelis prašė jų neminėti. Tačiau noriu jiems pasakyti – aš jus prisimenu ir esu jums labai dėkingas.

Per pastaruosius keletą metų man buvo suteikta privilegija dalyvauti metinėse diskusijose, rengiamose buvusio Graikijos užsienio reikalų ministro ir „Pasok" lyderio George'o Papandreou ir Ados Papandreou per Andreaso Papandreou fondo simpoziumus Simės saloje. Nuoširdžiausiai ačiū jiems abiem ir George'ui už jo viziją.

Daugelis šių simpoziumų dalyvių negailėjo savo laiko ir noriai dalijosi žiniomis su manimi, padėdami man įgyvendinti šį sumanymą, bet ypač norėčiau padėkoti keturiems iš jų, kurie draugiškai palaikė mane ir sunkiomis, ir džiugiomis dienomis. Alexas Rondosas iškėlė iniciatyvą skatinti susitaikymą tarp Rytų Kosovo, Pietų Serbijos ir Šiaurės Makedonijos tautų ir prisidėdamas prie šios veiklos išsiaiškinau, kokį milžinišką socialinį ir ekonominį vaidmenį šiame regione vaidina organizuotas nusikalstamumas. Richardas Parkeris visada kantriai atsakydavo į klausimus apie pokomunistinės eros politinę ekonomiją, ypač apie bankininkystę. Ivanas Vejvoda yra įžvalgus Balkanų stebėtojas ir vienas žymiausių šio regiono atstovų. Markas Medishas ne tik noriai dalijosi žiniomis ir patirtimi, bet ir padėjo man patekti į kai kurias instancijas, į kurias pats nebūčiau

prisibeldęs, jau nekalbant apie tai, kad jis pasirūpino mano apgyvendinimu Vašingtone. Jo įnašas į šią knygą svarus.

Juliana Ruhfus *in situ* atliko man didžiąją dalį tyrimo skyriui apie Nigeriją. Jos pranešimai buvo išsamūs ir informatyvūs ir ji nusipelno didelės padėkos. Vesna Vucenovic nepailstamai mane rėmė ir drąsino nuoširdžiu optimizmu. Tedas Braunas ir Melissa Llewelyn-Davies atvirai ir geranoriškai nurodė teksto trūkumus, skatindami jį tobulinti. Taip pat dėkoju Chrisui Harrisonui už pagalbą. Kaip įprasta, man visokeriopai padėjo Juliet Sydenham, Tamara Glenny ir Paddy Glenny. Taip pat dėkoju Ralphui Glenny už fotografijas. Neilas Beltonas ir Colinas Robinsonas daugelį metų palaikė mane draugyste, patarimais ir juokais.

Bulgarijoje mano gausius prašymus skirti man laiko ir pasidalyti žiniomis bei kontaktais visada maloniai sutikdavo Ivanas Krastevas ir Ognyanas Zlatevas, taip pat daug padėjo Boyko Borrisovas, Jeremy ir Katy Kalvos, Iainas Stewartas, Dessislava Gavrilova, Vessela Tcherneva ir ypač Yovo Nikolovas. Serbijoje man labai padėjo Brača Grubačičius – puikus draugas, visada pasirengęs pasidalyti informacija. Taip pat noriu padėkoti Dejanui Atanasijevičiui, Milošui Vasičiui ir Spomenkai Vejvodai. Makedonijoje man kaip visada padėjo Saso Ordanoski ir Güneris Ismaelis, kurių žinios apie korupcijos tinklus yra beveik neprilygstamos – ačiū jiems. Romanas Kupchinsky iš Prahos, puikiai išmanantis ukrainiečių ir rusų reikalus, noriai dalijosi žiniomis. Vaikinai iš Johno Smitho draugijos programos ir keli jų bičiulių suteikė man neįkainojamą pagalbą keliose Sovietų Sąjungos šalyse. Ypač esu dėkingas Tessai Szyszkowitz ir jos šeimai už tai, kad apgyvendino mane savo bute Maskvoje ir labai daug ką paaiškino. Taip pat noriu padėkoti Jelenai Rubin, Jamesui Hillui ir Aleksejui Muchinui. Ukrainoje Olga Bondaruk visada buvo pasirengusi priimti didelius iššūkius. Taip pat noriu padėkoti Aleksandrui Radovičiui, Romanui Olearčiukui, Helen Fawkes ir

Aleksejui Stepurai. Esu dėkingas senam draugui Oldrichui Cerny ir Janui Zvelebilui Čekijoje. Ačiū Eugenui Burdeliini, Stellai Mocan ir Alinai Budeci iš Moldovos. Kazachstane nieko nebūčiau sužinojęs, jeigu ne Shannon Crownover ir Christopherio Pala iš Almatos palaikymas ir pagalba. Taip pat noriu padėkoti Arturui Šachnazarianui ir Oksanai Martiniuk iš Atyrau.

Izraelyje man labai padėjo Alonas Farago. Taip pat noriu padėkoti profesoriui Menachemui Amirui, Alexanderui Gentelevui, Orlai Guerin ir visiems BBC įstaigų Jeruzalėje ir Gazoje darbuotojams. Dubajuje man labai padėjo Julie Studer ir Ashfaqas Ahmedas. Taip pat ačiū Drissui Mekkaoui, Najibui Bencheriffui ir Ronui Bagnulo.

Man labai pasisekė, kad Vikramas Chandra maloniai supažindino mane su Hussainu Zaidi Mumbai. Hussainas yra neprilygstamas Mumbajaus ir Indijos organizuotų nusikaltėlių grupių tyrinėtojas, jis suteikė man daug svarbios informacijos. Taip pat norėčiau padėkoti Mrinmayee Ranade. Teisėjas Malala buvo pavyzdingas mentorius Pietų Afrikos Respublikoje. Ypatinga padėka Suzanne Lang už tai, kad supažindino mane su Alo Lovejoy kūryba. Paskui man buvo suteikta privilegija asmeniškai susitikti su Alu, kurio sąmoju ir intelektu labai žaviuosi. Taip pat dėkoju Nickui Dawesui, Jonathanui Langui ir Justine Lang.

Ypač esu dėkingas Sarah MacLachlan Anansi, savo leidėjai Toronte, Kanadoje, Noah Richteriui, taip pat Merito Ilo.

Vašingtone labai dėkoju Robertui Gelbardui ir Jaime Jaramillo-Valjechui, taip pat kaip keletui kitų žmonių, kurie nenori atskleisti savo tapatybės. Nuoširdžiai ačiū Juanui Pablo Morrisui iš Kolumbijos ir Landai Acevedo iš Londono. Brazilijoje man labai padėjo Emily Sasson Cohen, Ana de Andrada ir, žinoma, Caboclo Sonhador. Taip pat norėčiau padėkoti Tony Smithui, Marcos Flavio Araujo Assuncao, Fabricio, João Salles ir savo leidėjui Brazilijoje Luisui Schwarczui.

Japonijoje man nusišypsojo laimė dirbti su David d'heilly ir Shizu Yuasa. Prieš išvykdamas ten iš Britanijos gavau vertingų patarimų iš Peterio Hillo. Velisarias Kattoulas buvo mano gelbėtojas Tokijuje, o Wolfgangas Herbertas ne tik pasidalijo su manimi įžvalgomis, bet ir padėjo puikiai pasismaginti Osakoje.

Už pagalbą Kinijoje pirmiausia dėkoju Rui Huang. Nebūčiau išsivertęs be draugiškos Lindsey Hilsum, taip pat Betty Du iš *Max Kanale 4* įstaigos pagalbos. Taip pat ačiū Jamesui Kynge'ui ir Paului Frenchui iš Shanchajaus. O Ko-lin Chinas iš Rutgerso universiteto, prieš man išvykstant į Kiniją, suteikė man svarbios informacijos nagrinėjama tema.

Taip pat labai dėkoju nepaprastai „Global Witness" komandai, ypač Charmian Gooch ir Alexui Yearsley. Ir ačiū Alexui už tai, kad padėjo man užmegzti ryšį su Gary Buschu, kuris labai dosniai dalijosi patirtimi ir žiniomis. Europos stabilumo iniciatyvos komanda, vadovaujama nenuilstančio ir stulbinančiai protingo Geraldo Knauso, visuomet geriausiai pasiaiškindavo racionalų santykį tarp visuomenės ir organizuoto nusikalstamumo bei atskleisdavo pastarojo poveikį pirmajai. Taip pat noriu išreikšti savo dėkingumą Federico Varese už tai, kad pasidalijo savo žiniomis ir medžiaga.

Norėčiau padėkoti savo redaktoriams Londone ir Niujorke – Willui Sulkinui ir Danui Frankui, kurių entuziazmas ir tikėjimas projektu visada mane palaikė. Jų redakciniai komentarai ir patarimai nemaža dalimi lėmė, kad galutinis knygos variantas yra toks, koks yra. Taip pat norėčiau padėkoti *Bodley Head and Knopf* darbuotojams, ypač Danui Hindui, Franui Bigmanui, Rebecca Karteris, Drummondui Moir ir Lily Richards.

Su Clare Conville, mano agente Londone, artimai draugaujame jau trisdešimt metų. Ji nepaprastai svariai prisidėjo prie šios knygos atsiradimo ir darė nuostabiai raminantį poveikį, ypač kai darbas eidavosi sunkiai. Net nežinau, kaip išreikšti jai savo dėkingumą.

Labai dėkingas esu savo agentui Niujorke Michaelui Carlisle'ui, jo veržlumui ir atsidavimui.

Labiausiai skolingas esu savo žmonai Kirsty Lang, kuriai skirta ši knyga. Ji padėjo man visais tyrinėjimo ir šios knygos rašymo aspektais, palaikė mane sunkiomis akimirkomis. Ji – išskirtinė moteris visais atžvilgiais ir aš esu labai laimingas. Pagaliau noriu išreikšti meilę ir padėką savo trims vaikams – Miljanui, Alexandrai ir Callumui.

Rodyklė

Abergilų šeima, 176
Abu Dabis, 197–195, 235
Abudžos oro uosto afera, 251, 253
„Access Asia“, 506
Achebe, Chinua, 263, 523
Adžmanas, 236, 238–239, 300
419 aferos, žr. Išankstinio mokėjimo afera
Afganistanas, 15, 64, 89, 195, 224, 269, 284, 300, 314, 333, 338–339, 343, 384, 492, 495
  ginklų tiekimas į, 300
  kontrabandos maršrutai iš, 64
  narkotikų gamyba, 64
  opijus kaip BNP dalis, 384
  sovietų invazijos padariniai, 195
Afrikos nacionalinis kongresas (ANK), 268, 280
Agata, Mitsunori, 350, 463–467, 472
Aglandas, Philas, 494
Airija, 42, 160, 293, 369, 488
Ajodija, 185–186
Albanija, 22, 36–37, 42, 58, 60, 64, 75–76
  automobilių vagystės, 37
  kontrabanda, 37–38, 42–43
  Kosovo kovotojai, 72
  naftos pardavimas į Serbiją, 55–58
  narkotikų kontrabanda, 76
  prekyba ginklais, 53–54
  prekyba sekso vergėmis, 42
Albanis, 346, 355, 357–359, 364–365
Alberta, 328–329
ALFA (Čekijos kovos su rusų organizuotu nusikalstamumu būrys), 111–112
alkoholio prohibicija, 340
Alloras, Peteris, 408, 410–412
Almodovaras, Pedro, 502
„Al Qaeda“, 225, 232, 310, 339, 384, 427
„Amerikiečiai“ (gauja), 291–292
Amiras, Menachemas, 177, 528
Amirzada Pathanas, 191–192
Amsterdamas, 75, 178, 269, 313–314, 334
Anajemba, Amaka, 254, 259, 275–276, 278
Anajemba, Christianas Ikechukwu, 254, 259
Angola, 14, 81, 294, 298, 300–302, 304, 309–310
ANK, žr. Afrikos nacionalinis kongresas
„apelsinai“ (kibernetinis terminas), 402
apsaugos reketas, žr. jakudza
Argentina, 54, 425, 427
Arkanas (Zeljko Raznatovicius), 67–70, 199
Armėnija, 11, 85
Arroyo, Mikey, 510
Aruba, 76, 383, 424
Assunção, Marcosas Flavio, 409, 528
Atyrau, 78–82, 84, 528
AUC, 369, 379
aukso kontrabanda, 195, 207

aukštųjų technologijų pramonės šakos, 174
Austrija, 38, 228, 451–452, 487
automobiliai
automobilių vagystės Pietų Afrikos Respublikoje, 285, 296–298
importavimas, 101
Indijoje, 182
vagystės, 16, 34, 36, 41–42, 97, 285, 296–298
Averinas, Viktoras, 101–102, 111, 113
Azerbaidžanas, 11, 85

Babangida, Ibrahimas, generolas (IBB), 263
Bagwanas, Ishaqas, 191
Bakeris, Jamesas, 441
Balbinova, Ludmilla (slapyvardis), 148, 158
Balkanai
žr. taip pat atskiras šalis pagal pavadinimą
lyginamasis skurdas, 59
organizuotas nusikalstamumas, 60, 72
prekybos tradicijos, 271
Balogunas, Tafa, 277
Baltarusija, 136, 152
„bananų“ karai, 388
Bank of Credit and Commerce International, BCCI (Tarptautinis kredito ir komercijos bankas), 226, 263, 275, 523
bankai
Japonija, 437–438, 443–447
kibernetiniai nusikaltimai, 402–416
kolumbiečių narkotikų baronų investicijos į, 379–380
paskolų rinkos, 517–518
Rusija, 85, 103
sukčiavimai, 118, 260, 266–274
žr. taip pat pinigų plovimas
Baras, 47
Barbosa, Pedro, 428
„Barings“ bankas, 226, 255
BCCI, žr. *Bank of Credit and Commerce International* (Tarptautinis kredito ir komercijos bankas)
Beckhamas, Davidas, 188
beduinai, 149–151, 159–161, 201
Beginas, Menachemas, 174
Belčevas, Cvetomiras, 40–41
Belgija, 69, 178
Belgradas, 52–67, 69–71, 486
Benas Gurionas, Davidas, 174
Berezovskis, Borisas, 106–108
Bergeris, Sandy, 45
Beršeba, 160
Biafra, 267
Birma, 314, 468, 492, 495–196, 511
Blairas, Tony, 341, 384, 518
„BNP Paribas“, 518
Bobkovas, Filipas, 106–107
Bogota, 370–372, 375–377, 388, 390, 396
Bokanas, Vladimiras-Vania, 55–70, 199
Bolivija, 54, 73–74
Bolivudas, 195, 216–218, 248, 523
Bombėjus, žr. Mumbajus
Bonneris, Robertas C., 512–513
Boratas, 80
Borgesas, Elizeu Eclairas Texeira, 420
Borisovas, Boiko, 29, 69
Borosas, Tamas, 116–118
Borsellino, Paolo, 422–423
Bosnija ir Hercegovina, 36, 54, 72
Bosnijos karas, 56, 60
Boutas, Viktoras, 188, 230, 299–308, 524

Boutonas, Iritas, 171, 173
Brazilija
išankstinio mokėjimo afera, 253
kalėjimų sistema, 418
kibernetiniai nusikaltimai, 414–416
kinų triados, 429
narkotikai, 420–422
organizuotas nusikalstamumas, 421
suklastotos prekės, 426–427
Brennanas, Brianas, 353–354
BRIC: apibrėžimas, 416
Britanijos Mergelių salos, 484, 518
Britų Kolumbija
kanapių gaminiai, 318, 320, 322
kokaino kontrabanda, 344
narkotikų politika, 329
Briuselis, 313, 487–488
Browderis, Williamas F., 122–123
Brunėjus, 54
Budapeštas, 38, 116, 120, 486, 489
Budeci, Alina, 158, 240, 528
Bulgarija
apsaugos reketas, 34, 56
aukštųjų technologijų pramonė, 26
automobilių vagystė, 37
korupcija, 27
narkotikai, 25
nusikaltėliai, palyginti su serbų nusikaltėliais, 69
oligarchai ir organizuotas nusikalstamumas, 35
prekyba ginklais, 25
prekyba sekso vergėmis, 39–40
raumeningų vyrų kultas, 23
sankcijų Serbijai pažeidinėjimas, 55
Buscetta, Tommaso, 422–423
Buschas, Gary K., 264, 529
Bushas, George'as W., 18, 230, 323, 328, 370, 396
Calvani, Sandro, 388, 392, 396, 399
Camacho, Alvaro, 384–385
Campbellas, Larry, 326, 333–335
Carpenteris, Tedas Galenas, 339
Carvajalis, Bayronas, pulkininkas, 370
Castillo, Susanna ir Ephraimas, 385–393
Cecia, 68
Chačidzė, Džemalas Konstantinovičius, 90
Chamundi, 347, 367–371
Chenas Kai, 473–499
Chiang Kai-shekas, 493–494
Chinas, Ko-lin, 477, 485, 525
Chodorkovskis, Michailas, 106
cigarečių kontrabanda, 47–50, 63, 339, 509
Ciklopas (Solncevo broliukas), 102
Ciobanu, Pavelas, 140, 145
Clintonas, Billas
ir Balkanai, 45–50, 58
ir Izraelis, 179
ir Kolumbija, 370
ir pinigų plovimas, 230
kovos su nusikalstamumu politika, 118, 229–230
su globaliniu nusikalstamumu, 170
Clyne'as, Paulas, 364–365
Cochrane'ų šeima, 275–278
COCOM, 26
Cohen, Sarit, 154
Cohenas, Sasha Baronas, 80
Cohenas-Aharonovas, Uri, 174
Coleridge'as, Samuelis Tayloras, 182, 215
Comey, Jamesas B., 491
Crabbe'as, Matthew, 506
CSI, žr. Konteinerių saugumo iniciatyva

CSTM, žr. Kinijos valstybinė tabako monopolija
Cuaranos šeima, 423–424
Cuntreros šeima, , 423–424

CŽV, 165, 304, 312, 384, 412, 421, 510
Čechovas, Antonas, 132
Čečėnija, 98, 339
Čečėnų mafija, 98
Čekijos Respublika
  besivystančios pramonės šakos, 51
  Rusijos gangsteriai, 117
  sekso prekyba, 38–40
  sovietinių struktūrų liekanos, 114
  sovietų įtaka buvusioje Čekoslovakijoje, 25–26
  šildymo naftos skandalas, 117
Čergelanova, Toni, 24
Čergelanovas, Peturas, 24, 27
Černomyrdinas, Viktoras, 121
Čiornis, Michailas, 166
Čubaisas, Anatolijus, 91

D kompanija, 189, 196, 205–210, 215–216
Da Šanas, 508
Dagestanas, 84–85, 151
Daqi, Duanas, 491
Darbo jėgos migracija, žr. taip pat prekyba žmonėmis
„Darknet“, 412
Davydovas, Olegas, 91
„Da Vinčio tyrimas“ (pramoginė laida), 333
Dawoodas, Ibrahimas, žr. Kaskaras, Dawoodas Ibrahimas
„De Beers“, 305, 310
deimantai, 92, 178, 225, 286, 294, 298, 302–311, 524
del Norte kartelis, 369
Del Ponte, Carla, 119
demokratija: argumentai prieš, 273
Demonas, 375
Denberio federalinė pataisos kolonija, 281
Dengas Xiaopingas, 12, 274–276, 279–280, 493
DiCaprio, Leonardo, 305
Didžiaausis Du, žr. Du Yueh Shengas
Didžioji Britanija
  cigarečių kontrabanda, 63
  ir Dubajus, 208
  ir Irakas, 303
  ir pinigų plovimo prevencija, 233
  ir prekyba ginklais užsienyje, 286
  kibernetiniai nusikaltimai, 401–407
  migrantų darbo jėga, 488
  narkotikų ir nusikalstamumo sąsajos, 337
  narkotikų kontrabanda, 268
  pranešimas apie narkotikų prohibiciją, 339, 342–343
  XIX a. prekyba opijumi, 270
Dievo miestas (knyga ir filmas), 414, 416
draudimo bendrovės, žr. apsaugos reketas
DRK, žr. Kongo Demokratinė Respublika
DS (Bulgarijos valstybės saugumo tarnyba), 23–28
DTFC, žr. Dubajaus tarptautinis finansinis centras
Du Yueh Shengas (Didžiaausis Du), 493
Dubajus
  aprašymas, 187–188, 193–194
  ir Boutas, 303
  migrantų darbo jėga, 239–241
  organizuotas nusikalstamumas, 417

pinigų plovimas, 225, 229, 237–238
prekyba sekso vergėmis, 157, 240, 245
sąsajos su Mumbajumi, 193–194, 248
smurtiniai nusikaltimai, 247–248
statybų karštligė, 233–235
tarptautinis finansinis centras (DTFC), 233
Dubčekas, Alexanderas, 13
Dubis, 40–41
Dudajevas, Džocharas, 9–10
dujos, 73, 80, 92, 105, 121–125, 143
Duncan, Isadora, 132
Dürrenmattas, Friedrichas, 324
Duresis, 76
Duttas, Sanjay, 202, 217–218
Duttas, Sunilas, 217
Dviejų miestų atvejis (*A Case of Two Cities*), 481
DZU, 26
Džebel Ali uostas, 195, 239
Džindžičius, Zoranas, 67–68, 74, 521
Džiukanovičius, Milo, 45–50, 61, 65–66

Eastonas, Stephenas, 320
Egelandas, Janas, 385
Egiptas, 48, 149, 160, 164, 201, 371, 501
Eilatas, 157, 165
Ekonominio bendradarbiavimo ir vystymo organizacija, 124
Ekstazis, 109, 156, 178–179, 314, 336, 340
Nigerijos ekonominių ir finansinių nusikaltimų tyrimo komisija, 252
žr. taip pat narkotikai
elektronikos pramonė, 25
energija
Europos Sąjungos energetinė priklausomybė nuo Rusijos, 144
žr. taip pat dujos; nafta
Ellisas, Stephenas, 236
„Enron“, 226, 238
Escobaras, Pablo, 367, 377
„Esplanade“, viešbutis, 36
„Eural Trans Gas“ (ETG), 119, 131
Europa
atsakomybė už šešėlinės ekonomikos augimą, 269–271
gerovės skirtumai, 50–51
Europos Sąjunga
bendroji žemės ūkio politika, 30
cigarečių kontrabandos tyrimas, 48–49
darbo jėgos stygius ir imigracija, 488
ir finansinis reguliavimas, 519
ir Nigerija, 276
patrauklumas kitų šalių gangsteriams, 116
pinigų plovimo prevencija, 228
plėtros programa, 51

Falcone, Giovanni, 422–423
Farah, Douglasas, 310, 524
FARC, 308, 369–370, 389–399
FDUP, žr. Finansinės drausmės užduočių palaikymo pajėgos
Fedosinyje, 100
Fendrychas, Martinas, 117
Filipinai, 470, 509, 511
Finansinės drausmės palaikymo užduočių pajėgos (FDUP), 229, 232
finansų rinkos ir nusikalstamumas, 517
žr. taip pat bankai; pinigų plovimas
„Firma“ (gauja), 291–292

Firozas (slapyvardis), 196, 229
Firtašas, Dimitrijus, 120, 124
Foggas, Matthew, 359–362
Fowleris, Robertas, 310
Freehas, Louisas, 112
Frenchas, Paulas, 478, 506
FST (buvusi KGB), 106
FTB, 22, 90, 103, 112, 118, 129, 192, 256, 320, 421, 471, 497
Fudzianas, 271, 351, 473–476, 482–484, 507–509
Fudžou, 473–478, 480–484, 492–502
Fukvingas, 351, 484, 489–490
Furthas, Leonas, 57
futbolas, 22, 67–68, 100, 140–145, 425

Gaidaras, Jegoras, 91–92
Gaitanas, Jorge'as Eliéceris, 373
Galeotti, Markas, 98, 522
Gambetta, Diego, 452–453, 520
Gandhi, Indira, 192–194
Gastrow, Peteris, 294–295
125 gauja 491–492, 496–497
Gavričius, Dobrosavas, 67
Gawli, Arunas, 218, 221
„Gazprom“, 121–125, 140, 143
Gelbardas, Robertas, 228, 528
geležinkeliai, 56, 261
Gentelevas, Aleksandras, 151–152, 155, 170
Glenny, Misha
  kampanija prieš Sovietų Sąjungą, 13
  universitete, 11
globalizacija
  ir reguliavimas, 441
  ištakos, 439
  pakeitimai, kurių reikia, kad ji pradėtų veikti, 273
  prieštaravimai, 30
„Global Technology Inc.“ (GTI), 138
„Global Witness“, 309–311
„Golden Venture“ (laivas), 483
Gongadzė, Georgijus, 127–131, 522
Gooch, Charmian, 309
Goodfellas (filmas), 129
Gorbačiovas, Michailas, 27, 84, 88, 90–91
Gordonas, Ze'evas, 120–121, 124
Graikija, 61, 526
Grynenko, Peteris, 90
Gruzija, 122, 130
GTI, žr. „Global Technology Inc.“
Gu Wei, 477
Guangdongas, 495
Guo Bing Longas, 489
Gupta, Gokulchandas, 184
Gupta, Premchandas, 184
Gurvicas, Eduardas, 136–138
Gusanas, Viktoras, 141, 145
Gusinskis, Vladimiras, 106–108, 166, 172

Hainas, Peteris, 301–302
Hannah, Daryl, 322
Harperis, Stephenas, 328
Hatanaka, Kazafumi, 435–439, 446–447
Hausai, 267
Havajai, 470
Havelas, Vaclavas, 13, 111
Hawke'as, Ethanas, 304
Heinas, Ronaldas, 359
„Heiwa Sogo“, 446
„Hermitage Investment“, 122
Henao, Fernando, 369
Herbertas, Wolfgangas, dr., 350, 452, 525, 529
heroinas
  Balkanai, 64
  Kinijos prekyba, 495–496

Nigerija, 264, 268,284
Pietų Afrikos Respublika, 284–285, 314
reabilitacijos programos, 495
žr. taip pat narkotikai
Homas, Bahaduras Thapa, 241–242
Honkongas, 254, 276, 484–485, 489–497, 499–502, 509, 512–513
Horitsune II (tatuiruočių meistras), 456–457
Hsieh, Chang-Tai, 154
Hu Jintao, 469, 498

IBB, žr. Babangida, generolas
Ichiwa-kai, 440, 456, 465
igbai 267–268, 271, 283
Iguaranas, Mario, 370
ikrai, 78, 81–86
Iličivskas, 136
imtynininkai, 23
Indija
deimantų pramonė, 305
ekonomika, 190, 192–193, 206
ekonominė reikšmė Dubajui, 248–249
ir finansinis reguliavimas, 519
musulmonų ir induistų santykiai, 183–186, 208–209
musulmonų prekybos tradicijos, 271
žr. taip pat Mumbajus
Indijos centrinis žvalgybos biuras, 205, 219–220
induizmas: musulmonų ir induistų santykiai Mumbajuje, 183–186, 208–209
Internet Relay Chat (IRC), 401–404
Interpolas, 67, 73, 105, 301, 304, 313
Irakas, 18, 57, 153, 224, 255, 295, 308
Iranas, 54, 82, 84, 193–195
IRC, žr. *Internet Relay Chat*
Irish, Jenni, 298
Ishihara, Shintaro, 469
įsiskolinimas, globalinis, 200
Isoda, Ichiro, 446–447
Islamas
Indijos musulmonų prekybos tradicijos, 271
musulmonų ir induistų santykiai Mumbajuje, 183–186, 208–209
Ispanija, 75–76, 244, 274, 314, 382, 488
ISS, 406, 408, 410–412
išankstinio mokėjimo afera, 257, 272
Italija
cigarečių kontrabanda, 47, 62
darbo jėgos stygius, 488
mafijos politiniai ryšiai, 458
mafijos teismai, 422–423
narkotikai, 286, 382, 515
„Itera International Energy Corporation“, 122–123, 143
Ivanovas, Dimituras, 28–29, 521
Izraelis
darbo jėgos importas, 163, 175
deimantų pramonė, 305
ekonomika, 174–178
globalizacijos padariniai, 173
imigrantai iš Rusijos, 152–175, 177
ir JAV, 170–171
kolektyvizmas, 173
kontrabanda, 149–150
narkotikai, 178–179, 336
palestiniečių problema, 173–175
pinigų plovimas, 166–167
prekyba ginklais, 286, 305
prekyba sekso vergėmis, 157–164
vietos organizuotas nusikalstamumas, 177–180

„YBM Magnex“ skandalas, 118
Yamaguchi-gumi, 439–441, 446, 455–458, 461–465
Yamanouchi, Yukio, 458–462

jakudza
  etimologija, 455
  ir kinų triados, 469–472
  kaip teisinė sistema, 458–459
  narystės žymės ir tatuiruotės, 455–457
  teisinis statusas, 459–460
  veikimas užsienyje, 470
Jamaika, 286, 312
Japonija
  Heisei nuosmukis, 447
  ir finansinis reguliavimas, 519
  ir JAV, 439, 441–442, 459
  jakudza, 437–472
  kinų gaujos, 468, 470, 472
  kovos menų verslas, 450
  kovos su organizuotu nusikalstamumu įstatymai, 462
  miestų išsiplėtimas, 438
  migrantų darbo jėga, 448
  pokarinė Amerikos okupacija, 457
  požiūris į Kiniją, 470
  prekyba sekso vergėmis, 467–468
  teisinė sistema, 458–459
  žemės „išmušinėjimas“, 444–447
„Jaunoji partija“, 189
JAV
  arabiškų pinigų bėgimas į Dubajų, 224
  finansų rinka ir reguliavimas, 519
  ir Afrika, 260
  ir Angola, 304
  ir Bulgarija, 29, 33
  ir intelektinės nuosavybės teisės, 428, 503–504
  ir Irakas, 303
  ir Izraelis, 170–171
  ir Japonija, 439, 441–442, 459
  ir Jungtiniai Arabų Emyratai, 229
  ir Nigerija, 276
  ir pinigų plovimo prevencija, 227–232
  ir prekyba ginklais, 286, 300
  įtaka Ramiojo vandenyno Azijos regionui, 511
  jakudzų pinigų plovimas, 471
  Kanados požiūris į, 327
  Kanados spygliuočių medienos importo apmokestinimas, 323–329
  kibernetiniai nusikaltimai, 403
  kvaišalų vartojimas ir kontrabanda, 76, 178, 280–284, 317–318, 344, 374–375, 377–378, 491–492, 497
  naftos ištekliai, 328
  narkotikų politika ir kova su jais, 331–333, 344, 353–360, 422
  narkotikų politika Kolumbijoje, 367–400
  nelegalus ir migrantų darbas, 243, 483, 485
  rasizmas narkotikų politikoje, 360–361
  RICO įstatymas, 461
  smurtas kalėjimuose, 281
  uostų saugumas, 512–513
Jekaterinburgas, 99
Jelcinas, Borisas, 91, 93, 97, 108–109, 122, 128, 166, 521
Jerichonas, 177
Jeruzalė, 155–156, 170, 528
Jiangas, Pone, 475
Johanesburgas, 281–283, 288, 298, 301, 417
Jokohama, 472
joruba, 267, 271

Jugoslavija, buvusi
automobilių vagystės, 34, 36
ir Šaltasis karas, 69
lyginamasis skurdas, 75
organizuotas nusikalstamumas, 45–77
prekyba ginklais, 53–54, 138–139
žr. taip pat atskiras šalis pagal pavadinimus
Jungtinė bambukų gauja, 485
Jungtinės Tautos
ir prekyba ginklais, 302, 310
narkotikų politika ir statistika, 337, 384
sankcijos Balkanų šalims, 43, 46, 54, 56–58
taikos palaikymo pajėgų kariai ir moterys, prekeivių žmonėmis aukos, 42, 72
Jungtiniai Arabų Emyratai
Amerikos požiūris į, 229
ikrų importas, 85
ir Boutas, 300, 301–302
kupranugarių žokėjai, 240
migruojanti darbo jėga, 239–241
nafta, 194
prekyba sekso vergėmis, 42
žemėlapis, 181
žr. taip pat Dubajus
Jungtinių Valstijų slaptoji tarnyba, 266
Juodkalnija
cigarečių kontrabanda, 46–50, 61–63
ir Kosovo karas, 46–50
JT sankcijos, 43, 54
žr. taip pat Jugoslavija, buvusi
Juščenka, Viktoras, 128

Kabuki-cho, 464–465, 467–468, 472
Kafka, Franzas, 114
Kaganovičius, Lazaras, 168
Kalio kartelis, 367, 369, 373, 377–379, 381, 383, 424
Kalis, 367
Kamagasaki, 448
Kanada
„YBM Magnex“ skandalas, 118
alkoholio prohibicija, 340
Amerikos mokesčiai spygliuočių medienos eksportui, 323–329
Britų Kolumbijos kanapių pramonė, 318, 320, 322–326, 329–330
Britų Kolumbijos kokaino kontrabanda, 344, 353
narkotikų politika, 331–334, 353–354
organizuotas nusikalstamumas, 422–423, 424
požiūris į JAV, 327
Kanapės
Amerikos gamyba, 374
Amerikos vartojimo statistika, 354
auginimas, 325
ir skausmo malšinimas, 331
Kanados gamyba ir politika, 318, 320, 322–326, 329–330
Kolumbijos gamyba, 374
Pietų Afrikos Respublika, 284, 312–314
žr. taip pat narkotikai
Kandinskis, Vasilijus, 132
Kapeliušnis, Leonidas, 137, 139
Karabasas, žr. Kulivaras, Viktoras
Karališkoji Kanados motorizuota policija (KKMP), 324, 326, 333, 353–354
Karbondeilis, 244
Karlovi Varai, žr. Karlsbadas

Karlsbadas (Karlovi Varai), 112
Karo dievas (filmas), 303
Karpachovas, Olegas-Karpicas, 155–156
Karsvelo federalinis medicinos centras, 281
„karuselės“ apgaulė, 516, 518
Kaskaras, Sabiras, 189
Kaskaras, Anisas Ibrahimas, 205, 217
Kaskaras, Dawoodas Ibrahimas, 187, 189–211, 215–222, 229–230, 248, 523
Kaspijos jūra
  ikrų gamyba, 81–85
  žemėlapis, 78
Katrichas, Anatolijus, 113
Kazachstanas, 78, 80–83, 122, 528
kazino, 177
Keiptaunas, 204, 288–291
Kerry, Johnas, 228, 523
KGB, 11, 23, 86, 89–93, 106–108, 123, 138, 140
Khalidas, Mateinas, 235–236
Khanas, Badshahas, 211–213
Khatri, Mukeshas, 184
kibernetiniai nusikaltimai, 271, 402–408, 410, 416, 516
Kimas Jong-Ilas, 510
Kimberlio protokolas, 310
Kinija
  cigarečių prekyba, 508–510
  darbo jėgos emigracija, 482–483
  gaujos užsienyje ir triados, 430, 468, 470, 472, 485
  ir Afrika, 260
  ir finansinis reguliavimas, 519
  ir Pietų Afrikos Respublika, 313
  Kantoniečių prekybos tradicijos, 271
  kapitalizmo plitimas, 280
  kibernetiniai nusikaltimai, 414
  korupcija, 480–481, 497
  kultūrinė revoliucija, 474
  narkotikai, 491–497
  organizuotas nusikalstamumas, 473–499
  Kinijos prekyba ir gamyba, 500–501
  prostitutės užsienyje, 246–247, 468
  regioninė įtaka, 511–512
  San Paulo bendruomenė, 428–429
  suklastotos prekės, 426, 500–511
  ūkio reformų priežastys, 476–478
  XIX a. opijaus prekyba, 270
Kinijos tabako monopolijos administravimo skyrius (TMAS), 507
„Kintex“, 25
Kipras, 167
Kiulevas, Emilis, 23, 30
KKMP, žr. Karališkoji Kanados motorizuota policija
KKT (Jugoslavijos karinės kontržvalgybos tarnyba), 52–53, 56, 61, 63
klavišų registruoklis, 407
Kleimanas, Gilas, 155–156, 176
Knoppas, Andrasas, 120, 124
KNV, žr. Kovos su narkotikais valdyba
Kobė, 350, 437–439, 446, 462
Kobzonas, Josifas, 171–172
kokainas
  Balkanų dalyvavimas, 73–75
  būsimasis pralaimėjimas kitiems narkotikams, 400
  gamyba, 381
  Kanados kontrabanda, 344, 353
  Kolumbija, 269, 367–400
  Nigerija, 264
  Pietų Afrikos Respublika, 284, 314

populiarumo priežastys, 374
vartojimas Italijoje, 515
žr. taip pat narkotikai
kolonializmas, 260, 271, 494, 496
koltanas, 286, 307–308, 311, 524
Kolumbija
geografija, 371
ir JAV, 367–400
istorija, 372–374
karteliai, 269, 376–385
kokainas kaip bendrojo vidaus produkto dalis, 384
kokaino gamyba ir paskirstymas, 74–76, 637–400
La Violencia, 373
narkotikų pramonės patrauklumas, 338
nepakankama valstybės institucijų įtaka, 388
partizanai, 385–396
sukarintos grupuotės, 396–399
žmogžudysčių lygis, 286
Kolumbijos slaptoji policija, 397
kompiuterių pramonė, žr. taip pat kibernetiniai nusikaltimai
kompiuterių pramonė, 26
kompiuterių programinė įranga, 408
komunizmas: žlugimo pasekmės, 12
Kondo, Tadao, 435–436
Kongas, Demokratinė Respublika (Zairas), 257, 300–301, 304, 306, 500
Konteinerių saugumo iniciatyva (KSI), 512–513
kontrabanda
Balkanai, 37–38, 42–43, 75
į JAV, 512–513
Izraelis, 149–150
žr. taip pat atskirus tipus pagal pavadinimą
Korėja, žr. Šiaurės Korėja; Pietų Korėja
Kosovas, 45–46, 50, 52, 63–66, 68, 72, 76
Kosovo karas, 46–50
kovos menų verslas, 450
Kovos su narkotikais valdyba (KNV)
bendradarbiavimas su Europos policija, 74–76, 178
ir Britų Kolumbija, 326, 333–354
ir Izraelis, 178
ir Kinija, 496
ir Nigerija, 264
ir Pietų Afrikos Respublika, 313
kova su Kalio karteliu, 379–380
rasizmas, 361–362
slaptos operacijos, 74, 227
Krastevas, Ivanas, 24
Kraujo deimantas (filmas), 303
Kravčiukas, Leonidas, 127, 138
krekas, 284, 340
žr. taip pat kokainas; narkotikai
„Kremitovtsi“, 29
kryša: apibrėžimas, 90
Kryštanovskaja, Olga, 93
Kroatija, 51–55, 60, 68, 75
žr. taip pat buvusi Jugoslavija
Kuba, 304
Kučma, Leonidas Danilovičius, 127–131, 136, 138, 144
Kukocius, Yerko, 74
Kulivaras, Viktoras-Karabasas, 133, 137, 200
Kupčinskis, Romanas, 124
kupranugarių lenktynės, 240
Kuti, Fela, 260

Lacijaus futbolo komanda, 68
„La Strada“, 158, 240
Lala, Karimas, 190–191, 224
Lamorde'as, Alhaji Ibrahimas, 257

Lansky, Meyeris, 176, 179
Lao Kin Chongas, 426–429
Las Vegasas, 178, 470
Lederis, Hezi, 155
Leesonas, Nickas, 226, 255
Leggettas, Tedas, 314, 324
Lenkija, 13, 26, 36, 51, 115, 136–137
Levinsonas, Bobby, 90, 103
Li Rui Pingas, 495
Libanas, 267
Liberija, 300, 302, 304
Lichtenšteinas, 228–229, 238
„Likud“, 179
Linas Guo Hua, 486
Lin, ponia, 490
Lindsey, Larry, 230, 232
Linsas, Paulo, 414, 416
Litvinenka, Aleksandras, 107
Liuksemburgas, 228
Lonti, Jackie, 291–292
Lopezas, Jaime Queirozas, 250, 275
Los Andželas, 11, 178, 280, 379, 512
lošimas, 77, 255, 436, 458, 466, 470, 494
Lovejoy, Alas, 289–290, 313, 524
Lukač, Louise, 120
Lukanovas, Andrejus, 28–29, 33
Lukičius, Ranko, 236–237
Lužkovas, Jurijus, 108

Mabiaku, Dede, 260–261, 271
Machacekas, Tomas, 111–115
Machačkala, 152, 155
Madžo, žr. Michailevas, Mladenas
mafija, Sicilijos, 177, 339, 422–424, 452, 458, 471, 520
Mahmoudas (slapyvardis), 221–224
Maierovitchius, Walteris, 420–425
Majamis, 376, 381
Makao, 470, 494
Makarena, 388–396
Makedonija, 37, 42, 59, 64, 73, 526–527
Maktoumas, šeichas Mohammedas bin Rashidas Al, 187, 194, 245
Maktoumų šeima, 194–195
Malaizija, 54
Mandela, Nelsonas, 280 –283
Mao Zedongas, 474, 492
Maria, Rakeshas, 183 –186, 214 –218
marihuana, žr. kanapė
Markovas, Georgijus, 24
Markovič, Mirjana, 65
Márquezas, Gabrielis García, 371
Martinas, Steve'as, 322
Martiniuk, Oksana, 84
Marulanda, Manuelis Taiklusis, 389
MAS, 378
Maskva, 85–87, 90 –108
masonai, 21
Masuru, Takumi, 446
Matthew, Francisas, 194
Maksimas, patriarchas, 21
Maxwellas, Robertas, 32–33
Mažasis Cezaris (filmas), 349
Mbeki, Thabo, 311
McGuire, Annie, 256
McNamara, Robertas, 262
Medeljino kartelis, 74, 346, 367, 373, 377–381, 424
Medishas, Markas, 103, 526
Meir, Golda, 179
Meirelles, Fernando, 417
Meksika, 328, 354, 382
Melnyčenka, Mykola, 128–129
Memon, Rabiner, 215
Memonas, Tigeris, 186, 206, 215–216
Menemas, Carlosas, 54
Merceris, Rickas, 327
„Merrill Lynch“, 265–266

Miandadas, Javedas, 248
Michailovas, Sergejus, 100, 102–105, 112–113, 119, 166, 170, 200, 244
migruojanti darbo jėga, žr. darbo jėgos migracija
Mihailevas, Mladenas (Madžo), 35
Miyawaki, Raisuke, 442–444
Miyadzakis, Manabu (Toppamono), 440, 525
Milfordas, Jimas, 380
Miloševičius, Marko, 65
Miloševičius, Slobodanas
  ir Arkanas, 67
  ir Bokanas, 61
  ir cigarečių kontrabanda, 62, 64
  ir Džiukanovičius, 46, 65–66
  ir Kinija, 486
  šeimos narių korupcija, 64
  žlugimas, 70
miškininkystės pramonė, 323
Mo Bang Fu, 500, 514
Mobutu Sese Seko, 305–306
Mogilevičius, Semionas, 113, 117–120, 124–125, 166, 200
mokesčių spragos, 516
Moldova
  ir Padniestrė, 139, 141
  prekyba ginklais, 302
  prekyba sekso vergėmis, 136, 158, 164, 240
Monrealis, 423
„Montenegrin Tabak Transit“ (MTT), 49
Montgomery, Billas, 57
Montoya, Diego, 369
Moraisas, Rogeriotas, 406
Morkamo įlankos moliuskų rinkėjai, 244, 485, 487, 489–491
Morozas (Ukrainos parlamento narys), 130
MPLA, 304
MTT, žr. „Montenegrin Tabak Transit“
Muchinas, Aleksejus, 99, 522
Mugabe, Robertas, 311
Mumbajus
  1993 m. sprogdinimai, 182–184
  Bandros rajonas, 212
  induistų ir musulmonų santykiai, 184–186
  organizuotas nusikalstamumas, 186, 189–190, 196–224, 248–249
  sąsajos su Dubajumi, 194–195, 248–249
  tekstilės darbuotojų streikas, 192–193
Murray, Davidas, 330, 335, 340
„Multiart“, 27–28
„Multigroup“, 35, 53, 56, 198
MVD (Rusijos vidaus reikalų ministerija), 89, 106–107

Nachnani, Deepakas, 202, 217
nafta
  Abu Dabis, 194–195
  gamintojų įtaka, 274
  Kanada, 328
  Kazachstanas, 80
  kontrabanda, 55–56, 59
  kova dėl kontrolės Ukrainoje, 137
  Nigerija, 261–265
  šildymo naftos skandalas, 117
„Naftohaz Ukrainy“ (NAK), 121, 124
Nagoja, 438, 447
„Nagoya Itoman Real Estate Corporation“, 446–447
Nahyanų šeima, 194–195
Namba, 451, 454
narkotikai
  Afganistano gamyba, 64, 284, 333
  Balkanai, 64, 72–73, 76

Brazilija, 382–383, 423–424
Bulgarija, 25
įjunkimas į narkotikus tarp kontrabandininkų, 150
ir jakudza, 470
ir pinigų plovimas, 227
ir prekyba ginklais, 339
iš Indijos, 208
Italija, 286, 382, 515
Izraelis, 156, 178, 336
JAV narkotikų politika ir kova su jais, 331–333, 344, 353–360, 422
kaip organizuoto nusikalstamumo finansavimo šaltinis, 335
Kanados kanapės, 317–318, 344, 353–354
Kanados kokaino kontrabanda, 344, 354
Kanados narkotikų politika, 330–335, 353–354
Kinijos prekyba, 491–496
Kolumbijos kokainas, 73–75, 269, 367–400

Nigerija, 264, 280–285
opijaus prekyba XIX a., 270
Pietų Afrikos Respublika, 280–285, 290–291, 313–314
plitimas rinkoje, 336
prohibicijos problemos, 337–341
reabilitacijos programos, 333–334
Rusija, 109, 336, 382, 424
slėpimas automobiliuose, 321
Šiaurės Korėja, 97, 510
vartojimas JAV, 76, 178, 280–284, 317–318, 344, 374–375, 377–378, 491–492, 497
vartojimo ryšys su nusikalstamumo lygiu, 336
narkotikai, žr. kvaišalai
Nazarbajevas, Nursultanas, 81
Negevo dykuma, 149–151, 201
Nehru, Jawaharlalas, 190, 193
Nelsonas, 322
Nepalas, 189, 205, 210, 241
Netanija, 157
Niccolas, Andrew, 303
Nigerija
išankstinio mokėjimo afera, 250–258, 272, 274–279
kitos aferos, 265–267
nafta, 261–264, 267
narkotikai, 264, 280–285, 382
numatoma gyvenimo trukmė, 265
organizuotas nusikalstamumas Pietų Afrikoje, 281–285
sisteminė korupcija, 260–264, 273–274
tautinės grupės, 267
Nijazovas, Saparmuratas, 124
Nikolovas, Yovo, 38, 521
Ninevitai, 288
Niujorkas, 178, 377, 379, 452
Nyderlandai, 75, 257
Noble'as, Kingsley, 282–283, 285
Nongoloza, 288
Noriega, Manuelis, 227
„Noroeste“ bankas, 250–259, 274–279
Novorosijskas, 85
„Nutrition Headquarters“, 243
Nwude, Emmanuelis, vadas (Paulas Ogwuma), 253–254, 258–259, 275–278, 345

Obasanjo, Olesegunas, 276–277
Ochoa broliai, 367, 377–379
Ochoa, Martha, 378
Odesa, 132–139
Ogwuma, Paulas, žr. Nwude, vadas Emmanuelis

oksikontinas, 340
Oliveris, Keithas, 254–255
Omelčenka, Hryhorijus, 126–127, 130
Operacija „Mėnesiena“, 74–76
Operacija „Kačiukas“, 425–426
Operacija „Miesto šviesos“, 496–497
Operacija „Pegasas“, 403
Operacija „Shogun“, 425–426
opijus, 270, 339, 379, 384, 493, žr. taip pat narkotikai
Oreke, Blessas (Tafida Williamsas), 251–252
organizuotas nusikalstamumas
  atsiradimo priežastys, 12–18, 86
  dalis globaliniame bendrajame vidaus produkte, 17
  finansavimo šaltiniai, 336
  išsivystymas iš prekybos, 269
  prieš jį nukreipti įstatymai, 461
  tyrinėjimai, 452–453
Osagie, Hakimas Belo, 260–261
Osaka, 446–449, 452, 461
Owenas, Lordas Davidas, 36

Pachonai, Eliadesas ir Janneth, 394–395
pachinko, 466–467
Padniestrė, 139–144, 158
Pakistanas, 189, 208, 211–213, 216, 219, 248, 300
palestiniečiai, 154, 156, 162–163, 173–176, 224
Panama, 227
Paragvajus, 427–428
Pardew, Jimas, 22
Paryžius, 313
Pasaulio bankas, 262
Pasaulio prekybos organizacija (PPO), 501
pasikėsinimai ir žmogžudystės
  kainos Rusijoje, 99
  Pietų Afrikos Respublikos statistika, 285–286
paskolos: subpirminės, 517
Pasovsky, Jiri, 258
Pastrana, Andresas, 391
Pavlovas, Ilja, 21–30, 35, 53, 61
PCC, 418–422
Peresas, Shimonas, 172
Peru, 375
„Philip Morris“ (tabako firma), 48–49
Pieke, Frankas, 483
Pietų Afrikos Respublika
  ANK pergalė, 294–295
  automobilių grobimas, 297–299
  deimantų pramonė, 306
  ekonomika, 312
  ir Angola, 304
  ir Dubajus, 208
  iššaginimų ir žmogžudysčių lygis, 285–286
  kaip BRIC šalis, 416
  miesteliai, 288–289, 294
  narkotikai, 280–285, 290–291, 313–314
  nigeriečių organizuotas nusikalstamumas, 281–285
  patrauklumas nusikaltėliams, 285
  policija, 294–296
  prekyba ginklais, 285, 299–300
  privačios apsaugos personalas, 294–296
  užsienio politika, 311
  vietos nusikaltėliai ir gaujos, 285–299, 313–314
Pietų Afrikos Respublikos gynybos pajėgos (PARGP), 304
Pietų Ilinojaus universitetas, 243
Pietų Korėja, 406, 511

pinigai: klastojimas, 499
pinigų plovimas
Maxwellas, 32–33
Bosnija ir Hercegovina, 72
Cuntreros ir Cuaranos klanai, 423–424
Dubajus, 224–225, 229, 233
Izraelis, 166–167
jakudza, 470
Kolumbijos narkotikų baronai, 381
kova, 227–233, 237–238
neteisėtumo įrodymas, 227–228
Rusijos oligarchai, 110
Vengrija, 38
piratavimas, žr. suklastotos prekės
PKR, žr. Politiniai kriminaliniai ryšiai
„Podkrepa“, 29–30
„Pokalbiai su amerikiečiais“ (pramoginė laida), 327
policininkai, 33, 43, 67–69, 72, 74, 294–296, 353, 481
Politiniai kriminaliniai ryšiai (PKR), 477, 480, 482–483, 497, 799
Ponting, Alison, 9–10
Pontingas, Davidas, 11
Porto, Roberto, 429–430
„Pragaro angelai“, 344, 353
Praha, 111–112
Prancūzija, 303
prekeiviai plataus vartojimo prekėmis, 270–272
prekyba ginklais
Bulgarija, 25, 302
buvusi Jugoslavija, 53–54, 138–139
buvusi Sovietų Sąjunga, 10, 138–139, 143
ir narkotikai, 94
Padniestrė, 143
pardavimai į Afriką, 286, 299–304
prekyba naudingosiomis iškasenomis, 300–304
prekyba sekso vergėmis ir sekso vergių kontrabanda
Birma, 492
Dubajus, 157, 240, 245–246
Izraelis, 157–164
Japonija, 467–468
Kinija, 498–499
klientų iš Balkanų apibūdinimas, 42
Rytų Europa ir Balkanai, 38–43
socialinio priimtinumo didėjimas, 515–516
žemėlapis, 148
prekyba žmonėmis, žr. taip pat prekyba sekso vergėmis ir sekso vergių kontrabanda
prekyba žmonėmis, 25, 136, 163, 241–243, 483–491
prekyba ir šešėlinės ekonomikos plėtotė, 269–271
„Price Waterhouse Coopers“, 275
Primakovas, Jevgenijus, 168
programinė įranga, 414
prostitucija, žr. prekyba sekso vergėmis ir sekso vergių kontrabanda
Putinas, Vladimiras, 106, 109,122–123, 125, 136,143, 171

Qiu Xiaolongas, 481
Queirozas, Protógenes, 425–429

Rabinovičius, Vladimiras, 166, 169, 522
Rajanas Chhota, 196, 206–210, 218–220, 248
Rajanas, Bada, 196
Rashidas, šeichas, 194
„Raudonoji komanda“, 421
Raznatovicius, Zeljko, žr. Arkanas
„R'baja“, 381

Reaganas, Ronaldas, 439, 441
Reed, Karen, 9
„Reemtsma“, 120
Refinetti, Domingosas, 254, 258, 278
Reynoldsas, Jamesas, 479
Reno, Janet, 360
Ribadu, Nuhu, 264, 272, 274, 276–278, 345
Richas, Marcas, 229
Richey, Billas, 276, 278–279
Rio de Žaneiras, 416–417
„R.J. Reynolds“ (tabako firma), 48–49
Robinsonas, Edwardas G. 461
Robinsonų šeima, 355–356
Rockefelleris, Nelsonas, 357
Rodriguez, Maria, 258–259
Rodriguez-Orejuela, Gilberto, 378, 380–382
Rodriguez-Orejuela, Miguelis, 378
Rosensteinas, Ze'evas, 175–176, 179, 201
„RosUkrEnergo“, 124
Roxanne (filmas), 322
Ruanda, 306–307
Rumlas, Janas, 113
Rumunija, 36, 43, 55, 59, 62, 117, 120, 131
Rusija
  „Gazprom“, 121–125, 140, 143
  automobilių vagystės, 37
  bankai, 104
  ES energetinė priklausomybė, 144
  ikrų gamyba, 81–83
  ir Angola, 304
  ir Dubajus, 207
  ir finansinis reguliavimas, 519
  ir Interpolas, 301
  ir Ukrainos naftos pramonė, 137
  kainų ir monopolijų reformos, 91–92
  kibernetiniai nusikaltimai, 416
  narkotikai, 109, 336, 382, 424
  oligarchai, 92–96, 101, 105–110, 125, 167–172
  organizuotas nusikalstamumas Rusijoje, 85–110
  organizuotas nusikalstamumas užsienyje, 38, 111–126, 139–140
  organizuoto nusikalstamumo statistika, 99
  pinigų plovimas užsienyje, 166–167
  prekyba ginklais, 286, 299–303, 305
  prostitutės užsienyje, 246–247, 468
  Sovietų Sąjungos ginklai Padniestrėje, 143
  žydų emigravimas į Izraelį, 152–175, 177
  žr. taip pat Sovietų Sąjunga
Rušailo, Vladimiras, generolas, 87

Sacra Corona Unita, 62
Sakaguchi, Nelsonas, 250–255, 258–259, 275, 278, 345
Saksas Koburgas, Simeonas, 21, 29
Salvadoras, 16
Samantas, Dutta, dr., 192
Samperis, Ernesto, 381
Samsunas, 85
San Paulas, 403, 417–419, 423, 425–428
Sanda, Umaras Mammanas, 252
Sankt Peterburgas, 99, 109, 123
Santa Krusas, 73
„Santander“ bankas, 274–275
Saudo Arabija, 54, 81, 300, 328
Savimbi, Jonasas, 304
SBU (Ukrainos žvalgybos tarnyba), 128
Schumacheris, Michaelis, 188

Senojo škotų papročio laisvųjų ir pripažintų masonų ložė, 21
Serbija
2000 m. kruvinasis pavasaris, 70
cigarečių karai, 64–65
JT sankcijos, 43, 55–59
kontrabanda, 56–59
naftos tiekimas, 56–59
narkotikai, 178, 336
organizuoti nusikaltėliai, 67–71, 77
prekyba žmonėmis, 486
santykiai su Juodkalnija, 46–47
žr. taip pat Jugoslavija, buvusi
Shahalas, Moshe, 171–172
Shakeelas, Chhota, 206, 210, 218, 222, 248
Sharma, Pradeepas, 192, 203, 220
Sharonas, Arielis, 150, 152, 174, 177
Shetty, Sharadas, 247, 249
Siamenas, 475
SIC, 34–38, 56
Sicaras, Roberto, 386
Sicilija, 339, 422–424, 452, 458, 520
Sidabro Karaliaus kalnas, 322
Sidbury, Markas, 266
Siegelis, Bugsy, 179
„Siemens“, 503
Siera Leonė, 300–302, 304
Simonsenų šeima, 275–276, 278
Singapūras, 220, 276, 509, 512
Singhas, Manmohanas, 206–207
„Stinnes AG“, 10
Siudad Bolivaras, 386, 393
Siudad del Estė, 427
„Skaičiaus“ gauja, 287–288, 292
Sklaras, Dickas, 45–46, 50
Skopjė, 59
„Skorpionai“ (kovos su korupcija būrys), 301
Slavų ir kaukaziečių gaujų karas, 102
Slovakija, 51, 117
Smirnovas, Igoris, 140–141
Smirnovas, Vladimiras, 141
Smithas, Martinas Cruzas, 111
Soaresas, Davidas, 355–358, 362–365
Solncevo brolija, 90, 99–105, 107, 109, 111–113, 383, 424
Solodkina, Marina, 152
Songas Li Chengas, 498
Song Zuying, 474
Sovietų Sąjunga
Bulgarijos kontrolė, 26–27
ikrų gamyba, 84
ir Čekoslovakija, 114
žydai, 151, 168–169
žlugimas, 12
žr. taip pat Rusija
Spasojevičius, Dušanas, 71, 73, 77
Srivastava, Babloo, 220
Stalinas, Josifas, 152, 168
Stanfieldas, Colinas, 292
Steinmeieris, Frankas Walteris, 503
Stelenbošas, 289, 291
Stewart, Martha, 281
Stewartas, Rodas, 188
strelki: apibrėžimas, 95
Su Hang Qi, 489
Subotičius, Stanko-Lazda, 64, 199
Sudanas, 54, 189, 500
Sugrįžimas (filmas), 502
sukčiavimai, žr. Išankstinio mokėjimo afera
suklastotos prekės, 426–427, 500–511
Sumiyoshi-kai, 463–464, 468
„Sumitomo“ bankas, 437, 445–447
„Sun Yet On“, 429
Svazilandas, 298, 313

Šachnazarianas, Arturas, 84, 528
Šaltasis karas: žabojanti įtaka, 306

Šanchajus, 476, 478, 481, 493–495, 499, 501–506, 514
Šaranskis, Natanas, 172–173
Šardža, 300
Šenženas, 500–502
Šiaurės Airija, 293
Šiaurės Korėja, 97, 511–512
Šiaurinė sąjunga, 300
Šimtas metų vienatvės (Márquezas), 371
Šveicarija, 119, 167, 228–229, 254, 258, 276

tabakas, žr. cigarečių kontrabanda
Tailandas, 248, 268, 284, 308, 336, 470, 492, 511
Taivanas, 469–470, 472, 475–476, 485, 498–499, 509–513
Tayloras, Charlesas, 304
Takenaka, Masahisa, 439–440
Talibanas, 300–301, 339–340, 384, 399
Tambovas, 109
Tamimas, Dahi Khalfanas, 245
Tanzanija, 284, 298
tapatybės vagystės, 410
Tarasiukas, Borisas, 144
Tarasovas, Artiomas, 87–89, 95–96, 107, 522
Tarašča, 126–127
Tarptautinis valiutos fondas (TVF), 17, 33, 93, 276
TAS (Indijos tyrimų ir analizės sparnas), 219
tatuiruotės, 456–457
Tel Avivas, 155–156, 161–165, 176, 201
Ter-Oganisianas, Gagikas, 9–11
terorizmas
finansavimas, 232, 339–340, 684
JAV uostų saugumo priemonės, 513
Thakuras, Bhai, 209
Thatcher, Margaret, 439, 488
Thoumi, Francisco, 381–382
„ThyssenKrupp“, 503
TIM, 35
Timofejevas, Levas, 94, 337, 339, 343, 522
Timošenko, Julija, 128, 131
Tiraspolis, 140–144
Tokijas, 437–443, 463, 465, 467, 524
Tolstojus, Aleksejus, 132
Toppamono, žr. Miyadzaki, Manabu
Transparency International, 263
traukiniai, 503
Tshabalala, Lucy, 280–286
Tsukasa, Shinobu, 458, 462–463
Tuckas, Steve'as, 330–333
Tudžmanas, Franjo, 53
Tunelis (Dürrenmatt), 324
Tungas Yanas Yukas (Tony Tung), 509–510
Turkija, 42, 54, 64, 72, 85, 177, 384
Turkmėnija, 121, 123–124, 384
TVF, žr. Tarptautinis valiutos fondas
TŽA (Pakistano tarpžinybinė žvalgyba), 208, 219–220, 248

Ucijevas, Nazarbegas, 10–11
Ucijevas, Ruslanas, 10–11
UDBA (Jugoslavijos civilinė slaptoji policija), 63, 69
Uganda, 307
UKKT, žr. Užsienio kapitalo kontrolės tarnyba
„U Holubu“ restoranas, 111–113
Ukraina
Oranžinė revoliucija, 128, 130–131, 144

ir ETG afera, 119–125
ir Padniestrė, 144
organizuotas nusikalstamumas Odesoje, 136–138
organizuotas nusikalstamumo viršūnėse, 126–131, 137–138
prekyba ginklais, 302
prekyba žmonėmis, 38, 138
prostitutės užsienyje, 246–247
žydai kaip gangsteriai, 167–169
žydų emigracija į Rusiją, 153
„Ultrascan Advanced Global Investigations“, 257
„Union“ bankas (Nigerija), 259
UNITA, 304–305, 310
Uralmašas, 109
Uribe, Alvaro, 346, 370, 392–393, 396–397
Uzbekija, 122, 384
Užsienio kapitalo kontrolės tarnyba (UKKT, OFAC), 232
užsienio valiutos prekybos statistika, 226

Vaglenovas, Stanimiras, 27
Vakarų Afrika, 310
Valenti, Jackas, 428
Valhalos parkas, 292
Vance'as, Cyrusas, 36
Vankuverio „Pragaro angelai“, 344, 353
Vankuveris, 320, 331–335, 344, 353, 355
Varna, 74
Vasičius, Milošas, 73
Veliki Turnovacas, 71
velnio kuoka, augalas, 324
Venesuela, 328, 403, 424
Vengrija
besivystančios pramonės šakos, 51
ETG afera, 119–122
pinigų plovimas, 38
Rusijos gangsteriai, 112, 117
šildymo naftos skandalas, 117
Verloy, Andre, 299
viešnamiai, 41, 157, 161–164
Vietnamas, 470, 509
VIS, 34–35
Voice over Internet Protocol (VoIP) telefonų sistemos, 413
Vokietija, 51, 269, 503
Vokingas, 9
Volkovas, Vadimas, 96
Volovojus, Grigorijus, 142
vor: apibrėžimas, 90, 95

Waltersas, Johnas P. 330–335
Wanas Sui, 475
Wheeleris, Danas (slapyvardis), 317–321
Williamsas, Amritas, 413
Williamsas, Ishola, 263
Williamsas, Tafida, žr. Oreke, Bless
Wineris, Jonas, 16, 109, 119, 171, 179, 523
Wongas Kin-Cheungas, 492, 497
Woodsas, Tigeris, 188
Woolsey, Jamesas, 165

X-force, 408, 412
Xu Congrongas, 476–477, 482, 497
Xu Li, 476

Zagrebas, 36, 47, 52, 59
Zaidi, Hussainas, 183–184, 210, 523

Zairas, žr. Kongo Demokratinė Respublika
Zimbabvė, 282, 311
Zverevas, Levas, 134
Žalioji gauja, 494
ŽB (Indijos žvalgybos biuras), 205, 219–220
žemės „išmušinėjimas“, 444–447
žemės ūkis, 30
Živkovas, Todoras, 26
žydai
imigrantai iš Rusijos Izraelyje, 149–175
kaip Rusijos gangsteriai, 167
Odesoje, 134
prekybos tradicijos, 271
žmogžudystės, žr. pasikėsinimai ir žudymai
žmogžudžiai: charakteris, 223–224
Žušanas, 479

UAB „Baltų lankų“ leidyba
Kęstučio g. 10, LT-08116 Vilnius
leidykla@baltoslankos.lt
www.baltoslankos.lt

Spausdino Spaudos namai „ARX Baltica“
Veiverių g. 142b, LT-46353 Kaunas
www.arxbaltica.lt
Tiražas 3000 egz.

Viršelio fotografija © AP/PA Photos

Tai įspūdinga, sukrečianti, pagrįsta autentiška medžiaga ir meistriškai sukurta studija apie XXI amžiaus tarptautinio organizuoto nusikalstamumo pasaulį. Jos autorius – Misha Glenny – žymus britų žurnalistas ir istorikas, trejus metus rinko informaciją apie ginklų prekeivius Ukrainoje, pinigų plovimą Dubajuje, narkotikų sindikatą Kanadoje, kibernetinius nusikaltėlius Brazilijoje, turto prievartautojus Japonijoje... Analizuodamas milžinišką narkotikų, prekybos moterimis ir ginklais, nelegalaus darbo paklausą visuose penkiuose kontinentuose, autorius bendravo su gangsteriais, policijos pareigūnais ir organizuoto nusikalstamumo aukomis.

„McMAFIA“: nusikalstamumas be sienų atskleidžia nusikaltimo prigimtį šiuolaikiniame pasaulyje ir pateikia įžvalgų apie globalizacijos spąstus – ribos, skiriančios tai, kas yra teisėta ir kas neteisėta, dažnai labai neaiškios. Dokumentinėmis fotografijomis iliustruotoje knygoje narpliojami amžinosios triados – nusikaltimų, politikos ir pinigų – sąsajos visame pasaulyje.

Kelionės pradžia – pasibaisėtina žmogžudystė Anglijos biržos maklerių rajone. Kvapą gniaužiančios ir šiurpinančios, tikros ir kitąkart įkvepiančios knygoje papasakotos istorijos sukuria neįtikėtiną sparčiai augančios šešėlinės ekonomikos paveikslą.

Misha Glenny (g. 1958) dirbo *The Guardian* ir BBC korespondentu Centrinėje Europoje. Jis rašė apie komunizmo žlugimą ir karus buvusioje Jugoslavijoje. Svarbiausiais Rytų Europos ir Balkanų klausimais su juo dažnai konsultuojasi JAV ir Europos vyriausybės. Misha Glenny trejus metus vadovavo nevyriausybinei organizacijai, kuri siekė atkurti Serbiją, Makedoniją ir Kosovą. Šiuo metu gyvena Londone. Jis yra knygų *The Rebirth of History: Eastern Europe in the Age of Democracy* (1990), *The Fall of Yugoslavia* (1992) ir *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers, 1804–1999* (1999) autorius.

ISBN 978-9955-23-224-7

www.baltoslankos.lt